ميين شاهه عنات جو ڪلام

"الٰهي! عنات جا اڳهايين ڪلامَ"

تحقيق ۽ تصحيح

ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ

Gul Hayat Institute

سنڌي ادبي بورڊ

ڄام شورو، سنڌ

2010ع

ڪتاب جا سمورا حق واسطا سنڌي ادبي بورڊ ڄام شورو وٽ محفوظ آهن

ڇاپو پهريون	آڪٽوبر 1963ع	تعداد هڪ هزار
ڇاپو ٻيو	2010ع	تعداد هڪ هزار

هن ڪتاب جي ڪنهن ٻ حصي کي، ناشر کان اڳواٽ حاصل ڪيل اجازت کانسواءِ، اليڪٽرانڪ يا ٻئي ڪنهن ٻ طريقي جنهن ۾ اسٽوريج ۽ ريٽريول سسٽم شامل آهي، استعمال نٿو ڪري سگهجي.

قيمت: ٽي سؤ پنجاهه روپيا
[Price Rs: 350 -00]

خريداري لاءِ رابطو:
سنڌي ادبي بورڊ ڪتاب گهر
تلڪ چاڙهي، حيدرآباد سنڌ
(Ph: 022-2633679, Fax: 022-2771602)
Email: sindhiab@yahoo.com
Website: www. Sindhiadabiboard.org

Gul Hayat Institute

هيءُ ڪتاب پروفيسر سيد زوار حسين شاهه نقوي سيڪريٽري سنڌي ادبي بورڊ، ڄام شورو سنڌيڪا اڪيڊمي ڪراچيءَ وٽان ڇپائي پڌرو ڪيو.

ڇپائيندڙ پاران

سنڌي ادبي بورڊ پاران سنڌيءَ جي ڪلاسيڪل شاعر ”’شاهه عنات الله‘ عرف ميين شاهه عنات‘ جو ڪلام“ شايع ڪري دلي خوشي محسوس ڪري رهيا آهيون، جو ته هن ڪتاب جي وقتاً فوقتاً علمي حلقن طرفان گهُر ٿيندي پئي رهي. پر ڇپائيءَ جو اهتمام هاڻي پيدا ٿيو آهي. هن ڪلام جو پهريون ڇاپو آڪٽوبر 1963ع ۾ ڇپيو هو، 46 سالن جي ڊگهي عرصي ڪان پوءِ هيءُ ٻيو ڇاپو ڇپائي پڌرو ڪيو ويو آهي.

ميين شاهه عنات جو خاندان سنڌ جي رضوي ساداتن سان تعلق رکي ٿو، جنهن ڇهين صدي هجريءَ ۾ لڏي اچي بکر ۾ رهائش اختيار ڪئي ۽ ٻن ٽن صدين ڪان پوءِ اتان اچي نصرپور ڪي وسايو، جتي شاهه عنات جو جنم ٿيو. ميين شاهه عنات جا ناناڻا ”رمضان دَل“، ڏگهڙي جي پريان ٽي ميل ڏکڻ- اوڀر پراڻ جي ڪپ تي وينل هئا. ميين شاهه عنات جي تعليم ۽ تربيت بابت ڪو احوال موجود نه آهي، پر وقت جي دستور موجب شاهه عنات جو مڪتب ۾ ويهڻ ۽ ابتدائي تعليم پرائڻ قرين قياس نظر اچي ٿو. ميين شاهه عنات جوانيءَ ۾ اميراڻي ۽ شاهاڻي زندگي گذاري ۽ پلن گهوڙن جو وڏو شوقين رهيو. پنهنجي اصطبل ۾ تمام پلا گهوڙا رکندو هو.

اندازي موجب ميين شاهه عنات جوانيءَ ڪان پوءِ فقيريءَ ڏانهن رغبت اختيار ڪئي ۽ پهريان بزرگن ۽ درويشن جي شان ۾ بيت چيا. ميين شاهه عنات جي شادي هاليپوٽن مان ٿي، هاليپوٽا سندن والد جا معتقد هئا. ميين شاهه عنات هڪبئي پنيان ٽي شاديون ڪيون. پهريون ٻه شاديون هاليپوٽن مان ۽ ٽين دَل قبيلي مان ڪيس ڇهن فرزندن ۽ ٽن نياڻين جو اولاد ٿيو.

ميين شاهه عنات جي هن ڪلام تي ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ صاحب جن جو لکيل فڪر انگيز مهاڳ ۽ مقدمو شامل آهي، جنهن ۾ ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ صاحب جن ميين شاهه عنات جي ڪلام تي تفصيلي ۽ عالمانه روشني وڌي آهي، ان بابت وڌيڪ ڪجهه لکڻ سج کي آرسي ڏيکارڻ جي برابر آهي.

بورڊ هن ڪتاب جو نئون ڇاپو ڇپائي پڌرو ڪيو آهي، اميد ته ڪجي ته هيءُ رسالو لائق پڙهندڙن کي پسند ايندو.

پروفيسر سيد زوار حسين شاهه نقوي
سيڪريٽري
سنڌي ادبي بورڊ

Gul Hayat Institute

Gul Hayat Institute

عنوانن جي فهرست

مهاڳ 19-5

مقدمه 82-20

سرود	متن	سمجهاڻي ۽ اشارا
1. ڪلياڻ	85	321
2. جمن	91	322
3. ڪنڀات	98	325
4. سرود سريراڳ	115	330
5. رامَڪلي	125	332
6. مارئي	134	334
7. پرڀات	158	339
8. ڌناسري	169	341
9. جيتسري	201	344
10. پورب	203	345
11. ليلا	212	346
12. آسا	215	346
13. ڪاپائتي	218	347
14. ڌهر	224	348
15. مومل راڻو	226	349
16. بلاول	233	350
17. ديسي	240	352

Gul Hayat Institute

18. سورٺ	267	355
19. سارنگ	275	356
20. توڏي	286	358
21. ڪاموڏ	294	359
22. ڪارائيڙو	299	360
• اضافا	305	361
• عام روايتي بيت	312	

Gul Hayat Institute

مهاڳ

شاهه عنايت الله عرف ’ميين شاهه عناتِ‘ جو ڪلام اعليٰ سنڌي شاعري جو پهريون شاهڪار آهي، مگر اتفاق سان ورهين جي وٿيءَ بعد سڀ کان پوءِ شايع ٿي رهيو آهي. هن قيمتي ڪلام جي قلمي نسخن جو محفوظ رهڻ چڻ هڪ معجزو آهي، ۽ ان جي اشاعت ’ڪلاسيڪي سنڌي شاعري‘ جي ميدان ۾ هڪ وڏي انقلاب کان ڪنهن پر ڪم نہ آهي. هن ناياب ذخيري جي شايع ٿيڻ سان سنڌي شاعري جي عروج جي تاريخ ۾ پنجاهه سٺ سالن جو اضافو ٿئي ٿو.

هن وقت تائين سنڌ جي سدا حيات ۽ سرتاج شاعر، بلڪ دنيا جي عظيم ترين شاعر شاهه عبداللطيف ڀٽائي جي شعر جو تاريخي پس منظر مبهم هو. ائين پئي لڳو تہ چڻ سنڌي شاعري بنا ڪنهن ارتقاء جي، شاهه جي شعر ۾، اوچتو پنهنجي بلوغت کي پهتي. ميين شاهه عنات جو ڪلام سنڌي شاعري جي مسلسل ارتقائي اوج ۽ عروج تي شاهد آهي، ۽ شاهه جي شعر جي تاريخي پس منظر جو چٽو آئينو آهي.

تحقيق جي ابتدا:

سنہ 1944ع ۾ سنڌ جي تاريخ بابت تحقيق ڪندي نصرپور وڃڻ ٿيو، جتي مرحوم ميان مريد حسين شاهه (وفات 1954ع) وٽ ميين شاهه عنات جي ڪلام جو هڪ قلمي نسخو نظر مان گذريو، جنهن جي ڏسڻ سان هن قيمتي ڪلام جي اهميت معلوم ٿي ۽ خيال آيو تہ ڀيڪر هوند اهو ڪلام ڇپجي پوي تہ سنڌي علم ادب ۾ اهم اضافو ٿئي. اها هڪ دلي خواهش هئي، پر وقت گذرڻ سان اهو خيال البت دل تان ميسارجي ويو. سنہ 1950ع کان جڏهن ’شاهه جي رسالي‘ جو قدري گهرو مطالعو شروع ڪيو ويو تہ ڇاپيل نسخن ۾ ڪن سُرن هيٺ شاهه عنات جي شامل بيتن پڙهڻ سان ائين پئي معلوم ٿيو تہ چڻ شاهه عبداللطيف انهن بيتن پران پنهنجا ڪي بيت چيا هجن يا انهن بيتن مان ڪن جون سٽون يا ڪي فقرا تضمين طور پنهنجي بيتن ۾ ڪنيا هجن. ان بعد سنڌ جي سڄاڻ سگهڙن سان ڪچهرين ڪندي، ميين شاهه عنات ۽ شاهه عبداللطيف جي هڪٻئي سان آشنائي ۽ ڪن بيتن ۾ سندن طبع آزمائي جون ڪافي روايتون مليون، جن ۾ شاهه عنات جي عظمت جا اهڃاڻ پڻ قدري نمايان هئا. انهيءَ دوران مرحوم ڊاڪٽر عمر بن محمد دائودپوٽي وٽ نصرپور واري قلمي نسخي جو نقل، جو ڪين تازو مليو هو، پڻ مطالع ڪيو ويو. انهيءَ مطالعي، رسالي ۾ شاهه عنات جي شامل بيتن، توڙي سگهڙن وٽ عام مروج حڪايتن کي مدنظر رکي، بنده، شاهه عنات کي علمي دنيا ۾ روشناس ڪرائڻ خاطر، شاهه عنات ۽ شاهه عبداللطيف جي هڪٻئي پران چيل ڪن بيتن جي ڀيٽ ڪئي، ۽ ”شاهه عنات رضوي ۽ شاهه عبداللطيف ڀٽائي“ جي عنوان سان هڪ مضمون ڀٽ شاهه تي، شاهه عبداللطيف جي بہ سؤ سالہ سالگره (1951ع) جي موقعي تي پڙهيو، جو پوءِ رسالي ”نئين زندگي“ (فيبروري 1952ع) ۾ شايع ٿيو.

انهيءَ ابتدائي ڪوشش بعد، ميين شاهه عنات جي بيتن جي تلاش ۽ تحقيق جو ذوق دامنگير ٿيو، ۽ وڌيڪ جستجو جاري رهي. انهيءَ عرصي ۾ ميرپورخاص تعلقي ۾ سَنهڙي جي ’شاهه پوٽن‘ ساداتن سان آشنائي

Gul Hayat Institute

ٿي ۽ ميان امام بخش شاهه عرف وڏل شاهه کان پهريون ڀيرو معلوم ٿيو تہ 'شاهه پوٽا' مياڻ شاهه عنات جو اولاد آهن. مياڻ شاهه عنات جي سوانح ۽ شعر بابت پڻ هن بزرگ کان مفيد معلومات مليا ۽ اهو پڻ معلوم ٿيو تہ ٽنڊي الهيار کان اتر طرف پورل شاهه جي ڳوٺ ميان نبي بخش شاهه وٽ شاهه عنات جي بيتن جو ذخيرو موجود آهي. انهيءَ تلاش ۾ هڪ ڀيري محترم عطا حسين شاهه صاحب موسوي سان گڏ ميان پورل شاهه جي ڳوٺ وڃڻ ٿيو ۽ اتي سندس مهربانيءَ سان مياڻ شاهه عنات جي ڪن ذاتي ٽولن (دستار، جامي، حمائل، وٽي ۽ تسبيح) توڙي سندس ڪلام جي هڪ ڪهني قلمي نسخي ڏسڻ جو موقعو مليو. ۽ پڻ ڳوٺ لڳ، شيخ موسي جي مقام ۾، شاهه عنات جي مزار جو ديدار حاصل ٿيو. اهڙيءَ طرح مياڻ شاهه عنات جي ڪلام جي هن قلمي نسخن جي ڄاڻ ۽ سندس اولاد جي سربرآورده شخصن سان آشنائي، سندس ڪلام کي سهيڙڻ ۽ سنوارڻ لاءِ اسان جي ارادي کي پختو ڪيو ۽ ان وقت کان وٺي انهيءَ ڏس ۾ پوري ڪوشش سان ڪم شروع ڪيو ويو.

ڪلام ۽ سوانح جا سرچشما:

مياڻ شاهه عنات جهڙي آڳاٽي شاعر جي ڪلام ۽ سوانح کي پوريءَ طرح سهيڙڻ خاطر، اسان پنهنجي تحقيق جو رخ ٽن مکيہ سرچشمن ڏانهن ڪيو: (الف) قلمي ذخيرو، (ب) خانداني روايتون، ۽ (ج) سگهڙن وٽ هلندڙ بيت ۽ حڪايتون. انهن ٽنهي سرچشمن جي جانچ ۽ تلاش اٽڪل يارهن سال کن (1950ع - 1961ع) جاري رهي. انهيءَ عرصي ۾ جن مکيہ قلمي ذخيرن، خانداني روايتن، ۽ سنڌ جي سگهڙن جي صدري روايتن مان مواد سهيڙيو ويو، سي هي آهن:

(الف) قلمي ذخيرو: هن ذخيري مان هيٺيان ماخذ قابل ذڪر آهن.

1. ڪلام جي مجموعي جا ٻہ قلمي نسخا، جن جو تنصيلي ذڪر هيٺ ايندو.

2. شاهه جي رسالي جا مختلف ڇاپا، جن مان خصوصاً 'بمبئي ڇاپي' مان شاهه عنات جا جملي بيت نقل ڪيا ويا. ۽ انهن کي 'سرڪاري ڇاپي' ۽ مرزا قليچ بيگ جي مرتب ڪيل رسالي ۾ آيل بيتن سان ڀيٽيو ويو. رسالي جي ڪن قلمي نسخن ۾ آيل بيتن کي پڻ هن ذخيري ۾ شامل ڪيو ويو. 'شاهه جي رسالي' جي جملي ڇپيل ۽ اڻ ڇپيل نسخن جي مطالعي مان شايد شاهه عنات جا ڪي ٻيا بيت پڻ هٿ اچن، پر جيئن تہ جملي قلمي نسخن تائين في الحال اسان جي پهچ نہ آهي، انهيءَ ڪري اهڙي تحقيق کي مجبوراً ملتوي ڪيو ويو آهي. 'رسالي' جا جيڪي ڇاپا يا قلمي نسخا مطالعي هيٺ آيا آهن، تن مان مياڻ شاهه عنات جي اندازاً اوڻهتر (69) بيتن ۽ ڇهن (6) واين جو پتو لڳايو ويو آهي، جن جا حوالا جابجا هن ڪتاب جي متن جي حاشين ۾ (بمبئي ڇاپي جي سرن ۽ داستانن مطابق) ڏنا ويا آهن.[1]

3. نصرپور ۾ سوَ ورهيہ کن اڳ جو هڪ قلمي بياض نظر مان گذريو، جنهن ۾ مياڻ شاهه عنات جا ٽي بيت قلمبند ٿيل مليا[2].

(1) ص ص 87، 92-94، 102، 104-105، 108-111، 114، 116-117، 119، 122، 126، 132، 134، 142، 160، 167، 169-170، 174، 176-178، 182-183، 204، 207-208، 214، 221-223، 227، 231، 233-234، 240-241، 243-244، 250، 256، 258، 260، 262، 264، 267، 269، 274، 277، 279-280، 284، 286، 292، 295، 297، 306، 309.

(2) 'سرود پرڀات' بيت[1] ۽ [3]، ۽ سرود بلاول، فصل ٻيو بيت[2].

Gul Hayat Institute

4. محمد صديق فقير (وفات 11- رمضان 1265ھ) جي ’رازنامـه‘ ۾ هڪ بيت لکيل مليو.[1]

5. خليفي نبي بخش صاحب جي رسالي جي ڪن قلمي نسخن ۾ ’سر ڏناسري‘ هيٺ ميين شاهہ عنات ۽ سندس معتقدن جا ڇيل بيت مليا.

6. تاريخ 21 ڊسمبر 1958ع، تعلقي ماتلي ۾ شهر ’ٽري‘ جي قديم کنڊرن جو معائنو ڪندي ’ديواني شاه‘ جي شاهي قبرستان ۾ ’ديواني شاه‘ جي مزار لڳ ڪلهوڙن جي دور جي جهوني مسجد ۾ وياسون، جنهن جي ديوار تي ڪاري مس ۽ قلم سان اندازاً ڏيڍ سؤ ورهيه ڪن اڳ جا لکيل بيت نظر آيا. جن مان 6 بيت ميين شاهہ عنات جا ۽ 1 بيت شاهہ بلال جو هو[2]. اهي بيت آڳاٽي سنڌي صورتخطي ۾ لکيل هئا ۽ ڪافي سوچ ويچار بعد پورا پڙهي قلمبند ڪيا ويا.

7. مرحوم سيد علي شاهہ گوهري جي لکيل ڪتابڙي ”گلزار غوثيـه“ (سنہ اشاعت 1927ع) ۾ ٻين بيتن سان گڏ شاهہ عنات جا 23 بيت ۽ 4 وايون، شاهہ بلال جا 2 بيت مليا.

(ب) خانداني روايتون: اسان ’شاهہ پوٽن‘ ساداتن (ميين شاهہ عنات جو اولاد) مان مڙني عمر رسيده بزرگن سان ملڻ جي ڪوشش ڪئي، ۽ هيٺين صاحبن ڪان روبرو رهاڻ ۾ يا خط و ڪتابت ذريعي ميين شاهہ عنات جي ڪلام ۽ سوانح جو ڪافي ذخيرو گڏ ڪيو ويو، جنهن جي بناء تي سوانح حيات جو مڪيہ پاڳو مرتب ڪيو ويو ۽ پڻ ڪلام جي ٻن قلمي نسخن ۾ شامل بيتن کي پيٽيو ويو.

1. حاجي امام بخش شاهہ عرف وڏل شاهہ (پير شاهہ پوٽو) ويٺل ڳوٺ غلام حيدر شاهہ لڳ مير واه گورچاڻي، تعلقو ميرپورخاص، جنهن سان 10- آڪٽوبر 1951ع تي ڪافي رهاڻ ٿي، ۽ ان بعد بہ ساڻس گهڻا ڀيرا ملڻ ٿيو. ڪانئس ميين شاهہ عنات جي سوانح ۽ شاهہ پوٽن جي پوئين شجري بابت مفيد معلومات ملي.

2. حاجي پير شاهہ ولد مهر شاهہ (پير شاهہ پوٽو) ويٺل مجري واه[3]، لڳ سنهڙو، (ميرپورخاص کان 4 ميل ڏکڻ)، تعلقو ميرپورخاص. مرحوم سان ٻہ دفعا هلي وڃي سندس ڳوٺ ملاقات ڪئي وئي. اسي سالن کان مٿي عمر هئس ۽ علمي لياقت وارو ۽ جهانديده پير مرد هو. وٽس ميين شاهہ عنات جا ڪافي بيت قلمبند ٿيل هئا، جن مان ڪي سندس زباني نقل ڪيا ويا. سندس وفات بعد بيتن جو اهو ذخيرو ميان امام علي شاهہ جي گڏ ڪيل ذخيري ذريعي حاصل ٿيو.

3. حاجي بخش علي شاهہ ولد الله بخش شاهہ (پير شاهہ پوٽو) ويٺل سنهڙو، تعلقو ميرپورخاص. هن نيڪ مرد سان 25- فيبروري 1955ع تي ميين شاهہ عنات بابت ڪافي رهاڻ ٿي ۽ ان بعد پڻ ڪيئي دفعا ڪچهريون ٿيون، ۽ وٽانئس ميين شاهہ عنات جي سوانح ٽوڙي بيتن جو ڪافي مواد مليو. وينديءَ ڪلام جي ڇپائيءَ تائين سندس مهربانين جو سلسلو جاري رهيو ۽ وقت بوقت ڪانئس مفيد معلومات ملندي رهي.

4. فتح محمد شاهہ ولد امير شاهہ (بلال پوٽو) ويٺل ديهہ 175، تعلقو ڊگهڙي. حيدرآباد ۾ سندس علالت واري عرصي ۾ ساڻس ملاقات ٿي. وٽانئس ڪي بيت قلمبند ڪيا ويا.

---

[1] ’سرود ڪاپائتي‘، فصل ٻيو، بيت [5].

[2] شاهہ عنات جا بيت: سرود ڪنڀات، فصل 2، بيت [11]: سرود رامڪلي فصل 1، بيت [4]:سرود پرڀات، فصل 2، بيت [10]: سرود بلاول، فصل 2، بيت [2] ۽ [3]، سرود ديسي، فصل [3]، بيت [9]. شاهہ بلال جو بيت: سرود رامڪلي، فصل 1، حاشيه ص 45، بيت [13].

[3] بالڪل آخر عمر ۾ لڏي وڃي لڳ ڳوٺ ٽالهي، تعلقي عمرڪوٽ ۾ ويٺو. ساڻس اسان جي ملاقات مجري واه واري ڳوٺ ۾ ٿي.

Gul Hayat Institute

5. محمد علي شاهه ولد عباس علي شاهه (پير شاهه پوٽو) ويندل ڳوٺ پنهنجو (لڳ جهڏو) تعلقو ڏگهڙي. ساڻس ملاقات ڪانه ٿي سگهي، پر غائبانه تعارف جي بناء تي هن بزرگ بيتن جو ڪجهه ذخيرو قلمبند ڪرائي موڪليو.

6. الله ڏنو شاهه ولد الله بخش شاهه (پير شاهه پوٽو)، ويندل سنهڙو، تعلقو ميرپورخاص. ڪانئس ميين شاهه عنات جي سوانح بابت ڪافي ٿاٽا ۽ اهڃاڻ قلمبند ڪيا ويا.

7. امام علي شاهه ولد لاکو شاهه (پير شاهه پوٽو)، ويندل سنهڙو، تعلقو ميرپورخاص. هن نوجوان ميين شاهه عنات جي ٻاهرئين ڪلام سهيڙڻ ۾ دل کولي مدد ڪئي ۽ بيتن جو زياده ذخيرو گڏ ڪري موڪليو.

8. عباس علي شاهه ولد روشن علي شاهه (پير شاهه پوٽو) ويندل ڳوٺ پنهنجو (لڳ نئون ڪوٽ)، تعلقو ڏگهڙي، جنهن ڪان ڪن بيتن جون روايتون مليون ۽ پڻ سندس مهربانيءَ سان سگهڙ حاجي عمر چانڊيي سان ٻهريون پيرو ڪچهري جو موقعو مليو.

(ج) سگهڙن جون صدري روايتون: 1950ع ڪان 1961ع واري دور ۾، سنڌ جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ سگهڙن ۽ سالڪن سان رس رهاڻيون ٿيون، جن ۾ ڪيترن ئي سگهڙن ڪان ميين شاهه عنات جي سوانح ۽ ڪلام بابت ڪي نه ڪي معلومات مليون. جن سگهڙن ڪان هن سلسلي ۾ ڪافي مفيد مواد مليو، تن ۾ هيٺين جا نالا قابل ذڪر آهن.

1. حاجي محمد سوڍو بگهياڙ (ويندل لڳ ميرپور ساڪرو، ضلعو ٺٽو)، جنهن سان اسان جي آڳاٽي ڏيٺ ويٺ هئي. ساڻس ميين شاهه عنات بابت 6 - مئي 1952ع تي ۽ ان ڪان پوءِ پڻ ٻه ٽي خاص ڪچهريون ٿيون، جن ۾ ميين شاهه عنات جي سوانح توڙي ڪلام بابت نهايت مفيد معلومات ملي.

2. حاجي عمر چانڊيو (ويندل ڳوٺ محمد علي شاهه، تعلقو ڏگهڙي)، جو 'شاهه پوٽن' ساداتن جو مريد ۽ معتقد آهي، ۽ ميين شاهه عنات جي بيتن جو وڏو ڄاڻو آهي، ساڻس 7 - فيبروري 1959ع تي ميان عباس علي شاهه جي ڳوٺ تفصيلي ڪچهري ٿي، ۽ ميين شاهه عنات جا ڪافي بيت قلمبند ڪيا ويا. ان بعد، حاجي عمر مهرباني ڪري حيدرآباد آيو ۽ ساڻس ڪچهري ڪندي ميين شاهه عنات جي سوانح بابت ڪافي روايتون قلمبند ڪيون ويون. آخر ۾ حاجي عمر چانڊيي جي روايت سان بيتن جو ٻيو ذخيرو پڻ ميان محمد علي شاهه لڪارائي موڪليو.

3. خليفو محمود نوحاڻي (عمر 65 ورهيه، ويندل لڳ ترائي تعلقو بدين)، جنهن سان 15- نومبر 1958ع کان ڏيٺ ٿي ۽ خاص طرح 4- مارچ 1962ع تي ميين شاهه عنات بابت رهاڻ ٿي، جنهن ۾ 'شاهه جي رسالي' ۾ ميين شاهه عنات جي بيتن ۽ ٻين ٻاهرين بيتن بابت ڪافي معلومات حاصل ٿي.

4. سالار خان پٽ ميوو خان، ساڪاڻي چانڊيو (عمر 60 ورهيه، ويندل ڳوٺ ميون حسن علي، تعلقو ٽنڊو محمد خان) ساڻس 16- نومبر 1958ع تي ڳوٺ ميين حسن علي ۾ ڪچهري ٿي، جنهن ۾ 'سرود سر سريراڳ' مان ميين شاهه عنات جا ڪي بيت قلمبند ڪيا ويا.

5. حاجي اسمعيل راڏو، بنديچو (ويندل لالوکيت، ڪراچي) جنهن ڪان ميين شاهه عنات جا ڪي بيت مليا.

6. سارنگ فقير جت (ويندل ڳوٺ الله بچايو خان جلباڻي، تعلقو گهوڙاٻاري) جنهن ڪان سارنگ جي سر مان ميين شاهه عنات جا بيت قلمبند ڪيا.

Gul Hayat Institute

ڪلام جا ٻه قلمي نسخا:

موجوده تحقيق جي دوران اسان کي ميين شاهه عنات جي ڪلام جي ٻن قلمي نسخن جو پتو لڳي سگهيو، جن جو تفصيل هيٺينءَ ريت آهي.

(الف) نسخو (ن): هيءُ نسخو مرحوم ميان نبي بخش شاهه (ويٺل ڳوٺ ميان پورل شاهه، لڳ شيخ موسو، تعلقو ٽنڊو الهيار) وٽ محفوظ هو، ۽ پير ميان غلام رسول شاهه صاحب جي سفارش ۽ ميان پورل شاهه جي مهربانيءَ سان اسان کي مليو.

هيءُ نسخو آڳاٽي سنڌي صورتخطيءَ ۾ نهايت پڪي ۽ سهڻي قلم سان لکيل آهي. ڪتابت جي تاريخ ڏنل ڪانهي، پر اندروني اهڃاڻن مان ثابت ٿئي ٿو ته هيءُ مجموعو مير غلام علي خان ٽالپر جي دور حڪومت ۾، ميان اميد علي شاهه گڏ ڪرايو. ڇاڪاڻ ته هن نسخي جي شروع وارن ورقن ۽ پڻ دوباره آخري ورقن ۾ ڪي متفرقه بيت لکيل آهن، جن ۾ هينيان ٽي خود ميان اميد علي شاهه جا چيل آهن، جن ۾ مير غلام علي خان کي دعا ڪيل آهي:

1. ميرل موچارو هئين غلام علي گلزار[1]
هند، سنڌ، ڪڇ، ڪابل، قنڌار توکي ڏيهه پريندا ڏاڻ
هندن جا هٿ ٻڌي آندا حيدر هاڻ
پرور توسان پاڻ، آهي اُميد علي چوي اڳ ۾.
2. ميرل موچارو هئين، برڪت مديني ڄام
تو جي کهئا ڪلام[2]، سي اگهئا در الله جي.
3. ميرل موچارو هئين، برڪت عالم جي سردار
پنج پٽ ڏييئي[3] پاتشاهه، اي ڪئو عرض اُمت جي آڌار
خير دين ڪي خير جي منهنجي وهلي وهار
حيدر همت ڏار، آهي آڌر اميد علي چوي.

مير غلام علي خان 16- محرم سنه 1217هه (1802ع) تي حڪومت جون واڳون سنڀاليون ۽ 6- جمادي الثاني، سنه 1227هه (1811ع) تي وفات ڪيائين. جيئن ته انهن شروع وارن بيتن توڙي ان بعد ميين شاهه عنات جي سُروار بيتن جو ڪاتب ساڳيو آهي، تنهنڪري هيءُ نسخو يقيني طور 1217هه ۽ 1227هه جي وچ واري عرصي ۾ لکيو ويو. نسخي جي آخر ۾ (سرود ڪارائيڙو جي خاتمي تي) هيٺين فارسي عبارت ڏنل آهي، جنهن ۾ ميان اميد علي شاهه طرفان ڪلام جي هن مجموعي کي گڏ ڪرائڻ جو ذڪر ٿيل آهي:

"ابيات حضرات قطب الا قطاب قدوة العرفاء زبدة الصلحاء حضرت شاهه صاحب غريق رحمت و مغفرت حضرت شاهه عنات جيو نورالله مرقده و صاحب ميان محمد شريف جيو قدس سره و حضرت شاهه صاحب ميان بلال

---

[1] اصل ائين.
[2] ٻيءِ جاءِ تي پڙهڻي 'تنهنجا کهيا ڪلام'.
[3] ٻي پڙهڻي 'ڏنئي'.

Gul Hayat Institute

شاهه جيو نورالله مضجعه و حضرت شاهه صاحب ميان قطب شاهه جيو رحمه ربه بسيار بودند- آنچه در حفظ محافظ جماعه از فقراء بودند اڪثري از سبب بعد مسافت نَسيباً مَنسيا گشته اند- بقيه ڪه در حفظ و ياد گيري زبدة الاقران ساون فقير مگنهار بود حضرت شاهه صاحب والا مواهب عظيم الشان ميان اميد علي شاهه جيو در اين رساله ڪه نام او 'تنبيه الطالبين' داشته شد جمع ڪنانيده- اميد ڪه طالبان مستعدان از دُ رر غُرر نصائح آن مستفيد و متنبه گرديده بياد الــهي جلشانه مشغول و سرگرم باشند ڪه موجب سعادت اخروي تواند شد."

يعني ته:

"قطب الاقطاب، قدوة العرفاء، زبدة الصلحاء، مرحوم مغفور حضرت شاهه صاحب جناب حضرت شاهه عنات (نور الله مرقده)، جناب حضرت شاهه صاحب محمد شريف (قدس سره)، جناب حضرت شاهه صاحب ميان بلال شاهه (نورالله مضجعه) ۽ جناب حضرت شاهه صاحب قطب الدين شاهه (رحمه ربه) جن جا چيل بيت تمام ڪي گهڻا هئا، ۽ (معتقدن) فقيرن جي جماعت مان جن ڪي جيڪي ياد هئا تن مان پڻ گهڻا (فقيرن جي) پراهين پنڌ (تي رهڻ) سببان (قلمبند ٿي نـه سگهيا ۽) ضايع ٿي چڪا آهن. باقي جيڪي زبدة الاقران ساونڻ فقير مڱڻهار کي ياد هئا، سي حضرت شاهه صاحب والا مواهب عظيم الشان جناب ميان اميد علي شاهه جن هن رسالي ۾، جنهن جو نالو "تنبيه الطالبين" رکيو ويو، گڏ ڪرايا. اميد ته باهمت طالب نصيحت جي هنن بي بها موتين مان فائدو پرائي بيدار ٿي حق تعاليٰ جي ياد ۾ مشغول ۽ سرگرم رهندا، جيئن آخرت جي سعادت جا لائق ٿي سگهن.

هن عبارت مان ظاهر آهي ته ميين شاهه عنات ۽ سندس پٽ ۽ پوٽن جي ڪلام کي گڏ ڪرڻ جي هي پهرين ڪوشش هئي، جا ميين شاهه عنات جي وفات کان تمام گهڻو پوءِ، اندازاً هڪ سؤ سال بعد، سندس ٽڙ پوٽي ميان اميد علي شاهه پنهنجي والد قطب شاهه جي وفات بعد ڪئي. پيو تـه هـن نسخي ۾ صرف اهو ڪلام قلمبند ٿي سگهيو، جو ساونڻ فقير مڱڻهار کي ياد هو.

هن نسخي ۾ اندر ڪن جاين تي متن ۾ ٿورا خال ڇڏيل آهن، جن ۾ غالباً ڪو رهيل بيت لکڻو هو پر رهجي ويو. نسخي جي پوين ورقن ۾ مجيد نالي شاعر جا ٻه بيت لکيل آهن ۽ هيٺان ڪاتب جو نالو "محمد هاشم" ڏنل آهي. انهن بيتن ۽ ٻئي سڄي متن جي صورتخطي ساڳي آهي ۽ انهيءَ ڪري ڪافي وثوق سان چئي سگهجي ٿو تـه ميان اميد علي شاهه جي ارشاد تي 'محمد هاشم' نالي ڪاتب هي نسخو لکيو. سندس سنڌي خط نهايت ئي پڪو ۽ سهڻو آهي (ڏسو عڪس-1) پر سندس علمي لياقت البت ايتري گهٽي نـه ٿي معلوم ٿئي، جنهنڪري ڪن جاين تي اصل پڙهڻي سمجهي نـه سگهيو آهي، ۽ پڻ ڪن جاين تي ڪن لفظن ۽ فقرن کي پوريءَ طرح صحيح نـه لکيو اٿس. هـن نسخي ۾ شروع کان آخر تائين سروار متن جملي 127 ورقـن ۽ 252 صفحن

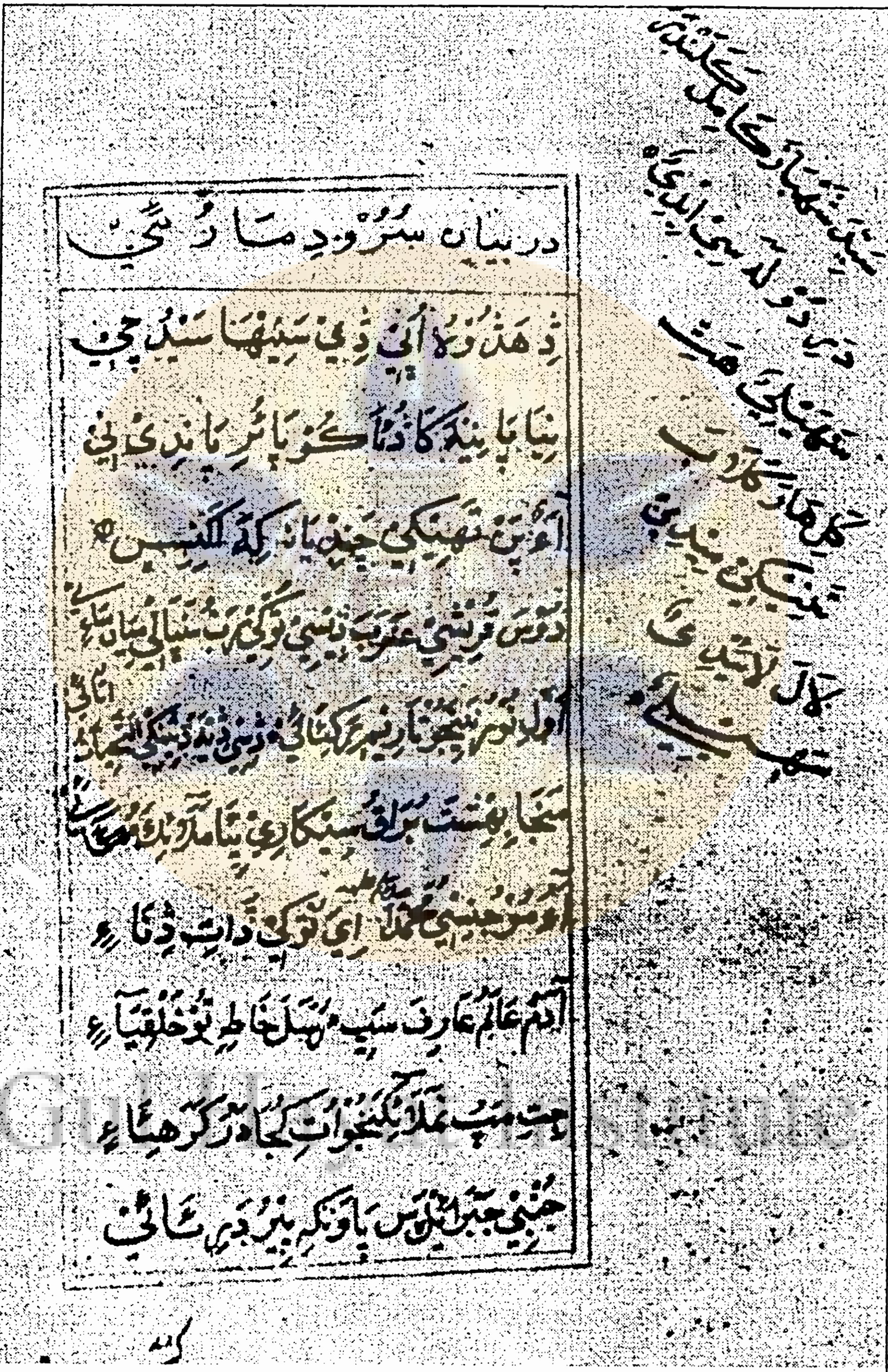

در بيان سرود مارئي

Gul Hayat Institute

1. نسخه ن جي صفحي جو عکس

Gul Hayat Institute

(پهريون ۽ پويون صفحو خالي) ۾ سمايل آهي. ازانسواءِ شروع ۾ ٽي ورق ٻيا لکيل آهن، جن ۾ ڪي متفرقا بيت ۽ سرن جي فهرست شامل آهن. متن جا بيت 3 انچ ويڪر ۽ 6 انچ ڊيگهه واري گهر ۾ لکيل آهن ۽ هر گهر ۾ سراسر 11 سٽون آهن، جن مان هرهڪ، بيت جي هڪ پوري سٽ آهي. ان مرڪزي گهر جي چوڌاري ٽن پاسن کان ٻه انچ حاشيه ڏنل آهي، جنهن ۾ پوءِ هٿ آيل بيت گهڻو ڪري ساڳئي ڪاتب جا لکيل آهن. ڪي ٻيا بيت جدا خط ۾ پوءِ پڻ لکيا ويا آهن.

ٻين قلمي مأخذن جي پيٽ ۾ سان معلوم ٿئي ٿو ته سانوڻ فقير مڱڻهار ڪافي سمجهدار ۽ معتبر راوي هو، جنهن کي ميين شاهه عنات توڙي سندس پٽ، پوٽن ۽ معتقدن جو ڪافي ڪلام ياد هو ۽ ان کي نسبتاً صحيح طور لکايائين.

(ب) نسخو (ق): هي نسخو پهريائين اسان 1944ع ۾ مرحوم ميان مريد حسين شاهه وٽ نصرپور ۾ ڏٺو هو. نسخي ن جي تحقيقي مطالعي بعد، اسان ڪلام جي هن مجموعي کي هٿ ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي، ۽ ميان غلام قادر شاهه (ولد مرحوم مريد حسين شاهه) پنهنجي مهربانيءَ سان هي قلمي ڪتاب اسان جي حوالي ڪيو. هيءُ نسخو نسبتاً وڏي تختي تي سهڻي صورتخطيءَ ۾ لکيل آهي (ڏسو عڪس-2). ڪتابت جي تاريخ ڏنل ڪانهي، پر ان جي موجوده سنڌي صورتخطي مان معلوم ٿئي ٿو ته هيءُ نسخو گهڻو پوءِ جو لکيل آهي. خانداني روايت موجب هي نسخو ميان قادر شاهه وڏي (ميان مريد حسين شاهه جي والد ۽ نوجوان ميان غلام قادر شاهه جي ڏاڏي) خود پنهنجي هٿن سان لکيو. قادر شاهه وڏي تاريخ 27- رمضان 1345هه / 1927ع ۾ وفات ڪئي، جنهن جي معنيٰ ته هيءُ نسخو ان کان اڳ اندازاً هن صدي جي شروع واري عرصي ۾ لکيو ويو. هي نسخو جملي 119 ورقن ۽ 238 صفحن تي شامل آهي. هر صفحي تي بيتن جو متن ساڍا 6 انچ ويڪر ۽ سوا 9 انچ ڊيگهه واري گهر ۾ سمايل آهي، جنهن جي چوڌاري پوڻا 2 انچ ويڪرو حاشيه ڇڏيل آهي جنهن جي اندر ساڳئي قلم ۾ ٻيا بيت اضافي طور لکيا ويا آهن. هن نسخي ۾ ن وارا اڪثر بيت شامل آهن، ۽ پڻ ٻيا ڪافي وڌيڪ بيت لکيل آهن، جن ۾ گهڻا ٽڪا 'شاهه جي رسالي' جا آهن، ۽ گهڻن ۾ خود شاهه عبداللطيف جو نالو موجود آهي. 'سرود رپ' هيٺ 13 بيت لکيل آهن، جن مان 12 بيت شاهه جي رسالي ۾ موجود آهن[1]. حاشين ۾ ڪٿي ڪٿي مثنوي يا رسالي جا بيت توڙي ٻيون تحريرون لکيل آهن. صحت جي لحاظ سان نسخي ق کان نسخو ن نه فقط آڳاٽو آهي پر وڌيڪ معتبر آهي.

(ج) نسخن جي پيٽ: ن توڙي ق ٻئي مستقل نسخا آهن، يعني ته هرهڪ جي روايت جدا جدا آهي. ق ۾ جيتوڻيڪ ن وارو گهڻو مواد شامل آهي، مگر اهو ن جو نقل ڪونهي. ٻنهي نسخن جي سرن جي ترتيب پڻ هيٺين طور جدا جدا نموني ڏنل آهي:

Gul Hayat Institute

[1] هيٺيون بيت اسان کي في الحال 'شاهه جي رسالي' ۾ ڪونه مليو پر غالباً هي بيت شاهه عبداللطيف جو ئي آهي:

من منجهه هـــيِ وهٽو، گونـدر هٿ نـه پيـر
ڪـُـڙه ۾ قطَـارونَ ڪـري، سـورن لايـا سـير
مون جيئُ گهاري ڪير، هيڪلي ري سڄڻين.

ن

متفرقہ بيت
سرودن جي فھرست
در بيان سرود ڪليان
" " سرود جمن
" " سرود ڪنيات
" " سرود سر سريراڳ
" " سرود رامڪلي
" " سرود مارئي
" " سرود پرڀات
" " سرود ڌناسري
" " سرود جيتسري
" " سرود ليلا
" " سرود آسا
" " سرود ڏول عرف مومل
" " سرود بلاول
" " سرود ديسي عرف سسئي
" " سرود سورٺ
" " سرود سارنگ
" " سرود توڏي
" " سرود پورب
" " سرود ڪاموڏ
" " سرود ڪارائيڙو
متفرقہ بيت

ق

در بيان سرود مارئي
" " سرود پرڀاتي
" " سرود ڌناسري
" " سرود جيتسري
" " سرود پورب
" " سرود ڪاموڏ
" " سرود ڪارايل
" " سرود ليلا
" " سرودآسا
" " سرود مومل و راڻو
" " سرود بلاول
" " سرود ديسي
" " سرود سورٺ
" " سرود سارنگ
" " سرود سهڻي
" " سرود ڪلياڻ
" " سرود ڪنيات
" " سرود سُر سريراڳ
" " سرود رامڪلي
بقيہ سرود ڪنيات
بقيہ سرود مومل و راڻو
بقيہ سرود آسا
سرود آسا
متفرقہ سرود ڍهر
سرود رپ

Gul Hayat Institute

ٻنهي نسخن ۾ مواد جي ترتيب جي مطالعي مان معلوم ٿئي ٿو، تہ اول جيڪو مواد وٽن موجود هو سو ڪاتبن سر وار ڪري لکيو. ان بعد جڏهن ٻيا بيت هٿ آيا تہ ن ۾ هرهڪ سر جي متن سامهون حاشين ۾ لکيا ويا، ۽ ق ۾ اهڙا باقي بيت آخر ۾ سر وار قلمبند ڪيا ويا. ساڳين سرن ۾ بيتن جي ترتيب پڻ ٻنهي نسخن ۾ جدا طور ڏنل آهي. ڪاتبن جي ان ڇاڙاڻي سببان، هرهڪ سر ۾ فقط انهي سر جي مضمون وارا بيت قلمبند ڪين ڪيا ويا آهن، پر ٻين سرن سان تعلق رکندڙ ڪي بيت پڻ گڏي لکيا ويا آهن. ن ۾ پڻ اها غلطي آهي (جيئن تہ 'سرود آسا' هيٺ 'ڪاپائتي' جا بيت گڏي لکيا ويا آهن) پر قدري گهٽ آهي، البت ق ۾ اهڙي غلطي گهڻي

بسم الله الرحمن الرحيم
در بيان سرود ماروئي
وائي دوس قريشي عربي ديني توکي رب سنيا ميان
اول نور نبي جو تا نم رکياءِ ڏسي ڏيه ڏين کي
الکيا اتاءِ منجهان بهشت براق سينگاري سا
ملائڪ مڱاءِ آءُ موجن محمد اي توکي ذات
ڏناءِ آدم عالم عارف سڀ مرسل خاطر تو خلقيا

2. نسخه ق جي صفحي جو عکس

Gul Hayat Institute

آھي- مثلاً: ’سرود ليلا‘ کان پوءِ رکيل ’سرود آسا‘ جي عنوان هيٺ ڏنل سيئي بيت ’ڪاپائتي‘ جي سر جا آهن. ’سرود ڪلياڻ‘ هيٺ لکيل ڪافي مواد ’ڏناسري‘ جي سر جو آهي، ۽ ’سرود سر سريراڳ‘ هيٺ ’رامڪلي‘ جي مضمون جا بيت لکيل آهن. اهڙيءَ طرح ٻين سرودن هيٺ پڻ ٿورو گھڻو گڏيل مواد شامل آهي[1]. البت ٻنهي نسخن ۾ هڪ خصوصيت ساڳي آهي: يعني تہ هرهڪ سُر ۾ ميين شاھ عنات جي بيت يا بيتن پويان ڪوشش ڪري ساڳئي مضمون وارا شاھ شريف، شاھ بلال، قطب شاھ يا ٻين مريدن معتقدن جا چيل بيٽ لکيا ويا آهن. جيتوڻيڪ انهيءَ قسم جي ڪوشش جا اُهڃاڻ ٻنهي نسخن ۾ ملن ٿا، مگر ن توڙي ق ۾ اِها ڪوشش بالڪل ابتدائي ۽ اڻپوري آهي ۽ گھڻو ڪري سيني سُرن ۾ ڪن جاين تي ميين شاھ عنات ۽ ٻين جا بيت بنا ڪنهن خاص ترتيب جي گڏي لکيا ويا آهن. ٻنهي نسخن ۾ هرهڪ سُر جو مواد پڻ مضمون جي لحاظ سان جدا جدا فصلن ۾ ورڇيل نہ آهي.

ڪلام جي ترتيب:

هن ڇاپي خاطر اسان جملي ڪلام جي ترتيب هيٺين اصولن موجب قائم ڪئي آهي.

(الف) سُرن جي ترتيب: سُرن جي سٽاءَ جو بنياد آڳاٽي ۽ وڏيڪ معتبر نسخي ن ۾ ڏنل ترتيب تي رکيو ويو آهي، جو ’سرود ڪلياڻ‘ سان شروع ٿي ’سرود ڪارائيڙو‘ تي ختم ٿئي ٿو. البت ان ۾ هيٺين مختصر اصلاح ڪئي وئي آهي:

1. ’سرود پورب‘ ن ۾ ’توڏي‘ بعد لکيل آهي ۽ ق ۾ ’جيتسري‘ بعد رکيل آهي. ’جيتسري‘ ۽ ’پورب‘ جي مضمونن ۾ مناسبت جي لحاظ سان، هن حالت ۾ ق واري ترتيب کي ترجيح ڏني وئي آهي، ۽ ’سرود پورب‘ کي ’سرود جيتسري‘ بعد رکيو ويو آهي.

2. ن توڙي ق ۾ ’ڪاپائتي‘ جي مضمون وارا بيت ’سرود آسا‘ هيٺ شامل آهن. اهي بيت اتان ڪڍي جدا ’سرود ڪاپائتي‘ قائم ڪيو ويو آهي، جو ’سرود آسا‘ بعد رکيو ويو آهي.

3. ن ۾ ’سرود ڏهر‘ ڏنل ڪين آهي، ق ۾ ’سرود آسا‘ جي متن جي حاشيہ تي ’متفرقہ سر ڏهر‘ جي عنوان سان ’ڪونج‘ بابت ٽي بيت لکيل آهن، جي ٽيئي ’شاھ جي رسالي‘ جا بيت آهن. البت ن توڙي ق ۾ ٻين سرن هيٺ ڪي بيت ’سر ڏهر‘ جي مضمون (شاھ جي رسالي ۾ ڏنل ’سر ڏهر‘ جي مضمون جي لحاظ سان) وارا مليا، جن کي گڏ ڪري ’سرود ڏهر‘ جدا طور قائم ڪيو ويو آهي ۽ ان کي ’سرود ڪاپائتي‘ بعد رکيو ويو آهي.

(ب) سُرن جي اندروني مواد جي ترتيب: مٿي بيان ٿي چڪو آهي تہ ن توڙي ق ۾ هر ’سرود‘ هيٺ ڏنل ڪلام جي ترتيب مختلف آهي، ۽ نڪي اهو ڪلام مضمون جي لحاظ سان جدا جدا فصلن ۾ ورڇيل آهي، تہ نڪي وري سيئي بيت انهيءَ ساڳئي ’سرود‘ جا آهن. گھڻو ڪري هر ’سرود‘ ۾ ٻئي ڪنهن ’سرود‘ جي مضمون جا ٿورا يا گھڻا بيت شامل آهن. ازانسواءِ، ميين شاھ عنات جي بيتن پران ٻين جا چيل بيت پڻ سڄي سر ۾ پوريءَ ترتيب سان نہ لکيا ويا آهن. انهيءَ ڪري اسان هر ’سرود‘ جي اندروني مواد کي هيٺين اصولن موجب بالڪل نئين سر مرتب ڪيو آهي:

---

[1] ڏسو عڪس- 2، جنهن ۾ ’سرود مارئي‘ ساراھ واري وائي سان شروع ڪيل آهي، جنهن جو ’مارئي‘ جي مضمون سان تعلق ڪونهي.

1. پهريائين هر سرود جو مواد جملي جاين تان ڪٺو ڪري جدا ڪيو ويو: يعني تہ اول ن ۽ ق مان ساڳئي سرود توڙي ٻين سرودن مان ساڳئي مضمون وارو مواد ڪٺو ڪري جدا ڪيو ويو. ۽ ان بعد ان ۾ انهيءَ مضمون وارا بيت (ميين شاهہ عنات ۽ ٻين متعلقين جا) 'شاهہ جي رسالي' ۽ ٻين قلمي مأخذن توڙي شاهہ پوٽن جي خانداني روايتن ۽ سگهڙن جي صدري روايتن واري ذخيري مان چونڊي شامل ڪيا ويا.

2. اهڙيءَ طرح هرهڪ 'سرود' جي جملي مواد کي يڪجاءِ گڏ ڪرڻ بعد، ان کي ضرورت موجب مضمون جي لحاظ سان جدا جدا فصلن ۾ ورهيو ويو، انهيءَ لاءِ تہ پڙهندڙ کي 'خيال' جي ارتقاء يا 'ڳالهہ' جي سلسلي کي سمجهڻ ۾ آساني ٿئي[1].

3. ان بعد هرهڪ فصل هيٺ ميين شاهہ عنات ۽ سندس اولاد ۽ معتقدن مان ٻين شاعرن جي بيتن ۽ واين کي ڪافي محنت ۽ ڌيان سان اهڙي طرح مرتب ڪيو ويو، جيئن عبارت توڙي مضمون جي مناسبت جي لحاظ سان ميين شاهہ عنات جي پران ٻين متعلقين شاعرن جا بيت پڇي بيهن.

4. ميين شاهہ عنات ۽ ٻين شاعرن جي بيتن ۾ تميز ڪرڻ خاطر، ميين شاهہ عنات جي بيتن کي متن ۾ ڇٽن ڪارن اکرن ۾ ڇاپيو ويو آهي ۽ هيٺ وچئين حاشيي ۾ ٻين شاعرن جا بيت صاف سادن اکرن ۾ ڇاپيا ويا آهن، پر ڇنهي ۾ عبارت ۽ مضمون جي لحاظ سان جا مناسبت آهي، سا بيتن جي آڏو ڏنل انگن ذريعي نروار ڪئي وئي آهي. مثلاً: 'سرود ڪلياڻ' جي پهرئين فصل هيٺ متن ۾ ميين شاهہ عنات جي ٻئي بيت (سائر لهريون- الخ) آڏو (2) انگ ڏنل آهي، جنهن جي پران شاهہ بلال جا ٻہ بيت ڇيل آهن، جن کي پڻ هيٺ حاشيہ ۾ (الف/2) ۽ (ب/2) جي انگن سان لکيو ويو آهي. اهڙيءَ طرح هرهڪ 'سرود' هيٺ ميين شاهہ عنات جي بيتن ۽ انهن جي پران ٻين شاعرن جي ڇيل بيتن کي ساڳيا انگ ڏنا ويا آهن.

Gul Hayat Institute

اهڙي اهتمام سان، هرهڪ 'سرود' جي مواد کي نئين سر مرتب ڪيو ويو آهي، انهيءَ لاءِ تہ مضمون جي سٽاءُ قائم رهي، ميين شاهہ عنات جا بيت ۽ وايون متن جي منڍ ۾ نمايان ٿي بيهن، ۽ پڻ ٻين متعلقين شاعرن جا بيت، عبارت ۽ مضمون جي لحاظ سان، ميين شاهہ عنات جي بيتن هيٺان جُڙي بيهن.

---

[1] 'فصلن' جي هي ترتيب بالڪل منطقي نہ آهي پر بيتن ۽ مضمونن جي مناسبت سان آساني ۽ سهڻي سٽاء خاطر قائم ڪئي وئي آهي. اڪثر 'سرودن' ۾ مجموعي طور سان مضمون ساڳيو آهي، پر 'خيال' جي ارتقاء يا 'ڳالهہ' جي سلسلي جي لحاظ سان فصل قائم ڪيا ويا آهن. 'سرود ڏهر' (ص ص 140 - - 141) ۾ ٽي جدا مضمون سمايل آهن ۽ هر هڪ لاءِ جدا فصل قائم ڪيو ويو آهي.

ڪلام جي تحقيق ۽ تصحيح:

ميين شاهہ عنات ۽ سندس گروه جي شاعرن جي ڪلام جي تصحيح ۾ ڪافي دشواريون پيش آيون. اول تہ ميين شاهہ عنات جي زبان نهايت ڳوڙهي ۽ لغت آميز آهي، جنهن کي سمجهڻ ايترو آسان نہ آهي. ٻيو تہ نسخو ن آڳاٽي سنڌي صورتخطي ۾ لکيل آهي، جنهن کي سولائيءَ سان پڙهڻ مشڪل هو. البت نسخي ق جي صاف سنڌي صورتخطي ۽ سگهڙن جي ڪن زباني روايتن مان قدري رهنمائي ٿي، پر تنهن هوندي بہ ڪافي انوکا الفاظ ۽ اصطلاح تحقيق طلب رهيا. ٽيون تہ اهڙا بيت جي ن توڙي ق ۾ ڪين هئا ۽ فقط ڪنهن هڪ قلمي مأخذ يا زباني روايت ذريعي مليا، انهن کي پيڻ لاءِ ٻيو ڪو ذريعو ڪونہ هو، جنهنڪري انهن جي تحقيق ۽ تصحيح تي ڪافي غور ڪرڻو پيو. مثلاً: ڪي بيت فقط ’ديواني شاهہ جي درگاهہ‘ جي مسجد جي ديوار تي نهايت مشڪل ۽ ميساريل صورتخطيءَ ۾ مليا، جن جي صحيح پڙهڻي قائم ڪرڻ ۾ ڇڻ ڇبل ٽاڪٽو پيو. مجموعي طور سان ڪلام جي هن ذخيري جو ڪافي وڏو حصو بالڪل نئون ۽ غير مانوس هو، جنهنڪري ان جي عبارت توڙي معنيٰ سولائي سان ذهن ۾ نٿي آئي. هن انوکي ۽ ڳوڙهي ڪلام جي ڳوڙهي سٽاءَ ذهن تي ڪافي بار وڌو، مگر مسلسل غور ۽ مشوري سان ۽ مختلف روايتن کي پيڻ سان اندازاً 99 سيڪڙو ڪان بہ زياده مواد کي پوريءَ طرح سمجهي ان جي تصحيح ڪئي وئي آهي ۽ ان کي زيرن زبرن سان شايع ڪيو ويو آهي، انهيءَ لاءِ تہ پڙهندڙ کي آسانيءَ سان ذهن نشين ٿي سگهي.

ڪلام جي مختلف روايتن کي پيڻ وقت زياده ترجيح ن ۽ ق جي متفقہ پڙهٽي کي ڏني وئي آهي، ان بعد ن يا ق يا ’شاهہ جي رسالي‘ ۾ ڏنل پڙهٽي کي وزن ڏنو ويو آهي، ۽ ان بعد ٻين قلمي مأخذن يا عام مروج روايتن کي اختيار ڪيو ويو آهي. هر صفحي تي هيٺين ڪاري ليڪ بعد آخري حاشيہ ۾ اهڙيون اختلافي پڙهٽيون ڏنيون ويون آهن جي قدري وزندار آهن. بالڪل معمولي اختلافن کي درگذر ڪيو ويو آهي، انهي لاءِ تہ خواهہ مخواهہ نڪي ذهن منتشر ٿئي تہ نڪي پنو ضايع ٿئي.

هر بيت جي اصولي مأخذ کي پهرئين سٽ جي سامهون کبي پاسي هيٺين نشانين ذريعي نروار ڪيو ويو آهي. جيڪڏهن ٻئي ڪنهن مکيہ مأخذ ۾ پڻ بيت موجود آهي، يا ڪنهن بہ ٻئي مأخذ ۾ ڪنهن لفظ يا سٽ جي پڙهٽي ذرا وزندار آهي تہ اهڙو مأخذ ۽ ان جي اختلافي پڙهٽي هيٺ حاشيہ ۾ ڏني وئي آهي. مگر جيڪڏهن ڪنهن ٻئي ماخذ جي پڙهٽي ساڳئي اصولي مأخذ واري آهي تہ ان ڏانهن اشارو لازمي نہ آهي.

[ن ق] اهو بيت ن ۽ ق ٻنهي نسخن ۾ موجود آهي.

[ن] اهو بيت ق ۾ ڪونهي پر ن ۾ موجوده آهي.

[ق] اهو بيت ن ۾ ڪونهي پر ق ۾ موجود آهي.

[ر] اهو بيت ن ۽ ق ۾ ڪونهي (۽ ٻئي ڪنهن ٻاهرئين مأخذ: مثلاً: ’شاهہ جي رسالي‘، ڪنهن ٻيءَ لکيت يا زباني روايت ذريعي مليو.)

جيڪڏهن ڪنهن بيت جي سٽ يا وائي جي مصرع جا ڪي الفاظ يا فقرا ڪٽل هئا ۽ ڪنهن مأخذ مان ملي نہ سگهيا، تہ اسان مضمون جي لحاظ سان مناسب لفظن يا فقرن جو اضافو ڪيو آهي ۽ انهن کي چورس ڏنگين [ ] ۾ رکيو ويو آهي.

Gul Hayat Institute

ميين شاهہ عنات ۽ ڀٽائي صاحب جي بيتن ۾ فرق ڪرڻ نهايت ڏکيو آهي، خصوصاً انهيءَ حالت ۾ جو جڏهن شاعر جو نالو ڏنل ڪونهي، يا 'سيد' جو نالو آيل آهي: جو ميين شاهہ عنات توڙي ڀٽائي صاحب ٻنهي استعمال ڪيو آهي. ازانسواءِ 'شاهہ جي رسالي' جي قلمي نسخن توڙي آڳاٽن ڇاپن ۾ شاهہ عبداللطيف جي ڪلام سان گڏ ڪيترن ئي ٻين شاعرن ۽ خصوصاً شاهہ عنات جا ڪافي بيت شامل آهن، جن کي هن کان اڳ پروڙڻ مشڪل هو. ڇاڪاڻ تہ شاهہ عنات جي بيتن بابت سندس خاندان ۾ پيڙهي بہ پيڙهي هلندڙ ڳالهيون، توڙي ڪن سڄاڻ سگهڙن وٽ آڳاٽيون روايتون جمع ٿيل ڪين هيون. انهيءَ سڄي ذخيري هٿ اچڻ بعد، 'شاهہ جي رسالي' ۾ ميين شاهہ عنات جي شامل ڪلام جي تصديق ۾ ڪافي قدر آساني ٿي آهي، مگر مختلف زباني روايتن ۾ ڪي ساڳيا بيت ميين شاهہ عنات توڙي ڀٽائي صاحب ڏانهن منسوب آهن، ۽ پڻ پوئين ويجهي دور ۾ ميين شاهہ عنات جي ڪلام جي لکايل نسخي ق ۾، ڪن جاين تي متن ۾ توڙي متن جي ٻاهران حاشيي ۾ ڀٽائي صاحب جا بيت سندس نالي سان شامل ڪيا ويا آهن. غالباً ڪلام گڏ ڪرائيندڙ کي ڀٽائي صاحب جا اهي بيت پسند هئا، انهيءَ ڪري اهي پڻ لکايا ويا؛ جيئن ڀٽائي صاحب جن ڪن موقعن تي شاهہ عنات جا بيت مثال طور پڙهيا ۽ اهي پڻ 'رسالي' واري مجموعي ۾ شامل ڪيا ويا.

انهيءَ ڪري ڪافي محنت ۽ تحقيق کان ڪم ورتو ويو، جيئن خالص ميين شاهہ عنات جو ڪلام پوري صحت ۽ تصديق سان پڙهندڙن جي آڏو پيش ڪيو وڃي، ۽ هيءَ ڪتاب خود 'شاهہ جي رسالي' جي تحقيق لاءِ هڪ پيش خيمو بنجي. انهيءَ سلسلي ۾ تحقيق ۽ تنقيد جا هيٺيان طريقا اختيار ڪيا ويا:

1. ميين شاهہ عنات ۽ سندس گروه جي ڪلام جي سڄي ذخيري کي سامهون رکي، ان کي 'شاهہ جي رسالي' سان ڀيٽيو ويو ۽ اهي بيت جي خود 'شاهہ جي رسالي' ۾ 'عنات' جي نالي سان موجود هئا، سي لکيا ويا. اهڙا بيت جيڪي ميين شاهہ عنات جي ڪلام واري ذخيري ۾ معنيٰ ۽ مقصد جي لحاظ سان انوکا نظر آيا ۽ پڻ ساڳئي وقت 'شاهہ جي رسالي' ۾ شاهہ عبداللطيف جي نالي سان موجود هئا، سي ڇڏيا ويا.
2. اهي بيت جيڪي متفقہ طور ن توڙي ق ٻنهي ۾ شاهہ عنات جا مڃيل هئا، يا اهي بيت جيڪي ن يا ق مان ڪنهن بہ هڪ ۾ موجود هئا ۽ ساڳئي وقت ٻين ٻاهرين ماخذن مان پڻ تصديق ٿي تہ شاهہ عنات جا آهن، سي ڪنيا ويا.
3. اهو بيت جو فقط ن ۾ فقط ق ۾ ڏنل هو تہ ق جي ڀيٽ ۾ ن واري کي زياده وزن ڏنو ويو. ان بعد ڏنو ويو تہ جيڪڏهن 'شاهہ جي رسالي' ۾ اهو بيت ڪنهن اهڙي ٻئي بيت سان لاڳيتو ڏنل آهي، جنهن ۾ شاهہ عنات جو نالو آهي يا ان بيت ۾ استعمال ٿيل مخصوص الفاظ ۽ اصطلاح اهڙا آهن، جي ميين شاهہ عنات جي ٻين بيتن ۾ موجود آهن، تہ اهو شاهہ عنات جو ڪري ڪنيو ويو.
4. اهو بيت جو فقط ق يا فقط ر (فقط هڪ زباني روايت) ۾ هو، پر 'شاهہ جي رسالي' ۾ پڻ موجود هو تہ ان کي اڪثر ڇڏيو ويو[1].

[1] هن ڪتاب جي خصوصاً پهرين سرن ڇپائڻ وقت پل سببان هن اصول جي پيروي نہ ٿي، جنهن ڪري ڪي روايتي بيت جي "شاهہ جي رسالي" ۾ موجود هئا، سي پڻ متن ۾ ڇپجي ويا آهن. ڪتاب جي آخر ۾ ڏنل "سمجهاڻي ۽ اشارا" ۾ اها درستي ڪئي وئي آهي، جنهن ڏانهن توجهہ ضرور آهي.

5. ڪي ٿورڙا بيت البت اهڙا هئا جن بابت ڪا بہ ٻاهرين ثابتي ڪارآمد نہ ٿي سگهي. اهڙي حالت ۾ انهن کي اندروني سنّاء واري ڪسوٽيءَ تي پرکيو ويو: يعني تہ جيڪڏهن بيت جي ٻولي ڳوڙهي (شاهہ عنات جي خصوصيت) ناهي پر نهايت عام فهم ۽ فصيح (ڀٽائي صاحب جي خصوصيت) آهي، يا بيت ۾ ڳالهہ جي بيان (شاهہ عنات جي خصوصيت) بدران فڪر ۽ خيال (ڀٽائي صاحب جي خصوصيت) سمايل آهي تہ غالباً اهو بيت شاهہ عبداللطيف جو آهي، پر جيڪڏهن سنّاء ان جي برعڪس آهي تہ غالباً اهو بيت ميين شاهہ عِنات جو آهي.

قلمي نسخن ۽ روايتن کي اُتاري، ڇپائي لاءِ آخري بياض تيار ڪرڻ وقت ڪن 'سرودن' مان ڪي بيت رهجي ويا ۽ انهيءَ ڪري ڇاپي هيٺ ڪين آيا. اهڙا جملي رهيل بيت ۽ وايون، "اضافا" جي عنوان سان متن جي آخر ۾ ڏنا ويا آهن، ۽ اُميد تہ ڪتاب جي ٻئي ڇاپي وقت متن ۾ موزون جاين تي رکيا ويندا.

قلمي ذخيري توڙي سگهڙن جي عام روايتن مان ڪي بيت شاهہ عنات جي نالي سان مليا آهن، مگر مشڪوڪ آهن. اهڙا بيت جي فقط ڪنهن هڪ مأخذ ۾ موجود هئا يا مختلف سگهڙن ۽ راوين کان شاهہ عنات جي نالي سان مليا، پر نڪي 'شاهہ جي رسالي' ۾ موجود هئا ۽ نڪي في الحال ڪنهن ٻئي ذخيري مان انهن جي تصديق ٿي، اُهي 'عام روايتي بيتن' جي عنوان هيٺ 'اضافن' کان پوءِ شامل ڪيا ويا آهن، انهيءَ لاءِ تہ محفوظ رهن.

ميين شاهہ عنات جو ڪلام، ٻوليءَ جي لحاظ سان اڳاٽو ۽ عبارت جي لحاظ سان ڪافي ڳوڙهو آهي. انوکن لفظن، اصطلاحن ۽ محاورن کان سواءِ ان ۾ ماڻهن ۽ ماڳن ڏانهن پڻ اشارا موجود آهن، جنهنڪري ان کي سمجهڻ، سوڌڻ ۽ سنوارڻ ايترو آسان نہ هو. اسان ڪوشش ڪري ميين شاهہ عنات جي خاندان مان سمجهدار فردن توڙي سنڌ جي ڪنڊ ڪڙڇ مان سڃاڻ سگهڙن سان ملي، انوکن لفظن ۽ فقرن جي معنائن جي تحقيق ڪئي ۽ ڪلام ۾ آيل ڪن درويشن، شهرن ۽ ماڳن جي نالن بابت پڇا ڪئي. البت هڪ تہ هيءَ ڪم مشڪل هو، ٻيو تہ وقت ٿورو هو. ۽ ٽيو تہ اسان جا وسيلا محدود هئا. انهيءَ ڪري في الحال اسان پنهنجي محدود سعيي ۽ ڄاڻ جي آڌار تي ڪتاب جي آخر ۾ هرهڪ سرود جي مختصر سمجهاڻي لکي آهي، انهي لاءِ تہ هن ڪلام جي پڙهڻ ۽ پروڙڻ ۾ قدري آساني ٿئي.

شامل ڪلام جو تفصيل:

Gul Hayat Institute

مختلف مأخذن مان هن ڪتاب ۾ جيڪو ڪلام جمع ڪيو ويو آهي، يا ميين شاهہ عنات ۽ سنڌس گروہ جي هرهڪ شاعر جو جيترو ڪلام شامل آهي، ان جو تفصيل هيٺ ڏجي ٿو، انهيءَ لاءِ تہ پڙهندڙن کي جملي ڪلام ۽ ان جي نوعيت جو آساني سان اندازو ٿي سگهي.

(الف) سڄي ڪتاب ۾ جملي 842 بيت ۽ 44 وايون شامل آهن، جن ۾ سواءِ ڪن ٿورڙن بيتن ۽ واين جي، اڳاٽي سنڌي شعر جو هي قيمتي ۽ وڏو ذخيرو پهريون دفعو شايع ٿي رهيو آهي.

(ب) مختلف مأخذن مان ورتل بيتن ۽ واين جو تفصيل هيٺينءَ طور آهي:

ن ۽ ق نسخن	مان	733	بيت	۽	38	وايون
'شاهہ جي رسالي'	مان	22	بيت	۽	4	وايون

’ٻين لکيتن‘	مان	40	بيت	۽	2	وايون
’زباني روايتن‘	مان	47	بيت			

(ج) ميين شاهہ عنات ۽ سندس گروهہ جي ٻين شاعرن جي ڪلام جو جدا جدا تفصيل هيٺينءَ طور آهي:

1. ميون شاهہ عنات — 469 بيت ۽ 42 وايون
2. شاهہ شريف — 82 بيت ۽ 1 وائي
3. شاهہ بلال — 63 بيت ۽ 1 وائي
4. قطب شاهہ — 150 بيت
5. پيرو — 5 بيت
6. رنگريز — 4 بيت
7. ڪٽي — 1 بيت
8. يوسف — 13 بيت
9. مالڻ — 1 بيت
10. صابر — 2 بيت
11. هوندل شاهہ — 2 بيت
12. اوپايو — 1 بيت
13. لاکو — 1 بيت
14. لکمير — 1 بيت
15. عبدالله — 1 بيت
16. قاسم — 1 بيت
17. عليم — 1 بيت
18. منون — 1 بيت
19. راول — 1 بيت
20. صمد — 2 بيت
21. مگٺهار — 1 بيت
22. ڄام — 1 بيت
23. ٻنا نالي — 36 بيت
24. اميد علي شاهہ — 1 بيت

هي ڪشالو اسان محض سنڌي ٻوليءَ سان محبت ۽ ان جي اڳاٽي علم ادب کي اجاڻ خاطر ڪڍيو آهي، مگر هيءُ مشڪل آسان نہ ٿئي ها، جيڪڏهن مخلص سائين جي مدد شامل حال نہ هجي ها. سڀ کان اول آءٌ محترم ماستر محمد يعقوب صاحب ميمڻ جو شڪرگذار آهيان، جنهن وقت بوقت ڏنل هدايتن موجب قلمي نسخن ۽ ڪلام جي ٻئي ذخيري کي اتارڻ، ان بعد سڄي ڪلام کي هڪ مسودي جي صورت ۾ يڪجاءِ گڏ ڪرڻ ۽ بيتن کي پيٽڻ خاطر جدا جدا پڙهتيون قلمبند ڪري ڏيڻ جو بار کنيو ۽ ان ڪم کي نهايت سهڻي سليقي سان پورو ڪيو. ان بعد محترم ممتاز مرزا ڪتاب جي آخري مُبيضي کي اتارڻ جو ڪم نهايت خوبيءَ سان سرانجام ڏنو ۽ مواد کي پريس ۾ پهچائڻ ۽ پهرين پروفن پڙهڻ جي جوابداري پنهنجي ذمي ڪئي. محترم محمد اسماعيل شيخ پروفن جي دوباره چڪاس ۽ ڇپائي جي سڄي ڪم جي نظرداري ڪئي، ۽ پڻ ’صحت نامي‘ تيار ڪرڻ ۽ ڪتاب ۾ شامل مواد جي تفصيل ڪڍڻ ۾ مدد ڪئي. سنڌ يونيورسٽي پريس جي ڪمپازيٽرن هن ڪتاب جي صفحي صفحي کي مختلف ٽائيپن ۽ سهڻي سٽاءَ سان ڪمپوز ڪرڻ ۾ وڏي محنت ڪئي ۽ انهيءَ فن جي اڳواٽي جو سهرو سچاڻ ڪمپازيٽر محترم محمد حسن بلوچ جي سر سونهي. پريس مئنيجر محترم اعجاز محمد صديقي ڪتاب جي سهڻي ۽ سگهي ڇپائي طرف خاص توجهہ ڏنو. بنده انهن مڙني مخلص سائين ۽ ڪارڪنن جو تهدل شڪرگذار آهي.

انهن سڀني صاحبن ۽ سنڌ جي سچاڻ سگهڙن جو پڻ شڪرگذار آهيان، جن جي ذريعي هن ڪلام جو ذخيرو جتي بہ موجود هو، اتان اسان کي ملي سگهيو. خصوصاً پير ميان غلام رسول شاهہ ۽ ميان پورل شاهہ جي سفارش سان مرحوم ميان نبي بخش شاهہ کان ڪلام جو آڳاٽو قلمي نسخو مليو ۽ نصرپور مان ميان غلام قادر

Gul Hayat Institute

شاهہ جي مهرباني سان ڪلام جو ٻيو قلمي نسخو حاصل ٿيو. شاهہ پوٹڙ ساداتن مان شروع ۾ ميان امام بخش شاهہ عرف وڏل شاهہ ۽ ان بعد خاص طرح حاجي بخش علي شاهہ صاحب هن ڪم جي تڪميل ۾ هڙان وڙان مدد ڪئي. سڀ ڪان زياده آءٌ پنهنجي مهربان دوست ۽ ڪرم فرما محترم محمد اسماعيل خان نون جو ٿورائتو آهيان، جنهن مون کي ميين شاهہ عنات جي ڪلام جي تصحيح ۽ تحقيق لاءِ وقت بوقت همتايو ۽ ڪم جي شروعات کان وٺي آخر تائين منهنجي دل و جان سان مدد ڪئي. هن صاحب منهنجي لاءِ ميين شاهہ عنات جي خاندان جي ڪن سر بر آورده فردن توڙي پري پري ٻهارين ۾ رهندڙ سگهڙن سان ملڻ ۽ ڪچهرين ڪرڻ جا ذريعا پيدا ڪيا ۽ پڻ پاڻ پنهنجي سر ڪوشش ڪري ڪلام جو ڪافي ذخيرو مون تائين پهچايو. آخر ۾ هن صاحب سڄو ڪلام مون سان گڏ ويهي پڙهيو، ۽ خصوصاً سر مارئي ۽ سر سارنگ ۾ ٿرپارڪر جي ٻوليءَ جي لفظن ۽ اصطلاحن سمجهڻ توڙي اتي جي ماڳن ۽ مڪانن کي متعين ڪرڻ ۾ منهنجي رهنمائي ڪئي.

محبت ميڙي، ڳوٺ ٻڌجي هيڪڙو
تنين جي ويڙهي، پاٿهي ايندو پاتشاهہ.

سنڌ يونيورسٽي، حيدرآباد سنڌ — خادم العلم

5- صفر 1383هہ — نبي بخش بلوچ

(27- جون 1963ع)

باسمہ تعاليٰ

مقدمه

ميون شاهہ عنات، ڪلهوڙن جي اوائلي دور جو بلند پايي شاعر ۽ درويش ٿي گذريو آهي. هو نصرپور ۾ رهندڙ "رضوي" ساداتن جي هڪ برڪ ۽ بيشل قبيلي جو فرد هو، ۽ پاڻ هڪ وڏي اهل عيال وارو هو. ڪافي وڏي عمر پاتائين ۽ پنهنجي اولاد توڙي معتقدن مريدن جي تربيت ڪيائين. سنڌ جي خصوصاً لاڙ ۽ ٽرپارڪر وارن پاڳن (موجوده حيدرآباد ۽ ٽرپارڪر ضلعن) سان سندس گهڻو واسطو رهيو ۽ عام توڙي خاص سندس برگزيده شخصيت ۽ دلپذير بيتن کان گهڻي قدر متاثر ٿيا. ازانسواءِ وقت جي حڪمرانن، سندن نائبن توڙي وقت جي بيشل ماڻهن وٽ پڻ هن درويش جي وڏي عزت هئي. سندس مشهور نانءَ نالي سبحان سندس اولاد، وڏن جي موروثي نالي "رضوي" جي بدران، سندس ذاتي نالي پويان "شاهہ پوٽا" سڏجڻ لڳا، جن ۾ پڻ شاعر، درويش، نيڪ مرد، عالم، ۽ بااثر زميندار پيدا ٿيا. خاندان جي نيڪ مردن ۽ سربرآورده شخصيتن توڙي مريدن ۽ معتقدن جي ڪافي وڏي گروه سبحان شاهہ عنات جي درويشي ۽ شاعري بابت مسلسل روايتون هلنديون آيون ۽ اڄ ڏينهن تائين رائج آهن. مگر سواءِ ڪن سڄاڻ سگهڙن جي اهي اڪثر سندس اولاد ۽ مريدن جي دائري تائين محدود رهيون آهن. عوام ۾ البته "شاهہ عنات ۽ شاهہ ڀٽائي" جي ڇيل هم خيال بيتن جون مقالون مشهور رهيون آهن، ۽ انهيءَ لحاظ سان سنڌ جو گهڻو پاڳو "شاعر شاهہ عنات" جي، نالي کان پڻ واقف آهي. انهن عام اهڃاڻن کان سواءِ، شاهہ عنات جي سوانح عمري توڙي ڪلام بابت پڙهيل طبقي جا معلومات هن وقت تائين محدود آهن، ۽ انهيءَ ڪري سنڌي جي هن عظيم الشان آڳاٽي شاعر جو اڄ تائين ڪماحقه قدر نہ ٿيو آهي. سندس وفات کان پوءِ وڏي عرصي گذرڻ ۽ ان عرصي ۾ سندس ڪلام ڏي توجهہ نہ هئڻ سبحان، شاهہ عنات بابت معلومات جا ذريعا پڻ ميسارجي ويا آهن. اسان موجوده وقت ۾ هٿ آيل ڏاٽن ۽ اهڃاڻن جي بناء تي "اعليٰ سنڌي شاعري" جي هن نامور اڳواڻ ۽ علمبردار شاعر جي سوانح ۽ ڪلام تي قدري تفصيلي روشني وجهون ٿا.

سوانح حيات

(الف) خاندان:

ميين شاهہ عنات جو خاندان سنڌ جي رضوي ساداتن سان تعلق رکي ٿو، جن ڇهين صدي هجريءَ ۾ اچي بکر ۾ سکونت اختيار ڪئي. ٻن ٽن صدين بعد اتان هڪ شاخ لڏي اچي نصرپور کي وسايو، جنهن جي "مبارڪ پوٽا" پاڙي مان شاهہ عنات پيدا ٿيو. رضوي ساداتن توڙي ميين شاهہ عنات بابت "تحفة الڪرام" ۾ مختصر حوالا ملن ٿا، پر زياده ۽ قدري معتبر تفصيل هڪ آڳاٽي ڪتاب "شجره طيبه سادات نصرپور" [1] ۾ ڏنل آهي، جنهن مان هيٺيان حالات روشن ٿين ٿا.

[1] هي ڪتاب نصرپور جي عالم سيد ضياء الدين رضوي، سنه 1149هـ ۾ لکيو، جنهن جو نقل ميان محمد صديق رضوي نصرپوري، سنه 1215هـ ۾ ڪيو. ان بعد نصرپور جي مشهور شاعر جناب مصري شاهہ جي ارشاد تي آخوند عبدالڪريم بن آخوند محمد بچل حيدرآبادي (جنهن پوءِ نصرپور ۾ سڪونت اختيار ڪئي)، ميان محمد صديق جي لکيل نسخي تان سنه 1313 هجري ۾ هڪ نقل تيار ڪيو، جنهن جي حاشين تي توڙي پويان ڪافي مفيد اضافا ڪري هن شجره کي مڪمل بنايو ويو. اسان جي آڏو آخوند عبدالڪريم وارو لکيل نسخو آهي.

1. رضوي ساداتن جو سنڌ ۾ اچڻ: امام موسيٰ رضا جي اولاد مان سيد ابوالمڪارم زيد [1] پنهنجي وقت جو هڪ عالم، عابد، زاهد ۽ مڪي شريف ۾ اثر ۽ اختيار جو صاحب هو. ان جي فرزند سيد [illegible] (اول) جو اولاد سنڌ ڏانهن آيو (ڏسو شجره - 1). سيد ابوالمڪارم زيد جي فرزند سيد قاسم جا ٻہ پٽ سيد محمد ۽ سيد علي پهريائين پهريائين امام موسيٰ ڪاظم جي اولاد مان سيد چڱي (چنگه) بن علي بن عباس سان گڏجي سنڌ ڏانهن آيا. باقي سندس ٽيون پٽ سيد ابراهيم (اول) مڪي شريف ۾ رهيو. سيد ابراهيم (اول) کي پنج پٽ ٿيا، جن مان سيد محمد شجاع ۽ سندس پٽن ۽ سيد قاسم (ثاني) جي فرزند سيد ابراهيم (ثاني) ۽ سندس فرزندن، ۽ ٻين واسطيدارن شوال سنہ 545ھ ۾ مڪي شريف مان هجرت ڪئي. سيد محمد شجاع کي ٻہ فرزند ٿيا، سيد علي ۽ سيد محمود، جو "محمود مڪي" جي نالي سان مشهور ٿيو. "تحفة الڪرام" ۽ ٻين روايتن ۾ هن بزرگ جو نالو متفقہ طور "سيد محمد مڪي" ڄاڻايل آهي.

سنڌ ۾ اچڻ کان اڳ هنن بزرگن جو سهروردي طريقي جي باني مباني حضرت شيخ شهاب الدين سان مريدي ۽ مائٽيءَ جو رشتو ٿيو، ۽ انهيءَ ڪري پوءِ سنڌ ۾ سندن اولاد پڻ سهروردي طريقي سان شامل رهيو. 'تحفة الڪرام' جي بيان موجب سيد محمد شجاع جي شيخ شهاب الدين سهروردي سان عقيدت ٿي ۽ کيس مرشد ڪري ورتائين. حضرت شيخ مٿس نهايت مهربان هو ۽ کيس پنهنجي نياڻي نڪاح ۾ ڏنائين، جنهن مان سيد محمد کيس مڪي شريف ۾ ڄائو، جو 'محمد مڪي' جي نالي سان مشهور ٿيو، ۽ پوءِ سنڌ ۾ اچي سڪونت اختيار ڪيائين. 'شجره' مطابق، سيد 'محمود' مڪي ۽ سندس پٽ صدرالدين محمد خطيب، سيد ابراهيم ثاني ۽ سندس پٽ علاؤالدين، زيد بن علي، شيخ حامد انصاري جا پٽ، شيخ ابواسحاق، شيخ ايوب ۽ شيخ صدر ۽ سيد نورالدين بن سيد حسن باڪ. اهي نو ڄڻا [2] پنهنجي عيال اولاد ۽ خادمن سميت جملي 45 ڄڻا، سال 549ھ ۾، 'هرسنہ' قلعي اندر ڏکڻ طرف پنهنجون حويليون ٺاهي اُتي مقيم ٿيا. 'تحفة الڪرام' جي ڇاپي ۾ هن ماڳ جو نالو 'فرشتہ' لکيل آهي [3]، جو غالباً 'هرسنہ' جي بگڙيل صورتخطي آهي، ۽ پڻ ڄاڻايل آهي تہ سيد محمد مڪي جي آمد ۽ برڪت سببان ان ماڳ جو نالو مٽجي 'بکر' ٿيو [4]. 'شجره' ۾ ڄاڻايل آهي تہ دهليءَ جي بادشاهہ طرفان هن پاسي جي ترڪ ناظمن (متصدين) مان علي بن شاهہ محمد بن علاؤالدين شاهہ دهلي مان 'ماچہ' ۽ 'ڪماچہ' نالي عملدارن کي درياءَ جي وچ ۾ ٽڪر تي قلعي ٻڌڻ لاءِ موڪليو ۽ هنن اچي 'بکر' جو قلعو تعمير ڪرايو. ان بعد 'هرسنہ' جي بستي واري آبادي نئين قلعي ۾ سڪونت اختيار ڪئي. اول سيد ابراهيم بن علاؤ الدين بن ابراهيم ثاني پنهنجي عيال لاءِ بکر جي نئين قلعي ۾ ڏکڻ طرف پڪين ڇتين سان سهٽيون جايون ٺهرايون ۽ ان بعد سيد 'محمود' (محمد مڪي) ۽ سندس اولاد پڻ بکر جي قلعي اندر جايون جوڙائي مقيم ٿيا. ان وقت سنہ 555 ھ ۾ سيد 'محمود' (محمد) وفات ڪئي ۽ کيس اوپر طرف ٽڪر جي دامن ۾ دفن ڪيائون. ٻن مهينن بعد 'ابو اسحٰق' بن شيخ حامد انصاري وفات ڪئي ۽ کيس سندس پاءُ (ايوب) جي قبر لڳ دفن ڪيائون. اهڙيءَ طرح اهي ٽيئي قبرون گڏ آهن.

[1] شجره مطابق: ابوالمڪارم زيد بن جعفر بن حمزه بن هارون بن عقيل بن ابي عقيل بن اسمٰعيل بن ابي عبدالله جعفر ثاني بن علي نقي بن محمد تقي بن موسيٰ رضا.

[2] 'شجره' جي اصل عبارت 'اين هشت نفر' (اهي اٺ ڄڻا) آهي ۽ شيخ صدر مٿان ڳاڻيٽي جو انگ لکيل نہ آهي. بکر ۾ آيل انهن بزرگن لاءِ ڏسو 'شجره - 1'.

[3] ڏسو 'تحفة الڪرام'، ڇپايل 'سنڌي ادبي بورڊ'، ص ص 311 ۽ 313.

[4] 'بکر' جي نالي لاءِ ڏنل دليلن لاءِ ڏسو 'تحفة الڪرام' ص 311.

Gul Hayat Institute

شجره – ۱

سيد قاسم جو اولاد ۽ پيا، جي پهريائين اچي بکر ۾ مقيم ٿيا

** اول سنڌ ملڪ ۾ آيا

* سڀ ڪڏجي اچي بکر ۾ مقيم ٿيا

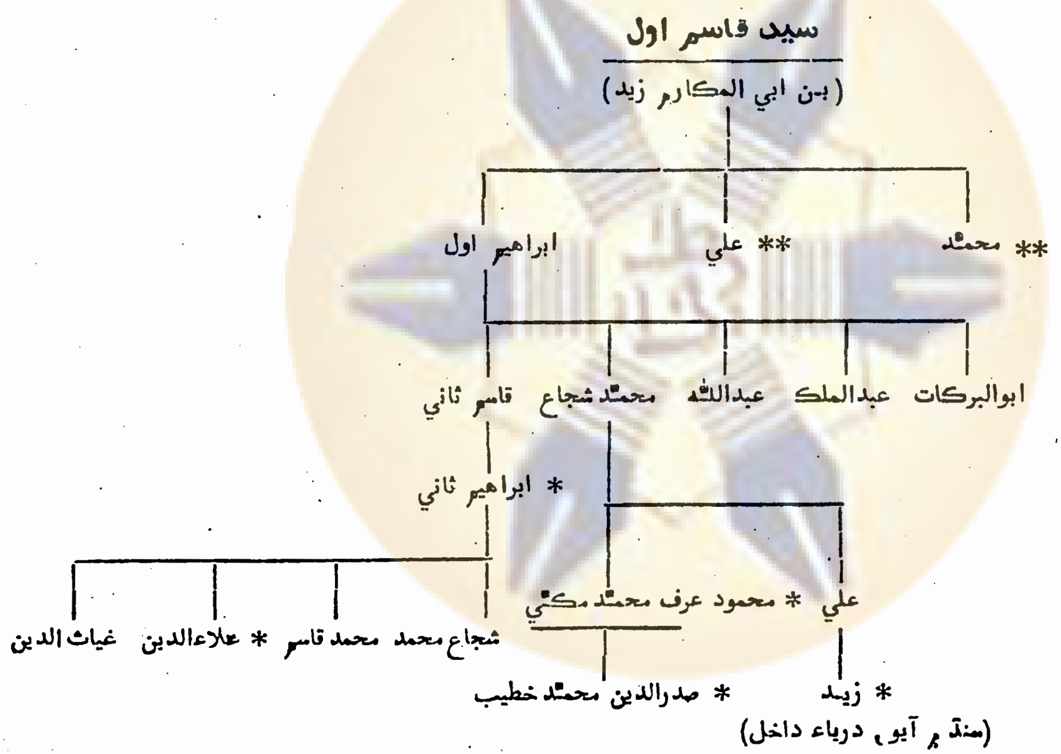

* سيد نورالدين بن سيد حسن باڪ
* شيخ ابو اسحاق بن حامد انصاري
* شيخ ايوب بن شيخ حامد انصاري
* شيخ صدر انصاري.

Gul Hayat Institute

شجره -۲

سيد علاءالدين بن سيد ابراهيم ثاني جو اولاد جن نصرپور ۾ سڪونت اختيار ڪئي

سيد سلطان بايزيد (اول)

(بن محمود بن فخرالدين بن ابي الفتح محمّد بن علاءالدين بن سيد ابراهيم ثاني)

- محمود (ڙهڪ پٽ، جو لاولد)
- جلال الدين (هڪ نياڻي)
- سيد مبارڪ (اول)
  - شهاب الدين
  - بايزيد (ثاني) عرف سيد ستار
    - سيد اسمٰعيل (اسمٰعيل پوٽا)
    - سيد مبارڪ (ثاني) (مبارڪ پوٽا)
    - سيد جلال الدين (جلال پوٽا)
    - سيد عباس (عباس پوٽا)
    - ڪمال الدين
  - اسمٰعيل
  - محمّد (محمّد پوٽا)
- علاءالدين (لاولد)
- شهاب الدين (لاولد)

ul Hayat Institute

2. نصرپور ۾ سڪونت: سيد علاؤالدين بن سيد ابراهيم ثاني جا پويان بکر مان لڏي اچي نصرپور ۾ سڪونت پذير ٿيا. پوري تصديق سان چئي نٿو سگهجي تہ اهي سادات نصرپور ۾ ڪڏهن آيا. نصرپور جي شهر جو اوج ۽ عروج اٺين صدي جي آخر (752 هہ بعد) ۾ شروع ٿيو [1] ۽ ڏهين صدي جي شروع ۾ شاهہ بيگ ارغون جي حملن، بکر تي سندس قبضي ۽ قلعي جي نئين سر تعمير سببان غالباً اتي جي خاندانن هجرت اختيار ڪئي، انهيءَ ڪري چئي سگهجي ٿو تہ رضوي ساداتن جي هيءَ شاخ پڻ اندازاً 752 - 928هہ واري عرصي ۾ بکر مان لڏي اچي نصرپور ۾ سڪونت اختيار ڪئي.

نصرپور ۾ اڪثر سيد سلطان بايزيد (بن محمود بن فخرالدين بن ابي الفتح محمد بن علاؤالدين بن سيد ابراهيم ثاني) جي فرزند سيد مبارڪ (اول) جو اولاد نظر اچي ٿو، جنهن مان گمان نڪري ٿو تہ شايد سلطان بايزيد يا سندس فرزندن بکر مان لڏي اچي نصرپور ڪي وسايو. سيد مبارڪ (اول) جي پٽ سيد محمد ۽ سندس پوٽن هرهڪ سيد اسمٰعيل، سيد مبارڪ (ثاني)، سيد جلال الدين ۽ سيد عباس جي پٽ مان پيڙهيون پڌريون ٿيون، جن مان اڄ تائين 'محمد پوٽا'، 'اسمٰعيل پوٽا'، 'مبارڪ پوٽا' ۽ 'جلال پوٽا' مشهور و معروف آهن (ڏسو شجره - 2).

محمد پوٽا: سيد محمد، سيد مبارڪ - جو پٽ هو، انهيءَ ڪري نصرپور جي رضوي ساداتن جو پڳدار پڻ 'محمد پوٽن' مان پئي رهيو آهي. هن پاڙي مان وڏا درويش، عالم، مصنف ۽ شاعر ٿي گذريا. خود سيد محمد عربي جو وڏو عالم ۽ مصنف هو ۽ شيخ عرب يمني جي گهران شادي ڪيائين. سندس پٽ محمد هاشم (هاشم شاهہ) توڙي پوٽو عبدالخالق وڏا عالم ۽ مصنف هئا. سيد عبدالخالق جو پٽ سيد نور الله فارسيءَ جو وڏو شاعر هو. ۽ سندس پوٽو عبدالقادر فقہ، حديث ۽ تفسير جو وڏو عالم هو. ڪانئس پوءِ سندس پٽ سيد عبدالسلام مشهور ٿيو. هن پاڙي مان هن پوئين دور ۾ سنڌي 'ڪافي' جو بلند پايي شاعر مصري شاهہ ٿي گذريو آهي.

اسمٰعيل پوٽا: 'اسمٰعيل پوٽا' مقامي طور 'مالهياٽي سادات' جي نالي سان مشهور ٿيا، جو نصرپور لڳ ڏکڻ - اولهہ طرف سندن هڪ شاهي باغ هو. مشهور ولي شاهہ محمود سيوستاني (رحہ) جي موجوده درگاهہ سندن باغ واري اراضي ۾ آهي. هن پاڙي مان نامور عالم فاضل ۽ مدبر ٿي گذريا. سنہ 1047هہ ۾ سيد عبدالحڪيم (بن عبدالغفور بن ابي الحسن بن اسمٰعيل) هڪ مشهور مدبر ۽ داناء ٿي گذريو، جو احمد آباد، آگري ۽ اڪبر آباد طرف ويو. ۽ مٿس شاهي نوازشون ٿيون. 'اسمٰعيل پوٽن' مان غالباً ڪو مرد ماٺهو ڪونہ بچيو آهي.

جلال پوٽا: سيد جلال الدين پاڻ هڪ وڏو فاضل ۽ مدبر هو. سندس پٽ مير سيد خواجہ سنڌ ۾ 'سرڪار چاچڪان' جو صوبہ دار هو. سلطاني فرمانن ۾ ڪيس 'وزارت پناه عالي دستگاه مير خواجہ امير بيگ' جي لقب سان خطاب ڪيو ويو آهي. وڏو سخي ۽ بهادر هو. بدين ۾ وفات ڪيائين. جتي سندس پڪي رانئڪ غالباً جيلاني بزرگن جي درگاه کان لڳ-اولهہ طرف هئي، جا هينئر ڊهي وئي آهي. ان جا ڪي پٿر جيلاني درگاه جي آس پاس پيا آهن. سندس پٽ نظام الدين فقہ، حديث، تفسير، نجوم، ترڪيبات ڪيميا ۽ نقش دائره جو وڏو ڄاڻو هو. سيد جلال الدين جي پٽ سيد ابو محمد جي اولاد سان سيد عبدالولي ۽ ٻيا نالي وارا ٿي گذريا.

---

[1] 'تاريخ معصومي' مطابق سنہ 752هہ ۾ سلطان فيروز شاهہ ساگري جي ڪناري تي قلعو ٺهرائي امير 'نصر' کي هڪ هزار سوارن سان اتي مقرر ڪيو. غالباً امير 'نصر' جي پويان ئي هن شهر تي 'نصرپور' نالو پيو.

شجره ـ ۳

سید مبارک ثاني

(بن سید بایزید ثاني بن سید مبارک اول بن سید سلطان بایزید اول)

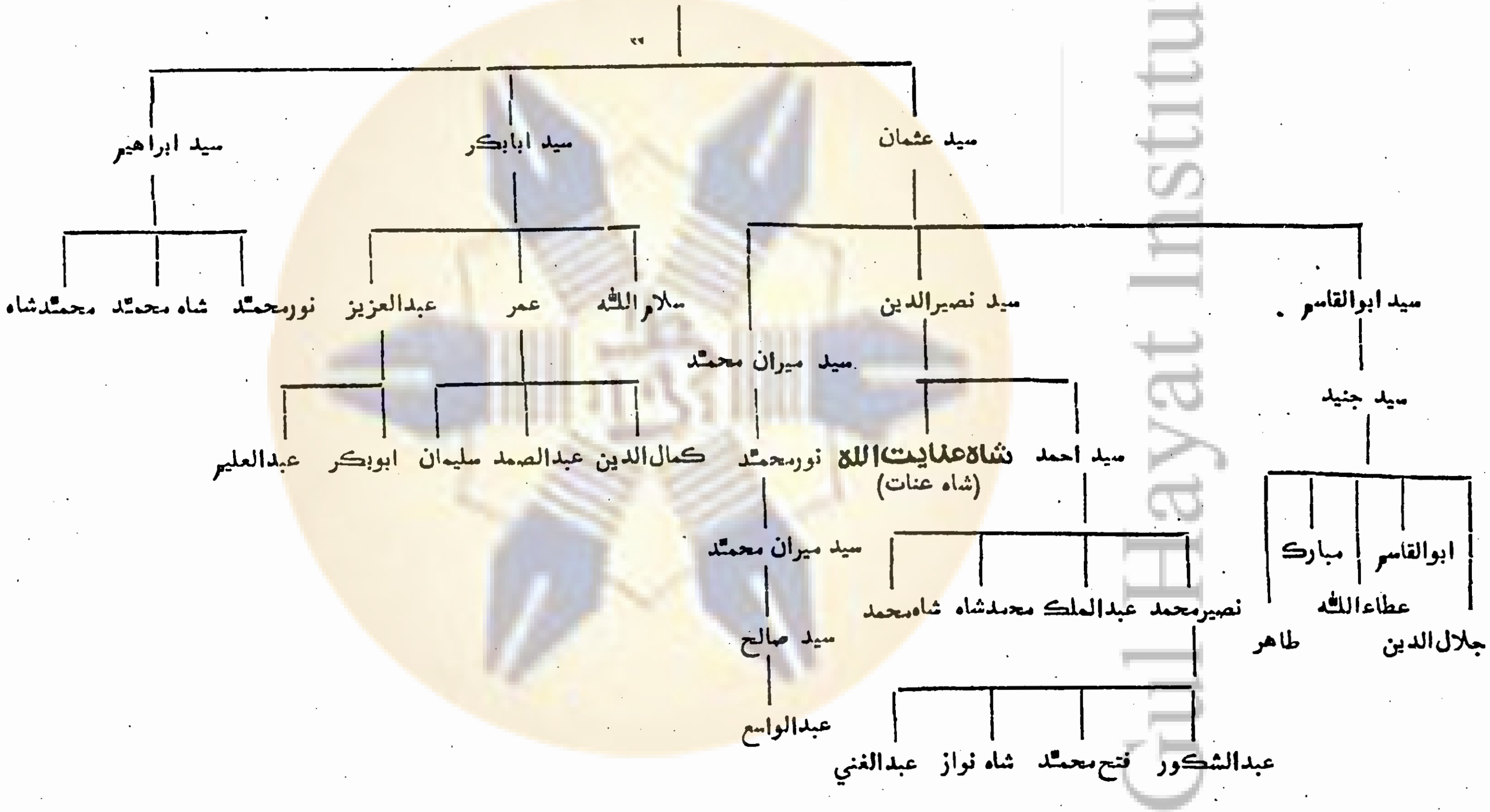

Gul Hayat Institute

Gul Hayat Institute

’جلال پوٽا‘ هن وقت ڳوٺ ٻائو خان پناڻ (لڳ اسٽيشن اڏيرو لال)، ٽنڊي ڄام، ٽنڊي الهيار، ٻڙ جي ڳوٺ، جيمس آباد ۽ ڍوري ناري طرف رهن ٿا[1].

عباس پوٽا: سيد عباس کي پنج پٽ ٿيا، ٽن مان پُري پٽري ڪانہ ٿي، باقي ٻن پٽن عبدالرحمان ۽ عبدالملڪ کي اولاد ٿيو، پر انهن جو سلسلو بہ اڳتي ختم ٿي ويو.

مبارڪ پوٽا: سنڌن وڏو ڏاڏو سيد مبارڪ (ثاني) بن سيد بايزيد (ثاني) عرف سيد ستار هو. سيد مبارڪ کي سيد عثمان، سيد ابابڪر ۽ سيد ابراهيم نالي ٽي فرزند ٿيا ۽ ٽنهي کي اولاد ٿيو (ڏسو شجره – 3). اسان جو نامور شاعر ميون شاهه عنات، سيد عثمان جو پوٽو ۽ سيد نصرالدين جو پٽ هو. سَيد عثمان کي ٽي پٽ ٿيا: سيد ابوالقاسم، سيد نصر الدين ۽ سيد ميران محمد، جن مان ٽنهي کي اولاد ٿيو. شاهه نصرالدين کي ٻہ پٽ ۽ پنج نياڻيون ٿيون. سندس وڏو پٽ سيد احمد ۽ ننڍو پٽ شاهه عنات الله هو، جي ’شاهه پوٽا‘ سڏجڻ لڳا[2].

(ب) شاهه نصرالدين: ميين شاهه عنات جو والد:

سيد عثمان، شادي سهتي صالح پوري جي نياڻي بيبي فاطمہ سان شادي ڪئي، جنهن مان کيس ٽي پٽ ٿيا، جن مان شاهه نصرالدين ٻيو نمبر فرزند هو ۽ ننڍي هوندي کان ئي نيڪ سيرت، نيڪ دل ۽ عابد هو. سندس پهرين شادي عباس ڇڇر جي نياڻي سان ٿي، جنهن مان سيد احمد ۽ ٽي نياڻيون ٿيون. ان بعد ٻي شادي ڪمال خان لانگاهه جي گهران ڪيائين، جنهن مان پٽ ڪونہ ٿيو پر ٻہ نياڻيون ٿيون. ان بعد ٽي شادي افغان مان ڪيائين، پر اولاد ڪونہ ٿيو. سندس اهليا فوت ٿي ويا ۽ سندس عمر پڻ وڏي ٿي چڪي هئي، جو راهه طريقت ۾ اهل الله ۽ عارفن جي فيض جي تلاش ۾ راهي ٿيو.

خانداني روايت موجب[3]، ننڍا پهريائين پنهنجن وڏن کان خدا جو نالو پڇندا هئا، جي موروثي طور سهروردي طريقي جا بزرگ هئا. شاهه نصرالدين پڻ ائين ڪيو، ۽ پوءِ وڏي وهيءَ ۾ سهروردي طريقي جي علمبردار ملتان جي سجاده نشين بزرگن وٽ فيض لاءِ ويو. اتان بزرگن جو ارشاد ٿيس تہ اوهان سنڌ ۾ شاهه خيرالدين وٽ وڃو. شاهه خيرالدين (جنهن جو مزار پراڻي سکر ۾ آهي ۽ ’جئي شاهه‘ جي لقب سان مشهور آهي) ان وقت سنڌ ۾ قادري طريقي جو هڪ وڏو عارف ۽ ولي هو. شاهه نصرالدين روهڙي ۾ پهچي، ٻيڙي ڪري درياهه اڪريو ۽ شاهه خيرالدين جي حضور ۾ ويو، جنهن سندس نالو پڇيو. جواب ڏنائين تہ: ’منهنجو نالو شاهه نصرالدين آهي.‘ بزرگ اهو جواب ٻڌي چيو تہ: ’هن کي ٻيڙيءَ تي چاڙهي پار اُڪاري ڇڏيو‘. ان بعد ٻہ دفعا موٽي بزرگ وٽ آيو پر ساڳيو جواب مليس. دروازي جي هڪ عابد ٻانهي هي حال ڏسي ڪانئس حقيقت پڇي ۽ چيائينس تہ ”شاهي ڦٽي ڪر تہ فيض حاصل ٿيئي“. پوءِ وري وڃي بزرگ وٽ حاضر ٿيو ۽ پڇڻ تي جواب ڏنائين تہ ”سائين! منهنجو نالو ’نصرالدين‘ آهي“. اهو ٻڌي شاهه خيرالدين مٿس مهر جي نظر ڪئي ۽ ڏٺيءَ جو نانءُ ڏسي کيس پنهنجن مريدن ۾ داخل ڪيائين. شاهه نصرالدين پوءِ ڪافي عرصو اتي رهي مٽي پرڻ لڳو ۽ وڏي مٽيا

---

[1] ماستر محمد يوسف ابڙو شاڪر: ’انتخاب ڪلام، معرفت عام، شاهه مصري امام رضوي نصرپوري‘، رباني پرنٽنگ پريس، ميرپورخاص، 1957ع، ص 5.

[2] ميين شاهه عنات الله جو اولاد گهڻو ٿيو ۽ انهيءَ ڪري عام طور اهي ’شاهه پوٽا‘ سڏجڻ ۾ آيا. پر ميان امام بخش شاهه عرف وڏل شاهه تازو (4 جولاءِ 1963ع) دوباره تصديق ڪئي تہ سيد احمد جو اولاد پڻ ’شاهه پوٽن‘ ۾ داخل آهي ۽ اهو نالو شاهه نصر الدين جي اولاد جو سمجهڻ گهرجي.

[3] روايت حاجي ميان بخش علي شاهه.

وارو ٿيو. شاه خيرالدين متس گهڻو مهربان هو ۽ کيس هڪ دفعي چيائين ته: ’ابا! اسان کي ڌڻي جي درگاه مان هڪ گل عطا ٿيو آهي، جو تنهنجي حوالي تا ڪريون. هاڻي تون موٽي پنهنجي وطن وڃ ۽ وڃي شادي ڪر جو توکي هڪ صالح پٽ ٿيندو‘. شاه نصرالدين عرض ڪيو ته: ’قبلا! آءُ هاڻي اڇي پيريءَ کي رسيو آهيان ۽ هن کان پوءِ شادي ۽ اولاد لاءِ ڪهڙا حيلا ڪريان.‘ شاه خيرالدين کيس دوباره چيو ته: ’ابا! تون پنهنجي وطن وڃ ۽ وڃي شادي ڪر! توکي ڌڻي پٽ ڏيندو جو اڳين پوين جو اوجر ٿيندو، ۽ سندس اولاد ڇڻ اسان جو اولاد ٿيندو‘.
انهيءَ روايت جي تصديق شاه عنات جي هيٺئين بيت مان پڻ ٿئي ٿي:

جئي - شاه ، سڪر ڌڻي، اسان جو سوال سئو
نيڪ ڳڌيس نصردين جنهن تي خاصو نظر ڪئو
جيـنءَ پاڇـائين پئـو، تيـنءَ عناتـاڻي اڳـرا[1].

مرشد جي امر موجب شاه نصرالدين واپس وطن وريو ۽ اچي سڱ جي تلاش ڪيائين. دَل قوم مان هڪ نيڪ مرد ڪمال الدين نالي پنهنجي نياڻي بيبي حنيفه شاه نصرالدين جي نڪاح ۾ ڏني، جا هڪ نهايت نيڪ سيرت خاتون هئي. انهيءَ گهر مان فقط هڪ فرزند ڄائو[2]، جو ’ميين شاه عنات‘ جي نالي سان مشهور ٿيو.
’شجره طيبه سادات نصرپور‘ ۾ شاه نصرالدين جي هن نامور فرزند جي ولادت وارو نالو ’سيد شاه عنات الله‘ لکيل آهي، ۽ بين جاين تي جابجا ”شاه عنات الله“ ڄاڻايل آهي. هيءُ شجرو سنه 1149ه تصنيف ٿيو ۽ خانداني نسب جي سلسلي ۾ اڳاٺو مأخذ آهي. ان بعد ٻئي معتبر ڪتاب ”تحفة الڪرام“ ۾ پڻ سندس نالو ”شاه عنات الله“ ڄاڻايل آهي[3]. انهن حوالن مان تصديق ٿئي ٿي ته اسان جي شاعر جي ڄائي ڄم جو نالو ”شاه عنات الله“ هو، پر جڏهن وڏو ٿيو ته ”شاه عنات“ جي آسان ۽ عام مقبول نالي سان سنڌ ۾ مشهور ٿيو، ۽ عزت احترام مان کيس ”ميون شاه عنات الله“ سڏيو ويو[4].

(ج) ميون شاه عنات:

ولادت، ننڍپڻ ۽ بلوغت (1-17 سال): مٿي بيان ٿي چڪو آهي ته شاه نصر الدين ڇار شاديون ڪيون، جن مان ڪمال الدين دل جي نياڻي بيبي حنيفه جي پيٽان شاه عنات الله ڄائو. شاه عنات جي ولادت جو سال تصديق سان معلوم ڪونهي. حاجي بخش علي شاه جي روايت موجب شاه خيرالدين جي وفات (27-رمضان 1027ه) کان پوءِ شاه عنات ڄائو. غالبا شاه خير الدين جي وفات کان ٿورو اڳ سندس امر موجب شاه نصر الدين واپس نصرپور آيو ۽ شادي جو سعيو ڪيائين. ”رمضان دل“ (پاڙو) ان وقت وڏي اثر رسوخ وارا هئا ۽ وڏيري ڪمال الدين پهريائين ته سڱ ڏيڻ کان انڪار ڪيو. آخر من ۾ ڇڳي پيس، ۽ تئي ڏينهن شاه نصرالدين کي سڏي سڱ ڏيڻو ڪيائين. ٿي سگهي ٿو ته شاه خير الدين جي وفات سبب شادي 1028ه ۾ ٿي هجي. شاه عنات جي آخري زندگي جي احوالن کي مد نظر رکندي سندس ولادت اندازاً 1030-1035ه واري عرصي ۾ قرار ڏيئي سگهجي ٿي.

---

[1] سرود ڏناسري، فصل 4، ص 182.
[2] شجره طيبه سادات نصرپور.
[3] تحفة الڪرام، فارسي متن، جلد سيوم، مطبع ناصري دهلي، ص 157.
[4] سندس اولاد يعني شاه پوٽن ساداتن توڙي سندن مريدن معتقدن ۾ اڄ تائين ’ميين شاه عنات‘ جي نالي سان مشهور آهي.

Gul Hayat Institute

شاهہ عنات جا ناناڻا "رمضان دل"، ڍڳهڙي جي پريان تي ميل ڏکڻ - اوڀر، پراڻ جي ڪپ تي وينل هئا[1]، جن پنهنجي طرفان ڪا سڄاڻ دائي موڪلي جنهن ٻارڙي جي ناڙي موڙڻ لاءِ آڇاڙو پاڻ سان آندو. جم ڪرائڻ وقت جڏهن اهو آڇاڙو ڪنيائين تہ چيائونس تہ: مائي ناناڻن وارو اهو آڇاڙو ڇڏي ۽ هتان جو اباڻو آڇاڙو جاري مان ڪڍي ٻارڙي جو ناڙو موڙ[2]. اڄان ننڍڙو هو جو نصرپور ۾ رضوي ساداتن مان درويش نور الله شاهہ وٽ ڪيس ڪٺي ويا جنهن ڪيس دعا ڪئي[3].

شاهہ عنات جي تعليم ۽ تربيت بابت ڪو احوال موجود ڪونهي. وقت جي دستور موجب شاهہ عنات جو مڪتب ويهڻ ۽ ابتدائي تعليم پرائڻ قرين قياس نظر اچي ٿو. پر غالباً مدرسي جي اعليٰ تعليم حاصل ڪانہ ڪيائين. نصرپور جي رضوي ساداتن ۾ فارسي تعليم عام هئي. پر شاهہ عنات ڏهن ٻارهن سالن جي عمر جو مس هو جو غالباً سندس والد شاهہ نصرالدين وفات ڪئي، جنهن ڪري شاهہ عنات جي تعليم تي پڻ اثر پيو.

والد جي وفات بعد شاهہ عنات جي سنڀال وڏي ڀاءُ ميين احمد شاهہ ڪئي، پر خانداني روايتن مان گمان نڪري ٿو تہ ميون شاهہ عنات ننڍي هوندي قدري خود خيال ۽ رسمي پابندين کان آزاد هو. ڪيس راڳ ٻڌڻ جو شوق هو ۽ هو آزاديءَ سان عام ڪچهرين ۾ اٿڻ ويهڻ لڳو. شروع ۾ وڏي ڀاءُ ميين احمد شاهہ ڪيس منع ڪئي، پر آخر بيوس ٿي پنهنجو پاڻ پليائين. مقامي طور ڪي لنگها ڳائيندڙ هئا جن وٽ شاهہ عنات گهڻو اچڻ وڃڻ لڳو. خادمن وڃي ميين احمد کي ٻڌايو تہ شاهہ عنات لنگهن جي صحبت ۾ اٿي ويهي ٿو ۽ ماڻهو پيا ٺوڪين تہ "ناناڻا دل اٿس". ميين احمد چيو تہ: مون وٽ وٺي اچوس. جڏهن شاهہ عنات کي وٺي آيا تہ ميين احمد ڪينڪار طور چيس تہ: "اڇو ميان شاهہ عنات لنگها!" شاهہ عنات نہ پهہ جواب ڏنو تہ: "اسين آهيون لنگهيا- اوهين ٿيندو ڪنگهيا". چون ٿا تہ انهيءَ ڪلام سببان ئي ميين احمد شاهہ جي اولاد ۾ ڪنگهہ جو عارضو هميشہ لاءِ باقي رهيو. ميين احمد شاهہ پوءِ لنگهن کي تنبيهہ ڪئي تہ شاهہ عنات کي پاڻ وٽ اچڻ نہ ڏين. ان بعد ساداتن ۾ ڪا شادي ٿي ۽ لنگهن پئي ڳايو، جو شاهہ عنات ٻين سيدن سان گڏ ويهڻ جي بدران وڃي لنگهن سان گڏ وينو. جن ڪيس منع ڪرڻ جي بدران جاءِ ڏيئي سولو ڪري ويهاريو. انهيءَ تي ميون احمد شاهہ رنج ٿيو ۽ لنگهن تي مثال طور هي بيت آندائين تہ:

لنگهن ڪي لنگهڻ، هوندو ڏينهن قيام سين
هڪ جا لالچ لچن ڪي، ٻي طمع ترو تر
وينداً منجهہ قبر، تيسين دانهون ڪندا دل سان[4].

ساڳئي وقت شاهہ عنات کي پڻ تنبيهہ ڪيائين ۽ ٺوڪيائين. مجلس پريل هئي ۽ وينلن مان ڇچرن ۽ شاهوڪن پڻ شاهہ عنات تي ٺوڪ ڪئي ۽ ڪليا. ڇچر شاهہ نصرالدين جا ساهرا ۽ ميين احمد شاهہ جا ناناڻا هئا[5] ۽ انهيءَ حيثيت ۾ شاهہ عنات کي ٺوڪڻ کان ڪين هٻڪيا. شاهہ عنات پڻ پري مجلس ۾ مٿن بيت چيو تہ:

ڇچر ڇتو راڄ، رهي مٿي ساگري
نڪا پٽڪ پنگن ۾، نڪا پڪن منجهہ پچار
ڇچراڻا ٻار، پنندا وڃي پرديس ۾.

---

[1] روايت ميان الله ڏنو شاهہ . اڄان تائين انهيءَ ماڳ تي دل رهن ٿا ۽ "جمعي رمضان" جو ڳوٺ پڻ موجود آهي.
[2] روايت حاجي بخش علي شاهہ ، جنهن چيو تہ عام طرح ائين مشهور آهي تہ خود ميين شاهہ عنات ڳالهايو ۽ دائي کي سمجهايائين.
[3] عوامي روايت موجب. ميين شاهہ عنات ان وقت پڻ هڪ بيت ڏنو.
[4] ٻي روايت موجب، ميون شاهہ عنات مسافري ڪندي، لنگهن وٽ ترسڻ لاءِ لٿو پر هنن سندس دعوت نہ جهلي جنهن تي پاراتي طور اهو بيت چيائين.
[5] شاهہ نصرالدين جي پهرين شادي عباس ڇچر جي نياڻي بيبي دوسي سان ٿي. جنهن مان ميون احمد شاهہ ۽ ٻيون نياڻيون ٿيون (شجره طيبہ سادات نصرپوري).

Gul Hayat Institute

شاهوڪ شاهہ نصرالدين جا خاصا مريد معتقد هئا. شاهہ عنات سندن واسطي شاهہ نصرالدين جي پوڪيل نم ڪي سامهون ٿي بيت چيو تہ:

نم! ڪجئين نياء، اسانهجو عنات چئي
جنهين توڪي پوڪيو، آهيان اُن جو وياء
شاهوڪاٽي باهہ، وسامي ورهين ڪي [(1)].

چون ٿا تہ شاهہ عنات جي پاراتي سببان پوءِ اهي ڇچر توڙي شاهوڪ سقيم ٿي ويا.

جواني، شاديون ۽ شغل (18 – 40 سال): مٿئين واقعي وقت ميين شاهہ عنات جي عمر سترهن سال کن تسليم ڪري سگهجي ٿي: يعني تہ اندازاً 1048 - 1050هہ وارو عرصو. جنهن ۾ ميون شاهہ عنات چوڪراٽي وهي مان جواني واري دور ۾ قدم وڌائي رهيو هو. مٿين مثالن مان ظاهر آهي تہ هو ننڍي هوندي خود خيال هو ۽ رسمي پابندين کان طبعاً آزاد هو. عام ڪچهرين جو شوقين هو. راڳ سان ڪيس دلچسپي هئي ۽ بيتن چوڻ طرف مائل هو. جيئن تہ پنهنجي وڏي ڀاءُ ميين احمد شاهہ جي ضابطي جو محتاج نہ هو. انهيءَ ڪري غالباً جوانيءَ واري دور ۾ قدم رکندي ئي ميين شاهہ عنات پاڻ پنهنجي پيرن تي بيهڻ جي ڪوشش ڪئي، ذاتي طور پنهنجا ناتا وڌايا ۽ مريد خادمي جو سلسلو پڻ جدا طور قائم ڪيو.

هاليپوٽن جا راڄ شاهہ نصر الدين جا مريد ۽ معتقد هئا، ۽ ’دل‘ خود ميين شاهہ عنات جا ناناڻا هئا. انهن راڄن ميين شاهہ عنات جي پنيرائي ۽ سندس هر طرح مدد ڪئي. انهن راڄن مان ئي ميين شاهہ عنات شاديون ڪيون. سندس پهرين شادي طالب هاليپوٽي جي نياٽي بيبي ڏجاٽي سان ٿي، ٻي شادي اسمار هاليپوٽي جي نياٽي بيبي صحت سان ٿي، ۽ ٽين شادي دل قوم (غالباً ناناڻي پاڙي ”رمضان دل“) مان بيبي همي سان ٿي [(2)]. غالباً پهريون ٻئي شاديون جواني واري دور ۾ ئي ٿيون. چاڪاڻ تہ پهرئين گهر مان ٻہ فرزند ۽ هڪ نياٽي ٿي پر ٻئي فرزند گذاري ويا. جنهنڪري سندس ٻي شادي پڻ غالباً ٽيهن سالن جي عمر اندر ئي ٿي [(3)]. جنهن مان ڪيس چار فرزند ۽ ٻہ نياٽيون ٿيون [(4)]. سندس والد شاهہ نصر الدين جي گادي ۽ پڳ وڏي ڀاءُ ميين احمد شاهہ جي حوالي سان هئي ۽ انهيءَ ڪري شاهہ عنات ڪي پنهنجي جدا حويلي ۽ اوطاقن جو منڊل مچائڻو پيو.

مڙني مروج روايتن مان تصديق ٿئي ٿي تہ ميين شاهہ عنات کي اوائلي جواني کان وني پلن وهڻ جو شوق هو، پلا گهوڙا ۽ خصوصاً پليون گهوڙيون ڌاريائين ۽ سندس ڪڙهہ جي گهوڙين جو نسل ”شاهہ پوٽن جي گهوڙين“ جي نالي سان مشهور ٿيو. انهيءَ نسل جون گهوڙيون سندس اولاد وٽ پيڙهي بہ پيڙهي هلنديون آيون ۽ ويندي هن پوئين دور تائين انهيءَ نسل جون گهوڙيون شاهہ پوٽن ساداتن وٽ موجود هيون. ميين شاهہ عنات وٽ ڪافي گهوڙيون هونديون هيون، جي آسپاس سندس مريدن ۽ دوستن وٽ گاهہ جي سٽي سان چرنديون هيون. موجوده پليجاٽي اسٽيشن لڳ پليجن جي ڳوٺ ۾ راءِ ڏياچ پليجي جي پل پائي هئي. وٽس ميين شاهہ عنات جون گهوڙيون بيهنديون هيون. راءِ ڏياچ سکيو ستابو ٿيو تہ هڪ سال شاهہ جون گهوڙيون موٽائي موڪليائين. اها خبر هر

(1) روايت حاجي عمر چانديو.
(2) شجره طيبہ سادات نصرپوري.
(3) ميين شاهہ عنات پنهنجا پوٽا ۽ غالباً پڙ پوٽا پڻ ڏٺا. جنهن مان اوائلي جوانيءَ واري دور ۾ ئي شاديءَ جو گمان نڪري ٿو.
(4) تفصيل لاءِ ڏسو هيٺ ”ميين شاهہ عنات جو اولاد“.

Gul Hayat Institute

جاءِ هلي وئي تہ وڏيري راءِ ڏياچ شاهہ جون گهوڙيون نہ جهليون. موجوده ديهہ ”ڳاهڪي“ ۾ ان وقت ڪامل ڳاهو هڪ هرهاري هو، جنهن جي ميين شاهہ عنات سان محبت واڻ هئي. سندس گهر واري ڪيس چيو تہ: ’پنهنجو هڪ هرلو آهي ۽ انَ جو خرار ڪن ٽئي ٿو، تون شاهہ جون گهوڙيون جهل. ٻاجهري چاڻ لٿي ۽ گهوڙين لاءِ گاهہ انَ تي پوندو. پاٽي آءُ پريندس‘. پوءِ ڪامل ڳاهي اهي گهوڙيون جهليون. انهيءَ موقعي تي ميين شاهہ عنات بيت چيو تہ:

ڳاهڪي ڳـــڙ ڪـــر[1]، پليجـاٽي پـاءِ
واري جـا ولات جـــي، هــالا حويلـــي لاءِ
ٽٽـي سـنديون نڪريـون، لهريـن منجهـہ لڙهـاءِ
خواجہ خضر خير جي[2]، ڳالهہ هنيين سين لاءِ[3].

جون تا تہ سگهوئي پليجن واري زمين درياء پائي ويو ۽ پليجن جي آسودگي ختم ٿي وئي. ٻئي طرف ڳاهڪي ديهہ ۾ پاٽي جي اٽاٽ ختم ٿي وئي ۽ ڳاهن جا راڄ سکيا ستابا ٿي ويا[4].

انهيءَ جواني واري دور ۾ ميين شاهہ عنات جو پلن گهوڙن سان چڻ عشق هو. هڪ ڪچهريءَ ۾ هي بيت چيائين جو پلي گهوڙي جي وصف ۾ هڪ مثالي بيت آهي[5]:

رنـگ روجهـو رهـوار[6]، قـد پـورو ڪاسـو چـري
مُـنهن مِـينو، نـہ آڪـري، سنئون تيـز سـچار[7]
هنيـڙو ٽئـي قـرار، اهــڙي اسـب عنـات چئـي.

گهوڙن ۽ گهوڙين سان گڏ ميين عنات وٽ ٻيـو مال پڻ جهجهو هو، خصوصاً مينهون ۽ اُنيون گهٽيون هيون ۽ سندس انين جا وڳ نصرپور جي آسپاس توڙي مهراڻي لڳ تر توڙي سنڌ واري اراضي ۾ چرندا هئا. ترڪ پاڙي[8] جي ڪنهن ماڻهو ۽ ”احمد عطائي“ نالي ڪنهن شخص اهي وڳ ڪنهن تَـلَـءِ مان تڙيا جنهن تي ميين شاهہ عنات چيو تہ:

نڪـو تـُرڪ تـَلـءِ ۾، نڪـو احمـد عطـائي
ڪڏهن ٻڌيسون ڪانڪا، تن ولهن جي وائي[9].

ميين شاهہ عنات جا وڳ چرندا رهيا پر ترڪ توڙي احمد عطائي هن پاراتي سببان پوئتي پئجي ويا.

ارجڻ نالي رانوڙ همت پريو مڙس ۽ پنهنجي راڄ جو وڏيرو هو. ميين شاهہ عنات سان سندس محبت ۽ عقيدت هئي. هڪ ڀيري ميين شاهہ عنات کي چيائين تہ: سائين، راڄ وارو آهيان پر پٽ پـَـهي ڪونهي. ٻيو تہ

Gul Hayat Institute

---

[1] ڪن روايتن ۾ ”ڳاهيجي ڳڙ ڪر“ يا ”ڳاهياري ڳڙ ڪر“.

[2] ڪن روايتن ۾ ”خواجہ خضر حيات پيرا!“

[3] روايت امام بخش شاهہ ، حاجي بخش علي شاهہ ۽ الله ڏنو شاهہ .

[4] ڪامل ڳاهي جي اولاد مان وڏيري امام بخش ڳاهي (جنهن جي زمينداري ميرپور ساڪري ۽ پير پٺي جي وچ ۾ آهي) خود اسان سان خبر ڪئي تہ اها ڳالهہ وڏن کان وٺي مشهور آهي.

[5] نسخہ ن جي شروع ۾ هي بيت بين متفرقہ بيتن سان لکيل آهي ۽ پڻ عام روايتن ذريعي مشهور آهي.

[6] زباني روايتن موجب ”روڏار“.

[7] ن. ”تيزي سچار“.

[8] تـُرڪ سمن جو هڪ پاڙو آهي.

[9] روايت حاجي بخش علي شاهہ.

ٻاڙيسري زميندار ننڍا سهن ۽ جهيڙا لڳا پيا آهن. جي آءُ پورو ٿي ويس تہ پويان خير وجي رهندو. انهيءَ تي ميين شاهہ عنات ڪيس دلداري ڏني ۽ چيائين تہ ادا:

ارجڻ منجهان اَٿ، اَنن منجهان سٿِ
ڪير جهلي لَٿِ، ارجڻ جي راڄ جي.

ان بعد ارجڻ جو دلن جي راڄ سان جهيڙو ٿيو. 'رمضان دل' ميين شاهہ عنات جا ناناڻا هئا. انهيءَ ڪري دلن ميين شاهہ عنات کي امين چونديو تہ اڇي ڏرين ۾ صلح ڪرائي. ميين شاهہ عنات ارجڻ کي سڏيو ۽ سمجهايو پر هن ڪانہ مڃي ۽ چيائين تہ: مون کي تنهنجي دعا آهي ۽ آءُ دلن سان پاڻهي پاڻ فيصلو ڪندس. انهيءَ تي ميون شاهہ عنات رنج ٿي اٿيو ۽ چيائين تہ هاڻي:

نڪي ارجڻ منجهان اَٿ، نڪي اَنن منجهان سٿ
اَرجڻ جي ڪا پٽ، جو دڙي ٿو دلن سان!

پوءِ جهيڙي ۾ ارجڻ مارجي ويو ۽ سندس پيڙهي ختم ٿي وئي[1].

انهن ڳالهين ۽ اهڃاڻن مان معلوم ٿئي ٿو تہ جواني واري دور ۾ ميين شاهہ عنات شاديون ڪيون ۽ اولاد وارو ٿيو. ۽ هن جدا پنهنجون حويليون ۽ اوطاقون وسايون. پهرئين گهر مان ٻہ فرزند ٿيا جي گذاري ويا ۽ انهيءَ ڪري ٻئي گهر مان ڪيس جڏهن پٽ ٿيا تہ ساڻن سندس بي انتها محبت ٿي. اولاد جي محبت سان گڏ ڪيس مال ۽ ٻلن وهڻن جو شوق ٿيو. ۽ گهوڙيون، مينهون ۽ اٺن جا وڳ ڌاريائين. آسپاس جي ٻيلن ماڻهن. ٻاڳين ۽ راڄن سان سندس ڏيٺ ويٺ ٿي، ۽ موقعي بہ موقعي بيت پڻ چيائين، جي عوام ۾ مشهور ٿي ويا. ارڙهن ڪان چاليهن سالن تائين سندس جوانيءَ وارو دور اندازاً سنہ 1050هہ ڪان 1070هہ وارو دور هو. ان وقت سنڌ ۾ مغلن جي حڪومت جو زوال شروع ٿي چڪو هو ۽ ڪلهوڙن جي طاقت ميان نصير محمد جي اڳواڻي هيٺ دادو - لاڙڪاڻي واري پاڳي ۾ اسري رهي هئي.

جواني جي موٽ ۽ فقيري ڏانهن لاڙو (40 ڪان 60 سال): ميون شاهہ عنات، شاهہ خيرالدين جي دعا سان ٿيو. ۽ اها حقيقت عزيزن ۽ مريدن ذريعي ڪيس معلوم هئي. خود سندس والد شاهہ نصرالدين هڪ درويش صفت انسان هو. انهيءَ ڪري آخر جوانيءَ ۾ يا جوانيءَ جي موٽ بعد، ميين شاهہ عنات جي ٻين شوقن جو گهٽ ٿيڻ، بزرگن ۽ درويشن ڏانهن لاڙو ٿيڻ، ۽ انهيءَ تبديل سببان سندس مريدن ۽ معتقدن جي حلقي جو وسيع ٿيڻ قريب قياس نظر اچي ٿو. هن عرصي ۾ ميين شاهہ عنات جو گهڻو وقت درگاهن ۽ درويشن جي زيارتن، ۽ مريدن سان صحبت ۽ مسافريءَ ۾ گذريو. غالباً هن دور ۾ ئي ميين شاهہ عنات بزرگن ۽ درويشن جي ساراهہ ۾ بيت چيا، ۽ سندس حقيقي شاعري هن عرصي ۾ ئي شروع ٿي.

خانداني روايت موجب، ننڍا اول پنهنجن وڏن ڪان ڏٽيءَ جو نانءُ پڇندا هئا ۽ بعد ۾ پنهنجي روحاني رهنما يا مرشد سان رشتو ڳنڍيندا هئا. شاهہ عنات اڃان ننڍو هو جو سندس والد فوت ٿي چڪو هو. پنهنجي وڏي ڀاءُ ميين احمد شاهہ ڏانهن روحاني سلسلي ۾ غالباً ميون شاهہ عنات متوجهہ ڪونہ ٿيو. پنهنجي والد شاهہ نصرالدين جو مسلڪ سندس آڏو هو- يعني تہ قادري طريقي جي مرشد شاهہ خير الدين سان خاص عقيدت ۽ وڏن جي سهروردي طريقي موجب ملتان جي بزرگن جي عزت. غالباً جوانيءَ ۾ ئي ميين شاهہ عنات، شاهہ خيرالدين رحہ جي درگاهہ ۽ ملتان ۾ غوث بهاوالدين زڪريا ۽ شيخ رڪن الدين جي روضن جون زيارتون ڪيون ۽ هن موٽ جواني

[1] روايت ميان امام علي شاهہ.

واري دور جي آخر ۽ پيريءَ جي اوائلي دور ۾ ملتان جي گادي وارن ۽ ٻين بزرگن خصوصاً ٻاون شاھہ، محمد غوث، ضياء الدين ۽ محمد باقر سان پاڻ مليو ۽ عقيدتمنديءَ سان ڪين ڳايائين. سرود ڏناسري جي هيٺين بيتن ۽ مصراعن مان اهجاڻن جي تصديق ٿئي ٿي:

روضي شاھہ رڪن جي، ڏٺم رات رهي
ٻيءَ، پٽ، پوٺو پاڻ ۾ متي سيج صحي
ٻلي ٻاون شاھہ کي پسيم پيرين پئي
ڪوڙين جي ڪهي، اچن ات عنات چئي.
فصل - 2 [10]

روضو شاھہ رڪن جو، گوهر متس گل
سماع جا، سيد چئي، هاتڪ ڪرين هل
فصل - 2 [11]

غازي محمد غوث کي، اکيين لال مٺان
پرڏيهان پنڌ ڪري، اچن گهوٽ گهٽان
الله لڳ، عنات چئي، تنهنجي واڳ وٽان
ڪلئو خاڪ ڪٽان، روضي رڪن شاھہ جي.
فصل - 2 [12]

ٻلا ٻاون شاھہ جي! جي، ضياء دين
ات هٿا هزارين هاٿيا، ٻيا گهوڙا تازين.
فصل - 2 [13]

ٻلي ٻاون شاھہ کي نوئي دست چڙهندا.
فصل - 2، وائي - 1

تنهنجي ٻاون شاھہ ٻلائي، سچي سيئي ديس ۾
وهر ودودي، جي ضياء دين، اڳڻ هون الاهي
سوريندن کي رسي سگهوئي، محمد باقر ٻائي.
فصل - 2، وائي - 2

شيخ بهاؤالدين عرف ٻاون شاھہ (بن شيخ ڪبير ثاني) ملتان جي بزرگن مان سورهون سجاده نشين هو، جنهن 18- جمادي الثاني سنہ 1090ھ ۾ وفات ڪئي. شيخ ضياء الدين محمد ثاني (بن شيخ ڪبير ثاني) اوڻويهون سجاده نشين هو ۽ محمد باقر، شيخ ڪبير جو پنجون نمبر فرزند ۽ سيني ۾ ننڍو ڀاءُ هو جو لاولد فوت ٿيو. مين شاھہ عنات جون انهن بزرگن سان معتقدانہ ملاقاتون اندازاً 1080 کان 1100 ھ واري دور ۾ جدا جدا موقعن تي ٿيون. بهرحال سندس ملتان جا پنڌ محض پنهنجن اڳين بزرگن جي پيروي مطابق هئا، جيئن تہ سندس بيتن مان ان جي تصديق ٿئي ٿي تہ "اڳين جو عنات چئي، آهي ايڏاهين گس"[1] يا "اڳين جو عنات چئي آهي پاڻ امين"[2].

---

[1] سرود ڏناسري، فصل - 1، وائي - 3 ۽ فصل - 2 بيت [2]
[2] سرود ڏناسري، فصل - 2 بيت [3]

سندس ذاتي عقيدت ۽ ارادت پنهنجي والد جي مرشد شاهہ خيرالدينؒ سان هئي جو پنهنجي وقت ۾ قادري طريقي جو اڳواڻ هو. شاهہ نصرالدين پڻ قادري طريقو اختيار ڪيو ۽ ميين شاهہ عنات پڻ اها واٽ ورتي. سرود ڏناسري جي فصل - 1 ۾ قادري طريقي جي باني مباني حضرت شيخ عبدالقادر جيلاني سان مريد واري عقيدت جو اظهار ڪيو اٿس تہ:

پلؤ تنهنجو پير، سهجان ونتم شيخ جي!
لڳاسون لغام سين، دلئان دستگير
اوسيڙو امير! ميران لاهہ مريد تان.
فصل - 1 [1]

شاهہ خيرالدين کي پنهنجو "ڪامل پير" ۽ "استاد" ڪري مڃيائين:

وڃي پانڌي پس، قبو ڪامل پير جو
فصل - 4 [1]

اصلاتي استاد ڏونهہ حب هنيين ۾ پاءِ
فصل - 4 [2]

اصلاتي استاد ڏونهہ، جيءَ پنهنجو جوڙ
فصل - 4 [3]

شاهہ نصرالدين کي شاهہ خيرالدين جي ڏنل فيض جو ڪيس پورو احساس هو، ۽ غالباً بزرگ جي درگاه تي خود سندس دعائون پڻ مقبول پيون ۽ انهيءَ ڪري سندس اقرار تہ:

اسان هن در جي اصل آهہ چڪي
(فصل - 4، وائي)

شاهہ خيرالدين جي درگاه تي ميون شاهہ عنات جواني کان وٺي پيري تائين ويندو رهيو ۽ انهيءَ ڪري عوام توڙي خواص ۾ شاهہ خيرالدين جي مريد جي حيثيت ۾ مشهور ٿيو. خانداني روايت موجب "ميون شاهہ عنات، شاهہ خيرالدين جو پورو معتقد ۽ قادري طريقي جو پائبند هو" [1]. مير علي شير قانع 'تحفة الڪرام' ۾ پڻ ان جي تصديق ڪئي آهي ۽ ميين شاهہ عنات کي شاهہ خيرالدين جي مريدن ۾ شمار ڪيو اٿس [2].

غور طلب حقيقت هيءَ آهي تہ ميون شاهہ عنات خود سنئون سڌو شاهہ خيرالدين سان دست بيعت ڪونہ ٿيو. شاهہ خيرالدين فوت ٿي چڪو هو ۽ ميين شاهہ عنات جي هن بزرگ سان ارادت ۽ عقيدت 'اويسي طريقي' مطابق هئي. تصوف جي سلسلي ۾ ميين شاهہ عنات جي اها ارادت رسمي پائبندي جي برعڪس سندس آزاد طبع جي ساک پري ٿي ۽ سنڌ ۾ تصوف جي سلسلي ۾ هڪ نمايان ۽ قدري اوائلي مثال آهي.

ميين شاهہ عنات روحاني عقيدت ۽ ارادت جي سلسلي ۾ اجان بہ قدم وڌائي رکيو. ۽ سنڌ جي گهٽو ڪري هر ولي، پير، فقير سان محبت ۽ ارادت کي پنهنجو شعار بنايائين. سرود ڏناسري جا بيت سندس روحاني وسعت تي شاهد آهن. پنهنجي مرشد شاهہ خيرالدين ۽ پنهنجي وڏن جي روحاني رهنمائن ملتان جي بزرگن کان

---

(1) تصديق حاجي بخش علي شاهہ .

(2) "شاهہ عنات الله رضوي بن سيد نصرالدين از مريدان شاهہ خيرالدين" (تحفة الڪرام، جلد 3، ص 157، فارسي متن، مطبع ناصري، دهلي.)

سواءِ قلندر شهباز (فصل - 3)، شيخ موسيٰ آهيداڻي (فصل - 5)، شيخ فريد (3)، مخدوم جهانيان (4)، مشائخ هوتي (5)، ٺٽي جي بزرگن سيد حسين (شاهہ مراد) ۽ سيد علي شيرازي (1)، جڪري ننڍو ۽ آمري جي مقام ۾ مدفون بزرگن، ٻڍاپور لڳ مدفون بزرگ اويس قرني، حيدر شاهہ سنائي، مخدوم پريي، مخدوم ساهڙ لنجار، ابوبڪر هارون ولي، درس مبو، شيخ ڪرئو (پانداري؟)، درس آري، پير بردائو ۽ ٻين متعدد درويشن ۽ ولين سان سندس محبت ۽ عقيدت هئي جن جو جابجا اظهار ڪيو اٿس [1]. ٻين بزرگن جي زندگيءَ ۾ اهڙو ڪو مثال ورلي ملي ٿو جو سيني سلسلي جي بزرگن ۽ درويشن لاءِ عزت ۽ احترام بلڪ محبت ۽ ارادت جو اظهار ٿيل هجي. انهيءَ لحاظ سان ميين شاهہ عنات جو فقيري حال ۽ درويشي خيال هڪ نمايان حيثيت رکي ٿو.

اسان مٿي چئي آيا آهيون تہ ميين شاهہ عنات جو فقيري حال ڏانهن لاڙو غالباً جوانيءَ جي موٽ ڏاري ٿيو. سُکر ۾ شاهہ خيرالدين ۽ ملتان ۾ پنهنجن وڏن جي بزرگن جي درگاهن جون زيارتون جوانيءَ ڪان وٺي پيريءَ جي اوائلي دور سوڌو ڪيائين. پر جوانيءَ جي موٽ واري دور ۾، يعني تہ اندازاً 1070 - 1090هہ واري عرصي ۾، سنڌ جي ٻين بزرگن جي خانقاهن ۽ درگاهن جون عقيدت وچان زيارتون ڪيائين. ازانسواءِ غير مسلم طبقي وارن مان توحيد ڏانهن مائل فقيرن، جهڙوڪ جوڳين، ڪاپڙين، آديسين، سناسين ۽ سامين — سان بہ سندس ذاتي صحبتون ٿيون. ميون شاهہ عنات غالباً پهريون سنڌي شاعر آهي، جنهن انهن فقيرن جي ڪن خاص فرقن، جهڙوڪ سيپٽوري، راميسري، ۽ مهيسري جا اُهڃاڻ ڏنا آهن ۽ گرو گورکنات ۽ سامي سنڌنات جا نالا ڪنيا آهن [2].

سيوهڻ، هالا، ٻڍاپور، ٺٽي، آمري (ٽنڊو جان محمد لڳ) ۽ نصرپور جي آسپاس مدفون درويشن ۽ فقيرن جي درگاهن تي ويو. مهراڻي ۽ ٿر سان بہ سندس ڪافي تعلق رهيو، ۽ ونگو، پراڻ، لڪڙي، سامارو، ترائي، ڳاڙهي سڌر واري ولهار، عمرڪوٽ، ڇاڇرو، سمن شاهہ ، بدين، ڏيٺ، ۽ جيسلمير، جن جا 'سر سارنگ' ۾ نالا ڪنيا اٿس سي غالباً ذاتي طور گهمي ڏٺائين.

فقيري حال اختيار ڪرڻ، بزرگن سان محبت ۽ عقيدت رکڻ ۽ سندن درگاهن جي زيارتن سببان ميين شاهہ عنات جي معتقدن ۽ مريدن جو گروهہ وڌڻ لڳو ۽ هن پنهنجي خاص فقيرن سان صحبتن ۽ مريدن جي دعوتن تي ڳوٺن ۽ واهڻن ۾ سير سفر جو سلسلو اختيار ڪيو، جنهن بابت ڪي حڪايتون اڄ تائين مشهور آهن جن مان ڪي خاص قدري اختصار سان هيٺ ڏجن ٿيون [3].

---

(1) فصل - 3: وائي - 1.

(2) ڏسو سرود رامڪلي ۽ سرود پورب، ۽ انهن سرودن بابت اشارا ص322 ۽ 345.

(3) ميون شاهہ عنات بابت گهڻيون ئي ڳالهيون هلندڙ آهن جن مان هڪڙيون اُهي آهن جي سندس قولن ۽ ڪرامتن بابت آهن ۽ اڪثر سندس مريدن ۾ رائج آهن: مثلاً، هيءَ ڳالهہ عام رائج آهي تہ وڻجارن جا ٻيڙا ڪين موٽيا ۽ پويان گهرن ۾ روڄ راڙو هو. ميين شاهہ عنات ڪي ترس آيو ۽ دعا ڪيائين جنهن تي اهي ٻيڙا موٽيا ۽ وريتين ۾ خوشيون ٿي ويون. ان ڳالهہ جي شاهدي طور اڪثر سرود سرسريراڳ (فصل 2 بيت 7) جو بيت آڻيندا آهن تہ : "جني واسيا وار، گهر سوريا جر پوڄئا- الخ" (ص٤٢؛). اهي ڳالهيون اڪثر خوش اعتقادي سببان رائج ٿيون آهن. ٻيون ڳالهيون اهڙيون آهن جي ساڳئي وقت شاهہ عبداللطيف سان پڻ منسوب ڪيون وڃن ٿيون. جيئن تہ ڪي ڳالهيون خاص طور ميين شاهہ عنات جي مريدن جي حلقي ۾ هلندڙ آهن انهيءَ ڪري ٿي سگهي ٿو تہ اهي شاهہ عبداللطيف جي دور کان اڳ جون هجن. مثلاً گهوٽاڻي واري ڳالهہ ۽ جيسلميراڻين واري ڳالهہ، جي ٻئي معتبر راوين جي تصديق موجب ميين شاهہ عنات سان تعلق رکن ٿيون. ٽيون ڳالهيون اُهي آهن جي ميين شاهہ عنات ۽ شاهہ عبداللطيف جي ملاقاتن ۽ رهاڻين ۾ آمهون سامهون چيل بيتن بابت آهن، يا ميين شاهہ عنات، شاهہ عبداللطيف ۽ مدن جي ڪچهرين ۽ بيتن بابت آهن. انهن مان گهڻيون ڳالهيون غالباً پوءِ جون آهن جي سگهڙن جي ڪچهرين ذريعي رائج ٿيون. وڌيڪ تفصيل لاءِ ڏسو هيٺ عنوان "ميين شاهہ عنات جي شاعري".

Gul Hayat Institute

هڪ ڀيري ميون شاھ عنات ساماري لڳ سندس مريدن ’رمضانن‘ (رمضان پاڙو، ذات جا دل) جي ڳوٺ ۾ وڃي لٿو. اوڙي پاڙي جا ’رمضان‘ اچي گڏ ٿيا. ميين شاھ عنات پڇيو تہ: ابا! اوهان ڏانهن ڀيو مڙيئي خير آهي؟ چيائون تہ: سائين! خير ڪهڙو آهي، مند پرجي آئي آهي پر مولي مينهن ئي ڪونہ ٿو وسائي. شاھ چيو تہ: ابا، اڃان مند پري آهي، ڏٽي ڪندو مينهن وسندو. چيائون تہ: سائين! وسي تہ هينئر وسي، هن ڪان پوءِ وري ڪهڙو وسندو! شاھ چيو تہ: ابا، خير گهرو تہ خير جو مينهن وسي. چيائون تہ: سائين خير وري ڪهڙو! تو ۾ ڪا ڀيڇ آهي تہ مينهن ٻوڙان ٻوڙ وسي ۽ سڳهو وسي. ميون شاھ عنات سندن گستاخي ۽ ابهرائي تي رنج ٿي اٿيو ۽ دعوت ڪانہ کاڌائين، وهڻ تي چڙهندي هي بيت چيائين تہ:

ڪمندائتا مينهڙا، تون واءِ لڳندي وس
انئي ڀهر، عنات چئي، وسئو ڀيو وس
سورهن ڀهر، سيد چئي، رڙهي رمضانن رس
ننڊي وڏي تپ ڀسين، ٻنا پڏندا پس
ڪونہ ڏئين گس، جو رڙهي نڪري رمضان ڪو (1).

چون ٿا تہ سڳهو واءُ چريو ۽ مينهن اچي ڪڙڪيو ۽ سچا سورهن پهر بيهي ويو، جنهن ۾ رمضانن جو ڳوٺ ٻڏي ويو. ميين شاھ عنات وارا وهڻ تي چڙهيا مينهن وسائيندا آيا تہ آڏو لنگهن جا گهر ڏٺائون ۽ کين چيائون تہ: اسين پسي پيا آهيون، جاءِ ڪريو تہ لهون. آڏو ڪنهن جواب ڏنو تہ: اسين پاڻ لنگهڻ تي آهيون، اوهين آڏو ڪٽين ۾ وڃي لهو. جنهن تي ميين شاھ عنات چيو تہ:

لنگهن ۽ لنگهڻ، پريون پاتو پاڻ ۾ (2).

پوءِ اڳتي ڪٽين ۾ آيا تہ هنن وڏي آڌر ڀاءُ ڪئي، ۽ جاءِ ڏنائون مچ ٻاريائون ۽ خدمتون ڪيائون. ميين شاھ عنات جو دل گهريو فقير پيرو ڪٽي بہ سانگي سان اتي موجود هو، جنهن چيو تہ: سائين! هاٽي ذات ڪٽي کي دعا ڪر. اتي ميين شاھ عنات بيت چيو تہ:

ڪٽي خوش رهن، جي جتي سي تتي
ڪوڏ وڃائن ڪپڙا، ڪامل ڪارون ڪن
اگڻ آئي تن، لٿو سيءُ سيد چئي (3).

---

(1) روايت حاجي بخش علي شاھ ۽ حاجي محمد سوڍو بگهياڙ. ميان محمد علي شاھ کان ڀهتل روايت ۽ حاجي عمر چانديي جي زباني موجب:

وينڊڙ وري آءُ تون، اچي واءُ لڳندي وس
اسين پهچون اوطاقين، تون اچي رمضانن رس
هڪڙيون ڪٽنديون دانگيون، ٻيون ڪٽنديون تس
توکي چونديون بس، تہ بہ تون وراڪا ڏيو ڀيو وس
اهو نہ ڏجائن گس، جتان رڙهي رمضان نڪرن.

(2) حاجي عمر چانديي جي روايت موجب:

لنگهن کي لنگهڻ، هوندو پيڙهيءَ سوڌو پاڻ ۾

ڪن روايتن موجب ميين شاھ عنات هن موقعي تي "لنگهن کي لنگهڻ، هوندو ڏينهن قيام سين الخ" بيت پڙهيو جو هن کان اڳ مٿي (ص 25) بيان ٿي چڪو آهي تہ ميين احمد شاھ مثال طور لنگهن بابت پڙهيو.

(3) روايت مرحوم حاجي پير شاھ ، حاجي بخش علي شاھ ۽ حاجي محمد سوڍو بگهياڙ. حاجي عمر چانديي جي روايت موجب پوين ٻن مصراعن جي پڙهڻي:

هڪڙا ڪوڏ رڱين ڪپڙا، ٻيا ٻُڏي ڪارون ڪن
اگڻ آئي تن، لٿو سيءُ عنات چئي.

Gul Hayat Institute

ميين شاهہ عنات جو پيرو ڪٽي سان خاص اُنس هو، ۽ سندن رس رهاڻين ۽ نياپن پيغامن بابت ڪافي حڪايتون اڄ تائين هلندڙ آهن. غالباً ميون شاهہ عنات ۽ پيرو ڪٽي ننڍڙي هوندي جا يار هئا، جيئن تہ هيٺ ڏنل ٻهرئين حڪايت سندن جوانيءَ واري دور جي خوش طبعي جي ساک ڀري ٿي.

پيرو ڪٽي هڪ سچاڻ سگهڙ هو ۽ ڪا بہ ٻرولي ملندي هئس تہ يڪي ڇڏيندو هو. ميون شاهہ عنات ۽ ٻيا رفيق ساگري درياء جي ڪنڌيءَ تي ويٺا هئا جو پيرو جي سگهڙپائي جي ڳالهہ نڪتي. ان وقت ڪو ماڇو پيرو جي ڳوٺ ڏانهن ٿي ويو ۽ ميين شاهہ عنات پيرو ڏانهن سلام موڪليا. ان ماڇو چيو تہ سائين اڄ تہ اوهان بہ ڪا ٻرولي ڏيو تہ سلامن سان گڏ اها پيرو کي پهچايان. انهن ڳالهين ۾ هئا جو چوڪرن ڪنڌي تي راند پئي ڪئي ۽ راند ڪندي اُتي ڏبڻ تي پئي. اتفاق سان هڪ ڇلو وڃي ڏبڻ واري جاءِ تي ڪريو ۽ جيئن ان کي هٿ ڪرڻ جي ڪوشش ڪيائون تيئن اندر گچڻ ۾ قابو ٿي ويو. ميين شاهہ عنات چيو تہ ادا اها ٻرولي وڃي پيرو کي ڏجان تہ:

گهُمر منجهہ گهڙي ويو، گهُمر منجهہ گهڙي ويو.

ان ماڇو وڃي پيرو کي ميين شاهہ عنات جا سلام پهچايا ۽ ان سان گڏ ٻرولي بہ ڏني. پيرو ٻڌي چيو تہ: ادا!

شاهہ اسان ڏانهن موڪلي، سا واهہ اسان کي وٺي
اسين شاهہ عنات جي آهيون پيرن جي پٺي
راند ڪڏندي ريل ۾، متان ڪو ڇلو پيو ڇٽي!

هڪ ڀيري ميون شاهہ عنات پيرو جي ڳوٺ آيو. پيرو پاڻ ڪونہ هو، پر پٽس هو، جنهن ٻيون سڀ خدمتون ڪيون، پر گهوڙن لاءِ ٻوري گاهہ ۽ داڻي ڏانهن ڌيان ڪونہ ڏنائين. موڪلائڻ وقت ميين شاهہ عنات چيو تہ: ابا! پٺهي کي سلام ڏج ۽ چئج تہ ”ٻنُي ولج ٻوڙا! ٻني ولج ٻوڙا!“ [1]. جڏهن پيرو آيو تہ ڪيس سلام ڏنائون ۽ چيائون تہ چڙهندي وقت شاهہ هيئن چيو. تڏهن چيائين تہ هائو:

’مانيون مهمانن ڪاڏيون،
لنگهڻ پيا گهوڙا، لنگهڻ پيا گهوڙا!‘

پيرو هڪ ڀيري ميين شاهہ عنات ڏي پيرون سوکڙي ڪري موڪليا. جڏهن ميين شاهہ عنات کي پهتا تڏهن چيائين تہ:

پير پيرون موڪليا، موتين جان موچار
تن ۾ اڇا، ڳاڙها، ڪارا ٻيا ريشمي رنگدار
اي ڪٽي خبردار، هوندين شال حضور ۾.

ان بعد پيرو سال بسال پيرون سوکڙي طور موڪلڻ لڳو. هڪ سال پيرن واري مند ۾ بيمار ٿي پيو ۽ پيرون تہ ڪونہ موڪليائين پر گهٽي وقت تائين سنيهو سلام بہ ڪونہ موڪليائين. اِنهيءَ تي ميين شاهہ عنات چوائي موڪليس تہ:

پر مڪئي پيرون، هيل سنيهو نہ مڪوء
ايئن ٻيجن نہ هيرون، اي ڪٽي خاص خدا جا!

[1] هڪ ٻي روايت موجب: ”ٻني نہ ڪِـئُي ٻوڙا! ٻني نہ ڪيئي ٻوڙا!“.

Gul Hayat Institute

اهو ڏوراپو جڏهن پيرو کي پهتو تہ هو اجان بيمار هو. جيڪي ماڻهو کيس پڇڻ تي آيا تن پئي ڏکيا ڏنس تہ: ميين شاهہ عنات سان تنهنجي ايتري پريت آهي، پوءِ اتان چو نٿو دعا ڪرائين تہ چڱو ڀلو ٿين! ويتر جو ميين شاهہ عنات جو ڏوراپو پهتو تہ جواب ۾ پيرو چوائي موڪليو تہ:

ڏکيا ڏاڏي پوٽيين، ڪن ڏنا ڪي ٿيون ڏين
پيرو چئي: پنهور ڪي، نيڻر نهوڙيو نين
جي مان لوهہ لهين، تہ هوند ڪوٺن ۾ ڪين هئان.

اهو بيت جڏهن ميين شاهہ کي پهتو تہ سمجهائين تہ بيمار آهي، ۽ دعا دلداري طور ڏانهن چوائي موڪليائين تہ:

ڪوٺان ڪدي سومري، لاٿس لوهہ هيمر
سا سمگجي، سيد چئي، پيني منجهہ مليـر
گهر سواديون سڀئين، تر ڪتيرين ڪير
اي پيرو! تو سين پير، مڙي مدت آئيا.

پيرو هي پيغام ٻڌي سرهو ٿيو ۽ سگهوئي چاڪ ٿي ميين شاهہ عنات کي ملڻ لاءِ سنبريو. پيرو ڪٽين وارو اباڻڪو ڌنڌو ڪندو هو پر سندس حالت سقير هئي. سندس گهر واري، مائي متي، جي بہ ڪفايت سان اصل ئي ڪانہ پئي هئي. پيرو ڪجهہ چوندو هوس تہ چوندي هئي تہ: ميون شاهہ عنات توتي مهربان آهي، چو نٿو ڪانئس دعا گهرين تہ رزق ڪشادو ٿئي جو مونکي بہ سوني ساهہ (جملي ڳهہ) پهرائين. پيرو ويچارو ٻڌي ڪٺي ماٺ ڪندو هو. هينئر جو پيرو هڪيو تڪيو ميين شاهہ عنات ڏانهن ٿي ويو سو متي کيس مجبور ڪيو تہ ضرور شاهہ سان حال ڪج. پيرو اچي ميين شاهہ عنات سان مليو، ۽ شاهہ کيس ڏسي خوش ٿيو. پوءِ ڪچهريءَ ۾ گهر جي جهيڙي جي خبر ڪندي بيت چيائين تہ: سائين!

پاڻ پني، ڳل ڳاپرو، بنا ڪير نہ ڪاءِ
ايءَ متي ٿي موجون ڪري تہ جئين شال!
مون لاءِ سوني ساهہ سنباهہ
پيرو چئي پهراءِ، ايءَ لنگهي ٿيو ٿي لاڳ گهري[1].

Gul Hayat Institute

ميين شاهہ عنات کيس دعا ڪئي ۽ چيائين تہ: ڏٽي توکي ڏنڌي ۾ برڪت ڏيندو. اتي پيرو صلاح پڇي تہ: سائين، ڌنڌو چڱو، پر جيڪر ٻني ڪريان تہ سڪڃهہ ٿي پوي. اتي ميين شاهہ عنات چيو تہ:

ڪٽي! ڪيٺ مَ ڪيڙ، توڙي سونا ٿينئي سنگڙا
هيج منجهارئون هٽڙا، متي پيندءِ پير
پيءُ ڏاڏي جي پير، سُڪيو هوندين، سيد چئي.

[1] ڏسو پيرو جو سرود پريات (فصل - 1، حاشيہ بيت 9) ۾ چيل بيت. هيءُ بيت پڻ انهيءَ رنگ ۾ چيائين. اصل پڙهڻي: 'پيرو چئي پهچاءِ.'

انهن متعدد روايتن جي بناء تي چئي سگهجي ٿو تہ هن موٽ- جواني واري دور ۾، خصوصاً 45 کان 60 سالن واري عمر ۾، ميين شاهہ عنات جي طبعي شاعري جا سلا وڏي وڻ ٿيا. سرود ڏناسري جو گهڻو ڀاڱو، مارئي، مومل، سسئي، ليلا، جيتسري، پورب ۽ ڍهر غالباً انهيءَ عرصي ۾ ميين شاهہ عنات ڳايا[1].

پيري جو پهريون دور (60 کان 75 سال): خانداني روايتن موجب، ميون شاهہ عنات وڏي عمر کي رسيو. ۽ انهيءَ لحاظ سان سندس پيريءَ جو هيءُ پهريون دور (1090 - 1105هہ) پڻ همت ۽ حوصلي وارو دور هو. هن عرصي ۾ ميين شاهہ عنات جي شخصيت هڪ شاعر ۽ درويش طور مسلم ٿي، جنهن جو خود ميين شاهہ عنات کي پڻ احساس هو. هن دور ۾ پڻ سندس ملتان وڃڻ ٿيو، مگر شاهہ خيرالدين جي درگاهہ تي پيرو ڪونہ پهچائين. سندس اولاد پڻ هاڻي وڏو ٿيو جن سان محبت ۽ صحبت ۾ سندس گهڻو وقت صرف ٿيو. شيخ موسيٰ جي درگاهہ سان سندس محبت وڌي ۽ اتي پنهنجي والد شاهہ نص الدين جي مقبري جي ديدار ۽ سنڀال خاطر سندس گهڻي اچ وڃ ٿي. آسپاس جي فقيرن ۽ درويشن جي درگاهن تي توڙي مريدن وٽ سندس اچڻ وڃڻ جو سلسلو باقيَ رهيو.

هن دور ۾ سنڌ جي سياست ۾ هڪ انقلاب اچي رهيو هو. دادو ۽ لاڙڪاڻي طرف ميان نصير محمد پنهنجي پوري طاقت قائم ڪئي، بلڪ ڪلهوڙن جي ايندڙ حڪومت جا بنياد مضبوط ڪيا. سنڌ جي سياسي نڪتـۂ نظر سان هي ميان نصير محمد وارو دور هو. ۽ شاعري جي لحاظ سانءَ هي ميين شاهہ عنات جو دور هو جنهن ۾ بيو ڪوبہ سندس همسر يا ثاني ڪونہ هو. هن عرصي جي آخر ڌاري جڏهن ميين شاهہ عنات جي عمر اندازاً 65 - 70 سال کن هئي تڏهن شاهہ عبداللطيف ڄائو. هن دور جي ڪن خاص توجهہ طلب اُهڃاڻن تي هيٺ قدري روشني وجهجي ٿي.

پنهنجن وڏن جي سلسلي موجب، ميين شاهہ عنات ملتان جي بزرگن سان محبت ۽ عقيدت جو ناتو قائم رکيو ۽ ملتان ويو جتي جي بزرگن ڀاون شاهہ ، ضياء الدين، محمد غوث، محمد باقر سان مليو ۽ ساڻن ذاتي سڃاڻپ جو سلسلو قائم ڪيائين. هينئر جڏهن شاهہ عنات شاعر ۽ درويش جي حيثيت ۾ نصرپور واري تر، توڙي سنڌ جي لاڙ واري گهڻي ڀاڱي ۾، عزت ۽ عظمت حاصل ڪئي تہ ملتان جا بزرگ پڻ سنڌ ۾ سندن اولاد ۽ جماعت جي مدد لاءِ ميين شاهہ عنات ڏانهن متوجهہ ٿيا. انهي سلسلي ۾ هيٺيون روايتون مشهور آهن.

● چون ٿا تہ جڏهن ملتان کان 'سنڌوَر' پير[2] سنڌ ۾ آيو ۽ بڪيرن ۾ پنهنجي خانقاہ بنائڻ جو خيال ڪيائين تہ اتي لانڊين جا قلعا نہ پيا ڪپن. غالباً پرسان حڪومت جي ڪاردارن يا ڪن ٻين زميندارن جون ڪناتون لڳل هيون جن جي مخالفت سبحان پير کي اتي قلعا ڪوڙڻ نتي ڏنائون. ميون شاهہ عنات مدد لاءِ چڙهي ويو جنهن تي مخالفت ختم ٿي، ۽ ميين شاهہ عنات پاڻ ٻيهي قلعا ڪوڙايا. ان موقعي تي هڪ ميمڻ مائي جا پير جي سچي مريدياڻي هئي سا اوائلي مخالفت سبحان نااُميد ٿي، پُر ٻڌي رواني ٿيڻ تي هئي جو ميين شاهہ عنات سڄو معاملو سولو ڪري قلعا ڪوڙايا، ۽ چيائين تہ:

---

[1] اهڙي يقيني راءِ قائم ڪرڻ مشڪل آهي. البت سرود ڏناسري جي اندروني اهڃاڻن جي بناء تي چئي سگهجي ٿو تہ فصل 1، 2، 3 ۽ 4 گهڻي ڀاڱي انهي دور جا آهن. مارئي، مومل ۽ سسئي جي مشهور عنوانن تي پڻ شروع واري دور ۾ بيتن چوڻ جو ڪافي امڪان نظر اچي ٿو. پيري واري دور ۾ جيڪي سرود ڳاياائين تن سندس پڻ پوٽن کي پڻ متاثر ڪيو ۽ انهن پڻ سندس پران بيت چيا. جيتسري ۽ ڍهر ۾ ٻئي ڪنهن جو بيت شامل ڪونهي، ۽ پورب ۽ ليلا ۾ پڻ ٻيا اڪثر بيت پيرو جا چيل آهن جو سندس دل گهريو فقير هو.

[2] مقامي روايتن موجب شيخ شهرالله. جيڪڏهن ان مان مراد ملتان جو چوڏهون سجاده نشين شيخ شهرالله تسليم ڪجي تہ پوءِ اهو زمانو 1053هہ کان اڳ جو هو جڏهن ميون شاهہ عنات ننڍو هوندو.

Gul Hayat Institute

... ...، ميمــڻ وچ م رَســي
ڪناتن ۾ ڪات پونـدو، اتان ايندينءَ مسي
بڪيرا باغ ٿينـدا، عـالم ٿينـدي خوشي [1].

هالن کان ڏکڻ طرف گهوٽاٽن ۾ ٻہ پائر رهندا هئا، جن مان وڏو "گهوٽاٽي" جي نالي سان مشهور هو ۽ ننڍي جو نالو "هوتي" هو. ٻئي اول ملتان وارن بزرگن جا مريد هئا، پر انهيءَ فيض سبڀان جڏهن درويشي واري منزل کي پهتا تہ پاڻ کي ڪامل درويش ڄاڻي، ملتان کان منهن موڙيائون، بلڪ جيڪي جماعتون راهہ جي پنڌ سان، ملتان ڏانهن وينديون، پرسان لنگهنديون هيون، تن کي پڻ تنبيهہ ڪرڻ لڳا تہ ملتان وڃڻ جو ڪو ضرور ڪونهي. وڏو ڀاءُ پاڻ کي 'سمنڊ پير' سڏائيندو هو ۽ هوتي پاڻ کي 'هاٿي' يا 'فيل' چوائيندو هو. پانڌين فقيرن وڃي ملتان ۾ بزرگن کي دانهن ڏني تہ 'سمنڊ' ۽ 'فيل' کي ڪو سمجهائي. فقير، ميين شاهہ عنات وٽ آيا. جو ويهہ ماڻهو ساڻ ڪري هنن پائرن کي سمجهائڻ لاءِ گهوٽاٽن ۾ پهتو. جڏهن ميين شاهہ عنات 'گهوٽاٽي' کي تنبيهہ ڪئي تہ هن جواب ڏنو تہ: شاهہ ! توکي ساگري جو زور آهي [2] پر ساگرو تہ درياء جي هڪ ڇاڙهہ آهي، آءٌ 'سمنڊ پير' آهيان، تون مون تي ڪهڙي آڌار تي چڙهي آيو آهين. ميين شاهہ عنات چيو تہ: جي تون سمنڊ آهين تہ آءٌ ايٽ آهيان ۽ توکي سمجهائي سگهان ٿو. ان وقت ميين شاهہ عنات بيت ڏنو تہ:

ايــٽ تــارو اپريــو، لڪــاپور متــاهہ
سؤ سؤ گز سمنڊ جا ٿو سوسيو ڪڍي ساهہ
گهوٽاٽي کي گهاء، پهريـن آهي پڙ ۾ [3].

غالباً ميين شاهہ عنات جي ماڻهن مان ڪنهن جي ڏک سان يا پنهنجي ڪٺيءَ گهوٽاٽو اتي جو اتي ڪريو ۽ مئو. [4]

● موڻ جواني واري دور جي آخر ۽ پيريءَ جي ننڍ پهرئين دور جي شروعات واري وقت ۾ ملتان جي سترهين سجاده نشين بزرگ شيخ قائم الدين بن شيخ بهاؤ الدين عرف پاون شاهہ جي تبليغ ۽ هدايت جو عوام تي ڪافي اثر ٿيو. ميين شاهہ عنات جي آڏو جڏهن هن بزرگ جي پلاين جو ذڪر نڪتو تہ سندس باري ۾ هي بيت چيائين تہ:

ڪوئنــو قــائم ديــن، تــو اواڻــا واڻ ڪــري
پيٽــو پــاون شــاهہ جــو، اصلاڻــي اميــن
جـن جو جـاءِ يقيـن، تـن اوڏا پيـر، عنـات چئـي.

---

[1] روايت حاجي بخش علي شاهہ .
[2] ساگري جي ڪنڌي تي مدفون ملتان جي بزرگن جي سلسلي جي ولي شيخ موسيٰ ۽ سندس سائين، ۽ خود شاهہ عنات جي والد شاهہ نصر الدين ڏانهن اشارو.
[3] روايت حاجي عمر چانديو ۽ حاجي محمد سوڍو بگهياڙ. ٻنهي معتبر راوين پوري تصديق سان چيو تہ اهو واقعو ملتان جي پانڌين جي دانهن سببان ٿيو ۽ اهو بيت انهي موقعي تي ميين شاهہ عنات جو چيل آهي. شاهہ عبداللطيف جي سلسلي جي راوين وٽ اهو بيت شاهہ عبداللطيف ڏانهن منسوب آهي، پر البت انهيءَ روايت جو بنياد ايترو پختو نہ آهي.
[4] ٻي روايت موجب "هاٿي" گهوٽاٽي جو مامو هو. جڏهن گهوٽاٽو مئو تہ سندس ماءُ جا پڻ وڏي پرهيزگار ۽ پهچ واري هئي سا پنهنجي ڀاءُ "هاٿي" وٽ وئي جو مقابلي لاءِ چڙهيو پر پهچي نہ سگهيو.

Gul Hayat Institute

قائم دين ڪرم ڪر، پيٽا پاون شاھ
پوٽا شيخ ڪبير جا، تو سبحاني صلاح
اوڏا پير، عنات سين، عاجز لڳ الله
سنئين سونهايو راھ، ڪوڙين ڪرنشون ڪريان[1].

● هن دور ۾، رعايا مان، ڪلهوڙن فقيرن جي طاقت، ميان نصير محمد جي اڳواڻي هيٺ عروج کي پهتي. ڪلهوڙا فقيري ۽ مريد خادمي جي ذريعي ميان آدم شاھ کان وٺي ماڻهن ۾ روحاني رهنما طور مقبول ٿيا ۽ سندن طاقت درجي بدرجي اسرڻ لڳي. ميان شاهل محمد جي وفات بعد سندس پاٽئيو ميان نصير محمد بن الياس محمد سنہ 1968ھ/ 1657ع ۾ موروثي مسند تي ويٺو. ان وقت سندس سڪونت موجوده ميهڙ تعلقي ۾ هئي، جتي سندس شاهي مسجد اڄان تائين موجود آهي. انهيءَ مسجد کي ميان نصير محمد ديني تعليم توڙي پنهنجي فقيرن جي گروھ بندي جو مرڪز بنايو ۽ پندرهن ويهن سالن ۾ هن سڄو 'ڪاڇو' پنهنجي قبضي ۾ ڪيو ۽ 'چانڊڪي' (موجوده لاڙڪاڻو ضلعو) ۾ پڻ پنهنجي طاقت ڄمايائين. انهيءَ وقت ڌاري، يعني تہ سنہ 1090ھ ڌاري، سندس شهرت سڄي سنڌ ۾ عام ٿي وئي. سنڌ جي عوام جي پڻ زوال پذير مغليہ حڪومت سان دلچسپي ڪانہ هئي ۽ هو سنڌ جي آزادي جا خواهان هئا. انهيءَ ڪري ڪلهوڙن اڳواڻن سان سندن همدردي هئي. ميون شاھ عنات پنهنجي دور جو وڏي ۾ وڏو شاعر ۽ مشهور درويش هو جنهن پڻ حب الوطني جي جذبي هيٺ ميان نصيرمحمد جي پنيرائي ڪئي ۽ هيٺيون بيت [2] دعا طور چيو:

نسرئو نصير، چانڊڪي ۾ چنڊ ٿي[3]
ڪاڇو ڪوڙي ۾ ڪري، ملي ويٺو مير[4]
دمامي جي دؤنس سان، ڦري ٿو فقير[5]
آهي هيءُ، عنات چئي، سندو سنڌ همير[6]
سي وٺا هلي ڍاڍري، ڪٺي ڪروڻون ڪير[7]
تن ڪي ڳڌئو ڪين ڳس تي، بدو نہ بدگير[8]
خاصي خدا آباد منجهہ، عطر ۽ عنبير
جان جان ندي نير، تان تان طبل تنهنجي تجلو[9].

---

(1) سرود ڏناسري، فصل - 2، بيت [14] ۽ [15].

(2) هي بيت ن جي شروع ۾ متفرقہ بيتن ۾ ڏنل آهي، ۽ پڻ خانداني روايتن ۾ توڙي سگهڙن وٽ مشهور آهي. بيت جو متن نِ موجب قائم ڪري، هت حاشيي ۾ روايتن جا اختلاف ڏنا ويا آهن.

(3) ر. 'چانڊوڻيءَ مان چنڊ ٿي، نسرئو نصير.'

(4) ر. 'ڪاڇو ڪوڙي هيٺ ڪري، ملي وهندين مير.'

(5) ر. 'دمامي جي دهل سان ڦريو ٿي فقير.'

(6) ن. 'هي آهي ڄام عنات چئي - الخ.' ر. 1- 'آهين ڄام عنات چئي سندو سنڌ همير' 2- 'آهين شاھ عنات چئي، سڄي سنڌ امير.'

(7) هيءَ مصرع معنيٰ خيز آهي، مگر ان جي اصلي پڙهڻي نہ معلوم ڪهڙي هئي. ن مطابق 'سيوا هلي ڍاڍري، ڪٺي ڪيرتيءَ ڪير.' امام علي شاھ کان پهتل روايت موجب: 'سوا هلي ڍاڍ وري ڪٺي ڪيراٽي ڪير'. ٻي روايت: "سي ويا سنڌ ڏي، ڪٺي ڪيرتيون ڪير".

(8) ر. 1- "اڳيان ڳڏيس ٻر ۾، نہ بدو بدگير". 2- "اڳيان ڳڏيس ڳس ۾، بدو نہ بزگير".

(9) ر. 1- "جانسين ندي نير، تانسين طبل تانهنجو". 2- "جيسين ندي نير، تيسين طبل تنهنجو".

ميين شاھ عنات جو هيءُ بيت هڪ درويش جي پيشن گوئي طور ان وقت عوام ۾ ڪافي هلي ويو هوندو، جو ذري گهٽ ٽن سو سالن بعد اجان تائين پڻ ماڻهن کي ياد آهي. نـ معلوم تـ ميان نصير محمد جي ڪنن تائين پهتو يا نـ، مگر سندس مقصد واسطي هڪ وڏي حمايت ۽ تبليغ هو. ميان نصير محمد جي اوج ۽ عروج تي سندس همعصر شاعر ۽ مقتدر شخصيت جي زباني هي بيت هڪ اهم تاريخي حيثيت رکي ٿو. ان وقت ڪاڇي (سيوهڻ ڪان وٺي ميهڙ تعلقي تائين، جبل جي ڪنڌي جي دامن وارو علائقو) تي ميان نصير محمد جو مڪمل قبضو ٿي چڪو هو. ۽ لاڙڪاڻي طرف هن هڪ مقبول اڳواڻ ۽ حاڪم جي حيثيت ۾ شهرت حاصل ڪئي. هو شاهي دمامي ۽ نوبت سان پنهنجي لشڪر سان ملڪ جو نظام قائم ڪري رهيو هو، ۽ غالباً شڪارپور واري پاڳي ڪان اڳتي وڏي خود پاڻ يا سندس فوجي اڳواڻ سبي ۽ ڍاڍر تائين وڃي پهتا هئا. "ڪٽي ڪروڙئون ڪير" مان غالباً مراد آهي تـ ڪلهوڙن فقيرن ۽ سندن ساٿين، ميان نصير محمد جي ڳاڙهي واري مسجد (جا سندس طاقت جو مرڪز يا گادي جو هنڌ هئي) مان دعا جو ڪير يا دعائون ساڻ ڪري وڃي ڍاڍر تائين پنهنجو قبضو ڄمايو. مگر اهو فقرو اجان وڌيڪ تحقيق طلب آهي. 'خدا آباد' ميان يارمحمد جي ڏينهن ۾ گاديءَ جو مرڪز بني، پر هن بيت مان گمان نڪري ٿو تـ شايد ميان نصير محمد اهو ماڳ پهريائين منتخب ڪيو ۽ ان تي خدا آباد نالو رکيو [1]. اهي واقعات دير ۾ دير تـ بـ 1090 - 1095ع واري عرصي يا اجان بـ قدري اڳ جا سمجهڻ گهرجن ۽ بيت پڻ انهيءَ دور جو آهي.

هن وقت ڏاري ميين شاھ عنات جا ٻئي ديري وارا فرزند وڏا ٿي چڪا هئا. جيڪڏهن سندس ٻي شادي ٽيهن ورهين جي ڄمار ۾ تسليم ڪجي ۽ پهريان چار فرزند ڪيس ٽيهن کان چاليهن سالن جي عمر اندر ڄاوا هجن (پنجون پير شاھ سيني ۾ ننڍو هو جو غالباً اجا بـ دير سان ڄائو) تـ پنجاسي ورهين جي ڄمار واري دور ۾ سندن عمر ڪم از ڪم 35 کان 45 ورهيـ ڪن هوندي. عبدالمعالي وڏو هو، ٻيو نمبر سائينڏنو شاھ، ٽيون نمبر سيد محمد شريف، چوٿون نمبر مصري شاھ ۽ پنجون نمبر پير شاھ هو [2]. ميين شاھ عنات جي شاعري واري ورچ شاھ شريف کي ملي، جو هن وقت هڪ پختـ شاعر هو. جيڪڏهن شاھ شريف ويهن سالن جي عمر ۾ شادي ڪئي هجي تـ سندس پٽ بلال شاھ پڻ هن وقت پندرهن ويهن سالن کن جي عمر جو هو. بلال شاھ پڻ ذهين ۽ فطري شاعر هو. ميين شاھ عنات جي پنهنجي اولاد سان تمام گهڻي محبت هئي، ۽ ويتر جو شاھ شريف ۽ بلال شاھ شاعر ساماڻا تـ گهر جو گهر ۾ شعر و شاعري جون ڪچهريون قائم ٿي ويون. انهيءَ ڪري زندگي جي هن دور ۾ ميين شاھ عنات جو ڪافي وقت اولاد جي صحبت ۽ ساڻن رس رهاڻين ۾ گذريو، حالانڪ اهو سلسلو غالباً موٽ جواني واري آخري سالن کان شروع ٿي چڪو هو.

● ميين شاھ عنات جو پٽ عبدالمعالي مست طبيعت جو هو. ڪنهن ڇوڪريءَ سان سندس نينهن لڳو ۽ ڪيس وٺي اچي پاڻ وٽ وهاريائين. ڇوڪريءَ جي مالڪن اچي ميين شاھ عنات کي دانهن ڏني جنهن چيو تـ عبدالمعالي گهر ڪونهي، ۽ اوهان پنهنجي ٻانهن وٺي وڃو. جڏهن عبدالمعالي آيو تـ ميين شاھ عنات ڪيس تنبيهه ڪئي. هڪ هن تنبيهه جو اثر ٻيو ڇوڪريءَ جو فراق، سو عبدالمعالي انگ ڀڀوت مـلي، بدن تي زخم ڪري، ڪنهن پيٽيءَ مڇ ٻارائي پاڻ کي ايذائڻ لڳو. جڏهن اها خبر پئي تـ ميون شاھ عنات، شاھ شريف کي ساڻ ڪري

---

(1) البت يقين سان چئي نٿو سگهجي تـ هيءَ سٽ ميين شاھ عنات جي اصل بيت ۾ موجود هئي يا پوءِ جو اضافو آهي.
(2) تفصيل لاءِ ڏسو هيٺ عنوان: "ميين شاھ عنات جو اولاد".

Gul Hayat Institute

اتي پهتو، ۽ عبدالمعالي کي سمجهايائين تہ ائين ڪرڻ نہ جڳائي. هن جواب ڏنو تہ: مونکي نينهن نانگو ڪيو آهي. ۽ آئون خلق جي ملامت ۾ ڪونہ ٿو ڏهان. اتي پاڻس شاهہ شريف کيس سمجهائڻ خاطر اول بيت چيا تہ:

عاشق سڄ ايئن، لئون لڪائڻ نڪٽين
جيئن ڀرو ڀاهہ نہ نڪري، تن ۾ رکڄ تيئن
سانڍج گهٽو، شريف چئي، نينهن نهائين جيئن
تہ ميڙائي جا مينهن، ويني ئي وسائيين[1].

لڪج سڪج لوڪ کان، ڏِک مَ ڏورن جيئن
جو من مشاهدي ڳڏيو، سو قطرو سلين ڪيئن!
سانڍج گهٽو، شريف چئي، نينهن نهائينءَ جيئن
تہ ميڙائي جا مينهن، ويني وسائيين[2].

ان بعد مين شاهہ عنات چيو تہ:

مچڻ روئين رت، پاٽي ڳاڙ مَ پڌرو
اولي اور، عنات چئي، سڪڻ اي شرط
وحدت ڳڏيو وت، مچڻ خبر ٿئي ڪرڻ کي[3].

اهڙي طرح ريجهائي، عبدالمعالي کي گهر وٺي آيا[4].

نصرپور ۾ مين شاهہ عنات جي اوطاق، مريدن معتقدن ۽ بين پاڙيسري چڱن ۽ راڄن جي اچ وڃ توڙي شاعرن فقيرن جي ڪچهرين جو مرڪز رهي. هن دور ۾ مين شاهہ عنات جي بيتن پران شاهہ شريف بيت پئي چيا ۽ انهن صحبتن جي اثر شاهہ شريف جي فرزند بلال شاهہ جي طبع کي پڻ پئي نکيڙيو.

درويشن ۽ درگاهن مان، هن دور ۾ مين شاهہ عنات جو خاص انس ساڳري جي ڪنڌيءَ تي شيخ موسيٰ جي درگاهہ سان رهيو. 'حديقة الاولياء' جو مصنف سنہ 1016هہ ۾ شيخ موسيٰ بابت لکي ٿو تہ: "اصل ۾ هي بزرگ هند جو آهي ۽ سلطان علاؤالدين جي زماني ۾ سنڌ آيو. مرشد ڪامل ۽ وڏو ولي خدا جو هو. سندس مزار ساڳري درياءَ (نهر سانڪره) جي ڪناري تي واقع آهي ۽ وڏي زيارت گاهہ آهي" [5]. مير علي شير قانع "تحفة الڪرام" ۾ هي ساڳي عبارت نقل ڪئي آهي، البت بزرگ جو مقامي نالو "شيخ موسيٰ آهيداڻي" ڏنو اٿس تہ سندس ڪرامت جو ذڪر ڪيو اٿس(2). غالباً شيخ موسيٰ مخدوم بهاؤالدين زڪريا جي سلسلي جي وڏن خليفن مان هو. ۽ پنهنجي دور ۾ سنڌ ۾ سهروردي طريقي جو علمبردار هو. انهي ڪري نصرپور جي رضوي ساداتن جي سندس درگاهن سان عقيدت رهي. شاهہ نصرالدين جي شيخ موسيٰ جي درگاهہ سان خاص عقيدت هئي، ۽ غالباً

---

[1] هي بيت سرود جمن، فصل - 1 ۾ شامل آهي.
[2] هي بيت سرود جمن، فصل - 1 ۾ شامل آهن.
[3] روايت حاجي بخش علي شاهہ.
[4] حديقة الاولياء، تصنيف سيد عبدالقادر حسيني (ذاتي قلمي نسخو.)
[5] تحفة الڪرام جلد - 3 (154) مطبع ناصري، دهلي.

Gul Hayat Institute

سندس وصيت مطابق ئي وفات بعد ڪيس نصرپور جي بدران شيخ موسيٰ جي مقام ۾ دفنايو ويو[1]. انهيءَ ڪري ميين شاهه عنات جي خاص طرح شيخ موسيٰ جي درگاهه سان عقيدت هئي، ۽ جيتوڻيڪ ننڍي عمر کان وٺي پنهنجي والد شاهه نصرالدين جي مزار جي زيارت لاءِ شيخ موسيٰ جي درگاهه تي پيرا ڪيائين مگر موٽ جواني واري دور کان وٺي سندس عقيدت وڌي جنهن جي تصديق هن بيت مان ٿئي ٿي ته:

ساڻي وڃي شيخ ڏونه، ته ڪرنش ڪج ڪهي:
پـاڙي، ڪيـر، پٽـن ڪـي، نظـر ڪـج سـهي
وڃن سپ لهي، اهڪـايون، عنـات چئـي[2].

هن بيت ۾ پاڙي، مال ۽ ڪير ۽ پٽن لاءِ دعا گهريل آهي، جنهن جي معنيٰ ته هيءُ بيت موٽ جواني واري دور جو چيل آهي جنهن وقت اڃان ميين شاهه عنات کي پوٽا ڪين ٿيا هئا جن بابت پوئين دور وارن بيتن ۾ دعائون گهريل آهن. اهو دور ميين شاهه عنات لاءِ اڃان ڪشمڪش ۽ ڪوشش وارو دور هو. غالباً ساگري جي ڪنڌي سان سندس مال چرندو هو ۽ پڻ اتي سندس زمين ۽ آبادي هئي، انهيءَ ڪري شيخ موسيٰ جي درگاه کي سامهون اولهه (ذرا اتر) طرف پنهنجي اوطاق يا پاڻ قائم ڪيائين، جتي گاهي بگاهي اچي رهڻ لڳو. ان بعد اوائلي پيريءَ واري دور ۾، شيخ موسيٰ جي مقبري ۽ والد جي مزار تي پيرن خاطر لاڳيتا ٻه - ٽي ڏينهن يا راتيون انهيءَ ماڳ تي ترسي صبح سانجهي شيخ موسيٰ جون زيارتون ڪيائين ۽ دعائون گهريائين جيئن ته سرود ڏناسري جي فصل - 5 هيٺ ڏنل بيتن جون هيٺيون مصراعون انهيءَ طرف اشارو ڪن ٿيون:

- آهيداٽـي پيـر ڪـي، ڪـج صبـح جـو سـلام [بيـت - 3]
- وڃينءُ ويـر وري، جـن سـهجان ڏنـو شيخ ڪـي [بيـت - 5]
- سانجهيءُ ڪئو سلام، جن سهجان اچي شيخ ڪي [بيـت - 6]
- سـهماٽيءُ، سـيد چئـي، جنـي پريـا پيـر [بيـــت - 7]

ميين شاهه عنات ۽ شاهه شريف جا 'شيخ موسيٰ' جي ساراهه ۾ چيل بيت اڪثر هن دور جا ٿا معلوم ٿين. ساگري جي ڪنڌيءَ واري ماڳ تي ميين شاهه عنات جي اچ وڃ ۽ رهڻ سببان ان جو نالوئي سندس پويان "شاهپور" مشهور ٿيو. جنهن جا آثار اڄ تائين شيخ موسيٰ جي مقام سامهون، ٽنڊي الهيار کان ٽنڊي آدم ڏانهن ويندڙ پڪي رستي جي اولهه طرف لڳو لڳ موجود آهن. جتي اڄا تائين ڪي گهر ۽ نمون بينل آهن. ڪانئس پوءِ سندس اولاد نصرپور ڇڏي اچي شاهپور ۾ وينو[3] ميين شاهه عنات ۽ شاهه شريف 'شيخ موسيٰ' جي ساراهه ۾ جي بيت چيا آهن تن ۾ سندن عقيدت جي اظهار کان سواءِ، خود شيخ موسيٰ ۽ سندس درگاهه جي ماحول بابت ڪي اهم اشارا سمايل آهن. ميين شاهه عنات (توڙي سندس پٽ ۽ پوٽي شاهه شريف ۽ بلال شاهه ۽ بين) شيخ موسيٰ کي 'ڪوريجو' ۽ 'آهيداٽي پير' سڏيو آهي:

جني ڏنو جت، قبو ڪوريجو پير جو (فصل - 5 بيت [1])
آهيداٽي پير ڪي ڪج صبح جو سلام (فصل - 5 بيت [2])

---

(1) تصديق لاءِ ڏسو سرود ڏناسري، فصل - 5 بيت (شاهه بلال) [ج/13] "شاهه عنات، شاهه نصردين، اولادي امير". ۽ وائي (شاهه بلال) حاشيه 116 "شاهه نصردين، شاهه عنات، پاڙي سپ سونهاري."

(2) سرود ڏناسري، فصل - 5 بيت [9].

(3) ڏسو هيٺ عنوان "ميين شاهه عنات جو اولاد".

Gul Hayat Institute

جنهن مان گمان غالب آهي تہ شيخ موسو ذات جو 'ڪوريجو' هو ۽ سندس پاڙو 'آهيداڻي' هو. انهيءَ لحاظ سان 'حديقة الاولياء' جي مصنف (۽ سندس پويان مير علي شير قانع) جو قول تہ هي بزرگ اصل هندوستان جو آهي وڌيڪ تحقيق طلب آهي. شيخ موسي جي درگاه جي ماحول جا اهڃاڻ ميين شاهہ عنات ۽ شاهہ شريف جي بيتن ۾ هن طرح ملن ٿا تہ: بزرگ جي قبي جي پرسان ڪنڌي بيٺل هئي ۽ چوڌاري سهڻن خاصن ڪيڙن جي ساوڪ هئي، جيئن تہ ميين شاهہ عنات چيو آهي تہ:

پسئو ڪنڌيءَ لام، اسين جيئون ٿا جهان ۾.

—

خاصا ڪيڙ خاص جا، چوڪنڌي چوڌار.

—

خاصا ڪيڙ خاص جا، جاڳهہ نور پري.

شاهہ شريف جي بيت مان معلوم ٿئي ٿو تہ، قبي جو گنبذ گڇ مان ٺهيل هو ۽ درگاه تي مولودن جا شغل ٿيندڙ هئا:

تنهنجي گنبذ نور گڇ ٿئي، تڪ نہ پئي تور
منجهہ مولودي محبوب جا، وينا ڪرن وور
سرود ڏناسري فصل - 5 بيت [الف/13]

اهي اهڃاڻ اڄ تائين موجود آهن. بزرگ جو گڇ سان ٺهايل ساڳيو قبو موجود آهي، جنهن جي آسپاس اجان تائين ڪيڙ بيٺل آهن ۽ ميلي جي موقعي تي اڄ تائين مولودي اچن ٿا.

هن دور ۾ ساگري جي ڪنڌي تي شيخ موسي جي درگاهہ تي ميين شاهہ عنات جي گاهي بگاهي آمد ۽ رهائش سببان ساگري طرف پڻ ميين عنات جو توجهہ ٿيو. هن عرصي کان پنجاهہ ورهيہ ڪن اڳ ساگرو موجن ۾ هو[1] جيئن تہ ان وقت ميين شاهہ عنات جي چيل بيت "ڳاهيجي ڳڙ ڪر، پليجاڻي پاءِ ـ الخ" مان ظاهر آهي، جنهن جو بيان هن کان اڳ ٿي چڪو آهي[2]. البت انهيءَ بيت مان اهو پڻ ظاهر آهي تہ پليجاڻي وٽان درياءَ پاتو پئي ۽ غالباً انهيءَ پائيندڙ سببان ئي درياء جي ساگري واري وهڪري تي پوءِ اثر پيو. ۽ 1100هہ ڌاري ساگري واري شاخ ۾ پاڻي گهٽجي ويو. ساگري جا اهي لاها چاڙها ميين شاهہ عنات جي اکين آڏو هئا ۽ انهن کان متاثر ٿي هينيون بيت چيائين تہ:

شال م سڪين ساگرا! برڪت محمد مير
جي نوازيل نبيءَ جا، سي توکي ٻنهي پاسي پير
تو ۾ جهلن جهالارين واريون، مٿي ڪئو ملير
سائر تنهنجي سير، وهي ولاسيي سامهين[3].

Gul Hayat Institute

---

[1] غالباً ساگرو، درياء جي هڪ مکيہ شاخ هو. ۽ ان کان سواءِ ٻي بہ ڪا شاخ هئي.
[2] ڏسو مٿي ص 35
[3] سرود ڏناسري، فصل - 5 بيت [14]

ان بيت جي پران سندس معتقد رنگريز (پيرو ڪتي؟) پڻ بيت چيو تہ:

شال م سڪين ساگرا! برڪت رب جبار - الخ [1].

عام روايت موجب چون ٿا تہ ان بعد ساگرو وري ساھُو درياء تي وڙهو ۽ ولاسيي (تعلقو بدين) وارا پٽ آباد ڪيائين. ان جي تصديق يوسف جي بيت مان پڻ ٿئي ٿي، جو هن غالباً ميين شاهہ عنات جي وفات بعد[2] چيو:

سَر سُير سُرهو ساگرو، جنهن جي لهر سيڪا لال [3]

جنهن جي معني تہ ميين شاهہ عنات جي وفات بعد پڻ ساگرو "سُير ۽ سُرهو" پئي وڙهو.

پيريءَ جو پويون دور (75 - 90؟ سال): هي ميين شاهہ عنات جي زندگيءَ جو آخري دور هو جو اندازاً 1150هہ يعني تہ يارهين صدي جي خاتمي سان شروع ٿيو. هن وقت ميين شاهہ عنات جي عمر 75 ڪن سال هئي. هن پيري واري دور ۾ نصربور ۾ پنهنجي حويلي ۽ اوطاق تي سندس اڪثر يڪجاءِ مقيم رهڻ جو اندازو ٿئي ٿو ۽ هن دور جي ڪن بيتن مان پڻ اهوئي گمان نڪري ٿو.

هي دور سندس پٽ شاهہ شريف جي پختہ شاعري ۽ سندس پوٽي شاهہ بلال جي اوائلي شاعريءَ وارو دور هو. شاهہ شريف جي عمر هن عرصي ۾ اندازاً پنجاه - پنجونجاه سال ۽ شاهہ بلال جي عمر ويهہ - پنجويهہ سال ڪن هئي. ميين شاهہ عنات جي يڪجاءِ مقيم هئڻ سببان سندس پٽن ۽ پوٽن جو ساٿس گهڻو ۽ گهرو وقت گذريو ۽ خصوصاً شاہ شريف ۽ شاهہ بلال ميين شاهہ عنات جي اوائلي سرن جي بيتن پران بيت پئي چيا ۽ ميين شاهہ عنات کي پئي ٻڌايا ۽ اهڙي طرح سندن وچ ۾ شعر شاعري جون رس رهاڻيون پئي ٿيون، جن کان ٻيا ٻڌندڙ پڻ متاثر پئي ٿيا، ۽ ميين شاهہ عنات جي بيتن جو ذوق شوق سنڌ جي وچولي ۽ لاڙ واري ڀاڱي ۾ عام مقبوليت واري درجي کي وڃي پهتو. سندس پوٽو شاهہ بلال شاعر ساماڻو ۽ غالباً سندس ٻيا پوٽا[4] پڻ درويش ۽ اثر رسوخ وارا ٿيا. انهن ڏانهن هن دور جي هڪ بيت ۾ اشارو تہ: "پوٽا ائين، عنات جا، ڪل نيزي نيزي پير" [5].

● هڪ پيري ڪچهري ۾ جيسلمير جي هڪ نيڪ سيرت ۽ نيڪ دل مائي جي ڳالهہ نڪتي جا غالباً سنڌ ۾ اڳ گهڻي وقت کان وٺي مشهور هئي. ان حڪايت موجب ڪو بزرگ اچي جيسلمير طرف پنهنجي هڪ مريد جي گهر لٿو. مرد توڙي زال وڏي اعتقاد وارا ۽ ڏٽيءَ جا نيڪ ٻانها هئا، پر سندن حال سقيمي هو. ان وقت ڪين هڙ ۾ ڪي ڪين هو جو پنهنجي مرشد لاءِ محض ماني تيار ڪري سگهن. ٻئي ويچار ۾ پئجي ويا. نيٺ گهر واري پنهنجي خاوند کي چيو تہ هڪ خيال آيو اٿم- فلاڻو سيٺ مون تي ڏينهن-کان وٺي عاشق آهي، پر مون ڏانهس ڪوبہ توجهہ نہ ڪيو آهي- چئو تہ هن وقت ڪانئس وڃي ڪجهہ وٺي اچان. خاوند کي پنهنجي گهر واري جي پاڪدامني ٿي پورو پروسو هو، پر ڪڏهن نٿي چاهيائين تہ ان سيٺ جا محتاج ٿين. هن موقعي تي الله ڪارڻ درويش جي خدمت خاطر پنهنجي گهر واري کي اجازت ڏنائين. مائي ان سيٺ وٽ وئي ۽ چيائين تہ، مونکي ڪجهہ رقم جي ضرورت آهي، آءٌ تو وٽ لنگهي آئي آهيان، وڏيڪ تنهنجي مرضي. سيٺ پڻ سمجهي ويو تہ

---

(1) ڏسو سرود ڏناسري، فصل - 5، حاشيہ بيت (ج/14]

(2) ميين شاهہ عنات جي وفات بعد، غالباً سندس پٽن ۾ نا اتفاقي ٿي، جنهن ڏانهن هن بيت ۾ اشارو آهي تہ، "ڪرهو پلائي پال، پير پرچو پاڻ ۾."

(3) سرود ڏناسري، فصل - 5، حاشيہ بيت [ب/13]

(4) يعني تہ شاهہ عبدالمعالي، سائينڏني شاهہ ۽ سيد محمد شريف جا پٽ. پير شاهہ ميين شاهہ عنات جو سڀ کان ننڍو پٽ هو جنهن کي پڻ هن دور ۾ شايد اولاد ٿيو هجي.

(5) سرود ڏناسري ص 169.

جنهن عورت ڪڏهن بہ ڏانهس ڏيان نہ ڏنو سا اڄ ڪنهن اڙيءَ ويل لنگهي آئي آهي. مائي ڪان عاجزيءَ سان حقيقت پڇيائين، جنهن ڪيس سچي ڳالهہ ڪري ٻڌائي. سيٺ ايترو تہ متاثر ٿيو جو ڪيس پيڻ سڏي هيٺي رقم ادا ڪيائين ۽ ان ڏينهن کان پوءِ هو پڻ هڪ نيڪ اخلاق شخص بنجي پيو. انهيءَ مذڪور بابت، ميين شاهہ عنات چيو تہ ادا:

جي الله ڪارڻ لنديون، تہ جيسلميراڻين جس
اُني ڪي، عنات چئي، ڪونہ لڳو هو ڪس
هت رهايائون رس، هت بہ ڳڏيون هوت ڪي[1].

● چون ٿا تہ خيرو ڪوڪر (ٻيڙي خان بهادر خان وارن جو وڏو) ميين شاهہ عنات جو مريد هو، ۽ وڏي مال وارو پاڳيو ماڻهو هو. عزيزن جي ساڻس اٽبٽ ٿي جنهن تي ميين شاهہ عنات وٽ دعا لاءِ آيو. ميين شاهہ عنات ڪيس دعا ڪئي تہ:

خيرا! خير ٿيو وجي چر ٿر
توکي ڪونہ وجهندو وز
جو ڪَسندو، سو ڪُسندو
جو گسندو، سو وَسندو.

پوءِ خيرو وجي مهراڻي ۾ نهٽي ڪان ست ڪوه ڏکڻ اوبر، 'منڙيي' ۾ وينو جو پوءِ ڪوڪرن جي نالي سان 'منڙيو ڪوڪر' سڏجڻ لڳو. خيري ۽ سندس اولاد اتي نهايت سکيو ۽ شانائتو وقت گذاريو. پوءِ خيري جي پريءَ مان مانجهي ڪوڪر وڏو پهلوان ۽ همت پريو مڙس ساماڻو، جنهن کي شادي خان ڪوسي وارا پڻ شيخون (هنيل مال جي پتي) ڏيندا هئا[2].

● ميان نصير محمد، جو سنہ 1068هہ/1657ع ۾ وڏن جي موروثي تخت تي وينو ۽ جنهن جي اوج عروج بابت سنہ 1090هہ ڌاري ميين شاهہ عنات دعا جو بيت (نسرئو نصير – الخ.) چيو. تنهن سنہ 1103هہ/1692ع ۾ وفات ڪئي. ڪانئس پوءِ سندس پٽ ميان دين محمد ۽ ميان يارمحمد ڪلهوڙن جي اسرندڙ طاقت جا اڳواڻ بنيا. سندن اوج ۽ عروج بابت پڻ ميين شاهہ عنات دعا جا بيت چيا:

ڪڇ، انجارڻ، پارڪر، پڇ ڍڇي پر ڌاءِ
پيلي بندوقن سين، جڏ جارو جوڙيندا
اوچتا، عنات چئي، ڪڏ پيلاٽي پونداءِ[3]
... ...

هن بيت جي سٽاءَ مان ظاهر آهي تہ ميين شاهہ عنات هي بيت ڪنهن مخالف کي مخاطب ٿي چيو آهي. غالباً بيت جي آخري وراڻي واري مصرع پڻ ڪٽل آهي. مٿئين بيت بعد هيٺيون بيت شامل آهي تہ:

---

[1] ميان محمد علي شاهہ ۽ حاجي عمر چانديي جي روايت موجب، اهو بزرگ خود ميون شاهہ عنات هو، جو پاڻ جيسلمير ڏانهن سفر تي ويو ۽ سندس مريد ۽ ان جي گهر واري سان اهو واقعو پيش آيو، جو مٿيون بيت چيائين. روايتن ۾ اهو بيت شاهہ عبداللطيف ڏانهن پڻ منسوب آهي پر البت ان ۾ نالي واري ٻي مصرع ڇڏيل آهي.

[2] روايت محمد اسماعيل خان نون.

[3] هي بيت ن جي شروع ۾ ٻين متفرقہ بيتن سان گڏ لکيل آهي. ن مطابق لفظ 'پيلاٽي' لکيل آهي جو تحقيق طلب آهي.

پيلاٺي پيلي، تمن سيئي تورٺا
آئي سنڌ سلام تي، ڪر نايو پيلي
رڻ وانگي ريلي، اچا ملندا ميريءَ ڪي.

هن بيت ۾ غالباً ميان دين محمد ۽ ميان يار محمد جي وڌندڙ طاقت ڏانهن اشارو آهي ۽ چڻ واڌائي ڏنل آهي ته هو اجا 'ميري' (قلات) پڻ فتح ڪندا. پرڪلهوڙن جي وڌندڙ طاقت تي دهلي جي مرڪزي مغليه سلطنت جي پڻ نظر هئي، ۽ بالاآخر شهزادو محمد معزالدين لشڪر وٺي اچي وارد ٿيو، ۽ سنه 1111هه ۾ ميان دين محمد کي نظربند ڪري وٺي ويو. ان هوندي به ميان يارمحمد جنگ جاري رکي. غالباً ان موقعي تي ميان يارمحمد جي باري ۾ مين شاهه عنات هيٺيون دعا جو بيت چيو ته:

دعا ڪريـن تـو دائما، هردم منجهه هنيان
مغل موٽي ويا، ايهي ڏس ڏيان
ميريءَ منجهه ميان! اچا طبل وڄندا تانهجا [(1)].

واقعات جي لحاظ سان، ظاهر آهي ته مين شاهه عنات هيءَ بيت سنه 1111هه ڌاري چيو، جڏهن مغلن جو لشڪر ميان دين محمد کي ساڻ ڪري في الحال موٽي ويو، ۽ ميان يارمحمد همت ۽ مردانگيءَ سان جنگ جاري رکي.

وفات: خانداني روايتن موجب مين شاهه عنات وڏي عمر ۾ وفات ڪئي. سندس ولادت سنه 1030 - 1035هه واري عرصي ۾ ٿي ۽ جيڪڏهن 'وڏي عمر' مان مراد نوي سال وٺجي ته سندس وفات 1020 - 1025هه واري عرصي ۾ قرار ڏيئي سگهجي ٿي. ميان يارمحمد کي مٿئين دعا واري بيت جي بناء تي قدري وثوق سان چئي سگهجي ٿو ته سنه 1111هه ۾ مين شاهه عنات حيات هو ۽ مغلن ۽ ڪلهوڙن جي لشڪر جي مقابلن جي ڪيس پوري چاڻ هئي. ميان يارمحمد کي سندس دعا مان اهو پڻ گمان نڪري ٿو ته ميان شاهه عنات تي اجا پيري غلبو ڪونه ڪيو هو. سندس عقل جوان ۽ ذهن صاف هو، جو مقامي سياسي حالات جي اندازي جي بناء تي ڪيس ميان يارمحمد جي ڪاميابي تي يقين هو.

مٿين بيتن کان سواءِ ميان يارمحمد بابت هيٺيون بيت پڻ ملي ٿو، جو تاريخي اهڃاڻن جي لحاظ سان نهايت اهم آهي:

تون طرو طريلن جو، تنهنجي خانيءَ ڪاڏا ڪڳ
يار محمد يار خدا جا! وهلا وارج وڳ
هي جا نڳي ڪي آهي نڳ، سا وڃي لاهي آءِ [لک] لانگاهه جي [(2)].

بالڪل يقين سان چئي نٿو سگهجي ته هي بيت مين شاهه عنات جو آهي يا نه. البت اندروني اهڃاڻن جي بناء تي گمان نڪري ٿو ته هي بيت پڻ مين شاهه عنات جوئي چيل آهي. اول ته ميان نصير محمد بابت چيل بيت (نسرئو نصر - الخ.) جنهن ۾ مين شاهه عنات جو نالو آهي، ان جي لاڳيتو پويان هي بيت لکيل آهي. ٻيو ته مين شاهه عنات وڏي مال وارو هو ۽ وٽس انن جا وڳ هئا جن ڏانهن هن بيت ۾ اشارو قرين قياس نظر اچي ٿو. اهي وڳ ڪنهن سرڪش لانگاهه قبضي ۾ ڪيا جن جي ورائڻ لاءِ بيت ۾ ميان يارمحمد کي استدعا ٿيل آهي.

---

(1) هي بيت ن جي شروع ۾ متفرقه بيتن ۾ لکيل آهي.

(2) هي بيت ن جي شروع ۾ متفرقه بيتن طور لکيل آهي. اصل صورتخطي: "ترو تريلنجو". آخري مصرع ۾ [لک] جو اضافو. هن بيت جي جواب ۾ (بلال شاهه جي) چيل بيت جي آخري مصرع (چڙهي ڪيئي چٽ. جا هئي لک لانگاهه جي) جي مد نظر ڪيو ويو آهي.

Gul Hayat Institute

عرصي جي لحاظ سان هي بيت انهيءَ دور جو آهي جڏهن ميان يارمحمد کي ’خدايار خان‘ جو خطاب ("خاني") مليل هو، ۽ ميان يارمحمد حملا ڪري قلات جي فوجن کي شڪستون ڏنيون هيون ("تنهنجي خانيءَ ڪاڏا ڪڳ"). اهو عرصو اندازاً 1113ھ کان پوءِ جي ستن اٺن سالن (1113 - 1120ھ) وارو هو. ٿي سگهي ٿو تہ اهو لانگاہ شاهہ نصرالدين جي ساهريجن لانگاهن واري آکهہ مان هجي.[1]، پر غالباً اهو لانگاہ ڪو بيو طاقت وارو شخص هو جنهن تي ميان يارمحمد طرفان پوءِ لشڪر ڪشي پڻ ٿي، جيئن تہ ان واقعي بعد چيل هيٺين بيت مان (جو غالباً شاهہ بلال چيو) ظاهر آهي:

تـو ونگـو ونگـو نـائيو، ڪـڇ، پـارڪر، پـٽ
سـوڍا سـلامي ٿـئا، ڍل ڀرينـدو ڍٽ
چڙهي ڪيئي چٽ، جا هٿي لک لانگاہ جي[2].

تاريخي تصديق موجب يارمحمد ڪلهوڙي نٿي جي نواب اعظم خان جي لشڪر سان گڏ جهوڪ جي لانگاهہ بزرگ شاهہ عنات الله صوفي تي چڙهائي ڪئي[3] جو بالا آخر شهيد ٿيو.

انهن اهڃاڻن جي بناء تي چئي سگهجي ٿو تہ مين شاهہ عنات جي بيت ۾ ’لانگاہ‘ مان مراد شاهہ عنات صوفي آهي. نواب حاجي محمد علي خان لغاري تاجپوري (جو جهوڪ شريف جي درگاہ جو مريد آهي ۽ ان درگاہ بابت تاريخي توڙي زباني روايتن مان ڪافي واقف آهي) خبر ڪئي تہ: صوفي شاهہ عنات تي حملي جو بنيادي ڪارڻ سندس مغليہ حڪومت سان مخالفت ۽ بغاوت هو. شهادت واري واقعي کان ڪافي عرصو اڳ صوفي شهيد پنهنجن مريدن ۽ معتقدن جي گروہ کي منظم ڪري جهوڪ واري پرڳڻي تي پڻ هڪ آزاد حڪومت قائم ڪري ڇڏي هئي. سندس مريد، ماڻهن کان ڍل وٺندا هئا ۽ ويندي نصرپور تائين سندن تسلط هو. جيڪڏهن ڪو ڪين ڍل نہ ڏيندو هو تہ ان جو مال ضبط ڪندا هئا. اهو بالڪل قرينِ قياس آهي تہ صوفي شهيد جي فقيرن نصرپور لڳ مين شاهہ عنات جي اُٺن جو وڳ هنيو هجي، جنهن ڏانهن هن بيتہ ۾ اشارو آهي.

جيڪڏهن هن روايت تي ڀروسو ڪجي تہ پوءِ تي سگهي ٿو تہ اهو بيت صوفي شاهہ عنات جي شهادت (1130ھ) کان پنج ست سال اڳ واري عرصي (1120 - 1125ھ) ۾ چيل هجي.

انهيءَ بيت کان سواءِ هيٺين وائي پڻ مين شاهہ عنات جي زندگيءَ جي انهيءَ آخري دور جي معلوم ٿئي ٿي:

عاشـقن امـارو، مورائيـن مخـدوم ڏي
اهل اولادي، تنهن گهر شادي، محمد زمان پير موچارو.[4]

شيخ مخدوم محمد زمان ملتان وارن بزرگن مان اناويهون سجادہ نشين هو. سندس تاريخ وفات معلوم ناهي مگر 1128ھ ۾ هو زندہ هو.[5] متين وائي غالباً انهيءَ سال کان ڪجهہ عرصو اڳ (اٽ - ڏهہ - ٻارنهن

Gul Hayat Institute

[1] شاهہ نصر الدين جي هڪ شادي ڪمال خان لانگاہ جي نياڻي بيبي سرڪني سان ٿي هئي (شجرہ طيبہ).
[2] ن جي شروع ۾ متفرقہ بيتن سان گڏ لکيل.
[3] صوفي شهيد جي ڪوٽ کي ڀهرئين گهيري وقت ميان يار محمد موجود هو جنهن جو ذڪر هن هڪ خط ۾ ڪيو آهي جو پنهنجي پٽ ميان نورمحمد ڏي لکيائين (ڏسو ’منشورالوصيت‘ (ضميمہ)، تحقيق سيد حسام الدين راشدي، ڇاپيل سنڌي ادبي بورڊ، حيدرآباد، 1964ع).
[4] سڄي وائي لاءِ ڏسو اضافا ص ص 310 - 311 .
[5] هي حوالو اسان کي مولانا نور احمد فريدي کان مليو جنهن ملتان جي بزرگن جي سلسلي ۾ گذريل پنجن سالن ۾ ٽي ڪتاب (مخدوم بهاء الدين زڪريا، شيخ صدر الدين عارف ۽ شيخ رڪن الدين بابت) شايع ڪيا آهن.

سال؟) مخدوم صاحب جي گهر ۾ (سندس پٽن جي) شادي بابت چيل آهي. ميين شاهہ عنات جي هڪ بيت ۾ ’غازي محمد غوث‘ ڏانهن پڻ اشارو آهي تہ:

غازي محمد غوث کي اکيين لال مٺان

محمد غوث غالباً شيخ مخدوم محمد زمان جو فرزند هو ۽ ان وقت هو جوان هو. اهي حوالا پڻ اندازاً 1115هہ کان وٺي 1128هہ واري عرصي جا معلوم ٿين ٿا.

بهرحال مٿيان بيت ۽ وائي ميين شاهہ عنات جي زندگي جي بالڪل آخري سالن جا آهن جن موجب ميين شاهہ عنات جي وفات ميان يارمحمد جي دور ۾، اندازاً سنہ 1120هہ - 1125هہ واري عرصي ۾ قرار ڏيئي سگهجي ٿي. انهيءَ لحاظ سان، وفات وقت سندس عمر اندازاً نوي سال کن هئي.

(د) ميين شاهہ عنات جا آثار:

وفات بعد ميين شاهہ عنات کي سندس والد شاهہ نصرالدين جي پرسان شيخ موسي جي قبرستان (ٽنڊي الهيار کان 5 ميل اتر طرف، موجوده ڳوٺ پورل شاهہ لڳ) دفن ڪيو ويو. شيخ موسيٰ جو پاڙو شاهہ نصرالدين توڙي شاهہ عنات کي منظور هو: ”شاهہ عنات، شاهہ نصردين، پاڙي سپ سونهاري“ (بلال شاهہ). شاهہ نصرالدين اڳ شيخ موسي جي قبي جي ويجهو اتر طرف رکيل هو، ۽ جيئن تہ ولي شيخ موسي سان سندس عقيدت هئي انهيءَ ڪري مٿس قبو ڪونہ ناهيو ويو. ميين شاهہ عنات پڻ وفات وقت قبي کان منع ڪئي. چيائين تہ: قبو صرف نبي ڪريمؐ تي آهي ۽ اسين پاڻ تي جائز نٿا سمجهون. اسين گودڙي پوش درويش آهيون، مئي پڇاڙان پڻ قبر تي گودڙي وجهجو. انهيءَ وصيت موجب مٿس قبو ڪونہ ناهيو ويو ۽ ڪچي صفحي سان هڪ چوکنڊي اڏائي وئي، جا پوءِ سنہ 1200هہ ۾ فقير عثمان فاروقي نالي هڪ معتقد پڪي ڪرائي[1] ۽ اڄ ڏينهن تائين موجود آهي.

ميين شاهہ عنات جي قبر تي ڪجهہ وقت اڳ تائين گودڙي پيل هوندي هئي. هاڻي پڙ پيل آهي. قبر جي سيراندي کان ڪاشيءَ جي هڪ سر رکيل آهي، جنهن تي هيٺين عبارت لکيل آهي:

شاهہ عنات رضوي
اولاد امام علي موسيٰ رضا
هي جاءِ جوڙائي فقير عثمان فاروقي
تاريخ 12 ماه ربيع الاول سنہ 1200

ميان امام بخش شاهہ عرف وڏل شاهہ سنہ 1951ع ۾ خبر ڪئي تہ: ميين شاهہ عنات جي وڏي فرزند شاهہ عبدالمعالي جي اولاد وٽ ميين شاهہ عنات جا چار ٽول محفوظ هئا: عصا، وٽو، حمائل شريف ۽ ترار. پڇا تي اسان کي معلوم ٿيو تہ معصومن وٽ جيڪي ٽول هئا سي ميان نبي بخش شاهہ (ميان پورل شاهہ جو چاچو مرحوم) وٽ محفوظ آهن. اسان انهن ٽولن جي ديدار لاءِ ميان پورل شاهہ جي ڳوٺ پهتاسون. ميان نبي بخش شاهہ ان وقت موجود ڪونہ هو، پر ميان پورل شاهہ مهرباني ڪري جيڪي ٽول رکيل هئا سي اسان کي ڏيکاريا،

---

[1] ميين شاهہ عنات جي قبر تي رکيل ڪتبي واري سر جي عبارت مان اهو گمان نڪري ٿو.

ميين شاه عنات جا آثار

پويان سڄي کان کٻي: 1. پيالو جنهن تي عربي عبارتون نقش ٿيل

2. ڪلام جو قلمي نسخو 3. ميين شاه عنات جي دستار

(آڏو) تسبيحون ۽ ترار.

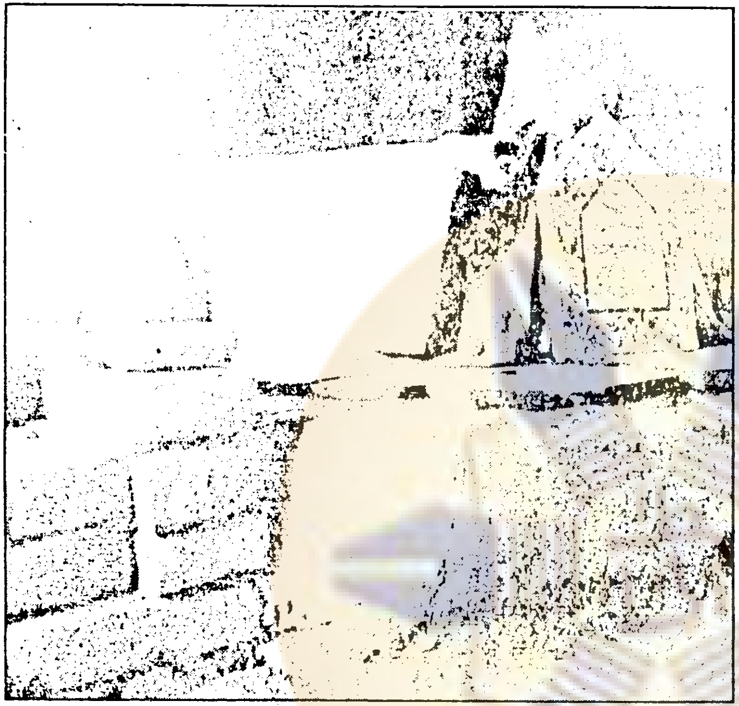

(ٺٽي الهيار پرسان ميين شاه عنات رحه جو مزار

شيخ موسيٰ جي روضي کان اتر طرف، پڪي چوڪنڊي اندر)

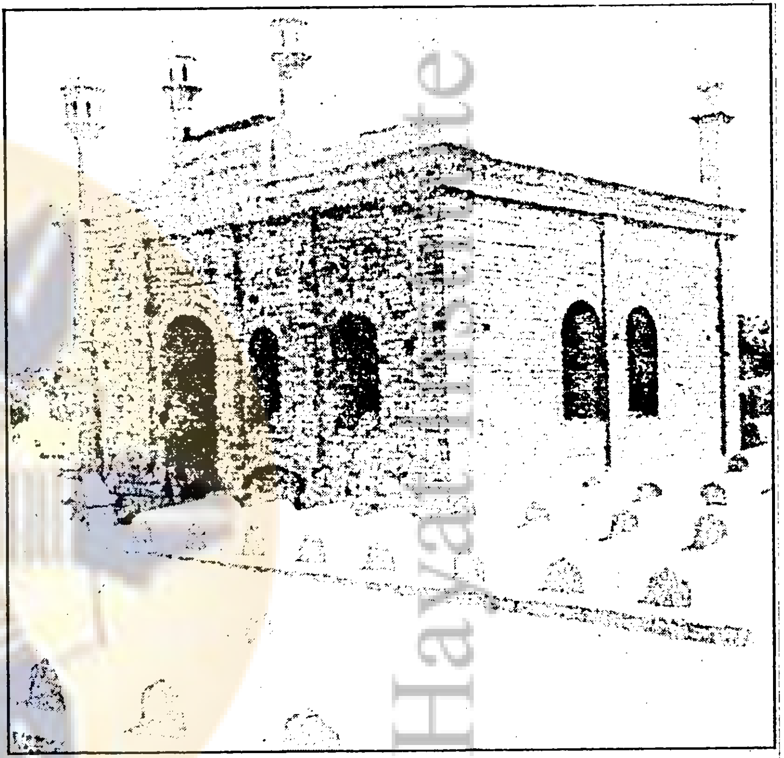

شاهه نصرالدين ۽ مبين شاهه عنات جي چوڪندي

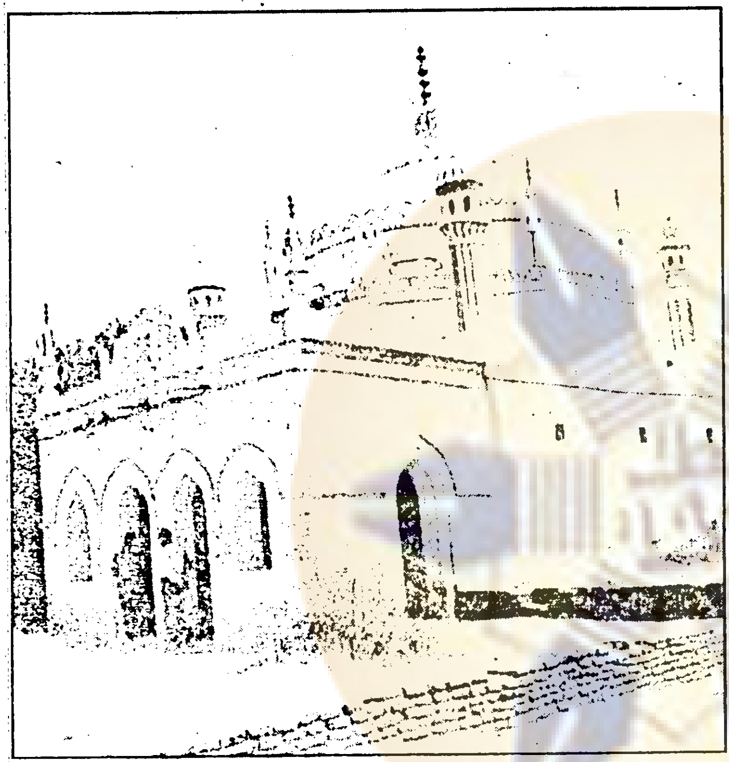

شيخ موسيٰ جو روضو

جن ۾ ميين شاهہ عنات جي دستار ۽ تسبيحون پڻ موجود هيون. انهن سان گڏ ميين شاهہ عنات جي ڪلام جو هڪ قلمي نسخو پڻ محفوظ هو، ۽ اسان انهن مڙني آثارن جو عڪس ورتو جو هت شامل آهي. اهي آثار هن وقت ميان پورل شاهہ وٽ محفوظ آهن.

(هہ) ميين شاهہ عنات جو اولاد:

’شجره طيبــه سادات نصرپور‘ مطابق، سيد شاهہ عنات الله کي ٽي گهر هئا: بيبي ڏجاڻي بنت طالب هاليپوٽو، بيبي صحت بنت اسمار هاليپوٽو، ۽ بيبي همي جا دل قوم مان هئي. بيبي ڏجاڻي مان ہہ فرزند ۽ هڪ نياڻي ٿي. فرزند ننڍي هوندي گذاري ويا باقي نياڻي بيبي شريف خاتون سيد محمد شاهہ رضوي جي گهر ۾ ڏنائون. بيبي صحت مان چار پٽ ۽ ہہ نياڻون ٿيون. پٽن جا نالا هن طرح ڄاڻايل آهن: سيد ابوالمعالي، سائينڏنو، محمد شريف ۽ مصري. بيبي همي مان هڪ فرزند ۽ هڪ نياڻي ٿي. پٽ جو نالو ’سيد مصري‘ ڄاڻايل آهي. ظاهر آهي تہ ڪاتب کان سهو ٿي آهي جو ’مصري‘ نالو ہہ دفعا لکيل آهي. ٽئين ديري يعني بيبي همي مان جو فرزند ٿيو تنهن جو نالو پير شاهہ هو جو سيڻي ۾ ننڍو هو. ’پير شاهہ‘ جو نالو سندس اولاد وٽ اڄ تائين تصديق سان معلوم آهي. بيبي همي مان جا نياڻي ٿي ان جو نالو غالباً بيبي رحمت هو جا سيد محمد طاهر ولد سيد جنيد جي گهر ۾ هئي[1]. ميين شاهہ عنات جي ڪلام جي قلمي نسخي **ن** جي شروع وارن ٻن ورقن ۾ پڻ ميين شاهہ عنات جو شجره قلمبند ٿيل هو[2] جنهن ۾ ”عبدالمعالي“ ۽ سائينڏنہ بعد ٽئين فرزند جو نالو ’سيد محمد‘ ڄاڻايل هو جو غالباً صحيح ’محمد مصري‘ هجي جنهن کي ’شجره طيبــه‘ ۾ ’مصري‘ ۽ **ن** ۾ ’محمد‘ لکيو ويو آهي. ٽيون شجره سيد قادر شاهہ مرحوم نصرپوري جي هٿ اکرين لکيل مليو جنهن ۾ ميين شاهہ عنات جا پنج فرزند صاف طور ابوالمعالي، سائينڏنو، محمد شريف ’سجاده نشين‘، شاهہ مصري ۽ پير شاهہ لکيل آهي، ۽ ائين ئي صحيح آهي.

اڳ سڀ رضوي سادات سڏبا هئا، پر پوءِ ميين شاهہ عنات جي نالي پويان سندس اولاد ”شاهہ پوٽا“ سڏجڻ لڳو، ۽ اڄ ڏينهن تائين انهيءَ نالي سان مشهور آهي. ميين شاهہ عنات جي پنهنجي اولاد سان تمام گهڻي محبت هئي ۽ پنهنجن پٽن پوٽن ۽ جملي اولاد کي دلي دعائون ڪيائين ۽ سندن واسطي ولين کان دعائون پنيائين:

- عنات جي اولاد تي ڪر پالوٿيون پير (سرود ڏناسري فصل - 1 بيت [3])
- پاڙي پٽن ڪير ڪي، نظر ڪج سهي (سرود ڏناسري فصل - 5 بيت [9])
- وهر هوءِ وزير! ساڻ اولاد عنات جي (سرود ڏناسري فصل - 5 بيت [16])
- اٿيئي پرن پٽي، اسان ۽ اولاد جي (سرود ڏناسري فصل - 5 بيت [17])
- عنات جي اولاد جو پردو رکج پير (اضافا: وائي ص 226)
- پوٽا ائين عنات جا، ڪل نيزي نيزي پير (سرود ڏناسري فصل - 4 بيت [5])
- جيئن پاچاٿائين پئو، تيئن عناتاٽي اڳرا (سرود ڏناسري فصل - 4 بيت [4])

بزرگ جون اهي دعائون صاب پيون، سندس اولاد جو راڄن سان رس رهيو ۽ هو سکيا ستابا ٿيا ۽ اڄ ڏينهن تائين آسودا ۽ عزت وارا آهن. گهڻو ڪري سڀ لوڄيندڙ، محنتي، مال وارا ۽ زميندار پيشي ۾ برک

---

[1] شجره طيبــه.
[2] شجره وارا اهي ورق ميان نبي بخش شاهہ مرحوم جي تقاضا تي جدا ڪري سندس حوالي ڪيا ويا.

آهن. ميين شاهہ عنات جي وفات بعد پنجاهہ سٺ سالن تائين هو يڪمشت ۽ يڪجاءِ مقيم رهيا. مير علي شير قانع جنهن سنہ 1182هہ ڌاري تحفة الڪرام تاليف ڪيو سو لکي ٿو تہ ميين شاهہ عنات الله جو اولاد 'ديهہ لکمير' ۾ رهي ٿو، يعني تہ ان وقت ڌاري سڄو خاندان يڪجاءِ شاهپور ۾ مقيم هو جا ديهہ لکمير ۾ آهي. البت نا اتفاقي اهڙو مرض آهي جو محبت کي ميساري ڇڏي. پٽن بعد جڏهن پوٽن ڪي پڻ اولاد ٿيو تہ منجهن رسامو شروع ٿيو. ۽ يوسف نالي هڪ معتقد مريد پنهنجي بيت ۾ استدعا طور چيو تہ: "ڪرهو پلاڻي پال، پير پرچو پاڻ ۾"[1]. اهي ابتدائي رساما پوءِ وڌي وڻ ٿيا. ۽ 'شاهہ پوٽا' شاخون شاخون ٿي جدا جدا جاين تي وڃي آباد ٿيا. رسامن ۾ 'شاهہ پوٽا' اڄ تائين پنهنجو مٽ پاڻ آهن.

ميين شاهہ عنات جي پنجن فرزندن - عبدالمعالي، سائينڏني، محمد شريف، مصري شاهہ ۽ پير شاهہ - کي اولاد ٿيو[2]. جن مان سواءِ سيد سائينڏني ۽ مصري شاهہ جي، جن جي پيڙهي ختم ٿي چڪي آهي،.باقي ٽن پائرن جو اولاد هن وقت تائين موجود آهي.

معالياڻي: سيد عبدالمعالي (يا ابوالمعالي) ميين شاهہ عنات جو وڏو فرزند هو ۽ درويش هو، جو چوندا هئا تہ: 'عبدالمعالي جنهن جو لفظ نہ خالي'، البت هو مستانو هو انهيءَ ڪري ميين شاهہ عنات جو جانشين ڪونہ بڻيو پر ميين شاهہ عنات جا فاقيرا ٿول- دستار، وٽو، تلوار، منڊي، تسبيحون وغيره وسلا وٽس ۽ ڪانئس پوءِ سندس اولاد وٽ تبرڪ طور محفوظ رهيا. عبدالمعالي جو اولاد معالياڻي سڏجي ٿو. سندس هڪ پٽ سولنگين مان شادي ڪئي جنهن تي ميين شاهہ عنات دعا طور چيو تہ، "سدا سک وسن، سيڻ اسان جا سولنگي." اهي سولنگي نوشهري فيروز جي پاسي جا هئا. عبدالمعالي چيو تہ: اسين هت وينا آهيون، باقي هي پلي وڃي نوشهري ويهن. سندس انهيءَ فرزند جو اولاد پوءِ نوشهري فيروز ۾ وڃي هميشہ لاءِ مقيم ٿيو. انهيءَ پيڙهيءَ مان خدا ڏنو شاهہ نسبتاً پوئين دور ۾ ڪجهہ عرصي لاءِ "مائين" (لڳ ڍگهڙي) اچي رهيو پر موٽي نوشهري فيروز ويو ۽ اتي ئي وفات ڪيائين. قربان علي شاهہ ۽ جاني شاهہ وارا جي هن وقت نوشهري فيروز ۾ مقيم آهن سي 'معالياڻين' جي هڪ شاخ آهن. عبدالمعالي جو فرزند پاون شاهہ ، هڪ درويش هو جو ساگري جي ڪنڌي تي 'شاهپور' ۾ مقيم رهيو ۽ اتي ئي وفات ڪيائين. عبدالمعالي جي ٻئي فرزند عزت شاهہ جو پوٽو جاني شاهہ (بن آيل شاهہ) بہ هڪ درويش هو ۽ 'جاني شاهہ جو مقام' جو ميرپورخاص کان چار ميل ڪن ڏکڻ طرف پڪي رستي لڳ آهي، سندس نالي پويان سڏجي ٿو.

بلالاڻي: ميين شاهہ عنات جو فرزند سيد محمد شريف هڪ اعليٰ شاعر ۽ درويش هو، ۽ انهيءَ لحاظ سان هو پنهنجي والد جو صحيح معنيٰ ۾ جاءِ نشين بڻيو. شاعريءَ جو ورثو پڻ سندس اولاد ۾ باقي رهيو ۽ سندس اولاد پٽ بلال شاهہ توڙي پوٽو قطب شاهہ (بن بلال شاهہ) وڏا شاعر ٿيا ۽ پڻ هن شاخ مان هوندل شاهہ ۽ اميد علي شاهہ شاعر هئا. شاهہ شريف جو اولاد سندس پٽ بلال شاهہ جي نالي پويان 'بلالاڻي' سڏجڻ لڳو، جن مان هينيون شاخون هن وقت موجود آهن: فتح محمد شاهہ ۽ ماڪن شاهہ وارا جن جا وڏا پهريائين 'سنهڙي' تي ڳوٺ لاکي شاهہ (تعلقو ميرپور) مان لڏي وڃي ' مائين' (ڍگهڙي کان ٻہ ميل ڏکڻ) ۾ وينا ۽ ويندي امير شاهہ تائين اُتي ئي رهيا. ان بعد فتح محمد شاهہ ۽ ماڪن شاهہ لڏي وڃي خيرپور گنبي پراڙي (تعلقو ٽنڊو باگو) ۾

---

[1] سرود ڌناسري، فصل - 5 بيت [ب/14]

[2] ڏسو شجره نمبر - 4

Gul Hayat Institute

مقيم ٿيا. جتي ماڪن شاهہ جو پٽ جڙيو شاهہ هن وقت مقيم آهي. ان بعد فتح محمد شاهہ لڏي اچي پراڻ لڳ ديهہ 175 (دونهائو) تعلقي ڏگهڙي (لڳ اسٽيشن ڪاچيلا) ۾ پنهنجو ڳوٺ ٻڌو ۽ هن وقت پڻ اتي ئي مقيم آهي[1]. (2) مرحوم نبي بخش شاهہ ۽ پورل شاهہ وارا جي شيخ موسي (تعلقو ٽنڊوالهيار) لڳ رهيا ۽ هن وقت پڻ پورل شاهہ اتي سندس ٻڌايل پنهنجي ڳوٺ ۾ رهي ٿو. (3) جلال شاهہ وارا جي موهر ۾ ڳوٺ غلام نبي شاهہ رهن ٿا. (4) علي محمد شاهہ ۽ ٻچل شاهہ وارا جي ميرپورخاص کان پنج ڇهہ ميل ڏکڻ اوڀر طرف پراڻ جي ڪپ تي (ٻچل شاهہ جي والد جي ٻڌايل) 'ڳوٺ علي حسن شاهہ' ۾ رهن ٿا.

پير شاهہ پوٽا: مينن شاهہ عنات جو سندس ننڍي پٽ 'پير شاهہ' تي ڪافي پيار هو، ۽ سندس باري ۾ هڪ پيري چيائين تہ: 'ٻيا سڀ مير وزير، پيرل، منهنجو پاتشاهہ'. پير شاهہ کي ڇهجهو اولاد ٿيو. جن مان هيئنيون شاخون هن وقت موجود آهن: (1) مرحوم حاجي پير شاهہ جي ميرپورخاص کان 4 ميل ڏکڻ سنهڙي لڳ مجري واهہ تي وينل هو. جتي 1952ع ۾ ۽ هڪ دفعو ان بعد اسان جون ساڻس ملاقاتون ۽ ڪچهريون ٿيون. ڇهہ ست سال ڪن ٿيا جو لڏي وجي 'ديهہ هيدي' (تعلقي عمرڪوٽ ۾) ۾ هاڪڙي ڍوري جي ڪنڌي تي پنهنجي زمين تي ويٺو. سندس پٽ علي اڪبر شاهہ ۽ علي انور شاهہ هن وقت اتي ئي رهن ٿا. حاجي پير شاهہ گهوڙن جو مشهور سوار هو ۽ پير شاهہ پوٽن مان هن پوئين دور ۾ هڪ چڱو شاعر ٿي گذريو. (2) امام بخش شاهہ عرف وڏل شاهہ، شجاع محمد شاهہ ۽ حاجي قائم محمد شاهہ وارا جي سندن والد جي ٻڌايل ڳوٺ غلام حيدر شاهہ (ڍورو پراڻ، تعلقو ميرپورخاص) ۾ آباد آهن. (3) بخش علي شاهہ وارا جي اصلي ڳوٺ سنهڙي (ميرپورخاص کان 4 ميل ڏکڻ طرف) ۾ ساڪن آهن. (4) محمد علي شاهہ ۽ عباس علي شاهہ وارا جي جهڏي کان ڇهہ ست ميل اوڀر طرف روشن آباد (روشن علي شاهہ جو ٻڌايل) ۾ رهن ٿا. (5) جيئندل شاهہ ۽ جمن شاهہ وارا جي تلهار کان چار ميل اولهہ طرف 'ٻني' تي وينل هئا ۽ هينئر جهڏي ۾ رهن ٿا.

(و) شاهہ عنات جي اولاد مان شاعر:

مينن شاهہ عنات جو فرزند سيد محمد شريف، ان جو پٽ بلال شاهہ ۽ ان جو پٽ قطب شاهہ - ٽيئي پنهنجي وقت جا درويش ۽ نامور شاعر هئا. انهن کان سواءِ هوندل شاهہ ۽ اميد علي شاهہ ٻئي چڱا شاعر ٿيا. پوئين دور ۾ غلام حيدر شاهہ، عباس علي شاهہ ۽ حاجي پير شاهہ ۽ ٻين پڻ مداحون، مولود ۽ ڪافيون چيون.

سيد محمد شريف عرف شاهہ شريف: پنهنجي والد مينن شاهہ عنات جي صحبت ۽ تربيت سان گڏ چڻ ڪيس درويشي ۽ شاعري ورثي ۾ ملي. اندازاً 1050ھ بعد ڄائو ۽ 1115ھ ڌاري غالباً مينن شاهہ عنات جي حياتيءَ ۾ وفات ڪيائين. سندس ڪلام مان 82 بيت ۽ 1 وائي هن جلد ۾ شامل آهن. سندس بيت مينن شاهہ عنات جي بيتن جي پران ۽ ساڳئي رنگ ۾ چيل آهن، جن مان ظاهر آهي تہ مينن شاهہ عنات ۽ شاهہ شريف جي هڪجهڙي سان بيتن ۾ رس رهاڻ ٿي. شاهہ شريف جي بيتن مان سندس نهنائي، دل ۽ زبان جي صفائي ۽ فڪر جي گهرائي واريون وصفون نمايان طور نظر اچن ٿيون. شاهہ شريف حقيقي معنيٰ ۾ مينن شاهہ عنات جو همعصر ۽ هم صحبت شاعر هو.

بلال شاهہ: سيد محمد شريف جو پٽ ۽ مينن شاهہ عنات جو پوٽو. اندازاً 1075ھ بعد ڄائو ۽ ميان نورمحمد جي دور ۾ وفات ڪيائين. پنهنجي ڏاڏي ۽ پنهنجي والد جي صحبت ۾ سندس تربيت ٿي، ۽ هو پڻ

[1] تازو خبر ملي تہ فتح محمد شاهہ چار پنج مهينا ٿيا جو گذاري ويو.

Gul Hayat Institute

هڪ اعليٰ شاعر ساماڻو. سندس ڪلام مان 63 بيت ۽ 1 وائي هن جلد ۾ شامل آهن. سندس اڪثر بيت ميين شاهہ عنات ۽ شاهہ شريف جي بيتن پيران ۽ ساڳئي رنگ ۾ رچيل آهن، جن مان ظاهر آهي تہ ميين شاهہ عنات جي پيري واري دور ۾ جڏهن شاهہ شريف پڻ حيات هو تڏهن پيءُ، پٽ ۽ پوٽي جون هڪجهڙي سان بيتن ۾ رس رهاڻيون ٿيون. ۽ انهن ڪچهرين سبيان سندن بيت زبان زد عام ٿيا. بلال شاهہ جي ٻولي ۾ عام مقبول محاورن ۽ دلنشين اصطلاحن جو عڪس نمايان آهي، ۽ ڪنهن حد تائين بيان جي قوت ۽ فصاحت ۾ هو پنهنجو مٽ پاڻ آهي.

هن جلد ۾ شامل ڪلام کان سواءِ بلال شاهہ جا هيٺيان ٻہ بيت تاريخي اهميت رکن ٿا ۽ پڻ بلال شاهہ جي حياتيءَ جي پوئين دور تي روشني وجهن ٿا. ميين شاهہ عنات جي زندگيءَ جي آخري دور تي روشني وجهندي اسان متي (ص 61) سندس بيت، جو ذڪر ڪيو آهي، جنهن ۾ هن ميان يارمحمد ڪلهوڙي کي اُن جي وڳ ورائڻ ۽ 'لانگاهہ' کي آڻ مڃائڻ بابت استدعا ڪئي هئي تہ:

تـون ٺـرو ٺريلـن جـو، تنهنجـي خـانيءَ ڪـاڏا ڪـڳ
يــار محمـــد يـــار خـــدا جـــي، وهـــلا وارج وڳ
هي جا ٺڳي ڪي آهي ٺگ، سا وڃي لاهي آءُ لڪ لانگاهہ جي.

تاريخ مان ثابت آهي تہ جهرڪ جي بزرگ 'شاهہ عنات صوفي لانگاهہ' تي ٺٽي جي نواب جي لشڪر حملو ڪيو ۽ ميان يارمحمد ڪلهوڙي به لشڪر پڻ نواب جي فوج جي مدد لاءِ چڙهي آيل هو. ۽ بالآخر صوفي شاهہ عنات کي 15 صفر سنہ 1130 تي شهيد ڪيو ويو. جيڪڏهن ميين شاهہ عنات واري بيت ۾ 'لانگاهہ' مان مراد صوفي شاهہ عنات هجي، تہ پوءِ بلال شاهہ جي هيٺين بيت جي آخري سٽ مان پڻ صوفي شاهہ عنات خلاف ميان يارمحمد جي لشڪر جي چڙهائي ۽ صوفي صاحب جي شڪست ۽ شهادت جو گمان نڪري ٿو:

تو ونگو ونگو نائيو، ڪڇ، پـارڪر، پـٽ[1]
ســـودا ســـلامي ٿئـــا، ڏل پريـنــدو ڏٽ
چڙهي ڪيئي چٽ، جا هئي لڪ لانگاهہ جي[2].

پهرين ٻن سٽن ۾ آئنده جي ڪاميابين لاءِ دعا آهي تہ: ڇاڻ تہ تو ونگو. ڪڇ ۽ پارڪر نمائيا ۽ ڇاڻ تہ سودا سلامي ٿيا. ٽئين سٽ ۾ صوفي شاهہ عنات ڏانهن اشاري واري گمان موجب، بلال شاهہ هي بيت يقيني طور صفر - 1130هہ بعد ئي چيو هوندو.

11 - ذوالقعد سنہ 1131هہ/1719ع تي ميان يارمحمد وفات ڪئي ۽ ميان نور محمد 11 محرم سنہ 1132هہ ۾ گاديءَ تي وينو. ميين شاهہ عنات، ميان نصيرمحمد جي حق ۾ دعا جو بيت چيو هو ۽ پڻ ميان يارمحمد کي همتايو هو تہ "تنهنجي خانيءَ ڪاڏا ڪڳ". انهيءَ لحاظ سان بلال شاهہ وري ميان نورمحمد کي دعا ڪئي. ميان نورمحمد کي قلات جي حاڪم عبدالله خان تي فتح حاصل ٿي، عبدالله خان مارجي ويو ۽ 1145هہ ڌاري سنڌ خلاف قلات جون ڪارروايون ختم ٿي ويون. رمضان 1152هہ ۾ نادر شاهہ سنڌ تي ڪاهيو ۽ ميان نورمحمد جو ستارو غروب ٿيڻ وارو هو، پر صلح ٿيو ۽ نادر شاهہ پوئتي موٽي ويو. غالباً انهيءَ موقعي تي بلال شاهہ ، ميان نور محمد لاءِ دعا جو بيت چيو تہ:

---

[1] اصل. 'ڪڇ پارڪر ٿر'.
[2] ن جي شروع ۾ متفرقہ بيتن سان گڏ لکيل آهي.

Gul Hayat Institute

بروهنئان بس تي، پئو پانهون پناڻ
اسانهجي دعا جو، آهي ايءُ اُهجاڻ
ميان نور محمد تي، آگو مهربان
تنهن جو مشڪل سڀ آسان، برڪت ساڻ بلال چئي.

نادرشاهہ ذوالقعد 1152ھ ۾ سنڌ مان روانو ٿيو ۽ بلال شاهہ جو هيءُ بيت پڻ انهيءَ موقعي جو آهي. بلال شاهہ جي عمر ان وقت 65 سال کن هئي ۽ شايد هن 1160ھ کان اڳ وفات ڪئي. بلال شاهہ جي حياتي واري دور مان اندازو ٿئي ٿو تہ بلال شاهہ ۽ شاهہ عبداللطيف همعصر هئا. جيتوڻيڪ بلال شاهہ عمر ۾ قدري وڏو هو.

قطب شاهہ: هو بلال شاهہ جو پٽ ۽ مين شاهہ عنات جو پڙپوٽو هو. اندازاً 1130ھ ڌاري ڄائو ۽ سندس والد بلال شاهہ جي صحبت ۽ تربيت سان گڏ شاعري پڻ ڪيس ورثي ۾ ملي. سندس بيت مين شاهہ عنات، شاهہ شريف ۽ بلال شاهہ جي پيران ۽ ساڳئي رنگ ۾ چيل آهن، سندس ٻولي زياده عام فهم آهي. هن جلد ۾ قطب شاهہ جا 150 بيت شامل آهن.

وڏن جي روايت جي برعڪس، قطب شاهہ ڪلهوڙن جو مخالف ۽ ٽالپورن جو طرفدار ۽ حامي هو. انهيءَ جو سبب هيءُ هو جو چون ٿا تہ ڪلهوڙن طرفان ڪو حڪم ٿيو جو انصاف جي خلاف هو. ڪا بلوچاڻي مائي، جنهن کي قطب شاهہ پيڻ ڪري سڏيو هو، ڪيس ميڙ ڪري ڪلهوڙي حاڪم وٽ وني وئي. ان دربار ۾ ڪلهوڙي چار امير – ليکي، پتافي، سُهري ۽ جهنجهڻ – وينا هئا. جن کي ڪلهوڙي حاڪم چيو تہ: شاهہ عنات جو پوٽو هلي آيو آهي، اوهين ڇا ٿا چئو؟ جواب ڏنائون تہ: سندس ڏاڏو اوهان کي دعا ڪري ويو آهي تہ، "جانسين ندي نير، تانسين طبل تانهجو". هاڻي پوٽو ڏاڏي جي ڪلام کي ڪهڙو ڦيريندو! اهو ٻڌي ڪلهوڙي قطب شاهہ کي مان نہ ڏنو، جنهن تي چيائين تہ:

نڪي طبل تانهجو، نڪي ندي نير
ڪلهوڙي جو ڪير، پٽيوسين پاتار مان.

ائين چئي قطب شاهہ اٿي ڪڙو ٿيو. مائي کي نااُميد ٿيندو ڏسي تسلي ڏنائين تہ اسان جي توڪل ڏٽي تي آهي:

الله حسبي، ڪلهوڙي ڪان ڪسبي
ٽالپر کي ڏسبي، تنهان پوءِ پسبي.

ڪلهوڙن جي صلاحڪارن جي باري ۾ چيائين تہ:

ڪاهہ لڳئي باهہ، لِيکي ليکي مٿان لاهہ
پتافي ڪٽ ڪر راهہ
جس نہ ملي جهنجهڻ کي، جنهن جي جي ڳالهہ نہ ڪيو ناهہ[1]
شاهي تنهنجي شاهہ ! ڪاري تي قطب چئي.

چون ٿا تہ الله بخش شاهہ جهنجهڻ، ميرن جي فتح بعد بغاوت ڪئي ۽ ٿرپارڪر طرف 'پوريلي' (تعلقو ڇاڇرو) جي نڪرن مان ماڻهو ساڻ ڪري ڪڇ طرف نڪري ٿي ويو، جو ٽالپورن جي سردارن ٽاجي خان نون ۽

Gul Hayat Institute

[1] ن ۾ فقط 1، 2، ۽ 4 سٽ آهي. هن سٽ جو اضافو عام رائج روايتن جي بناء تي ڪيو ويو آهي.

فتح خان رند سان سندس مقابلو ٿيو، جنهن ۾ الله بخش مارجي ويو، ۽ ڪيس چيلهار لڳ دفن ڪيائون، جتي 'شاهہ جو مقام' موجود آهي.

سهري جي باري ۾ قطب شاهہ چيو تہ:

جني ساڻ سهري، سي لنگهيا ڪڇ واري ڪُـهري
سـهري اُتهيـن پيـو اُهـري.[1]

- ي پنهنجا ماڻهو ساڻ ڪري سنڌ مان ڀڄي نڪتو ۽ وڃي ڪڇ ۾ ٻَني واري اراضي ۾ ويٺو، جتي سندس پويان هن پوئين دور تائين رهندا هئا.

چون ٿا تہ قطب شاهہ بلوچن جي فتح جي واڌائي هيٺين بيت ۾ ڏني هئي تہ:

گهگهيريـون گـامن ۾، پڙيريـون پـٽ
ٻولـي ٻروچـن جـي، ڪونـہ سـچندو ڇـٽ
رڱـي رانـوڙن جـي، اڄـا پُـري ڪنـدا پـٽ
ڏول ورندي ڏٽ، ڪاهيندا قطب چئي.[2]

پوين ٻن سٽن ۾ ٿرپارڪر واري پاڳي تي ٽالپورن جي فتح ڏانهن اشارو آهي: عمرڪوٽ تي جوڌپور جي راجا جو قبضو هو، پر سگهوئي ٽالپورن اهو قلعو فتح ڪيو.

زباني روايتن ذريعي اسان کي قطب شاهہ جو هيٺيون بيت مليو، جنهن جي پهرين سٽ ساڳي مٿئين بيت واري آهي، پر غالباً هي بيت جدا سر سارنگ مان چيل آهي ۽ نهايت دلپذير آهي:

گهگهيليـون گـامن جـون، پرهيڙيـون پـٽ
ڏول م وڄج ڏٽ، ڪارڻ لڳ، قطب چئـي.

مٿين بيتن جي ٽاڻن ۽ اهڃاڻن مان ظاهر آهي تہ قطب شاهہ، ڪلهوڙن جي حڪومت جي خاتمي ۽ ٽالپورن جي فتح (1184هـ/1770ع) بعد ٻڻ زنده هو.

اُميد علي شاهہ: اُميد علي شاهہ، قطب شاهہ جو پٽ هو، جنهن مين شاهہ عنات جو ڪلام شاهہ شريف، بلال شاهہ ۽ پنهنجي والد قطب شاهہ جي بيتن سميت سانوڻ فقير مگڻهار جي زباني، مير غلام علي خان واري دور ۾ گڏ ڪرايو، جنهن جو ذڪر مٿي (ص ص 9 – 6) اچي چڪو آهي. اُميد علي شاهہ پڻ شاعر هو. ۽ سندس چار بيت اسان تائين پهتا آهن، جن مان ٽي مير غلام علي خان کي دعا طور چيل آهن (ص 7) ۽ هڪ بيت سرود ڏناسري (فصل – 5، [ب/2]) ۾ شامل آهي.

هوندل شاهہ: نسخہ ن جي شروع ۾ ڏنل شجري ۾ سندس نالو 'هوندن شاهہ' ڄاڻايل آهي، پر بيتن ۾ 'هوندل شاهہ' آهي. هوندل شاهہ (پٽ سيد محمد يوسف پٽ بلال شاهہ) اُميد علي شاهہ جو سوٽ هو. سندس ٻہ بيت سرود ڏناسري (فصل – 5 [ب/2] ۽ [ج/11]) ۾ شامل آهن. غالباً هن گهڻا بيت چيا جي اسان تائين نہ پهتا آهن، جيئن تہ زباني روايتن ذريعي اسان کي سندس هڪ ٻيو بيت پڻ مليو جو هيءُ آهي:

[هادي!] هوندل شاهہ چئي، تلڙ پونِ مَ ٿول
آتڻ ٿئي مَ اُڪول، ويچاريءَ جو وڃ تـي.

---

(1) ن جي [illegible]ع ۾ متفرقہ بيتن سان گڏ لکيل.
(2) ايضاً ني سٽ جي پڙهڻي 'پِري'.

مٿيان شاعر ميين شاهہ عنات جي فرزند سيد محمد شريف جي اولاد مان ٿيا. هن پوئين دور ۾ ’پير شاهہ پوٽن‘ مان هيئنيان شاعر ٿيا، جن جون مداحون ۽ ڪافيون اسان تائين پهتيون آهن.

غلام حيدر شاهہ (بن امام بخش شاهہ بن عباس علي شاهہ بن غلام حيدر شاهہ بن قائم محمد شاهہ بن شاهہ پير شاهہ بن ميون شاهہ عنات) ميين شاهہ عنات جي ستين پيڙهي ۾ هو. سندس چيل هيئين مناجات محفوظ آهي، جنهن ۾ خود چيو اٿس تہ، ”ستين پيڙهي پوٽو آهيان، جو عنات جو بحر“.

اغثني فرياد رس يا مصطفيٰ خير البشر
غورجيٰ غمگين ڏي نامِ خدا ڪريو نظر

1. انت محبوبي لقب تو لئي ٿيو سرور سڌر — اِذن سان شجدو ڪيو آن ڪي اچي قرباً قمر
پيا ڪري قدمن مٿي حب مان هلي شوقاً شجر — تون رحمة للعالمين، بيشڪ پلارو بيشتر.

2. معجزا مشهور انهجا، سين قيامت مصطفيٰ — پهڻ مان پيدا پڪي ٿيو، ادب ۾ ڪافر اُيا
خاڪ آٿي پيش ڪيائون، ڪر شجر هن مان پيدا — وڻ وڏي تنهن ويل ۾ تازي جهلي ترتاً تمر.

3. تو ڪڏي ڦاهيءَ منجهان هرڻي اچي سرور سچا — احمدا! آزاد ڪر، توڪان ٿئي منهنجو بچا
جي ڇڏائين تان ڇٽان، بيشڪ بچان ويرين وچا — ٻاجهہ ڪر ٻاجهاءِ تون ورنہ سگهيري ڪر وهر.

4. توتي لقب لولاڪ جو، تون صاحب حمدِ لويٰ — تو ۾ رکن اپرا اُميدون، جن نہ ٻي پيٽي پوا
تون شفيع المذنبين هيٺن حمايت ڪيئي خدا — ڏي امن عربي اجها تان سڀ لهن خطرا خطر.

5. قرآن ۾ تعريف تنهنجي يا نبي نور الهديٰ — سڀ تنهنجي اوصاف ۾ پيدا ڪيا خاوند خدا
ڪامل قريشي سڻ سگهي سائل سندي سرور صدا — مصطفيٰ مشڪلڪشا نامِ خدا لهہ تون خبر.

6. ٻي وسيلن جو وسيلو هڏ نہ ٻيو توڪان سوا — تي اجهو اڙين سندو آڌار اڙين جا اجها
تون شفيع المذنبين رحمت الـلـهي رهنما — فضل سان فائق لنگهائي ڪرَ سگهو فيضي اثر.

7. سئينَ سائل جي سڄ تون لڳ خدا خيرالوريٰ — ڪير ڪهلون ٻيو ڪري سردار سيد تو سوا
سڀ ڇڪا چارا، سوا تنهنجي نہ ٻي پيٽي پوا — ٻي وسيلن جا وسيلا ڪر سگهي وارث وهرَ.

8. سام تنهنجي سر لڪاير سامَ پرتئي لڳ خدا — هٿ رکج تون هاشمي جي سام تنهنجي ۾ لڪا
جا سرڻ تو سام پيئي ڪر تنهين جي ڪهل ڪا — بيشڪ بچائج يا نبي، مونکي لڪا دامن اندر.

9. ترهو اچي ٿي تار ۾ لائق لنگهائج تون لڏا — مڃ مانگر ڪئين مٿم ويتر وڳن واڳون وڏا
جي ڇڏائين تان ڇٽان، نہ تہ دام ۾ پئڙا هڏا — هٿ رکج هيٺن مٿي تن جو لهي هيئين حذر.

10. سڀ ذڪر ظاهر اوهان تي ڇا چئي آءٌ ڇا چوان — هٿ رکي تون هاشمي جي مون بچائين تانَ بچان
تون اجهو آڌار اڙين جي ڇڏائين تان ڇٽان — معلوم توکي مصطفيٰ مظلوم جو سارو ذڪر.

11. آزي ڪري احمد اڳيان سائل ڪري سرور صدا — نامِ خدا نرمل نبي ڪر تون گداگر تي عطا
تون نوازين يا نبي! سائل سَري سڀ مدعا — لاهہ لحظي ۾ سيئي ارمان اوسيڙا فڪر.

12. ٿي اصل خاطي ڪنان آهي خطائن ڪي خطا — بخش ۽ بخشاءِ تون نرمل نبي نامِ خدا
پنجتنن جي تون محابي ڪر سگهو منهنجو بچا — ميٺئين تون مصطفيٰ اُبتا اکر جيڪي لکيا
ڦيرئين محفوظ ڪي تان تو ڦري تنهنجي هٿا — ٻيو لنگهائج لطف سان سهنجو ملي سؤ ڪو ثمر.

Gul Hayat Institute

شجره ـ ۴

ميين شاه عنات جو اولاد

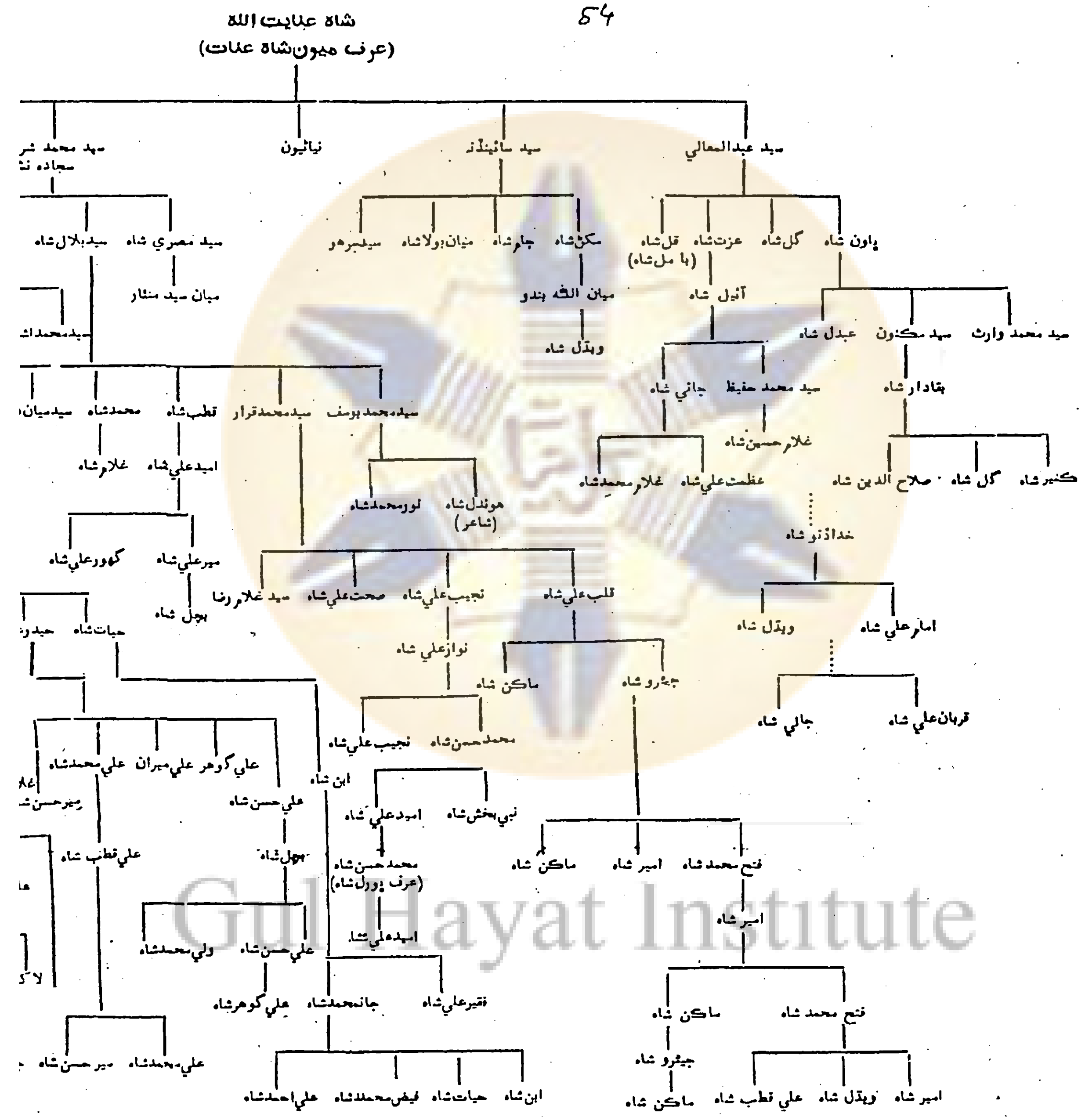

55

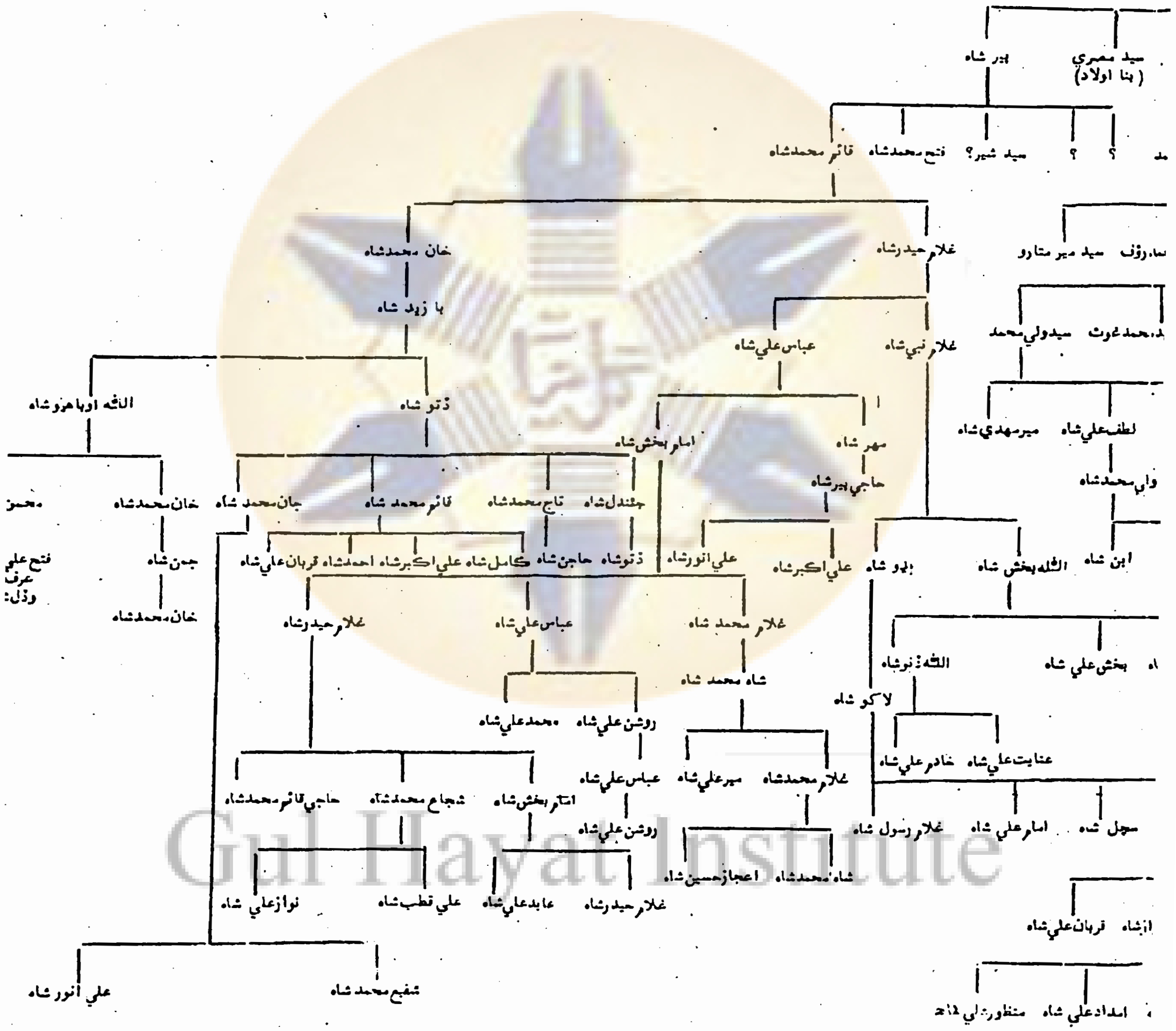

Gul Hayat Institute

13. تون مسيحا اصل آهين ڪئي هلي عيسيٰ عطا
تون نماڻن کي نوازين لطف لائق تو سندا
جابر سندي پٽڙن مٿي ارشاد ٿيو انهنجي هٿا
مهر ڪر مسڪين تي نامِ خدا تون نامور.

14. ڪر نوازش يا نبي مرسل محمد مجتبيٰ
تي حمايت هاشمي حيدر سندم تون دلربا
هٿ رکج نامِ خدا مرسل مداحي جي مٿا
معجزو مسڪين تي ٿئي سرس سڪندر ڪنا.

قلب سان ڏج ياد ڪلمون صاحبِ شق القمر!

15. ٻاجهہ ڪر ٻاجهاءِ تون اُپٽ دري احسان جي
نامِ خدا نورالهديٰ منهنجي پلا ڪر تون پلي
مصطفيٰ مشڪلڪشا دامن تنهنجي مون جهلي
تون آهين محبوب ربي محو مازاغ البصر.

16. مرسل مداحي تو گهري احمد اوهان کان آبرو
عاصي گهرائي احمدا تنهن کي ڪريئين سرخرو
مهر ڪر مسڪين تي ڪوني مديني روبرو
ڇڏ نہ سوالي کي تون خالي صاحبِ يوم الحشر.

17. جي گهرائين تان ڏسان احمد اچي عرفات کي
’مينا‘ اندر مون مصطفيٰ ثابت رکج ايمان تي
خطبو خطيبن جو سڻي پرتئون پڙهان لبيڪ لئي
’حجر اسود‘ کي چمان ڊوڙان اچي ’مروي‘ اندر.

18. آس آهم احمدا پينار تي توکان پنان
نامِ خدا يا مصطفيٰ اضحيٰ سندي نعمت ڏجان
پوءِ طوافن بعد مون ڪعبي اندر داخل ڪجان
پوءِ ٿيان آجو گناهن کان ڪيم زيانيون صدر!

19. پوءِ مديني ماڳ آءُ حاضر حرم هردم هجان
صبح سانجهيءَ جو پڙهي صلواة چانئٺ کي چمان
لک درودن بعد پيون آءُ ڪُرنشون ڪوڙين ڪريان
مهر پريا مهر ڪر تان آءُ رسان اعليٰ اجر.

20. ميڙ آندم مصطفيٰ پيو لڳ خدا توکي چوان
حرم ۾ حاضر اچي آءُ پاڪ پڃري کي چمان
آس آهم احمدا آءُ ماڻڪي مرسل ڏسان
نامِ خدا نرمل نبي تون پاڻ کان پاسي نہ ڪر.

21. ساڻ ڏاڙهي جي ٻهاريان حرم تنهنجو هاشمي
مهر ڪر مسڪين تي تان آءُ ڏسان چانئٺ چمي
ڪوٺ ڪر قسمت منهنجي ناهہ تو وٽ ڪا ڪمي
سوال سائل جا سڻي سرور سگهيرا پيش ڪر.

22. مرسل مداحي جي رکج نامِ خدا تون آبرو
پنج - تنن جي پشت پاڙي شل هجان آءُ سرخرو
عجز آزيون مون سڻي ڪوني ڪجان تون روبرو
نامِ خدا نرمل نبي تون رک نوازش جي نظر.

23. آبرو رک احمدا شافع گهران توکان شرم
يا قريشي ڪارڻي کهلون ڪري ڪرڪو ڪرم
مان ڏيئي مصطفيٰ منهنجو پلا رک تون پرم
مهت ڏيين سرور سگهير و دير دم جي ڪيم ڪر.

24. صحت ڏي سرور سگهيري تو عطا احمد گهران
تو ۾ اُميدون جڳ سنديون آءُ پڻ توڪل تو رکان
مرض موڙا معاف ڪر مشڪلڪشا حيدر مٿان
لاهہ جاني جيءَ جفا شاعر سگهيرو شاد ڪر.

25. تو پنان اولاد جي احمد اوهان کان لڳ خدا
ڪر نوازش تون ’وڏي‘ تي پيو اعليٰ ’قائم‘ ’شجاع‘
ڏي هدايت هاشمي ٻي صحت ڪر تنهن کي عطا
سرس ساري ڪر تنين جي تون سڄي عالم اندر.

26. دل گهريا جي دوست منهنجا تو گهران تن لئي دعا
دين ۽ ايمان ڏي تون مصطفيٰ مشڪلڪشا
ڪانہ اوکي تن اچي احمد! رهن آجا اچا
دين دنيا ڏي تني دولت خوش و خوشنود ڪر.

27. جي حسيني آل سمجهي مانُ مرسل مون ڏين
اوصاف تنهنجي احمدا الله لڳ تعظيم ڪن
ننگ سڄاڻي تو سندو نرمل نبي ننگ جي رکن
هٿ هتي رک مان تن ٻي جاءِ ڏي جنت اندر.

Gul Hayat Institute

28. ٿيس حسيني آل ۾ اولاد کان زين العبا
پارنهن امامن پشت منهنجي جا لکيل ظاهر صفا
رضوي لقب منهنجو ٿيو خونچ علي موسيٰ رضا
ستين پيڙهي پوٽو آهيان جو عنات جو بحر.

29. سؤ سوالي تو اڳيان، سردار ڪر ڪا سروري
روز محشر مصطفيٰ نامِ خدا ڪر بنگري
مون مدي مسڪين کي ڏي تون دلاسو دلبري
لڱ الله، پاسي ڪجان سختي اتي پاٽي پگهر.

30. سؤ صلواتن جا چوان تنهنجي مٿان سهسين سلام
مرسل مداحي جي اٽيئي پارت چوي حيدر غلام
آبرو ڏي احمدا، عزت گهران هت هُت مدام
قلب مان ڪلمون پڙهان تحليل جو ظاهر ذڪر.

لا الـہ الا الله محمد رسول الله.

عباس علي شاهہ: (بن امام بخش شاهہ) غلام حيدر شاهہ جو پاءُ هو. سندس ڇيل ڪافيون محفوظ آهن. مثلاً:

ننگ نرمل تون نپائج، آءٌ تہ آهيان عيبدار
1. قالو نيندو قول سين، پرير ڪري تنهنجي پچار.
عبد ٽيئڙس عهد کان، نرمل اوهان جو نامدار
2. پانهپ سندي ٻولي ٻڌي آيس هلي هادي هتي
ڪانہ ڪيڙم ڪار تنهنجي ٿيس غافل گنهگار
3. عيب مون ڏي لک هزارين، ٿيون بديون بيحد شمار
قال کهڙي آءٌ ڪريان، سڀ سمجهي تو سائين ستار
4. لا تقنطوا پروسو مونکي مليو محمد ميان
عاشق اجهو اڙين سندو 'عباس علي' کي ڏي آذار

حاجي پير شاهہ: (بن مهر شاهہ) غلام حيدر شاهہ ۽ عباس علي شاهہ جو سوٽ هو ۽ پنج چار سال ٿيا جو وفات ڪيائين. پنهنجي ڪلام ۾، نالي کان سواءِ پنهنجو تخلص 'ڪوثر' پڻ آندو اٿس. حاجي پير شاهہ مداحون، مولود ۽ ڪافيون ڇپيون جن جو هڪ مجموعو "مدحيات سرور ڪائنات بمع مولودات و ڪافيات" جي عنوان سان، مير غلام محمد خان ٽالپور جاگيردار ٽنڊي باگي جي سعيي سان، مسافر پريس حيدرآباد مان سنہ 1334هہ/1916ع ۾ شايع ٿيو. ڪتاب جو ديباچو خود مرحوم مير غلام محمد خان ٽالپور جو لکيل آهي. جنهن ۾ چاڻايل آهي تہ هن ڪتاب کان سواءِ "ٻيا ڪيترا سندن ڪتاب نعت گوئي ۾ موجود آهن جي انشاء الله الرحمان هن کان پوءِ ڇپايا ويندا. انهن مان هڪ "ديوان ڪوثر" ۽ ٻيو "مناقب مرتضوي" جو عنقريب تيار ٿي نڪرڻو آهي."

هن ڇپيل مجموعي ۾ جملي 55 مولود، 1 معجزو، 12 مداحون، ۽ 21 ڪافيون آهن. جن مان نمونی طور ڪافيون هيٺ ڏجن ٿيون:

ساهہ سڄڻ سڪي تو ري تو ري
آءٌ عجيب تون اوري اوري
1. اچ اڱڻ تون عجيبا منهنجي
ماهہ مٿو ڏيان ڪوري ڪوري
2. پرين نٿو هڪ ساعت سهان
عشق اهنجو اچو چوري چوري
3. دانهن درد جي دم دم دلبر
ڏيهہ تو لئي پينس ڏوري ڏوري
4. 'پير شاهہ' پينار اوهان جو
هڏ لحم ڪري گهوري گهوري

Gul Hayat Institute

عشق ديان ڪٽان رتيان رتيان — مين ڪنين هن پتيان پتيان
1. برهہ پڙهايا سبق اسان ڪون — ياد ڪيتي مين وتيان وتيان
2. نينهن رکيندا نازڪ چالي — اور حڪم دي گتيان گتيان
3. ٻئي نہ ٻڌاوڻ ديان هن باتيان — سيل صبر وچ ستيان ستيان
4. اولون عقل ڪون عشق جو ڪيتا — ياد 'پير شاهہ' هن متيان متيان

بادل بلڪل ٿيا بسيار — رت موسم مند مست ملار
1. گوڙن جا ٿيا گاج گرهرا — چنگ اپنگ سپ ساز سنهرا -
چم چم چيرن جا چمڪار
2. سرمنڊل ڪئين سارنگيون سر ٿيون — خوب خوشيون ڏس سي هر گهر ٿيون -
ناچ نسورا ٿيا نروار
3. ڪوڻ ڪواڪي بلڪل خاصي — خلق خدا جي ڏاڍي اُداسي -
واڏو ونا سي ولهار
4. هر هنڌ سهڻي سبزي تي جا — 'پير شاهہ' قادر بيشڪ ڪي جا -
چوطرف چنن ۾ تي چنڪار.

جيڪي سر جو سانگ لاهينديون — اهي پانهون پير نہ پائينديون.
1. سسئي وانگر گهوريون ٿينديون — گهورپ ۾ نہ گهٽائينديون.
2. ليلي وانگر لياقت رهنديون — بر ۾ چو نہ بيهارينديون.
3. سهڻي وانگر گهيڙ نہ ڏسنديون — ڪن ڪان ڪين ڪپائينديون.
4. مارئي وانگر محل نہ وسنديون — لوئي ڪين لڄائينديون.
5. نہ ليلان وانگر لوپ ڳولينديون — هار تي ور نہ مٽائينديون.
6. هير وانگر سي سهمان سهنديون — طعني ڏي نہ نهارينديون.
7. مومل وانگر 'پير شاهہ' ڪنديون — جيءَ ڪي چونہ جلائينديون.

Gul Hayat Institute

ميين شاهہ عنات جي شاعري

ميين شاهہ عنات جي سوانح جي تفصيلي جائزي مان سندس شخصيت هيئين طور نمودار ٿئي ٿي، جا سندس ڪلام کي سمجهڻ لاءِ ذهن نشين ڪرڻ ضروري آهي: ميون شاهہ عنات هڪ خود خيال ۽ آزاد طبع شخص هو. جواني ۾ شاديون ڪيائين ۽ وڏي اهل اولاد وارو ٿيو. پنهنجون حويليون ۽ اوطاقون قائم ڪيائين، پلا گهوڙا ۽ گهوڙيون رکيائين، اُٺن جا وڳ ڌاريائين، ۽ راڄن سان ناتا ڳنڍيائين. پنهنجي اولاد سان ڪيس محبت هئي ۽

پنهنجن مريدن ۽ معتقدن ساڻ سندس برتاءُ بي تڪلفي بلڪ دوستيءَ وارو هو. پنهنجي مرشد شاهہ خيرالدين سان سندس دلي عقيدت هئي، وڏن جي مرشدن (ملتان جي صاحبن) لاءِ ڪيس عزت هئي، ۽ پڻ ٻين درويشن سان ڪيس محبت هئي، محض وڏن ولين سان پنهنجي ارادت مخصوص ڪانہ ڪيائين، بلڪ حسب نسب جي فرق ڪان سواءِ سنڌ جي هر فقير ۽ درويش جو احترام ڪيائين، جوڳين ۽ سامين سان پڻ صحبتون ڪيائين، ۽ سندن حال ۽ قال توڙي سندن تڪين ۽ تيرٿن بابت ڄاڻ حاصل ڪيائين. ڪيس نالي جي هر پير فقير سان عقيدت ڪانہ هئي، بلڪ نيڪن ۽ موحدن جي طلب ۽ تانگهہ هئي، جن وٽان ڪيس هدايت ۽ حقيقت حاصل ٿي: "اٿر اسانهين ٿئو، منجهان موحدن"[1]. هو توحيد جو طالب هو ۽ توحيد ئي سندس مول مقصد هو: "توڪان مڱان تون آهيين، ٻئو در ڪونہ سڃاڻان"[2].

شاهہ ڪريم وفات ڪئي (1030هہ) تہ ميون شاهہ عنات ڄائو. ۽ ميين شاهہ عنات وفات ڪئي (1120 - 1125هہ) تہ ڀٽائي صاحب جوان ٿيو. سنڌي شاعري جي ارتقاء جي سلسلي ۾، ميون شاهہ عنات ڄڻ شاهہ ڪريم ۽ ڀٽائي صاحب جي وچ واري عرصي ۾ تقاضا پوري ڪرڻ لاءِ پيدا ٿيو ۽ سنڌي شاعري جي مقدار توڙي اقدار جي لحاظ سان هو انهيءَ وچ واري دور جو نامور اڳواڻ ۽ علمبردار شاعر هو.

مقدار جي لحاظ سان، ميين شاهہ عنات ڪان اڳ سنڌي شاعري جو سرمايو البت محدود هو. قاضي قادن ۽ شاهہ ڪريم پنهنجي دور جا وڏا شاعر شمار ڪري سگهجن ٿا، مگر قاضي قادن جا فقط 7 بيت محفوظ رهيا آهن، ميين شاهہ ڪريم جي ملفوظات (بيان العارفين) سربستي موجود آهي پر ان ۾ سندس عملي 93 بيت شامل آهن. ان بعد ميون شاهہ عنات پهريون سنڌي شاعر آهي جنهن جا 469 بيت ۽ 42 وايون سرودن وار ۽ ٻيا وڏيڪ موقعي وار بيت اسان تائين پهتا آهن.

ڪلام جي عام مقبوليت: ميين شاهہ عنات جو ڪلام سندس زندگي ۾ قلمبند ڪونہ ٿيو، بلڪ سندس وفات ڪان سؤ کن سال پوءِ سندس ٽڙپوٽي اُميد علي شاهہ بن قطب شاهہ جي ڪوشش سان پهريون پيرو سهيڙيو ويو. انهيءَ وڏيءَ وٿيءَ سببان ڪافي ڪلام ضايع ٿي ويو، جيئن تہ خود اُميد علي شاهہ واري نسخي (ن) ۾ بيان ڪيل آهي تہ ميين شاهہ عنات توڙي سندس پٽ ۽ پوٽي جا "چيل بيت ڪي گهٽا هئا، ۽ جماعت مان جن فقيرن ڪي جيڪي ياد هئا تن مان پڻ گهٽا پراهين پنڌ سببان (قلمبند ٿي نہ سگهيا ۽) ضايع ٿي ويا. باقي جيڪي زبدة الاقران سانوڻ فقير مگٺهار ڪي ياد هئا" سي ميان اُميد علي شاهہ جمع ڪرايا. هڪ سو سالن گذرڻ بعد بہ فقط هڪڙي ئي راوي سانوڻ فقير ڪي بيتن جو ايترو ذخيرو ياد هجڻ ميين شاهہ عنات جي ڪلام جي عام مقبوليت جي ساک ڀري ٿو. سندس وفات ڪان اندازاً سٺ سال کن پوءِ سنہ 1182هہ ۾ مير علي شير قانع تحفة الڪرام لکي پورو ڪيو، جنهن ۾ ميين شاهہ عنات بابت لکي ٿو تہ "سنڌي زبان جو ڪامل شاعر (ٿي گذريو) آهي، ۽ سندس بيت معرفت جي صاحبن جي زبان جو ورد آهن ۽ يقين جي حقيقتن ڪان واقف ڪندڙ آهن"[3]. حقيقت ۾ ميين شاهہ عنات جو ڪلام عالمن توڙي عوام ۾ مقبول پيو ۽ نہ صرف اڳاٽي راوي سانوڻ فقير ڪي ياد هو پر اُن بعد پڻ صدري روايتن ذريعي ان جو ذوق عام رهيو ۽ ويندي هن موجوده دور تائين سنڌ جي سگهڙن وٽ ان جي ريجهہ رهاڻ باقي آهي.

---

[1] ڏناسري، فصل - 2، وائي - 3.
[2] پرڀات، فصل - 2، وائي - 1.
[3] "شاعر ڪامل سنڌي زبانست چنانچہ اشعارش ورد زبان ارباب عرفان مشعر حقائق ايقان مي باشد" (تحفة الڪرام جلد ٽيون، برٽس ميوزيم ۽ انڊيا آفيس لئبرري جي قلمي نسخن جي پيٽل عبارت موجب. دهلي جي ڇاپي ص 157 ۾ هيءَ عبارت، وچ ۾ آيل هڪ جملي معترضہ سببان، مبهم پئي لڳي).

* مِيان امام بخش شاهہ (عمر 70 ورهيہ) خبر ڪئي تہ: ٻڍو ڪوڪر ويڻل "هرٻار ڪوڪرن جي" (تعلقو مٺي، ضلعو ٿرپارڪر) اسان ننڍي هوندي ڏٺو هو ۽ ان وقت هو پيرسن هو، ڪيئي مِيين شاهہ عنات جا گهڻا بيت ياد هئا ۽ چوندو هو تہ هي بيت مون ڪان ڪوبہ لکي يا سکي ڪونہ ٿو ۽ ضايع ٿي ويندا. اهڙيءَ طرح زماني جي لٽ پوڻ سببان مِيين شاهہ عنات جو ڪافي ڪلام ضايعُ ٿيو، مگر ان جي عام مقبوليت سببان ذوق وارن ڪي ڪي نہ ڪي بيت ياد رهيا ۽ ويندي هن وقت تائين ڪن سچاڻ سگهڙن کي ياد آهن. هن جلد لاءِ ڪلام سهيڙڻ وقت پڻ اسان کي عام ڪچهرين ۾ ڪم از ڪم چوڏهن شخصن[1] کان سچا سارا 47 نوان بيت هٿ آيا [2]، جي قلمي نسخن ۾ ٻين لکيتن ۾ ڪين هئا.

عام قصن کي ڳائڻ: مِيين شاهہ عنات کان اڳ مضمون ۽ معنيٰ جي لحاظ سان سنڌي شاعر ٻن گروهن ۾ وراهيل هئا: هڪڙا چارڻ، ڀٽ، ڀان ۽ سگهڙ جن عوامي قصن ۽ داستانن، واقعن ۽ جنگين کي ڳائي عوام کي پيئي وندرايو، ۽ ٻيا عالم، سالڪ، صوفي ۽ درويش جن توحيد ۽ طريقت، دين ۽ اخلاقيات جي بلند نظرين جي تبليغ خاطر شاعري پيئي ڪئي. ميون شاهہ عنات پهريون ممتاز شاعر آهي، جنهن جي ڪلام ۾ هن ٻہ - درياهي جو پورو سنگم نظر اچي ٿو. مِيين شاهہ عنات کان اڳ ڪن ٿورن بالغ نظر شاعرن توحيد ۽ طريقت جي تبليغ لاءِ عوامي عنوانن کي استعمال ڪرڻ شروع ڪيو، مگر اها محض شروعات هئي، مثلاً: سيد مِيين علي شيرازي، مِيين شاهہ ڪريم ۽ ٻين جي بيتن ۾ اسان کي سنڌ جي عام قصن ۽ داستانن، مثلاً: مورڙيي ۽ مڇ، سسئي پنهون، عمر مارئي، ليلان ۽ چنيسر، مومل ۽ راڻي، سهڻي ۽ ميهار، ڪاهوڙين ۽ سپڙ چام جا اُهڃاڻ ملن ٿا. ميون شاهہ عنات پهريون شاعر آهي جنهن پنهنجي ڪلام ۾ انهن قصن سان گڏ سنڌ جي ٻين عام مشهور داستانن مثلاً: راءِ ڏياچ ۽ مگڻهي، نوري ۽ تماچي، ڪاري ڪيڙائن، جوڳين، سامين ۽ پوربين، آتڻ ۽ ڪاپاتين، لاکي ۽ ريٻارين، ابڙي ۽ سامن، جکري، ۽ ڪرن جهڙن سخي مردن کي دل کولي ڳايو. مِيين شاهہ عنات سنڌي شاعري کي انهن عنوانن ۾ سموهي نہ فقط هڪ نئون ۽ وسيع ميدان هموار ڪيو، بلڪ انهي رسم ۽ راهہ کي آئينده لاءِ شاهراهہ بنائي ڇڏيو.

بيتن ۾ بيان جي وسعت: مِيين شاهہ عنات جي ڪلام ۾ سنڌي شعر جا مکيہ قالب - بيت، مولود ۽ وائي - پهريون ڀيرو پنهنجي گوناگون خوبين سان چمڪندا نظر اچن ٿا. سٽاءَ جي لحاظ سان سنڌي بيت جي هيئت ۽ صورت جي تشڪيل آڳاٽي وقت کان ٿي ۽ قاضي قادن جي سٽن بيتن ۾ 'سنڌي دوهي' کان وٺي ان جي ارتقاء جون مڙيئي مکيہ صورتون نظر اچن ٿيون [3]. معنوي لحاظ سان قاضي قادن توڙي شاهہ ڪريم جا بيت هڪ بالغ حيثيت رکن ٿا، مگر بيان جي لحاظ سان ڇڻ اهي مس جڙي راس ٿيا آهن ۽ اڪثر ٿورين سٽن ۾ سهٽن مگر سادن لفظن ۽ اصطلاحن تي مشتمل آهن. مِيين شاهہ عنات جي بيتن ۾ پهريون ڀيرو لغت جي ڳوڙهائي ۽ بيان جي رواني ۽ رنگيني نظر اچي ٿي. مثلاً:

---

(1) اٺ فرد مِيين شاهہ عنات جي اولاد مان ۽ ڇهہ ٻيا سگهڙ راوي(ڏسو مٿي ص ص 7 - 8).
(2) ڏسو مٿي ص12.
(3) ڏسو اسان جي "سنڌي ٻولي جي مختصر تاريخ" حيدرآباد، 1962ع، ص 133.

ڪلياڻ

- سائر لهريونِ، ريج وڻ، جيئنءَ سي پکين پک
وڏا وڻ ويڙين ۾، ڪير ڳڻيندو ڪک
اونهون ڏيهہ عظيم جو، پيم تانِ نہ پرک
تهان متي لک، ٻال ٻلي جا ٻانيان.

مارئي

- اڃو آب، عنات چئي، ڊرئو متي ڏِٺ
نوٽيون نيل اُلٽيون، پاڪ رُهيائين پٺ
نيجل ٻريا ٿوٻڙا، ٻاٽي ٽئو پلٽ
وليون چڙهيونِ وٽن سر، موئڻ سڳنڌي ڇٽ
تون سونهين سومرين ور! وٺو متي ڪٺ
جتي ڄُلن ڇٽ، سو آءُ ڏيهہ ڏاڏاٽو گهران.

- اودا، گونڊا، تنديا، نيهيرا، نيٽا
فائق ٽئا فقير سي، سومرا! سيٽا
ٻريا تڙ ترائيون، گهيڙين ٽا گهيٽا
ڪن عيش، عنات چئي، وسين ۾ ويٽا
خاڪين تان ڪيٽا، عمر لاهہ عڪس جا.

سسئي

- اونهان، گونهان، گهاٽيون، جت آڏا ڄاڏا لڪ
زهري، بحري، باز ٻرن ۾، چلئو پائن چڪ
نيون، نڪون، نونڊڙا، جت اڙلون، آما، لڪ
منجها اُڪندِ، عنات چئي، هلي ڪارڻ حق
جت جهولا لڳن جهڪ، اُت ڦيرج واڳ فقير تي.

- راڪس ريڪس، گڏي، گورکر، گوَگينور، لڪ لس
آرياڻي جا، عنات چئي، ڏونگر ڏيندءِ ڏس
سنديٰ چانگن چس، وجي پير ٽرندءِ ٻپ ۾.

- ڪٺ کهونم نيٺ نڙ، جت ورڪ وسيهر ويڙ
اونهان ڪن، عنات چئي، ٻون ٻوارئين ٻيڙ
سا منڌ مَين سين ميڙ، جا واقف نہ وٽڪار جي.

سارنگ

- نـو ڪنـڊ نـاڏ ٿـئـا، ڪـئـا وڄـن ونـڪـا ويـس
پلٽيـا پـاريون ڪـري، مـتـي نوٽـن نيـس
اهـرُو اوطـاقـن ۾، مـاري ويـنـا ميـس
سـچڻ ديـسـان ديـس، پـڪـا رڪـن پـاڻ ۾.
- ڏاڏر ڏوڪـي اُٿيـا، توارئـو تـاڙي
سٽي سنگهارن سـعيو ڪـئو، سـامونـا سـاٽي
پـئـا ڏهـن ڏهـائـن ۾، وچ وجهـئـو واڙي
پيـن پٽن ۾ پـر ڪـئو، جي ڳوٺ سـڪيا ڳـاڙي
پرين جي پاڙي، هيـهـون سـسـانـگ سـيد چئي.

انهن مثالن مان ظاهر آهي تہ ميون شاهہ عنات هر مضمون کي نيائڻ خاطر لفظن ۽ محاورن جي اٿاهہ ذخيري کي بيتن جي قالب ۾ پلٽي رهيو آهي، ۽ چڻ هر باب بيان ۾ سنڌي ٻولي جي وسعت کي نروار ڪري رهيو آهي. لفظن جي ڪفايت ۽ معنيٰ جي وسعت جا پڻ بيتن ۾ نهايت ئي سهڻا مثال موجود آهن. جيئن تہ:

- اوڳـڻ پـائي پـاند، پريـن آيـس تـو مٽـي.
- سـڪر سائي سـڪ، جـا نـہ آڇجي عـام کـي.
- تـارا اوتـارا، ونيـون وڇـاٽو پريـن جـو.
- جينءُ جو اُتـر مـٽ، تينءُ سـي وهـسـن ولهـہ ۾.
- وليـون ٿيـون ويهـن، انـا مينهـن، عنـات چئـي.
- ڏڏ تـي ڏان گهـر، ات وڄـا تـا نـہ وَري.
- هـن سـر آئـي ڪـو، آب اجيوئـي نـہ رهـي.
- ڪانگ تهنجي چانگ، منهنجو جڏو جيءُ جيارئو.
- ڳٽيـن پريـن رنـام، اوڳـڻ رسـي سـيڪـو.
- پـاڻ جيئـڻ، پريـن ملـڻ، اي سـڏائتين سـڌ.
- چرخو ائين چـور، جينءُ پونءُ پٽڪو نـہ سٽي.
- سمـون سـنڌ سمـن ۾، جڪري جهو نـہ ڪـو.
- سمـون سـانوڻ جيئـن ۽، رات وسـي ۽ ڏينهـن.
- گولـي بنـدي ڏاهـہ، زر خريـد جتـن جـي.
- جئـان گهـڙي تئـان گهـيـڙ، اوتڙائيـن تـڙ تئـي.
- تڪـان تـڪ گهـٽـي، سـڪ تهـان ئـي اڳـري.
- تخت، بخت، تـڙ، تمـاچي، نـوريءُ سـپ نـونِ.

بيتن ۾ مجازي رنگ: ميون شاهہ عنات پهريون شاعر آهي جنهن پنهنجي بيتن ۾ مجازي حسن کي ڳايو. ڪانئس اڳ توحيد ۽ تصوف، نصيحت ۽ هدايت، حال ۽ حقيقت جو بيان بيتن جو مکيہ مضمون هو. ميين شاهہ عنات پڻ ان روايت مطابق ڪن سرودن، خصوصاً ڪلياڻ، جمن، ڪنيات، سر سريراڳ، رامڪلي، پرڀات، ڏناسري، آسا، ڪاپائتي، ۽ ڪارائڙي ۾ توحيد ۽ طريقت، نصيحت ۽ عقيدت جا پيوند هنيا. مگر جيئن تہ ميين شاهہ عنات پنهنجي بيتن ۾ وصف ۽ بيان جي وسعت پيدا ڪري قصن ۽ داستانن جي سورمين جي سونهن ۽ سينگار کي موثر انداز ۾ ورجايو، ۽ اهڙي طرح 'اعليٰ سنڌي شاعري' ۾ پهريون ڀيرو مجازي حسن جي تعريف جي نئين باب جو اضافو ڪيو. مثلاً:

محبوب

– چنڊ چوڏس ايري، سهسين ڪري سنگار
پلڪ پريان جي نہ پڄي، جي حيلا ڪري هزار
جهڙو سڀ چمار، تهڙو دم دوس جو.
– سڄ سياٽي جا ڪري، تهڙي لالائي لڳن
پلڪ پريان جي نہ پاڙيان، چنڊ اي سين تارن
شمس سهائي اڳرو، منهن ۾ محبوبن
ڪئين قنديلن اڳري، پيشاني پرين
هيءُ جو جلوو جوت سندين، تنهن تان ڪوڙين
قربانيون ڪريان.

مارئي

– سڻ ڏيو سر جهوپڙين، ايي اَجوهي
اڳڻ منجهہ، عنات چئي، پني پاهوهي
ڪوٽي پانهون ڏي، لوڪان ليڪي وڃڙي.
– سڻ ڏيو سر جهوپڙين، ايي جوهي جوءِ
سا وڃون پسي وماسيون، جا سونهن سنڌياسي هوءِ
اوهس پسئو اتهين، پتنگ سيڪو پوءِ
جڏ مارئي متو ڏوءِ، تڏ سورج سونهن جهڪو ٿئي.
– سڻ ڏيو سر جهوپڙين، ايي جوهي جوءِ
تهن جي لڳن تان لهي پيو، ڪر لوئي پلوءُ لال
وڃون وسڻ آئيون، ان اباٽي آهال
ڪامڻ ٿئي ڪهال، سورج جي شرماڻ جي.

Gul Hayat Institute

- ايي جوهي جهوپڙين، سڄ ڏيئي سڄ جهل
پدمڻ جو پڌرو ٿئو، تنهين منهن مهل
وڇون وسڻ آئيون، ان اباٽي اهل
ڪامڻ ٿئي ڪهل، سورج جي شرماڻ جي.

مومل ۽ سندس سهيليون

- گلبدن جون گجريون، ارم اوڍيائون
چوٽا تيل قليل سين، واسنگ ويڙهيائون
مشڪ محبت پاڻ ۾، لڳين لايائون
ڪوڏان پوٽائون ڪچٽان، سيلا سنڌيائون
اهڙي پر، عنات چئي، راڻو رانيائون
سو موتي ڪينءُ پاهون، جو وجي ڪاڪ قرارئو.
- راڻو ريجهايو جيڏيين، سڄ پنن سندا پار
ڪن سينگار، سيد چئي، وجهن هزاري هار
وار وسيهر اڳرا، متي ڪيسَ ڪپار
هٿا سائو سوار، پر مومل ماٽي مينڌري.
- باغ، باغيچا، بنگلا، راڻيون جت رمن
اوئس اپرئو عنبرين، ڪر کهٽيون ٽيون ڪون
اتان ٿي عنبير جا، چٽا تا چُلن
عاقل ڪي اچن، ڪاهي انهي ڪاڪ تي.

نوري

- جهڙي سونهہ سندياس، تهڙو ڪنجهر ۾ ڪين هيو
طول تنهين جي سين، راڻيون اچن نہ راس
مورچل متاس، ايو تماچي هٽي.

سنڌي وائي جي سٽاء جي تڪميل: ميون شاهہ عنات پهريون شاعر آهي جنهن جي ڪلام ۾ سنڌي وائي هيئت توڙي مضمون ۽ معنيٰ جي لحاظ سان اوج تي نظر اچي ٿي. 'وائي' جا موجد سنڌي صوفي شاعر هئا ۽ وائي سنڌ ۾ آڳاٽي دور کان وٺي رائج هئي، پر ميين شاهہ عنات کان اڳ جي شاعرن جون چيل وايون غالباً محفوظ نہ رهيون آهن ۽ بهرحال هن وقت تائين معلوم نہ ٿي سگهيون آهن. ميين شاهہ عنات جون سڄيون ساريون ٻائيتاليهہ وايون ملن ٿيون، جن جي مضمون ۽ سٽاء جي مطالعي مان سنڌي وائي جي ماهيت قدري معلوم ٿئي ٿي.

Gul Hayat Institute

معنيٰ ۽ مقصد جي لحاظ سان ميين شاھ عنات جون وايون تيرهن جدا مضمونن تي مشتمل آهن، جن مان 3 خالص مولود [1]، 14 مدحيہ [2]، 2 دعائيہ [3]، 1 نصيحت [4]، 3 سر مارئي [5]، 1 سر ليلان [6]، 2 سر مومل راڻو [7]، 6 سر سسئي [8]، 1 سر سورٺ [9]، 1 سر سارنگ [10]، 1 سر ڪاموڏ (گنڌري) [11]، 2 هنجهن بابت [12]، ۽ 5 غنائي [13] آهن. انهن مضمونن بابت ميين شاھ عنات کان اڳ جي ڪا وائي ورلي دستياب ٿي آهي. خود 'مولود' جو لفظ پهريون ڀيرو ميين شاھ عنات جي وائي ۾ ملي ٿو: "چئو صلواة صدق سين، اي مولود مدام" [14]. غالباً سنڌس ڇيل مولودن سببان شيخ موسي جي درگاھ تي مولودن جي شغل جا منڊل متا جن ڏانهن شاھ شريف جي بيت ۾ اشارو آهي تہ: "منجهہ مولودي محبوب جا وينا ڪرن وور." مارئي، سسئي ۽ ٻين سرن ۾ ڇيل وايون زبان توڙي بيان جي لحاظ سان برک آهن. انهن کان سواءِ پنج وايون خالص 'غنائي' آهن، جن ۾ صدق ۽ محبت جا ذاتي احساسات اظهار ڪيل آهن. اهي وايون حال توڙي قال جي لحاظ سان نهايت ئي دلپذير آهن.

سٽاء جي لحاظ سان، ميين شاھ عنات جي واين ۾ ٿلهہ بعد هڪ کان وٺي سورهن تائين مصراعو ن ملن ٿيون، جيئن تہ:

7 وايون هڪ مصرع واريون [15]
11 وايون ٻن مصرعن واريون [16]
3 وايون ٽن مصرعن واريون [17]
10 وايون چئن مصرعن واريون [18]
4 وايون پنجن مصرعن واريون [19]
3 وايون ڇهن مصرعن واريون [20]

---

(1) ص ص 87، 89، 168
(2) ص ص 172-173، 183-184، 187-188، 190، 197-198، 309-310
(3) ص ص 118، 101
(4) ص 163
(5) ص ص 139، 148، 157
(6) ص 214
(7) ص ص 230-231
(8) ص ص 245، 252، 259-260، 265
(9) ص 274
(10) ص 285
(11) ص 198
(12) ص ص 203، 204
(13) ص ص 114، 202، 214، 293
(14) سرود پريلتہ فصل-2، وائي-2
(15) ڏسو ص ص 172، 188، 211، 265، 274، 298 ۽ 309
(16) ص ص 114، 163، 167، 184، 202، 211، 230، 260، 285، 293
(17) ص ص 183، 187، 190
(18) ص ص 139، 148، 157، 172، 197، 214، 252، 265، 303 ۽ 304
(19) ص ص 173، 245، ۽ 310-311
(20) ص ص 87، 118، 168

Gul Hayat Institute

1 وائـــي اتـــن مـــصرعن واري(1)
1 وائـــي نـــون مـــصرعن واري(2)
1 وائـــي ڏهـــن مـــصرعن واري(3)
1 وائـــي ســـورنهن مـــصرعن واري(4)

هڪ مصرع وارين واين کي پهريون پيرو پڙهنديءَ گمان ٿيو تہ شايد اهي اڻپوريون آهن. مگر جيئن تہ سڄيون ساريون ست وايون هڪ مصرع واريون آهن انهيءَ ڪري ڪافي وثوق سان چئي سگهجي ٿو تہ اها سٽاء اصلي آهي، ۽ غالباً 'واين' جي ابتدا ٿلهہ بعد هڪ يا ٻن مصرعن سان ٿي.

ميين شاهہ عنات جي ڀائيتاليهہ واين جي ٿلهن جي سٽاء ٻن قسمن جي آهي:

گهڻي ۾ گهڻيون، يعني تہ 33 وايون، اهڙيون آهن، جن جي ٿلهن ۾ قافيو وچ تي آيل آهي، مثلاً:

- ساريان موڪ مليس، پيرون ڪيرون جيڏيون.
- آءُ پرين گهر پيهي، چنيسر! هار هٿان مون ڇڏيو.
- هوت هاڙهي ڏاري هوندا، وانءُ وهلي ساٿ سين.

نو وايون اهڙيون آهن، جن جي ٿلهن ۾ قافيا آخر ۾ آيل آهن، مثلاً:

- دوس قريشي، عرب ديسي، توکي رب سنڀالي ميان سائين.
- توکي مگان تون آهين، ٻيا در ڪونہ سڄاڻا.

قافين کي ٿلهہ جي وچ يا آخر ۾ آڻڻ واري انهيءَ مٺ سٺ سان 'وائي' جي لئي ۾ نت نئين تبديل پيدا ٿي سگهي ٿي. وائي ڳائڻ خاطر وجود ۾ آئي ۽ ميين شاهہ عنات ٿلهہ توڙي مصراعن جي ڪڇ وهڻ ۽ انهن ۾ قافيي جي بيهڪ ۽ لفظن جي پوچ سان واين ۾ لئي ۽ ترنم جي دلڪشي لاءِ ڇڻ نت نوان اسباب پيدا ڪيا. مثلاً:

- ٿلهہ ۾ ٽن قافين جو جوڙ:

اڄ گهر، اڄ گهر ايندا سپرين، وينئي ڪانگ اڏايان
ايهين پانيان.

- ٿلهہ ۾ اندروني قافين جو جوڙ:

سمن صالحن، توڙان طالبن، اصل آهي آمري

•

هلي هلي ماءِ، مون ڳالهہ سڻاءِ، ڪيچين جي ڪاءِ

•

اوڏا آهيـــن آري، تـــون ٿـــي مر کهـــاري
اتي هل هاڻ ملندينءَ هوت کي.

---

(1) ص ص 184-185
(2) ص 89
(3) ص ص 231-232
(4) ص ص 197-198

- ٽلهہ توڙي مصرع ۾ قافيي ۽ رديف جو جوڙ:

تي من موهئو چام، جو سونهن سين ۾ وتري گندري
تي من موهئو چام
سمي سونهاٽي، محبت هاٽي، مهاٽي مها سوندري گندري
تي من موهئو چام

راڳ جي ڄاڻ: وائي جي 'لفظن' کي وائي جي 'لئي' سان هم-آهنگ ڪرڻ واري نڪتي جو موجد غالباً ميون شاهہ عنات ئي آهي، ۽ ان جو وڏو سبب اهو هو جو ننڍي هوندي راڳ جي مجلسن ۾ اٿيو وينو ۽ راڳ جي ڪافي ڄاڻ ۽ پروڙ حاصل ڪيائين. انهيءَ ڪري ئي پهريون پيرو پنهنجي بيتن ۽ واين کي 'سرودن' ۾ سموهيائين، جن مان ڪلياڻ، جمن، ڪنيات، سر سريراڳ، رامڪلي، پرياتي، (پربات)، ڏناسري، جيتسري، پوربي (پورب)، آسا، بلاول، سورٺ، سارنگ، توڏي (توڙي؟) ۽ ڪاموڏ تسليم شده راڳ ۽ راڳڻيون آهن. سندس راڳ ۽ سرن جي ڄاڻ ان مان ظاهر آهي جو خود بيتن ۾ 'وهاڳ' جو نالو ڪنيو اٿس:

- چائين جان چارڻ، تان ويلا لهہ وهاڳ جي[1]
- جاجڪ آهيين ذات، تہ ويلا لهہ وهاڳ جي[2]

'جيتسري' جو نالو پهريون پيرو مين شاهہ عنات جي سرن ۾ ملي ٿو. ۽ راڳ جي علم موجب 'جيتسري' پوربي ناٺ مان هڪ راڳڻي آهي. ڪن واين جي ٽلهہ ۽ مصراعن جي سٽاء مان ڳائڻ جي لئي نروار ٿئي ٿي. مثلاً: هينين وائي 'ڳيچ' جي لئي ۾ رچيل آهي تہ:

مينڌي لال لائينديون سهيليون، هٿ ڳل هار گلاب تني کي
سيد شهباز ڪامل قلندر، در دولهہ سي اينديون
مينديون لال لائينديون[3]

اهڙي طرح 'سرود ڪاموڏ' جي وائي (تي من موهئو چام - الخ.) جنهن جو ذڪر مٿي قافيي جي سلسلي ۾ اچي چڪو آهي، توڙي سرود ڏناسري جي هينين وائي، جا قلندر شهباز جي مدح ۾ چيل آهي، انهن ٻنهي جا ٽلهہ ۽ مصراعون پڪي راڳ جي استائي ۽ انترن جو اهڃاڻ ڏين ٿا:

شهباز لال، گنبذين نور جي ٿيو
هند سنڌ هاڪ هريل، آواز اصفهاني
قلندر شاهہ ڪمال، گنبذين نور جي ٿئو - الخ.

نتيجي طور چئي سگهجي ٿو تہ مين شاهہ عنات هر رنگ ۾ رڱجي شاعري ڪئي. توحيد ۽ طريقت، سلوڪ ۽ نصيحت جا نڪتا پڻ بيان ڪيائين، مگر عوامي قصن ۽ داستانن کي دل کولي ڳايائين، ۽ سنڌي شاعري جي عنوانن کي وسيع ڪيائين. بيتن، مولودن، ۽ واين کي لفظن جي پوچ ۽ بيان جي وسعت سان

---

[1] سرود پربات، فصل - 1 بيت [3].
[2] ايضاً، بيت [4].
[3] سرود ڏناسري فصل - 3، وائي - 2.

Gul Hayat Institute

سينگاريائين. بيتن ۾ مجازي رنگ جي شاعري کي چمڪايائين ۽ واين جي سٽاء ۾ ڳائڻ جي لئي پريائين. سندس پيش رو قاضي قادن توڙي ميون شاهہ ڪريم اصولي طور صوفي ۽ درويش هئا. جن سلوڪ ۽ طريقت جي نڪتن کي بيان ڪرڻ خاطر بيت چيا. سندن واسطي شاعري مقصد نہ مگر ذريعو هئي. ميون شاهہ عنات پنهنجي طبعي ذوق سببان شاعر ساماڻو ۽ شاعريءَ مان پورو حظ حاصل ڪيائين. ميين شاهہ عنات هڪ صوفي درويش جي حيثيت ۾ شاعري ڪانہ ڪئي، بلڪ شاعريءَ جي ذات سندس واسطي درويشي جو باعث بني.

ميون شاهہ عنات ۽ شاهہ عبداللطيف[1]: 'عام سنڌي داستانن ۽ مشهور عنوانن جي تاجي پيٽي ۾ اُٽيل ۽ سُر وار بيتن ۽ واين جي سٽاء ۾ سمايل شاعري' جي سنواريندڙن ۽ سينگاريندڙن ۾ ميين شاهہ عنات ۽ شاهہ عبداللطيف جو شرف مڙني ڪان مٿانهون آهي: ٻئي هن نئين تحريڪ ۾ پائيوار آهن، بلڪ ٻئي هن تخليق لاءِ فطرت طرفان چٽيل جاڙا ٻار آهن. ٻئي ساڳي صورت جون ٻہ اڪيون آهن ٻئي ساڳي سپ جا ٻہ موتي آهن. البت سنڌي شاعري جي فن ۽ ان جي اُسرندڙ فڪر جي ارتقائي تقاضا موجب ٻنهي مان هرهڪ پنهنجو پنهنجو ڪم ڪيو: ميين شاهہ عنات قالب گهڙيا تہ ڀٽائي صاحب اهي سوڌي سنواري پريا. ميين شاهہ عنات ديواريون ڪنيون تہ ڀٽائي صاحب عمارتون اڏيون، ۽ ميين شاهہ عنات صورتون ايجاد ڪيون، تہ ڀٽائي صاحب اهي روح ڦوڪي جاڳايون. ميون شاهہ عنات ڇڻ ڀٽائي صاحب جي آمد لاءِ اڳواڻ بنجي آيو ۽ اچي ميدان سنواريائين جنهن ۾ ڀٽائي صاحب پوءِ ڪوٽل ڪڏايا.

ميين شاهہ عنات جي سوانح جي ٽاڻن ۽ اُهڃاڻن واري تفصيل مان ظاهر آهي تہ ميين شاهہ عنات جي عمر 65 ڪان 70 سال ڪن هئي جو ڀٽائي صاحب سنہ 1102هہ ۾ ڄائو، ۽ ڀٽائي صاحب جي عمر 18 ڪان 23 سال ڪن هئي جو ميين شاهہ عنات وفات (1120 - 1125هہ) ڪئي. عمر جي لحاظ سان ڀٽائي صاحب ميين شاهہ عنات جي پوٽي بلال شاهہ جو سن هو، جو پڻ ڀٽائي زانگر ميان نورمحمد ڪلهوڙي جي دور جو شاعر هو.

جيڪڏهن تسليم ڪجي تہ ڪم از ڪم 13 - 14 ورهين جي عمر ۾ لطيف جو ذهني لاڙو پرجهڻ ۽ پروڙڻ، سلوڪ ۽ صحبت طرف ٿيو، ۽ هن شاهہ حبيب جي حويلي ڪان قدم وڌائي ٻاهر ڪائنات ۾ رکيو، تہ اول جنهن شاعر جو نالو يا جنهن بزرگ جو ذڪر سندس ڪنين پيو هوندو، سو غالباً ميين شاهہ عنات جو ئي هوندو. ميين شاهہ عنات جي عمر ان وقت اسي ورهين ڪان مٿي هئي ۽ سندس بيتن توڙي بزرگي جو مذڪوره جاء بجاء مشهور هو. ميين شاهہ عنات جي سڪونت ۽ شاهہ حبيب جي حويلي وارا ماڳ مڪان ڇڻ ساڳي ئي تر ۾ هئا ۽ وچ ۾ مفاصلو پنڌرنهن ميلن اندر هو. انهيءَ ڪري باوجود ننڍپڻ جي ڀٽائي صاحب جو ميين شاهہ عنات وٽ پهچڻ ۽ ساڻس صحبتون ڪرڻ قرين قياس نظر اچي ٿو.

Gul Hayat Institute

ميين شاهہ عنات ۽ ڀٽائي صاحب جي ملاقاتن ۽ رس رهاڻين بابت ڪيئي حڪايتون هلندڙ آهن جي سچاڻ سگهڙن جي ڪچهرين جو هڪ اهم عنوان آهن. انهن حڪايتن مان جي نتيجا نڪرن ٿا سي هي آهن تہ ميون شاهہ عنات ۽ ڀٽائي صاحب همعصر هئا، ميون شاهہ عنات وڏي عمر جو هو ۽ ڀٽائي صاحب اجا ننڍو هو. ڀٽائي صاحب ميين شاهہ عنات وٽ رس رهاڻ لاءِ ايندو هو، ميون شاهہ عنات ڀٽائي صاحب کي گهڻو پائيندو هو، ۽ ڀٽائي صاحب کي ميين شاهہ عنات لاءِ گهڻي محبت ۽ عزت هئي. سندن ملاقاتن ۽ مجلسن بابت اڪثر روايتون

---

[1] هن موضوع تي اسان سنہ 1952ع ۾ هڪ مضمون لکيو هو جو پهريائين رسالي نئين زندگي (ماه فيبروري) ۾، ۽ تازو "شاعرن جو سرتاج شاهہ عبداللطيف ڀٽائي" (ڀٽائي صاحب بابت مضمونن جو مجموعو، پاڪستان پبليڪيشن، ڪراچي، 1963) ۾ شايع ٿيو آهي. ان مضمون جو مدار اڪثر زباني روايتن تي هو جن جي پيٽ ۾ هن عنوان هيٺ ڪيل بحث ۽ نظريا وڌيڪ مستند آهن.

سُـيون ڳالهيون آهن جن ۾ ڪچهري جي رس خاطر سگهڙن پنهنجي طرفان گل وڌا آهن. ساڳين مضمون ۽ معنائن ۾ ميين شاهہ عنات ۽ شاهہ عبداللطيف جي چيل بيتن جي آذار تي اڪثر ائين سمجهيو ويو تہ ملاقات وارن موقعن تي پنائي صاحب ميين شاهہ عنات جي بيتن کي رد ڪد ڏيندي سامهون بيت چيا. اهڙيون روايتون غيروزندار ۽ حقيقت جي خلاف معلوم ٿين ٿيون. ڇاڪاڻ تہ ننڍي عمر جو نيڪ نوجوان ويهي اسي ورهيہ جي شاعر ۽ درويش ميين شاهہ عنات کي سامهون بيتن ۾ رد ڪد ڏئي، سو اعتبار کان ٻاهر آهي. هڪ تہ نياز ۽ نئڙت، ادب ۽ اخلاق، سنجيدگي ۽ صلح شاهہ عبداللطيف جي طبع جا فطري جز هئا ۽ ٻيو تہ ميون شاهہ عنات کيس گهٽو پائيندو هو، انهي ڪري ٻنهي جي وچ ۾ مناظري ۽ مقابلي لاءِ ڪو سبب ئي ڪونہ هو. سندن ملاقاتن بابت مختلف روايتون هلندڙ آهن جن مان ڪي وڏيڪ وزندار ۽ قابل اعتبار هيٺ ڏجن ٿيون.

چون ٿا تہ هڪ ڀيري جڏهن شاهہ عبداللطيف ميين شاهہ عنات سان مليو تہ ميين شاهہ عنات کيس شعر چوڻ جي ترغيب ڏني، جنهن تي نوجوان لطيف چيو تہ: 'زميـن سڄي ڪڙي پئي آهي، پوءِ مونکي کهڙو ٿا ڏس ڏيو.' ميين شاهہ عنات چيو تہ: 'ابا! تون وڃي سمنڊ ڪيڙ'[1].

هڪ دفعي شاهہ عبداللطيف سوز ۽ درد واري حالت ۾ اهڙي وقت اچي پهتو، جو ميون شاهہ عنات اندر حويلي ۾ هو ۽ ٻاهر ڪا پهر ڪانہ هئي. در تي ڪا ٻانهي هئي جنهن کي لطيف چيو تہ اندر شاهہ کي وڃي ٻڌاءِ تہ ڪو ماڻهو آيو آهي ۽ چوي ٿو تہ وڃي اندر چئو تہ:

در تي ڪري دانهن، در تي ڪري دانهن

ميون شاهہ عنات پيرسن هو ۽ ستو پيو هو. اهو نياپو ٻڌي اُٿيو. ڏگهو مڙس هو ۽ عصا ڪٽي هلندو هو. در ڏانهن آيو تہ عبداللطيف تي نگاهہ پيس ۽ چيائينس تہ :

ڪلهي لائي ٻانهن، ڪٽي پرين ڪندس پانهجو.

ائين چئي اچي عبداللطيف کي ڳرهائي ڏنائين ۽ کيس هر طرح جي تسلي ڏيئي پاڻ وٽ رهايائين[2].

شاهہ عبداللطيف کي ميين شاهہ عنات لاءِ جا محبت ۽ عزت هئي سا هيئين عام مشهور حڪايت مان ظاهر آهي. اسان مٿي (ص 35) پليجي ۽ ڳاهي واري ڳالهہ جو ذڪر ڪيو آهي. تازو هن مقدمي لکندي اسان کي مرحوم قادر شاهہ نصرپوري جي هٿ لکيل اها ساڳي ڳالهہ ملي، جا هن تاريخ 28 ذوالقعد سنہ 1320هہ نصرپور جي مشهور شاعر مصري شاهہ مرحوم (سندس مامي) کان ٻڌي قلمبند ڪئي. مصري شاهہ جي زباني مطابق پليجي زميندار جو نالو 'ڏهيسر' هو ۽ هن ميين شاهہ عنات جي پاءُ ميين احمد شاهہ جي اشاري تي ميين شاهہ عنات جون گهوڙيون، جي سندس ماڻهو ساوڻ جي مند ۾ اُتي چارڻ لاءِ وٺي ويو هو، ديهہ پليجاڻي مان تڙي ڏنيون. ان تي ميين شاهہ عنات رنج ٿي ٻاراتي طور بيت چيو جو اسان مٿي (ص 35) نقل ڪري آيا آهيون. ان ۾ هڪ مڪيہ سٽ[3] هيءَ هئي تہ:

جو ڏهيسر سڄي ڏيهہ ۾ سو وڃان ئي وڃاءِ.

---

[1] روايت حاجي بخش علي شاهہ .

[2] روايت حاجي عمر چانديو.

[3] ص 27 تي ڏنل بيت ۾ اها سٽ چوٿون نمبر سمجهڻ گهرجي.

Gul Hayat Institute

لکيت ۾ اها ڳالهہ سيني ڪان اڳ (1305هہ) مير عبدالحسين سانگي "لطائف لطيفي" ۾ هن طرح قلمبند ڪئي آهي: "چون ٿا تہ هالا قوم جا ڪي گهر شهر شاهپور لڳ[1] هئا. جتي جو وڏيرو ڏهيسر پليجو هو. ڏهيسر ميين شاهہ عنات سان بدسلوڪي ڪئي، جنهن تي ميين شاهہ عنات ڪيس پاراتو ڏنو. ان تي ڪيس (ڏهيسر ڪي) اچي ڏپ ورايو ۽ جڏهن اولياء صاحب (ڀٽائي صاحب) جي اچڻ جو ٻڌائين تڏهن ان ارادي سان سندس دعوت ڪيائين تہ ڪانئس خير جي دعا گهري. عرض ڪيائين تہ 'شاهہ عنات رنج ٿي مونکي پاراتو ڏنو آهي، اوهان دعا ڪري ان جي اثر کي دفعي ڪريو.' حضرت (شاهہ صاحب) فرمايو تہ: **'شاهہ عنات درويش آهي، ساڻس سهڻو سلوڪ واجب هو.'** (بالآخراهو ڳوٺ ڦٽي ويو ۽) هن وقت اتي راهوجن جا ڪي هڪ ٻہ گهر آهن."[2]

مشهور روايت آهي تہ هڪ ڀيري نوجوان عبداللطيف سوز ۽ درد واري حالت ۾ ميين شاهہ عنات وٽ آيو ۽ اچي ساڻس حال اوريائين، جنهن تي ميين شاهہ عنات ڪيس ڳرهاٽي ڏيئي دلداري طور هي بيت ڏنو تہ:

پسي ڏونگر ڏار، جر هلڻ ۾ هيٺي ٽئين — مجازاڻيون موٽيون سٽي پنڌ پچار
تون ڀڃي ڀائج پرين لئي حقيقت جو هار — سگهي لهنديئي سار، آرياڻي عنات چئي.

سگهڙن جي روايت موجب ڀٽائي صاحب ميين شاهہ عنات جي بيت جي جواب ۾ وري هيءُ بيت ڏنو تہ:

پسي ڏونگر ڏاهہ، جر هلڻ ۾ هيٺي وهين — لانچي لڪ، لطيف چئي، ڀنيءَ ڪيچين ڪاهہ
پڇي پورج سسئي، بلوچاڻي باهہ — ان وڙائتي ور جو، آسر هڏ مَ لاهہ
جو اڪنئون اوڏو آهہ، سو پرين پراهون مَ چئو.

موقعي جي نزاڪت مان ظاهر آهي تہ ڀٽائي صاحب کي سامهون هن بيت چوڻ لاءِ ڪو سبب ڪونہ هو. اهو بيت غالباً ڀٽائي صاحب پوءِ ميين شاهہ عنات جي بيت ڪان متاثر ٿي چيو. مرحوم مولانا دين محمد وفائي پڻ "لطف اللطيف" ۾ هيءَ روايت نقل ڪئي آهي[3]، ۽ صورتحال جو صحيح جائزو ورتو اٿس تہ "نوجوان عارف سيد عبداللطيف، جو قبض ۽ بسط جي ڪشش ۾ ڦاٿل هو، تنهن کي ڏسندي شاهہ عنات الله جو ڪجهہ ڦهريائين فرمايو" سو مٿيون بيت هو. ڪي سگهڙ هن حڪايت ۾ ميين شاهہ عنات جي بدران صوفي شاهہ عنات الله جهوڪ واري جو نالو آڻيندا آهن، حالانڪ صوفي شاهہ عنات شهيد سنڌي ۾ شاعري ڪانہ ڪئي. مولانا وفائي مرحوم کي پڻ هي روايت شاهہ عبداللطيف ۽ صوفي شاهہ عنات الله جهوڪ واري جي نالن سان ملي، ۽ نظر پل ڪان ساڳيا نالا ڏنا اٿس. البت ڀٽائي صاحب جي چيل بيت کي هن طرح ورجايو اٿس تہ "حضرت ڀٽائي شاهہ عنات الله کي سندس آڳيا جو جواب جڻ هائو ۾ ڏئي ٿو چوي تہ ور کهڙو بہ اڻ وڙائتو هجي پر اُن کي ڪيئن ڇڏبو. هو پرانهون آهي پر ڪشالا ڪندڙ محبتي لاءِ بالڪل ويجهو آهي."

هن روايت مان جو خاص نڪتو نروار ٿئي ٿو، سو هيءُ آهي تہ نوجواني وارن سالن ۾ ڀٽائي صاحب تي محبت ۽ مجاز جو غلبو هو، ۽ جيئن تہ ميين شاهہ عنات جي مٿس والدانہ شفقت هئي ۽ سندس تسلي واسطي وٽس هر وقت ڀاڄهہ جي ٻڪي موجود هئي، انهي ڪري نوجوان عبداللطيف اچي ساڻس حال اوريندو هو. ٻيو

---

[1] پليجاڻي اسٽيشن جي ويجهو 'شاهپور' جو شهر جو پوءِ ميان غلام شاهہ ٻڌايو.

[2] لطائف لطيفي (راقم جو قلمي نسخو). اها ساڳي ڳالهہ مير عبدالحسين خان سانگي ڪان مليل مواد جي آڌار تي مرزا قليچ بيگ "احوال شاهہ عبداللطيف ڀٽائي" (ڇپايل منشي پوکر داس تاجر ڪتب شڪارپور، دفعو ٽيون، سنہ 1910، ص 66) ۾ اختصار سان ڏني آهي.

[3] لطف اللطيف، وفائي پبلشنگ هائوس، ڪراچي، 1951ع، ص ص 70 - 71.

Gul Hayat Institute

نڪتو جو هن روايت مان ذهن نشين ٿئي ٿو، سو هيءُ آهي تہ لطيف جي سڪ ۽ سوز واري حالت ۾ ميين شاهہ عنات سسئي جي سر مان پنهنجي چيل بيت جي ذريعي ڪيس تسلي ۽ دلداري ڏني. ان مان انهن عام روايتن جي ترديد ٿئي ٿي جن ۾ ائين ڄاڻايو ويو آهي تہ شاهہ عبداللطيف ميين شاهہ عنات کي سسئي جي ڳالهہ سمجهائي ڪيس سسئي بابت بيتن چوڻ تي آماده ڪيو.

حقيقت هن ريت آهي تہ ميين شاهہ عنات جو مهراڻي ۽ ٺٽہ سان گهڻو واسطو هو ۽ انهيءَ ڪري جڏهن مارئي بابت بيت چيائين تہ مارن جي رهڻي ڪهڻي توڙي ٿر جي ماڳن ۽ ترڙن، گاهن ۽ ڏٿن جو تفصيل سان دلڪش پيرائي ۾ نقش چٽيائين. جڏهن نوجوان لطيف جي ميين شاهہ عنات وٽ اچ وڃ ٿي تہ هو انهن بيتن کان نهايت متاثر ٿيو. اهو مذڪور غالباً خود ڀٽائي صاحب جي مجلسن ۾ هليو، ۽ ڪانئس پوءِ جڏهن ان بابت ڳالهيون هليون تہ ڪن ابوجهن ڄاتو تہ ان ۾ ڀٽائي صاحب جي گهٽتائي ٿي ٿئي، البت ان حقيقت جي انڪار ڪرڻ بدران ائين چوڻ شروع ڪيائون تہ ميين شاهہ عنات ڀٽائي صاحب کي مارئي طرف متوجهہ ڪيو تہ ڀٽائي صاحب وري ميين شاهہ عنات کي سسئي جي واٽ ڏسي.

اهڙي روايت کي غالباً ڦهريون پيرو آخوند عبدالرحيم محمد وفا عباسي گذريل صدي جي آخر ڌاري قلمبند ڪيو، جا هوبهو سندس لفظن ۾ هيٺ ڏجي ٿي: پڌرو هجي تہ هن سنڌ ڏيهہ ۾ گهڻا شاعر ٿي لنگهيا آهن.... تن مڙني شاعرن مان ٻہ شاعر وڏا ناميارا آهن: هڪڙو سيد شاهہ عنات، ۽ ٻيو سيد شاهہ عبداللطيف ڀٽائي، ٻئي ڪامل اولياء الله جا ۽ سالڪ هئا. انهن پنهنجن ڪتابن يعني رسالن ۾ بيت مارئيءَ جا چيا آهن. پر سيد شاهہ عنات ساري چمار مارئي جا بيت پيو چوندو هو، ۽ سيد شاهہ عبداللطيف، جو چمار ۾ شاهہ عنات کان ننڍو هو، سو سسئي جا بيت ڏيندو هو. جڏهن شاهہ عنات ماڻهن کان ٻڌو تہ سيد شاهہ عبداللطيف سسئي جا بيت ٿو ڏئي، ۽ اجا چمار جو ننڍو آهي، ۽ ٻيو ساڻس هڪڙو خليفو تمر فقير نالي همراهہ آهي، تڏهن انهن ماڻهن کي چيائين تہ "سسئي جا ستر ڇڏي ٻاهر نڪتي، تنهن جا بيت پلاڇا ڏٻا! تنهنڪري جي شاهہ عبداللطيف هوند مون کي گڏجي، تہ انهن بيتن ڏيڻ کان جهليانس". پوءِ هي ڳالهہ ڪن ماڻهن وڃي شاهہ عبداللطيف کي ٻڌائي. تڏهن پنهنجي خليفي کي چيائين تہ "سيد شاهہ عنات صاحب جي زبان ڏٺي تعاليٰ وٽ مقبول پيل آهي، جي جهل وجهندو تہ پوءِ آءٌ بيت ڏئي ڪين سگهندس تنهن ۾ هاڻي هيئن تا ڪريون جو آءٌ پاڻهي وٽس وڃي ٿو حاضر ٿيان. پر اسان جي گڏجڻ کان اڳي تون بيت سسئيءَ جا پيو ڏج، تہ سسئيءَ جي سچائيءَ کي ڄاڻي." پوءِ گڏجڻ جي وير تمر فقير هي بيت ڏنا:

ڪڙي ۽ رڙي، پرپٺ پيـر پنهونءَ جا ... سڪ ٻڌائين سندرو، جانب ڪاڻ جڙي
لـڪـن سان لطيف چوي، مر منڊ پاڻ مڙهي ... عمرائين ڪڙهي، تہ ٻہ پلڪ پرڀان جي نہ پري.

پرينديئي پنڌ تي، جتن پنيءَ جوءِ ... واڪا ڪيو ويڙهين ۾، ريهون ڪيو روءِ
طالب کي تمر چوي، ور ڏس ڏيرن جو پوءِ ... ڪيچان اوري ڪوءِ، من ٿئي غور غريب جو.

پوءِ هي بيت ٻڌي سيدشاهہ عنات فرمايو تہ: "ابا عاشق الله جا! هيءَ تہ سسئي ڪين هئي، پر سئن ۾ سئي ڇٽبي جنهن جا تو اهڙا بيت ڏنا آهن. جا چئجي هنن بيتن جي ڳالهہ! هي تہ بيشڪ حقيقي آهن، ۽ جيڪا مون عمر سڳوري گذاري سا خير سان گذري، باقي اڄ کان پوءِ اڳتي آءٌ پڻ سسئي جا بيت ڏيندس ڇا کان جو

ضمير هنن بيتن جو حضرت نبي ڪريم شفيع جي پار رجوع آهي. سسئيءَ جي ڳالهہ تو ڪيئن ٻڌي آهي؟" تڏهن سيد شاهہ عبداللطيف ساري ڳالهہ پيراتي ڪري ٻڌايس. پوءِ ان مهل سيد عبداللطيف، سيد عنات کي چيو تہ "مهرباني ڪري مارئيءَ جي ڳالهہ سٽائينم ۽ موڪل ڏينم، تہ آءُ ٻي مارئيءَ جا بيت چوان." تڏهن سيد شاهہ عنات ساري ڳالهہ مارئيءَ جي ڪري ٻڌايس، ۽ چيائينس تہ "جي دل چوئي، تہ پلي ڪري مارئيءَ جا بيت ڏي." مارئيءَ جي ڳالهہ هن پر آهي[1].

سچي سٽاء مان هيءَ روايت بالڪل عامي پئي نظر اچي. تہ فقير پٽائي صاحب ڪان عمر ۾ وڏو ڪونہ هو. فرض ڪجي تہ پٽائي صاحب ننڍي ڇمار ۾ سسئي جو داستان ڪٿي ڳايو هجي، پر ڪانئس بہ قدري ننڍي عمر جي يا سندس سن تہ فقير ميين شاهہ عنات کي ويهي پنهنجا بيت ٻڌايا سو مڃڻ ڪان ٻاهر آهي.

هن روايت کي پوءِ پيرومل نقل ڪيو جنهن جو حوالو مولانا دين محمد وفائي 'لطف اللطيف' ۾ ڏنو آهي، پر مولانا مرحوم شروع ۾ ئي هن روايت جي انهيءَ حصي کي اهميت ڏني آهي، جنهن مطابق پٽائي صاحب ميين شاهہ عنات کان مارئي جي سلسلي ۾ متاثر ٿيو. سندس الفاظ هي آهن:

"هڪ روايت آهي تہ شاهہ عنات پهريون سنڌي شاعر آهي جنهن عمر مارئي جي ڪهاڻي تي ڪي بيت چيا هوا ۽ شاهہ عبداللطيف کي مارئي جو مذڪور سٽائي هن ۾ مارئي جي بيتن چوڻ جو چاهہ پيدا ڪيائين.

پروفيسر پيرومل لکي ٿو تہ شاهہ عنات بابت چوڻ ۾ اچي ٿو تہ هو اول ۾ مارئي جا بيت چوندو هو. شاهہ عبداللطيف جا سسئي وارا بيت ٻڌائين تہ ڏاڍا وٺي ويس جو پاڻ بہ اهڙا بيت چوڻ لڳو:

اڏن، نـــڏر، ايـــري، ڪوجهـــي، ڪميٽـــي
تنهن سان پاروچل پاجهون ڪيون، هوت ڏسي هيٽي
اڳهـائي عنـات چئـي، تـي تڪـر ۾ ٽيٽـي
جا هئي ور جي وهيٽي، تنهن کي محب مليو مُنهبار ۾[2]

لطيف جي ننڍي عمر، صالح طبيعت ۽ ميين شاهہ عنات ڏانهن سندس دلي رغبت مان صحيح گمان اهوئي نڪري ٿو تہ نوجوان لطيف اسي ورهيہ جي هن شاعر ۽ بزرگ وٽ ڪي سوچڻ ۽ سڪڻ لاءِ ۽ نہ ڪيس سمجهائڻ ۽ سيکارڻ لاءِ ٿي ويو. ميين شاهہ عنات ۽ پٽائي صاحب جي سُروار بيتن کي غور سان پڙهندي چٽيءَ طرح معلوم ٿيندو تہ پٽائي صاحب هن بزرگ ڪان گهڻو ڪي پرايو. ميين شاهہ عنات جي بيتن ۽ واين پٽائي صاحب کي گهڻو متاثر ڪيو ۽ ميين شاهہ عنات جي وفات بعد پڻ سندس ڪلام سان پٽائي صاحب جي تمام گهڻي محبت رهي جنهن جو عڪس پٽائي صاحب جي ڪيترن ئي بيتن ۾ بالڪل نمايان طور نظر اچي ٿو. عام زباني روايتن وارن بيتن کي ڇڏيندي، هيٺ اسان ميين شاهہ عنات ۽ پٽائي صاحب جا ڪي مستند بيت يا بيتن جون مصراعون مثال خاطر ڏيون ٿا[3]. انهي لاءِ تہ اسان ٻنهي جي قريبي رشتي کي پوريءَ طرح پرکي سگهون:

---

[1] "عمر مارئي جو قصو (بنا زاتين)" جوڙيل آخوند عبدالرحيم محمد وفا عباسي جو، پريمئر پريس حيدرآباد، ڇاپو ڏهون، سنہ 1911ع تان ورتل.

[2] لطف اللطيف، وفا پبلشنگ هائوس، ڪراچي، 1951، ص 73. اصل متن ۾ هن بيت جون آخري ٻہ سٽون هيئنيءَ طرح آهن جن جي مستند روايتن مطابق تصحيح ڪئي وئي آهي:

اڳهـائي عنـات چـوي تنهنجـي تڪـر مـان ٽيٽـي
جا هي ور جي وهٽي، تنهن کي محب مليو مهياڙ ۾

[3] اهي مثال هن ڪتاب "ميين شاهہ عنات جو ڪلام" ۽ علامہ امداد علي صاحب قاضي جي مرتب ڪيل "رسالو (پيغام) شاهہ عبداللطيف جو" (سنڌي ادبي بورڊ، 1961ع) مان ورتل آهن.

ميون شاهه عنات	شاهه عبداللطيف
اوڳڻ پائي پاند، پرين آيس تو مٺي (ڪلياڻ فصل 1: بيت 3)	اوڳڻ ڪري اپار، تو در آيس داسڙا (ليلان چنيسر داستان 3: بيت 5) پائي آيس پاند ۾، اوڳڻ عيب اپار (مارئي 8: وائي)
برڪت محمد مير، پار پهتا پهيڙا (ڪلياڻ7:1)	سرڻ تنهنجي سير، تون پار لنگهائيين پهيڙا (ڏهر 2:2)
الست ارواحن کي جڏهن جاڳايو جبار (ڪلياڻ 1:2) ڪبير ڪئام ڪيترا، هئي هئي پاٽان هيج سهسين صغير وٽا، ڏونگر ريج اريج (ڪلياڻ 2:2)	الست ارواحن کي جڏهن جاڳايو جليل (سهڻي 10:1) مون هٿان منهنجا ڏٽي، سهسين ٽٽا صغير پڪي منجهه پنوهار جي، ڪوڙين ڪئم ڪبير (مارئي 5: وائي)
اولي اور، عنات چئي، سڪڻ اِيُ شرط (جمن 2:1) ٻُڪي ڏيندا ٻاجهه جي، نهاري نارون (جمن 7:1)	سائو منهن، سونهن وئي، سڪڻ اِيُ شرط (يمن ڪلياڻ 6:7) ٻُڪي ڏيندا ٻاجهه جي، آيا سور ڏٽي (يمن ڪلياڻ 1: وائي)
تارا اوتارا، ونيون وڃاٽو پرينءَ جو (ڪنيات 1:1) سڄ سونهارا، سيد چئي، خبر ڏجاهون هِت آهين اتاهون، هت تو پسين پرين کي (ڪنيات 3:1) سڄڻ سويارا، پيج پنيءَ گهر آئيا (ڪنيات 4:1) جن هميشه هيڪاند، تن سانگ م پئي، سيد چئي (ڪنيات 5:1) چنڊ تنهنجي ٻات، مونکي آهي من ۾ الله لڳ، عنات چئي، تون اڃو منجهه رات تن جنهن جي تات، سي ڏسي تون ڏيکارهون (ڪنيات 7:1)	ونين ۾ تي ويهه، تارن ۾ ڪر تڪيو (آسا 13:3) هت تو پسين پرين کي، تون چنڊ اهوئي آڏت چئج ان کي، ڏيانءَ جو روئي (ڪنيات 3:1) سڄڻ سويارو، پيج پنيءَ گهر آئيو (ڪنيات 10:1) هيڪاندي هوئي، سانگ مَ پوي سڄڻين (ڪنيات 3:1) چنڊ تنهنجي ذات، پاڙيان تان نه پرين سين تون اڃو ۾ رات، سڄڻ نت سوجهرو (ڪنيات 14:1)

Gul Hayat Institute

اُٺ اٺاسو تو گهمي، تو توهي ۾ ٽاٽو
(ڪنيات 4:2)

سُوٽَ وٽبي سيٺ، جهل تہ لاڇهون ڪرهو
(ڪنيات 5:2)

دودستيون دوران، جنهن ڪي سيني سنگهر رُڪ جي
(ڪنيات 6:2)

نوَ نوَ نَيرَ نهرا، پيرين پَيدَ پنجاهہ
(ڪنيات 7:2)

چاريين چندن ڏاريون، تازيون توهي تَوڏ
(ڪنيات 9:2)

الله لڳ، عنات چئي، وڪ وڌندي پاءِ
(ڪنيات 2:3)

نيٺ چنايو نِت، اُپيو اوڏاهين اُسري
(ڪنيات 5:3)

محبوبن جي ملڻ جي، رڪ حاضر منجهہ هيين
(ڪنيات 6:3)

رات سهائي پُون سنئين، تيزين سر جوان
(ڪنيات 8:3)

ڪامل ڪنت سُجان، پيچ پنيءَ گهر آئيا
(ڪنيات 10:3)

ميي ڪي مجاز جو، توهُي ۾ ٽاٽو
(ڪنيات 25:2)

وٽي سيٺ سُوٽَ، پاءِ پنهنجي ڪرهي
(ڪنيات 26:2)

دو- دستي دوپير، سيني سنگهر رڪ جي
(ڪنيات 14:2)

نو نير، ڏهہ ڏاوٽيون، پنڌرهن پينڊ پياس
(ڪنيات 32:2)

چاريئين چندن چوٽيون، نايو ميندي‌ءَ ڏار
(ڪنيات 24:2)

ڪرها ڪسر چڏ، وڪ وڌندي پاءِ
(ڪنيات 15:2)

ٽاٽيو تيڏاهين، نيٺ چنايو نڪري
(ڪنيات 37:2)

ميا! محبوبن جي هلي وانءُ حضور
(ڪنيات 8:1)

رات سهائي، پون سنئين، پٽين وڏو پنڌ
(ڪنيات 6:1)

رات سهائي، پون سنئين، پائي گهرجي پل
(ڪنيات 7:1)

سجڻ سويارو، پيچ پنيءَ گهر آئيو
(ڪنيات 10:1)

•

توهہ جي وٺ طراز، پاءِ اسباب اخلاص جو
متان ڪي من لوڏيين، پسي جنگ جهاز
عدنان عنات چئي، تنهنجي حاصل ٿئي حاج
جُـہ ناڪون ٿئو نواز، تہ اگهہ مڙني هيڪڙو
(سر راڳ 3:1)

نئين بنائج ناڪئا، بيڙي پراٽي
ڪپر ڪارونيار جو، پچاڙي پاٽي
(سر راڳ 5:1)

سڙهہ سنوان، لاڄو نوان، اولا سندن عاج
ساٽي سفر هليا، پري جنگ جهاز
حاصل ڪريين حاج، واحد وڻجارن جي
(سر سريراڳ 12:2)

بيڙي پراٽي، وڪر پاءِ مَ وترو
تري ۾ تُن پيا، پاسئون پاٽي
(سر سريراڳ 1:3)

Gul Hayat Institute

قرقل، قوتا، پارچا، اگر ۽ عنبير
ههڙو وڻج وني ڪري، وجهہ وڻجارا وير
يُتي پاڙ ۾ مَڪري، اڳيان سائر سڄي سير
ڪونهي اهڪ، عنات چئي، جر جو ڪاري نير
گهر تني جي ڪير، ساڻ جني جي سچيون
(سر راڳ 6:1)

قرقل قوتا، پارچا، پاتائون پُڙيون
اُني ڪي عنات چئي، ڦير نہ ڪن ڦڙيون
جي ڇُهَي منجهہ ڇُڙيون، سي بيڙيون رکين ٻاجهہ سين
(سر راڳ 7:1)

لڙ لهرين لس ليٺ تان عربي مون اُڪار
(سر راڳ 1: وائي)
تڙ سبِر تواري، اُيي مگي اوسهيون
(سر راڳ 1:2)
ڪلي ڪيڪاري، تہ اَنءُ ڳالهاري ڳر لائيان
(سر راڳ 1:2)
جر تڙ ڏئا ٻوهيان، الاهي اڇن
(سر راڳ 2:2)
وجي ولاتن ۾، جُڳ لڳا ڪي جن
(سر راڳ 3:2)
پرين او پيهي، ڪند ڪيڙائو آئيا
(سر راڳ 4:2)
مُلا معلم خبرون، پڇي پروڙيج
(سر راڳ - اضافا 2)

اتر اوٺ نہ ڏين، صرفو ڪن نہ سيءُ جو
(رامڪلي 3:1)
آڏيَ جو عنات چئي، اوءِ الڪ سين اورين
(رامڪلي 3:1)
پنن ڪين پٽ ڪٽي، گهرن ڪين گهَرا
مهيسري مخلبوق جي، ايين دور درا
(رامڪلي 5:1)

تون ويسرو وير، ساتين سنيت پنڌ جي
جوڙي جنگ جهاز ڪي، ڪوڏ هٽائج ڪير
وهي وڻجارن جي، بندر ڏانهن ٻهير
گهر تنين جي ڪير، جن لاڳيدار لنگها تئا
(سر سريراڳ 18:4)

قر قل قوتا، پارچا، پاٽيٺ پاتائون
ڪونيون قيمت سنديون، تہ ۾ تاڪيائون
لاڄن منجهہ لطيف چئي، بيڙا ٻڌائون
نذر نبي چام جو چڙهندي چيائون
جي ڇُهي ڇوڙيائون، سي بيڙيون رکين ٻاجهہ سين
(سريراڳ 19:4)
لڙ لهريون لس ليٺ، جت انت نہ ليي آب جو
(سريراڳ 11:1)
ايي اوسهہ پائيان، ڪارڻ وڻجاري
(سامونڊي3: وائي 2)
آيل ڏولئي ساڻ، هوند ڳر لڳي ڳالهيون ڪريان
(سامونڊي 24:3)
جر تڙ ڏيا ڏي، وڻ تڻ ٻڌي وانٽيون
(سامونڊي 23:3)
جڳن جا جڳ ٿيا، تئان نہ موٽيو ڪوءِ
(سامونڊي 10:1)
ڪيڙي ڪيڙ ڪند، ماءِ سامونڊي آئيا
(سامونڊي 43:3)
ملا معلم خبرون، پڇي پروڙيائون
(سامونڊي 17:3)

Gul Hayat•Institute

سدا وهن سامهان عاشق اتر هير
(رامڪلي 4:3)
لاهوتي لطيف چئي، آڏيءَ ڏين اُلير
(رامڪلي 6:7)
پنن جو پٽ ڪٽي، سو جي سڄاڻن
تہ بر ۾ بيڪ لهن، پهر نہ پنن ڪاپڙي
(رامڪلي 5:7)

چراٽي ڇيري سين، ڪارا ڪئائون ڪوڙا
(رامڪلي 8:1)
طمع جي تمام، مور نه اٿن من ۾
(رامڪلي 9:1)
جتان لوڪ لڄ ٿئي، اُت آديسين آرام
(رامڪلي 9:1)
ڪنوٽي موٽي، آيل! آيا مون ڳري
ترڪ ما شغلاً جو، لينگ نه لانگوٽي
ڪمر بستا ڪاپڙي، ڪدين نه ڪاڇوٽي
ٻاهر ٻارڻ سڪئا، ٻابو ٻاهوٽي
پوءِ مَ ويڇوٽي، انـي سين عنات ڇئي.
(رامڪلي 13:1)

جي پائين جوڳي ٿيان، ته پر جوڳيَ ڪِي پار
(رامڪلي 1:2)
ڪويساها ڪاپڙي، پرئا پراهين پند
هي هنين هند، هوءِ هليا هنگلاج ڏونه
(رامڪلي 5:2)
مرڻ آمنا جن، واحد تن نه وسري
ڪپر متي ڪاپڙي، اوءِ نانگا ننڊ نه ڪن
اکيون سنديون تن، اوجاڳي اُجاريون
(رامڪلي 7:2)

آنءُ پڻ تنهين کي، چنديان، ڪِهه اکين سين
(مارئي 1:1)
ڏهه ڏونه ايي ڏي، سنيها جسيد ڇئي
(مارئي 1:1)
مارو ڏن نه ڏين، عمر جي اوصاف ۾
(مارئي 3:1)

ڪارنئان ڪڪا ٿيا، چراٽيا ڇيري
(رامڪلي 5:6)
جي پائين جوڳي ٿيان ته طمع ڇڏ تمام
(رامڪلي 4:4)
سو ڪئائون روپ، جئان لوڪ لڄ ٿئي
(رامڪلي 17:10)
نه ڳنڊا نه ڳبري، نه ڪڇ نه ڪاڇوٽي
سامين ٻاري سُڄ ۾، ٻابن ٻاهوٽي
(رامڪلي 5:10)
ڪچي ڪاڇوٽي، نانگن ٻڌي نينهن جي
جهڙا آيا جڳ ۾، تهڙا ويا موٽي
سڪ نه ستا ڪاپڙي، لاهي لانگوٽي
اُنين جي چوٽي، پورب ٿيندي پڌري
(رامڪلي 6:10)
جي پائين جوڳي ٿيان ته پر ڳرؤ جي پار
(رامڪلي 3:4)
پريا پورب سامهان، راول ٿيا رند
هي جي هئا هند، آءٌ نه جيندي ان ري
(رامڪلي 31:1)
مرڻ مسلم جن، واحد تن نه وسري
متي سڳر ڪاپڙي، نانگا ننڊ نه ڪن
نيڻ سدائين تن، اوجاڳي اجاريا[1]
(رامڪلي 13:10)

چنديان، ڪِهه اکين سين، پيرين رجهان هٿ
(رپ 2: وائي - 2)
ڪريو مهاڙ مليرڏي، روءِ اُيـي چوءِ
(مارئي 8:4)
عمر جي انصاف جا ويئي واساما ڳاءِ
(مارئي 8:4)

Gul Hayat Institute

[1] شايد شاهه عبداللطيف جو بيت نہ هجي، مگر رسالي ۾ شامل آهي.

گھيٽا ٻڪر چاريو، وريتيون وارين
(مارئي 3:1)

لڳنئان لوھہ لھي پئا، تئو بند ٻِدا
(مارئي 5:1)

جرڙا تئو جنجير، ايءُ سنيھو سُٽي ڪري
(مارئي 6:1)

اکيون آب اُڪنديون، پنھنجي ڪوڻ ڪٽن
(مارئي 7:1)

آڌيَ رات عنات چئي، سانيڪا سنجن
(مارئي 8:1)

سڻ سيارچ ساڏوھيون ساريان منجھہ سرير
(مارئي 9:1)

اُني جي اوطاق، پسان [اکيين] شال عنات چئي
(مارئي 15:1)

وڃي آنءُ وطن ۾، واسيان پنھنجا وار
(مارئي 1: وائي)

سائون سيارچ مکٽي، ساريان ساڻ ھيين
(مارئي 1:2)

اوني رات عنات چئي، آندي خبر ڪري
(مارئي 3:2)

پيرون چُنديان پرين سان پلوءُ منجھہ پائي
(مارئي 4:2)

سوئي ساريم سومرا، جو پائر جو پنھوار
(مارئي 18:2)

سرتين ساڻ سمن، اُنُي آھم اُتھين
(مارئي 8:2)

ڇڇيا ڇيڪاريو ڇيلڙا، پٽين پھرائين
(مارئي 4:9)

پيڙيون نيئي پار، تو تان بند بدا تيو
(مارئي 21:10)

سٽي ساٽيھ ڳالھڙي، لھي ويا لوھہ
(مارئي 10:11)

اکيون آب پريو، انھين ڪوڻ ڪٽان
(مارئي 6:11)

سنجن سانيڪن تي وڏيءَ وير وھون
(مارئي 9:8)

نٽين ننڊ وھہ تي، ساري ساڏوھيون
(مارئي 11:10)

مارو جي اوطاق، گھٽو اُڪندي آھيان
(مارئي 25:10)

واسي وار نہ ويڙھيان، مر ڇڳون رھن ڇيڙ
(مارئي 10:2)

سائون سيارچ مکٽي، جيڏيون آٽين جال
(مارئي 5:9)

اُتان اوني آئيو، خبر ايَ ڪري
(مارئي 4:10)

پٽي ساڻ پتار، پائر پيرون چونديان
(مارئي 9:7)

ستيءَ سيئي ساريا، جي پائر جا پنھوار
(مارئي 4:4)

سمن سچاٽي، اُني آھم اُن سين
(مارئي 24:3)

سرتين ساڻ سمن، آھم اُني مينھڙي
(مارئي 18:6)

اتان گھُري گھَري، چندا لاٿي چارٽين
(پريات 2:1)

سمي سامائي، چنتا لٿي چارٽين
(بلاول 6:3)

Gul Hayat Institute

ڏاتـــار ۽ مڱڻـــي ڪئـــا ٻيلـــي جـــا ٻـــول
(پرِيات 9:1)
ساڻ نـہ نيـو سـگهڙين، پهـہ مـــَتي پرِيـات
(پرِيات 13:1)
راءِ رونجهـــي ريلـــي، ڏڏ جيـــنءُ ڏهـــر رچـــائيو
(پرِيات 14:1)
ٻيلـــي ۾ ٻـــاجهون ٿيـــون، ســـپ سـرهي ڪيـــر
(پرِيات 3:2)
ونءُ داتـــا جـــي در تـــي، ســـرود ڪڻـــي ســـاڄ
(پرِيات 9:2)

ٻوليـــون ٻيلـــي جـــون ڪـــري، پاســـي پـــر پيـــو
(پرِياتي 19:1)
نـہ ڪنهـن نيـو پاڻ سين، نـہ ڪنهـن ڪيـو گـڏ
(پرِياتي 22:1)
ســـڄڻ ســـانوڻ مينهـــن جئـــن رُجـــون ٿـــو ريلـــي
(بلاول 13:1)
ٻجهـان ٻاجهـہ تـَـئـــِي، ٻاجهـاڻون ٻيلـي ڏٺـي
(پرِياتي 11:1)
ويهـہ داتـــا جـــي در تـــي، لنگهـــا لائـــي لـــڏ
(رپ 1: وائي)

هلو تہ تڪئا پسون تن جا، جي جهنگين جهونگارين
(پورب 8:1)
اوڏو تـــي چئـــو اونـــڻـــن، ســـنيها ســـيڻن جـــا
(پورب 1:2)
ڪانگـا قريبـن جي، ڪـا ڳالهـہ ڳريـئي آهـہ
(پورب 3:2)
ڳڻيـــن پريـــن رُنـــام، اوڳـــڻ رســـي ســـيڪو
(پورب 3:3)

جي راتو ڏينهن رمن، هلو تہ تڪيا پسون تن جا
(رامڪلي 1:3)
آءُ ســـٽان تـــون ٻـــول، ســـنيهو ســـڄڻ جـــو
(رامڪلي 26:1)
پريـا سـندي پـار جـي، ڪـانگل ڳالهـہ ڳـري
(پورب 25:1)
اوڳـــڻ رســـي ســـيڪو، ڳڻيـــن پريـــن رُنـــام
(آسا 25:4)

سويي! تـون ســـُهاڳ ڪـي پـوري پـر مَ ڏيـج
(ليلا 6)
ليـــلا! ليلائيـــج، اتئـــي مـــاڳ منـــت جـــو
(ليلا 6)
هار هٽان مـون ڇڏيو، ڪـَين چـَـنيسر ڇتـاءِ
(ليلا 8)

ســـويي! ان ســـهاڳ ڪـــي، پـــوري پـــَر مَ ڏيـــج
(ليلا 11:3)
جـــي ليلائـــي نـــہ لهيـــن تـــہ پـــڻ ليلائيـــج
(ليلا 21:2)
آءُ پرين گهر پيهي، ميان ڇنيسر، هار هٽان مون ڇڏيو
(ليلا 1: وائي)

تـہ ڇـَـني چارئي پوت، اوسـَـهہ وٽـي اڪريـن
(آسا 4)
رهـي نـہ رَتــِـي جيتـري، ڏٺـي جـن ڏُئـار
تـــون تنـــي ســـين گهـــار، اوڏا اڏي پڪـــڙا
(آسا 5)

تـــہ چـــارئي چـــادر پـــاند، اوســـا ڪڻـــي اُڪريـــن
(آسا 43:4)
وينـــي جـــن وٽ، ڏڪنـــدو ڏور ٿئـــي
تـــون تـــن ســـين ڪـــٽ، اوڏا اڏي پڪـــڙا
(يمن ڪلياڻ 26:8)

هلي تن حضور، ڪوهہ وللين وات سين
(آسا 7)
نندي وڏي ڳالهڙي، جوڙيو جمع ڪن
(آسا 8)
فڪر سين ڦيراءِ، تہ همہ ڪي حق چوين
(آسا 10)
لتاڙيو لوڪ ڪي، وڃيو پرين پسن
مون تي اکڙين، وڏا تورا لائيا
(آسا 11)
سڏي پاڻ سچو ڪري، عشق نہ ڪري اَڏَ
ايَ تان سائر سڌ، ڪئي جا قوال سين
(آسا 12)

تون ڪئن اڳيان تن، وڃيو وللين وات سين
(پرياتي 9:1)
نندي وڏي ڳالهڙي، سچي تا سمجهن
(پرياتي 9:1)
ڏسڻ ڏسين جي، تہ همہ ڪي حق چئين
(آسا 10:4)
مون تي اکڙين، وڏا تورا لائيا
تہ پڻ پرين پسن، ڪٽان جي ڪر سامهيون
(آسا 3:2)
ايڪ پيالو ٻہ چٽا، عشق نہ ڪري اڏ
ايَ جا ساعر سڌ، ڪيئي جا قوال سين
(يمن ڪلياڻ 3:4)

●

رنديا جني رهڙيا، محبت پائي من
تني سندي سُٽَ ڪي، صراف ئي سڪن
سي ڪٽي هٿ نہ وڃن، ان جو گهر ويٺي ئي اگهيو
(ڪاپاتي 4:2)
ڪو وهہ ڪاپاتيين، جئن ڪتن ۽ ڪنبن
(ڪاپاتي 7:2)
پائي مال ارٽ ۾، ڪتين نہ ڪوڙي
(ڪاپاتي 9:2)

محبت پائي من ۾ رنديا روڙيا جن
تن جو صرافن، اڻ توريو اگهائيو
(ڪاپاتي 16)
انئي پهر ارٽ سين، ڪتن ۽ ڪنبن
(ڪاپاتي 17)
پائي ڏور ارٽ ۾، ڪتين نہ ڪوڙي
(ڪاپاتي 7)

●

چوتا تيل قليل سين، واسنگ ويڙهيائون
(مومل راڻو 1)
جوڳي تينءَ جهرڪئو، جئن چوڏهين ماہ چنڊ
(مومل راڻو 5)
ڪاهي آيا ڪاڪ تي، لڙي لوڏاٽي
(مومل راڻو 9)

چوتا تيل چنبيليا، ها ها، هو هميش
(مومل راڻو 1:3)
مڙهيا گهٽو مشڪ سين، چوتا ساڻ چندن
(مومل راڻو 2:3)
چوڏهين ماہ چنڊ جئن، ڪيو سامي سهائو
(مومل راڻو 1:9)
ڪاهي آيا ڪاڪ تي، ڏنائون ناتر
(مومل راڻو 11:2)

●

Gul Hayat Institute

سمون سنڌ سمن ۾، جکري جهو نہ ڪوءِ
انو پهر عنات چئي، اُيو ايئن هي چوءِ
الا اچي ڪوءِ، ڏڏ وڏو ڏان گهري
(بلاول 1:1)
پاتوندر پاتار ۾، جاءِ جکرو جُهار
(بلاول 7:1)
سمون سانوڻ مينهن جئن، رات وسي ۽ ڏينهن
(بلاول 8:1)

آءٌ جکري جيهو، پُرس پسان ڪونہ پيو
وائي جنهن جي ڍات ۾ ڏيو ۽ ڏيو
وجي چو نہ وهو، ان در مٽي مڱٽا
(بلاول 14:1)
ڪوه نہ جُهاريين جکرو، جنهن ڏيهہ ڍِيا ڏيئي
(بلاول 9:3)
سڇڻ سانوڻ مينهن جئن، رُجون تو ريلي
(بلاول13:1)

ٻانهي ٻانهوٽي، ڪنيزڪ ڪيچين جي
(ديسي 2:1)
آنءُ گولي آهيان گل بوءِ، تون سجاڻج ساٿ ڏٽي
(ديسي 4:1)
سسئي اُت سيد چئي، ريڏي پسي روءِ
(ديسي 4:1)
آٽي اُت جهيڪئا، مهري مزمانن
(ديسي 5:1)
ٻانيڻ ڪي ٻروچ جو آسرو آهي
(ديسي 8:1)
ڪوءِ وجڻ وائي، هلڻ سهان نہ هوت جو
(ديسي 10:1)
ستيس تيلاهہ سرتيون، اديون هيس اجاڻ
(ديسي 1:2)
ڪوهہ ڪچاڙئا روءِ، جتن لئي نہ جاڳهين
ايينين چو نہ عنات چئي، جڻهن سونچل ساٿين سوءِ
ٻانيڻ چوءِ ٻروچ ڏونہ، ڪيچ هلندي ڪوهہ
ايَ پرڪُپر هوءِ، جينءُ هوءِ سانگي تون سمهين
(ديسي 2:2)

ڪنيزڪ ڪيچين جي، ٻانهوٽي ٻانهي
(ديسي3:11)
گولي ٿيان گل بوءِ، جي سجاڻان ساٿ ڏٽي
(ڪوهياري 5:3)
بوتي ۽ بلوچ جي، رڙهي پسان روءِ
(ديسي 10:3)
مزمانن مهري، آٽي جهوڪيا جهوڪ ۾
(ديسي 13:3)
ٻانيڻ ڪي ٻروچ ري ٻيلي ناهہ ٻيو
(ديسي 16:1)
هلڻ سهان نہ هوت جو، وجڻ آءٌ گهوريان
(ڪوهياري 3:4)
اديون آءٌ اجاڻ، مون سگ سجاڻي نہ ڪيو
(آبري 7:2)
ساٿين سئين نہ جاڳين، پوءِ ڪچاڙئا روءِ
اِيَ پر ڪُپر هوءِ، جئن هو سانگي تون سمهين[1]
(حسيني 7:4)

ڪرڙا ڏونگر ڪيچ جا، جت سُڇن نہ نيلا
اچن ات عنات چئي، هيڪَلي حيلا

وڏا وڻ وٽڪار جا، جت نانگ سڇن نيلا
اُتي عبداللطيف چئي، ڪيا هيڪلين حيلا

Gul Hayat Institute

(1) غالباً مين شاهہ عنات جي بيت جون ٻہ مصراعون، جي جدا بيت طور رسالي ۾ شامل ڪيون ويون آهن.

جن جا ور نہ وَسيلا، تن ہاناڙن ٻيلي ٿئين
(ديسي 5:2)

آرياڻي جا عنات چئي، ڏونگر ڏِيندءِ ڏس
(ديسي 8:2)

سندي چانگن چس، وجي پير ٺرندءِ پٻ ۾
(ديسي 8:2)

ڏوري ڏِهہ عنات چئي ٽٽڪ تني لئي تاتِ
روجھن گڏي راتِ، هوت پچندي حب ۾
(ديسي 1:3)

سرهہ گڏبئي سسئي، سوڙهي منجھہ سهي
(ديسي 1:4)

آئين جي ورن واريون، وَجو سپ موٽي
(ديسي 5:4)

تتي ڪوسي ڪاهہ، ڪانهي ويل وهڻ جي
(ديسي 10:4)

هٿڙا ٻاروچن جا، چوڏاري تو چاري
(ديسي 4: وائي - 2)

تنهن کي دل ۾ دوجي ڳالهڙي، مگ نہ تسي مال
(سورٺ 4:1)

تاڙي کي توار، ڀپيهل پتيو هيون
هارين هر سنپائيا، سرها ٿئا سنگهار
(سارنگ 1:1)

اُنا پٽ پراڻ جا، لڪڙي سامارو
(سارنگ 3:1)

سڄڻ هٿڙا ڏور، مونکي مينهن ميڙئا
(سارنگ 4:2)

سرهيون سنگهاريون ٿيون، ٻيارين ٻهي
(سارنگ 13:2)

جت ڪڙم نہ قبيلا، اُت رهبر رسج راه ۾
(آبري 5:3)

ليڙن جو لطيف چئي، ڏونگر ڏيندءِ ڏس
(حسيني 43:12)

سنديءَ چانگن چس، پير ٺرندءِ پٻ ۾
(ديسي 16:5)

روجھہ ڏٺائين رات، هوت ڳوليندي حب ۾
ڪيچين جي ڪڙي ٿيي، توءِ تنين جي تات
(ديسي 12:5)

سرهہ گڏبئي سسئي، سوڙهي منجھہ سبيل
(ديسي 14:5)

وجو سپ وري، آئين جي ورن واريون
(آبري 10:2)

تتيءَ تڏي ڪاهہ، ڪانهي ويل وهڻ جي
(معذوري 7:5)

ڏٺي نہ ڏيرن جا، چوڏاري چاري
(ڪوهياري 12:1)

مگ نہ تسي مگٽو، نہ مِلڪ نہ مال
(سورٺ 13:2)

اڄ پڻ اتر پار ڏي، تاڙي کي توار
هارين هر سنباهيا، سرها ٿيا سنگهار
(سارنگ 8:1)

وٺا پٽ پراڻ جا، وٺيون ساماري
(سارنگ 9:4)

جي پرين هٿڙا ڏور، سي مونکي مينهن ميڙيا
(سارنگ 22:4)

سرها ڪيائون سير، سرهيون سنگهاريون ٿيون
(سارنگ 27:1)

Gul Hayat Institute

جئان گهـَـڙي تئـان گهيـڙ، اوتڙائيـن تـڙ تئـي
(توڏي 1:1)
سا ندي پانئي نيڙ، جهن اهڙي سڪ سيد چئي
(توڏي 1:1)
مهـاران مهي، ڪاجـا پيتـائين پريـم ڪـي
تنهن سُرڪ مُرڪ مستان ڪي، لڳس ڏڏ ڏهي
تان تان تان نہ رهي، جان پيرو نہ ڪيائين پاڻ تي
(توڏي 4:1)
هـادي لـڳ هنيـان، پيـچ پـار پريـن ڪـي
جن اکين سڪ، عنات چئي، تن ڪهڙو ڏوهہ ڏيان
مِهارن ميان! مونکي سنئون سُنهايو پيچرو
(توڏي 1:2)
ميـرا مـَنهـَـن مـچ، سـانيارن سـاهڻ جـا
(توڏي 3:2)
لڏيس نينهن نڏاڻ، ناتہ ڪُنن ۾ ڪير گهڙي!
(توڏي 6:2)

ڪنهن جنهن گهيڙ گهڙي، جئن اوتڙا تڙ تيوس
(سهڻي 5:4)
نـدي تـن نيـڙ ٿئـي، جـي ريءَ ترهـي تـرن
(سهڻي 21:11)
ميهـاران مهـي پيتـائين پريـم جـي
اُرڪ سـرڪ سـيد چئـي، لڳـس ڏوت ڏهـي
سَگهي تان نہ سهي، مِلِي جان نـہ مهار ڪي
(سهڻي 9:5)
گهڙو پڳـو تـہ گهوريو، تـون ڪيـن تـر هنيـان!
ادب اکڙيـن ڪـي، ڏيهـاڻي ڏيـان
ميهـارن ميـان، سـنئون سـنهايم پيچـرو
(سهڻي 11:11)
لـَـيا ڏنـم لار، سـانيارن سـاهڻ جـا
(سهڻي 15:7)
اي ڪم الاهي، ناتہ ڪُنن ۾ ڪير گهڙي
(سهڻي 14:3)

•

آن گنـدرو غريـب، رهـان ڪينجهـر ڪنڌيـن
توسـين ڄـام قريـب، ڏن ڏينـدو ڏيـج ۾
(ڪاموڏ 9:1)

تـون تمـاچي تـڙ ڏٺـي، آءُ گنـدري غريـبہ
توسين ڄام قريب، ڪِي ڏن ڇڏائي ڏيج مون
(ڪاموڏ 7:1)

•

جيلاهہ ڪوٽن منجهہ ڪڪر، تيلاهہ پونر پٽڪن پال سر
(ڪارائيڙو 2)
چـِلڙ ۾ چنـج هٽـي، جـم پسـايين پـک
(ڪارائيڙو 8)
جو سر سرهو سوجهرو، هنجهہ هـُتيئي هـُونِ
(ڪارائيڙو - وائي: 2)

ڪوئـر پـاڙون پاتـار ۾، پونـر پـَري آڪاس
(ڪارايل 23:1)
چـلر ۾ چهنـب هٽـي، مچـي ڪيـن نـہ اي
(ڪارايل 27:1)
لـَلـِي لنئي رات، سـِر ۾ ڪيـو سـوجهرو
(ڪارايل 28:1)

مٿين مصراعن ۽ بيتن ۾ لفظن، فقرن، اسلوب بيان توڙي معنيٰ جي لحاظ سان بالڪل ويجهي مناسبت آهي. ظاهر آهي تہ ڀٽائي صاحب جي ميين شاهہ عنات جي ڪلام سان گهڻي محبت هئي، ۽ شاعريءَ جي واٽ ۾ ڀٽائي صاحب هن عمر رسيده بزرگ ۽ شاعر کان گهڻو ڪجهہ پرايو. ميين شاهہ عنات جي فقرن ۽ مصراعن ڀٽائي صاحب کي ايتري قدر متاثر ڪيو، جو هن اهي تضيمن طور ڪنيا ۽ پنهنجي بيتن ۾ انهن کي پوئي اسلوب توڙي معنيٰ جي لحاظ سان انهن کي ويتر وڌيڪ چمڪايو. نتيجي طور ائين چئي سگهجي ٿو تہ ميون شاهہ عنات اصولي طور شاعر هو ۽ ڀٽائي صاحب حقيقي معنيٰ ۾ مفڪر هو. پيش - رو شاعر جي حيثيت ۾، ميون شاهہ عنات بلند

Gul Hayat Institute

درجي جو مالڪ آهي: اول هن سنڌي شاعري لاءِ نوان گس گھڙيا جي پٺائي صاحب پوءِ وڏيڪ سوڌيا ۽ سنواريا. شاعري جي وراثت ۾ ميين شاھ عنات ۽ پٺائي صاحب جو رشتو چڻ والد ۽ فرزند وارو آهي: بيتن ۽ واين واري سلسلي جي نئين تخليقي شاعري ۾ پٺائي صاحب ئي ميين شاھ عنات جو حقيقي جگر گوش ۽ جاءِ - نشين آهي.

خاتمو

ميين شاھ عنات جي ڪلام جي ترتيب توڙي سوانح جي تفصيل تي ڪافي توجھ ڏنو ويو آهي. اهي ٻئي پهلو ذرا پيچيدا هئا. پر گھڻي حد تائين انهن کي قدري سليقي سان سلجهايو ويو آهي. انهيءَ هوندي بہ مقدمي جي هن خاتمي لکڻ تائين ڪي نيون ڳالهيون ۽ نوان نڪتا ذهن نشين ٿيا، جن بابت هينيان اشارا ضروري آهن.

ترتيب جي سلسلي ۾، سرود ڏناسري جو فصل 4، جو قادري طريقي جي بزرگ شاھ خيرالدين بابت آهي، سو معنوي لحاظ سان فصل - 2 طور اڳ ۾ اچڻ گهرجي چاڪاڻ تہ شاھ خيرالدين سان ميين شاھ عنات جي عقيدت خاص طور هڪ مريد واري آهي. سرود ڏناسري جي فصل -2 جو [22] بيت، "تو سنپارا شاھ ! ڪوڙين ڪرنشون ڪريان - الخ" (ص 22) پڻ غالباً شاھ خيرالدين بابت چيل آهي ۽ انهيءَ لحاظ سان شاھ خيرالدين واري فصل هيٺ اچڻ گهرجي.

صحت جي لحاظ سان ڙ (زباني روايتن) وارا بيت تحقيق طلب آهن، جن مان ڪن بيتن جي اسان پويان "مختصر سمجهاڻي ۽ اشارن" (ص ص 237 - 294) هيٺ تصحيح ڪئي آهي. ساڳيءَ طرح "سرود آسا" جا بيت پڻ تحقيق طلب آهن. 'شاھ جي رسالي' جي قلمي نسخن جي گهري مطالعي مان شايد اجان بہ ڪي اهڙا بيت ملن جي ميين شاھ عنات يا سندس سلسلي جي شاعرن جا هجن. مثلاً: 'رسالي' جي ڪن نسخن ۾ ڏنل 'سر ڏناسري' جو هينيون بيت غالباً شاھ بلال جو آهي:

منهن مناري سامهون ڏٺم نوري نور
ٻرن ٻاهر منجهہ تا ڪوڙين جت قنديل
حضرت جي حضور ۾، زاريون ڪن ذليل
سيد پير سبيل، تو پوچ پياري ٻهيڙا[1].

مرحوم قادر شاھ نصرپوري جي بياض[2] ۾ چاٽايل آهي تہ "تاريخ 27 شوال سنہ 1323ھ" تي شاعر بزرگ مصري شاھ مثال ڏيندي چيو تہ، "ميين شاھ عنات جو بيت آهي تہ:

تو نہ سئو سپرين، نينهن اڳئي شينهن
ٻوليو تہ ٻهر پئو، سئيو سانوڻ مينهن.

"مراد بہ اها فرمايائونس تہ نينهن شينهن آهي جي ٻاهر نڪتو زبان کان تہ ڪائي مارينديس، ۽ جي سيني ۾ هوندس تہ مثل سانوڻ مينهن جي فيض ۽ آبادي ڪندس."

سوانح حيات جي سلسلي ۾ هڪ اهم نڪتي جي وضاحت ضروري آهي. ڪن بيتن ۾ سمايل اندروني اشارن جي بناءَ تي، ۽ خصوصاً سرود ڏناسري ۾ ساگري درياھ ۽ شيخ موسي بابت اُهڃاڻن جي آڌار تي، بنده کي قوي گمان هو تہ ميين شاھ عنات ساگري جي ڪنڌي تي ئي غالباً سڪونت اختيار ڪئي، مگر جيئن تہ

---

[1] پيٽيو. سرود ڏناسري فصل - 5 بيت [3] "مٿي نور نيلڪن جنهن کي آڏي ڪانهي ايل - الخ"
[2] هي بياض سندس پوٽي ميان قادر شاھ جي مهرباني سان مطالعي هيٺ آيو.

"تحفة الڪرام" توڙي ٻين عام روايتن ۾ ڪيس "نصرپوري" سڏيو ويو آهي، انهيءَ ڪري مٿي مقدمي ۾ (ص 21) اسان پڻ سندس سڪونت نصرپور ۾ ڄاڻائي: البت ساگري جي ڪنڌيءَ تي سندس اچ وڃ ۽ اتي سندس قائم ڪيل پاڙ ۽ اوطاق جنهن ڪي سندس نالي پويان 'شاهپور' سڏيو ويو، ان جو تفصل سان ذڪر ڪيو آهي[1].

تازو حاجي بخش علي شاهه ڪي اسان "شاهپور" جي نالي ۽ اهميت بابت پڇا ڪئي، جنهن تي هن خانداني روايتن جي بناءَ تي پوري وثوق سان تصديق ڪئي ته ميين شاهه عنات نصرپور مان لڏي اچي شاهپور ۾ سڪونت اختيار ڪئي هئي ۽ ويندي وفات تائين اتي ئي رهيو. سندس اولاد پڻ ڪافي عرصو شاهپور ۾ رهيو[2] جتي سندن ٻارهن مشهور اوتارا هئا، جي گهٽو پوءِ تائين پڻ قائم رهيا.

غالباً ميين شاهه عنات اولادي ٿيڻ بعد جواني واري دور ۾ ئي نصرپور مان لڏي اچي شاهپور وسائي. جيئن ته وڏي پاءُ ميين احمد شاهه جي غالباً ڪيس گهٽي سهه ڪانه هئي، انهيءَ ڪري پنهنجي جدا سڪونت اختيار ڪيائين. شاعر مصري شاهه مرحوم جي روايت موجب وڏيري ڏهيسر پليجي پڻ ميين احمد شاهه جي اشاري تي ميين شاهه عنات جون گهوڙيون تڙيون[3].

نصرپور مان لڏي وڃڻ بعد به هر جمعي ڏينهن ميون شاهه عنات جمعي نماز اچي نصرپور ۾ پڙهندو هو. انهيءَ سلسلي ۾ مرحوم مصري شاهه جي زباني هيٺين روايت نقل ٿيل آهي[4]:

ميون شاهه عنات رحمة الله عليه جن جمعي جي نماز اچيو نصرپور ۾ ادا ڪندا هئا. هڪڙي ڏينهن پاڻ آيا نصرپور ۾ جمعي جي نماز تي، گهوڙا ٻڌائون مغلن جي نم هيٺ جو اتي سندس ڀاءُ هو ميون احمد شاهه رحمة الله عليه. پاڻ اُسهيا مسجد ۾. پنيان ماڻهن يعني مغلن هيئن ڪيو جو گهوڙن جون واڳون وڍي گهوڙا هڪلي ڪڍيا. پاڻ وري اچي نماز تان ڏسن ته گهوڙن جون واڳون وڍيون پيون آهن. معلوم ٿين ته فلاڻن واڳون وڍيون آهن، تڏهن سندن سنگتن مان ڪن چيو ته، سائين هاڻ هن ڳالهه جو ڪهڙو نياءُ ٿيندو؟ پاڻ فرمايائون ته. بيت:

ڪندو نم نياءُ، نياءُ پيو نم تي
ڪونه رهيو پوياڻ، شهر وڪاڻي شاهه چئي[5].

مرحوم مصري شاهه جي روايتن موجب ميين احمد شاهه جا ناناڻا مغل هئا، پر "شجره طيبه" جي بيان موجب سندس ناناڻا ڇجر هئا، جو وڌيڪ صحيح آهي.

ميين شاهه عنات جي شعر ۽ سوانح جي سلسلي ۾ هي حالات تازو دستياب ٿيا آهن جي هت قلمبند ڪيا ويا آهن. وڌيڪ پڇا ۽ ڪوشش سان ممڪن آهي ته ڪي وڌيڪ احوال ملي وڃن.

20 - جون 1964ع
حيدرآباد سنڌ

خادم العلم
نبي بخش

---

(1) ڏسو مٿي ص ص 25-27.

(2) جنهن ڏانهن مير علي شير قانع "تحفة الڪرام" ۾ اشارو ڪيو آهي ته: سندس اولاد 'ديهه لڪمير' ۾ رهي ٿو. شاهپور وارو ماڳ ديهه لڪمير ۾ ئي آهي.

(3) هن روايت ڏانهن مٿي (ص ص 34 - 35) اشارو ڪيو ويو آهي. مرحوم قادر شاهه سندس مامي شاعر مصري شاهه جي زباني هي الفاظ لکيا آهن: "شاهه نصر الدين رحه ٻه گهر پرڻيا هوا: هڪڙو دلن مان، ٻيو نصرپور وارن مغلن مان. دلن واري گهر مان ميون شاهه عنات تولد ٿيو ۽ مغلن واري گهر مان ميون شاهه احمد پيدا ٿيو. انهيءَ وقت ۾ ڏهيسر نالي پليجو حاڪم ديهه جو زور وارو هو. پوءِ هڪڙي ڏينهن سانوڻ جي موسم ۾ ديهه پليجاڻي ۾ ميين شاهه عنات الله جون گهوڙيون ٻه سندس ماڻهو چارڻ لاءِ وٺي آيو پر پائرن. خصوصاً شاهه احمد جي تعصب ڪري مٿئين زميندار شاهه عنات رحه جون گهوڙيون ديهه مان سندس ماڻهو هڪلي ڏنيون جو اتاهين ڪاهي ويو ديهه ڳاهڪي ۾. اها خبر اولياءُ ڪي پئي تڏهن فرمايائين - بيت:
ڳاهڪي ڳڙ ڪر پليجاڻي پاءِ - الخ"

(4) هي روايت مرحوم قادر شاهه نصرپوري "تاريخ 28 - ذوالقعد سنه 1320هه" تي خود جناب مصري شاهه مرحوم کان ٻڌي.

(5) پڻ پيٽبو مٿي ص 33.

Gul Hayat Institute

مـــتــن

ميين شاهه عنات جو ڪلام

Gul Hayat Institute

Gul Hayat Institute

سرود ڪلياڻ

فصل پهريون

[۱] اسين ٻندا تُهنجا، تون آسانهجو ڏَڻي [ذق]
ڏَنا ڏوهه بَخشيين، خاڪين تان ڪٿي
مڙيئي ڏول نهارئان، جانْ عنيين ساڻ هٿي
تان سَپِنئانْ ئي گهٽي، رحمت تُهنجي راڄيا!

[۲] سائرَ لهريون، ريج وٽ، جينءُ سيِ پکين پکَ [ذق]
وڏا وٽ ويڙُن ۾، ڪير ڳٽيندو ڪکَ
اُونهون ڏيهُ عظيمَ جو، پيمِ تان نه پرکَ
تهان مٿي لَکَ، آنءُ پالَ پلي جا پانئيان.

[۲ الف] آب تارا، مينهن ڦڙا، جن سڀئي ني وٿان؟ [ذق]
ذرا ويڙا، پٿر، ٻاجهون، واريءَ ذرهه ڪٿا
شهر، بحر، ٻلال جٺي، جان هيٺهين ماڻ هٿان
طرح نه پيهم طُومار جي، ڪيڏنهن نظر ڪٿان
اونهون علم الله جو، آهُ پاڻهي سڌون پڙهان
تينهان ئي ڳيهتا، آهُ پال پلي جا پانئيان.

Gul Hayat Institute

[۳] آوَڳڻ پائي پاندِ، پرين! آيس تو مٿي [ذق]
تون پانهجيءَ ڪاندِ، ڪر ڳُڻ اسان سامُهان.

[۴] آوَڳڻ آنتُ نہ ڪوءِ، تُونهين جاڻين سپرين! [ذق]
آسَرُ آهِمِ پوءِ، جينءَ اوڳڻ مَٿائي ڳُڻَ ڪرين.

[۵] پَلءَ جي پائينِ، تن جو خالق! خالي نہ ڪرين [ذق]
گُهرون گهٽ(۱)، گهٽين پرين تن کي اُميدون آهينِ
آسَرَ تنهن آهينِ، جينءَ مڱندا تون نہ موٽائيين.

[۶] جاٽي پڇهي جي ڪِئَمِ، ننيا وڏا ڏوهَ [ذق]

....

[۲ ب] پالَ پلي جا پانئيان، اٿ ڪئيا اپار [ذق]
رحمتون رحيم جون، ڪوڙيين لک هزار
بندا! بندگي، بلال چئي، ڪر پرين جي پچار
جڏهہ صاحب ڏٺي ستار، پانهنجيءَ سين پاجهون ڪري.

[۵ ازف] صاحبُ سدائين، جتي جانڪيتان جيءَ ۾ [ذق]
متچڻ وهين ويسرو، چاڪر تو چائين
پلءَ مهنجن کي(۲)، ڏيهاڙئو پائين
عالمُ آتائين، متانا شريف چئي.

[۵ ب] ڪيم جي ڪلتارا سي پتسيو پاڻي هاريان [ذق]
مديون سي معاف ڪرين، بخشين بخشڻهار!
صاحب در، شريف چئي، آهيون اُميدوار
سپاجها ستار! عيب منهنجا ڍڪئين.

---

(۱) ن. گهرئون گهٽ. (۲) پلو مهنجن کي (ڪذا؟)

تَنئان اوباهوَ ٿئي، ربَّ! تُهنجي توهَ
جي لکيا منجهه لوحَ، سي ميان! تون ميٽائيين.

[٧] مِيان! تون ميٽائيينْ، ڪَئِمِ ڏوهَ ڪبيرَ [ن ق]
آلا! هن عاجزَ جا، سيئي ڪَت صَغيرَ
بَرڪَت مُحمَّدَ ميرَ، پار پهتا پَهيڙا.

[٨] پار پهتا پهيڙا، شفيع سنياريو جَنَ [ن ق]
آگي اڳاهون ڪئو، مَگَرُ مٿان تَنَ
ذوق ۾ جَنّتَنِ، مُحمّدين موڪَ ڪَريين.

[٩] ڄاڻئو ڪوهُ ڄمارَ، غفلت ساڻ گذاريين [ن ق]
پَهرا پُونِ پرينِ جا، سُتين ڪهڙي سارَ
ڀالَ ڀلي جا ڀانءِ تون، جِين پَڪَ پکيين وارَيَ وارَ
سُهائي سَچ ستارَ، آئي ڪوهَ نہ اوريين.

وائي *

منهجي سِيَدَ سارَ لهندو، سونڪي آهي اميد الله ۾ [د]
سجدي پئي سُپرينَ، زاري زور ڪندو.
سونڪي آهي اميد الله ۾

* ميان امام علي شاهه کان مليل.

امت ڪارڻ احمد اچي، پرمل پاڪ پسندو -

مونکي آهي اميد الله ۾

جڏهن صُور ڏَڪاءُ ڏيندو، اکيون سج ڪيندو -

مونکي آهي اميد الله ۾

مُهت ڏيندو مومنينَ، ات محمّد مير ملندو -

مونکي آهي اميد الله ۾

'نَفسِي نَفسِيْ' سيڪو ڪري داتا ڏي ڏڪندو -

مونکي آهي اميد الله ۾

اچِي ات، عِناتَ چئي، بديون بخشائيندو -

مونکي آهي اميد الله ۾

فصل ٻيو

[۱] "اَلَسْتُ" ارواحن کي، جڏهن جا ڳايو جبارَ [ر]

رڙهي رهبر رسئا، سي سُلُ مون نبيَ يارَ

مُلڪين فَلڪين پڌرا، آڳي ڪئا اظهار

ساڪن ڪئا ستار، اوڏا سي، عِنات چئي.

[۲] ڪَبيرَ ڪئام ڪيترا (۱)، هئي هئي پاڻان هيجِ [ن ق]

سَهسين صَغير وَٽئا، ڏُونگر ريجَ آريجِ

ٻاجهہ سڀاجها سڏڙا، شفيعَ! تونْ سُئيجِ

ڪوڙِن سندا ڪارڻي! رهيس، ڏاڻ رسيجِ

(۱) ن. ڪبير ڪيائين ڪيترا - الخ. ق. ڪيئم ڪوڙين ڪبير ڪيترا - الخ.

Gul Hayat Institute

آسانئون جي، عنات چئي، ڪٿهين (۱) ڪا ڪريج
سائينءَ لڳ سڃيج، اکيون عاجز سامهيون.

[۳] شفيع ڏي سڻيج، هن عاجز جون آهون [ذق]
جيلاهه آجهو عالم آهين، اوڏايين دانهون
تيلاهه ڪٿان تو مٿي، ٻاڪاريو ٻانهون
آچان اوراهون، جي مان قرب ڪوٺيين.

[۴] ڪني سهاين ٿئي، عرب ڏي اڪير [ذق]
وڪ برابر هيڪڙي، لهن ڏوهه ڪبير
روشن ٿئان ڏي ٿئي، جتي عالمن آمير
ڳهر تني جي ڪير، مرسل جني من ۾.

وائي *

درس قريشي! عرب ديسي! توکي رب سنڀالي،
ميان سائين!

اول نور نبي جو، تاري ۾ رکيائين.
ميان سائين!

ڏسي ڏيهه ڏٺين کي، 'التحيات' اُتائين.
ميان سائين!

---

(۱) ن. ڪيٿهين
* ن ٽوڙي ق ۾ ڇي واني مارئي جي سُر هيٺ آهي.

Gul Hayat Institute

منجهان بهشت بُراق سينگاري، پيا ملائڪ مُڪائين -

مِيان سائين!

آءُ موجن سين محمّدا! اِيَ توکي ذات ڏنائين -

مِيان سائين!

آدمُ، عالمَ، عارِفَ، مُرسَلَ، سڀ خاطر تو خلقيائين -

مِيان سائين!

جت سڀُ نہ ملائڪن جو، اُت ڳُجهاندر ڳِرهيائين -

مِيان سائين!

جِنْبِي جبرئيل سين، پاونگ پيـر ڏرِيائين -

مِيان سائين!

ڳَس غُربَتَ، خاصِ خلوتَ، اُوپر چڙهہ، اُتائين -

مِيان سائين!

عرض ڪري، عِنات چئي، امت انعام لڏائين -

مِيان سائين!

Gul Hayat Institute

سرود جمن

فصل پهريون

[١] مٿي دائم ڏرن، اُپِينا عِنات چئي [ن]
تن جو لِڪ نہ لحظو لنگهئو، ڪٿو خلاف ڪرن
ويرو تار وڏي گهڻو، سندو شوق سچن
سي پڻ رُوندا رَتُ وَڃن، جن پريتڙو پرين سين.

[٢] مچڻ روئين رت، پاڻي گهاڙ م پڙرو (١) [ن ر]

[٢ الف] عاشق سڀئي ايئن، لئون لڪائج نڪٿيون [ن]
جيئن پترو پهرن نہ نڪري، تن بہ رکج تيئن ء
ساندي ج گهڻو، شريف چئي، تهن نينهن نهائين جيئن ء
تہ ميڙائي جا سينهن، وڻئي ني وسائيين.

[٢ ب] لڪ ميڪ سدائين توئي، پڙر وجهہ م پريتڙو (٢) [ن ق]
جيئن ء پڙرو پاڙيچي نہ پئي، تيئن ء ڪجهوئي تون روء (٢)
ڪر شڪرانا، شريف چئي، آدب پڙ اهوء (٣)
ڪنهن کي ايئن م چوء، تہ لڳي پيرت پريتن سين.

---

(١) ر. پاڻي گهاڙ م پڙرو، اندر رونج رت.
(٢) هي ٻئي مصراعون ق ۾ ڪين آهن.
(٣) ن. پڙوني هوء.

Gul Hayat Institute

اولـي اوَر، عِنات چئي، سَڪَڻ اِيُ شَرَطُ
وَحدت گَڏئو وَتُ، مَڇڻ خبر تَئي ڪَرن ڪِي.

[۳] خَبَرَ ٿي ڪَرنِ ڪي، تہ مانُ(۱) ڪندا ڪوهُ [ن]
صُوَرَتَ سُپيرينَ جي، ڏِٺي ڪونهي ڏوهُ
لوري لڳمِ لوهُ، جنهن مونکي رَتَ رُئاڙئو.

[۴] وَڃُ م وات تَنهينَ، جتان ڪَرَن وهُئو [ن]
تهن پرسڪ سيرنِ ڪِي، جينءَ خيرتئي نہ ڪنهين
سائي راه سنئين، جنهن ۾ نهمت نہ تِرَجيتري.

....

[۲ ب] ايڪيج سيڪيج، لوڪ ڪان، ڍڪ ۾ ڏورن جيئن [ذق]
جو متن مشاهدي ڏٺو، سو قطرو سلان ڪيئن
سانيڄ گهٽو، شريف چئي، نينهن نهائين جيئن
نہ ميڙاڻي جا سينهن، ويٺي ئي وسائيين.

[۲ د] نينهن اکين سنئين، تو نہ ستو سپرين (۲)! [نق]
پوليو تہ پتر پيو، ستئو سائوڻ سينهن
سنئون تني جو ڏينهن، سانيدو جن، شريف چئي.

[۲ ه] روح ۾ ويٺا روُن، ملاحظي مارُهن جي (۳)
ڪا پچار پرين جي، چوريائي نہ چوُن
جين حقيقي حال ٿئو، سي پڌر هڏ نہ پوُن
او حضوري ٿُون، جن ايڏو بارُ، بلال چئي.

---

(۱) ر. مان ڪي.
(۲) ق. تو نہ ستو سپرين، نينهن اکين سينهن.
(۳) ق. ملاحظي مارُهن جي، روح ۾ ويٺا روُن.

Gul Hayat Institute

[٥] اٿَ چُوندَنِ ڪيمَ چؤ، چوندن چيو وسارِ [د]

انئي پهر، عِنات چئي، پَرِ اِهائي پارِ

پايو مُنهُن مونن ۾، غربت ساڻ گذارِ

مفتي منجهہ وهارِ، تہ قاضي ڪاڍيارو نڌئين(١).

[٦] رَهينْ پاسِ پرينَ، تہ ڪوهُ طَبيبَ طَلَبئينْ (٢) [ن،ق]

آندرِ جا، عِناتُ چئي، ڏيکارِ مَ ڏَڏَنِ

هنئون حَبيبَنِ، دِلِ جو درد دفع ٿئي.

[٦ الف] جهڙائي حبيبَ، جي تون تَنَ تهڙو ڪريين (٣) [ن،ق]

تہ سدائين، شريف چئي، پڇين ڪوهُ طبيبَ

لَئون ڪَلّ قريبَ، دَمُ دَمُ ۾ دوسَ اچي.

[٦ ب] دل دُروغين وَٽ، ويهي جيمَ وڃائيين (٤) [ن،ق]

تَنَ سين شامل ٿيءُ مَ، شريف چئي، جي ڳهڙي اچن نہ ڪهٽ

اهڙا لکين لَٽ، ڪر صحبت سچن سين.

[٦ ج] پَرِ پَڌا، مَنَ ڪَڌا، ڪَنهُ ڪَنهُ جي ڪَريِن [ن،ق]

مي پِندَ ۾ پانڇ پانهجا، جي دليون داڙ ڏڙين

جي اهڙا ڪم ڪرين، تن سين شامل ٿي مَ، شريف چئي.

---

(١) ميان امام علي شاہ ڪان مليل. (٢) ق. ڪوهُ طبيب طلبئين، جي رهين پاس پرين.
(٣) ق. جي تون تَنُ تهڙو ڪرين، جهڙائي حبيب. (٤) ق. ويهي جم وڃائين، دل دروغين وٽ.

[٧] دارُونءَ لئي ڪارُونَ، آنءُ نہ ڪندي ويڄَ سين(1) [ن ق]

ٻُڪي ڏيندا ٻاجهہ جي، نهاري نارُون

جن جون سِينءَ لَهَنِ سارُون، تن ڪان ڏُکندو ڏورِ ٿئي.

[٨] ڪوءِ سي ويڄ طبيبَ، دارون درد گهوريان(2) [ن ق]

جن جي ڪل لهن قريب، تن ڪان ڏکندو نہ ٿئي.

[الف] ويڄن ويٺي آئيا، پرين گهر پهچي (3) [ن ق]

صحبت جي، شريف جئي، ڪل ڪري پيئي

پيڙ پري ويئي، اچڻ ساڻ عجيب جي.

[ب] ويڄنئون وري، پرين پهچي آئيا (4) [ن ق]

صحبت جي، شريف جئي، ڏينءَ تيڪ تري

وينءَ تپ تري، جو ٻُجهڻ وارن ٻُجهيو.

[ج] عين آڻائي اڄ، پڇيائون، ٻلال جئي (5) [ن ق]

جنهن تن تسيا ڪيا، تنهن روح پسي ڪيو رڄ

سور سويرئي ڀڄُ، مونکي پرين پاڻ پڇائيو.

[د] ڪريان ڪوه، قطب جئي، تن حڪيمن هاٿي (6) [ن ق]

جيڪي وٺي وجود ۾، تنهن ڪر تون جاٿي

پرين نيي پاٿي، ٻُڪي ڏني ٻاجهہ جي.

---

(1) ق. 'آءُ نہ ڪندي ويڄن سين، دارون لئي ڪارون'. هيءُ بيت 'شاه جي رسالي'، سر يمن ۾ پڻ موجود آهي. (2) ق. دارو درد گهوريان، ڪوءِ سي ويڄ طبيب. (3) ن. ويڄنئون ويٺي آيا، پرين گهر پهچي. (4) ق. پرين پهچي آئيا، ويڄنئون وري. (5) ق. پڇيائون، ٻلال جئي، عين آڻائي اڄ. (6) ق. ڪريان ڪوه جئي، تن حڪيمن هاٿي.

Gul Hayat Institute

فصل پهريون

١ سَڪَر سائي سِڪَ، جا نہ آڇجي عامَ کي [ان]
سُهڻي رهم، سيد چئي، پِي پِيالي پِڪَ
نِيڻن جِنِي جو نانهہ سين، تِنِي ڏِنِي تڪَ
لوڪان ڇَڳي لِڪَ، جي هوءِ حضورِ حبيبَ سين.

٢ پيالي پِريَنِ جِي، مونکي پُر ڪيو [ز]
ساقي! ان شراب سان پوري ڏي پيو
گهڻمان مست ٿيو، اڳيان دَرِ دوست جي(١).

[ان ١] پيالي پرين جي، ڏيکاريو ڏيو [انق]
مون متن مستان ٿيو، خمارئو ڪيو
آب انهيءَ آبِ جو، پُر ڪيئو پيو
تہ جانڪيتان جيو، بقا سان، بلال چئي.

[٢ ب] عاشق زهر پياڪ، پسي وهہ وهسيا [انق]
ڪڙي ۽ قاتل جا، اصلان ئي هيراڪ
بازو آئين، بلال چئي، چارئي چڪن چاڪ
توني آنت اولاڪ، تہ پڻ آہ نہ سلن عام کي(٢).

---

(١) ميان امام علي شاہ کان مليل. (٢) شاہ جي رسالي، سر ڪلياڻ د - ٢، بر ساڳي معنيٰ ۽ ساڳيي ڪافيي سان لطيف جو بيت ذئل آهي تہ: "عاشق زهر پياڪ، وہ پسئو وهسن گهڻو الخ"

[۳] پُروڪو پَروُ، ڏنو موکي مـتارَنِ کي
تهن ٻارهين ماهَ ٻُڌائيو، تہ هو سِپاڻو سَرو
ڳالهاءِ هونِ ڳَروُ، پَرَ ساهَ ڏنائون سَت ۾.

[۴] هَت ڪُٺيو سُڏڪا ڪَري، موکي ماءِ ڳَري [ر]
نہ ڪنهن مارئا جنگ ۾، نہ ڪنهن سُور ڀَري
هاڻي رَئان ڪيئن ڪري، مادر! متارن کي.

....

[۳ الف] وَنُ وَنُ وتِيَ وتـرو، مَتَ مَتَ ملهہ ٻڌو [انق]
قدر ڪيفَ ڪمال جو، پياڪن پيتو
سُرها سر ڏيئو، تا چکن مرڪ، شريف چئي.

[۳ ب] وَنُ وَنُ وتي وتـرو، مَتَ مَتَ ملهہ ٻڌو [قن]
اچـن درس دڪان تي، ڪنڌ قبول ڪيو
موکين موتُ ٿيو، ٻَڌيَ تي، بلال چئي.

[۳ ج] موکي! متارا آئيا، آئي هَتُ آپـَت [انق]
تهن جي ٻها وٽ، بلال چئي، جو مـتڌُ ساڏيوءِ مَت
ساقي! ان شراب جي، وتي ڏئي وٽِ
ميسين آهي مَت، جي پَروڪو پيارين.

[۳ د] ڏي سرو ٻڌ نہ سڻڪو(۱)، مت جو ملهہ ٻڌو [انق]
دارو دو-آستو (۲) تهن جـو، ڪلالن ڪيو
پسي وٽيڪَ وهَ جي، ڏين خُمار ٿيو
پـَرو تن ٿيو، جن قاتل پيتو، قطب چئي.

---

[۴] ڏان [٦] تائين بيت ميان امام علي شاه ڏان مليل.

(۱) ن. سنڱُڪو.

(۲) ن. دُ آستو.

[٥] ڪامي ڪوري وچ ۾، پتنگ وڻا پڇي [ر]
اُنِي وَٽِ آتِش جِي، سيڪا سُڌ سچي
مونٽو ڪوڻ بَچِي، ڪامي سڀ خاڪ ٿئا.

[٦] اچي اُجهايو آگ، ڪي، پتنگ ڪري پرواز [ر]
ڪامي خاڪ ٿئڻ جو، اُنِي وٽِ انداز
رمز پَروڙئون راز، جيري جي جِيئي جو.

Gul Hayat Institute

سُرود ڪنڀات

فصل پهريون

تارا اوتارا، وِڻيون وِڇائو پِرينِ جو [انق]
سيئِي اڳڙ آئيا، جي جي جا جيارا
پَسي پيارا، اکينِ آسُون پُنيُون.

چوڏهن ڏائي چوڏهيون، توڻي چنڊهي سين تارَنِ [انق]
پونِه پاٽ(۱) نه سي پسان، جي سنڌا سپيرينِ

۲ | ا | آهين پوڻهين اوڀڙي، جلوو [illegible] جوڻهي [انق]
اِيُ سرچڻو، شريف پڻ، سڀ [illegible] پڙهي
جتي نُورُ حبيب جو، [illegible] ت [illegible]
جنهنُ پيريان چوڻهي، حقيقت هن حال جي

۲ | ب | [illegible] چڙهي چنڊ جي، [illegible] سڀڻن جو [illegible] [انق]
آڄو پوءِ اکين تي، آني [illegible] آهه
[illegible] تون خالق! جهليهين، ڏيپ جنهي جو ڏاڳ
محبوبن [illegible]، [illegible] سڳڻيءَ بات، بلال چڙهي.

۲ | پ | [illegible] چڙهي چنڊ جي، [illegible] جيئن سڳڻيو [illegible] [انق]
جهڙي ونئي وڃ جي، تهڙا نت سڄيانون نين
ڏورونهن اتر سي ورين، جي اکين آئيا سڄڻيون.

(۱) ق. ڏونهن پات.

Gul Hayat Institute

اُوئِس آنتُ، عِنات چئي، مُنهن ۾ مَحبوبَن
جهڙا ڏينهن ڏِسَن، راتيون تيهي رنگ ۾.

[۳] راتِيون باتِيون چَند سين، مَجِيان سُڪائُون [انق]

....

[۳ الف] هي چنڊ اڀرئي، جو پسي هُت حبيبَ کي [انق]
آڏِتَ! چيچ عجيب کي، ڏنو جو روئي
واريهين واءَ وصال جو، سپاجها سوئي
هيڪاندي هوئي، ٿال سانگ ۾ پوءِ، شريف چئي (۱).

[۳ ب] آءٌ جي ڏيٺيين سنيهڙا، سي سائينءَ لگ سڻيج [انق]
حقيقت هن حال جي، چنڊ! تون پرين چئيج
مقابل محبوب کي، اگهن ۾ آکيج
قربين سنيهج، ته سارهون ڪيئو، شريف چئي.

[۳ ج] سارين سڄي رات، اکيون عجيبن کي [انق]
اوجاڳي نيڻ پيا، تن تني جي تات
آءٌ ته آکان عامَ کي، باللّٰه مندين بات
پرين پسيا پرڀات، اينداسپير، شريف چئي.

[۳ د] چنڊ! چئن ڏسين جي، توکي نيي نگاهَ [انق]
سڄڻس اندرين عاشقين، آن کي آهي آگاهه (۲)
اللّٰه لڳ امانجي، سڄيج سڄڻ سان صلاح
اندر جن جي آه، ٻئي آهِ، بلال چئي.

[۳ هه] چنڊ! چارني پار، آنَ کي آهين اوڏڙا [انق]

---

(۱) شاهه جي رسالي، سر کنڀات د - ۱، ۾ هيٺيون بيت ڏنل آهي:
هُت جو ڏو پسي پورنءَ کي، هي چنڊ اڀري
آنت چيچ ان کي، ڏيان جو روئي
هيڪاندي هوئي، سانگ ۾ ٻوي سڄڻين.

(۲) ن. آن کي آهي اکيان. ق. اکيا آن کي ماد.

پرهہ جو پانڌي پچان، اُڪنڊي اُئُون
سِجَ سونهارا، سيّد چئي، خَبَر ڏجاهُون؛
هت آهينّ اُتاهُون، هُت ڏو پَسين پرينءَ کي.

[۴] چَنڊُ، قُطب ۽ ڪَتيُون، سانجهيَ ساتيرا [ن‌ق]
ڏيا ڏيهہ ڏٽينِ جا، مثان موچارا
سُونهَنِ تا، سيّدُ چئي، نُورَ تَجَلّي تارا
سَجَڻُ سوڀارا، پيہَ پِني گهَرِ آئيا.

[۵] جِين‌تو آندي‌جوت‌جليل‌کان، چنڊ پهنجيءَ کاند [ن‌ق]
ڏيِ وِجهي سيجَ وصالَ جِي، کَلي کارَڻ کانڌ
ماڻڪ پاري مَٿُون، جهيڙي پَلَکَن پاند
جَنِ‌هميشه هيڪاند، تَن‌سانگ مَ پئي، سيّدُ چئي.

[۶] چَنڊَ! تنهنجي ايَّ، مونکي آهي مَنَ ۾: [ن‌ق]

اللّٰه لڳ اسانهجا، ڏج سنيها سردار
ٻارهو ائين ٻانهيجا، قطب چئي، قرار
آميّتِ جا آذار، آکڻ! آهيو اکهين.

[۶] چَنڊ! تهنجي سڪ، مونکي آهي من ۾ [ن]
منجهان سونهن، شريف چئي، پوج جهلي تو پڪ
نهاريندي نيٹر سين، هڏ نہ ٻئي هيڪ
جينءَ تون تارن تِڪ(۱)، تينءَ سڌ منهنجا سپرين.

---

(۱) اصل. جڻن تون تارن ۾ تڪ.

اوڏو اُتر سُپرين، ڪِينَ مَربو سِيُّ
جِي جَڙيا منجهہ جِيءِ، سي ڏسي تون ڏيکار مون.

[۷] چَنڊَ! تُهنجي باتِ، مونکي آهي مَنَ ۾ [انق]
الله لڳ، عِناتُ چئي، تون آچو منجهہ راتِ
تَنَ جنهين جي تاتِ، سي ڏسي تون ڏيکار مون.

[۸] چنڊَ! تُهنجا ويڻَ، مونکي آهين مَنَ ۾ [انق]
الله لڳ، عِناتُ چئي، اِنَ نِياپي نيڻَ
سوِيرائِي سيڻَ، ڏسي تون ڏيکار مون.

[۹] ڪَر چِتائِي چَنڊَ، سَهائِي، سَيد چئي [انق]

[۹ الف] پرين آڀريو چنڊ، ڪري سهائي [انق]
اِن .. ڀري، شريف چئي، لائي اونداهي
جتي نُور حبيب جو، آئهون آت ڏائي
وهاڻي وائي، پيره ڏيندا پرين ڪي.

[۹ ب] سنئين سنبل، آڀرندي چنڊ جا ڪري [انق]
آءٌ ٻاڙيان ٻن سين، ڪوڙين ٻيا قنديل
عالم پسي تنهن کي، آڏي ڪانهي ايل
ڏنيس جوت جليل، اهڙي سونهن، شريف چئي.

[۹ ج] آڀرندو آڏت، ڪري سهائي [انق]
ويندي نت نهاريان، جوڙس چيتائي
مون گهر منهنجا سُپرين، آڻين الاهي!
ته ڪر سهائي، ٻئي بات، بلال چئي.

سَرَها ساڻي پنڌَ تي، ڪِڙيا مٿي ڪنڌَ
جهن موڙِچي منڌَ، لاهِيئي سو لوڪ ڏِٺي.

[١٠] پيشانِي پرينِ ڪي، پلائي جا پير [اذق]

....

[٩/د] چنّهين ڏِسهِين، چوڏهين ڪنڌِين، چنڊ جي سهائي [انق]
اگڻ مٿي آئيا ڪِنهي واڌائي
ڪيُ جا ڪالهه، قطب چئي، پلن پلائي
چوڏِس چيائي، محبوبنّ ملڻ جي.

[٩/هـ] چوڏهينء چيائي چنڊ ڪي، آنتانُ آنتِ ڳهٽي [انق]
تارَ نيڻون تيزِ ڪري، آڏتَ جي آئي
اوء پلڪُ پيريان جي نه پاڙيان، جاڻي هيڪُ ڏِٺي
ماڻيڪ پرَنِ مٿيي، جن جيء قوسَ، قطب چئي.

[٩/و] چنڊ! تون پسين جيتِ، سدا سُپيرين ڪي [انق]
اڪيُون پار عجيبَ جي، تنُ منهنجو تيتِ
قلوب منجهه، قطب چئي، چارو پتهرَ چيتِ
هاڻي اچي هيتِ، ڳالهيون چئج ڳُجهيُون.

[٩/ز] ڳالهيون اچي ڳجهيون، چنڊ تو چيُون جي [انق]
اوء مونکي آهين متن بر، ٻڌايان نه ئي
سانڍيم گهڻو سرير بر، سُپيرينِ جُون سي
اِيُ نيئي نياپو ني، ڪارڻ ڏِٺي، قطب چئي.

[١٠/الف] پيشانيي پيلُ سوج (١)، پرن آڪاسين (٢) اڪيون [انق]
هندين سهانيي، شريف چئي، ڏي اونداهيَ اوج
پلي اڳڻ آئيا، اهڙا سهڻ سروج (٣)
جن ڪرن ڪيي تي ڪوجَ، سي آڳي آڳاهان ڪنا.

---

(١) ن. پسوز. (٢) ن. آنڪاسيُ، ق. آن ڪان سه. (٣) ن. سروز، ق. سروج.

سيئي اڳڻ آئيا، هنيين جني جي هير
لوڏامون(۱) لڪ لهي، جين ڏين پاپوهي پير
سيئي سُرها ٿيا، جهن سڄڻ آيا سير
قمر پاڙي ڪير، شمس سُپيرين سين(۲).

[۱۱] ڇيو تاري جو ڪري، آيو چنڊ چڙهي [د]
بيٺو اُت اڙي، پسي پيشاني پرين جي(۳).

[۱۰/ب] ڪري پاڻ پرين سين، ناموسو نظرُ [نق]
آپيٺو عرصات ۾، قطب چوءِ، قمرُ
ڇڏانيي ۾ چنڊ جيي، پوڪي گُلَ پنورُ
معافيَ جو محضرُ (۴)، لکايائون لُطفَ سين.

[۱۰/ج] جلوو ڪري جهان تي، آدميو عذبانُ [نق]
تنهن سين پندرهن پونيون نہ پاڙيان، جو سپيريان جوشانُ
ڪري ڪُرنشون، قطب چئي، آت سيڪوئي سُلطانُ
ڪَڏ جني ڪُذرانُ، پاسي ۾ ٿين پلڪ سي.

[۱۰/د] تجلو تارن اڪرو، نڪت نوراني [نق]
تنهن سين جوڙيان ڪون جهان ۾، جا پيرين پيشاني
پنو خالق ڪون خلقئو، ڪو سُپيريان ثاني
جتڪ پلا جانيي، آونچي قد، قطب چئي.

---

(۱) ق. لوڏائون. (۲) شاه جي رسالي، سر ڪنيات، د-۱، ۾ هيئيون بيت ڏنل آهي:

پلانيءَ جا پير، پيشانيءَ ۾ پرينءَ جي
اڳڻ اڪنڊنن جي، ڏي پاپوهيَ پير
قمر پاڙي ڪير، شمس سپيرين سين.

(۳) ميان امام علي شاه ڪان ملپل. (۴) ن. محظر.

Gul Hayat Institute

[١٢] چنڊ چوڏِس اُڀري، سهسين ڪري سنگار [ن]
پَلَڪَ پرِيان جي نہ پُڄي، جي حيلا ڪري هزارَ
جهڙو سڀ جمارَ، تهڙو دم دوس جو(١).

[١٣] سڄ سُياڻي جا ڪري، تهڙي لالائِي لڳَنِ [ن ق]
پَلَڪَ پرِيان جي نہ پاڙيان، چنڊُ اِي سِين تارنَ
شمسُ سَهائي اڳرو، مُنهن ۾ محبوبَنِ
ڪئين قنديلَنِ اڳري، پيشانِي پرينَ(٢)
هُي جو جُلوو جوت سندين، تنهن‌تان ڪوڙين قربانيون ڪريان.

[١٤] ڪَتيون رَتيون پاڻ ۾، منجهن ناهہ ڪَپَت [ن ق]
سکو سڀ، سَيد چئي، تِنِي کنان مَتِ
گُوڙهيون گُوڙهي پِيتِ، هميشہ هيڪانديون.

[١٤] قطب تاري جيئن، آچُر آهين سَڄڻ [ن ق]
اچن ڪين ادب منجها، سيري ساٿين سين
ٻيئا آت، بلال جئي، نرتن منجهان نيڻن
تن کي ڪَرُ ڪسيندو ڪين، جي طلب تاري کان مڪيا.

---

(١) شاهه جي رسالي، سُر ڪنڀات، د-١، ۾ هي بيت هن طرح ڏنل آهي:
چوڏهين ڄ چنڊ تون ايرين، سهسين ڪرين سينگارَ
پلڪ پريان جي نہ پڄين، جي حيلا ڪرين هزار
تون جهڙو سڀ جمارَ، تهڙو دمُ دوست جو.

(٢) ن. ڪئي قنديلن تي اگري، ڪا پيشاني پرين.

فصل ٻيو

[۱] چانگا! چِتَ منجهاءِ، مَڇُڻُ ويڙُ وساريين [انق]
اوٺي جو، عِناتُ چئي، توکي ڏيپ نه ڏاءِ
وَٺِي وَڳَـ، منجهاءِ(۱)، ڪَڍُهن ڪرهَ ڪاهيندءِ
ڪاڪَ ڏي.

[۲] تون ننڍو ۽ ناقص، اڳيان بَرُ وڏو بارُ گهڻو [انق]
سلطاني سَراءِ تي، راهَ رَڙندا(۲) پَسُ
هتَ ويڙچڙي ڪٿوءِ وس، هتَ ريهون ڪاريندءِ راهه ۾.

[۳] اڳيـ نه ڪَسِئو ڪرهو، هيڪُ ڪَچو ٻي ڪاهَ [ر]
واڏان پاسي وِرچي، گونرو پَسِئو گاهَ
ڪَتيندئي ڪاسَ سين، ريهون ڪندين راهَ
اَت ڪانهي ٻي واهَ، جِت واڳون وس ڏٿين جي(۳).

[۴] اَتَ! آٽاسو ڏو گُهمي، تو ٿوهي ۾ ٽاڏو [ر]
جَت سَڄي ڏِو جوءِ ۾، جنهن جو گُهمي ٿو گهاڻو

[۴ب] هٿيي ناٿيي نڪته ۾، ڪڏهن نوڏ ٿاٿيدا تڙ [انق]
جو پهنجو پاڻ پلائنو، تنهه نه ڇوندو ڪو(۴)

---

(۱). ن. وٺي ورڳ منجهاءَ، ق. وٺي وڳ منجهاءَ. (۲) ن ق. رڙهندا. (۳) روايت حاجي عمر چانڊيو، ع ٻن ميان امام علي شاهه ٽان مليل. پڻ هيءُ بيت شاهه جي رسالي، سر ديسي د- ۵، ۾ ڏنل آهي. (۴) ق. جن پهنجو پاڻ پلائو، تن نه ڇوندو ڪو.

تانءِ هٿنديءِ تڪڙي، ڪنڌءِ سرواڻُ سياڻو
مَيزلَ اُتي مَهري، تون مَيا! چڙ ماڻو
آڏو ني، عِناتُ چئي، ٽيندين نماڻو
جو لَس چڻءِ لاٽو، سا ويل ويندَيءِ وسري (١).

[د] سُوتَ وٽي سيتُ، جَهل تہ لانچُون ڪرهو [انق]
سُڏڪڙو، سيڏ چئي، ڪَرها! اُتي ڪيتُ
ڪونڌچونڌئي قيتِ (٢) جي سَئون هِنڌهِن سَرواڻ سين.

....

ڪسيندءَ، قطب چئي، چڏيندءَ نہ چڱو
راتو ڏينهان رُنو (٣)، اي بوتا سٺو ٻاتيون.

[٣/ب] ايندءَ ڪم، قطب چئي، اِيَ بوتا منجهہ ٻَرنِ [انق]
آتِ اڪيئي گهڻا، ٻيا چانگا تا چَرنِ
جايون گهٽيون ان جُوءِ ۾ ڪانهي ڪونس ڪَرنِ
سي ڏاگها ڪيم ڏرنِ، مازِ جني جي مصطفيٰ.

[٥] ڪَڙاي ڪرهو، قطب چئي، واڳي جهل وَهٽ (٤) [انق]
متان چوڙيين چيڪ ۾، سور نہ ٽيندو ميٽ
ڪوڙيين ڪيا ڪيترا، اِن ميءِ (٥) رِيٽي رتُ
چانگا ٻسين چيٽ، جي هئين سئون سرواڻ سين.

(١) شاهه جي رسالي، سرتنيات د - ٢ ۾ هيٺيون بيت ڏنل آهي:
اٺ نہ وڃي وڪ سين، چري نہ لاٽو
ميءِ ڪي مجاز جو، ڏوهي ۾ ڏاٽو
پتاري پاٽو، مرندي سين نہ مٽيو.
(٢) ن. بيت (٣) ن. رُهو. (٤) اصل. ڪُڙي ڪرهو، قطب چئي، واڳين جهل وهٽ.
(٥) اصل. مٽي.

Gul Hayat Institute

[٦] دودَستيوُن دُوران، جنهن کي سيني سنگهر رُڪ جي [ن ق]

مَتي آکن آکُڙي وينو منجهہ وٽانَ

جنهن جا هڙائي آهيانَ، سو هاڙِهيو(١) تون هٿ ڏيين.

[٧] ڏَو ڏَو نِيرَ نهرا، پيرين پَيْڏَ پنجاهَ [ن ق]

آکُڙِئو آکن تي، ڏي لَيوئِي لاهَ

جنهن کي سنئين ناه صلاح، سو هاڙِهيو(١) تون هٿ ڏيين.

[٧ الف] سَوُ سنگهرون سيني ۾، تنهن کي پنجاه پَيْڏرين پاءِ [ن ق]

ڪنول جون ڪرهي، جئن شاخون اچن نہ ساءِ

چانگو چيو نہ ڪري، سون نہ وهيٺو ساءِ!

تنهن کي واحد تون واءِ، پهنجي ڪُرِين، قطب چئي.

[٧ ب] هيٺو هٿ وَنيڪُ سو، متو ٿو مَڪراءِ [ن ق]

سَوُ سيليهي سوکِها، تنهن کي نِيرَ نهرا پاءِ

ڪَرهو ڪِين، قطب چئي، متان چانگو چرهو ڪاءِ

پيهارج ٻَرَ جاءِ، اجان نيو ايءَ نقاش ۾.

[٧ ج] سيٺ سُوَٽ سوکها، پاتم ڪَرهي ڪنئين [ن ق]

ليڙو لائي ڏسئو، پوءِ نيَر ساڻَ نئين

چانگو چيو نہ ڪري، تنهن کي صاحب وجهہ سئين

او ٻا هيوسِ آئين، ڪنهين پَتِ، قطب چئي.

[٧ د] ڪُڏا ٿورو ڪرهہ، ڏي ساٿي تي ماٿي [ن ق]

ابٿي سٿي آکُڙي، آڪَ ٻَسيي آٿي

ناحق نِيرَ پيئو، آٿُ ٿو آڙاٿي

ڏاتوري ڏُتارئو ڪيردارُ گهاٿي

جا وَل وِهاٿي، اوڏو وانءَ ۾ آنِ کي.

(١) اصل . هتاره°

Gul Hayat Institute

[٨] ڪائي نہ ڪٺهار، چندن جا چوپا ڪري [ا ق]
آڳر(١) اوڏو ئي نہ وڃي، سرڪنڊ لهي نہ سار
لاٽيءَ جي لڳار، ميو متارو ڪيو(٢).

[٩] چالَ ۾ جهڪي سوڍ، ميو متارو هئي [ا ق]

....

[٧ ه] تو تنرڦيري توڏو، مٿي آڪن آڪڙي(٣) [ا ق]
نيڻرُ پاڻي نيهرو، ٻنڌُ گونڌري جو گوڏو
ڦڪيي ڦلي جنهن جي، آڻ ۾ تنهن اوڏو
نہ لهي نہ اوڏو، ڪنهن ويل، قطب چئي.

[٧ و] ڪي وڻ ٻنسي ڪرهو، ڊاري چڙ ۾ ڊيلو [ا ق]
ڏسيچ ڏيهہ ڏٺين جــ، هيءُ زوراورُ زلو
تي سروڻ سوڪهو، ڪيچ ٻوٽي جو ٻيلو
رڪائج رهــ وات ۾ تنهن چانگي ڪي چيلو
تــ محبوبن ملو، قراربن، قطب چئي.

[٨ الف] ڪرهي منڌي ڪنر، پيئي نہ منڌ سرواڻ ٿي [ا ق]
سرڪنڊڻن، شريف چئي، ڦريو، چري ڦر
اِنَ ايڏي سيين ٻرڻ، ويٺو آهي وڪ ٻر.

[٨ ب] چري ڪل گلاب جا، جايُون ٻئو جنبات
ائين آڪڙَ وڻ جي، تنهن توڏي کي تات
نيزا، نباتون، ناڳيلَ ول، روڙي(٤) آيو رات،
اِن ڪرهي جي، قطب چئي، جت پروڙج ذات،
پوءِ ڦٽي ٻرپات، هيءُ اکين آتانهين آئيو.

---

(١) اصل: عطر. (٢) ق ۾ هيءُ بيت ٧ الف بعد درج ٿيل آهي. ٻئي هيءُ بيت شاهہ جي رسالي، سرڪنيت د - ٢، ۾ ڏنل آهي. (٣) ميان بخش علي شاهہ جي روايت موجب: 'آڪ ٻڙوي اڪن تي، تو ٻڙي توڏو'. (٤) ن. روڙهي.

چارِيين (۱) چَندن ڏارِيُون، تازيون تو هِي توڏَ
پُويو پايين پَٽَ ۾، ڪوڏيون منجها ڪوڏَ
جن لاڪيڙِي لوڏَ، تان نہ ترسَهُون تِن ڪي.

[۱۰] اچان ڪَره ڀِهاڻَ، ڏَٺين ڏُٺي هَٿ ڪئو [ق]
ڳچِيَ ڳانا، مُنهن ماڻڪيون، پُنِيَ پاڪُ پَلاڻَ
پرين چڙهندا پاڻ، والي ٽيندو وڳَ جو.

[۱۱] ڪَچو پَڪو ڪرهو، ڪَہ ٽيندِيائي ڪانَ [ر]
سوڌهون جو سات جو، سو مهند لهندو مانَ
هي هٿي جا هاوانَ، هتِ آهڪي ناه، عِنات چئي[۲].

[۸ ج] اوڪاري اِلاچِيئُون، آيو ڪئوري ڪاءِ [نق]
اصلان ٿِيي نہ آئيو، انگهڻ تنهن جهي لاءِ
ڏهہ ڏهہ پيرا ڏينهن ۾، تنهن ڪي جتّ جتاءِ
ميو ٽيلانہ ماءِ، تو ڪوڏ ڪري، قطب چئي.
[۹] پُويو پُويو پائيين، لاڻَن جون لارون [ذق]

---

(۱) جارِيين - - چارِيئين، يعني آءٌ توکي جاريان. (۲) روايت حاجي عمر چانڊيو ۽ پڻ
ميان امام علي شاه کان مليل. ميان امام علي شاه جي روايت موجب "هتي هل هاوان، اکيان
ڪانهي اهکي، عنات چئي". هي بيت، شاه جي رسالي، سُر ديسي د- ٥، ۾ ڏنل آهي، ۽ پڻ
سنڌ ۾ سڪڻون ويٺ مختلف روايتن سان مروج آهي، جي هيٺ ڏجن ٿيون :

ڪَہ ٿيندِيائي ڪانَ، ٿئِر نہ ڪاڇو سائيا!
اهي آهن هتي جا هنگام، هتّ ڪانهي اهکي، عنات چئي.
(روايت سالار چانڊيو)

ڪَہ ٽيندِيائي ڪانَ، سُتو ٻوندا سائيا!
(باقي حاشيہ صفحي ٢٦ تي)

Gul Hayat Institute

فصل ڏيهو

[١] ڪامُون سَهُہ مَ ڪرها! بانئا سَهُہ مَ ٻُٽَ! [١]
اللہ لڳي، عِنات چئي، هورين هل مَ اُٽَ!
پِرين پَرچايُون رُٽَ، جِنِ وِڏُوٽي وِرہ ٽَڻا (١).

ميا! موتي جنہ ۾، سي وجهيين مهارون (٢)
سونهري، شريف چئي، ترنگ تنہ تارون
چوڻو چندن چاريين، لڳئي سڀ سارون
ڪرها! مچ ڪارون، تہ هونديءَ رات هُت سڙهُون.

(هلندڙ حاشيہ صفحي ٢٥ جو)

بورائو بهشت جو، اچي مُوت لوندو مان
اهي سڀ هتي جا ها ڪار، هت ڪونهي اوکي، عنات چئي.
(روايت خليفو محمود نوحاڻي)

ڪنہ ٿينديائي ڪانءَ، سهڪي آئين سائيا!
سائين جو سات وڏيرو، سو مهت لوندو مان
هي سڀ هتي جا ها ڪار، اڳيان ڪونهي اهک، عنات چئي.
(ديواني شاه جي درگاه جي مسجد جي
ديوار تي سُرڪن سان اڳ جو لکيل)

ڪنہ ٿينديائي ڪانءَ، سو ڪي پانجاه سائيا!
سونهون اڳيان سات جو، اچي محمد لوندو مان
هي هتي جا هل ها ڪار، هتي ڪونهي اهک، عنات چئي.
(روايت حاجي عمر چانڊيو)

انهن عام روايتن موجب هيءُ بيت ميين شاه عنات ۽ شاه عبداللطيف جي آمهون سامهون بيتن مان آهي. (١) هيءُ بيت خليفي محمود نوحاڻي کان مليو. شاه جي رسالي (سرڪاري ڇاپو)، سر ڪنڀات فصل ٢، ۾ اٺ هيءُ بيت ڏنل آهي جنهن جي آخري مصرع جي پڙهڻي هن طرح آهي: "تہ پرين پرچائي رٺ، جن وڏوڙي وره ٽڻا". (٢) اصل. وجهين سي مهارون.

[۲] ڪامون سَهه مَ ڪرها! بانئا ڪيمَ هٿاء [ر]
الله لڳ، عناتُ چئي، وِڪَ وَنديَ پاء
پِرينِ سِي پرچاءِ، جنِ وِڏوڻي وَرهَ ٿئا(۱).

[۳] چَرهو سَرهو سَقُرو، چَندنَ چاريين جاء [انق]
مَيا! ماٺو مَ وَهينِ، هَل حبيبن لاء
ڪَرها ڪُرَ سَنداءِ، ڪَسئا تہ رَسئا.

[۴] لَڪ لاڪيٽو آڳرو، ڪوڙيون ڏيئي چوڙ [انق]
اِهڙي سَت، سيدُ چئي، جينُ تينُ ڪَري جوڙ
تُرتُ رَسَندو توڙِ، جو پِلاڻو پِرينِ مٿي.

[۲ الف] هل تہ هيڪاندو ٿئين، ڪرها! وجهہ مَ ڪاڻ [انق]
جيڏانه عالمَ آسرو، تون توڏ! تيڏاهين تاڻ
ڪاميل آتِ، قطب چئي، پهچائجاهون پاڻ
تہ رات هيي ڪريون رهاڻ، هٿي هلي حبيب سين.

[۲ ب] سڀ آي رات هيي وجي رَسئا، جي ٿَنهين جو جوٽُ [انق]
آنانا! الله لڳ، منزل تان مَ موٽُ
ڪيي چذج، قطب چئي، خاطر منجهان کوٽُ
اجان تون آيوٽُ، ڪيجانهين ڪنيڪام سين.

---

(۱) هيءُ بيت خليفي محمود نوحاڻي ڏان مليو، ۽ سندس روايت موجب آخري مصرع جي پڙهڻي: 'پرين سي پرچاء، جن ڏمربي ڏينهن ٿئا'. شاه جي رسالي (سرڪاري ڇاپي)، سرڪنيات، فصل ۲، ۾ پڻ هي بيت ڏنل آهي، جنهن مطابق آخري مصرع جي پڙهڻي ڏني وئي آهي، البت لفظ 'وڏوڙي' کي 'وڏوٽي' ڪري لکيو ويو آهي.

[٥] پيشانيءَ ۾ پرين جي، چانگي رکيو چٽ [ن]
نيتَ چِناءِ نتُ، اُڀو اوڏاهين اُسري (١).

[٦] ڪَرَها! چَرِ ڪِيمَ ڪِينَ، وَليون اِيَ وهين (٢) [ن ق]
توڏا! تاڻيندءِ تَڪڙو، اصل آھ اِئين (٣)
محبوبن جي مِلڻ جِي، رک حاضر منجهہ هيين (٤)
هُت معلومَ مِينَ، بوتا! تهنجون باتيون (٥).

[ش/الف] ڪرهي ڪا، قطب جئي، چانگي آئي چست [ن ق]
پسڻ ڪارڻ پرين جي، تو وڏا ڪري وسُت
او سونهي (٦) آيو ڪسِت، جايون جنهين جوءِ ۾.

[ش/ب] جاڻن سندي جوءِ ۾، چانگي لايو چارُ [ن ق]
سدائين سرڪند جو، مترُ چري ڏيڏڙي ڏارُ
اعزي ڪرهي، قطب جئي، صاحب آھ سوارُ
آو اٺ ڏيندو آڌڪارُ، پهچائيندو پرين ڪي.

[٦/الف] ڪرها چرج ڪيمُ ڪينُ، ليڙا اِيَ لائي [ن ق]
ڏيندين آهُرَ ايلاچين جي، ٻئو سرڪند سچائي (٧)
ڪرڦلن جي، قطب جئي، اڄ مٿي مڙهائي
جڙيَ جا جوهر جي، اوڏ پايئين پلائي
وڃ ۾ وهائي، هل تہ گڏجهُون ڪوت ڪي (٨).

---

(١) ميان امام علي شاھ ڪان مليل. (٢) ن. ايُ وهين. ق. وليون ئي وهيُن. (٣) ن. اصل آهي ائين. ق. ڪهڻي توري ڏيهين. (٤) ق ۾ لفظ "رک" ڪونهي. (٥) اصل. معلوم آھ. (٦) ق. سونهين. (٧) اصل. تہ آئي ڏيهن آهُر ايلاچين جي، ٻئو سرڪند سچائي". (٨) ن ۾ ٻئي ڪنهن صفحي جي حاشيہ تي هي بيت هن طرح ڏنل آهي:

ڪرها! چرج ڪيم ڪي، ليڙا اِيَ لائي
ڪر چاڻ چندن سين، سرڪند سچائي
ڪرڦلن ۽ ڪافور جي، توکي ميا مڙهائي
وڃ ۾ وهائي، هل تہ پسيهُون حبيب کي.

[٧] کھڙي چاريئين(١) ڪرھا! سَندي سَر ڪنڊ شاڪَ [نق]
آڏيـو آھـرَ ۾ ڏيئين(٢)، ڏَسـا پايو ڏاڪَ
موٽڻ گُتو مُھرو، لنڪڻ لوڏئين لاڪَ
بَرِ ۾ ڦُڻائج باڪ، تہ ڏَڪَي مَلھُون ڍولَ کي.

[٨] رات سَھائِي، پُونُ سَنْئِين، تيزين سرَ جوانَ [نق]
وَنْڪا وَچيـرڻ تـي، سَرتـنا آپ سجانَ
گھوري تَن وجھانَ، وجھي ھنيين ھٿن سين(٣).

[٩] سوارَ سَرتا، چوڏس رِيَن، آڻ ڪاھيا ڪيڪانَ [نق]
ڍِهَہ ھيڪَڙي پاڻ ۾، جاڳيا رات جوانَ

[٦ ب] سـڪـڻ ھٿين(٤) سروانُ ڪر، ليڙا ڪنھين لـل. [نق]
پوک پرانيي برڏيھہ ۾، تنھن جي ڪر، قطب چئي، ڪـل.
ڏاتُوري ڏُتارنو، پـاڻ تنان نـي پـل.
جا ورھائي ول، اوڏو وان غ ۾ آن ڪي.

[٩ الف] چوڏس چيتي، ڏر سئين، پاتانون پلاڻ [ذق]
آتيـجَ(٥) عراقي پنڌ ۾، مٿن جوپ جوانَ
تيوڙن کنھلون چت ڪيون(٦) آت اڳاپيڙن پاڻ (٧)
ڏر ڪيجانہي آئيا، قطب چئي، ڪيڪانَ
پلنگ ويڻا پاڻ، اوھ ڍول ڏيکي گھر آئيا.

---

(١) اصل. چارئين. (٢) اصل. ڏئين. (٣) ن. گھوري تَن وجھانَ، وجھي ھنيي ھٿن سين، ق. گھوڙئين تين ويڄھانَ، وجھي ھنيي ھٿن سين'. (٤) ق. سکي ھٿين.
(٥) اصل ن ق ۾ اٿين آھي، ۽ انھي لحاظ سان 'اصح عراقي' جي معنيٰ ٿيندي 'صحيح نج عراقي نسل جا گھوڙا'. شاہ جي رسالي ۾ 'اسپ عراقي' محاورو عام آھي. (٦) ن. ڏورن ڪنھون چت ڪيون. ق. ڏورن ڪاھو چت ڪيون. (٧) ن. پيرن ق. پيرن.

آچن اُوءِ، عنات چئي، جينءَ ڪرڙي ڪان ڪمان

ڪامل ڪنت سجان، پيچ پني گهر آئيا.

[١٠] رات سهائي، پون سنئين، پائي گهر جي پل [ن ق]

آگر(١)، آنب، ايلاچيون، چندن ڪايو چل

مون توهي(٢) سين ڳالڙي، پئي ڪنهين سين مَسَل

ها هر ڪندو هل، ته ڪجاهيون ڪرن ڪي(٣).

وائي

[ن] ڪا جا ڳالهه ڪيائون، يا الا! مون من تهين موهيو.

حال حقيقت، سنهن معرفت، ڏسي ڏات ڏنائون.

يا الا! مون من تهين موهيو.

زر خريد جهان ۾، اُنسي جي آئون.

يا الا! مون من تهين موهيو.

[۹/ب] تهه تنڙ ڪهين(٤) تيز ڪري، واءَ جيئنءَ ٿا ورن. [ن ق]

پلانين پنهنجا ڪيئو، متي ڪوٽ ڪرن(٥)

ڪنت ڪٺوري، چوڏس رين، مانڪ متين ڀرن.

اينڍي رهه، رنگريز چئي، خبر ٿئي م ڪرن.

اچي ڍول ڍرن، اگهن آڪنڊئن جهي.

[١٠] چوڏهينءَ چٽاني چنڊ جي، سنهاني سترس [ن ق]

پونيهي ماه پنڌ ۾، چانگي ڏنيم چس

قدم ساڻ، قطب چئي، تيهن ڪرهي لاٿا ڪس

رات رهاڻي رس(٦)، آيو پاڻ پرين سين.

(١) اصل. آڪرن. (٢) اصل. توهين. (٣) شاه جي رسالي ۾ سر ڏنيات ٤ - ١١ ۾ هي بيت ٿوري لفظي ڦيرگهير سان نقل آهي. (٤) ق. تهه تنڙ ڪيي. (٥) ن. ڪوٽ ڪرن. ق. ڪوٽ ڪرن (متي ڪهوٽ ڪهرن؟). (٦) ن. جو رات رهاڻي رس.

سرود سراڳ

فصل پهريون

[١] جڏهن جَرَ ڏُونهه جهازَ جُنبئا، ڪَري ياد جَبّارُ [ن ق]
اکيُون وِڌائون الله ڏي، ٻئو وِساري پارُ
سَنياريائون، سيّد چئي، اُمَت جو آڌارُ
تيلانهه بصري لٿو بارُ، سٽَڙَ سامونڊين جو.

[٢] قيمت پَري ڪوءِ، آلا هارَ آهارين(١) [ن ق]
سَنئون ٿئي، سيّد چئي، جَرَ ۾ جَهازوءِ

---

[١] جڏهن 'تون' هي 'تون'، تڏهن سڀ سنڌ سُرراڳ جو [ن ق]
ٻڌو ٻُڌت، بلال چئي، نه ڪهي رتَ رڳون
سنئي لبهق سُرود جو، لئون لئون وڃي اُئون
تيهان پلاءَ ٽيوسون، پسڻ تن برين ڪان.

[٢] رڪي توڪل تن ۾، پهرين جوڙ جهازُ [ن ق]
آئي رکج ان تي، ساري سيوني سازُ
ڪتنبج ڳهڻو، قطب چئي، ڪيج 'آلا' 'آلا' آوازُ
ته سُورهين تُهنجو مَڪرو، بالله، نه ڪائي ٻازُ
سڀاڳ شفيع ڪي، ته متعلمُ پوءِ مجازُ
رَهي تُهنجو رازُ، جيڏ ٿانُ جٿسُ پيرانيين.

---

(١) ن. الا آر اعارئين.

Gul Hayat Institute

ساموندي سندوءِ، جدي ۾ جس رهي.

[٣] توهَ جي وَٽ طَرازَ، پاءِ آسبابُ اِخلاصَ جو(١) [ن ق]
مَتان ڪِي مَنُ لوڙِيِن، پَسي جُنگَ جهازَ
عَدَنِئانْ(٢)، عِنات چئي، تُهنجِي حاصل ٿئي حاجَ
جُه ناڪُونَ ٿيونَواز(٣)، تہ آگُهہ مڙنِي هيڪڙو(٤).

[٤] تن ۾ توهُ طَرازَ جو، گهڻو رَکجِ گهوري [ن ق ر]
ادب ۽ اخلاص جو، سڙه پڙج سوري
وَکَرُ وِينتين جو، تَهنُ ۾ پاءِ توري
تہ عَدَنِئانْ اوري، تُهنجو تَوائِي نہ ٿئي(٥).

(١) ن. 'توه جي وٽ تراز، تنهن ۾ پاءِ اسباب اخلاص جو.' ق 'پاءِ اسباب اخلاص جو، وٺي توه تراز.' (٢) اصل. عادنئان (٣) ن. جو ناڪون ٿيو نواز، ق. جه ناڪئا ٿيا نواز.

(٤) شاه جي رسالي، سر راڳ د - ٥، ۾ هي بيت هن طرح ڏنل آهي:

تنهن ۾ پاءِ اسباب اخلاص جو، توه جي وٽ طراز
متان ڪِينَ' مَن لوڏيهن، پسي جنگ جهاز
عادنئون، عنات چئي، حاصل ٿيئي حاج
ناڪئا ٿيءِ نواز، تہ اگهہ مڙوني هيڪڙو.

(٥) شاه جي رسالي، سر راڳ د - ٥، ۾ هي بيت لفظي ڦير ڦار ۽ هڪ وڌيڪ مصرع سان ڏنل آهي جنهن جي آڌار تي ن ۽ ق جي روايت ۾، جا هيٺين طرح آهي، اضافو ڪيو ويو آهي:

تن ۾ توه طراز جو، گهڻو رکج گهوري
وکر وينتن جو، چاڙهج مٿجهہ توري
تہ عدنيئان اوري، تُهنجو توائي نہ ٿئي.

رسالي جي روايت موجب ٻئين مصرع ۾ 'گهڻو لهہ گهوري' ۽ آخري مصرع ۾ 'عدنئون اوري' آهي.

[٥] نئين بنائج نـاڪئا، ٻيڙِي پرُاڻـي [ر]
ڪپـر ڪارونيار جـو، پَچـاڙِي پاٽي
سالم ونج سڦرو، ڪـو سودو سُڪاٽي
اِن پرِ جي آڏِي، تہ وير وڙهنديئي ڪينڪي[١].

[٦] قَرقُـلَ، قـوٺـا، پارچا، آگَرَ ۽ عَنبير [ر]
ڍهڙو وَڻج وَني ڪري، وَجهہ وڻجارا وير
پُني پاڙ م مَڪُرِي، اڳيان سائرَ سُجي سير
ڪونهي اُهڪ، عِنات چئي، جَر جو ڪاري نِير
گَبِر تني جي ڪير، ساتَ جِني جي سَچيون[٢].

[٧] قَـرقُـلَ، قوٺا، پارچا، پاتائـون پڙيون [ر]
اُني ڪيِ، عِنات چئي، ڦير نہ ڪَن ڦُڙيون
جِي ڇهي منجهہ چَڙيون، سي ٻيڙيون رَکين پاڇهسين[٣].

[٨] آوي ملڪ سَنڌون، جَنانِ آيا وَڻج ڪي [ن ق]
جِهہ سو[٤] وَڻج ڏِيُون، جاوي ويندا ناڪئا.

Gul Hayat Institute

---

(١) ميان امام علي شاہ ڏني ملبل. هي بيت شاہ جي رسالي، سرراڳ د-٥ ۾، شاہ عنات جي بيت "ويٺي جر جهاروبان پاڻي لاءِ بدين". الخ. (ڏسو فصل پيو) جي پويان لاڳيتو ڏنل آهي.
(٢) هيءُ بيت، شاہ جي رسالي سرراڳ د-٥، ۾ ڏنل آهي. ٻي روايت: "سات جيني جي سچـون". (٣) هيءُ بيت، شاہ جي رسالي، سرراڳ د-٥، ۾ ڏنل آهي. ٻئي روايت حاجي عمر چانڊيو ۽ خليفو محمود نوحاڻي. (٤) ن. جهہ سو.

وائي

اي ميان! آسونهن ڏيکار، پريان سندو پيچرو. [نق]

جَهر جهنگ جهاڳي پٽيون، آيا سون توپار(۱).

اي ميان!

شاهَ سونهارا، صاحبَ دولتَ! تنين ڏونه نهار(۲).

اي ميان!

آنءُ آگلي آهيان، ڪم نه ڄاڻان ڪار.

اي ميان!

مدين(۳) متان منُ مهنجو، واحد ڪارڻ وار.

اي ميان!

آيرنِ آسونهن ڪي، سائينءُ لڳ سنپار(۴).

اي ميان!

لڙ لهرينُ لس ليٽ ڏان، عربي! مون آڪار(۵).

اي ميان!

---

(۱) اصل. 'آيا سون تو در بار'. هي ع مصرع فقط ن ۾ آهي. (۲) هي ع مصرع فقط ن ۾ آهي. (۳) ن. سندين (۴) هي ء مصرع فقط ق ۾ آهي. (۵) هي ء مصرع فقط ق ۾ آهي.

فصل پيو

تَڙَ سِرِ تــواري، اُپِي مَگَّي اُوَسَهِيُونِ [ن ق]
آڪَڙيون اوڙاهہ ڏُونَهہ، نَئِين سِجِ نِهاري
آلا! اگھڻ آڻئيـن، سو وڻجـارو واري (١)
ڪلي ڪيڪاري، تہ آنءُ ڳالهاري ڳِرِ لائيان.

[٢] الٿي سِــجَ آئِي، دُعا مَگَّڻ درياءَ تي [ن ق]
جَرِ تَڙِ ڏِئا ٻوهِيان (٢)، آڇن اِلاهي!
خَبَــرَ ڪِيسانتَن جــي، پِيِيــس سَيائِـي
ويساهَ واڌائِي، پلئہ پــاڻس پاتشاهہ.

[٣] اُپِي جَــر جُهارِيان (٣) پاڻي لئِــي پِريَنِ [ن ق]
خضر پِيرُ خداء جو، ماڻَ موڻائي تَنِ
جَنِ گَڏئـا تن چيو، اِڇهي تا آچَنِ

Gul Hayat Institute

[١] کهڙ سوردا، جر پوچيا، سون پڻ جيني لاءِ [ن ق]
تن جي خبر ڪيانتا آنهين، قطب چئي، ڪل ڪاءِ
جُڳ لنگهي ويا جن ڪي، سي مولا! سون ملاءِ
وڻجارا وراءِ، تہ آنءُ ڳالهاري ڳر لائيان.

(١) اصل. 'سي وڻجارا واري'. (٢) ن. ٻوهيان ق. ٻوٺيان. (٣) ن جوجر هاريان، ق. جرجه هاريان.

وڃي ولاتن ۾، جڳ، لڱا ڪي جن (١)
سَئين سُرهايون لائيان، تَن ڪي ڪارڻ تن
اِلاهي! عنات چئي، سيئي محب ملن
آنءِ سڀ ڳرهيان اُن، ڳالهڙيون فراق جون (٢).

[٣] وڇيڻ جو ويهي، جان جر پلو پائيين (٣) [انق]

[٤/الف] ڪين وطن، ڪين وات، ڪين ساموندين، شريف چئي (٤) [انق]
سنڌرِ سرها [ٿي] گهڻو، سُڻين سنڌرين ماڻ (٥)
تن ڪي سُونگي سُونگ بخشيو، ڪوٽ ڪلن تي ڳهات (٦)
پائيت ڪيني (٧) پسات، ماءِ! مسافر آئيا.

[٤/ب] ڪارو ڪارونڀار، جيت پترو پاڻي ناهه ڪو [انق]
اونهون آب، عميق جر، تال پسن پريون پار!
سُنترُ سندن (٨)، شريف چئي، بندر پهتو پار
سو سنگهو (٩) ڻ ساهوڪار، مير جيئڻين جي من ۾.

---

(١) ق. لڱا ڪي جن. (٢) شاهه جي رسالي، سر راڳ ڏ – ٥، ۾، هيءُ بيت لفظي ڦير ڦار سان هيٺينءَ طرح ڏنل آهي:

وڃي جر جهاريان، پاڻي لاءِ پرين خضر پير خداءِ جو، سان ڪوتاڻي تن
وڃي ولاتن ۾ جڳ، ننڍڪيڙا ٿي جن جن ڏٺا تن جيا، ته اجهي ٿا اچن
سهسين سُراهيون لائيان تن ڪي ڪارڻ تن الله، عنات چئي، محب مان ملن
واڌايون ورتن، تنهن ڏيوانو آئيا.

سالار چانڊيي جي روايت موجب "خضر پير خداءِ جا، اهي آئيهون تن". حاجي عمر چانڊيي جي روايت موجب "وايون ٿيون ورتن، اڄ تنهن ڏيوانو آئيا". (٣) ق. پائيان. (٤) ن ۾ 'ڪين' جي بدران 'ڪين' آهي. ق. "ساموندي شريف چئي، نين وطن نين وات". (٥) ق. سنڌرين. (٦) ن. اصل. ' ڪوٽ ڪلن تي ڪات' (= ڪوٽ قلعن تي ڪات؟) ق. 'ڪوٽ ڪلين تي ڪات' (٧) ن. 'ڪني' (= ڪٿي؟) (٨) ن. سندس. (٩) ن. سنڪهو.

Gul Hayat Institute

تان صَحي مِلنديون سَڄڻين، اوسهہ اِيَ پيئي

حُرمَتَ سانُ حبيبَ جي، سُنگيا نہ سيئي

وَکَـرَ وڻجارن سيـن، سُرها سِپيئي

پِرين آوَ پيهي، ڪَندَ ڪيڙائو آئيا(۱)

[۵] ٺِتَم سِڪنڌي سالَ، تَرسندي تڙن سِرِ [انق]

[۵ الف] جيڪي وڻهرنا (۲)، سي سڀ سنڀارِنَم، جيڏيون! [انق]

تنڙ تيرٿ تڪيا، سيئي پٽرنا (۳)

برڪت سانُ، بلال چئي، پوريون تين پرنا (۴)

تيلانٺ ور ورنا (۵)، وڃي گهوٽ گهرن تي.

[۵ ب] سُڄاتانم (٦) سُڪانڻ، بادوان، بـلال چئي [انق]

مُنهري مٿي مامُيانُ، پيرين پسڄن پاڻ

سيئي اڳهہ آئيا، تن جيئي جيي تاڻ

آکي ڪيي احسان، تن سين سيانبي سونهن جي.

[۵ ج] ويـا جـي ولات ۾، الله تـن آنيـي [انق]

---

(۱) موجوده زباني روايتن موجب هيءَ بيت توڙي ڦيرڦار سان پڙهيو وڃي ٿو. ميان بخش علي شاهہ جي روايت مٿين پڙهڻي سان ملي ٿي، سواءِ ڪن لفظن جي ڦيرڦار جي. جيئن تہ "ٻيئي جر جهاريون"، "حيات پير خضر سان مونڻي تن"، "جن ڏٺو تن چيو" ۽ "وايون ٿيون ورتن".
سالار چانڊيي جي روايت موجب:

وڇوڙ جيان وڃي جر پاڻ پائيان | تڙ ٻيڙا گهر سپرين منهنجي اوسهہ ايئن پئي

حرمت سان حبيب جي تہ سرها سپيئي | واسيانون وارن ني واري سرهايون ڏيئي

سين رڪي سيئي، ڪنڌ ڪيڙائو آئيا.

حاجي عمر چانڊيي جي روايت مطابق:

وڇوڙ جو وڃي، جر پاڻ پائيان | گهرنز واڏيون ٿيون اوسهہ ايئن پئي

حرمت سان حبيب جي سنگيا نہ سيئي | گهر پريان پئي، ڪنڌ ڪيڙائو آئيا.

(۲) ق. وڻ هريا (۳) ق. پريا (۴) ن. پرنان، ق. پريا (۵) ق. وريا (٦) ن. سڃاتانم.

Gul Hayat Institute

آيَل سَگَيِ (١) اوسَهيُون، مون ڪَتنديَ ڪالَ

سَؤُڻ ٽَئاسُون سَقَرا، جِينْءَ چِڙِيَ آرَٽَ مالَ

اِئِيَ پِلَي جا پَالِ، جِينْءَ ماءِ! مسافر آئيا.

[٦] سِڙَهه پِرِ سڪاٽِي! آبُ اوڙِڪَي (٢) آڪٽين [ن ق]

مُعلِمَ (٣) ماڳُ منجهه ٽَئُو، پَسِينْ (٤) تُو پاڙِي

سِنهِڙي ڏِنـمِ سُپرِينَ، رُوحَ ۾ رهاڙِي

آيل! سڪَ آڪينِ ۾، اِئِيَ مونکي نہ ماڙِي (٥)

سُنَتڙِ سِي ساڙِي، شَل ماڳُ موڏندا مون پرين.

[٧] جِنِي ۋاسيا وار، گهرَ سورِيا، جَرَ پُوڄِئا [ن ق]

پَرلَڪانْ پَـرِي ڏِٺا، اُنـِي جا پَتَارَ

ايندَنِ جِي، عنات چَئِي، سَٿائون تڙِ تنوار

سمندُ ساهوڪارَ، اوءِ سيلُ رکي سَنجهه آئيا (٦).

ڪَل انـدران (٧)، قطب چئي، سڙه تي سجائي

دوران دورَبـين ۾، جـوليڻي جـائي

پڙلن اوءِ پائڻي، وري وطـن آئـيـا.

---

(١) ق. سگيون. (٢) ن. اورڪي (٣) ن. معلور (٤) ق. پسڻي (٥) ق. نماڻي (٦) شاهه جي رسالي، سر راڳ د-ء، ۾ هيءُ بيت لفظي فرق سان هيٺينءَ طرح ڏنل آهي:

تڙِ پوڄيا، گهر سوريا، ڏٺا جن واسيا وار

پرلڪان پري ڏٺا، اني جا پتار

(باقي حاشيه صفحي ٣٩ تي)

Gul Hayat Institute

[٨] ڏٿين جو ڏاڳو، پڌو جن جهاز کي(١) [انق]
آئي جو، عنات چئي، سَفَرُ سياڳو
تن کي بندر شاه بخشيو، لحظي جو لاڳو
اکين اوجاڳو(٢)، وَريا وَرَ سهاڳڻين(٣).

[٩] جني جي جهاز کي، سڳو سلطاني [د]
قند، قلات، بصرو، ٿٺا عرب انعامي
جاوي وڃي جونڪي ٿٺا، جو بندر سڄي باني
ڏيهہ ڪٿي ڏاني، صوبا سلامت آئيا(٤).

[٨] ڪارو ڪيڙيائون، سِڦي نهيون مڪريون [انق]
جيتي سمن ٿيون، شريف چئي، آئي ڏوڀائيون (٥)
ڪٿي چٽيي ڪيسن ۾ سين، تنگر ڪتنيائون
اچي ڏنائون، سلامت ساٿيئه ڪي.

(آندل حاشيه صفحي ٣٨ تان)

آيا سپ، عنات چئي، ان جي پهڻين پوءِ پچار
سنڌ ساهوڪار، سيل رکي سپ آئيا.

سالار چانڊيي جي روايت موجب "آئي جي، عنات چئي، پهي پٽن منجهہ پچار".
حاجي محمد سوڍي جي روايت موجب "سپي آيا، عنات چئي، ان جي پٽن پوءِ پچار".
(٧) ن. اصل. ڪندران.

(١) ق. جن جي جهاز کي، ڏٿين جو ڏاڳو. (٢) ق. "آڳٽن اوجاڳو". (٣) حاجي عمر چانڊيي جي روايت هيٺئين طرح آهي:

جنين جي جهاز کي، ڏٿيءَ جو ڏاڳو
بندر ڏني بخشيو تن کي لقب ۾ لاڳو
لٿو اکين اوجاڳو، وريا ور سهاڳڻين.

(٤) روايت حاجي عمر چانڊيو. پڻ ميان اسمر علي شاه ڪان مفس. (٥) ن. توڙي ق ۾ ’ڏوڀائون‘ (= ڏوهائون؟ ڏوڀائون؟).

[١٠] ڪيائون تاڪيد تَرازُئين، هُرمچِ ڏُونه هَلنِ [انق]

پيتيون پاڻيــنن(١) جــون، وِڏيون وڏجارن

وَڪر وِلاتُــنِ جا، سُرهـــا سپ سَندنِ

بَنَدرَ شاهَ بَخشئا، لاڳـــا (٢) لقَبَ تنِ

ڪِلَــنِ ۽ مِلَــنِ، گهوٽ ڪَتي گهر آئِيا.

Gul Hayat Institute

(١) ق. پاٽيڻن (٢) ق. لڳايا.

سرود رامڪلي

فصل پهريون

[١] سيتپري، راميسري، جن ڏٺو ڪرناٽڪ [انق]
وڏو آن، عنات چئي، فاني سين فرق
تن ۾ جني ترڪ، سي آديسي ايندا ڦري.

[٢] آديسي 'جڳنات' ڏونه، ڪي 'رنگاماني' رمن(١) [انق]
ڪي ڪهيا 'ڪوڪن' ڏونه، ڪي 'ملي وار' پسن
وڏامن (٢) منت ڪري، جيجان! جوڳيڙن
ڪيڙائو ڪندن، اوءِ آچن وري، عنات چئي.

[٣] آتر اوت نہ ڏين، صرفو ڪن نہ سيءَ جو [انق]
پون پواڙا ڪري، تڏهن سمرڻيون سورين

[٣] پون پواڙا ڪري، پارو جڏهن پوءِ (٣) [انق]
آديسين الله جو، تڏ شوق سنياسين هوءِ
اوت نہ ڏين آتر ڪي، پورو تائين پوءِ (٤)
آوءِ لاهوتي لوءِ، ڪامل ٿيا، قطب چئي.

Gul Hayat Institute

(١) اصل . 'ڪي رنگاماني ڏونه رمن'. (٢) اصل. لفظ ائين آهي . ('وڏان من'؟ 'وڏان مون'؟)
(٣) ن . 'پارو تڏهن پوءِ'. (٤) ن. 'آتر اوت نہ ڏين اوءِ، پورو تائي پوءِ'.

آڏيءَ جو عِنات چئي، اُوءِ آلڪ سين اوڙِينِ
جُهوپا نہ جوڙِينِ، مَچِڻُ پوي وٽِ وِصالَ ڪي.

[۴] جِينءَ جو اُتَر مُٽ، تينءَ سي وهسن وِلَهہ ۾(۱) [انق]
ڪنهن لالچ لانگوٽ بِنڌ ٿا ڪَنِ جُٺي سين جُٽ
اُوءِ پُونَ ڏِين نہ پُٽ، آديسي، عِنات چئي(۲).

[۵] پِنن ڪِين پِٽ(۳) ڪٿي، گُهرن ڪِين گهرا(۴) [انق]
مَهيسري(۵) مخلوق جي، اُپِين دور ڏرا(۶)
تن سامين شُهرت ناه ڪا، ويراڳين وَرا(۷)
لنءَ جي سُجِي لڪ رِي(۸)، ڳولين تن ڳرا(۹)
يٰاَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوا تُوْبُوْا اِلَى اللّٰهِ تَوْبَةً نَّصُوْحًا،
اِي ڏِ ٺائون ڏُرا
پُڇن توءِ شَرا، جُهہ اندر عدالت اُن وَهي.

[٥] جڏهن اتر آيو، تڏهن گهارڻ، ميڻهن ميدان ۾ [ان ق]
بيراڳي، بلال چئي، ٿيا ڪنهن سناسيءَ سُور،
آڻ آئي ان جي، ڏڪ مڙيئي ڏُور
عمليي پرينءَ حضور، وڃي نانگا ڪڏيا ناٿ سين.

---

(۱) ن. جڏهن اُتر مٽ، تڏهن ويٺا وهسن والہ ۾. (۲) هڻ هيءُ بيت 'شاه ديواني' جي درگاه واري مسجد جي ديوار تي لکيل مليو. (۳) ن. پَٽ، ق. پَٽ. (۴) ن. گهران. (۵) ق. مهيسي. (٦) ن. دران. (۷) ن. وڃا. (۸) اصل. لک ري. (۹) ن. ڳولي تن ڳران.

وِلهون آتَرَ واءِ(۱)، گهارِينِ مينهَنَ ميدانَ ۾ [اَنق]
ويراڳي وجود کي، ڏيـنِ تَپيسَرَ تاءَ
بات ٻُريائي نہ سُڻي، تن مانيڻَنِ مُلاءَ
سچاتائون، سيد چئي، آديسين اللهَ
جوڳي جڳ وِچاءِ، اوءِ سناسي ثابت رهيا.

ڏُکَن ٿا ڏُونيان، سُرڳ(۲) سناسين ٻاريا [اَنق]
رات ڏِکي(۳) رَمِئا، راوَلَ راهَ سُونهانَ
وِرہَ ويراڳين جي، عامَ نہ آنءُ چئانَ
راتو ڏينهين رُئان، ساريو لڪَنَ لاهوتين جا.

[الف] پِرت جنهن کي پوءِ، محبت سندي مَنَ ۾ [اَنق]
ويٺا وِهسَنَ وِلنهہ ۾، آتَرَ لڳندي اوءِ
سناسين، شريف چئي، نيڻين ننڊ نہ هوءِ
ڪڏهن اوچن نوءِ، آن کي محب مڙهيان ئي گڏيو.

[ب] وِلهون آتَر ڏينهن، گهارين مينهن ميدان ۾ [اَنق]
ويراڳين ومانيان، مٿي آئي مينهن
ٻري بات، بلال چئي، سيڪا پائين مينهن
ناٿڪي جي نينهن، سناسي ثابت رهيا.

[ڄ] جوڳي جوڳ جوڳا ٿيا، جوڳ جي جوڳيائون [اَنق]
مٿان راه رفيق جي، مَنُ ۾ موڙيائون
ثابت شرع پير تي، خيما کوڙيائون

(۱) ق. نجت وِلهون آتَر واءَ. (۲) اصل. سُرڳ. (۳) ق. ڏکيءَ.

[٨] تَڪينِ سين(١) توڙا، ڪاپڙين ڪينَ وٺي [انق]
جَراٽي جيري سين، ڪارا ڪٺائون ڪوڙا
اُنَ نہ ڪَنيا پاڻَ سين، جامِنِ جا جوڙا
اوچَڻَ آجوڙا، سَجوڙا ڪي سچٽين.

[٩] طمع جِني تمام، مُور نہ آتنِ مَن ۾ [انق]
پِنِنَ ڪينَ پَتَ ڪَٺي، گوڏڙيارا گامُ
جِنان لوڪَ لَڄَ ٽٽي، اُتَ آديسين آرامُ
راوِلَ گهرِي رامُ، ڪونَرنِ جينءَ ڪکورڻا.

[١٠] طمع سندي تِنِ ڪي، لَڪَ نہ آهي لَبُ [انق]
ڏنائون ڏينهين گهٽين، آڳي جو عَجَبُ
رَاوَلَ گهُرِي ربُّ، ڪونَرنِ جينءَ ڪکورڻا.

ڪارون ڪريان، قطب چئي، تن آديسين آئون
مونکي ڏنائون، سندو قيمت قطرو.

[٨] دم دونهين تي نہ هٿن، اوءِ وليهن ۾ وهسن [انق]
ڪيئي ڳالہ، قطب چئي، ڪئي قبول ڪاپڙين
هوءِ عليا هنگلاج ڏونهن پيون ڏيئي ٻن
تر نہ طمع تن، توڪل تڪئو تن جو.

[١٠] ساميين پاڻ سڱڪائيو، مٿي سيءِ مدام
ڪو وَ هہ ويراڳين ڪي، جيئن ترسي ڪيين نہ طعام

(١) ق. تڪئي سين.

Gul Hayat Institute

[۱۱] اوڳا ليکي عام جي ، اِي خاڪي خبردارَ [انق]

ڪهڻ پٺيءَ پڇي پورا ٿئا، جينءَ جاڻ نہ ڪن پچارَ

ماٿ ميجائي ماٺ ڪئائون، مانٺان ٿئا موچارَ

چڳون چانپي چيڙ سين ڪئائون ڳرئين ڳاڙها وار(۱)

نانگن نظر نہ ڪنيو (۲) ڏرِ ڏرتئان ڏارَ

تيلانہَ ڪن نہ توارَ، آديسي، عنات چئي.

[۱۲] تن سامين ساجهر چڏيو، جوڳين جاڳي لو [انق]

تن ڪي لُنگ لانگوٽئا جانِ تي، ڪونهي قبيلو

جن جو ست هي حيلو، هُت ڳرڳروئين ڳڏئا.

[۱۳] ڪنوڻي موڻي، آيل! آيا مون ڳري [انق]

تَرڪ مَا شُغلاہُ جو، لِينگ نہ لانگوڻي

ڪَمر بستا ڪاپڙي، ڪَين نہ ڪاڇوڻي

باهر ٻارڻ سڪئا، بابو باهوڻي

پوءِ م ويڇوڻي، اسان سين، عِنات چئي.

Gul Hayat Institute

ڪاپڙين، قطب چئي، نيٺين نند حرام

راول ڪُهري وار، ڪوڙن جيڻ ڪڌورنا.

[۱۳] نيٺي پس تان لانگ بند (۳)، رُوني جن رومال [ر]

ڪَستين بَستين ڪَمرين، لُنگ چاڙهيائون لال

---

(۱) ر. ڪرئين ڪارا وار، ق. ڳريون ڳاڙها وار. (۲) ق. ڪيو. (۳) اصل. نيٺي پسداء ذاتک بنا

[١٤] مون سُمهڙا ڪئا، سُنهن مُونسا ۽ هٿ [انق]

سَناسڪِي سَتَ، آهي مُرڪ مراقبو.

فصل ٻيو

[١] جي پائين جوڳي ٿيان، تہ پر جوڳِيڪِي پارِ [انق]

آدب، اخلاص، صبر، شڪرانو، ڏمر ڏُک وسارِ

انو پيهر، عِنات چئي، 'مِهر پري' پر گهارِ(١)

جي سِکين اِيَ ڪارِ، تہ 'وِيرنات' ويجهو ٿئين.

[٢] جوڳي ٿئين تہ 'ويرنات' تي، ناتہ نالو ڳِنهہ مرجو ڳـا [انق]

آدب ڪر، عِنات چئي، ڇڏي رِيائون روڳـ

اندر عظمت او ڳـا، تہ نات نظاري سين ٿئين.

وڃي دونهيون دوست لاءِ، تن جوڳين ڪيون جال

صبح ويل سگن ڪندا (٢) [ٿوئي] ڏڙڪ ڏمال

ٻيڪاري، بلال چئي (٣)، وڃي حسبان رتائون حال (٤)

مڃي سوري سال، ڪڙنر شڪورنا ڪاپڙي (٥).

[١] ويرا! وهلو رس، جو ٻي سڄي جوءِ ۾ [انق]

نهاري ھئون نيڻن سين، ڪُهنر (٦) پنهنجو ڪَس

ڏي هئون ڏرعاني ڏس (٧)، شرع جو، شريف چئي.

(١) ن. مهر پريرير، ق. ستوئه پرري منجه گهار. (٢) اصل. سگن ڪندا. (٣) اصل. ٻيڪو چئي. (٤) اصل. حبارتائون حال. (٥) هيءُ بيت شاهہ ديواني جي درگاهہ جي مسجد جي پٽ تي لکيل هو، جنان قلمبند ڪيو ويو. (٦) اصل. ڪهر (٧) اصل. ورعاني ڏس.

[٣] رکي توڪل تَنَ ۾، ڦِرين ڦِڄائج پاڻُ [ذق]
سناسي، سيّد چئي، اهڙئي(١) جاڻج جاڻُ
ڪَڍِي ڇڏج ڪاپڙي، سندو غير گماڻُ(٢)
ڦِرين پلنج پساڻ، پوءِ پڃائج پريتڻو.

[٣ الف] ڪيڻئي ڪَيئن، قطب چئي، رهڻيءَ جي وَهين [ذق]
شمشير جا صبر جي، ما ميڻي منجهه سهين
تہ اهڙي سامي سچ سين، وت تون ونر وهين
نوچي تيئن لهين، پير پريان جي پنڌ جيءَ.

[٣ ب] پهر ڪچاڙتا پارئين، اندر سَچ مچاءِ [ذق]
آڻي آڳ عشق جي، چاتيءَ کي چنڀاءِ
ڪاپڙي! قطب چئي، ايءَ هنئين سين لاءِ
تہ راول! روءِ سنڌياءِ، هوند جوڳي گڏجيئي جوڳ ۾.

[٣ ج] داق ڏکائج دل کي، لائج ڪيم لباسُ [ذق]
ڪَنوتي، قطب چئي، تن ۾ سيج تپاسُ
پاڻهي ڪائج پانهجو، سڙهيئان اندر ماسُ
تہ ويراڳي تو واسُ، بابو بوئيون موڪلي (٣).

[٣ د] پچائيين پريتڻو، تہ خاڪي رکج خموءِ [ذق]
يوسف چئي، ان جوڳ ۾، تئي هدايت هموءِ
نانگا! گڏجين ناٿ کي، وڃي روءِ برُوءِ
هدايت جي هموءِ، آني منجهان اپري.

---

(١) ن. اِنئيون ئي. (٢) ن. غير جو گمان (٣) هيءُ بيت، شاهہ جي رسالي سر رامڪلي د - ٩، ۾ هيئين طرح ڏنل آهي:

داڳ ڏکائج دل کي، لائج ڪو مَ لباسُ
پوري ڪائج پانهجو، سڙهيان اندر ماسُ
تہ ويراڳي تو واسُ، ٻرَ ۾ بوئيون موڪلي

Gul Hayat Institute

[ۂ] نڪي ڳولينِ ڳوٺ ۾، پيهي ڪِينَ پَنَنِ [نق]
ويئي بڪ بس ڪري، اُتان آديسين (١)
آڻ-گُهريو، عِنات چئي، تن ڪي ڏنو ڏيهَہ ڏٽين
گورکُ گودڙيـنِ، آسڻَ ويٺي آئيو (٢).

[د] ناتَ جتي ئِي نندِ، اُت نہ پچئو جوڳيين [نق]
ڪُويساشا (٣) ڪاپڙِي، پُرئا پرَاهين هندَ
هِيُ (٤) هنهين هنَدِ، هوءَ هليا هنگلاج ڏُونہ.

[ح] ناتَ جتي ئِي نجهُرو، اُت جوڳين ڪيو نہ جُهارُ [نق]
ڪُويساشا (٣) ڪاپڙِي، منئائون (٥) پورب سندو پارُ
گُرُ جو هت گذارُ، هوءَ هليا هنگلاج ڏونہ.

[ے] مرڻُ آمنا جِسنِ، واحدُ تِـنُ نہ وِسري [نق]
ڪَپرَ مٿي ڪاپڙِي، اوءَ ناڻگا ننڊ نہ ڪنِ
اکيون سنديون تِـنِ، اوجاڳِي اجاريون.

[ے] مرڻ مُشاهدو جن جو، سي جيئڻُ پائين جاڙَ [نق]
ڪڍي چڏيا ڪاپڙيهن، اي سور سيئي ساڙَ
اي ءَ انڪُ اکيئي لکيو، ناڻگن جي نراڙَ
آئي پچ آهاڙَ، تہ ڏينڊءَ ڪَل، قطب چئي.

(١) هيءَ مصرع فقط ق. ۾ آهي. (٢) ق. سي سٿائي جاڳن، ننڊ عبادت آن جي. (٣) ن. ڪويساهي. (٤) ق. هون. (٥) ق. منٿائون.

Gul Hayat Institute

[٨] اوجاڳي ڪي آڪرا، اوءِ سُمهڻ ڀانئين سورَ [ن‌ق]
اِي پَرِ آديسين جي، گَهر ڏانهُ ڪن نہ گهورَ
ڪَنهن پِريان جي پورَ، اوءِ وَڏي ويراڳي ڪئا.

[٨ الف] ننڊ نہ ڏين نيڻن کي، ڪن اوجاڳو اوءِ ڪاپڙين، قطب چئي، باالله! آئـــي بوءِ تن نفسانيت ناهہ ڪي، خاڪي سنڌين خوءِ نانگا ڳُڏيا ناٿ ڪـــي، وڃي روءِ ٻروءِ هدايت جـــي هُوءِ، آني منجهان آڀري. [ن‌ق]

[٨ ب] ڪن اوجاڳو اکئين، نيڻين ننڊ نہ ڏين. ڀيرَ جتا ٻو پانهجو، مٿي ڏرَ ڏريـــن. آديسي الــک کي، ان پر اوڏا ٿين. نيڻين نياپو نين، انهيءَ ڪمال، قطب چئي. [ن‌ق]

Gul Hayat Institute

سرود مارئي

فصل پهريون

[۱] ڏهہ ڏونہ اَپي ڏي، سنيهان سيد چئي [ن ق]
نياپا نيهن گاڏئان، ڪو(۱) پاڻُر پانڌي ني
آنءَ پڻ تنهين ڪي، ڇنديان ڪهہ اڪين سين.

[۲] ٻينڪ جن ٻرن ۾، ڪهہ ڪاڏونبا ڪاڄ [ن ق]
آنو پهر، عنات چئي، تن واڇوڻو وهاڄ
ڪنين ڪڏهين نہ پئو، تن آڏي جو آواڄ(۲)
جم رُلايين راڄ، عمر! اباڻن جو(۳).

[۳] اُرهہ جهليو گانجرو، ٿا مٿي ڪوهہ ڪڙين(۴) [ن ق]
گهيٽا ٻڪر چاريو، وريتيون وارين
تاسياريون ٽڙن تي، ساريو ٿا سانگين(۵)
آڏي رات، عنات چئي، تيئن ڪي تاڻين
سنت جا رسول جي، پڇئو ٿا پارين
مارُو ڏن نہ ڏين، عمر جي اوصاف ۾.

---

(۱) اصل. ڪا (۲) اصل. آواز (۳) هيءُ بيت شاهہ جي رسالي جي ڪن قلمي نسخن ۾ ٻہ موجود آهي (ڏسو ڊاڪٽر عمر بن محمد دائود پوٽي جو مضمون "شاهہ جا ڪم ٿيل بيت"، رسالو "نئين زندگي"، ماهہ آڪٽوبر، ۱۹۵۶ع) (۴) ن. ڪرين ق. ڪرين (۵) ن. ساڪين.

Gul Hayat Institute

[٣] راتِ رِهاڙي آئيو، اُنِي جو اوٺِي [ن ق]
تِليُون سپ تارِ ٿيون، سپ جُوءِ سٽوٺِي
ڪوءِ(١) ڪانا ۽ ڪونِي، لڳنئون لوهَ لهي پڻا.

[٤] لڳنئان لوهَ لهي پڻا، ٿِئو بَندُ بِدا [ن ق]
سئوم ويڻُ وِصالَ جو، ڪَهندي ڪانگ مُلا
اُنو پهر، عنات چئي، آسَ مِ لاهِ هنيا!
سَتي! سَنجهہ صَباحَ، مِلندءِ مَت مَلير ۾.

[٥] اُنو موڪَ مَليرُ، مون پانڌيڙُو(٢) پڇِئا [ن ق]
اوءِ اُٺان ٿِي آئيا، سِڪي جِن سَرير
سَتي! آءُ ساٿيهہ ۾، ثابتُ رکي سِير
جَرڙا ٿئو جَنجيرُ، اِيُ سنيهو سِٽي ڪري.

[٦] مِناڙِي(٣) موڪَ ڏهُ، جي ڪُونجر ڪُورِي(٤) ڪَنِ [ن ق]
پاڻُرُ پِساڻُو، مِيرُ جُهپُ(٥)، اِيُ وطنُ ويڙهيچنِ

Gul Hayat Institute

[٧] وَرِي ويڙهي جپ (٦) ۾، آيا پٽي آسَ [ن ق]
هڪ سوياڻون ساڏوهيون، پيا ڪَرڙ اڏياڻون خاصَ
چرڙهي رهيا چوٽيِن، پَلي جي پرواسَ
ڪي مَڪ ڏِنين چاسَ، اَنجي ڪوڪڙ، قطب چئي.

---

(١) ن. ڪوءِ پيا (٢) ن. پانڌيڙو (٣) نُ. ميناڙيئين ق. ميناري (٤) ن. ڪوڙي.
(٥) اصل ائين (ورِ ير جهپ = ويڙهي جهپ؟). (٦) ق. ويڙهين وچ ۾.

آسرو ۽ آڪرو، ملڪي (۱) موڪ رهڻ
راڄاري ۽ رَتڻون، مُهنجي هنيين منجهه هُونِ
اڪيون آب اُڪنڊيون، پهنجي ڪوٽ ڪڻ،
عُمر! اباڻن، لاهي بند بدا ڏيئن (۲).

[۸] آبُ آڳاٽي ڏاڪڙين، ٽا جميان جرُ ڪين [ن.ق]
تاڙيو تيڻن سرِ تا مٿي آنهن وجهن
آڏي رات، عنات چئي، سانيڪا سنجن
تون ڪين مٿي تن، تو ستر ڪريين سومرا!

[۹] کهه،ڪُوڙي،ڊه،مڪٽي، جت ڳاڳيون ڳم ڳنڍير [ن.ق]
پيريو(۳)، پُرت، پچتي، ميڙين منجهه ملير
هلرو،للرو، لنب، لاٽي، هنجن(۴)واڇوڙو وير
ڏيهي،ڏامڻ، ڏڪٽي، ڪانو، ڪرڙو، ڪرير
سڻ(۵) سيارچ، ساڏوهيون، سارپان منجهه سرير

[۸] تيڻ تليانون، ڪوهه ڏانهيانون، ڪوسي ويا ڪهتربن [ن.ق]
مونيي ملير آنـيـا، عشرا جـي برين
سرها ڳنڍو، شريف چئي، آئن ميٺهن ترين
ويڻا چڻون وطن ۾: مارئي شال ورين!
لڳي تن ڪريين، سيڪون لاهين سومرا!

(۱) ن. مناڪي ق. مناڪي (۲) ن. ڏي. (۳) ن. پيريئون (۴) ن. هنجڻ (۵) ن. سگر.

Gul Hayat Institute

تن ڪي واحد سيهن وسائيا، ٿاهرئا ٿر ڏير(١)
سيد چئي، سائينه جي گهر ڪتيرين ڪير
ثابت رکي سير، پرچي اوءِ پهنوار سين.

[١٠] ڪين آٿين، ڪين چاڙهين(٢) ڪين واٿين ڪتن [ذق]
قوت ڪکائون سومرا! پاتائون پتن(٣)
عمر! آهراڙي(٤) جا، سنيوڙبا ستن
تن جا ڏڏن ڏيل نپائيا، پلاءَ تان نه پچن
دور دو پيازا اگهين، آگر ڏونه نه آچن
عادت ناهن آس جي، اُست آکوري(٥) پين
ڪانا قيد ڪونيون، ڏک م ڏيکار تن
شال سدا سک وسن، الاهي! عنات چئي(٦).

[١١] اُودا، گوندا، تندريا، نيهيرا، نيتا [ذق]
فائق ٿئا فقير سي، سومرا! سيتا
پريا تڙ ترائيون، گهيڙين ٿا گهيتا
ڪن عيش، عنات چئي، وسين م ويتا(٧)
خاڪين تان ڪيتا، عمر! لاهه عڪس جا.

---

(١) ٻي پڙهڻي، 'ڏير' (٢) ن. 'ڪين آٿين، چاڙهين' (٣) پاتائون پتن؟ (٤) ق. آهڙن.
(٥) ن. آکوڙي (٦) ن 'الاهي عنات چئي، شال سدا سک وسن' ق. 'شال سدا سک وسن،

[۱۲] اُودا، گُونڊا، تِنڍِيا، ڦَرڪرا ۽ لارَ [ن ق]
ڦُوهرا (۱) ڪِيِي پاڻ سين، وَڄِن ڏارَ ڏٽارَ
ڇِيڪتَ ڇيلاڏَن جي، تَلِيين پوءِ تَوارَ
پِتا پِڪرِينِ پر، پُرنِ سَئِينءُ سَنيارَ
تہ پڻ پُورا پَت پهنوارَ، جي اڏو پَنڌَ ڪَٽيينْ.

[۱۳] اُودا، گونڊا، تِنڍِيا، نُورانيا پانُورَ [ن ق]
واهُوندي وَٽ موريا، ڦانگن مُڪي ڦُورَ
چارڏائين چـاه پَئـي، آڏاهـا اَجهورَ
هَميرانا هـورَ، وِيا وِيڙهيچن وِسري.

[۱۴] هِتْ ڪُهاڙيون، پاڏهِن وِيڙهِيُون، چارِيُ ڪام چَنِڪَ (۲) [ن ق]
ڳِچِنِ (۳) ڳانا پَـتَ جا، لُڏَن لالَ لَٽڪَ
آڏيا اَن، عنات چئي، جهوپا منجهہ جهَٽڪَ
سدائين شمير جي، ڪَنبَنِ پِرِ ڪَٽَڪَ
اُني ساڻِ آٽڪَ، سَچِي آهـم سومرا!

[۱۵] هِتْ ڪهاڙيُـون، چـارِين چـاڙهيون (۴) [ن ق]
وِيڙهِن (۵) واهِنِ واڪ

[۱۶] وَٽَ وريو واڙيون ڪيو، اچيو راج رَهنِ [ن ق]

(۱) ن. ڦورا (۲) ن. چاري ڪام چنڪَ، ق. چاڙيڪا م، چنڪَ، (۳) اصل. ڦبسن (ڪذا) (۴) ن. چاهڙيون (۵) ن. ويهڙن

آٽين پڪا، ڏؤنرن ڏڪا، هنڌ اُنهي هيراڪَ
سُڪي سوڪَڙ، ڪانبي ڪوڪَڙ، مُنهن ۾ ميڃر ماڪ
سَتيون سيلَن وَتيون (١) مَتِن ڪتيون، حق وهيٺيون هاڪ
اُنِي جي اوطاق، پِسان [اڪيين] شال عنات چئي.

[١٦] جرجا قِراهوءَ آڳرو، اوءِ تاهِرئا منجهه ترن (٢) [انق]
ڪاهو، وِڪاهو، بانڌيو، سَدا سُڪ وسَن
سُئائون (٣) سَيد چئي، راٽاهئا رِڙڪن (٤)
آلا! ويڙسين (٥) وارُ وِنگوڻي نه ٿئي.

وائي

چُونديس حالُ پهنوار، جي ٿِروجان، پائِروجان، آءُ اجان [انق]
ڇالَ م تيان ڪَڙهين، ويڙهيچڻئان ڏارَ.
چونديس حالُ پهنوار
مَنانُ مور نه وسرين، ساٿهه جا سنگهارَ!
چونديس حالُ پهنوار

لَتما ڪِين ڪنڌار ڇهين، لا ڪيون لوڏيون جن.
منجهان مَڃـر رتيون، پانڌون پهنوارن.
تون ڪيئن سَندا تن، اٿيو قيد ڪبوتر پائيين.

(١) ن. 'سهيلن وتيون' (٢) ن. 'تاهرئا او منجهه ترن' (٣) ق. "سوآءَ" (٤) ق. رڙڪن.
(٥) ق. ٻي پڙهڻي: 'ويڙيچن'.

Gul Hayat Institute

وَڃي آڻ وطن ۾، واسيان پهنجا وارَ-
چونديس حالُ پهنوار
الاهي! عنات سين، سيلَ لَهندم سارَ-
چونديس حالُ پهنوار

فصل ٻيو

[١] وَليون ٽيون وِيهنِ، اَنا مِيهَنِ، عنات چئي [انق]
سائون، سِيارِڇ مَڪٽي، ساريان ساڻِ هنيين
بندُ بندياڻي لاهيين، تون جانڪيتانِ جيينَ
موڪلَ مون ڏيين، تہ ڏسان ڏاڏاڻن کي.

[٢] آڇو آب، عِنات چئي، ڏِرِئو مَٿان ڏِٿ [انق]

[٢ الف] ڏيهي ريهي راڄَ، وطن وَسَ وَسنديون (١) [انق]
مون ـگيٺ سومرا! هيتِ نہ آڇن هاڄَ
پائُرَ منجهہ پڇيي پيا، خوبُ ڪشيرين ڪاڄَ
سٽيين جا، شريف چئي، اکهاين آواڄ
لونڙياريءَ (٢) لاڄَ، قادر! وڃِہ مَ ڪوٽ ۾.

[٢ ب] چنڙَ هيئون وارڻ، ڪنوڻيٽ پارڻ، پوڻ پٽڪن جتِ (٣) [انق]
عمر ابانڻ کي آڻ، آڪندي آتِ
سٽيين کي، شريف چئي، ڪوڙي لڳي ۾ ڪتِ
ميلُ پڇنڻ جي سومرا! مونکي آڇ. ۾ مَتِ
ٻيءَ ڏاڏاڻي پتِ، وٺيي شال ويڙهہ پٽان.

---

(١) ق. ڪٽن ٻيهُون، ٻنز سهون، ڏاس جني جا ڏاڄ. (٢) ن. لونڙياڙيءَ ق. لونڙيارن.
(٣) ن. پُر ڪن.

نوٽيون نِيل اَلٽيون، پاڪ رهيائين پٽ
نيجَلَ پَريا نُوپِـڙا، پاڻي ٽئو پَلٽَ
وَليُون چڙهيون وٽِن سرَ، مُوئَن سُڳنڌي ڇَٽَ
تون سُونهين سوسرين وَرَ! وينو مٿي کَٽَ
جتي جُلن جَٽَ، سو آنءُ ڏيهه ڏاڏاڻو گهُران(۱).

[۳] ڪِينَ اُنو، ڪِينَ وُنو، ڪِينَ وَسَندو وري [ن ق]
اوڻِي(۲) راتِ، عِناتَ چئي، آندي خبر ڪَري
مَڇِي سوچارا ٽَئا، اَن جا ڏِٺا ڏورَ ڏَري
جي بَرن جا بَري، تن بَنديئڙن بدا ڏيين(۳).

[۴] پيرون چُنبِيان پرين سان، پلؤ منجهه پائي [ن ق]
پَسان ماڳ ملير جا، جي پَلو پلائي

[۴ الف] سانڍيي ساريم سومرا! مارو منهنجي مَن. [ن ق]
ڪِجهيون آهيم ڳالهڙيون، ويندي آءٌ وطن.
ڪوٺيان ڪَڏهن، قطب چئي، ته پَسان پنهوارن.
هَٿ ٿا هيڻن چئون، ته موٽڻ (۴) گهرجي مارئي.

[۴ ب] مرڪن متاڻيرَ چانيئون، جي ريلُن منجهه رهن. [ن ق]
سدائين سرتيون، وٽن پَسيي وهسَن.
قراريون، قطب چئي، سدا سانيهه ڪن.
تيني جن بکن، عمر! آکندي آهيان.

---

(۱) اصل. 'سو آنءُ ڏاڏاڻو گهران' (۲) اصل. 'راڻي'. ذات جا 'راڻي' ٻئي ٽرم موجود آهن.
(۳) ن. ڏي. (۴) اصل. موٽ.

Gul Hayat Institute

سيّد چئي، سَبب جو، مونکي آسرو آهي

مولو مِلائي، پِنُون پينر پيئيون!

[۵] مهنجون مارن سان، هَڏَ هي روح رَڳُون(١) [د]

اُني ري، عِنات چئي، جدا ڪينَ جِئانَ

پَلُرُ شال پِئانَ، وِڃي ويڙيچن سين(٢).

[٦] پَلُرَ پيتم جن سين، سي مارو مون ميڙِ [د]

ڀَهِري ويا پَٽَن تي، مَٿي وَنهيان ويڙ

تن جهانگين ساڻ مُ جهيڙ، جن جا ٿاڪ ٿرن ۾(٣).

[٧] مارُو مائٽ مُهنجا، سومرا! سيئي [انق]

وِهَندي ڪِينَ وَسَ لَڳي، جا اُن پَناري پيئي

سَتين ڪي، سيّد چئي، اُماڙج نيئي

وڏان جن ويئي، تَن گڏجي گاموئِن ڪي.

---

[٧] گڏجي گاموين ڪي، عُمر! لاهج ايل [انق]

جانڪيتان، يوسف چئي، سنت وڏي سان سيل

سرتين ساڻ سنبيل، وطن جي وَسَ چڙان!

---

(١) اصل. 'هڏهي روح رڳڙن، مهنجون ماروئڙن سان' (٢) هي بيت 'شاه جي رسالي' جي مختلف قلمي نسخن ۾ ڏنل آهي (ڏسو شمس العلماء ڊاڪٽر دائودپوٽي جو مضمون "شاه جا ڪم ڏٺل بيت" رسالو 'نئين زندگي'، ماه آڪٽوبر ١٩٥٦ع). (٣) هي بيت بہ 'شاه جي رسالي' جي مختلف قلمي نسخن ۾ ڏنل آهي (ڏسو شمس العلماء ڊاڪٽر دائود پوٽي جو مضمون "شاه جا ڪم ڏٺل بيت"، رسالو 'نئين زندگي'، ماه آڪٽوبر ١٩٥٦ع).

Gul Hayat Institute

[٨] سارو ماڳ مهر ۾، ڦِٽا ڪر فقير [ن ق]
ڪانا(١) قيدَ ڪوٺيون، زيرِيون لاهِ زنجير
موڪل ڏِهينمِ سومرا! عمر! چڙ اسير(٢)
وَڃان وَطن سامُهين، ثابتُ رَکي سِير(٣)
مِلان منجهہ مليرَ، ڏسان ڏاڏاڻن کي.

[٩] پُسي پيڪيان(٤) پاندَ ۾، سا مون گهٽو سُهاءُ [ن ق]
هت ڪين ڪيڻ ڪائي خوش ٿئان، ويني رات وهاءُ(٥)
ڏاتي ڏولُ اکين ۾، رهندوئي رِهاءُ
سونا ڪيمِ سَهاءُ، مونکي سندا ماڙيين.

[١٠] چيچرا چٿي پٺا، خبر راڄ ڪري [ن ق]

[٩] پلنگ پاسو نہ ڏيان، ڏاتي منهنجا ڏولَ [ن ق]
مٺان سُور نہ وسرن (٦)، آءٌ پڌي تن جي ٻولَ
ايندا عمر چار جا، سپ تتائي، تولَ
قطب چئي تو قولَ، آءٌ وري ايندس ويڙهہ ۾.

[الف] چار ڏينهن ۽ وارڏين، پڇون پاڻ وٽ ۾ [ن ق]
ماڻت منهنجا سومرا! اڄڙو ڏڻ ڏارڏين
ڪارڻ قوت، قطب چئي، سويرڙيون سارڏين.
ڏاڏي جي ڏارڏين، تين جو سيل ۾ پيچ سومرا!

---

(١) اصل. ائين (ڪاٺا؟) (٢) ن. 'عمر لاهِ ايل' (٣) ن. سيل (٤) 'پيڪيان' (ڪذا) (٥) ق. 'خوش ٿئي جا ويٺي رات وهاءُ' (٦) ق. وسرين

وانديِن وَڳ وهارئا، ٻَرَن منجهه ٻَرِي
آچو پي اُڪتيون، وِهَڪُن منجهه وُرِي
اُنِي جي، عنات چئي، آئي پَهر پَرِي
سُڃي ڳالهه ڳِري، سِيلُ م يَجج سومرا!

[۱۱] آچي واءُ وِٽن تان، گهٽيُ(۱) راتِ گرمُ [انق]
اُتاهون، عنات چئي، پَٽي ڪنيو پَرمُ(۲)
ڏهن سَهائيُ ٿَمُ، ٻر ۾ چِنو روجهڙيين.

[۱۲] وَسَ چَرنِ، ويڙه رَهنِ، ڪَنڊِنِ جيت قرارُ [انق]
سوئي ساريم سومرا! جو ڀاڻَر جو ڀهنوارُ
لتو ڏهَ ڏڪارُ، عمر جو، عِنات چئي.

[۱۲/ب] ڏاپَرَ ڪتين، ڏيرٻون (۳) آنِ عُمَرَ! اوڏِٺُ آنءَ [انق]
ڪٿيريون ڪيرن، ٽاڻيو ٻانين. ٿُنءَ
ڪارڻ قُوتِ، قطب چئي، جهُريون جهاڳين، جهُنءَ(۴)
اوچُو لوڙ، ٻاڙيون، اچن ساڻ آسُنءَ
سانجهيءَ آنِ سَمُنءَ، واهيرُو وَرن سين.

[۱۲/ج] ويڙهيچا وٿراه ۾، جوڙي ويٺا جاءِ [انق]
تن ڪيا ٿاڪ ٿَرن ۾، ڏيپ تنهنجي ڏاءِ
اوءِ چُنڊين. لائي، ڪين. ڏهائي (۵)، قطب چئي، ۾ ڪنباءِ
ڏونٽي ڪيمَ ڏڪاءِ، جن زور نه ڏري جيترو.

---

(۱) ن. ڪَرِي ق. ڪَرِي (ڪهڙيءَ؟ ڪهڙي؟ ڏيڙي؟) (۲) ق. پرم (۳) ق. ڪتن ڏيرين، (۴) ن. جُنءَ (۵) ن. ڏهاڙي ق. اوءِ چنڊن لائيون، ڪين ڏهاڙيون.

[١٣] ڦرَيون(١) اوَيڙ ڦُونگيُون، پَڪو منجهه پَٽَنِ(٢) [انق]

مَريڙا موڪَ ٿئا، ويجها وَلهارَنِ

چُنڊِيو چاڙهينِ جيڏيون، ٻارَڻُ ڪونيَتَ ڪَنِ

اُنِ جون پَهون پُوڄ وِيائيون، ڏِهٽي ڏُڌُ ڏِهنِ

هينئڙو وِيرِ وِندري، سَيِد چئي، سيڻن

موڪلَ ڏينهينم سومرا! تہ وڃان ويڙهيچن

رَڙي رتولنِ، مَچڻ مَلِير رِي مَرِي رهان.

[١٤] اُنو اويڙ ڦونگيون(٣) پڪو منجهہ پَٽن [انق]

هيڪاندِيون ٿي هليون، پِسي ڪي پَڪَنِ

ميڙِينِ ڏُٿ ملير ۾، سدا سائَہ ڪَنِ

تِنِي جِنِ پَڪَنِ، عُمرَ! اُڪَندِي آهيان.

[١٣] پنهرينءَ وس پنهنءِ ۾، ٿيا مريڙا موڪ [ذق]

ڪوڙي پڪي، قطب چئي، تن ۾ چڱا ٿوڪ

عمر! ابن جي، جهنگين پالي جيوڪ

ور وڙهيچا لوڪ، پنهن سٿيچن سومرن جيو.

[١٤] پرڏنا تن تراڻيون، پيارين پنهون [انق]

آئا مينهن ملير ۾، ٿيئن ڏينهن (٤) ڏهون

فرارين، قطب چئي، ويڙهيچن وٿون

اسين ساعت ڪين سهون، تون تو سال جڻائين سومرا! (٥)

---

(١) اصل. پنهريون. (٢) ق ۾ هيءَ مصرع ڪانهي (٣) ن. اٿو ويڙ ڦونگيون ق. آئونيڙ ڦوگيون (٤) ق. ڏينهن (٥) هيءَ بيت عمر چانڊيي جي زباني پڻ ائين ئي ملي ٿو.

[١٥] جهڙا ڪِرڙَ ڪَکوڙِئا، تهڙيون لوڙيون سِر لڳن [انق]

هيڪانديون تي هليون، پُسيءَ کي پَکَنِ

ميڙين ڏُٿ مليـر ۾، سدا ساڻهَ ڪَنِ

تِني جن پکن، عمر! اُڪنڊي آهيان.

[١٦] ويڙهه پَکِي وٽراء، ڏارتِ ڍِڳي ڏيهه تان [انق]

[١٥ الف] تو جو سڱيچُ ڀانيو سومرا! آءٌ بالله ڀانيان بندُ [انق]
مَنَ ۾ سُهرو چاڻان، هميراڻو هندُ
مارئيءَ کي مارن جي، تن ۾ رهي تندُ
تين کي ڏاڏئون ڏيچ ۾ ڏندُ، جن جي کوکڙ ڦوتُ،
قطب چئي.

[١٥ ب] منهنجو من مارن ري، رهي ڪين رتي [انق]
هت لُڙيم لوئي لاکَ جي، ڪيم، قطب چئي، ڪَتي
ڪڏهن ڪ لاهيندس سومرا! آءٌ ويڙهيچن وٽي
هيءَ جاڪارڻ ميل متي، تنهن جو پرور! پَنَ رُهائين.

[١٥ ج] ڪيهت، ماندائو، مکٽي، ڦرهت، پَکي ڦيل [انق]
پَکا پيرُون پٽ جا، سرتين وٽ سبيل
رَکي پَنُ پُنهور جو، قطب چوءِ، کفيل
موکل ڏينهيم سومرا، عُمَرَا! لاهي ايل
ايءَ جا ستي کارڻ ميل، تنهن جو پرور! پَنَ رُهائين.

[١٦ الف] جيئن هيت گل گلاب جا، تيئن هت پُسيءَ جا ڀالار [انق]
پيرُون پَکا پَٽ ۾، ميونئون موچار
آهين وَڻ وطَنَ جا، مونکي هنيڙي منجهه هزار
بيٺکون، ٻلال چئي، آئي هيٺ آپار
ساڙهَ جا سنگهار، مولي مون سهين ميڙئين.

پَڪا پيرُون پَٽَ جا، سَرتين آيا ساءِ
چُنڊِين ماڻ، ڪَتينَ ڪاڻ، جيڏيون جاءِ بجاءِ
اِي سَهَہ ساري سومرا! ڪوٽ وهندي ڪاءِ
لِڱين اوڍِينَ لوئيُون، سرتيون سِيلَنِ لاءِ
مارن مِڙان ماءِ! مُهتِ ساڻ مَلِير ۾.

[۱۶-ا] جِينءَ ساڪوڻ ڪِهاءِ، آتِ پِتُون پيئر پيٺيون (۱) [انق]
سا وِڄَ پَسئو وندري هنيون (۲)، ويئي رات وهاءِ
ڊِاڻِي ڍول اڪين ۾، رِهندوئي رِهاءِ

[۱۶-ب] عمر! آيانس ڪِي، پُسي پڪي پَٽ [انق]
ڏونرا چُنڊيان ڏيهہ ۾، رحي ويڙهيچن وَٽ
ڪوءِ چِڃا، پَتِ ماڙيون، مونکي ڪَنڌري اڃن نہ گهٽ
هوءَ جي ڊاڻي ڏٽ، سي ڪامڻ ميڙ، قطب چئي.

[۱۶-ج] آئي آڏيا اوڏڙا، ويڙهيچن وٽان [انق]
ڪونيان ڪئي، قطب چئي، عمرا! لاهي آڻ
ته سي سرتين منجهہ ساڏوهين، ڀرون چُنڊيان پاڻ
تن جيئي جي تاڻ، اوءِ مارُو ملير آئيا.

[۱۶-د] ڪُهڙيون ڪوڙيون (۳)، قطب چئي، آن الانوهار (۴) [انق]
آبُ آڏُوءَ (۵) تان وريئي، سترها تيا سنگهار
آڏي آتڻين تئي، پُوئن (۶) جي پڪار
پهنوارن جا پار، عمر! آهين اعڙا.

---

(۱) ق. پِتون پيئر پيٺيون، جئن سا ڪوڻ ڪِهاءِ (۲) ن. سا وِڄ پسئو وندران (۳) ن. ڪُهڙيون ڪوريون ق. ڪُهڙيون ڪوڙيون (۴) اصل الانوآهار (۵) اصل آئين. (۶) ن. پورن.

سونا ڪيم سهاءِ، مونکي سندا ماڙيين.

[١٨] ڪُوڙَ ڪِهائي وَنُ(١)، ڏِسِ ڏاڏاڻن جي [انق]
گاهَنِ گلزاريون ڪيون، جهنگين مورِئا جنُ
وَنهينِ ويڙهيچن سين، آڳي ڪِي آمنُ
سرتئين ساڻ سُمنُ، اُني آهِم اُتهين.

[١٩] سَنجهي سنجن ڪُوهَ، صبحِ ساڏوين ۾ [انق]
پونياڙي پَڪَن ۾، لاڻي جي لَهَ چُوهَ
سونهن سبز، سَيدُ چئي، بُونگر مٿي بُوهَ
رانئو ڏينهان رُوحَ، مهنجون اکيون مهڙ ملير ڏي.

[٢٠] هي هي نه هونديا، ساري عمرِ سومرا! [انق]
چِچا، محل، ماڙيون، توڙ نه نبهَندا
وِهامي ويندا، تينده ڏک ڏينهن ڪي.

واڻي

ساريان موڪ ملير، پيرون ڪيرُون جيڏيون! [انق]
پرچون پهنوارن سين، هاجا چِڏيين همير -
ساريان موڪ ملير
وِجان وطن سامِهينَ، شرم نِباهي سير -
ساريان موڪ ملير

(١) ن. اونُ

جهڙي ڳُسَ ڳسَنِ جي، تهڙو تانءَ نہ عَنبير -
ساريان موڪ ملير

ڏسان ڏيهي، آنءَ جن جيهي، ڪاڄ جني جو ڪير -
ساريان موڪ ملير

فصل ٽيو

[۱] ڪِلو، خير تئو، ماروئڙا ! ملير ۾ [انق]
صلح وارئو سومري، وچان وير وئو
الاهي! عنات چئي، ڏسن ڪوم ڏئو
اِي ڏَنُ ڏوتيڙن کي، پوندو ڪونہ پئو
سُرهو سَيِ هئو، وطن ويڙهيچن جو.

[۲] آبُ جَندِينْ، آنُ پورئينْ، جن جا پَڪا جهوپا پالَ [انق]
اوپر ترِ، عنات چئي، تن جهجها آڏيا جالَ(۱)
سڄُ سُپاٽي جا ڪَري، تهڙي لوئِن وٽڪ لال

[۲الف] لوئي عڏ نہ لاهيان، جا ڪپهين چن چيني [انق]
وني وچان ويڙ ڏي، ڳٽن ساڻ ڳنهي
سالان (۲) سکر پسانئيان، جا ڏاڏاڻن ڏني
ميڙيان ڏٿ ملير ۾، تسي(۳) ساڻ تيني
جا ڪِيس لئي جني، سي ڪامڻ ميڙ، قطب چئي.

(۱) اصل ۾ هيءَ مصرع ٽيو نمبر آهي. (۲) اصل. شالا (۳) اصل. تنهين.

Gul Hayat Institute

جن جي ڪال برابر سال(۱)، تن بنديئڙن بدا ڏئين.

[۳] سُونهن ڪرڙ خاص، وڏهين ويڙهيچن جا [ن ق]
’اُنَّ‘ انهي ڏيهہ ۾، ڏيجُ جني جو ’ڏاسَ‘
پَٽولي نہ پاڙيان، لوئيَ جي لباسَ
آلا! پُڇي آسَ، اُڪندين، عنات چئي.

[۴] ڪينَ ٿرين، ڪينَ ٿوهَرين، ڪينَ آباڻي چئجاءِ [د]
پائُر جي پيرن ڪي، آئين ڪو عرض ڪِجاءِ
الله! اُت نجاءِ، تہ لوئيَ جي لڄَ رهي(۲).

[۵] سارو مارِ م سومرا! ماريو مال وَڏين [د]
آجائي جو، عنات چئي، تون صاحب سڌُ سُٽين
هي بند لاهِ تنين، جي قيد نہ وينيون ڪڏهين(۳).

[۳ ب] عمر! مون نہ آئڙن (۴) محل، چچا ۽ ماڳ [ن ق]
دل دوپيازو نہ وٺي (۵) وَرُ سارڻ جو ساڳ
ڪوءِ پيرم (۶) پن بادلا، لوئي منهنجو لاڳ
جڏ پريو بندياڻي ۽ پاڳ، تڏ لٿو قيد، قطب چئي.

[۵ الف] ڪوئي وهي نہ، قطب چئي، پلنگ ڏئي نہ پير [ن ق]
اهڙي ستهل سهاڳ ڪي، قبوليندي ڪير!
ڪوءِ چچا، پن ماڙيون، وَر ڪُتي جي هير
پلنگ، پايو پير، ڪين ۽ ڪاڏم ڪيت سين.

---

(۱) ن. سال برابر ڪال. (۲) ٻي روايت: ’الله ڪي چئجاءِ، تہ لوئي ۾ لڄ رهي‘. هي ۽ بيت ميان امام علي شاه کان مليو. (۳) هي ۽ بيت ميان امام علي شاه کان مليو. (۴) اصل. آئڙي (۵) ق. دور دوپيازا پائنيان (۶) ن. پيرم.

[٦] سَتَ سِيهِڙيڻِ سَائِرا، ڏَڏُر ڪاڪارو [انق]
سوڍرو ۽ سَڌرو، ڏُنٻُ، ڏُڪا، ڏارو
مُنهن ماڙيچو مِنڙو، سُڪئو سمرو، ڪانُرُ ۽ ڪارو
پَنڌُ پِئنئانُ آڳرو، جِت اُٺنِ جو آرو
ڪانگَڙِ جو گابن ڪي، مِڙنئان موچارو
ڏنوسون ڏينهين گهٽي، بانِرُ ويچارو
اِذا هُوَ(١)، عِنات چئي، ڏسن موچارو(٢)
جيلانه اذر اُمارو، تِينِ وَهندِ وَسَنْدي پانئيان.

[٧] اوريون تَرُ اوري، تنهان پريون پارڪَر [انق]
وِهن ويڙهيچا وچ ۾، سانِيڪا سوري
ڪير تڙيندو تن ڪي، تڙن تان توري
بخش ڏئي بَرِينِ ڪي(٣) تہ اچن ڏِڪاڏي ڏوري

[الف] لنگهي آڏيري، ڪنهن آڏي اڳانهان اوهريا [انق]
سائينء ڪارڻ ...ومرا! چڏ فقير ڏري
اچن ويڙ وري، ساڙه منجهه، شريف چئي.

[ب] پهچي سانگ، شريف چئي، ويا منجهه ڏرن [انق]
مارو مُنهِرَ مدير ۾، الا! شال اچن
اوڏا ابائن جا سنيها سچن
پلا شال بچن، هيبتان همير جهي.

(١) اصل. ازاهو (٢) ق. بسڙ پيارو. (٣) اصل. برين تي

Gul Hayat Institute

اُنـي سين اوري، گڏ گذارئان ڏينهڙا.

[٨] مٿي چڙهي ماڙيين، ڏه وٽ ڏٺائين(١) [انق]
ڪؤنرا ڏؤنرا پڪڙا ملير مُڪائين
نياپا نينهن ڳاڏئان، پانديـن پڇيائين
اچان ايڏاهين، جي سپاجهو پاجهه ڪري(٢).

[٩] مارو ٿان محتاج، آهي جان آووٽ ڏه [انق]
ملير اُٿن مينهڙا، ته ڪر پنا ڪاج

---

[٨] مليران ماروُن جون، آلا! ڪو اچي صلح وارثو سومري، سيل نياپو سٽي بنديائي، بلال چئي، بلي تنهن بچي(٣) صاحب نيئي سچي، منهنجو بندُ بيدا ڪيو. [انق]

[٩/الف] ڪوڏ ڪسڻُ ڪانپايون، مٿي ڦهڪن ڦار(٤) ونهين ويڙهيچن جي تڙ تڙ منجهه، تـوار سڙها گهٽو، شريف چئي، آٿن مينهن اپار مرتين ماڻ متار! شڪل وطن جي وس چران. [انق]

[٩/ب] آئا مينهن اڪُونـدرا، ٿيون ساهيڙيون سرهيُون ڏونين پريون ڏت منجهان، قطب چئي، ڪرهيُون ماڻي نيچ سنيهڙو، ڪِجهانـدر ڪرهيُون مالون سومرين جون، پنهن نه پرهيُون پاڪيريُون پر هيُون، سون منان مور نه وسريون. [انق]

---

(١) ن. وڏناڻ، اهڙي طرح ٻيا جملي قافيا (٢) "مانئين پاجهه ڪري، ته اسين اچون ايڏاهين"
(٣) اصل. وتنهن جي بلي بچي' (٤) ن. ٻار.

پِٽن سِيئَن، سيَدُ چئي، رهي رهندا راڄَ
ڪٽيو چاڙهين ڪاڄَ، لَٿين ڏارَتِ ڏُڏ جي.

[١٠] ٽِڏو واءُ ٿَرن جو، مُنهَن ساهون ماءُ! [انق]
سُپيريان جي ساءُ، وهند وَسَنڌي پائيان.

[١١] وهند تو سين وينتي، مون سين سوُڌين تيءُ [انق]
تَڙ تَڙ اُتي تهنجي. اچئو پاٽي پيءُ
تن ساٿين لَڳي مَ سيءُ، ڪَهَ مَ تينِ مَ ڪَهرا.

[١٢] هَڪَلَ ميرَ هميرَ جي، جڏهن بُڌائون [ر]

[٩/ج] آنا مينهن مَلير ۾، واحد ڪيئن. وَراڻ [انق]
تَرايُون تَڙن ۾ پَرَبون هزارين هاڻ
اتان ڳهيڙين گهيتا، ڳر پيتا، ڪن ريلن منجهه رهاڻ(١)
چِتا ڪيتا، مٿن ريتا، لٿين، قطب چئي، ڪاڻ(١)
عمر! سون آماڻ، تہ ڏسان ڏاڏاڻن ڪي.

[٩/د] آنا مينهن مَلير ۾، [تيون] ورين واڏايون [انق]
مون جيڏيون ان ماڳ ۾، ڪن ولوڙڻ وايون
جانڪيتيان، يوسف چئي، ان ڪي سرهايون
آءُ ڪيئن پرهيان تنهنجون، سومرا! ساهيون
پَلَٽءِ منجهہ، پايُون، پيرون چنڊيان پرينءَ سين.

[١٢/الف] هيتون هميرا ڪر مَ ڪَڪَ- چرن تي [انق]
سگهي هُونِ ماڙهن ۾، ڦنا ڪر فقير

---

(١) ن ۾ هڪ ڪڏيل مصرع هن طرح ڏنل آهي: 'اتان ڳهيڙين گهيتا، ڳر پيتا، چتا ڪيتا، مٿن ريتا، لٿن، قطب چئي، ڪاڻ'.

تنهين ويل ملير مان، ڪرڇينون ڪنيائون

ان اوسيڙي، عِناتُ چئي، لڏ نہ لاٿائون

ڪنبندي ڪتيائون، جيڪي هُئن حياتيَ ڏينهڙا(۱).

[۱۳] اُنَن اونِي آئيو، اُنَي تين وَراڻ [ن ق]

لتي لووڙيارئين، مڙيائي مُنهن ڪاڻ

هَميرنئون هاڻ، مُهتُ لَهندين ء مارئي!

[۱۴] اُنَن اونِي آئيو، پُڇئوسون پانديِ [ن ق]

خَبَرَ سَنديِ سَڄَڻين، جُه الله آنديِ

جا مارُوئن مانديِ، سا سانپين ميڙ، سيد چئي.

سڄڻين ڪي، شريف چئي، جڙون لاه جنجير

ڪٽهيريون مون ڪير، ڏين ڏاڏائن م.

[۱۴ ب] لنگهي ڪالهہ، قطب چئي، ڪنهن اونهي تر تيا [ن ق]

هيبتان (۲) همير جي، وري ويڙ ويا

جن رہ ساعت نہ سري، پهر تن پيا

سنيها ميٺن جا، ٻڌن ڪين پيا

اوء هلي منڌ هيا (۳)، شرم هٿيڪي سومرا!

[۱۴] ست وڏائي سيل رکيائين، مارو ڪيائين مَن [ن ق]

جهڪين چيس سومري، سو نہ لايائين ڪن

ٻڌن وڏي ٻن (۴)، سانپين ميڙ، شريف چئي.

(۱) هيءُ بيت حاجي محمد سوڍي جي روايت موجب لکيو ويو آهي. حاجي عمر چانڊيي جي روايت ۾: 'هاڃو مير همير جو'، 'انيءَ مهل ملير مان'، 'اڍي ڪان'، عنات چئي، لڏون نہ لاٿائون' (۲) ن. هيبت ڪان (۳) اصل. هينئيان. (۴) ق. ساٻهن وڏيئي ٻن.

Gul Hayat Institute

[١٥] اُٺنِ اوٺيِ آئيو، اُٺيِ تين وَسَّ [ن‌ق]
ڪڏهن ڪانَ پَسِيُون، ڪٺيرياڻينِ ڪَسَّ
سا ماڙين جوڳيِ مَسَّ، جهنجو محب ملير ۾.

[١٦] عُمَرُ اُماڻي، آيو سامَ، سيِّد چئي [ن‌ق]
ٿانهَرَ ٿي ٿَرنِ ۾، پئو لٽو ياڻي
مارُئي مِلي مائٽين، ڏِڪي ڏاڏاڻي
هيبتان هاڻي، ڇُٽو مُلڪ مليرَ جو.

[١.٥] آٺن اوٺي آئيو(١) وٺ ڦٺا، ٿي وَسَّ [ن‌ق]
مرٽيون ۽ ساهيڙيون ڪن رهاڻيون رَسَّ
ڏسان ڏيهاين جا گهه، گاموڻ ۽ گَسَّ
سندا بندَ، بلال چئي، قادر لاٿا ڪَسَّ
سا ماڙين جوڳي مَسَّ، جنهن جو محب ملير ۾.

[١٦ الف] پَسنو بازر بنگلا، ٿي منهنجو ڏيلُ ڏريو [ن‌ق]
سنهڙي سيڻن جي، هنڙو ڪنو هَريو
سنائيءَ جو سومرا! وهلو واء وريو
پوريون قول، قطب چئي، پنهور جو پريو
جوٺو چيڙهه پريو، وڃي واسيند يس ويڙهه ۾.

[١٦ ب] قيد منجهه، قطب چئي، وڏو فيض ٿيو [ن‌ق]
صلح واريو سومري، ايءَ قادر ڪم ڪيو
پهوندو ڪونه پيو، آڌو آجڙين ڪي.

---

(١) اصل. 'آئيا'.

Gul Hayat Institute

[١٧] سِڻ ڏِيو سِرِ جهوپڙين، اُڀِي آجوهِي [نق]
اَگڻ منجهه، عِناتُ چئي، پٽي پاٻوهِي
ڪوٺِي پانهون ڏِي، لوڪان ليکِي وِڃڙِي.

[١٨] سِڻ ڏِيو سِرِ جهوپڙين، اُڀِي جوهِي جوءِ [نق]
سا وُڃون پَسِي وِماسِيون، جا سُونهَن سندِيامِي هوءِ
اُوهُس پَسِئو اُتهِين، پتنگ سيکو پوءِ
جڏ(١) مارُئِي متودوءِ، تڏ(٢) سورجِ سُونهن جهڪوٽِي.

[١٩] سِڻ ڏيو سِرِ جهوپڙين، اُڀِي جوهِي زالَ [نق]

....

[١٧ الف] آڀِي جوهِي جهوپڙين، سِڻ ڏِيئي سڻ پَرَ [نق]
ڪنهين ويلَ، قطب چئي، ڪاسڻ موڙِي ڪَرَ
ويو اوهَسُ اُبرِين، داوَڻ ڪينوِي دَرَ
اِنَ سَهانِيُ سنِرا، تا قُلبين چرَنَ قَرَ
منجهه، تاهرِنا تَرَ، ڏئائون ڏينهن ٽيو.

[١٧ ب] آڀِي جوهِي جهوپڙين، سِڻُ ڏِيئي سِڻَ وٽ [نق]
تنهن کي چيو ڪانڌ، قطب چئي، اکيون تون آپَتِ
تنهن جي لالِي لالُنِيئان اکري، ماڙِڪ تنهين نہ مَتِ
ٽيا سَرها ڍاٽِي ڍَٽِ، تہ ڪينوِي داوَن ڊِس تي.

[١٨] جهڙي چانڊ چڪور، آنگن آنٺان ئي اکري(٣) [نق]
ڪيلَي مُتّي سيج تي، ور سين ڪري وور
سنهڻينڊي شريف چئي، منڍ مُڙِي جڻ مور
جئني ڏِسين چورَ، تا وانجڻ(٤) نہ ڪن ويڙهه سين.

(١) اصل. جڏهن (٢) اصل. تڏهن (٣) ق. اکوٺان ني اکري. (٤) ق. وانجهڻ.

تهن جي لڳن تان لهي پيو، ڪر لوئي پلؤ لال
وڄون وسڻ آئيون، اِن آباڻي آهال
ڪامڻ ٿئي ڪهال، سورج جي شرماڻ جي.

[٢٠] آيي جوهي جهوپڙين، سڻ ڏيئي سڻ جهل [انق]
پدمڻ جو پدرو ٿئو، تنهين منهن مهل
وڄون وسڻ آئيون، اِن اباڻي آهَل
ڪامڻ ٿئي ڪهل، سورج جي شرماڻ جي.

وائي

ترِ تاريلن ساڻ، يا الا! مون ڳجهي آهي ڳالهڙي [ن]
تو مل تڪڙا توشڪون، تون عمر سلطان.
يا الا! مون ڳجهي آهي ڳالهڙي
مون ڪڻا سنا ڪهه جا، تن ويڙهيچن وچاڻ.
يا الا! مون ڳجهي آهي ڳالهڙي
پئي م عمرڪوٽ ۾، تهن ڪتيري ڪرجاڻ.
يا الا! مون ڳجهي آهي ڳالهڙي
الاهي، عنات چئي، اي سيل رهندم ساڻ.
يا الا! مون ڳجهي آهي ڳالهڙي

Gul Hayat Institute

سرود پرياتي*

فصل پهريون

[١] دَرَ مَ پانئج دُورِ، اوڏو گهڻو، عِناتُ چئي [انق]
ڪوه چينپائيين پاڻ ڪي، هلي وڃ حضورِ (١)
پيلي ڏُونه ٻئن سين، پَهُ ڪري تون پُورِ
مالَ ماڻڪين موتيين، توتي عاقل ڪندو اُورِ
پَنگُرئا ڳالهه پَرورِ، هِي ڏاتارُئي ڏَڏَنِ جو.

[٢] ڏَڏُ ٿي ڏانُ گهُرُ(٢)، اِت وِجا تا نه وري [انق]
عاجزيون، عِناتُ چئي، آيو پانُ پَري(٣)
اِڏان گهُرِي گهري(٤)، چِندا(٥) لاڻِي چارڏين.

[١] صبح سو ستوار، جوڙ جنهن جو ناهه ڪين [انق]
هَلُ هاشميءَ ساهمون، پڻ ڏُونهه ڪيم نهار
بخشين بوڄ (٦)، بلال چئي، وجهي ڏيل ڏِنار
دانهن جي ءَ دربار، نا اُميد ناهه ڪو.

Gul Hayat Institute

---

* ق. 'سرود پرياتي'.
(1) ميان امام علي شاه کان مليل روايت موجب: 'ڪلهي پائي ڪينرو، هلي هوت حضور'. ء پڻ نصرپور جي بياض مطابق'.
(2) ن. 'ڏڏ تيين تان ڏان گهر'. (3) اصل. 'ايا پان پري'. (4) ن. 'اتان گهري گهڻي'.
(5) ن. چتان. (6) ن. بوجهه.

[٣] چائين جانڻ چارڻ! تان ويلا لهه وهاڳ جي [ن ق]
ڪنجهيون ڪماچا ڪينرا، درست آئي ڏارڻ
اڳين جي، عنات چئي، جي سڪين پر پارڻ
ته ڪوڙيين پتين ڪارڻ، تهنجو ڏاتر
ڏيهاڙيون ڪري(١)

[٤] جاجڪ آهيين ذات، ته ويلا لهه وهاڳ جي(٢) [ن ق]
ڪنجهيون، ڪماچا، ڪينرا، ڪر تني جي تات
ڪيرت رک قلوب ۾، ڏينهن سجوئي رات
ته ڏاتر ملا ڏات، جيڪا مڱين سا لهين.

[٥] مڱڻا مڱ، م تن کي، ڏيڻ ڏهلو جن [ن ق]
سعيو وانءِ سپڙ در، جو صاحب سر سخين
ڏيهاڙيو ڏان ڏي، اوڳن آڪاڇن
جي پرزو لهن نه پنئو، تريون بخشي تن
جه اوڙڪيو(٣) اکين، ته ويلهه وجي وسري.

[٦] ويلون ڏي ولهن، ناڻ سجائي ناڪرو [ن ق]
منڊا ڏنڊا مڱڻا، تو در چانگون ڪئو چلن

(1) ق. ڏينهائئو ڪري. (2) ق. 'ويلا لهه وهاڳ جي، جان جاجڪ چايين ذات' (3) ن. ۽ نصرپور جي هڪ بياض مطابق.

ڀٽا ڏاتــارَ ڏِسيــنِ ۾، هــزارين هَلن

ڏوسين توءِ نہ تُلَنِ، جو تون آجهو اَپوجهنِ جو.

[٧] آپوجها اوڏا، ڏُــرنِ پِــرنِ سي گهٽو [انق]

پاڻ پَسي جن پليو، حُجت ءِ هوڏا

ڪوٽيو ڏي ڪوڏا، اُنِ ڪي سَپڙ ڄامِ سَڏيو(١).

[٨] تون رُونجهن سنڌ؞ راڄئو، سَپڙ ڄامَ سردار! [انق]

آهين ڏُهنجي آسِري، لَنگهِي(٢) ٻچا ٻارَ

جانِ پرورئم ڀئي پار، تان جيڏءِ ڪونہ جَهانَ ۾.

[٩] ڏِڪي آئي ڏِولَ! سنجهي جاڳُ، سيّد چئي [انق]

ڏاتــارَ ءِ مگڻي، ڪِئــا ٻيلي جا ٻولَ

راءِ رِيڊو، پاڻ ايندو، ڏاڻ ڏيندو، چڙهي ۾ چوڏولَ

[٩] سندا رُونجهن راڄيا! تون ڳائهہ، هنيين مين لاءِ [انق]
لنگهوي تي لاڳُ ڳهري، تنهن ڏي، ٻيرُو چئي، پرچاءِ
پاڻ پتي، ڳهو ڳايرو، ڏاران ڏير نہ ڪاءِ
مونکي، مگڻهار، چئي، موني ساه ڪراءِ
سپڙ ڄام! سنڌياءِ، آءٌ ستي سوياڳت آئيو(٣).

(١) ق. سڏ ڪيئو (٢) ن. لنگهوي (٣) حاجي محمد سوڍي جي روايت موجب:
پنڻ پنئي، ڳل ڳايرو، ٻيا ڏير نہ ڏءِ
ايءَ ستي تي موجون ڪري، جئين شاه! موني ساه سنڀاءِ
ٻيرو چئي پرچاءِ، ايءَ لنگهي ٿيو تي لاڳ ڳهري.

Gul Hayat Institute

مَرُلَنگهِي ڪَري لول(١)، سَپَرَ جي سُهاڳَ ۾(٢).

[١٠] چوناٽِي! چيو ڪريِن، آسائُنِ جو اِيَءُ [انق]

ڪامِڻَ ڪوٺي هيرائينِ(٣)، سَهي نہ سَگهي سيءُ

تو مُنهن وڏو ويءُ، جي ڏئين تہ ڏہ سُٺِي.

[١١] سُٺِي سوياڳَتَ، سپرَ تُنهنجي(٤) آئيو : [انق]

تہ ڪريان ڪُڙماين سين، پاڻَ پيترا پيت

[١١ الف] ڪَنهِي آيو ڪالَ، مگڻو پَسَڻَ ملوڪَ کي [انق]

ڏُڏَ چوءِ ڏاتار کي، عرض ۾ احوالَ

ساز نہ سکيو، شريف چئي، تنبدُ نہ چاڻي تالَ

گهڻا مجي پالَ، جي نالائق نوازيين.

[١١ ب] آيو ڪالهہ، ڪنهِي، مگڻو پَسَڻَ ملوڪ کي [انق]

عرض ڪري عاجزيون، رونجهي پاس رَهي:

حالُ منهنجو هڙو، تون پساريين پَهي

نظرُ ڪر صحي، تہ لنگهو لاڪيڻو ٿئي.

[١١ ج] ڪُڙماين ڪيڏي چڏيو، سگڻن سؤ وار [انق]

مُنهن تي چون سندي کي: ڏاريون آهين ڏار

ڪانهو گهڻو، قطب چئي، عاجز ٿيو آپار

ڪئي ستاري ستار، تنهين ويل تنهن سين.

(١) اصل. 'لوڏ'. لول = آنول = خوشيون. (٢) حاجي محمد سودي ڪان هن بيت جون هيٺيون
مصراعون مليون:

ڏاتار ۾ مگڻي، ڪٿا هٿا پيلي منجهہ پول
سو ايندو، ڏاڻ ڏيندو، چڙهي ۾ چوڏول
اِيءِ لنگهي ڪندي لوڏ، سپرَ جي سهاڳ ۾.

(٣) ن. هريهن. ق. هيرائي. (٤) ن. تهنجو.

Gul Hayat Institute

آسائُنِ(١) البت، چوڏائِي! چيو ڪريين.

[١٢] جو پائُنِي(٢) پوءِ، رُونٿو رُسائِي ڪَيِئُو [انق]
تهنِ ڪِي تڪيو رهيو تهنجو، سپڙ جامِ سندوءِ
ڏڏ ڏڏائي پانهجِي، تو چوڏاڻِي ڪي چوءِ:
جو لينگو(٣) لوءِ بلوءِ، سو محتاج ملهائيين.

[١٣] رُونٿو منجها رات، ڪين پرُوڙي پنگرِئُو [انق]
ساج سڏيائي نہ لهِي، نہ تهنِ تال نہ تات
ساٺ نہ نيو سگهڙين، پهہ متي(٤) پريات
ڏڏ ڪي ڏيئي ڏاتِ، سو محتاج ملهائيين.

[١٣ الف] تنهنجي گهر گهرانيو، ڏاتر ڏڏ ڏ عطاءَ [انق]
تري پري(٥) پتڪري، ڏنو رونجهو راءَ
سي پروڙي، شريف چئي، عاقل ني اڳياءَ
ڪڇيو ڪين مهاءَ، درست تون دانَ لهين.

[١٣ ب] چوڏائيءَ ڪي چاءَ، ڏيهائي ڏين جو [انق]
جڪيي اٿي جاجڪين، طاماعن تماءَ
ڏڏ چارڻ پانهجا، آئاني آئاءَ (٦)
تنهن ڪي ڏنائين مونُ، شريف چئي، تازي طبيلاءَ
پڻهون سو پيلاءَ، رُونٿو گهٿو راني ٿئو.

(١) ن. آسائُنِ. (٢) ق. پاءِ ني. (٣) ن. ليڪُون. (اجو ڪان سواءِ). (٤) ق. متي.
(٥) ن. ڦيري. (٦) ن. ”ڏڏ چارڻ ڏي پانهجو، آئاني آئاءَ“ ق. ”ڏڏ چارڻ پانهجا، آئاپائين آئاءَ“.

Gul Hayat Institute

[۱۳] وَٽُنُ ٻارِتَ! ٻيلي، تہ چارڻ! اُتِ چڱي ٿئي(۱) [ن‌ق]
ڪُڙم(۲) سَرتيين، مائٽين، ڏَنُ ڪيئو ٿيلهي
راءِ رُونجهي ريلي، ڏَڏُ جينءِ ڏهر رِجائيو(۳).

وائي

ٻٽي دَر وِچ مَ ڪيڏاهين، جانُ تون جام ڳَنڍين مڱڻا! [ن‌ق]
اڪيون ڦير مَ ڪنڌ ڪياڙي، ڏيندءِ ڪم اِتاهين.
ٻٽي در وچ مَ ڪيڏاهين
موتي، ماڻڪ، مال گهڻيرو، ڏيندءِ ٻيلي سائين.
ٻٽي در وچ مَ ڪيڏاهين

فصل ٻيو

[۱] ڏمر سوڙ سُهاڳ، آجها گهرجي آجڪو [ن‌ق]
اِيُ وَسُ توهِي(۴) وَلهَا! جي پِرين تہ پِري پاڳ

[۱۴] ڏَڏُ سٽي ڏاتار، ڪوناڻيو ڪوڏ ٻٽيي [ن‌ق]
رونجهي جام راضي ڪيئو، سٽڪيئو سردار
تنيز تُنهان ڏار، ساري ڪان، شريف چٽي.

---

(۱) ق. چارڻ چڱو ٿيو وڃي، ٻارت منجهہ ٻيلي. (۲) ق. جو ڪڙم. (۳) ن. ريجهائيو.
(۴) ق. توهين.

Gul Hayat Institute

جِن وَٽ وَرُ وِهي، تنِ ڪي ويهين ڏينِ وهاڳُ(١)
ڏُکَ ڏُجهانڊِ ڏُهاڳُ، اُنئان آلڳ (٢) عِنات چئي.

[٢] جهوپو سَهي نہ سيُّ، اوچِٽ گهرجي آجِڪو [ا‌ق]
اللّٰهَ لڳ، عنات چئي، ويٺ وِسا سجِ ايُّ
اگرٹ آيو تيُّ، تہ ڊِولا! ڪَهنٌ ڊِنگ ٿيان.

[٣] رُونجهاڻي راجاڻَ ڏي جن پِرتان پِرئا پيرَ [ا‌ق]
مال ماڻڪين موتئين، تن ڊِوئي ڪيا ڊيرَ
پيلي ٻرِ ٻاجهون ٿيون، سپ سَرهي ڪيرَ(٣)
ويندي تنهين ويرَ(٤)، اڳيان نِتُ نوازئا.

[٤] غافل گِرڌاري، آريون آزُرديون ڪري [ا‌ق]
سَڱُ سَڳتينِ ڇِڏيو، سي ڪن بيزاري
ڏولي مُنجَ ڏيهہ ڏٿي! مون ڏونهہ موچاري
تہ آئہ ڳالهہ پهنجي حال جي، سَلانٌ سَواري
ڍاماڻ تاري، چوڻاڻي ري نہ ڪا.

---

[٢] جنهن کي سِڪي جيءَ، سو پسان پيءَ اکين سين [ا‌ق]
سِپاجها! شريف چئي، عرض اکهائج ايءَ
اگرٹ آيو تيءَ، تہ ڊولا! ڪنهن ڊِنگ ٿيان.

---

(١) ق. 'ويهي ڏهن وهاڳ'. (٢) اصل. ارڳ. (٣) ق. 'سپ سرها سيرُ'. (٤) ن. ڪنهن وير.

[٥] مڱڻا! مڱج جامَ کي، صُبحَ جو سارِي [انق]
پِي سپيئي پُر ٽڪا، جي اچنِ ان جي اوتارِي
سيّد چئي، سوالين کي، ڪِليو ڪيڪارِي
ويون ٿو وارِي، چوڏائي چِت ڪئو.

[٦] هِن سَرَ آئي ڪو، آبَ اُجيوئي نه رهي [انق]
راءِ وٽ رهي جو، تهن کي جُکي جانڪيتان نه ٿئي.

[ش - الف] سڙي منگتا آئيا، داتا پٺن دانُ [انق]
اکين تي بڻ اکرو، سپرّ جو ستهانُ
ڪونايو، قطب چئي، تو ڏي ڏڏن ڪي ڏانُ
سو مڱجي مهربانُ، رونجهن سندو راڄئو.

[ش - ب] رونجهي وٽ رهاڻ، سدا سوالين جي [انق]
پيئون پانيوتن جون، پهنو (١) بخشي پاڻ
چِتُ چوڏائيءَ آکرو، انهي ني آهجاڻ
ٿي، قطب چئي، ڪاڻ، جو پهلي ڏٺي پاجهون ڪيون.

[ش - ج] رات وهامبو ڏينهن ٿئي، ڪيا ساج سُگهڙن سرِ [انق]
ڪريهين ڪِرِدُ، قطب چئي، غافل ويٺو گهرّ
پانڌهُون پانچ پساڻ ڪي، هُت آزرديءَ آپرّ
رُونجهو تن ريجهائيو، جي ڪُرنگيءَ (٢) ڪرّ
پارج اعتشي هڙ، ته دار پئن جو دانُ اهين.

[ش - د] صبح جو سلطان کي، آئيو عرض ڪن [انق]
تازي طيلن مال، تو ترت ڏياري تن
آسائو، اوپايو چئي، تا متنگتا مترڪن
جي پارس کي پئن، تن کي جُکي جانڪيتان نه ٿئي.

---

(١) ن. پهنو ف. پهون. (٢) ق. ڪرنگوي.

[۷] تَندُون جوڙ تُنبيرَ ! اُتـي ساجُ سَنياءِ تون(۱) [ن ق]
مَڱڻهارَ ! ملوڪَ اڳيان آتَئي(۲) وَجاڻَ وِيرَ
دائم اِنهي دَرَ جِي، جِنـي آهي هيرَ
تن ڏوئي ڪئا ڏيرَ، خاصَ خزانَ منجها.

[۸] پِئو ليٽين لُتَّ ! اُتـي اَللهُ نہ گهُرين(۳) [ن ق]
رُونجهي رات اُپَتئا، پيٽَين ٿان پاٽَ(۴)
ٿئانَ نُجُنبي چارٽين(۵)، ميڙي پِرَئا مَتَ
تن پَرَهئا پَتَ، جي لينگ نہ لائق هيڪَڙي.

[۹] وَنءُ داتا جي دَرَ تي، سُرودَ ساجَ ڪٽي [ن ق]
ريجهائج رُونجهي ڪي، هٿن ساڻ هٿي
تندُ تُنبيرِي تهنجي، سا جي وِيرَ وَڏي
تہ ڏيندءِ ڏيهہ ڏٽي، ڪاڻيون خزانن جون.

Gul Hayat Institute

[۸] چوٽاٽيي چِتائيين، تہ مُهت پِرِپيئي مانُ [ن ق]
گهوڙا، مينهون، مال ڪهٽونيي، ڏي ڏڏن ڪي ڏانُ
يوسف جئي، جهان ۾، سپڙ جو ستهانُ
سو مڳج مهربانُ، تہ پِريين سيئن پر ٿئين.

(۱) ق. 'ساج سنيائي تون، اُتي چور تنبير' . (۲) ن. ٿئي، ق. ٿيي . (۳) ن. نڪٽهي
(۴) اصل. پاٽيت. (۵) ن. چارٽن، ق. چارٽي

[۱۰] ڏَڏُ تي ڏانُ گهرُ، چڙ وِجا جي واءُ [ر]
اٿئي ٻهر، عِنات چئي، پاند ڳچي ۾ پاءِ
سَپَرِڙ جامَ سنپاهيا، [تازي توئِي] لاءِ
هوءِ جي جاڻن ڳاءِ، سي مُهت لهندا مڱڻا (۱).

[۱۱] جاجڪَ جاڻِن جا، سا پَر آنءُ نه سِڪئو [ر]
سُئي نه نِين پاڻ سين، سَگِا جي سِيا
جي رِيجهين تونرا، تان پڻ تاري تَران تُنهنجي (۲).

[۱۲] آجهو نڪي آڳ، مهنجو جهوپو سهي نه سِيءُ [ر]
آڳهايين، عِنات چئي، عرضُ مهنجو اِيءُ
ڍِوليا! ڍِڪڻُ تِيءُ، ته لوئي جي لڄ رهي (۳).

وائي — ۱*

توکي مڱان، تون آهين، ٻئو در ڪونه سڃاڻا [ن ق]
اندا ڪري اڳ ۾، ڪوناءين ڪاڻا.
ٻئو در ڪونه سڃاڻا
الاهي! عِنات چئي، نوازي نماڻا.
ٻئو در ڪونه سڃاڻا

(۱) هي بيت 'شاه ديواني' جي درگاه (ٺري، تعلقو ساتلي) واري مسجد جي ديوار تي لکيل هو، جتان قلمبند ڪيو ويو. (۲) اصل. 'جي ريجهايين را'. هيءُ بيت ميان امام علي شاه کان مليو. (۳) هيءُ بيت ميان امام علي شاه ڏان مليو.
* هيءَ وائي ميان امام علي شاه کان پهتي. (۱) ق. بدر. (۲) ن. ديسو. (۳) ق. مڱورا.

Gul Hayat Institute

وائي-٢

مدت(١) مديني جامَ، ٿيِ اسان سين عربي! [انق]

اسان انديشو(٢) جن جو، سيئِي ڪن سلامَ -

ٿيِ اسان سين عربي!

هِي جي داوَنِ دوس جِي، آجا سين انعامَ -

ٿيِ اسان سين عربي!

سُنگهِ ڙئا(٣) سيپ سات سلامت، اوباهيين آيامَ -

ٿيِ اسان سين عربي!

نندِيا وڏا پهيَڙا، سَرنِ ٿهنجيَ سامَ -

ٿيِ اسان سين عربي!

چئو صلواۃ صدق سين، اِي مولودُ مدامَ -

ٿيِ اسان سين عربي!

اِلاهي! عنات جا، آگهايين ڪلام(١) -

ٿيِ اسان سين عربي!

---

(١) ن ۾ هيءَ پهرين مصرع طور ڏنل آهي.

Gul Hayat Institute

سُرود ڌناسري

فصل پهريون

[١] ڀلؤ تُهنجو پِيرَ! سَهچان وَنِّمِ شيخ جي!
لڳاسون لغام سين دِلشان دستگير
اوسيڙو امير! ميران لاءِ مريد تان. [انق]

[٢] تون بغدادي بادشاه، اسين سنڌ فقير
جانڪيتان جيلان ڏونهن، آهه عنات اڪير
جوسؤنڪو منجهه سرير، سوغم گيلاني ڪَٺئين(١). [انق]

[٣] ڏُنِ تون ڌناسِري، ڏُنِ تون دانهه وِير(٢)
ڏنِ جهنڊا پاٽثِي، ڏُنِ ماهيا ڪِير [د]

....

[٢] متان منهنجا پيرَ! ڏينگر ڏيلهي ڇڏيين
آجهي جهرُو آهيين، پاڻ سڃاڻج پير!
تون بادشاه بغداد جو، اسين سنڌ فقير
شاه رُڪن سڌير، رهيو آهي روح ۾ (٣). [د]

---

(١) ن ۽ ق ۾ هيءُ بيت پهرئين بيت سان ملايل آهي، جنهن جي آخري مصرع هن طرح ڏنل آهي: 'ميران لاءِ مريد تان، اوسيڙو امير'. مگر جملي زباني روايتن موجب هيءُ بيت جدا پڙهيو وڃي ٿو، انهيءَ ڪري هت ان جدا ڪري رکيو ويو آهي. ميان بخش علي شاه جي روايت موجب هيءُ بيت هن طرح آهي:

تون بغدادي بغداد ۾، اسين سنڌ فقير، ڪا جا هيم هيٺڙي، گيلاني ڏي اڪير
عنات جي اولاد تي، ڪر پالوٽيون پير، سونڪو منجهه سرير، غم گيلاني ڪٺئين.

(٢) اصل: پير (د) هيءُ بيت خلقي نبي بخش صاحب جي رسالي جي هڪ قلمي نسخي ۾ 'سر ڌناسري' هيٺ ميين شاه عنات جي بيتن سان گڏ مليو، جتان قلمبند ڪيو ويو. شاه جي رسالي، سر ڌناسري د - ١، ۾ بيت هيئن ڏنل آهي:

متان منهنجا پير، ڏينگر ڏيلهي ڇڏئين، اونهون تون اڪارين صاحب شيخ سڌير
جيلاني جهانگير، هت جوڳاج هاڻ مون.

عِناتَ جي اولاد تي، ڪر ٻالوڻيون ٻير (١)
سانوڻ وَهي سِير، غم گيلاني ڪنئين (٢).

[۴] مٿي ٻاڙيَ ٻانهجي، ڪر قادر ٻيرَا! ڪرم [ر]
جو مَنْجهِنْ مون مَرم، سو غم گيلاني! ڪنئين (٣).

[۴ الف] تون پيرن ۾ پاتشاهه، تون پيرن ۾ پدرم [ان ق]
الله لڳ احسان سين، نهارج نـــرم
بغدادي! بلال چئي، رکين شيخ شـــرم
هي ءَ جو گونڌر غمُ، سو ميران لاهه مريد تان (۴).

[۴ ب] پيرُ منهنجو پـــدرو، عالم ۾ اظهارُ [ان ق]
بندي جو، بلال چئي، آڳا! رک اعتبارُ
جي مريد محي الدين جا، تن جو ونکو ٿئي ۾ وارُ
شاهه سخي سردارُ، جـو ڪندو سڄوڙي سيڪا.

[۴ ج] دل ۾ دستگير جيي تاڻي جهل تنئي [ر]
وڃي ٿيي ويريءَ تي آتر جي آٿيي
خالق هڻ ڪٺي، مدعي جو مريد جو (٥).

(١) 'گلزار غوثيه' جي پڙهڻي موجب 'مير'. (٢) هيءَ بيت 'گلزار غوثيه' ۽ ميان امام علي شاهه کان پهتل روايت مطابق ڏنو ويو آهي. شاهه جي رسالي، سر ڏناسري د-١، ۾ هيٺيون بيت ڏنل آهي:
ڏن تون ڏناسري، ڏن تون بالا پير،
ثابت لنگهائين سير، ڪي سندا پاڻي.

(٣) هيءَ بيت شاهه جي رسالي، سر ڏناسري د-٢، ۾ شاهه عنات جي بيتن جي سلسلي ۾ ڏنل آهي، ۽ هن جي پيران بلال جو چيل بيت [۴ الف] ثابت ڪري ٿو ته هيءَ بيت شاهه عنات جو آهي. (۴) هيءَ بيت، شاهه جي رسالي، سر ڏناسري د-١، ۾ هيٺين طرح ڏنل آهي:
تون پير پيرن جو پاتشاهه، تون پيرن جو پدرم، الله لڳ احسان سين نهارج نرم
بغدادي، بلال چئي، رک وڏا شيخ شرم، جو منجهين مون مرم، سو غم گيلاني ڪنئين.

(٥) هيءَ بيت خليفي نبي بخش صاحب جي رسالي جي هڪ قلمي نسخي ۾ 'سر ڏناسري' هيٺ مين شاهه عنات جي بيتن سان گڏ مليو، جتان قلمبند ڪيو ويو.

Gul Hayat Institute

[٥] گيلاني غم - ڪَٽَ، آهي آپوجهن جو [انق]

ڏي آپَنِي ڏانيين، هيري ماڻڪ هَٽُ

جن ويلو نہ وَٽُ، پيرُ پِرهائي تن کي.

[٦] پُر پيراڻي پنڌ، اڪڙيون پير ڪري [انق]

ميران مُريدن سين، حاضر هِتَ مَهندِ

سورئو جن، سيّدُ چئي، تن رسئو هنڌوهنڌ

تهِنْ ڪاملَ نائي ڪنڌ، دلگيري دُور ٿِئي.

[٧] اگيان اُجاري اُنَ، جي ڪَنجي آئيسا [ن]

وير نہ وِساري تنِ، جن پاند پڇتو پِير جو.

[٦/الف] ميران! مريدن کي، ڪريين دانهن! دلاسو [انق]

الله لڳ احسان سين، لهي وساسو

امان آهي آنهيجو، پلا! پرواسو

نظر ڪر خاصو، بالله! لڳ، بلال چئي.

[٦/ب] آسين آسَرَ پِرَنا آهيون، داتا! تنهنجي دَر [انق]

ميران مريدن جي، سڀ پڄائيين سَرَ

جڏن پاڙي چڏي نہ پانهجا، اي پير صاحب جي پَر

وَهلي ڪندو وَرَ، بغدادي، بلال چئي.

[٦/ج] جوڙ جڏهن جو ناه ڪي، صبح سو سوار [ر]

هل - هاشميءَ سامهون، ٿئي ڏانهن ڪيم نهار

بخشي بوڇ، بلال چئي، وڃي ڏِبل ڏوار

دانهن جي دربار، ناآميد ناهہ ڪو (١).

---

(١) هيءُ بيت 'گلزار غوثيه' تان ورتل آهي.

Gul Hayat Institute

وائي - ۱ *

مُحِيُ الدِّينَ مِيران! آسُونهَنِ ڪي واتِ ڏيکارِ [ن.ق]

گيلاني جيلاني تون تيون صاحب سَپُوران (۱).

اسونهن ڪي وات ڏيکار

نالِي ڳِـڌِي آنهِنجِيَ لَهَن تَقصِيران (۲).

اسونهن ڪي وات ڏيکار

ڪوڙين ٿيا ڪيترا، آن ڪان آجا آسيران (۲).

اسونهن ڪي وات ڏيکار

الاهي! عِنات چئي (۳)، شال ٿِئي فيض فقيران.

اسونهن ڪي وات ڏيکار

وائي - ۲ ↑

غوث قطب گيلاني، حضرت ميران تاج پيران [ن]

....

الاهي! عنات چئي، رحم مڱان رحماني.

حضرت ميران تاج پيران

Gul Hayat Institute

* هيءَ وائي ن توڙي ق ۾ 'سرود رامڪلي' هيٺ ڏنل آهي، جتان ٽپائي هت آندي وئي آهي. (۱) هيءَ مصرع فقط ن ۾ ڏنل آهي. (۲) هي ٻئي مصراعون فقط ق ۾ ڏنل آهن. (۳) ق. 'پيڙ' ٿيسي عنات چئي'. ↑ ن ۾ هيءَ وائي حاشيه تي 'سرود آسا' هيٺ ڏنل آهي، جتان ٽپائي هت آندي وئي آهي.

وائي - ٣ *

ٻئو وسيلو نہ وَسُ، تو ٻنا ناهي شاه تَڪئو. [د]

بغدادي ڀالَ ڪري، داتا! دشمنَ دَسُ-

ٻئو وسيلو نہ وَسُ

اسان اُداسين ڪي، راجا رُڪنَ! رس-

ٻئو وسيلو نہ وَس

داتا! مُهنجي دل جو، لاهِ قريشي! ڪَسُ-

ٻئو وسيلو نہ وَسُ

روضو شاه رُڪن جو، هلي پانڌي! پَسُ-

ٻئو وسيلو نہ وَسُ

اڳين جو، عِنايتُ چئي، آهه ايڏاهين گَسُ-

ٻئو وسيلو نہ وَسُ

* هيءَ وائي 'گلزار غوثيہ' تان ورتل آهي.

فصل پيو

[۱] غَوثانُ خَتمُ بَهاؤُدين، نَبيّانُ خَتمُ رسُولُ [ن ق]
حاضر حضرت پِيرُ، جو موليٰ دَر مقبولُ
قادر ڪِجِ قَبولُ، آگلايون، عِنات چئي (۲).

[۱/الف] سُپاٽِي صُبحَ جو، جين وَسَنِي مَنَ ملتانُ [ن ق]
سي دين دنيا جي ڪم ۾ (۲)، هَنَڌِ نه تِين حيرانُ
جتي شيخ بهاؤدين، ميون (۳) مِهربانُ
شيخ صدر دين، صاحبُ دولَتَ، شاه رُڪَن سلطانُ
اسان مٿين احسانُ، جيئن سگهو ٿئي، شريف چئي.

[۱/ب] مخدوم شيخ بهاؤدين، آءٌ تو پير آ پرنيان پاڻُ (۴) [ن ق]
هت منهنجو آرسي، نسوروئي نادانُ
ڪِم بوچ، بلال چئي، آهيان گهڻو آڇاڻُ
سگِر پنهنجي ساڻُ، مونکي راه رسائين.

---

(۱) شاه جي رسالي، سر ڏنانسري، د - ۲، ۾ هي بيت هيٺين طرح ڏنل آهي:
شيخان سونه بهاؤالدين، نبيان سونه رسول حضرت پير حضور ۾ مولي در مقبول
قادر ڪر قبول، اڪلو آءٌ عنات چئي
خليفي نبي بخش صاحب جي رسالي جي هڪ قلمي نسخي ۾ هيءُ بيت هن طرح لکيل آهي:
شيخان سونهن بهاؤدين، نبيان نور رسول حضرت پير حضور ۾، مولي در مقبول
قادر ڪج قبول، مهنجون اڪلايون، عنات چئي.
ميان محمد علي شاه جي زباني روايت پڻ مٿين روايت سان ملي ٿي، سواءِ آخري مصرع جي، جا هن طرح آهي: 'قادر ڪيو قبول، آڪنو آءٌ، عنات چئي'.
(۲) ق. ڪمهين. (۳) اصل. ميو. (۴) ن. آءٌ تو پير پرنان پاڻ؛ ق. آءٌ ٿو پرنيان پاڻ. هيءُ بيت شاه جي رسالي، سر ڏنانسري د - ۲، ۾ پڻ ڏنل آهي جتي پهرئين مصرع جي پڇاڙي هن طرح آهي: "آءٌ آسائو آهيان، پير پرنيان تو پاڻ".

Gul Hayat Institute

[٢] پُر پنجاب، ملتان مَنِ، شيخ بھاؤدين پَسُّ [ن‌ق]
اڳِيَنِ جو، عنات چئي، آه ايڏاهين ڳَسُّ (١)
توکي ڏيندا ڏَسُّ، سَنئون جو سبحانَ جو.

[٣] پُر پنجاب، ملتان مَنِ، وجي ديک بھاؤدين [ر]

[١/ج] ڏَڏُ ڏُهاري آهيان، منھنجو ميل مٿي پار [ن‌ق]
بھاؤدين، بلال چئي، مون ڏانھن نيڪ! نھار
پيرُ لنگھائي پار، ڪنڌيءَ ڪٺيھُون ڪارٺي.

[١/د] راوي ربل ڪنڌين ۾، جت جاءِ جُڙي جڳ پير [ر]
بهشت جي، بلال چئي، لڳي هندوري هير
گھر تني جاي ڪير، جن بھاؤدين پيتيو (٢).

[١/ھ] راوي ربل ڪنڌين ۾ ڪر 'آلهي' جي وائي [ر]
پٽي جا پنجاب جي، سُرهي سيائي
لاکو چئي، لال ٿئا، جن اڳن کي لائي
لڏ ۾ لاڙائي، توکي سائين سڏئو (٣)*.

[١/و] راوي پوءِ ۾ رات، سياڙهن شاه پيتيان [ر]
آئي اکڙين سان، پيهر پسان پرڀات
جُنگ قريشي ذات، پراهي پالوٽ سان*.

[٣] مکي ۽ ملتان، پنھي پاڙو پاڻ ۾ [ر]
هُت محمّد عربي، هت داڙي سو ديوان
آڌاريندو ان کي، حشر ڏينھن حشام
دوزخ تن حرام، جن بھاؤدين پيتيو*.

---

(١) گلزار غوثيه: 'اوڏاهين'. (٢) هيءَ بيت 'گلزار غوثيه' تان ورتل آهي. (٣) اصل. "لڙ ۾ لاڙائي، توکي شاهن جو سڏ ٿئو".

(*) حاشيي ۾ [١/ھ] کان [٣] تائين بيت خليفي نبي‌بخش صاحب جي رسالي جي هڪ قلمي نسخي تان ۾ ميين شاه عنات جي بيتن سان گڏ لکيل هئا جتان قلمبند ڪيا ويا.

Gul Hayat Institute

اڳين جو، عِنات چئي، آھي پاڻ امين
ميران محي‌الدين! پيڙو اُڪارين پاجھہ سان (۱).

[۴] مَلَ مُلتاني پير ڪـي، نوَنِ نوَئين ڪَندَ [ات]
آڪـڙيـنِ، عِنات چئي، اوڏاهين اُڪندَ
جينءَ تارن ۾ چند، تينءَ شيخان سُونهن بهاؤدين (۲).

[۵] شاھون شيخ بهاؤدين ڪي، ڪُرمش ڪجِ ڪَهِي [ر]
پاٽي ڪِير پُٽنِ ڪي، ڪا نظر ڪجَ صَحِي
وڃن شال لهِي، اُهڪايون، عِنات چئي (۳).

[۶] روضو شاه رُڪن جـو، پِرِي جي پَسنِ [ر]

....

[۵ الف] لاڙاٺي لـڪـيـر چئي، سنڌي پـيـر سڏيا [ر]
ڱُنه جـي ڪسن ۾، چاٺي سـپ چڏيا
وڃي غوث ڳڏيا، جـُڙين وتَ وصال جي (۴).

[۵ ب] جـُڙين وت وصال جـي، پـيـتـئـون طهورا [ر]
آيـا، عبدالله چئي، چڱا سـپ سـُورا
پير ڪئا پـورا، مطلب مريدن جـا (۴).

[۶ الف] روضو شاه رُڪن جـو، جـئـبي ڏئـو جن [ر]

---

(۱) روايت ميان محمد علي شاه. (۲) شاه جي رسالي، سرڏناسري د - ۲، ۾ پڻ هيءُ بيت ڏنل آهي ۽ ٻهرين ٻن مصراعن جي پڙهڻي هن طرح آهي:

ميل ملتاني پير ڪي نوني ناٺي ڪند
اڪڙين شاه عنات چئي آه اوڏاهين پند

(۳) هيءُ بيت پيٽ جي هڪ فقير ڪان مليو. (۴) هي ٻئي بيت خليفي نبي بخش جي هڪ قلمي نسخي ۾ 'سر ڏناسري' هيٺ شاه عنات جي بيتن پويان ڏنل هئا، جتان قلمبند ڪيا ويا.

اُن تان اهُڪَ، عنات چئي، لحظي منجهہ لَهنِ
سَگهر سي سَڏجَنِ، جن ٻهاؤدين پيتئو *.

[۷] روضو شاه رُڪن جو، جن جُهارِئو جامُ [د]
ڪندا سي ڪرم سان، عَدن ۾ آرامُ
اِرمُ تن انعامُ، جن ٻهاؤدين پيتئو *.

[۸] پنبڻيون پير ڪري، پُر پِيرائي پارِ [د]
روضي شاه رُڪن ڏي، نئين سِج نت نهارِ
ڏِٺي جِهنِ ڏُٺارِ، رهي نہ رَتي جيتري(۱)*.

[۹] پنبڻيون پير ڪري، پِڙ پيراڏو پَس [د]

....

قرض جي، قاسم چئي، تنگي لڳي تن
آهي اِنهنِ پار جي، دعوىٰ درويشن
پرين سي پڇن، جني درد دل ۾ (۲).

[۶/ب] روضي منجهان رات، وڻ ڪٿوري موهيا [د]
وهائي پرڀات، وڪ مڙيئي واسيا (۲).

[۹/الف] اوليٰ لڳج اوڙ، پاند ٻڙا پيرن جي [د]
توکي نيندا توڙ، پٽيءِ لائي پانهجي (۲).

(*) [۶] کان [۸] تائين بيت 'گلزار غوثيہ' تان ورتل آهن. (۱) شاه جي رسالي، سر ڏنامري د - ۱، ۾ هيءُ بيت هن طرح ڏنل آهي :

پنبڻيون پير ڪري، پر پيرائي پار
ڏٺي جَن ڏُٺار، رهي نہ رتي جيتري.

(۲) بيت [۶/الف]، [۶/ب] ۽ [۹/الف] خليفي نبي بخش صاحب جي رسالي جي هڪ قلمي نسخي تان قلمبند ڪيا ويا.

Gul Hayat Institute

آسائو ! عِنات چئي، رِڙهي روضي رَسُ
آهُکيَ ۾ آوَسُ، مدد ڪن مُريد جني(۱).

[۱۰] روضي شاه رُڪن جي، ڏٺم رات رهَي [ر]
پيءُ، پٽ، پوٽو پاڻ ۾، مٿي سيجَ صحي
پَلِي پياوَن شاه ڪي، پَسيم پيرين پئي
ڪوڙيين ڪي ڪهي، اچن اُت، عِناتُ چئي(۱).

[۱۱] روضو شاه رُڪن جو، گوهر مثل گُلَّ [ر]

....

[۹/ب] آئي ہند، عليم چئي، ڪمر جون ڪهون [ر]
بادشاه بهاؤدين ڪي، اکنڊو آئون
واقع، واهُنڊ' تٿا، منزل ماريائون
پکو ہند پنجاب جو، چکي چنائون
ڏوران ڏنائون، منارا مخدوم جا * .

[۹/ج] اَچ لنگهندي آرُ، ڪٿائون ڪوٽ ڏٺين سان [ر]
مناري مخدوم جي، تٿا طاماعو تيار
پائيت وَهي پار، روضي رڪن شاه جي * .

[۹/د] اَچ لنگهي اوڏا تٿا، گهڙيا منجهہ 'گهاري' [ر]
ويهي وٺون ڏنيون، شاه رُڪن ساري
پاندي پَراهي، واريا پير وطن تي * .

[۹/ه] 'گهٽلُو' گهوٽن لنگهئو، پُرنا مٿي پاڪ [ر]
موچاري ملتان ۾، ڪٿا مريدن ساڪ
چئيون منجهان چاڪ، آنڌائون ايمان جون * .

(۱) بيت [۹] ۽ [۱۰] 'گلزار غوثيه' تان قلمبند ڪيا ويا. * حاشيي ۾ ڏنل بيت نمبر [۹/ب] کان [۹/ه] تائين خليفي نبي بخش صاحب جي رسالي جي هڪ قلمي نسخي تان قلمبند ڪيا ويا.

سِماعَ جا، سيّد چئي، هاتڪ ڪَرِينِ هُلَّ
اهڙو پِيرُ آمُلُ، پيئيو ڪوه نہ پيئين (١).

[١٢] غازي محمّد غوث ڪي، اکيين لال مٽان [ر]
پرڏيهان پنڌ ڪري، اچن گهوٽ گهٽان
الله لڳ، عِنات چئي، تِهنْ جي واڳ وٽان
ڪلئو خاڪ ڪٽان، روضي رڪن شاه جي (٢).

[١٣] پَـلا پاوَن شاه جِـي! جِيءِ ضباءِ ڏيسن! [انق]
اُت هٿا هزارين هاٿيا، ٻڌا گهوڙا تازين (٣)،
سدا سِي شادِين (٤)، جن قريشي قلوب ۾.

[٩/و] 'لاہاٹي' تان لنگهي، مارڪ مريدن جو [ر]
لڪيو ڏي لڪن ڪي، ايمان سندو انگ
پسي نيڪن ننگ، اچي سات سنميڪيا (٥).

[٩/ز] اچـــي ســـات سنمـيڪيا، نسوري نيهان' [ر]
ڪرم ڪئي، قاسم چئي، 'واهنڊ ۾ ويهان'.
هليو هٿ ڏيان، پَلي پاوَن شاه ڪي (٥).

[١٣/الف] آتـــر آتيارڻو، مـــاء منهنجو جندڙو [ر]

---

(١) روايت ميان محمد علي شاه، عيين شاه جي رسالي، سر ڏنامري د - ١، ۾ ڏنل.
(٢) هيءُ بيت خليفي نبي بخش صاحب جي قلمي رسالي جي هڪ نسخي ۾ شاه عنات جي بيتن سان گڏ قلمبند ٿيل آهي. اصل نسخي ۾ ٽالي واري سٽ هن طرح ڏنل آهي: 'الله لڳ، قاسم چئي، تهن جي واڳ وٽان'. ظاهر آهي تہ تجنيس حرفي جي لحاظ سان 'الله لڳ، قاسم چئي' موزون ناهي. غالباً صحيح 'الله لڳ، عنات چئي' آهي، ڇاڪاڻ تہ 'سرود ڪنيات' هيٺ 'الله لڳ عنات چئي' جو فقرو هڪ ڪان وڌيڪ بيتن ۾ ملي ٿو. (٣) اصل. تازي.
(٤) اصل: 'سداتن شادي'. (٥) بيت [٩/و] ۽ [٩/ز] خليفي نبي بخش صاحب جي رسالي جي هڪ قلمي نسخي تان قلمبند ڪيا ويا.

[١٤] ڪوٺئو قائمردينُ، تو آوانا واتَ ڪَري [ن ق]
پِيٺو پاوَن شاه جو، اصلائي آميِنُ
جِنِ جو جاء يقينُ، تن کي اوڏا پيرَ عنات چئي(١).

[١٥] قائمردين ڪرم ڪر، پيٺا پاوَن شاهَ [ن ق]
پوٽا شيخ ڪبير جا، تو سبحاني صلاحَ
اوڏا پِيرَ، عناتَ سين، عاجز لڳ الله
سنئين سونهايو راهَ، ڪوڙين ڪُرنشون ڪريان(٢).

[١٦] تو سبحاني صلاح، ڪوڙين ڪُرنشون ڪريان [ن ق]

پلي پاوَن شاه کي، صبح مون ماريو
نيٺن نهاريو، منٿون چئي، ملتان ڏي *.

[١٣/ب] ڏٺم سوني پير، هنيون جنهن جي حق ۾ [ر]
سرهو ٿيو سرير، من مرادون پنيون *

[١٣/ج] ڏوران ڏٺائون، روضو رڪن شاه جو [ر]
سرها ٿيا سرير ۾، وڪون وڌائون
دست ڏنائون، پلي پاوَن شاه کي *.

---

(١) هيءُ بيت 'گلزار غوثيه' ۾ ڏنل آهي، ۽ پڻ ميان بخش علي شاه کان مليو. انهن ٻنهي روايتن موجب ٻي مصرع هن طرح آهي: 'پيٺو مهرشاه جو، اصل کان امين'.

(٢) هيءُ بيت ق مطابق لکيو ويو آهي؛ ن ۾ هيٺين طرح ڏنل آهي:
قائمردين ڪرم ڪر، پيٺا پاون شاه! پوٽا شيخ ڪبير جا، تو سبحاني صلاح
عاجز لڳ الله، اوڏا پير، عنات چئي.

'گلزار غوثيه' ۾ پڻ هيءُ بيت ڏنل آهي جتي پهرين مصرع جي پڙهڻي هن طرح آهي:
'قائمردين ڪرم ڪر، پيٺا مهر شاه'.

* حاشيي ۾ [١٣/الف] کان [١٣/ج] تائين بيت خليفي نبي بخش صاحب جي هڪ قلمي نسخي تان قلمبند ڪيا ويا.

Gul Hayat Institute

عاجزَ لڳ اللهَ، اوڏا پيرَ، عنات سين.

[١٧] غوث العالمين غورَ سان، ڪرڻ تهنجو ڪَمُ [ر]
اڇن جي آنڌوهيا، لاهه تني جو غمُ
ويلهہ جو وَهمُ، قريشي تون ڪاٽين[١].

[١٨] غوث العالمين غور سان، ڪر غريبن ڪَرمُ [ر]
پِرَ ٻر پردَيسين جو، رکين شاهَ! شَرمُ
نهارَ نرمُ، اُهڪي ٻر عنات چئي[٢].

[١٩] اسين آهيون، جي ڏُريان آنهنجا ڏاريا [ناق]
اَوگڻ ڪري، عنات چئي، آياسون پيهي
سڄڻ سيئي، اوگڻ مَتائي گڻ ڪرين.

[٢٠] گڻُ نہ ساريان هيڪڙو، اَوگڻَ آنت نہ پارِ [ناق]
ڳٽيو ڳٽيان ڪيترا، باِللهَ! بيشمارِ
ڪج پردو پڙديوارِ، مهنجن مَتاين جو.

[٢٠] آوَ ڪَني آهيان، مون ۾ ڪَن نہ ڪو [ر]
وڏو آهہ آسرو، شاهہ رُڪن سندو
لائق پرين سو، ولايت نبي وِترو[٣].

(١) روايت ’گلزار غوثيہ‘. (٢) روايت ’گلزار غوثيہ‘. (٣) هيءَ بيت خليفي نبي بخش صاحب جي رسالي جي هڪ قلمي نسخي تان قلمبند ڪيو ويو.

[٢١] اگلايُون، عِنات چئي، خطائـون ڪَميجِ [ر]
رجن ۾ رحم سـان، رُڪن الدين رَسيجِ
واسي جِينءَ وَسيجِ، آسان آساتن تي (١).

[٢٢] تو سانپارا شاهَ، ڪوڙيين ڪُرنشون ڪريان [ن،ق]
نظرُ ڪَنُ نواز جو، اڪيين (٢) آسان ڏانهَ
مهر تِئي مُرشد جي، موجن سين مَهنداهَ
طالبَ توهي ڏانهَ، حُبَ هنياري هَليا (٣).

[٢٣] مُنهن مُناري ساهُونُ، مَٿي پَٽن پير (٤) [ن،ق]

....

[٢١/الف] قريشي! ڪر ڪٿي، اچي حال پسيج [ر]
رائي ۾، راول چئي، رڪن شاه رسيج
واسي جينءَ وسيج، اچـي آسائن تي (٥).

[٢١/ب] هيڏيءَ ويرِ ورن ۾، واهر پير! ڪـَرين [ر]
لڪ سو لنگهائين، جو ڏوهارن ڏاڪڙو (٥).

[٢٢] نوئي نور نوازنا، جهـلئي جهـَل نہ ڏين [ر]
هدايت جو هٿ ڪٿي، قريشي ڪوئين
پلا جهي پيئين، مُـڪي هـُون صمد چئي (٥).

[٢٣] مُنهہ ۾ موڙ ملتان ڪان، وَڃ ۾ پي ولات [ر]
شاهن جـيي، صمد چئي، جـڙ‍ي نـِـي جـمات
ڪندو پير پـَهات، مخدوم مريدن تي (٥).

Gul Hayat Institute

---

(١) روايت ’گلزار غوثيه‘. (٢) ق، اڪيون. (٣) هيءَ بيت اصل ۾ ’سرود ڪليان‘ هيٺ ڏنل آهي. (٤) گلزار غوثيه، ’پٽن مٿي پير‘. (٥) حاشيي ۾ ڏنل چار ئي بيت [٢١/الف]، [٢١/ب] [٢٢] ۽ [٢٣] خليفي نبي بخش صاحب جي هڪ قلمي نسخي تان ’سر ڏناسري‘ هيٺ ميين شاه عنات جي بيتن جي پويان ڏنل هئا، جتان قلمبند ڪيا ويا.

ڪِني ڪوڙا نہ ڪِئا، پھنجا ڏاهَ ڏَڦيرَ (١)
جي شَرفِ تهنجي شيرَ! سي نالائق نوازيين (٢).

[٢٤] مُنهنُ مُناري سامُهون، هِنيُون مٿي راهَ [ن ق]
جي شرف تُهنجي شاهَ! سي نالائق نوازيين (٣).

[٢٥] مُنهنُ مُناري سامُهون، توٽي ڪافر ڪَنِ [ن ق]
مَگَرُ مَتان تَنِ، ڏيهاڙي ڏُورِ ٿئي (٤).

وائي - ١ *

[ر] پيرَ توکي پرتا، پانديئڙا پنجاب ۾.
بادشاه بهاؤدين ڏونه حُبئُون جي هَلَندا
روضو شاه رُڪن جو، ڏوري سي ڏسندا.
پيرَ توکي پرتا

---

[٢٤] مُنه مناري سامهون، اکيون مٿي راه [ر]
سگر تهنجي شاه، مونکي راه رسائيين (٥).

---

(١) گلزار غوثيه. 'پير ڇڏي نہ پانهنجا، توڙي ڏڏ ڏڦير'. (٢) ن ق. 'نہ لائق نوازيين'. گلزار غوثيه. 'نالائق نوازئا'. هيءَ بيت 'گلزار غوثيه' توڙي شاه جي رسالي، سر ڏناسري د-٢، ۾ موجود آهي. رسالي جي پڙهڻي هن طرح آهي:

منه مناري سامهون، توڙي هنين مٿي پير
پير نہ ڇڏي پانهنجا توڙي ڏڏ ڏڦير
شرف تنهنجي شير، نالائق نوازئا

(٣) اصل. 'نہ لائق نوازيين'. (٤) هي بيت شاه جي رسالي، سر ڏناسري د- ٢، توڙي 'گلزار غوثيه' ۾ ڏنل آهي. (٥) هيءَ بيت خليفي نبي بخش صاحب جي هڪ قلمي نسخي تان قلمبند
* هيءَ وائي 'گلزار غوثيه' تان ورتل آهي.

ٽيندن وَٽَ وصال جي، غوث جي گس هنڌا

ڀَلي ڀاوَن شاه ڪي، نوئي دستَ چڙهندا۔

پيرَ توکي پرٽا

ڪلي سڀ ڪوه تي، تازا تڙ ڪندا

اُني سين، عِناتُ چئي، والي وڙ ڪندا۔

پيرَ توکي پرٽا

وائي–۲

تهنجي ڀاوَن شاه ڀلائي، سُجي سيئي ڏيسَ ۾ ۔ [ن]

وهر ودودي، جيءُ ضياءالدين، اڳڻ هونِ الاهي-

تهنجي ڀاوَن شاه ڀلائي

سورِيندَنِ ڪي رَسي سِگهوئِي، محمّد باقر ڀائي-

تهنجي ڀاوَن شاه ڀلائي

وائي–۳*

سُمُنَ صالحنِ، توڙان طالبَنِ، اصل آهي آمري. [ن ق]

زاهِدَ، اولياءَ، انبياءَ، اڳي اُت اچنِ-

اصل آهي آمري

هلئو سڪ حبيب جي، تا پُرانُ پَسنِ-

اصل آهي آمري

Gul Hayat Institute

* هيءَ وائي اصل ۾ 'سرود سارني' جيڪا ڏنل هئي جتان ٽپائي ڪري آندي وئي آهي.
" روضة السادات" ۾ پڻ هيءَ وائي جو بند ساڳي روايت سان ڏنل آهي.

سَئين سَروَري آئيا، ملتاني مرڪَنِ-
اصل آهي آمري

آڌرُ اسانھين تئو، منجھان مُوَحّدنِ-
اصل آهي آمري

جن ريلا رُنا رت جا، هاڻي سي نہ ڏسجن-
اصل آهي آمري

جَڪرِي نِڏوء جِينءَ، سُتا پُٽ سُونھن-
اصل آهي آمري

تني واسُ نہ ڇڏئو، جي تَرِئا منجھہ تڙن-
اصل آهي آمري

عَفوُ ڪريين عِنات سين، شالَ برڪت تن تنن-
اصل آهي آمري.

Gul Hayat Institute

فصل ٽيون*

[١] لالَ شهبازَ قلندرَ حُسينيِ، مَلوَنْدِيْ موچارَ! [ن]
آڪَڙِيُونْ، عِناتُ چئـي، آهِيْن تو آهـارَ
مَجِڻُ پانيو ڏارَ، سائينءَ لڳـ سيدا! تون.

[٢] ڳاوي ڪيچُ قنڌارَ، ڏکَنُ پُورِبُ مالوي [ن ق]
آڪَڙِيُون،عِناتُ چئي، جاڳَن شوق شَبْدار
ڏيکيندِيُون دربارَ، اِخْلاصانْ عثمان جِي (١).

[٣] سورٺَ (٢) هندُ هَرِيلَ ۾، لال ڳاوي گجرات (٣) [ن ق]
ڏَکن پُورِبِ مالوي، تِن پڻ تُهنجي ڏاتِ

....

[١/الف] ڏُوڻتهءَ جِي ڏرپار، جِين ڏٺِي تِين ڏوه وڃا [ن ق]
سدائين شهبازَ جِي، تو آڳو مڃي آرَ
ڪِين مون ڏُونه نيڪ نهار، سائينءَ لڳ، شريف چئي (٤).

[١/ب] جن ڏٺي تِين ڏوه ويا، ڏُوڻتهءَ جي درپار [ن ق]
نور تجلي تُنهنجي تَڪي، دائم وَڃي ڏُنار
قلندر قـلـوب ۾، سـدائين سنيار
پيرا! تُنهنجي پار، اسين سلامي، شريف چئي.

---

* هن فصل جي متن توڙي حاشيي وارا سڀئي بيت اصل ۾ ن توڙي ق ۾ 'سرود ڪليان' هيٺ ڏنل هئا، جتان ڪڍي هت رکيا ويا آهن.

(١) ن. جون (٢) ن. سورت (٣) ن. جي ٻي پڙهڻي: 'سنڌ سنڌ هاڪ هريل ۾، لال ڳاوي گجرات' (٤) هيٺيون بيت ن توڙي ق ۾ جدا ڏنل آهي:

سوڻرو قام سهوان جو، جت دولهه جي درپار
سپائي شهباز جي، تو آڳو مڃي آر
مون ڏانه نيڪ نهار، سائينءَ لڳ، شريف چئي.

هيڪَلَ ٽَنگَئاهنۡ جهين، تن پڙاها(١) وائي وات
اِيَ تو ڪان مَگَهوُنۡ ذات، شال پَسهوُن پيرُ پَٽَنۡ سين.

[٣] ذَوَ ڪَنۡبَ ناچارُ، اِيُ پـيَرَ تُهنجو پڌرو [ن ق]
مَلوَنۡدِي موچـار، ڏئو ٽئو ڏِسين ٻر(٢).

وائي — ١

[ن] شهباز لالَ! گُنبذين نور جي ٽئو.

هند، سنڌ هاڪ هريل، آواز اصفهاني

قلندر شاه ڪمال - گنبذين نور جي ٽئو

[٣/الف] جهڙوئي تون لالُ، آءُ تهڙوئي دان گهران [ن ق]
تو ڪوڙيين ڪيا ڪيترا، نَظَرَ سين نهالُ
بالله! لڳ، بلال سين، پالا ڪريين پالُ (٣)
سُڻج شاهَ! سوالُ، ايءَ الله لڳ اسانجو.

[٣/ب] لالَ! منهنجي حالَ جي، آنُ ڪي معلوم مڙيائيي [ن ق]
الله لڳ احسان سين، سُڻيو سڀائيي
نالي ڪيتري آنهجي، ٿئي تن ڪي تازائيي
عُمير آجائيي، بخش ٿئي، ٻيلال ڪي.

[٣/ج] دُوُجو ڏرين شاه جو، جيت پير پاڪيزا پير [ن ق]
لڪين(٤) ڪتهن. لال ڪي، فاضل ۽ فقير
جُڙي اچي جاڳهين، منجهہ هندوري هير
ڏيهون، ڪٽي چٽي، ڪير، حسيني حضور مان.

(١) ن. اهائي (٢) ن ۾ فقط هي ٻہ سٽون آهن ۾ آخري سٽ هن طرح آهي: 'ڏئو ٽيو ڏسبن ٻر، ملوندي موچار'. ق ۾ چار سٽون آهن، ۾ پويون ٻہ سٽون اڳيون هن فصل جي پهرئين بيت جي شروع واريون آهن. (٣) ق. 'بالله لڳ بلال جا، اِي اڳهابو آواز'. (٤) اصل. لکي.

چـــارئـــي يـــار، ديـنـدار

ٿرتيءَ ٿاڪيا ٿمال- گنبذين نور جي ٿئو

شيخ بهاؤدين، صدردين، شاهه رُڪن دينا

شيخ فريد جهانيان جي لال- گنبذين نور جي ٿئو.

وائي- ٢*

ميندي لالَ لائيندِيون، سهيليون! هٿ گِلهار گلابَ تني ڪي. [ن]

سيد شهباز ڪامل قلندر، در دولهه سي ايندِيون-

ميندي لالَ لائيندِيون.

....

فصل چوٿون

[١] وجي پانڌي! پُسُ، قُبو ڪامل پِير جو [ن ق]

تہ حال هدايت هوءِ جو، گُهرُ ڏيکاري گَسُ

خَيرَدينُ خير جـو، ڏي ڍهـاڙي ڏَسُ

دِلاسو دُرسُ، ڏو آکي عاجزنِ کي.

[٢] آصلائي اُستاد ڏُونهه، حُب هنيين ۾ پاءِ [ن ق]

تہ ٿئي طالب! ڏُهنجي، اڳيان جانبَ جاءِ

* هيءَ وائي اصل ۾ 'سرود رامڪلي' هيٺ ڏنل آهي.

سونهي شاهُ سَڪر ۾، بُلند پيرُ بجاءِ
پهَون تون پاجهاءِ، تہ روشن هن راه تَئي*.

[٣] اصلائي اُستاد ڏُونہ، جيءَ پهنجو جوڙ [انق]
تہن نالائق نوازئا، ڪامل ڏيئي ڪوڙ
جا وَهي راه رَفيق جي، تَهن تان مَنُ نہ موڙ
طالبَ! توڙان توڙ، پازي چڙي نہ پانهجا*.

[٣] جئي شاهُ سَڪر ڏٺي، جهن اسان جو سوال سُئو [د]
نيڪ گڏيس شاه نصُردين، جهن تي خاصو نظر ڪئو
جينءَ پاڇاڻائين پئو، تينءَ عناتائي آگرا[1].

[د] سڀ چڱا، سڀ اُجرا، سڀ ترڪش جا تير [د]
پوڻا ايئن عنات جا، ڪُل نيزي نيزي پير
جني صاف ضمير، تن اوڏو پير، عناتُ چئي[2].

....

[٣] مؤ سلامي، شريف چئي، منجهہ قطر ۾ ڪوڙ [انق]
جن پيرن پوڄائون ڪريهين، لطف تني جو لوڙ
ترت رسندءِ توڙ، جہ حُب حبيبن رکيهين[3].

* هيءَ بيت اصل ۾ 'سرود ڪلياڻ' هيٺ ڏنل آهن. (١) روايت بخشعلي شاه (٢) روايت حاجي عمر چانڊيو. (٣) هيءَ بيت اصل ۾ 'سرود ڪلياڻ' هيٺ ڏنل آهي.

Gul Hayat Institute

وائي*

ڏُولهُه ڏِل درياءَ، شاهہ سخي پير لَڪي! [ڻق]

جِنَّ، ڏِءَ، ماڙهو، پَريُونُ، پيرين پُوْنِ پَڪِي۔

دولهہ دل درياءَ

جـِي آيا سِي آڳِهـيَا، تِيڙَا سي آڪي۔

دولهہ دل درياءَ

اسان هِن دَرَ جِي، اصل آهي چڪي۔

دولهہ دل درياءَ

فصل پنجون†

[۱] جَني ڏنو جِت، قبو ڪوريجي پِير جو [ڻق]

[۱/الف] ڏٺو سون ڏُوڙا، قُبو ڪُوڙيجي پير جو [ڻق]
جهي دين دنيا جا دائما، سي ڪم ٿيا سڀ پورا
بخشُ ٿيو، ٻلال چئي، حاصل حضورا
چتاسُون سورا، جو دوسن دلاسو ڪيو*.

[۱/ب] قبو ڪامل پير جو، ڏٺو سون ڏورا [را]
ڪم اسان جا قائم ٿيا، حاصل حضورا
چتاسون سورا، حضوران هوندل شاهہ چئي (۱).

---

* 'گلزار غوثيه' ۾ هيءَ وائي ٻئي صاحب ڏانهن منسوب ٿيل آهي.

† هن فصل هيٺ، متن ۽ حاشيي وارا اهي بيت جن جي آخر ۾ ستاره * ڏنل آهي سي **ن** نوڙي **ق** ۾ "سرود ڪليائڻ" هيٺ ڏنل هئا جتان ٿپائي، مضمون جي لحاظ سان هت 'سرود ڏناسري' ۾ هن فصل هيٺ ڏنا ويا آهن. (۱) روايت ميان بخش علي شاهہ.

ڪُرنشُون قلُوبَ منجهـا، ترتُ ڪيائون تتِ
پُوريون ڪِينَ پاتشاهہ، جي چڱيون هُيَنِ چتِ
هُتي جون هتِ، هاجُـون جوڙي هلئِيا*.

[۲] آهيداڻي پِيرَ ڪي، ڪَج صبح جو سلامُ [ڏق]
هَلي اُت حاضر ٿِي، ڪَهجُ اِيُ ڪلامُ
گـولا ۽ غلامُ، اسين آنهجا آهيُون (۱).

[۳] مٿي نُور نِيلڪنِ، تهَنْ ڪي آڏِي ڪانهي اِيلَ [ڏق]

....

[الف ۲] آهيداڻي آجـرا، چوٽن سندا چـوٽ! [ڏق]
اجهو اسانهجو آهيو، آتر سندي اوٽ
اسين سلامي شيخ جا، تون ڪج مهر سين موٽ
ڪوڙني سين ڪوٽ، ڪامل ٻرتئہ، قطب چئي*.

[ب ۲] آهيداڻي آجرو، سنڌ ۾ سونهي شيخ [ڏق]
آميد علي چئي، اسانهجو، آهـي پير سين پيڪ
وجيو ڏهاڙي ڏيک، ڪوريجي قتال ڪي (۲)*.

[ج ۲] آهيداڻي آجـرو، ڏني اڪين ٿئي عيد [ڏق]
يوسف چئي، آئي اتهين (۳)، جت خوشي آن خريد
مٿو گهور مريد، ٻُر ٻيراڻي پار ڏي.

[الف ۳] لڳو ٿو لهريون ڪري، نور نيلڪن ساڻ [ر]
مون تان ڪڻ ۾ پاڻ، ٻُرياڏا ٻيڙهي ۽ ڏٿي (۴).

Gul Hayat Institute

---

(۱) ن. 'اسين انهجا آهيون، گولا ۽ غلامُ' (۲) اصل. 'قطار ڪي' (۳) ن. 'آئي جاڻ اتهين' ق. 'آئي يار اتهين' (۴) روايت ميان محمد علي شاهہ ۽ ٻڍ شاهہ جي رسالي، سر ڏنامري د - ۲، ۾ هوبهو انهيءَ روايت سان ڏنل آهي. خليفي نبي بخش صاحب جي رسالي جي هڪ قلمي نسخي ۾ هيٺينءَ روايت سان ڏنل آهي:

ٻڌنئو ٻاري ڪري، نُور نيلن سان
مون تان ڪَڻ ۾ پاڻ، ٻُرياڏا ٻيڙهيءَ ڏٿي.

ذاتِ ڏاتارَ هٿ ۾، سارِيو ڏي سبيلَ

سِي ڀاڙي ڀَرتُئي ڀيرَ! جي ڀَلئہ لڳا ڀهيڙا.

[٤] وِجهي دست داوَن ۾، چئج صاحبَ ۽ سڄاڻَ [انق]

آنْ ڪي ڀاڙهي جاڻَ، اسين ڪَهندا ڪيترو.

[٥] وچينءَ ويرِ وَرِي، جن سَهجان ڏنو شيخ ڪي [انق]

ويو تن ڏري، ڏُک ڏکَنْدو ڏيل تان.

[٦] سانجهيَ ڪئو سلام، جن سهجان اڃي شيخ ڪي [انق]

تني جو ڪلام، وجي حضرت حاصل ٿئو.

[٧] سُهماڻيَ، سيد چئي، جني پَريا پير [انق]

ويندي تهينْ وير(١)، اڳيان نت نوازئا.

[٨] ساڻي! وجي شيخ ڏُونْه، ٿرپاندي پير چُميچ(٢) [انق]

ادب سان، عنات چئي، وجي راتِ رَهيج

ڳُجهانـدر ڳَرهيج، محبتان مُرشد سين*.

Gul Hayat Institute

[٣/ب] لڳو ٿو ليڙيون ڪري، نُور نيلڪن وَتِ [ر]

مون تان ميهر مَ مٽ، ڀُرياڏا پيڙهيءَ ڏٺي (٣).

[٣/ج] پيرانديءَ پيرن جي، جنهي ڪجي جاتَ [ر]

جني سنديءَ وات، ماڻڪَ لين مڱريا (٤).

(١) اصل. تنهن وير (٢) اصل. پير چُميج (٣) روايت ميان محمد علي شاه ۽ ٻن شاه جي رسالي، سر ڏناسري د - ٢ ۾ ڏنل آهي (٤) روايت ميان محمد علي شاه.

[۹] ساڻي! وڃي شيخ ڏونهَ، ته ڪُرنش ڪج ڪهي؛ [ان ق]
پاڙي(١) پُٽن ڪير ڪي، نظر ڪج سِهي
وِجن(٢) سڀ لَهي، اُهڪايوُن عنات چئي*.

[١٠] ساڻي! وڃي شيخ ڏونهَ، ته سهسين ڏيج سلامَ [ان ق]
تو وٽ مير منگر اُمراءَ توکي نون جام
پَسئو ڪَنڊي لامَ، اسين جيهون تا جهانَ ۾*.

[١١] سهڄان اچي شيخ جي، چُمي چائٺ جن [ان ق]
وٺو مٿان تن، ڏارت ڏکندو ڏيل ڏان.

[١٢] خاصا ڪبڙ خاص جا، جو ڪنڊي چوڌار [ان ق]
جني سوڌيئو شيخ کي، تن(٣) وَهلي ڪندو وهار
سالڪ جي سنپار، دلگيري دور ٿئي.

[١١ الف] بخت بلند تن، جني سهڻند شيخ ڏونهه [ان ق]
قيمت سنديون ڪونيون، تو ترت ڏياري تن
سڀئي پيا در ڪيئم پنن، سڪيين ٿيا شريف جئي.

[١١ ب] سڀئي مدائين نمرا، جيئي پانڌي پيئڙاڻا [ان ق]
سيڪنهن ياب، بلال جئي، صاحب سيياڻا
جيئي حبيبن ڄاڻا، تن ڪي غير ڪس نه آئيو.

[١١ ج] مرشد مهر منجهان مون تي ڪرم ڪيو [ر]
ليپٽو لڳن تـي، اُهي لوهه ويو
تسي توهه ٿيو، حضوران هوندل شاه جئي (٤).

(١) اصل. 'پاري' (٢) اصل. 'ويون' (٣) ن. تن کي (٤) روايت ميان بخش علي شاه.

Gul Hayat Institute

[١٣] خاصا ڪَيڙ خاصَ جا، جاڳهِ نُور پَري [انق]

جَني سونڙئو شيخ ڪي، تن جِي جُوءِ هَرِي

[١٣ الف] هَر پَٽ ساري پيرَ ڪي، آيانون آڇيور. [انق]
پَسي وڻ وليءَ جا، لٿو هنيَڙي هور
تنهن جي گنبذ نور گچ ٿئي، تڪ نه پئي تور
منجهه مولودي محبوب جا، ويٺا ڪَرن وور
جهَلي ڪوريجي ڪور، صاحب ڪان، شريف چئي.

[١٣ ب] گُنبذ پسي گُلُ، هينئيون منهنجو هند رِتيو [انق]
پسڻ جو پير جو، تنهن جو ڪونهي تُلُ
سخيءَ جي، شريف چئي، مُنهِر ڪونهي مُلُ
پيون ٻاڪاهيون چڙهيو چُلُ، سڳنهن صبح شيخ ڏونهه.

[١٣ ج] صُفا، قُبا، ڪوٽ، ڪچهريون، جت جاءِ جڙ بون جڙ گير(١) [ن]
بهشت جي، بلال چئي، منجهه هندوري هير
حاجي جوڳي (٢) خاص خدا سان، سچا سندءِ سير
شاه عنات، شاه نصُرالدين، اولادي امير
مَن مُرادون پُنيون، پرين سين تنهن پير
اچن جي آس پئي، ڪيئن ڪندون ڪير
جيمَ وساريئين وير! ٻاهه لڳا آهين پنهنجا.

[١٣ د] عطر ۽ عنبير جي، منجهه چوڪنديءَ چڙڪَ [انق]
ڪوڙ ڪوريجي پير جهي، سچي آهيون سڪَ
تن کي پوڄ پياري پڪ، جن نايو ڪنڌ، قطب چئي.

[١٣ هه] جنهن مهرو ميرل تي ڪئو ڪوريجي ڪتار [انق]
ترت منجهه تڪرار، نوازيائين نگاه سين.

---

(١) اصل. جڙ گير (٢) اصل. 'هٿا جي جوڳي'. صحيح 'حاجي جوڳي' جو شيخ موسىٰ جو همعصر ۽ هم صحبت بزرگ هو ۽ شيخ موسىٰ جي مقام ۾ ئي مدفون آهي.

Gul Hayat Institute

کندو وَرُ وَرِي، آهيداڻي اُجَرو (١).

[١٤] چالَ ۾ سُکين ساڱرا، برکتَ محمّد مير [ن ق]
جي نوازيل نَبِيَّ جا، سِي توکي ٻنهي پاسي پيرَ
تو ۾ جُهلَن جهالارِينَ وارِيُون، مَٿي کِئو ماير
سائَرَ تُهنجي سِيرَ، وَهِي وَلاسِيي سامهين (٢).

....

[١٤/الف] سَرَ سِيَرَ سَرهو ساڱرو، جنهن جي لَهرِ لاثاني (٣) [ن ق]
شيخ سونهارو سيين سَرِ بن، صاحب سبحاني
ٿي ولايتَ وليءَ جي، آن سيين اکيين احساني
سهڻ جي اني، ڪا پيرَ! ڏيارِ هُون پانهجي (٤).

[١٤/ب] سَرَ سِيَرَ سَرهو ساڱرو، جنهن جي لهر سيڪا لالَ [ن ق]
وڃي نوبت نيڪ جي، يوسف ڇُٽِي، جالَ
جڃي آيا سي اڱهيا، ڪوريجي وٽ ڪالَ (٥)
ڪَرِهو (٦) پِٽلائيي پالَ، پير! پرچي پاڻ ۾.

[١٤/ج] شالَ ۾ سُکين ساڱرا! برکت رب جبّارَ [ن ق]
جڏهن تو راج رَسائِيا، چوکنديءَ چوڏارَ
مهتا ميائين ۾، ويڻا ڪن واپارَ
تو ۾ جهَلن جهالارِينَ وارِيون، پايو هار هزارَ
رَسِين تن، رنگريز ڇٽي، آڇيا جي آپارَ
وهين ويرو تارَ، سُپِرَ سدائين ساڱرا.

---

(١) اصل ۾ آخري مصرع 'کندو ور وري، آهيداڻي اجرو' شروع ۾ ڏنل رکيل آهي، ۽ ن ۾ 'واڻي' ڪري ڄاڻايل آهي. (٢) هيءُ بيت ن ق ۾ موجود آهي ۽ جملي سگهڙن ۽ راوين جي زباني روايتن موجب ڀڻ مين شاهه عنات جو چيل آهي ۽ نه ڪنهن ٻئي جو. (٣) اصل. 'لالاني' (٤) هن بيت [١٤/الف] کان وٺي [١٤/ج] تائين اصل ۾ 'سر ڪاموڏ' هيٺ ڏنل هئا، جتان ڦيرائي هت آندا ويا آهن (٥) ق. 'ڪوريجي ڪتال' (٦) ن. ڪج.

[١٥] دُرست دَروازي(١) ساهون، جُهَا وِير جُهَارُ(٢)
پِير جَني جو پارُ، وارُ نہ ونگو تن جو.

[١٦] شيخَ سونهارا، صاحبَ دولت، ڏجاهُون خوشيءَ جي کِير [ن ق]
اڳئين ڪان پٽ اڳري، ثابت هلي سيرَ
مِهر تنهنجي موج سين، پازين متي پيرَ!
وَڏا هوءِ وزيرَ! ساڻ اولاد، عِنات جي(٣).

[١٧] ڪِينءُ ڏنئي، ڪِينءُ ڏيار، هوڏي همت ڪٽي [د]
لائِي سونءُ لڳن کي، اُتان خاڪ ڪٽي
اٿئي پرن پٽي، اسان ۽ اولاد جي(٤).

[١٤/د] ربّ ۾ وڃن رامپور، جتي آبُ نہ سيلُ(٥) [ن ق]
ان ۾ ليئي متهنگو، ڏڏ پہ قدر قليلُ
واحد تنهنجي وسيلُ، جو ميڙهون سلامت ساڳري(٦).

[١٧] سِر سُپير سُرهو ساڳرو، جتي سخي شاه عناتُ [ن]
جو نوازيل نبيؑ جو، عليؑ جو اولادُ
عارفن ۾ ايهين، جيئن علي شاه عرفاتُ
جُنبيو تت جهاز تي، جت ڪيائين پِني نہ ڳهات(٧)
ڪاري ڪاتيب وات، ڪي مون جُهہ ڪمائيو(٨).

---

(١) ن. 'درازي' (٢) ق. 'جهون ويرِ جهاز' (٣) اصل. 'اولاد شاه عنات جي' (٤) روايت ميان الله ڏنو شاه ۽ ميان امام علي شاه (٥) اصل. 'آب نہ اصيل' (٦) اصل ۾ هيءَ بيت 'سرود مارئي' هيٺ ڏنل آهي، جتي ٻن معنوي لحاظ سان پورو بيهي سگهي ٿو. (٧) اصل. 'جت ڳهات نہ پِني ڪهاتئين، تتي جنبيو تي جهاز' (٨) اصل ۾ هيءَ بيت 'سرود ڪلياڻ' هيٺ ڏنل آهي. آخري سٽ جي پڙهڻي غور طلب: 'ڪيمون جهون ڪمائيو'(؟).

وائي- ١*

اويس قرني، پاڙ پرني، پوري آس، عِنات جي [ن]
موسىٰ چئج پِرِنِ کي، سهسين سلام سيني-
پوري آس عنات جي
مخدومَ پِريا (١)، لالَ لنجار، حيدر شاهہ سَني-
پوري آس عنات جي
ابوبڪر هارنَ ولي (٢) لالـيـن لالَ حسيني-
پوري آس عنات جي
چڙ تڪبر، پڙه حجِّ اڪبر، [پس مير مدني]
پوري آس عنات جي

وائي -٢ †

ٿيندا مَدَت مڙيئي، وَلِيَ ولايَتَ، ساڻ عنايت [ن]
حضرت ميران تاج پيران، ڏاني ڏِهَ سيئي-
ٿيندا مدت مڙيئي
اول بهاؤدين، صدردين، ساڻي شيخ سيئي-
ٿيندا مدت مڙيئي

* اصل ۾ هيءَ وائي 'سرود رامڪلي' هيٺ ڏنل جتان ٽپائي هت آندي وئي آهي.
(١) اصل. پريان (٢) اصل ائين (هارون ولي).
† هيءَ وائي اصل ۾ 'سرود ڏول عرف سوهل' جي متن جي شروعات ۾ حاشيي تي ڏنل جتان ٽپائي هت آندي وئي آهي.

Gul Hayat Institute

هو ٽِي، لاکو، پَلِي، پَسايو، ساڻي ڏينڌا سيئي -
ڏينڌا مدت مڙيئي

احمد، محمّد، مبو، قاسم، جي وَرائينِ ويئي
ڏينڌا مدت مڙيئي

بيبِي فاتِي ديرين ڪَٽياڻي، درسَ ايرَفَ، عَرضَ ايهيئي -
ڏينڌا مدت مڙيئي

پيرُون مِنا (١)، ٻانِي پوٽا (٢) آءُ پيرانديَ پيهي -
ڏينڌا مدت مڙيئي

وائي (٣)

سهڙَ يار (٤)، لکيستارَ، اي ميان! شرم سميجا! رکَ منهنجو [ان ق]
سيّد اسحاق، حاجي جهيسر، پاٽناڻي موچار -
اي ميان شرم سميجا! رک منهنجو
صابُوليا مگهُون ميهرَ ميان، آئين (٥) سچِي ساڻ سچار -
اي ميان شرم سميجا! رک منهنجو
ڪاملَ پنّي (٦) ستا ڪنّي، سڪردين ديندار -
اي ميان شرم سميجا! رک منهنجو
سدُو دائو سُٺو سائُو! اي سوال سينه سوار -
اي ميان شرم سميجا! رک منهنجو
سپار منَ، شريف جي، ڪرَ هو سهين ڪلتار (٧) -
اي ميان شرم سميجا! رک منهنجو

---

(١) اصل. ائين (٢) اصل. ٻانيي پوتا (٣) اصل ۾ هيءَ وائي 'سرود ڪلياڻ' هيٺ ڏنل آهي
(٤) ن. 'سهن يار' (٥) ن. 'مَتيَا آءِ ي، ق. مَتيَا ائين (٦) ن. ڪامل پنّي (٧) اصل ۾ هيءَ
مصرع 'ڪامل پنّي - الخ' کان اڳ ڏنل آهي.

Gul Hayat Institute

ڪَرِئو، ڪاڪو، بِبِي سَجهو ڪي(١)، اُڏو (٢)؛

آري، حاجي [پير هَڙيئي](٣)-

ٽيندا مدت مڙيئي

پير برڊائو، بدردين، پيا! منديون معاف مڙيئي-

ٽيندا مدت مڙيئي

سيّد عالي، سيّد حسين، وڃيو ڏِس ڏهاڙي [ڏيئي]-

ٽيندا مدت مڙيئي

اچن جي آس ڪَري، تِن جو پيرَوَرايو پاڙي(٤)[پيهي]-

ٽيندا مدت مڙيئي

لائق فائق(٥) لالُ لَلاڙِي، رِيَلَ سُونهاري ريهِي-

ٽيندا مدت مڙيئي

جيسَرَ جُنگان مُولَ سوچارا، آهي مُهِمَ مٽيئي-

ٽيندا مدت مڙيئي

پاڙي آهيون پِيرَ تُهنجي، عزتَ ڏجاهُون ايهي-

ٽيندا مدت مڙيئي

پَڪي پاٽٿاڻي تُهنجي، هِيَ جي آيا پيهي-

ٽيندا مدت مڙيئي

---

(١) اصل. سجهوڪي (٢) اصل. ادو (٣) اصل ۾ 'حاجي' کان پوءِ مسلسل 'پير برادئو- الخ، سڄي مصرع ملائي لکيل آهي. مگر معنيٰ مان ظاهر آهي ته هي ٻه جدا مصراعون آهن، ۽ انهيءَ لحاظ سان درستي ڪئي وئي آهي. (٤) اصل. 'پيروَرايو پاڙهي' (٥) اصل. لائق پائڪ.

مُنارِ مرسل ڪي(١) ڏيج نياپو نيئِي(٢)-

ٽيندا مدت مڙيئي

الله ڪارڻ عرض عِناتَ جو، ڪجِ وَڏِي در ويهي-

ٽيندا مدت مڙيئي

وائي (٣)

آهيئُون سڪ سَچاري، ڪونرَ ڪوريجهي پيرَ جي [ن]
شاه نصردين، شاه عِناتُ، پاڙي سڀ سونهاري-

آهيئون سڪ سچاري

حاجي جوڳي ٿن حاج جو(٤) ٽيندو پاڻ اتياري (٥)-

آهيئون سڪ سچاري

شاه حيدر خاص خراسان، رکو لڄ عماري-

آهيئون سڪ سچاري

ياالله! لڳي، بلال چئي، عرض سڻبو انصاري-

آهيئون سڪ سچاري

(١) اصل. مناري مؤمن ڪي (٢) اصل ۾ ٿيءِ مصرع 'جيسر جنڪان- الخ' ڪان اڳ ڏنل آهي
(٣) اصل ۾ هيءَ وائي 'سرود ڊول عرف مومل' جي متن جي وچ ڏاري حاشيي تي ڏنل آهي
(٤) اصل. هاج جو (٥) اصل. اتياني.

سرود جيتسري

[۱] آجُ آڏيائُون آڏَ(۱)، دل ۾ ديواريون ڪري [انق]
سَجَڻَ ساهَ پساهَ جِينْ، مون سين آهين گڏَ(۲)
کهڙا ڪَرِيين سڏَ(۳)، هِهڙن هيڪاندَنَ کي.

[۲] آج چيائون ايئن، پِلي آگڻِ آئيا [انق]
اوڏاهي ۾ سوجهرو، تَنُ ڪئائون تيئن
آنءُ تهن ڪانگل ڪيئن، ويڻ وَرائي آچيان.

[۳] آنءُ ڪيئن ويڻ وَرائيان، قِريباڙي ڪانگ [انق]
مَٿي اگڻِ اُسري، چڙهي ڪئائين چانگ
بانگي ڏِني بانگ، تان اُتائين ٿي آئيو.

[۴] اُتائين ٿي آئيو، ڳالهين ڳات پَري [انق]
مون سين مان ڪري، سڄيون سپيرين جون.

[۵] هَٿُ چُري، آڪ قري، مونيَ لمي ڪانگ [انق]
پرِين سانگ سُسانگ، موٽي ايندا مون گهري.

---

(۱) ق. آڏُ. (۲) ق. ڪَڏُ. (۳) ق. ڪيهڙو ڪريهين سڏُ.

[٦] ڀھريائين وِٹُ چَٹِي، ڀوء دِلاسو ڪَنِ [ن‌ق]
اصلانْ ئي، عِناتُ چئي، اِيَ پَرِ سُپيرينِ
ڀلوء ڇَڏِ مَ مَنَ، ڏوراپائي نِيھن جڙون.

وائي

آجُ گھَرِ، آجُ گھَرِ، ايندا سُپرين، ويني ڪانگ اُڏايان [ن]
اِيھين ڀانيان.
چُرَنْدِيَ مالَ، پَرو‌ڙِيمُ ڪالھَ، سرتين ڳالھ سڻايان.
اِيھين ڀانيان
اِلاھي! عِناتُ چئي، راڻو راتو ڏوء رانْيان.
اِيھين ڀانيان.

Gul Hayat Institute

سرود پورب

فصل پهريون

[١] پُورَبِ پِرينُ سَنْدامِ، آهينِ اِلابـاسَ ۾ [ا.ق]
اُڏايان، عِنات چئي، ڪالهُون ڪي ڪانگامِ
خبر سي ڏيندامِ، جي ماءُ! مالوِ آئيا.

[٢] پُورب گڏئا جَنّ، تن مون سين ڳالهہ ڪئي [ا.ق]
اِلاباسي، عِناتُ چئي، تا وَرڻ وايون ڪَنِ
اڄ ڪ ڪالهہ اَچَنِ، مون منجها مالَ پروڙئو.

[٣] مٿي پورَبَ پَنڌُ، سَدائيـن سامِنِ جو [ا.ق]
نايائون گُرَناتَ کي، ڪِيرَتَ ڪري ڪَنڌُ
هِتِ هُتي جو هنڌُ، جوڳي جوڙي هَلئا.

[٤] جوڳين يارانو، آهي نہ آدَمَ-ذاتِ سين [ا.ق]
سَنَمِ سڀ جهانَ ۾، تِـنـي جو طعنو
جَن رِي هينئڙو حيرانو، سي اچن وري، عِناتُ چئي.

Gul Hayat Institute

[٥] سامِي تَئِين تان سُڌنات تِي، ناتہ ڏورِ مُهنھَئي(١) ڏيھہ [نق]
حِرصُ هَڪلي پانھجو، تون وَهم وساري ويھہ
اُونھون مُلڪ عنات چئي، ڪَن چِلي لَڏو نہ چيھہ
مَڙهي مات جي پيھہ، تہ ويني ٿي وِيرُ تَئِين.

[٦] سامِي تَئِين تان صَبُور(٢) تِي، جو صبر تہ سامِي(٣) [نق]
اوري لَهُہ، عنات چئي، جي مَحرم مُدامِي
جي آجا انعامِي، سي آدَبُ آديسي سڪئا.

[٧] سامي تَئِين، سُڪ طلبئين، سُڪين نہ سامِي [نق]
اجا اوريين پنڌ ۾، وينين وِسامِي
تون گڏئين نہ ڪَهن گُرَ ڪي، چايين انعامِي
هِي جي مَحرمَ مُدامِي، سي آدبُ آديسي سڪئا.

[٨] گَنگا، گومِتي، مَٿرا، جمنا جُهارِين [نق]
داغ دوارِڪا(٥) دائما، ڏسيو ڏيارين

Gul Hayat Institute

(١) ن. هيهي ق. هيٺئين (٢) اصل. سپُور (٣) ن. 'جو صبر تہ سامي' (٤) شاهہ جي رسالي، مرپورب د - ٢، ۾ هيءَ بيت هيئين طور ڏنل آهي:

سامي چايين، سڪ طلبين، سُڪين نہ سامي
اجان اوريين پنڌ ۾ ويٺين وسامي
گر ڪي تون نہ گڏئو، چايين انعامي
سامي مدامي، پورو رهج پرينءَ سين.

(٥) ن. دارڪا.

هلو نه ٽڪيا پسون تن جا، جي جهنگين جهُونگارين

مر نانگا نهارين، اسان ڏُونه عِنات چئي.

[۹] گنگا، گـومتي، مترا، جمنا جيتيائون [انق]

ماري مِصرين سين، ڪُفر ڪُنائون

دُرست ديـا ۽ دِينَ تي، اَمر آنڌائون(۱)

تن اسلاسن آئون، گهٽو اُڪنڊِيَ آهيان.

[۱۰] عَرَبُ، عَجَمُ، رُومُ، شامُ، پُرِيو پرتڪال پسن [انق]

ڪابل، ڪشمير، غزنوي ڏونگر ڏيهه ڏِسَن

سَمَرقندُ(۲)، سيدُ چئي، بـابـو بلخ وسن

جيلاهه گنائون پير گسنِ تي حرم ٿئا مَطلُوبَ سين.

[۱۱] پُـوربِيا پُـوري وئـا، آسڻ آدِيَ رات [انق]

سُيم نه سناسِين جون، اِيَ پچارون پريات

جوڳِي ڪا جا ذاتِ، اوهِ مٿ نه معذورين جا.

[۱۲] نانيان ڪوهُ ڪري، چلو جي چنڊِي مٽِي(۳) [انق]

(۱) ق. 'ديا ۽ دين تي امر آنڌائون' (۲) ق. 'سمرڪنڊ'. (۳) ن. 'چلو جئن چنڊي مٽي' ق. 'چيلو جي چنڊي مٽي'

Gul Hayat Institute

داغ ڏِٺائِين دائما، ويروتارِ وري
تَنَّ اندر تڪئو، پَسو تان مَ پَري
ڏَنيَرُڏارڏَري(١)، آئِين ڪو مارِڳُ منجهائي لَهو.

فصل ٻيو

[١] چڙهيو منهن چُونهن، ڪانگل! جي ڪُنبَ لَئين [انق]

[١/الف] ورونهن ڪر ويهي، ڪانگل قريبن جي [انق]
ماريسن سپرين ڪي، اکڙيون ٻيئي
شريف چئي سيئي، اڏامي آڻ پرين.

[١/ب] ڪانگل قريبن جا، اچي وائيءَ وَنُ [انق]
تو ۾ بوءِ، بلال چئي، مشڪ ڪٿوري مَنُ
اچين عجيبن جو، اورانگهي اڱڻ
توکي پسي تڻ، سورنئون صاف ٿئي (٢).

[١/ج] سورنئون صاف ٿئي (٣)، تن پسي توکي [انق]
ٻيٺين [ڪوه]، بلال چئي، چانئين پَرَ چو تهي (٤)
ڏيل چڏيو ڏوکهي، سنيها سٽي ڪري (٤).

---

(١) ق. 'ڏنير ڏار ڏري'. (٢) اصل. "آءٌ سورنئون صاف ٿئو". هيءَ بيت توڙي هن کان پوءِ ٻيو بيت [١/ج] شاه جي رسالي جي ڇهن قلمي نسخن ۾ موجود آهن (ڏسو ڊاڪٽر دائود پوٽي جو مضمون "شاه جي رسالي ۾ تحريفون"، رسالو "نئين زندگي" (لطيف نمبر، ماه آڪٽوبر ١٩٥٤ع). هيءَ بيت شاه جي ڇپيل رسالي (بمبئي ڇاپو) سر پورب، ۾ پڻ موجود آهي جتان چوٿين مصرع جي تصحيح ڪئي وئي آهي. رسالي جي ڇاپي ۾ ٽئين مصرع هن طرح ڏنل آهي: "اچي عجيبن جو اورانگهج اڱڻ" (٣) اصل. "سورنئان صاف ٿيو". شاه جي رسالي ۾ ڏنل پڙهڻي مطابق تصحيح ڪئي وئي آهي. (٤) شاه جي رسالي جي قلمي نسخن ۾ هنن ٻن مصراعن جي پڙهڻي هن طرح ڏنل آهي (ڏسو ڊاڪٽر دائودپوٽي جو مذڪور مضمون):

"ٻيهي ٻچ، بلال چئي، جا ۾ جوکي
ڏيل چڏي ڏوکي، سورسٽي ٿي سچئي".

مِيان! مون مَنُ موهِيو، جِني سندي سُونهَن
اُني جِي، عِنات چئي، ويهي ڪر وِرونهَن
اوڏو تَي(١) چئو اُوئَن، سنيها سيٽَن جا.

[٢] ڪانگ تُهنجي چانگَ، مُهنجو جڏو جي جيارئو [ان‌ق]
جي ڪِيانتا ڪِينُ لَئِين(٢) ٻوليون(٣) سِر پيرانگ
تَيَهُون(٤) آس، عِنات چئي، اج اَجُوٽي آنگ
اُڏُءِ(٥) متان ڦانگ، تہ ڪَرَ جاوَن آوَن پِرين(٦).

[٣] لَئِين ڪُجاڙيا لاءِ، متي پٽين پير ڪٿو [ان‌ق]
ڪانگا! قريبن جي، ڪا ڳالهہ ڳِرئِي آه
سنيها ڪي سڄڻين، سِگهو تي سُٽاءِ
اُڏءِ سي اٽاءِ، ڏِني جن(٧) ڏک لهي.

[٤] هٿ چُرِي(٨)، آک ڦَري، آرٽَ ڊُرڪي مالَ [ان‌ق]
ڪالهوُن ڪِي ڪانگ ڪَري، وايون منجهہ وِصالَ

---

(١) اصل. 'اوڏي تي' (٢) ق. 'ڪي لِئي' (٣) ن. ٻولي ق. ٻوليين (٤) ق. اتهون
(٥) ق. 'آڏ ن ءُ' (٦) شاه جي رسالي، سر پورب د-١، ۾ هيءُ بيت هيٺينءَ طرح ڏنل آهي:

ڪانگل تنهنجي چانگ، جڏو جيءُ جياريو
لامن متان لت ڏئو، ٻولين سر پيلانگ
آڏر متان ڦانگ، تہ ڪر جاون آون پرين.

(٧) اصل. 'جهن' (٨) ق. 'چڙي'

ايندا آج ڪِ ڪالَ، سَوَڻَ ٿئا مون سَقرا.

[۵] ڪالهه چِڙَندِيَ مالَ، جُڪس پروڙِئم پريتڻو [اَنق]

سڄڻ ايندم شالَ، آسائِتي اِڪ قَرِي.

[٦] وچوڙِتا ميڙ پرين، سڪ سڪندين لاه [ر]

ايڏي سگهه سچا ڏٽي، توهي ڪي جڳاء

تون جِني جو طالبو، مهر تِني ڪي پاء

ميڙائي جو ماء، ڪانگ لونڌو ڪڙهين(۱).

[٧] اج واڏائي واهَ، آندي ڪانگ قَريب ڏونهه [اَنق]

پيگو هِنيون سَڄو ڪَئو، سيڻن جي صلاحَ

آندا پرين اللهَ، ايَ سڌ مُهنجا صاب پئا(۲).

[٨] مَدَنَ سِر ميان! ڪُجاڙو ڪانگ لئِين [اَنق]

....

[٧] ڪانگل ڳالهه چئي، اج ناريوسون جندڙو [اَنق]

ساءِ بات، بلال چئي، اندر روح رهي

هيءَ جهي ڏک ڏينهن جا، ويا سور لهي

ايندا سيڻ سڄي، اج دوس منهنجي دائري.

[٨ الف] ڪانءُ ڪانءُ ڪانگ ڪري، تو مٿان انگهن آلهي(۳) [اَنق]

---

(۱) ميان امام علي شاه ڏاڻ پهتل روايت مطابق. (۲) هيءَ بيت شاه جي رسالي، سر پورب د-۱، ۾ هيٺينءَ طرح ڏنل آهي:

آنديون ڪانگ قريب جون اج واڌايون واه - سن مرادون هنيون ڏيون سرهايون ساه

آندا پرين الله، سڌ منهنجا ساب پيا.

(۳) اصل. "مٿان انگ نه الهي".

مکڻ مـاڪـي مصري، ڏيـهاڙئون ڏيين
جي هُون منجهه هِنيين سي تو ڏنا ڏيڪارِ مون.

[٩] وئو ڪانگ ڪَهي، واڌايون وصالَ جون [د]
اجهي سڄڻ آئـيـا، وڏي نـاهہ ٿَهي
وِيَت سپ وهي، سينڌ سلامت آئيا(١).

فصل ٽيون

[١] جتي ڀانيم جِـيـڻ، اُٿيئي گڏئا پِرين [انق]
اوتي اکڙِين سين، ڏيـڻ پِرِئائِم نيهن
ڏُکَ ڳِرهيان ڪِيڻ، جو وِئا سيئي وِسري.

[٢] مون غافلِ گوشي، سُگهڙ پرين سانپيتيا [انق]
سَڄَڻَ وِئا سوسِي، اڳيان ڏُکَ عنات چئي.

[٣] ڳُٿين پِرين رُنامِ، اوڳڻ رُسي سَيڪو [انق]

پيرو چئي، پرين جي، ڪا اٿس ڳالهہ ڪري ي
پٽ نہ پير ڌري، آيو چوۂ آيا پرين.

[^ب] ڳالهايان، گهر لائيان، ڪارون ڪانگ ڪريان [انق]
پيرو چئي، پيرن ميرُ نايو نيڻ ڌريان
پروڙين. پٽريان، حقيقت هن حال جي.

(١) ميان امام علي شاه ڪان پهتل روايت مطابق.

جُڪس پاروٽڻ ۾، ڪي ڪَبيرَ ڪِئام
تِهان پوءِ ٽِئام، سپيرِينُ ڪؤن سُڪڙا.

[۴] تَڪِان جن تَوارَ، آسَرَ اُنَ گُذاريان [اَنق]
اهڙا پرين، عِناتُ چئي، صاحب ميڙ ستارَ!
ٻاجهائي ٻيهارَ، مَتي اگڙِ آئيا.

[۵] متي چانئٺ چت، هنيون در دوستن جي [اَنق]
اکيُون آسائتيون، تيئن نِهارين ذت
سچڻ سين ثابت، الا! نيهن نِباهئيين (۱).

[۶] پَلپَلَ پورَ هزار، سونکي سندا سَجڻين [اَنق]
تِينءَ سِي وَهِن اکيون، جِينءَ سِي ڪُوهَي نارَ(۲)
سَجَڻُ سانگ سڌائيا (۳) هُئا جيَ جيارَ
ٻاجهائي ٻيهارَ، متي اگڙِ آئيا.

[۷] متي اگڙ اُسري، ڪامِلُ ڪئو (۴) ڪَرَمُ [اَنق]
سائِي تِيَنِ سامُهين، جا ٻلائي ٻِرَمُ
جا دوسان ٻاسي دَمُ، سا لِکائي لَکُ لَهي.

( ) هيءُ بيت اصل ۾ 'سرود ڌناسري' هيٺ ذنل هو جتان تپائي هت آندو ويو آهي. (۲) اصل. 'ڪوي نار' (۳) اصل. 'سڌائيو' (۴) ن. ڪري.

وائي-١*

ٽيئڙا سُکَ سَبيلَ، غَمَ گوندر گوشي ٿئا. [ن]

پِرينِ پرَچي پاڻَ ۾، ڏُران ڏنائون ڏيرَ-

ٽيئڙا سُکَ سبيل

موُن مَنُ موهئو، سيڻن جيَ سُڏيرَ-

ٽيئڙا سُکَ سبيل

وائي-٢ †

اجا رات [نہ] آئيو، مُهنجون اکڙيون پرين ڏي. [ن]

....

آهہ آس، عِنات چئي، پرين سين پاڻ پرچائيو-

اجا رات [نہ] آئيو

—※—

Gul Hayat Institute

* هيء وائي اصل ۾ 'سرود ڪاموڏ' هيٺ حاشيي تي ڏنل هئي جتان ٽپائي هت آندي وئي آهي. ٽلهہ جي شروع ۾ اصل "ٿئا سي سک سبيل" جا الفاظ آهن ۽ پڇاڙيءَ واري مصرع جي آخر ۾ "ٿئا ٽيئڙا سک سبيل" جي ورائي لکيل آهي جنهن جي آڌار تي درستي ڪئي وئي آهي.

† هيء وائي اصل ۾ "سرود توڏي" هيٺ حاشيي تي لکيل هئي جتان ٽپائي هت آندي وئي آهي. ظاهر آهي تہ هن وائي جو متن اڻپورو آهي.

سرود ليلا

[۱] ڏوريون ڏور سنجوڙجون، ڪنه اولانبئان اچن(۱) [ن]

....

....

[۲] سَڏ ڪري پُڇيائون، پَردران پيهي (۲) [ن ق]
سيءَ آرت سين، عنات چئي، وِرونهن ڪَن ويهي
نَوَ لَکو نيئي، ڪَتَر سيئَن ڪانڌ ڏيہُون.

[۳] ڪَتَر سيئَن ڪانڌ ڏيہون، سيَاڻي سندوءِ [ن ق]
راءِ وڃايو روءِ، وِهاڻي واڻِسِ تي.

[۴] وَرَسان وِڏءِ ڪاڻ، تون ڪَرَ سان ڪِلون پائين [د]
اهڙي تون اڻ جاڻَ، ڪَڻ چِڙيو تُهہ ميڙيين(۳)!

[۵] سويي! لوپيين هارَ، تو ليلا! حيلا هٿ ڪئا(۴) [ن ق]
گهُرين تان گهٽين پَرِيين، نَوَ لکا نِبارَ

(۱) ن ۾ 'سرود ليلا' هيٺ هيءَ پهرئين سٽ ڏنل آهي. ظاهر آهي ته هيءَ بيت جي پهرئين مصرع آهي جا لکي وئي آهي پر ان بعد ٻيون مصراعون رهجي ويون آهن. (۲) اصل. 'سڏ ڪر پڇايائون، پردار پيهي' (۳) روايت حاجي عمر جانڊيو (۴) ق 'ليلا حيلا هٿ ڪيءِ'

جانْ دَرِ هُئينءَ داسڙي، تانْ سُونْنينءَ ري سينگارَ
ڪامِلَ وَري ڪارُئينْ (١) وَرنَهہ! وِڇائج وارَ
چنيسَرَ سردارَ! ڪو عَفْوُڪَريين (٢) عناتُ چئي.

[٦] ڪارُون آئُڙيُون (٣) ڪاند ڪي، تہ بروئي ريجهائيج [انق]
سوڍي! تون سهاڳ ڪي، پوري! پَرم ڏيج
ليلا! ليلائيج، اٿئي ماڳ منت جو.

[٧] سوڍي! سڪينءَ سيد چئي، سي ليلا چڙ حيلا [انق]
پائي پاند ڳچي ۾، چئج وَرَ تون وسيلا (٤)!
ڪاند ڪوڏيو تن جو، جن ڪي صبر سَبيلا
مُهنجا ڪِرت قليلا، تون دوس آهيين داسڙا.

[٨] دوس مهنجا داسڙا! هيَ ڳالهہ هنيين سين لاءِ [انق]
ڪئُمِ ڪَچايون ڪيتريون، سي ميان! تون ميٽاءِ
هارُ هٿان مون ڇڏيو، ڪينْ چنيسر چتاءِ.

[٧] ليلا! حيلا ڇڏ، جي تون سوڍي سڪئين [انق]
راتيان روءِ، رنگريز چئي، گهڻو سهاجهي سڏ
پائي پاند ڳچيءَ ۾، پاڻ غريبيءَ گڏ
هڏ نہ ڇڏيندءِ لڏ، جي ڪارُون آئين ڪاند ڪي (٥).

---

(١) ن 'وَرِي ڪارني' (وَرِي ڪارني؟) (٢) ق. 'عفوڪر' (٣) ن 'ڪارُو آريُو'
(٤) هيءَ سٽ صرف ن ۾ آهي (٥) شاه جي رسالي، سر ليلا د-١، ۾ هيءَ بيت ذيل آهي ۽ پر منجهس ٻي مصرع ڪانهي.

يَلا ! نِي يَلاءِ، مونکي مِهڻي- هابُ متان ڪريِن.

[٩] اڳيون آنْءَ نہ ليکيان، پويُون ڳُڻُ مَ پتارَا! [نق]
چنيسر سردارَا! ڪو عَفْوُ ڪريِن عِنات چئي.

وائي *

آءٌ پرِين گهر پيهي، چنيسر! هارُ هٿان مون ڇڏئو [ن]

پچن ليلا، اوءَ ڪِن حيلا، ڀِران اچِي ڀيئي-

چنيسر! هار هٿان مون ڇڏئو

دوسُ نيائون داسڙو، ويساهِي وَرُ ويهي-

چنيسر! هار هٿان مون ڇڏئو

اوڳڻ عيب منايون مُهنجون ڍوليا! ڏکُ سيئي-

چنيسر! هار هٿان مون ڇڏئو

تو دَرِ اچِي داسڙا ! آرَ ڪنديس آنْءَ ڪيهي-

چنيسر! هار هٿان مون ڇڏئو

Gul Hayat Institute

---

* ن ﺑﺮ نقطا ڏل ۽ ڀهريون ڀ مصراعون ڏنل آهن. هيءَ وائي شاهہ جي رسالي، سر ليلا د-١، ۾ ڏنل آهي جتان پويون ڀ مصراعون ڪنيون ويون آهن . هن وائي جي ڀهرين ٻن مصراعن جو مفهوم، شاهہ عنات جي مٿي ڏنل بيت نمبر [٢] جي مفهوم سان ملي ٿو، جنهن جي بناءَ تي چئي سگهجي ٿو تہ هيءَ وائي شاهہ عنات جي چيل آهي.

سُر آسا

[۱] ’اَلف‘ جِني ڪي انگ، رهيو آهي روح ۾ [ن‌ق]
’ميم‘ مُشاهدي گڏئا، جِئان لَٿن زَنگُ
’لامئون‘ جني لنگهُه، تن ڪي آوتڙائي تَڙُڻئي.

[۲] جان جئين تان جيءُ چئو، ٻولِي ٻي ۾ وارِ [ن‌ق]
ڪَرَهِي وَج ۾ قاضيين، منجهئي مُفتي ڌارِ
نـنـيي سـڌ نافعُ، وڏو سَڌ [۾] وسارِ
هِي جا خالق خَلَق خَلقئِي، سَهُه تِهن جي آرِ
نَظَرُ ڪري نهارِ، جن ڪِمئو تن ڪَئِئو.

[۲/الف] وجي ٻج وٹن ڪي، جڏهن ميوا ڪن. [ن‌ق]
نـڪـــر، ٻـتـــر، اٿيون، مِيٺي سـَهن.
سخاوت، شريف چئي، ايءُ ڏا ۾ درختن.
ڦيرنو تا ڦَرڪن، نـيـت نيڪيءَ پانـهـجي.

[۲/ب] وجي ٻج وٹن ڪي، جڏهن ڦر ڪـَن. پوءِ [ن‌ق]
آن مير پاڻو انگڙا، سـَٿـيي سـَپـو ڪوءِ
نيت نيڪيءَ پانهجي، تـيـو نـيـچو پوءِ
تـُر ٻـهـيـنـجيءَ توءِ، موتيئو مُنڌ ڪترِي.

Gul Hayat Institute

[۳] پاڻ جيئڻ، پرينءَ ملڻ، اِيَ سَدائِتين سَدَّ [انق]
مُوتُواقبل اَنْ تَمُوتُوا، تان تو سُئي نہ حَدَّ
جيئڙي پرين نہ لَڌَّ، مَرُ تہ مِلين محبوب کي.

[۴] جي مُنهن ڏئين تون ماڏيئَن، هنيون ڏئين هوت [ر]
تہ چُني چارئي پوت، اوسهُ وَني اُکرين(۱).

[۵] رَهي نہ رَتي جيتري، ڏِني جني ڏَئار [انق]
تون تني سين گهار، اوڏا آڏي پَکڙا.

[۶] چُٽي چِڙي چِت ٻر، ڏِني جني ڏَک [انق]
وَر تني ڏونه وِک، کوءِ ٻارهن ماه پٺن جا.

[۷] ڳالهيون مَنَّ سَنديون، پرينِ پَروڙين مُور [انق]
هَلي تَنِ حضورِ، کوهُ وِلَين وات سين.

[۸] ڪاتبَ تا لکن، متان ڪا خطا پَرين [انق]
نديي وڏي ڳالهڙي، جوڙيو جمع ڪن
تون پاڙيسي تَن، جي حرف نہ چڙين هيڪڙو.

[۹] مس گهٽي ڪ ڪاغذ گهٽو، لکڻ لکَ هزار [انق]
آنْ ڪينءَ آچيان عام ڪي، پرين تُهنجا پار

(۱) هيءُ بيت حاجي عمر چانڊيي جي زباني قلمبند ڪيو ويو.

Gul Hayat Institute

تهنجي تُهانْ ڏارَ، آنءُ ڪتابت ڪن ڏيان.

[١٠] ڪَنُ گهرجي ڪَلمون، سيڪهن سُٽُڻ لاءِ [ق]
فڪر سين قيراءِ، تہ هَمَهَ ڪي حَقُ چوين.

[١١] لتاڙيو لوڪ ڪــي، وجيو پريــن پسَنِ [ق]
مون تي اکڙين، وڏا تــورا لائيا.

[١٢] سَڏي پاڻَ سڄو ڪري، عشقُ نہ ڪري آدَ [ق]
اِيَ ڏان سائرَ سَدَ، ڪَئَي جا قوال سين.

[١٣] سَڄي چوڙُڻ سُري، چوڙيين جي آدَ۔ ڳنيِ [ق]
تہ ڪَڙو لاهيين ڪنيِ، سَپيريان جي سير ۾.

[١٤] اِيَ ڳنيِ ڇهنديَ نہ ڇُڙي، هَرِ هَرِ هٿ ۾ پاءِ [ق]
ڪوڙيين وڏا ڪيترا، اِنَ وَرَ منجهائيِ ماءِ
هٿي هٿي ڪندا هاءِ، اِتِ هاتڪ هزارين وٺا.

[١٢ الف] ساڃن ساڻُ ڪمان، آهي دوست دڪان جي [انق]
تنهن جو خط خطائي نہ ٿيو، ڪاتبَ جيهي ڪان
باز گشتي، ٻلال چٽي، هٿن نيڻن سير نيشان
اهڙا سُرت سُجاڻَ، ڪيين خوب شڪار جا (١).

[١٢ ب] ٻاتني ڪَش‍َ (٢) ڪمان، تہ ٿيءُ بهادر ٻلال چٽي [انق]
مون نن اندر آهيين، ڪاري هٿ ۾ ڪان
ساڃن سُرت سجان، متان طبين جي تات ڀُونئين (٣).

(١) هيءُ بيت اصل ۾ ’سرود ڊول عرف موملُ‘ هيٺ ڏنل هو جتان ڪنيو ويو آهي (٢) اصل ’ڪَش‘، (٣) هيءُ بيت اصل ۾ ’سرود ڊول عرف موملُ‘ هيٺ ڏنل هو، جتان ڪنيو ويو آهي.

Gul Hayat Institute

[سرود ڪاپائتي *]

فصل پهريون

[۱] پيُون سَپ ڪَتَنِّ، مان ننڍائي نہ لَهي [ن‌ق]
اوُگَهتوُ، عِناتُ چئي، اَيا سُٽ پُڇنِ
الا! اڳيان تَنِ، ڪاٺيارِي ڪامَ ٿئي.

[۲] پيون سپ ڪَتَن راتِ، مان ننڍائي نہ لَهي [ن‌ق]
اوگهتو، عِناتُ چئي، پُڇن سٽ پِريات (۱)
سَنهون جِني ساتِ(۲)، مَرَڪِي اُوءِ مَٽيندِيُون.

[۳] پيون سپ ڪتن پوءِ، مان ننڍائي نہ لَهي [ن‌ق]
جا ڪَرَ جائي قضئي، سا پيري ۽ روءِ
اوبڙ جو، عِناتُ چئي، حرصُ جِهن ڪي هوءِ
تِهن ڪي پورهئو پلئہ پوءِ، سودو صرافن ڪان.

---

* ن توڙي ق ۾ 'ڪاپائتي' جو سر جدا ڏنل ڪونہ آهي؛ ڪاپائتي سر جا جملي بيت 'سرود آسا' هيٺ 'آسا'، جي بيتن سان گڏوگڏ ڏنل آهن، جتان جدا ڪري هت 'سرود ڪاپائتي' هيٺ مرتب ڪيا ويا آهن.

(۱) اصل. 'ايا سٽ پڇن پريات' (۲) اصل. 'سنهون جني جي سات'.

[۴] سَنجهي ٿئم نہ سارَ، صبح سُتيئي ويو [ذق]
آڌڪِي تند، عِنات چئي، مَهٽَ نہ آيس مارَ
سپاجها ستارَ! اُميريامِ مَ اَلـڙي.

[٥] سَنجهي ٿئم نہ سُتِ، صبح سُتيئي ويو [ذق]
هيڪ تُلهو، پٿو ٽورو، لَسي پيم نہ لُٽِ
آلا آنءَ آبُـتِ، اُميريـامِ مَ اَلـڙي.

[٦] ڪاپڙي منجها ڪين ٿئو، جانْ پيريم پلَي پٽِ [ر]
سَوڻتِ نہ آيم سٽ جي، پاڻان موڙهيم مَتِ
اندر وَهِي آيَتِ، سُپيريان جِي ڳالهڙي[١].

[٧] ڏان ڪينْ ڪاپاتي ڪتُ، جانْ سين اٽئي[٢] [ذق]
اونگهہ اڪين ۾
سَونڪي وير، سيدّ چئي، ويسريائي مَ وَٽَ
پيرمِ ۽ پيرتِ، سُتينِ مور نہ سِپِجي.

[٨] پائي پاند ڪپاهہ، مون آتڻ سپ نهارئا [ر]

[٦] ڪتيم ڪين نرمُ، ڪيئن مَرڪي آئي مٽيان [ذق]
پسيو سٽ مرتين جو، مونکي ٿئي شرمُ
منجهہ بازار، بلال چئي، پلا رک پرمُ
قادر ڪر ڪرمُ، جيئن اگلوني اگهائيين.

(١) ميان امام علي شاهہ کان پهتل روايت مطابق. (٢) ق. 'جا نسين اٽئي اوگهہ اکين ۾، ڏان ڪين ڪاپاتي ڪت'.

Gul Hayat Institute

ڪٺي ڪانهه پساهه، سرتيون وچي ستيون(۱).

[۹] سُتيون سِيءَ مَرَنِ، جي پيرينِ سي چوڙِينِ [انق]
آچا ۾ عِيدُنِ، اوڏينِ اوءَ عِنات چئي.

[۱۰] رات رَمَندي ڍول سين، نٺون نيهن لڳومِ [انق]
سُپان وِچ سرتئين، سو سينگارُ تيومِ
راتوٽي رَڳاڻ جو، ايُ رَڳُ اڳيئي هومِ
پِرينِ پُنِيَ لا يومِ، مونکي ميثاقان اڳي.

فصل ٻيو

[۱] تَن سُڪُ، مَن جوڙئون، مَلمل ڪتين چوٽارُ(۲)
....

[۹] سٽ سنباهيو سرتين، مرڻـي موچارو [انق]
تون پڻ چرڪي سين چاءِ ڪري، اٿ ساجهر سوارو
يوسف چئي، ان جاءِ ۾ آهي ڪونه چاڻ چارو
وَر ڏئي وارو، تہ اڪلوڻـي اکهائيي.

(۱) ميان امام علي شاهه کان پهتل روايت مطابق. (۲) اصل. ن توڙي ق ۾ هيءَ سٽ هن طرح ڏنل آهي: 'تن سک، من جوڙئون، ململ ڪتن چوتار، پيرم خاصو' ۽ ان بعد بيت [۲] ۾ ٻي جون ٻئيون ٽي سٽون ڏنل آهن، جو جڻ تہ هڪ بيت آهي. مگر شروع واري هن سٽ جي ڏيکڻ مان ظاهر آهي تہ اها 'ڪتن چوتار' تي پوري ٿيڻ گهرجي. غالباً ٻئي بيت جي پهرين سٽ ۾ پڻ پهريان فقرا ساڳيا هئا ۽ فقط آخري الفاظ 'پيرم خاصو' هئا، پر ڪاتب غلطيءَ وچان پهرئين بيت جي شروع واري سٽ ۾ ٻئي بيت جا آخري الفاظ ملائي، پهرئين بيت جو باقي حصو ڇڏي، ٻئو بيت لکي وجهي پورو ڪيو. اسان انهيءَ گمان جي بناء تي [۱] ۽ [۲] بيت جون پوريون سٽون نئين سر لکيون آهن. پر تہ انهن ٻنهي سٽن ۾ لفظ 'جوڙئون' پڻ اسان پنهنجي خيال موجب لکيو آهي، 'ن' ۾ اصل پڙهڻي 'جوُونئو' آهي.

Gul Hayat Institute

[٢] تَنَ سُڪ، مَن جوڙئون، پِيرمُ ڪَن خاصو [ن ق]
ڪاپاتينِ صراف جو، دائمِ دِلاسو
اُنِي جو، عِنات چئي، جمَ چڙِيين پاسو
آتَڻَ ۾ آسو، ڏينديون نرِت نَقاشَ جو.

[٣] ڪاپاتيِ ڪَتيو، تُلهو ۽ توروِ [ق]
سَنئين پوءِ صراف کي، جينءُ قولي نہ قورو
آگهايين، عِناتُ چئي، ڏڏيَ(١) جو ڏورو
جتِ تُرندو تورو، تِت(٢) ڪاٽياري ڪام تئي(٣).

[٢] تن جهونو، تن زيب، جي پيرم ڪتن پوءِ [ن ق]
تن ڪاپاتين، قطب چئي، درست دلاسو هوءِ
آسڻ پسج ان جا، لِلّه ڪارڻ لوءِ
پَرو ڏينديون پوءِ، هِت پڻ حق ڏسنديُون.

[٣] پاٽان پيپون مامري، جني پانيو ڪال [ن ق]
سَرهيون گهڻو، شريف چئي، جني نڪ نہ مال
سي اوڍينديون لال، جن پڇيون ناهن پوٺيون.

(1) اصل. ڏڏن (2) اصل. 'أت' (3) هيءُ بيت شاهه جي رسالي، سرڪاپاتي د-1، ۾ هيئينءَ طرح ڏنل آهي، جنهن جي آڌار تي متن ۾ 'ڏڏن' جي بدران ڏڏي' ۽ 'أت' جي بدران 'تت' لکيو ويو آهي:

سٽ ڪاپاتيءِ ڪتئو، تلهو ۽ تورو
اگهيو، عنات چئي، ڏڏيءِ جو ڏورو
جت ترندو تورو، تت ڪاٽياري ڪا م تئي.

محمد فقير جي 'رازنامه' ۾ هي بيت هن طرح ڏنل آهي:

سنئين پئي طرفن کي، شل قولي نہ قورو،
اگهائي شاهه عنات چئي، هن ڏڏيءَ جو ڏورو،
جڏهن تدنزو تورو، تڏهن ڪاٽياري ڪام تئي.

Gul Hayat Institute

[۴] رَنْـدِيا جني رَهڙيا، محبت پائي مَنَ [ق]
تَنِي سندي سُٽ ڪي، صَرافَ ئي سَڪَنَ
سِي ڪٽي هَٿ نہ وَجَنَ، اُنَ جو گهَر وِيَني ئي آگهئو.

[۵] جوڙي وِيئيون جوٽ سين، اَوءِ ڪاپاتيون ڪي [ق]
پِيون سِيئِي سي، جي پيٽ پورهاتيون پانهجي.

[۶] توڙي پرت پِريان جي پُوتَ، چورين ٿوءِ چَرڪڙا [ن ق]
ساجَهر ڪَنِ سَوارِيُون، ڪاپو ڪارڻ قُوتَ
زُمرد سان ياقُوتَ، ڏينديون سٽ سيّد چئي.

[۷] ڪو وَهُ ڪاپاتيين، جينءَ ڪتن ۽ ڪنبن(۱) [ن ق]
ڪارڻ سُودَ سَوارِيُون، آڏَڻ منجهہ اَچنَ
قطروئي ڪُوڙيون لهي، تَندُ سنديائي تَنَ
اُن جي سُٽ، سيّد چئي، ٿا صراف سَڪَنَ
مُوتِي مُلُ وِتَنِ، سود(۲) پهنجي سُٽ جو(۳).

---

[۴] جي سنهون ڪتڻ نہ سِکي، تہ رنيائي روڙ ي [ن ق]
تنهن جو سُٽ، شريف چئي (۴)، نيندا طنابي تور ي
ٽُلهي ۽ ٿور ي، ويچاريءَ سان وَڙ ٿئي.

---

(۱) ن. 'ڪتن ۽ ڪنبن، ڪو وه ڪاپاتئين' (۲) اصل. اوءِ (۳) هيءَ بيت شاه جي رسالي، سر ڪاپائتي د-۱، ۾ ڏنل آهي، جتي پهريون بہ سٽون ساڳيون آهن ۽ ٽي سٽ ڏنل ئي ڪانهي، چوٿين سٽ نالي واري آهي جا هت ڪنئي وئي ڇاڪاڻ تہ ن ق ۾ ڪانهي، پنجين سٽ رسالي جي بيت جي هن طرح آهي: ' اگهئا سٽ سندن، پائي ترازي نہ تورئا، (۴) ن. 'سيد چئي' جڏن تہ ن جي پڙهڻي 'سيد چئي' آهي، انهيءَ ڪري ٿي سگهي ٿو تہ هيءَ بيت شاه عنات جو هجي.

Gul Hayat Institute

[٨] نڪي ڪتي پاڻ، نڪي ڪتائي پورهئي [ن ق]
آرت اوڏيائي نه وجي، نه تهن ڪوري سندي ڪاڻ
جهن سين پرين سندي رهاڻ، تهن اونو ناهه
اُگهاڙ جو.

[٩] پائي مال آرت ۾، ڪتين نه ڪُوڙي! [ن ق]
اُتندي آتڻ وٺن، جه تو مٿي تي موڙي
نمت ڪج ڏوڙي، ته سچ صرافن سين پئين.

[١٠] سچ صرافن سين پئين، ته پڻ ڪتج ۽ ڪنبج [ن ق]
آدي جو اُتيو، آتڻ منجهه آڇج
صبر جو، سيد چئي، متاع مُور ونج
اُت آدب سان آڇج، جت سُت سنياهين سرتيون.

[١١] تاجي ڏيرئون ڏير، اُجندي عنات چئي [ر]
تهن ۾ هڪڙو سير، اُٽڻ ۾ اوکو ٽئو(١).

[١٢] چرخو ائين چور، جينءَ پُون پُٽڪو نه سُٽي [ر]
آڌي جو، عنات چئي، اٿي آتڻ اور
تهان پوءِ تور، ته ڏهنجو سُت برابر سون ٿئي(٢).

---

[٨] ارت اوڏيائي نه وڃي، ڪاپو ڪين ڪري [ن ق]
پرت نه آهيس پهيءَ جي، چڏيائين [ڏار] ڏري
ڪا جا ڪپاهه، قطب چئي، آهي آن ڪري
جن ڏانهن ور وري، پيرم بخشي تن کي.

---

(١) ۽ (٢) ميان امام علي شاهه دان ٻهتل روايت مطابق.

سرود ڏهر*

فصل پهريون

[۱] ڪَنڌا تو ڪيهي ڪَئي، پَر پيونءَ منجهه پرت [نق]
رِيَ ساڙهه(۱)، سيڌچئي، تون ڪينءَ گهاريين هت
نگاه(۲) ڪج نرت، متان وڃي ڏينئي واڙِ ۾(۳).

[۲] ميان! محبوبن جي، جي سا واڙِ ٿئان [نق]
تہ غير ڳس پرين جي، اچڻ ڪونہ ڏئان
جاڏڪيتان جٺان، هٿان شالَ(۴) حضور ۾(۵).

---

* ن ۾ 'سرود ڏهر' جدا طور لکيل نہ آهي. ق ۾ 'سرود آسا' جي بيتن جي حاشيہ تي "متفرقہ سر ڏهر" جي عنوان هيٺ 'ڪونج' بابت هيٺيان ٽي بيت قلمبند ٿيل آهن جي شاه جي رسالي، سر ڏهر د - ۴، ۾ پڻ موجود آهن:

۱- ڏَبُ جنهن سين ڏِٺيو ڪونج نہ ڏٺي ڪَنَ،
ماريَ ماري تڪَ، وَلَرَ سَبِ وِ بچون ڪيا.

۲- ماري ميرا ڪپڙا بغلَ منجهہ بندوق،
ماريو ميرَ ملوڪ، لٿڙيو لڪِ چڙهي.

۳- ڏَبَ وَجنيئي ڏِيُون ماري مَرين شالَ،
اڄان توئي ڪالَ، وِڏو وِڇُ وَرِهَنَ ڪهي.

مٿيان ٽيئي بيت چڏيندي ۽ 'شاه جي رسالي' ۾ 'سر ڏهر' جي مضمونن ڪي مد نظر رکندي، ن ۽ ق ۾ مختلف سرن هيٺ ڏنل ڪي خاص بيت هت 'سرود ڏهر' هيٺ مرتب ڪيا ويا آهن. (۱) اصل. 'ساڙه' (۲) اصل. 'نڪا' (۳) هي بيت اصل ۾ 'سرود مارئي' هيٺ ڏنل هو، جتان کنيو ويو آهي. (۴) اصل. چال. (۵) هي بيت اصل ۾ 'سرود مارئي' هيٺ ڏنل هو، جتان کنيو ويو آهي.

[۲] ڪنڌا اسان سات، جي تون هلين موهه ڏي(۱) [ن ق]
ته ڏينهان ڏک نه سارين، گهڻو ريجهايين رات
تون(۲) تهنجي ذات، پڻ رهائي(۳) پٽن ۾(۴).

فصل ٻيو

چاري نه ساري، نه ڪو لوڙائو لڙي [ن]
وڳ ويهاري ويسرا، پٽن ۾ پاري
ڪانڌا ڪيڪانن تي(۵)، هيڪن هزاري
سرهي سا، عنات چئي(۶)، ڏڻ وطن واري
چارڻ رهاري، ڪيڙي هيت ڪنگهار جي(۷).

فصل ٽيون

پلي ڪي پؤڙن، جي واس وڻڻ آئيا [ق]
تني ڪي ڪؤڙن، ڏنا هنڌ هنيين ۾(۸).

---

(۱) 'موهه ڏي' (اصل اٿين). (۲) ن. 'تو'؛ ق. 'توءِ'. (۳) ن. 'پر رهائي'؛ ق. پرڻايون. (۴) هي بيت اصل ۾ 'سرود مارئي' هيٺ ڏنل هو، جتان ڪنيو ويو آهي. (۵) اصل. 'ڪانڌا اڪيي ڪانن تي'. (۶) اصل. 'سرهي شاهه عنات چئي'. (۷) هيءُ بيت ن جي شروع ۾ ڪن متفرق بيتن سان گڏ لکيل هو، جتان ڪنيو ويو آهي. (۸) هيءُ بيت ن ۾ 'سرود سر راڳ' هيٺ لکيل هو، جتان ڪنيو ويو آهي.

سرود مومل راڻو*

[۱] گُلبدن جون گُجريون، آرَمُ اوڍيائون [ن ق]
چوٽا تيل ڦُليلَ سين، واسنگ ويڙهيائون
مُشڪ محبت پاٽ ۾، لِڳين لائيائونْ
ڪوڏان پوتائون ڪَچُئانْ، سيلا سَنڌيائُونْ
اِهڙِيَ پر، عِناتُ چئي، راڻو راڻيائُونْ
سَومونٽي ڪينءَ پاهُون، جووَچِي ڪاڪ ڦَرارِئو (۱).

[۱] سانوڻ منڌ، شريف چئي، وِڄُون جنهن وَرَن، [ن ق]
اوءَ آنائين اڳِريون، جي لوڊ ڍيري رَهن.
جهڙي پيڪَ پانَن جي، تهڙو رَتو منجهہ اکين.
جهڙو (۲) ماه هِلالَ جو، تهڙي ڀِڀِر ڀِرن.
ٻَيئنسَر ۽ پوتا پيڪ (۳) لَڙهئين، موهيو مَتَنُ موتين.

* ن ۾، 'سرود ڍول عرف مومل' ڏنل آهي.
(۱) هيءَ بيت، شاه جي رسالي، سر 'مومل راڻو' د - ٦، ۾ پڻ ڏنل آهي، پر ان ۾ ٣ ۽ ٤ سٽ ڪانهي. ميان محمد علي شاه ۽ ميان امام علي شاه کان پهتل روايتن ۾ باقي ڇئن سٽن جي پڙهڻي ساڳي 'شاه جي رسالي، واري آهي، انهيءَ ڪري ان کي ترجيح ڏني وئي آهي. ن ۽ ق ۾ پهرين سٽ جي آخر ۾ 'ارم اوڍيائون' جي بدران 'ڍاپڙ ڍَڪيائون' ۽ ٻيءَ سٽ ۾ 'واسنگ ويڙهيائون' جي بدران 'جهڙلي جهپيائون' آهي. ٥ سٽ ۾ 'شاه جي رسالي' جي پڙهڻي 'انهيءَ پر' آهي، ۽ ٦ سٽ جي پڇاڙي "جو گل گجر کي گڏئو" آهي. (۲) اصل. جهڙي. (۳) اصل. 'پيڪ'.

[٢] مومل، سومل، سهڄان، تيون آٽڻ آڏائين [انق]
سَڄا وَٽَ سرڪنڊ جا، چَندَنُ چيرائين
مُرَ، ڪٿوري، ڪيوڙو، لُوڻُ ڪئو لائين
راڻو تيون رانئين، اهڙي پر عنات چئي.

[٣] راڻو ريجهايو جيڏيين، سڻ پَنَن سندا پار [انق]
ڪن سينگار، سيد چئي، وجهن هزاري هار
وار وسيهر آگرا، متي ڪيس ڪپار(١).

وڏي سري آن ڪي، جي لالن تي لٽڪن.
آسڻ پاسڻ آن جا، پاڪيزا پٽين.
ڪنهن سبان سناسي آئيو، آتڻ متي آن.
سوڌيون شڪارين سين، ظاهر ڪيون جوڳين.
سرها شڪاري ٿيا، ته دايون تهي ڏرن.
تازي (٢) ڪاهيائون تڪڙا، وڃن ۽ وهسن.
اچي ڪاڪ ڪنڌين ۾، دارو ڪيو ڏاتين.
ڪين آڇهي آن ڪي، ته ڪين ڪامڻ ڪي ڪهن.
جا مومل متن مڃهن، سا راڻو ريجهي هلئو.

[٣] هُو جي ڪاڪ ڪناري ڪامڻيون، پائين هزاري هار [انق]
ڪنواريون، قطب چئي، سهسين ڪن سينگار
تن جو پرهڻ پيرم بادلا، ڏُرڪڻ چگيءَ ڏار
آن جي ٻوليءَ موهيا پاپهيا، ڪن ڪونجن جيئن ڪٺڪار
تن جهي لوڏي آيا لوءِ ۾، پٽين سٺي پچار
جا مڙين جي مهندار، سا مومل ماٺي ميندري.

---

(١) اصل. 'جي هٿا ڪيس متي ڪپار'. (٢) اصل. تيزي.

هُئا سائو سُوارَ، پر مومل ماڙِي مينڌري.

[۴] ادا! تو آڌيسُ، جو تون اچين ساميِ سَمگيُو [انق]
ڪِئانْ ڪئو ڪاپڙي، وَرَنهَ اي تو ويسُ
سو تون آڇِهون ڏيسُ، جئانْ تو راول رڱئا.

[۵] ڪِ ڪوهَنيوءِ مَنڊُ، ڪِ سامِي! تون سچي ڪريين [انق]
جوڳِي تينءِ جَهر ڪئو، جينءِ چوڏهينَ ماه چَنڊُ
سُرهو گهٽو سر ڪنڊُ، بابُو ٿو بُويُون موئِي.

[٦] ڪِ ڳالهايوءِ خلافُ، ڪِ سامِي! تون سچي ڪريين [انق]
جوڳِي تينءِ جَهر ڪئو، جينءِ سو سورجُ صافُ
ڪَٿوريانْ خوش بافُ، بابو ٿو بُويُون موئِي.

[٧] لُڏن ليمي لام، وَنئو پينگهون پَٽَ جون [انق]

---

[٦] سامي! ڪيچ سچي، متان ڪا ڪوڙي ڪريين [انق]
تون سچوني لال ٿيو، ڪهڙي رنگ رچي
ڪيهچ بات، بلال چئي، اوڏو تون اچي:
آئان ٿي بچي، مس اچي ڪو مينڌرا (١).

[٧/الف] ليمي لام لُڏن، وَنئو پينگهون پٽ جون [انق]
سونهن سورجان اگري، اهڙا پار پنن.
ڪاري رات، قطب چئي، ڪر ڪيوٽيون ٿيون ڪين.
پٿو پڙلاءَ ان پار جو، سوڏو شڪارين.

(١) اصل. 'آئان ٿي ڪو بچي، اچي مس مينڌرا'.

Gul Hayat Institute

اُتان ئي عَنبيرَ جا، اُڌمئا عَذُبانَ
ڏينگر ڏِتَ ڪنڌينِ تان، اُنا پاڻو آڻَ
ڇِتَ ڇُڳيرَنِ آئئي، ڪاهيائون ڪيڪانَ
آچئو آجهورَنِ ۾، تا ڀَهڪن ڀُورَ ڀِهانَ
ڪوڙن تان ڪَرَ ڪنيائون، ته ڪَرَ نانگن جا نِڌانَ
آئي گـامِ گمانَ، لَتا لوڏيڙنِ ڪي.

[٨] باغ، باغيچا، بنگـلا، راڙيون جـت رِمن [ٺق]
اوئِسُ اُپيرئو عَنبرينِ، ڪَرَ ڪهٽيون تيون ڪونِ
اُتان ئي عنبير جا، چِتا تـا چُلنِ
عاقلَ ڪِي آچنِ، ڪاٺي انهي ڪاڪَ تي.

باڳي پلاڻ پٽڪا، گهوڙن تي گهوٽن.
آتڻ مٿي آئيا، تنهن تماشي تن
اکيون انگيون ناتر جيهيون، جن جا سٺين پيرين موتين
ڪيا آئي خوش تيا، پولاڻ پانهين
راڻو نهئي راڻين، ڪوڙئين ڪنوارين رانئيو.

[٧ ب] وڻئو پينگهون پٽ جڙن، لڏن منجهه ليار [اذق]
لاليون لڳن، اڳري، چمڪي تي چوڌار
منهنجي شڪاري تيءِ، ڏرنا انهيءَ ڏار
متهندان موتل هٿي مچار، جيئن راڻو ريجهائي جهليو.

[۹] ڪاهي آيا ڪاڪ تي، لَڙي لوڏاڻي(۱) [انق]
جِت پَدَمڻيون پيدا ٿيون، لُڏن لاماڻي(۲)
خوشي ڪئائون ڪِنَ تي، ڪَو ڇاڻندڙ ڇاڻي
راڻي نِي راڻي، مومل ماڻي مينڌري.

وائي- ۱

آيا ڪاڪ ڪَهي، اِيَ سَپَ سَٿي شڪاري ڳالهڙي [ق]
آبُ آرتي ڳاڏُهون، وينا لالَ لهِي-
آيا ڪاڪ ڪهي

[۹ الف] ڏيٺ ٻڻ مُونٽيين وَٽ، جهي پيرين پائيم، پاڻهجي [انق]
سائين! ڪارڻ سهڻين! مون ڏانهه ميڙ ۽ مٽ.
وَڏي ٿيهُٿون نَمٽ، جهي راڻو رينجهي جيڏيون!

[۹ ب] راڻو رينجهي جيڏيون! ته مان ستئون سياڪٽ [انق]
آءُ نئو ڪارڻ سهڻين! هند سوريان تي ماڪٽ
پاڻو ڪري پاڪٽ، جي سوڍل اچي شريف ڇٽي.

[۹ ج] واڪ ورائـــي وَلَڏيا! ڏولا ڏيٺان آءُ (۳) [انق]
ڪاڪ تنهنجي، قطب ڇٽي، تون راڻين جو راءُ
اڱڻ ڪري ٺشڪيو، تن سرتيون ٿئو سڳاءُ
مون توهين سين چاءُ، مومل ڇٽهي مينڌرا.

[۹ د] ساريان ڪيڏو سرتيون، سوڍي جهي سڳاڪٽ [انق]
موتي ايندو مون ڪَري، وَرَ ورائي واڪ
ڪامل جا، قطب ڇٽي، منجهه متحان ماڪٽ
پينتر! پيرڻا پاڪٽ، راڻو رينجهي آئيو.

(۱) ن. 'لوڏيري'. (۲) ن. 'لاماري'. (۳) اصل. 'ڏيٺ آءُ'.

سَرها گهٽو، سيّد چئي، راتا رات رَهِي -

آيا ڪاڪِ کهي

وائي -۲ *

چانگي چَرهو چَڪئو، ڪِي جو ڪاڪِ تڙاءَ [انق]

۱. ڪَرَهو سَرهو ڏيه ۾، تهِين ڏبُ ڏ ڏاءَ -

ڪِي جو ڪاڪِ تڙاءَ

۲. ڪَرَهي ڪَرايُون رَتيُون، نائي ناگيلاءَ -

ڪِي جو ڪاڪِ تڙاءَ

۳. پِڪُون جي پاڻ جُون، هاريائين حلقاءَ -

ڪِي جو ڪاڪِ تڙاءَ

۴. پساهُ پِرائي آئيو، لالي لَبوٽاءَ -

ڪِي جو ڪاڪِ تڙاءَ

۵. وگ واسيائين پانهجو، سيٽي سراهياءَ -

ڪِي جو ڪاڪِ تڙاءَ

---

* هيءَ وائي، شاه جي رسالي، سر مومل راڻو ۾ ڏنل آهي. مگر انهن مصراعن نمبر ٦، ٧ ۽ ۱۰ کين آهن. مصراعون نمبر ۳، ۴ ۽ ۵ رسالي جي پڙهڻي ۾ موجود آهن جتان کنيون ويون آهن، پر ن ق ۾ ڪين آهن. وائي جي ٿلهه (شروع واري سٽ) کان سواءِ باقي ن ۾ فقط مصراعون نمبر ۱، ۲، ٦، ۸ ۽ ۹ آهن، ۽ ق ۾ فقط مصراعون نمبر ٦، ٧، ۹ ۽ ۱۰ آهن. رسالي ۾ مصرع نمبر ۲ جي پڙهڻي 'ڪرهي ڪانئيل رتا' آهي، ۽ مصرع نمبر ۹ جي پڙهڻي 'تون ڏاتي ڏيٽ ڏٺي، تون راڻو، تون راڄ' آهي.

٦. پُوڄَ پياري هِلَئا، ڏاڻي ڏولَ ملاءِ.

ڪي جو ڪاڪِ تڙاءِ

٧. پنهي ڪاڪ ڪنڌين ۾، پيو وجي پرلاءِ.

ڪي جو ڪاڪِ تڙاءِ

٨. مومَل مُحتاجِيون ڪَرِي، عاجزيون اگياءِ.

ڪي جو ڪاڪِ تڙاءِ

٩. تون سوڍو، تون سُپرين، تون راڻو، تون راءِ.

ڪي جو ڪاڪِ تڙاءِ

١٠. مومل ماڻِي مينڌرِي، لٿس گيرَبُ گاءِ.

ڪي جو ڪاڪِ تڙاءِ

Gul Hayat Institute

سرود بلاول

فصل پهريون

[۱] سَمُون سِنڌ سَمن ۾، جِڪَري جهو نہ ڪوءِ [ان‌ق]
اڙو پهر، عِنات چئي، آيو اِيئن هِي چوءِ
الا! اِچي ڪوءِ، ڏَڏُ وڏو ڏانُ گهري.

[۲] ڏَڏُ وڏو ڏانُ گهُري، هوتِيائي هٿاءِ [ان‌ق]
سَمِي سَخاوَت جو، نہ گِيرَبُ نہ گاءِ
جاءِ وَهلو آءِ، تہ ڏئين ڏان ٻين ڪي[۱].

[۳] پيهِي پِنُ پاتار ۾، جت گهُرُ گنگا جَر راءِ [ان‌ق]
ڇَڏُ حيلا ڏن هنڌَ جا، تون جڪري پاسي جاءِ
اوڏوڻي، عِنات چئي، ڳاچ تنهين جو ڳاءِ[۲]
سُڪن ايندوءِ ساءِ، ويندي ويلَهہ وسري[۳].

---

(۱) ن. 'جاءِ وهلو آءِ، ڏيئي ڏان ٻين ڪي'. (۲) ن. 'ڳالهہ تنهن جي ڳاءِ'. (۳) هيءَ بيت شاہ جي رسالي، سر بلاول د - ۲، ۾ موجود آهي، جتي ٽي سٽ جي پڙهڻي هن طرح آهي:
'ڪر ياد الله کي، ڳاڇ تنهين جو ڳاءِ'.

[٤] پيهي پڻ پاتار ۾، جت گهر گنگا جو جام [انق]
شڪستن سيد چئي، ترت ڪارائي طعام
جه واسريو وريام، ته ريليندو رونئن ڪي.

[٥] پيهي پڻ پاتار ۾، جت گهر گنگا جو گل [د]
حيلا ڇڏ هن هنڌ جا، پورا هڏ ۾ پل
پاڻونڌر بيٺو ڏئي، پريو ماڻڪ مل
سور تنهين سان سل، اي ڏاتارئي ڏڻن جو(١).

[٦] آڪين پنون نيهن، جن گنگا جو گڏئو [انق]
سڪئو تي سر ڪي، ڪالهہ سجوئي ڏينهن
سندو موتين مينهن، تن تي جال وسايو جڪري.

[٧] جي آڻ سٽي آهين، ته ڏڻ اتانئي ڏار [انق]
پاڻونڌر پاتار ۾، جاءِ جڪرو جهار
برڙي بيت ڪنڌار، وڃي لهريون لڳيون.

[٨] سمون سانوڻ مينهن جيئن، رات وسي ۽ ڏينهن [انق]

[٨ الف] گنگا جر ڏونه گسن، تن ڪوڙيين لايا ڪيترا [انق]
طاماعن (٢) تيت تئي، ويندي وڏي وسن
ڏيڻ جي ڏاتار ڏر، چارون پهر چسن

(١) ميان امام علي شاه ڪان پهتل روايت مطابق. (٢) اصل. ' طاماعوئن'.

جيئن گهُرجي جن کي، تن ڏِياري تيئن

ڏاتَرُ سُڃِي ڏِيهہ ۾، تون قرض ڪِيِين ڪيئن

وَڃُ گنگا جَرِ سيئن، تہ سُکي ٿئين سيد چئي.

[٩] راءِ وَٽ رِهاڻِي، سدا سُوانين جِي [انق]

آڇِي آسائن ڪي[١] خزاني کاڻِي

جُنگ نہ پَسين[٢] جکرو، هلي هوتياڻي!

ڏارت ڏِيهاڙي، پِڃي گهوٽُ گهڻن جي[٣].

[١٠] جَو وَهِي سو لَهِي، ڏات نہ آهي ذات تي [ذق]

آريون ابوجهن جون، سمون جامُ سَهِي

جو راءِ وَٽ رات رَهِي، تهِن کي جکي

جانڪيتان نہ ٿئي.

ڪيترين اتا ڪسّ، سخا ساڻ شريف چئي.

[٨/ب] چونپڙي چڱي ڪري، گهڻن سيڪو ڪاءِ [انق]

تن هيتي هتي ڪنيئو، جي نسر پئن لاءِ

سخاوت، شريف چئي، صاحبن سيباءِ

مال ميڙي گهڻن ماءِ! ڪيئي نئو نہ پاڻ سين.

[٨/ج] ڪني نئو نہ پاڻ سين، ميڙي ميڙي مالُ [انق]

جي سخاوت سکيا، تن کي ڪين ڪريندو ڪالُ

جو تن پنهنجي جو پالُ، تہ چئو سترفا شريف چئي.

(١) اصل. 'آسائونن کي'. (٢) اصل. 'پسي'. (٣) ن. 'گهوٽ گرن جي' ق. 'گهوٽ گهرن جي'.

[۱۱] سَمن سَميجن ۾، جَڪرِي جهو نہ هوءِ [انق]
سَيد چئي، سوالين ڪي، عاقِلُ ايئن هِي چوءِ
جينءَ گهرُجي جن ڪي، تن کي ڏيان توءِ
سامَ سَمِي جِي هوءِ، جيڪي ٿئي جهان ۾.

فصل ٻيو

[۱] آيا ڏُونه ڪَرَنَ، هِيِ جي ميرا مگٹا [انق]
ترتُ لاهي تن ڪي، ويلهُن جا وَرنَ
مَتي ميرن راضي ٿئو، ڏانُ گهُرن جِينءَ ڏَنَ(۱)
پهنجي [منجهه] پَرنَ، اُن سين هردم
هَمٿائي ڪَرِي(۲).

[۱ الف] ڏيڻ ڪمُ ڪَرَنَ جو، دانُ ڏئي هٿي نہ دمُ [انق]
عاقِلُ آسائن ڪي، گوندرُ لاهي غمُ
سخاوت، شريف چئي، چامُ ڪمائي چمُ
راڄ تنهن جي رَمُ، تہ طامعُو تار ٿئين.

[۱ ب] آيــو چوني ايئن، پلي ڪري آئيا [انق]
جيئن گهرجي جن ڪي، تن ڏياري تيئن
سخاوت، شريف چئي، ڪيِ هٿائيءَ هيئن
گهوڙا گهيئن جيئن، ڏئي موچارا مگٹين (۳).

---

(۱) اصل. 'متي مون راضي ٿئو، ڏان گهرُون جينءَ ڏن'. (۲) ق. 'همٿائي ڪري'. (۳) اصل. 'مگٽي'.

Gul Hayat Institute

[۲] ڏڏُ تي ڏان گُهر، ڇڏ وڃا جو وَرَنُ [د]
انئي پهر، عِنات چئي، آيو پاڻ پَرَنُ
ڪوڙئين ڏئي ڪَرَنُ، نيلوڻ نام ڏٺين ڪي(۱).

[۳] ڏڏ تي ڏان گُهر، وِڃا ويڙهي لاه [د]
انئي پهر، عِناتُ چئي، آيو پاند ڳچي ۾ پاء
تہ ڏِڪي ڍولُ سنداء، اوڳڻ اڳيان پوئيان(۲).

فصل ٽيون

[۱] ڏَر ڏونگر جي وچ ۾، مُنهن ڪِئو آچڻ جي [ذق]

....

[۱/الف] ڇـڙهن. ڇونڪيون جنهن ستين، ڪارهن لک ڪروڙ [ذق]
پـَرو پيڳُن. (۳) ناهي ڪو، جيلهيي جسوڙ (۴)
آلابندي آئيو، ڪاه. (۵) جنهين سين ڪوڙ (۶)
دودو تان نہ دهليو، ڏيٿر پسي ڏوڙ (۷)
مالڻُ (۸) چوء متيرَ جي، هلي آئي هروڙ (۹)
ڪهڙيء ڪارڻ ڪهور (۱۰، سرٽيون جهلي سوڙو.

[۱/ب] ابڙا! آيون تو ڳري، سي مانُو! سرٽيون پَسُ [ذق]
آڪهہ اڙين آهين، تـو جاڙيجا! جَسُ

(1) هي بيت ’شاه ديواني جي درگاه‘ (نري، تعلقو ماتلي) جي جهوني مسجد جي اندرين ديوار تي لکيل هو جتان اتاريو ويو. ان بعد حاجي عمر چانديي جي زباني روايت موجب قلمبند ڪيو ويو. پڻ هيءُ بيت نصرپور جي هڪ قلمي بياض ۾ قلمبند ٿيل مليو.

(2) هي بيت ’شاه ديواني جي درگاه‘ جي جهوني مسجد جي ديوار تان اتاريو ويو.

(3) ن. ’پيکن‘ (4) ن. ’جسول‘ (5) اصل. ’ڪاء‘ (6) ن. ’ڪول‘. ق. ’ڪوڙ‘ (7) ن. ’دول‘، هيء سٽ ق ۾ ڪانهي.
(8) اصل. ’مالن‘ (9) ن. ’آئين هرول‘ (10) ن. ’ڪريو ڪارن ڪول‘.

Gul Hayat Institute

ڪٿي سمو آبڙو، سَرٽيون(١) جهن گِرِي
سو مُرمُونائي ڏي، مَڇُڻ اُچَل عيراقين نہ سَهي.

[٢] گَجي ڏي گوڙيون، در چَليين گِرِ سَرٽيين(٢) [ن ق]
ڏِسي هَٿ نہ ڏِهسيو(٣) ڏَر ڏَيرُ ڏوڙيون(٤)
سي لاڪي (٥) نہ لوڙيون، جيتو آجهي(٦) آبڙا!

آيا(٧) عيراقين (٨) چڙهي، تن تُرڪَن.(٩) ناه ترسُ
اڪِيان ڪَنُوُرَن ڪِلو وارئو، جني مَنُهن ۾ مَسُ
هٿيو هوڻيڪن ڪي، لاهين قطب چوءِ ڪَسُ
سَمون چامُ سَرسُ، آتِ هَٿي مَتِيرو مِصرئون.

[١/ج] سامُون سَمِي جهَليُون، تو آلادين اچي [ن ق]
سانگيون سائُن هٿ ڪيون، مَرُ اوراهون اچي
جانڪيتان، يوسف چِٽي، آن وٽ اهڙو رنگ رچي
الا! شالَ بچي، عالَم اِنَ آچَلَ ڪان.

[٢] گُجَريان تي گَجيون(١٠) تنهن چَليَن چِهُہ نہ ڪوءِ [ن ق]
مَهانٿي محمود پِرُ (١١) جن جو منجهہ مجلس هوءِ
ڪافر ڪٿو ڪرماٽيين ١٢) جنهن تي هٿي دانهيائي جوءِ
مَيرُ جنهين جي مَنَ ۾، هت سنبهي سوءِ
مگّن سوپ، شريف چِٽي، اتو پهر اوءِ
ڪَرهل پَريان ڪوءِ، او سانئوَرُ سکهو سانڊئو (١٣).

---

(١) اصل. 'سرٽيون' (٢) اصل. 'آئيا' (٣) ق. 'عراقي' (٤) اصل. 'تُرڪين.' (٥) ق. 'گهر سرٽيين در چليين' (٦) ن. 'ڏسيو' (٧) ن. 'ڏر ڏير ۽ ڏوريون'. ق. 'ڏر ڏير ۽ ڏوڙيون' (٨) اصل. 'لاڪين' (٩) ن. 'اجا' (١٠) اصل. 'گجئو' (١١) ق. 'پر' (١٢) ق. 'ڪرماني' (١٣) ق. 'ساڏئو'.

[۲] سِر تان سَرِٽيون(۱) نہ ڏيان جي هَميراڻا ٻارَ [ن ق]
مون وٽ مَهائين گهٽا، تون ڪَر تاڪُر مير تَهارَ
آبِيٺو، عِناتُ چٿي، ڳِنهي جاڙيجو يارَ
رِٺمل رَبَّ آهارَ، ٿو سَمو سونَهِريُون هٿي.

Gul Hayat Institute

(۱) اصل 'سرنيون'.

سرود ديسي

فصل پھريون

[۱] گولي ٻانہي ڏاهہ، زر خريد(۱) جتن جي [انق]
آجپڻ، عنات چئي، هت آريچن آهہ
سو مان سڌ سڌاءُ، جين ٻانهي ڪوڻين ٻاجهہ سين(۲).

[۲] ٻانهي ٻانهوڻي، ڪنيزڪ ڪيچين جي [انق]
ٻئي ٻاروچي هٿ ۾، سر- چڳون چوڻي
الاهي! عنات چئي، وجهن ۾ ويچوڻي
معذورِ ڪي موڻي، پيچندا پپ- ڏڏي(۳).

[۳] ڪنيزڪ ڪيچين جي، ٻانهوڻي ٻانهي [د]
مي ڪيڻن وجن وسري، جڏهن جي اندر جاڻي
آڳڻ آساني، شل ڪيچين جي ڪام ٿئي (ع).

(۱) ن. 'زرخريدي' (۲) هيءُ بيت شاهہ جي رسالي، سر ڪوهياري د - ۳، ۾ پڻ موجود آهي، جتي ٻيءَ سٽ ۾ 'اڄ پڻ عنات چئي'، ۽ ٽيءَ سٽ ۾ 'سو مون سڌ سڌاءُ' آهي. (۳) هيءُ بيت شاهہ جي رسالي، سر ڪوهياري د - ۳، ۾ هيئن طرح ڏنل آهي:

ڪنيزڪ ڪيچين جي ٻانهي ٻانهوڻي
ٻئي ٻاروچي هٿ ۾، چڳن سين چوڻي
ٻانهن ڪي موڻي، ٻانهي پچاندو پپ ڏئي.

(ع) ميان محمد علي شاهہ جي روايت مطابق.

[٣] آئي بوءِ بَنيورَ ڪي، سُرهي منجها ساتَ [ن‌ق]
بيٺا بازارين ۾، لائي جَتَ جَبَاتَ
دران (١) ڏيوارئين چڙهئو (٢) ٿيون راٽيون ڪن رَئاتَ (٣)
پنهون آندي پاڻَ سين، جهڙيائي جماتَ
اُنَن تان عناتُ چئي، لٿي جارَ جَڪاتَ (٤)
سِندي هوت حِماتَ، ڪيچ پهتو قافلو (٥).

....

[الف] تن جو ساتُ سڄوئي سُرهو، ڇي جهي هوت اچن خوشبوءِ ڏٿوريان ئي گهٽي، سُرَ هڻ ساٿيي تنن راٽيون رهاٽيون ڪيئو، ڀايون ڀوليون ڪن جنهن جي سونهن سورج جهڪو ڪئو، سو سردارُ سين اوڏا عزيز آن. جا، ڀيا پڻ چار. چون پُنّيءَ پنهون چامَ جي، سيبٽي سُونهين بازار منجهه ڀنبور جي، ڀينر! تا ڀُوٽن اچي اوتارا ڪيئا، جوڙي منجهه جتن قطب چئي ڪيچين، اَجهو آرياڻي آتهين.

[ب] ڀينر! هن ڀنبور ۾، مون جي سيڻ ڪيا ان جهي ڪرهن ڪلنگيون، قطب چئي، ڀيڙا تن ڀيا آئي عطر اوتيا، جڏ پنهوڙاءِ ڀهر ڀيا سُرها سهر ٿيا، سڄي هن شهر جا. [ن‌ق]

---

(1) ن. 'دننر' ق. 'ڏنٿر' غالباً 'ڏُنئر' = (سهڻيون زالون) جتي ڏنئر ڏونِ، چوٽا چڪ ڪيو" (شاهہ) (2) ن. چڙهيون. (3) اصل. 'رواتَ'. (4) اصل. 'زڪواةَ'. (5) شاهہ جي رسالي، سر ديسي د-7، ۾ هيءُ بيت فقط ٽن سٽن (1، 2 ۽ 6) سان ڏنل آهي.

[٤] سُرهي منجھا ساٿئين، آئي بَنيورين بُوءِ [انق]
جَتن جَباتون لائيُون، ڪِي هَلَرِين هُوءِ
ڪَٿُوري ڪُرزِينُن ۾، ڪِين اِلاچي اُوءِ
سسئي اُت، سيَد چئي، رِيڏي پَسي رُوءِ
آنُ گولي آهيان گل بُوءِ، تون سجائج سات ڏٺي!

[٥] ڪيچي تي ڪنهِين سُئا، ڏَسايا ڏيرن [ر]
آئي اُت جهيڪئا، مِهَرِي مهمانن
مُهنجي اڳيان تَن، شل وائي ونگي نه ٿئي(١).

[٦] ڇالَ ۾ پاروچا وَچين، دوس مُهنجا دورِ [انق]

[٥/الف] ڪنهين ڪيچي سُئا مون، تن اچي ڏسايو ڏيرن [ر]
اهي احمق آري ڄام جا، واريا تان نه وَرن
سائي پَٽ سغلات جون، مهارون منجهن
آئي اڱڻ جهيڪيا، ڪرها ڪيچ ڏٺين
صابر! اڳيان تن، ڪانهي جاءِ جواب جي (٢).

[٥/ب] ڪنهين ڪيچي سُئا مون، سچ نه آيا سهي [ر]
مون لوڏي ۾ لکيا، تہ هاڻو ڪندا هي
ڪن نه پارسي پاڙ ۾، بيرو بکيرو زي.
آءٌ سنڌي سمجهان ڪينڪي، مون سان نہ عربي ڪن اي
من ربڪ و من نبيڪ و ما دينڪ، چون اکر اهي
تني مهندان وڃي، شل وائي ونگي ۾ نہ ٿئي (٢).

(١) ميان بخشعلي شاه جي روايت مطابق. (٢) روايت حاجي عمر چانڊيو. حاجي عمر چيو تہ صابر، بلال شاه جو خليفو هو، ۽ هي ٻئي بيت ان جا چيل آهن.

Gul Hayat Institute

تن ۾ طاقت ناهه ڪا، تون پنهون جام پرور
اڪڙيون، عنات چئي، پوتيون انهي پور
هئان هوت حضور، جيان جانڪيتان نه مران.

[۷] ڪڙيا، پينڊيَ، ڪرجينون، سليطا ٻورا [ن ق]
اُنن سر، عنات چئي، نڏائون نورا
مون پانيو گورا، پر سالا جام پنهونءَ جا(١).

[۸] ڪچاڙئان ڪاهي، شُتر اُن سينگارئا [ن ق]
ٽليون، ڏونر، هلريون، پلاٽيون پائي
اُت پٽ(٢)، عنات چئي، ڪرهل ڪڏائي
ٻانيڻ ڪي ٻروچ جو، آسرو آهي

[۸] ڪرها ڪيچ قلات جا، شتر سينگاريا جن پنهونءَ ڪيائون پاڻ ۾، چيريون چوڙيون تن متان اوڏيءَ وير آئن ۾، ٽليون ڪين ٽيهڪن آئيو آڌيءَ رات جو، پنهونءَ تا ٻڌن مٿن سسئي ڪي مار ٿئي، ٻوتا ڪين ٻيڪن وٺي وڙ وات ٿيا، چاڙهي تي چانگن ڪاهيائون، قطب چئي، ٻغدي ٻلوچن مون کهر مان اچن، آهيان جن جي آسري.

(١) ميان بخشعلي شاه جي روايت مطابق. (٢) ن. 'ٻيئا پٽ'.

Gul Hayat Institute

واڳون وَرائي، ڦيرينِ مانَ فقيرَ تي(١).

[٩] اُتَ پُتَ، عناتُ چئي، مَرَن مَ موڏا [انق]

پُويو پُويو پائيان، ڪَرهن ڪي ڪوڏا

چارين جي چانگن ڪي، ورائي(٢) گوڏا

اُلگاريا(٣) اوڏا، تہ وجي پهچندا پرينءَ ڪي.

[١٠] ڪوءِ وَڃَڻ وائي، هَلَڻُ سَهان نہ هوتَ جو [انق]

ڪَڙيا، پينڊ، ڪُرجٽيون، ڪَشين مَ ڪيچائي

آسبابُ اَن(٤)، عناتُ چئي، سُونهن رَڪيائي

ڏسَڻُ ڏونگرين ڪي، تَنَ ڪي تسلائي

مار مَڙون مائي(٥)، تہ آنءَ رِيجهائي رَهائيان(٦).

[١١] سيئي چونديون ساءِ، اهڙي ڳالهہ عناتُ چئي [انق]

وجهيو اکيون ويسري ور ۾ ويتي آهہ

Gul Hayat Institute

(١) شاه جي رسالي، سر ڏيسي د-٧، ۾ هيءَ بيت شاه جي نالي سان ڏنل آهي:

شتر ان سينگارئا، ڪچاڙنان ڪاهي ناڻون، نونر، هلويون، وتا چير چمڪائي
لنگهيا لڪ، لطيف چئي، ويا ڪرهل ڪڏائي پانهنجي ڪي پروچ جنو آسرو آهي
واڳون ورائي، ڦيرين سان فقير تي.

(٢) ق. ورائي (٣) ق. الڪارئا. (٤) اصل. 'اسباان'. (٥) اصل. 'معذور مار م ڏون مائي'.

(٦) هيءَ بيت شاه جي رسالي، سر ڪوهياري د-٤، ۾ پڻ عنات جي نالي سان موجود آهي، جنهن ۾ چوٿين سٽ جي پڙهڻي 'ڏسڻ ڏونگرين جو'، ۽ آخري سٽ جي پڙهڻي 'مار م ڏون مائي، تہ روئي هوت رهائيان' آهي.

پنهونءَ سين پيياءِ، تون ڪينءَ آساري اوجهرين(١).

وائي *

ساٿين ننڍا(٢) بار، تان تون رات سَچيائي سُمهين [١٥]

سَليطا شُترن تــي، ڪاهيائون قطــار.

ساٿين ننڍا بار

پڇي ڏِهہ ڏيرنِ جا، وِچايين نہ وار.

ساٿين ننڍا بار

جي اوجاڳي تو ڪِئا، اکينِ ۾ اوتار.

ساٿين ننڍا بار

تو ڪي نيائون نہ پاڻ سين، ڪَهلئا نہ جام ڪوهيار.

ساٿين ننڍا بار

آني جي، عناتُ چئي، پڇي ونءِ(٣) پيزار.

ساٿين ننڍا بار

Gul Hayat Institute

---

(١) ق ۾ هن بيت جي پڙهڻي هن طرح آهي:

وڃهيو اکيون ويسريون ور ۾ ويٺي آهہ

تون ڪيئن آساري اوجهرين، پنهونءَ سين پيياءِ

آئي ڪي پاڌاءِ، مان پاڃياڻي مون ڏٺي.

* هيءَ وائي ن ۾ اصل 'سرود بلاول' جي متن جي حاشيي تي لکيل هئي، جتان ڪنئي وئي آهي.

(٢) اصل. 'ننڍا' (٣) اصل. ونا.

فصل ٻيو

[۱] هوتن ڏاران هاڻِ، مُهنجو قدر ڪير لهي [ن ق]
سُتيس تيلاہ سرتيون! اديون! هُيس اجاڻ
ساٿي سنجهي لنگهئا، پِرہَ اڳي پاڻ۔
تون تن پُٺِيَ تاڻِ، تہ سُڪين پُٺين سسئي!

[۲] ڪوہ ڪُجاڙئا روءِ، جتن لئي نہ جاڳهين [ن ق]

[۱] هوتن ڏاران هن ڏيهہ، منهنجو قدر لهي نہ ڪوءِ [ن ق]
ريءَ رات رُڃارينءَ، هت پاڙيچيون! ۾ پوءِ
سونهون جو ساٿن جو، سو محب منهنجو هوءِ
پٽن ميڙان پوءِ، ٻنا ڪاڻ قطب چئي۔

[۲/الف] سا تون ڪيئن سوکي، جا ساريون راتيون سمهين (۱) [ن ق]
ٻاميٺين چو نہ، بلال چئي، اوجاڳا اوکي
مارينديءَ موکي! صبح سڪ ٻيرين جا (۲).

[۲/ب] آتــيءَ اماري، ننڊ نـــہ ڪجي ايتري [ن ق]
جاڳي جَترُ نہ هارئين، جيئن ورونهين واري
پُرجہ ٻير پنهونءَ جي، پَرہ جـو ٻاري
جتن جيڏاري، وري ونـــدر وَتَ ۾.

[۲/ج] جڏهن جتن لڏيو، تڏهن ٿيم سارَ (۳) [ن ق]
ڏاڍيم هُوند ڏاڍين ڪي، وٺي چوٽيءَ(۴) وارَ
ٻنيور منجهہ، بلال چئي، لتري ڪتن نتهارَ
پنهونءَ جي پيزار، سرتيون ساٿ نہ ڇڏيان.

---

(۱) ق. 'سيج وڇائي سمهين، سا تون ڪيئن سوکي' (۲) ق. 'سور ٻرين جا' (۳) ق. ٿيم نہ سار.
(۴) اصل. 'چنيءَ'.

Gul Hayat Institute

اُپينينُ(١) چو نہ، عِنات چئي، جڏهن سونچل
ساڻين سوء
ٻانيڻ چوء: 'ٻروچَ ڏُونه ڪيچِ هلندي ڪوء' (٢)
اِيَ پرِ ڪُپرهوء، جينءهوء سانگِي تونسُميہين.

[٣] سسئي سُک سُهاء، ڏيرَن ڏونگرِ سين وَٽين [ن ق]
وڏا وَڻ(٣) وَهہ ڳِرا(٤) ڏِجان تَنهين ڏاء
آيل! ٻاروچن ڪي، رِيجهائي رَهاء
مانَ مُهنجي ڪاء، چِپر-ڏِٺي سارَ لهي.

[٣ د] جڏهن جتن لڏيو، جي تڏهن تہم خبر [ن ق]
چُنيءَ مين چانگن ڪي، وڏم ميٺ مهر
نيور ہو، بلال چئي، صبر ڪن صابر
اولـــي اڪابر، آءٌ جتيائيءَ نہ جيئي.

[٣ ه] رات ڪسيندي ڪرها، جــي پترو مون پيو [ن ق]
تہ تيو مشاهدو ماڻهين، جو عين ڪامڻ ڪر ڪيو
سالُرَ ساڻ مرتهين، هوند پنهونءَ پيچ پيو
پرواري ڏنم ور ڪي، هُوندَ پانهُن ساڻ پيو
ڪارون ڪيچين مين ڪريان، تہ وٽين آئين وهو
ڪنيزڪ، قطب چئي، ناتہ هيءَ مسئي ساڻ نيئو
آرياڻي اهو، پنڪو سنج (٥) پتار! مون.

---

(١) ق. اپيئين (٢) هيء ست ق ۾ ڪانهي (٣) ق. وڏا ور (٤) ن. 'وَهڪرا' ق. وَهُڪرا
(٥) ق. سڻ.

[۴] ڪرڙا ڏونگر ڪيچ جا، جت بيدي سُڄي بَرُ [د]
آڻ سونهي، عِنات چئي، ڏوريندي ڏونگرُ
ويچاريَ ڪي وَرُ، والي! ميڙج وَلَهو(۱).

[۵] ڪرڙا ڏونگر ڪيچ جا، جت سُڄن نَرَ نيلا [د]
آچن اُت، عِنات چئي، هيڪَليَ حِيلا
جن جا وَر نہ وَسيلا، تن پاتاڙن پيلي ٿئين(۲).

....

[۴] سونهي ناهہ سچ ۾، بــدو منجهہ ٻـرن [ذق]
پانئيُن پيلُون پـَـٽيُون، چيتا منجهہ چـُرن
هيڪلائيءَ جي هند تي، آهي ڪهاءَ ڪـهـَـرن
وَهلا هوتَ ورَن، ڪـُل ـ ڪارڻي قطب چئي.

[۵ الف] وڏا وڻ وڻڪار جا، جت پون مينهن ماڪـُون [ذق]
سڄن ٿيون، شريف چئي، اکيان هاڙهي جون هاڪـُون
جتي اينديـُون اوطاقون، اتي وڃجـِـج پاڃهہ پروڙ ڪي (۳).

---

(۱) ميان امام علي شاه کان پهتل روايت مطابق. (۲) ميان امام عليشاه کان پهتل روايت مطابق.
شاه جي رسالي، سر آبري د - ۲ ۾، هيٺيون بيت ڏنل آهي:

وڏا وڻ وڻڪار جا، جت نانگ سڄن نيلا
اتي عبداللطيف چئي، اچن هيڪلين حيلا
جت ڪڙم نہ قبيلا، تت رسج رهبر راه ۾.

(۳) ميان بخش علي شاه جي روايت موجب:

تن جون، شاه شريف چئي، سڄن هاڙهي منجهہ هاڪون
اينديون اوطاقون، اچي پاتاڙن پيلي ٿئين.

حاجي عمر چانڊيي جي روايت موجب آخري سٽ جي پڙهڻي:

جت اينديون اوطاقون، ات اچي پاتاڙن پيلي ٿئين.

Gul Hayat Institute

[٦] ڪَرڙا ڏونگر ڪَھ گھٽي، جت برپَکَتُ بيريانُ [ن ق]
آت ڏاھن ڏاھپ وسري، حريفن حَيريانُ
سسئي لنگھئو، سيد چئي، محبت سين ميدانُ

[٦/ب] ماڏا ڏونگر ماڪ جنھين، لَڪيون گھٽيون لَسَ [ن ق]
آت چيتا چورَ، مولين مورَ (١) پيا ميچاڏا مَھسَ
ٿَرَه سانئورا، گيرن گانئورا (٢) پَرن پانورا، جت
راگن جي رھس
پنھون چام پَھسَ، آتِ موتِ قطب چئي ڪارڻي!

[٦/ج] ميرُن ماڪَ متي ٿيو، جن جو واڪو منجھ ويڙھين [ن ق]
چَراڪَ چيتا چور گور (٣) ٿَرَھيو (٤) سيڙھين.
جھرڙ (٥) جُھنا ۽ جھنکيون، جت نانگ متي نيڙين
ڪنليءَ وير، قطب چئي، زھري ۾ جھيڙن. (٦)
پيلا ڪيچ پيڙين، آسُونئي سين ساٿڙي (٧).

[٦/الف] ڪَرڙو ڪانپو ڪيرٿر (٨)، رات ڏڻائين روهُ [ن ق]
مونکي پند پري ٿئو، ڪرھن پانيو ڪوهُ
سُمھڻ جـو سرتيون! ڏونگر لاتو ڏوهُ
تورڙان ٿيس توهُ، پھتي ڪيچ قطب چئي.

[٦/ب] ھاڙھو، پَٻُ، ھگور نئن (٩) جبل جاڏا جيت [ن ق]
پانپَ پَراڙُون ڪيتريون، تانگھون گھٽيون تيت
اکيان سُجھي هيبت حَب جي، جت ناه مروئن مَت (١٠)
ھوتَ! وھلو هيت، آءٌ ڪارڻ ڏئي قطب چئي.

---

(١) ق. پولن مور (٢) ق. 'گينورا' (٣) ن. 'چولڪور' ق. 'چڙلنڪور' (٤) اصل. 'ساراھيو'
(٥) ن. 'جيرڙ' ق. 'جھُرڙ' (٦) ق. ۾ پڙھئي 'چيڙن' (٧) ن. 'اسونئي سين سات ري'
ق. 'سونئي سين ساٿڙي'. (٨) ن. 'ڪيرسر' (٩) اصل. 'ھميرنئن' (١٠) اصل. 'جت مروئن
ناه مت'.

جن جو آرياڻي اڳوان، تن ڪي ڪانهي

ٻاڪ ٻُهير ۾(١).

[٧] اُونهان، گُونهان، گهاڙيُون، جت آڏا جاڏا لڪَّ [ن ق]

زهري، بحري، باز ٻرن ۾، چلئو پائين چڪَّ

نَيُون، نڪُون، نوندڙا، جت آڙلُون آما اڪَّ

منجها اُڪنبا، عنات چئي، هلي ڪارڻ حقَّ

جت جهولا لڳن جهڪ، اُت ڦيرج واڳ

فقير تي.

[٨] راڪس ريڪس، گَيَ، گورکر، گوگينور، لڪلس [ن ق]

[٧] گيد گيندا، پند پيندا، جت سرهن سيچاڻا سينهن [ن ق]

آڪڙ، انب، آمريون، جت پڻون، ماڪُون مينهن

ڪرڙا آت، قطب چئي، ڏاڍا تيون ڏينهن

هيء نسورياڻي نينهن، پهچائي ٻرين ۾ ڪي.

[٨ الف] نيرڙ نيڪُون، ڪترڙا ڪيپُون، آت ڪورڪرن جا ڪس [ن ق]

ابابيل آتيئون، پيا لوڪڙ گهڻا لس

وينئون آهن وات تي، آت تانگهون ڪيو تس

Gul Hayat Institute

---

(١) شاهه جي رسالي، سر ڏيسي ٢-٦ ۾، هيء بيت هيٺينء طرح ڏنل آهي:

ڪرڙا ڏونگر، ڪاهه ڳهڻي، جت برڻ ۽ بيابان

ڏاهن ڏاهپ وسري، ٿڪا حريف ٿي حيران

سسئي لنگهيو سيد چئي، محبت سين ميدان

جنهن جو آرياڻي اڳوان، تنهن کي ڪونهي ٻاڪ ٻهير ۾.

(٢) اصل، 'آرنڙ'.

آرياڻيءَ جا، عنات چئي، ڏونگر ڏيندءِ ڏس
سَنڌيءَ چانگن چسّ، وڃي پير نرندءِ پب ۾(1).

[٩ أ] کِٽَ کَهُو نم، نيت، نڙ جت ورڪَ وسيهر ويڙ [انق]

اٿ پيرُ نہ پئي پاڻيٺين، ڪنهن مجازيءَ مٽس
هيءَ هلي ڪارڻ هوت جي، پئيءَ مات سترس
قطب چئي ڪيترا، تنهن کي جبل ڏنا جٽس
پتبانئي! پنهونءَ جي تن ۾ آهي ترس
تيلان رهيا رس، وڃي پانڻ جا پروچ سين.

[٨ ب] ساٿي سنجهي هليا، ڪاهيائون قطار [انق]
سٿي هئيس جيڏيون! صبح تيم سار
هلي هوت چيت ڪري، الله تو آڌار
آڏا ڏونگر لکيون، جت تاڪڻ جي تنوار
ڪارا رڃ(2)، قطب چئي، چوڏاري چوپار
پوربن مٿي پولڙا، جيت هيڪاندا هزار
پڄتي مون پيزار، آت موتيچ چاڙ چتين جا.

[٩ الف] ڪيٿ ڪتهئو، وڻ لال لتهئو، سڄڻ منجهه ميار [انق]
گولاڙا گرن تي، نڙيو پٺون نيار

---

(1) مياڻ امام علي شاه کان مليل روايت موجب هيءُ بيت مليو، جنهن ۾ سڪني ڏوھڪ جداگانہ بيت هجي:

ستان ڪي ماندي ٿئين، اڳيان وندر ٿيندءِ وس
الن جا، عنات چئي، ڏونگر ڏيندءِ ڏس
نيڻ نمندا پس، تہ پير نرندءِ پب ۾.

شاه جي رسالي، سر آبري د. ج، ۾ پڻ هي ساڳيو بيت هن طرح ڏنل آهي:

ستان ڪي ماندي ٿئين، اڳيان وندر ٿيندئي وس
اوٺين جا، عنات چئي، ڏونگر ڏيندءِ ڏس
سنڌيءَ چانگن چس، پير نرندءِ پب ۾.

(2) اصل ۾ ' ريچ'

Gul Hayat Institute

آونهانءُ ڪُنَّ، عِنات چئي، پُون پَوارئين پيڙَ
سا مُنڌ مينَ سينَ ميڙ، جا واقف ذوڙڪار جي.

وائي *

هلي هلي ماءُ! مون ڳالهہ سڻائي ڪيچين جي ڪاءِ [ن]

پُري پُري پس، گنگن جي گساءِ (۱)۔
ڪيچين جي ڪا

ڪو جو ڏس ڏيرن جو، توکي ني ڏيندا۔
ڪيچين جي ڪا

....

ڪيرين، پيرين، پاڻرو، ويڙهيو جهلين وار
پنهون! پرنياڻيءَ جي، پنڌ ج آت پاڪار
پيرو ڪيچ پتار! ڪاڻ تي قطب چئي.

[ب-۱] ڪاريهر، قطب چئي، جت ڪارا (۲) راڳا روجهہ [انق]
ٿانڪاريون سير ٽڪرين، ڏونگرن جي ڏوجهہ
پُون پوارئين پؤ گهٽو، سُونهن پونئي نہ سوجهہ
آهيان گهٽي (۳) اپوجهہ، تو دلاسي دوست جيان.

---

* هي وائي ن ۾ 'سرود پورب' جي حاشيي تي ڏنل آهي.

(۱) اصل ۾ هن وائيءَ جون هيءَ چارئي مصراعون جدا ڏنل ڪين آهن؛ البت هيٺين طرح سڀون ڏنل آهن جن جي آڌار تي مصراعون قائم ڪيون ويون آهن:

"پري پري پس، گنن جي گس
توکي ڏيندا ڏيرن جو ڏس
آي مون ڇپر ڇت سڻائي
ڪيچين جي ڪا ۾ هلي
هلي هلي ماءُ مون ڳالهہ
سڻائي ڪيچين جي ڪا
سا وائي جا وڙڪار ۾."

(۲) اصل. 'ڪاڻا' (ڪاڻا). (۳) اصل. 'گهٽو'.

Gul Hayat Institute

اي مون [عطر اگري] چپر چت سهاءِ.
ڪيچين جي ڪا
وائي جا وڻڪار ۾ [سائي مون سيباءِ].
ڪيچين جي ڪا

فصل ٽيو

[١] برفتن جي بات، وندر تيس ويڙ ۾ [انق]
ڏوري ڏهُ عنات چئي، ٽڪ تني لئي تات
روجهن گڏي رات، هوت پنچندي هب ۾.

[٢] ڏونگر ڏٺا ڏ مون، چانگن آڳ چڪاسئا [انق]

---

[١] آهي انهيءَ پار ڏي، سنئيءَ سڪ ڳهٽي [انق]
ٻيا، برفتن جي، وائي منڊ وٽي
مشڪان متي پانئيان، آن جي پيرن جي پٽي
لايان لال لگن کي، ڪٿوري ڪٽي
ني قربان، قطب چئي، چاڙي هيڪ ڏٽي
وڃان واڳ وٺي، هتان هوت حضور ۾.

[$\frac{٢}{الف}$] آٿ نہ اوڳارين، ڏاڳهن ڏيهہ چتائيو [ر]
اهي بوتا هاٿ، بلال چئي (١)، منجهون تا هارين
سفر تا سارين، جيڪو ڪيچ پراهون پند ٿئو(٢).

[$\frac{٢}{ب}$] چانگن اڳ چڪاسيا، جهي ڏٺا مون ڏونگرن. [ر]
ڪٿهي رهن، قطب چئي، بوتا منجهہ برن
وڻ جي ولين چانٺيا، چانگا شال چرن
واحد لڳ ورن، پانهين پنڌڻ جن سين(٣).

---

(١) اصل. ' اهي بوتا شاهہ بلال چئي '. (٢) روايت حاجي عمر چانڊيو. (٣) ميان محمد علي شاهہ کان پهتل روايت مطابق.

Gul Hayat Institute

بوتا بُرفتن جا، پاهڻ پانئين پُون

آلا! آهين تون، اُت آسُونهين عناتُ چئي(۱).

[۲] ڏاگها، چانگا، ڪرها، ليڙا اُت جماز [انق]

[۲/ج] ڪرها ڪيچ قلات جا، ماءِ! جوراڻا جت [انق]

وڃيو وڃن پاڻ ۾، پروهي (۲) برفت

مانئي سُندَ نئي، جتني ساڻ جيهت (۳)

هُن واڳُن ۾ هٿ، آءٌ پاڪيڙا پڇيو جيان(۴).

[۳/الف] ڪرهن پير ڪڙي، هٿا جي هوتن ۾ [انق]

آسُونهي اوجهڙ ۾، اوري ڪيم اڙي

سانئين شوق، شريف چئي، چُنجين تي چڙهي

ڪُهين تي ڪڙي، پنهون پڇڻ آئيو.

[۳/ب] آسب عراقي آن جا، ڪرها سندا ڪيچ

سونهن سوارن اڳري، جن جا واڳن رتا، پيچ

سبز سيڱون هٿ ۾، بغدين تي بلوچ

پانهنجي ساڻ پروچ، پاريا قول قطب چئي.

[۳/ج] هلندي هاڙهي ساهڻين، وڏا پيٽ پياس [انق]

اتي آرياڻين جا ڏونگر ڏس ڏناس

واڳهوڙا ويڙهين ۾، ڪُرڪُب پيتا ڪڏياس

چرندا روجهہ رڃن ۾ ڏوران سي ڏناس

---

(۱) ميان محمد علي شاهہ ۽ امام علي شاهہ کان پهتل روايتن مطابق:

ڏونگر ڏٺا نہ مون، چانگن اڄ چڪاسئا

پهڻ جو هپ جو، ميا پانئين پون

بر وڻ، بار گهڻو، الله! آهين تون

جن جو پار پنهون، آئنديون ڪن عنات چئي.

(۲) اصل 'پروني' (۳) ن. 'جنيسا جهت' (۴) هي بيت قطب جو آهي.

Gul Hayat Institute

ٻرُ بلوچن لنگھئو، سانجھر ٻڌي ساز

ڪاڙ ڪوئلون، قمريون، جت سهڪن(۱) شاهي باز

شاه پريون اُن سُج ۾، جت عارفن آواز

ٿي ٻيلياڻي ٻاجھ، اُت آسونهين عنات چئي.

[۴] ڏکي، ڏُکيا نہ ڪٽڪيا(۲) ڪُٽ نہ ڪُڇيائون [انق]

پُونڊي ٻار ٻيڪيا، ٻوٽين(۳) ٻڌائون

جُود جمازي جهانجهرا، ڪامئين ڪاهيائون

آڏي رات، عنات چئي، ليڙا لانڇيائون

جُل ۾ جام جٽين جا، پنهون پرانهون

اڃين اوراهون، تہ جيان جانڪيتان نہ مران.

[۵] سَئين باز شڪرا، ٻڌو منجهہ ٻرن [انق]

ڪڏي ڇهہ اتي، قطب چئي، عارفن آتاس

همراهيءَ ۾ هوت جي سي سڀ ساڻ ٿياس

ٿيلان ڪيچ پُنياس، وڃي پاروڇاڻي ٻاجھہ سين.

[۵] مٿي نئن ملير جئي، ڏونگر مون ڏٺا [انق]

چيڪارا چتن ۾، ٻيا ڪارا ريچ ڪيٺا

پيير لنگھئو مي پهٽين، هئون ڇرن منجهہ چٺا

منهنجا هوت مٺا! ڪا ڪل ڪيچ، قطب چئي.

---

(۱) ق. سئين. (۲) اصل. 'ڪرڪيا' (۳) ن. 'ٻونٽيي'.

راڳا شير، سيد چئي، ڳريين منجھ ڳرنِ
آنءُ ھلي ھوتن ڏي، تان ھلئا ھوت(۱) گھرنِ
وَڃي مانَ وَرنِ، آنءُ آسائتي آھيان.

[٦] پسي ڏڪر ڏار، مچڻ ھلڻ ۾ ھيٺي وھين [انق]
مھندانءُ مجازياڻيون موٽيون، سٽي پند پچار
پُرچ پيرِ پنھونءَ جي، پائي حقيقت ھار
وڃي ٽيندينءَ ڪيچ ڪي، اوڏي آلا ھار
صحي لھندءِ سار، آري جام عنات چئي(۲).

[٦ الف] ۾ تي ڪاھل ڪيچين لئي، متان ڏوھ ڏئين [ر]
تنھنجو بخت، بلال چئي، اصل ٿئو ائين
ڪھ تہ ڪيچ ٿئين، وڃي ھيڪاندي ھوت سين(۳).

[٦ ب] جبل پسي جال، متان موٽين مسئي! [انق]
لنگھائيندو لڪيون، تو سين پلو ڪندو پال.
ڪٿي ڪيچ، قطب چئي، ھل پرانھين حال(۴)
پسندينءَ پنھونءَ پال، ھنيون گڏبوءِ ھَبَ ۾.

[٦ ج] دَ ھاجي دلگير ٿي، جبل پسي جال [انق]
سڄي ھيبت ھب جي، ميرن جا مثال
يوسف چئي، اِن جوءِ ۾(۵)، ڪيچ ڪوھيارا! ڪھال
مشڪل جاءِ(٦) محال، آتِ آءٌ واڪ ورائي ولھا!

---

(۱) ن. 'تان ھوت ھلئا'. (۲) شاھ جي رسالي، سرآبري د - ۲، ۾ ھيءُ بيت ھيٺينءَ طرح ڏنل آھي:
پسي ڏونگر ڏار، جم ھلڻ ۾ ھيٺي ٿئين مجازاڻيون موٽيون سٽي پند پچار
تون پوئي پانچ پرينءَ لئي حقيقت جو ھار سگھي لھندءِ سار، آريائي عنات چئي.
(۳) روايت ميان محمد علي شاھ ۽ حاجي عمر چانڊيو. (۴) اصل. 'ھال' (۵) اصل. 'جاءِ ۾'.
(٦) اصل. 'جان'.

[٧] راهو ويا رَهِي، تُهنجا ڪيچي ڪالهه ويا [د]
ڏَر ڏونگر، بَر بَهيمُ، آر گهر وڃ وَهي
چِڙهي چنجن چوٽئين، ڪج تون سات صحي
وڏا ڪيا وٽن ۾، اُت گورِنِ گس گهي
ايندء لالُ لَهي، آريڏاڻي عِناتُ چئي(١).

[٨] جن جا رات رُسي ويا، ڪَري ڏيرَ ڏَمرُ [ق]
پاڻ ڪنيائون نہ پاڻ سين، نڪي سات ٺمر
هِنَ جِنَ بودَنِ برِ، آيو ڪو عناتُ چئي.

[٦/د] همراهيءَ سين هوت جي، جبل مڙوني جاء [اق]
ڪهندي ڪيچين ڏي، ويندي رات وهاء
جيڪي وڻ وڻڪار جا، ڏسان آني جي آهاء
ڪين ڪوهيارا ڪاهه، متي واڪ ورائي ولها.

[٧] ساٿي نہ پاندي، سڄي شهر ڀنڀور ۾ [اق]
هيءَ هيلي هيڪلي هب ۾، ڀيرين پيادي
پسي جبل، يوسف چئي، معذور تي ماندي(٢)
هاديءَ هيڪاندي، ڪئي پاڻ پنهونءَ سين.

[٨] آيس بوء بوتن جي، ات ڪامڻ تي قزاق [اق]
تنهن وندر مڙوني واسئو، اوء چپولي چاڪ
ڪارو روه، قطب چئي، متان وسي ماڪ
جت اٺ - سونهيءَ اوطاق، آت ور ٻانيڻ جا ٻروچ تون.

---

(١) ميان أناءِ علي شاه ڪان پهتل روايت مطابق. (٢) اصل. 'تي معذور ماندي'.

Gul Hayat Institute

[٩] جن جا رات رُسَنِ، ڏِينهان سي ڏورينديُون [ق]

آنِ جا عينَ، عناتُ چئي، نسئو ڪينَ نسَنِ

وِچي تئُنگ تُسَنِ، آرِيَ جا(١) احسانَ سين(٢).

[١٠] هِيَ گسي، هو گسُ، هِي پيرتِ(٣) هو پيچرو [ن ق]

وانڪڙ(٤) وڏوئي ڪئو، وِيندَن پُنِي وَسُ

آسُونهِيَ عِناتُ چئي، ڏنس ڏونگر ڏَسَ

....

[٩] سٽيءَ سڻهائي، ٻولي ٻاروچن جي [ن ق]

ٽانگهيو ٽنڪ ورن ۾ ٽي آڏيءَ آڏائي(٥)

آتِ وڙ ورائي آئيو، تنهن تي ڪرهل ڪڏائي

تو ٻنهين ٻڌائي، ڪامڻ ڪي قطب چئي.

[١٠/الف] هلي هاڙهي ماڻهين، جيڏانهن تڙ ڏونگر ۾ ٻيڙ [ن ق]

هئيس حقيقت حق جي، واقع ٻنيءَ وڙ

مڙن جا آنَ ماڳ ۾، تا ڏاڏا سچن ڏڙ

وڙج چاڙ! سڻهڙ، مون تي ڪارڻ ڏٺيءَ قطب چئي.

[١٠/ب] رندن رانئو ريه ڪهئو، آت هيڪلي هلي [ن ق]

ڪرهن جو، قطب چئي، مارڪب مُند ملي

پرت پوڙا پوڙا، پيون گهڻون تي گلي(٦)

پيرو چاڙ پڙي، ڪيئو وهلو ويل تنهين.

[١٠/ج] هوتن جا هٿ ۾، ڏوتين ڏنس ڏسُ [ن ق]

جبل ۾، يوسف چئي، ڪٿهه ڏڏائين ڪَسُ

---

(١) اصل. 'آريجا' (٢) هي شعر بيت شاه ديواني جي درگاه جي مسجد (ٽري، تعلقو ماتلي) جي اندرين ديوار تي لکيل ڏٺو ويو جتان قلمبند ڪيو ويو. (٣) ق. 'پيرت'، (٤) ن. 'وانڪر'. ق. 'وانڪڙ'، (٥) اصل. 'آهاڻي'، (٦) اصل. 'ڪلو تي ڪلي'

جُڳـَـا بہ رَهِيس جُسُ، سَڳَر ملي سات ڪي(١).

[١١] سَڳَر ملي(٢) سات، ڪَنڌيَ ٽِئي قـافِلو [انق]

اُنَن تان عِنات چَئِي، اِيَ مڙيائِي معاف

تِرڪي تانُ مَ ترافُ، توڏي جو ترِ پيڙ ۾.

وائي-١*

ڪيچي خَبَرَ ڏِجاهُون، آءٌ ڏکڻ پريَان پارَ جا! [ن]

ڪَرَ ڪسي ڏُورِ ٽَئا، بُچـا بَـد بلائون.

آءٌ ڏکڻ پريان پار جا!

وانڪڙ(٣) وڏائي ڪيا، ويندن پنيان وَسَ

تيلان رَهيا رَسَ، پانيڻ جا پروچ سين.

[١!] بـرُ وڏو، بارُ ڳرو، ڪـچا سي ڪـنـوات [انق]

ڪندا ڪـيئن، قـطب چئي، مـٿي چـڙن چات

الله رکـي آن ڪـي، ڪنان آجَ آمات

ڪُهـرُ لنگهائيندو گهات، اچي آريائي آتـهين.

---

(١) شاهہ جي رسالي، سر آبري د-٦، ۾ هيءُ بيت هيٺينءَ طرح 'لطيف' جي نالي سان ڏنل آهي:

هيءُ ڪسي هيءُ ڪس، هي ٻهڻ هي پيچرو

ويچاري وڏو ڪيو، ويندن ڪارڻ وس

ليڙن جو، لطيف چئي، ڏونگر اٿيئي ڏس

جڳ ۾ رهيس جس، سڳر ٿي سات جي.

(٢) اصل. 'هلي' * ن ۾ هيءَ وائي 'سرود ڪنيات' جي متن جي حاشيي تي لکيل هئي، جتان ٽپائي هت آندي وئي آهي. (٣) اصل. 'وانڪُرُ'

بَرڪَتَ محمّد مير جيَ، ڪندو ڪونہ هلائون.

آءٌ ڏڪڻ پريان پار جا!

وائي ـــ ٢*

هوت هاڙهي ڏاري هوندا، وَانءُ وَهلِي سات سين [ر]

نڪو پنڌ، نہ پيچرو، سونهان وڃن رُونڌا.

وانءُ وهلي سات سين

آسونهين، عِنات چئي، پير پهڻين پُونڌا.

وانءُ وهلي سات سين

فصل چوٿون

[١] سَرہَ ڳَڏبُئِي سسئي! سوڙهيَ منجهہ سَهِي [ر]

طرح پچندءِ تَڪڙي، ٻاروچا ٻئي

آڏي ڏيندءِ هٿ ۾، ڪِتابَت ڪَهي

پهنجي پاڻ هٿن سين واچيندينءَ وَهي

ثَمرجن صحي، تن ڪونهي آهُڪ عنات چئي(١).

---

* هيءَ وائي شاهہ جي رسالي، سر معذور د-٦، ۾ ڏنل آهي، ۽ پڻ ميان امام علي شاهہ ڪان مِلي.

(١) هي بيت شاهہ جي رسالي، سر ديسي د-٥، ۾ موجود آهي، پر ان ۾ سٽن جو سلسلو بدليل (١، ٤، ٢، ٣، ٥) آهي، جنهن کي ميان امام علي شاهہ کان پهتل روايت موجب درست ڪيو ويو آهي.

[٢] جبل منجهه جاڀولَ، ٻُڌان شال ڀروچ جي [د]
ڀير ڪَڙِينديِ(١) ڀب ڏي، ڇَپر ڏينديمِ ڇولَ
آرياڻي، عِنات چئي، ڪِي جي ڪيڙا قولَ
سي ڀانيڻ توسين ڀولَ، ڀارِيندو ڀَبَ ڏڏي(٢).

[٣] آنءُ اوڳي اِهڙي، تيلانِ تِي ڀاڻ ڀرِنيانِ ڀرِينءَ کي [انق]

[٢/الف] مون سڀين ڪاله، ڪيئون، ڪيڇين ڳالهيون ڪوه جون(٣) مرن مٿو ناه ڪو، وجهن ڇور ڇيڙون ڇاڙهين(٤) وڏيون ڇپرين، ڀانيون ات ڀيون آڏو ڪيچ، قطب چئي، نيڪون نيڙ نيون آو هلي اوڏاهين دٿ ٻ ڪري هوتَ هنيون جت ساهين(٥) ڪيمَ سنڀون، ات فضل ٿئي(٦) فقير سين. [انق]

[٢/ب] ڀيو ڪنهين جو ڪينڪي، جيڏو آرياڻيءَ اختيار ٿڪين تسي ڏورا ڪري، ڀرڏيهين جو ڀار قافلي هيڪل جو، سونهون آ سردار ڪيچي ڪرهي، قطب چئي، صاحب آه سوار آڀاڙاڻي آن ڪي، جن جو ڀاري ڀار اڪين جو اڪوار، تو ڀوين ڀونواريون ڪري. [انق]

[٣] مون ڪهر نيي مهماڻَ، ڀيئر! ڀانئر ڀنهونءَ جا ڪيچان آيا، قطب چئي، جت جوراور جاڻَ تن هڏ نه ليڪَ لڳائيو، مون نه ڀروڙيو ڀاڻ ڏادائي ڏيرن ڪيي، ڀاتائون ڀلاڻ [انق]

---

(١) اصل. 'ڪرينديِ'. (٢) هي بيت اسان کي حاجي اسماعيل راڏي بنديجي (لالوکيت، ڪراچي) وٽان مليو. (٣) اصل. 'ڏوٿين ڳالهيون ڏيه جون'. (٤) ن. 'ڇارون' (٥) ق. 'اتي ساهن' (٦) ق. 'شال فضل ٿئي'.

Gul Hayat Institute

ڪَنديس ڳالهه پنهونءَ سين، ڪيچ وڃي ڪِهڙي
سِگهو موڏي سُپرين، ذات آهيان جهڙي
هوت پَسي هِهڙي، هِيَ نِهو نماڻي پاڻ سين(۱).

[۳] سَرتيون ۽ ساهيڙيُون، سڀ مُهنجو تُور [ن ق]
ايندِيون هيون آتڻ ۾، جيڏيون جوبَن پور
موت نہ موڏائين مون، مڙيو ڪن مذڪور(۲)
آنءُ چاڻ پسان هوت حضُور، هو واريو وهارين مون.

[۵] آئينْ جي وَرَن وارِيون، وڃو سڀ موڏي [ق]
ڪانہ هلندي ڪيچ ڏي، ڪَرِهو م ڪوڏي

وڻي وَرُ وات ٿيا، تنگن ڏيئي تاڻ
آيل! آءٌ اچاڻ، نا تہ ٻاروچي ٻاجهہ ڪهڻي.

[۴] رهنديس ڪين رتيون، انَ جاڙ مقابل جيڏيُون! [ن ق]
ڪيچي قول قرار ڪري ويا (۳) ڏيئي ڏير ڏتيون
وريتيون وَرن سين، مون ٻرور ڪي ٻرتيون
ٻولي 'صحت عدالت داتا!' (۴)، ائين سهڪيون، هوءَ سرتيون
موتڻ جون متيون، ڪاڪيون آڇيو ڪيم ڪي(۵).

---

(۱) ق. ۾ هن بيت جي متن جو سلسلو بدليل (۳، ۱، ۲، ۴) آهي. (۲) هي سٽ فقط ن ۾ آهي. (۳) ق. 'ڪيچي قول ڪري ويا' (۴) ن ق. 'دادا'؛ ق جي ٻي پڙهڻي 'داڻا' (؟) (۵) ن. 'موتڻ جون متيون، متان ڪا مونکي ڏئي'. ن توڙي ق جي متن ۾ ذلل بيتن جي سلسلي مان معلوم ٿئي ٿو تہ غالباً هي بيت 'قطب' جو آهي.

Gul Hayat Institute

پوءِ مَ ويڇوڙني، اسان سين عِنات چئي(١).

[٦] ڪينءِ پرِ گوڏي ڪُوچ(٢)، ڪينءِ جنگهه جُلائج راهه ۾ [ن ق]
آني جا، عِنات چئي، سَليطا ثابوت
آهي اڪين قوت، ڏسڻ ڏونگرن کي(٣).

[٧] لَکان لَڙُ مَ لِک، کَهُ پَرانهين ڪيچ ڏي [ن ق]
آسانڀَن، عِنات چئي، ڏي سيني سِک
ڏُکن پَٽي سُکَ، تِين سِگهائي سسئي!

[الف] هل م هيڻي هاڻ، ڪَهه پرانهين ڪيچ ڏي [ن ق]
وَرَ سهين تيءَ م ويسلي، وجهه مَ قطب چئي ڪاڻ
ماڻي سنجهي لنگهيا، تون تنيءَ پٺيءَ تاڻ
پيرين پچندءِ پاڻ، شال سڪهين پُوندينءِ مسئي!

[ب] هڻن هڏ مَ چئو ته، آهي ڏوهه ڏيرن [ن ق]
ايءَ انگ اکين لکئو، جو پنڌ پيو پيرن
مُورَ هنُ ڪا مس ٿئي، سُونهين اِن سهيرن
ڪئو ضابطو زيرن، ڪيچين جو قطب چئي.

---

(١) هي بيت شاه جي رسالي، مرآبري د - ٣٠، ۾ هيئن طرح ڏنل آهي:
اٿين جي ورن واريون وڃو سڀ موٽي
ڪانه هلندي ڪيچ ڏي ڪرهو ۾ ڪوٽي
ڪڍيم ڪا ڇوٽي، وڌم جوڳ جتن لاءِ.

(٢) ن. 'ڪين پترَ کوريَ ڏيج' (٣) ق ۾ هي بيت هيئن طرح ڏنل آهي:
ڪين پترَ گوريَ ڏين، ڪين جنگهه جِلائين راه
آني جو، عنات چئي، سليطو ثابت آه
قوت اکين آه، ڏسڻ ڏونگرين کي.

Gul Hayat Institute

[۸] ڏونگر اُتانهان، تِنهان اُتاهيون لَڪيُون (۱) [ن ق]

اُڪنڊ آريچن جِي، سرتيون! آنءُ نہ سَهان

واقف نہ وڻڪار جي، رَهان ڪِ ڪيچ وَهان

پَر جي پيرُ لَهان، تہ رِڙهڻ راحت پانئيان.

[۹] ويهي وجهہ مَ ويرُ، هَلُ تہ هيڪاندي ٿئين [ن ق]

دل ۾ دور مَ آڻ تون، سندو قِرڻ قيرُ

پَر جي لهين نہ پيرُ، تہ بہ راحت آه رِڙهڻ ۾ (۲).

....

[ڇ/ج] ڇپر ڇنئون جڻ مٿي، آئي سپ وڏراه [ن ق]

سُرهيون سُپيرين جون ڳالهيون ويٺي ڳاء

تينهن جي وائي وس نہ ڇڏيو، جڻ جر مٿي جاء

ڪيچين ڪوڏ، قطب چئي، لڪ چڙهيو ليلاء

ايندا منڌ! متاع، آهين جن جي آسري.

[ڇ/د] ڇپر ڇنئون جڻ مٿي، ميڻن منهينئان پوء

نوري موري اتهين، جڻ ڪٿوري خوشبوء

ڪتن (۳) واس قطب چئي، ڪر آصح عطر هوء

سُرهو سات منڌوء، آءُ هوت! هيئيون ٿي پانئيان.

[۸] اڄ نہ من قرار، پيو سونڪو ساه ۾ (۴)] ر [

نيٺي هليا ٻار، مٿي ساٿيهہ سپرين (۵).

Gul Hayat Institute

---

(۱) ق. 'اڪيون' (۲) هيءُ بيت شاه جي رسالي، سر معذور د - ۴، ۾ هيئين طرح ذيل آهي:

مر تہ موچاري ٿئين، ويهي وجهہ م وير

دل ۾ آن مَ دور تون، قرڻ سندو قير

توڻي لهين نہ پير، توءِ راحت آهي رڙهڻ ۾.

(۳) ن. 'ڪتن' (۴) اصل. 'سات ۾' (۵) هيءُ بيت ميان محمد علي شاه کان مليو ۽ ان روايت موجب 'بلال' جو آهي.

[١٠] تَتيَ ڪوسيَ ڪاھہ، ڪانهي ويلَ وهَڻ جي [د]

اَٽ سسئي! پڌ سندرو، تهنجو پنڌ پرانهون آھہ

عشق آريَ جامَ جو، چقمق جيئن چهڻاءِ

اکين مان، عناتُ چئي، پاڻي پنبڻين واھہ

ڪانهي اَنِ اونداھہ، جن ڏنو پير پنهونءَ جو(١).

وائي — ١ *

ڏونگر ڪونہ پسندين ڏاڍو، جُه تو ڪاڍو ڪيچَ ڏي [ن]

جيئي ڪَهہ ڪنديون، سي پرين پسنديون، مٿي پب پيرادو.

ڏونگر ڪونہ پسندينَ ڏاڍو

....

وائي — ٢ †

اوڏا آهين آري(٢)، تون ٿي م ڪَهاري [نق]

ائـي(٣) هل هـاڻ ملندين هـوت کي.

جاڳينءَ تان نہ جتن لئي، اٿئين تان نہ آساري

تون ٿي م ڪَهاري

هئڙا پاروچن جا چوڏاري تو چاري.

تون ٿي م ڪَهاري

---

(١) روايت ميان محمد علي شاه ۽ حاجي عمر چانڊيو.

* هي وائي ن ۾ 'سرود جمن' جي متن جي حاشيي تي ڏنل هئي، جتان ڇپائي هت آندي وئي آهي.

† ق. ۾ هيءَ وائي 'سرود ڪارايل' جي آخر ۾ ڏنل آهي. (٢) ن. 'اوڏا آهين اڙي' (٣) ن. 'آي'. ق. 'اي'.

آڏا آڪ لَڪَ لَڪِيون، ڪَهَه ڏونگرين ڪارِي.

تون ٿيُ مَ ڪهاري

ويهه مَ واڏڙين تي، وسائي واري(١).

تون ٿيُ مَ ڪهاري

Gul Hayat Institute

(١) هيءُ مصرع فقط ق ۾ آهي.

سروڻ سورٺ

[۱] پارَتُ پوليءَ جا کَري سا مون گهڻو سُهاءِ [ذق]
جِت اچي ڪونہ، عناتُ چئي، پيرَ اُتيئي پاءِ
جَهلَ جَهروکي ناهہ ڪا، خاصي خِلوَتَ آهِ
جيڪين تو جڳاءِ، سو ڏيين تہ ڏيہُ سَڻي.

[۲] راجا رنگ محل ۾، جاجِڪُ سِرَ زمين [د]
جا هنيائين هٿن سين، سا سُئي بالا بين
جِت اچن نہ اُڙدابيگيون، اُت ڪوتايو آمينَ

---

[۱] سرمنڊل ۽ سارنگيون، آت هٿا ڪماچا ڪنهين [ذق]
جنهن آڻي تون آئيو، آت ڪُچيو تان نہ ڪنهين
جڳ سڪايي تو جنهن کي، سڀئي تندُ تنهين
جيلانہ صلاح هيس، شريف چئي، تيڻ ڪيائين سر سڀنهين
مُڪنائين مڱڻهار ڏُونہ، نالِڪي نڻهين
آتان آئيجاهُس ايلچيا! جتان وات وهين
سڪا تيس سڀنهين، ڏسندي ني ڏاتار کي.

[۲/الف] جاجڪُ جهوناڳڙهہ ۾، آيو آس پڄي [ذق]
تندُ تنبوري تَنَ ۾، راجا کي رَهي
سرَهو ٿيو، شريف چئي، پرڙيس سِرُ صحي
پسو پت رَهي، ڏسين ۾ ڏياچ جي.

Gul Hayat Institute

تازي ڏيوسِ تڪڙا، جوهر پاڻي زينَ

پيو مَڱي ڪينَ، ڏاران سِرُ سيّد چئي(١).

[٣] راجا رنگ محل ۾، ٻهر ٻارث ٻاڪاري [ر]

[٢/ب] باغَ، بالائون، بارڪَٿون، قلعا، ڪچهريون، ڪوٽَ [ن ق]

ميرُ مٿي ماڙيءَ ٿيو، ايءَ سڀ آڏي اوٽَ

ٻوليي ٻارث جي مٿي، آتِ گهرايو گهوٽَ

ڪوڙيين ڏنائين، قطب چئي، تنهن جن پيرن وٽ ٻاٽيوٽ

مٿو مقابل موٽَ، ابتداءِ الوفا ٻسئا.

[٣/الف] مٿو ملڪ مٿاءِ، ڳڙهه سورٺ (٢) ست گهوريان [ن ق]

جو ڏنئي بيت، بلال چئي، سو سکهو ٿي سٽاءِ

خاصي خلوت خاص ۾، ويهي تندُ وڄاءِ

تنهنجي ڏيڻ لاءِ، مون ميرُ گهٽا ڏينهن سانديو.

[٣/ب] ويٺي ڳڙهه سر آسري (٣) ڪا جا تند توارَ [ن ق]

راجا گهٽو ريجهائيو، چارڻ جي چانڪارَ

تنهن اسبُ عراقي موڪليو، پيا خاصا خدمتگارَ

گڏ گوشي پاڻ ۾، جيئن سيني سين وارَ (٤)

ٻنهي ٻول ٻڌون ڪٿا، قطب چئي، قرارَ

عالم ۾ اظهار ٿيو، ٻچم ٻئي ٻچارَ (٥)

جئن لکيو تيئن لوڙئو، ايءَ ٻهوت مڱڻهارَ

ڏنو ميرُ ڏاتارَ، سورٺ ٻڻ سَواسيئو.

---

(١) هيءَ ۽ هن بعد [٣] بيت، شاه جي رسالي، سُر سورٺ د-١ ۾، هڪٻئي پويان ڏنل آهن، ۽ مٿاءِ مان ظاهر آهي ته ٻئي شاه عنات جا آهن. مياں امام علي شاه کان پهتل روايت مطابق ٻڻ هي ٻئي بيت شاه عنات جا آهن. (٢) ق. 'ڪور سورٺ'. (٣) ن. 'ويٺي ڳڙهه اسري'. (٤) ق. 'جئن سين سيني وار'. (٥) ق. 'عالم ۾ اظهار، ٻئي ٻچار ٻچر ۾'.

تَنَدُ تُھنجي مگڻا، چِٽُ وڏو چاري
اڳيون بيت، عِناتُ چئي، وهلو ڏي واري
هيُ سر سِينگاري، پاڻَ! پلئه تو پائيان.

[۴] ڪھِنْ جھِنْ چارڻُ چالِ، چِيُون ڪري چَوگانَ ۾ [انق]
تِھِنْ ڪي دل ۾ دُوجِي ڳالھَڙي، مَڱ، نه تُسي مالِ
اي سڀ رِيڌا راڳ سين، دَر دالائون ديوالِ(۱)
سِرُ سَھُڪي ڳالِ، آلا! ڪِيمَ اُھڪو گھُري!

[۵] جيڪي گھُرِين سو گھوريان، پيجل بولج ڪي پيو [ق]

[۴/الف] ڀارتُ ٻولي جا ڪري، چارڻُ ڪنھن جنھن چال. [انق]
سا سُٺي سهيلي سڪنھن، منجھ، داتا جي ديوال.
تنھن ڪي ڪارون ڪن، قطب چئي، تان مڱ نه تُسي مال.
جو آيو سر سوال، سو مُنھِت هٿيڪو مگٿو.

[۴/ب] ڀارَتَ ڪي جو ٻوليو، تيئن راجا ريڌو رات. [انق]
سڀ ڀاريائين ڀانھنجي، جا وائي ڪيائين وات.
ڪانيائين، قطب چئي، ڀڄاڻان پريات.
ڏاتارَ جيي ذات، تَسي پاڇاٽي پڌري.

[۵/الف] ماڙيون مال مَھيليُون، جھل قيمت هي سين ڪوٽ [انق]
ماڻڪ موتي مُھرون ڏيين، پيجليا ڀروت (۲)
تنھنجن پيرن وٽ پيروزيون، چارڻ! ڪريان چوٽ
جو گھٽيئي کھوٽُ، سو مارئين جيم تون مگڻا.

---

(۱) اصل. 'در دالائون ۽ ديوال'. (۲) اصل. 'پيجليان ٻن روت'

Gul Hayat Institute

سر سَنپت ڳڙهہ(۱) نہ پڙيِ جانْ تَندُنَ سينَ توريان
ڳُجهي آهِم ڳالهڙي، آءٌ تہ آنْءَ اوريان
ڪُلهِنئان ڪوريان، ڪِ جاجڪَ! جُٺي ئي
سين ڏِيَينْ(۲)!

[٦] ڪُڇاڙو گھُرِين، جِينْءَ وينو وِيرَا وڃائيين [ن ق]

[۵/ب] ڇيو چارڻ نہ ڪريين، جهل هزاري هارُ [ن ق]
آءٌ مال متاع سڀ کھوريان، بڇي هيءَ پتارُ
تڙن پڙهايل پَرين جو(۳)، گھرين ڪالھوڪي ڪپارُ
ڪندون ڪيئن، قطب چئي، ايندو ڪارُ ڪنگھارُ
هي راءٌ راڻين جو، آهي جيءَ جيارُ
مٿي جنهن مدارُ، سو متان مارين مڱڻا!

[۵/ج] مالُ مُلڪ سڀ مڱڻا! جهل قلعن سين ڪوٽُ (۴) [ن ق]
پرچي پاتَ! پساهہ ڪَٽڻُ، لاهي ڏمر ڏوٽُ
جو کھٽئي کھوٽ، سو مالڻ چئي، جيئَ مارين.

[٦] محلن اوپر مڱڻو، تو ڳڙهہ مٿي ڳائي [ن ق]
جنئي جاجڪُ جوڙيو، پيچَلُ پرائي
ڪُلهي لائي، قطب چئي، تو راجا ريجهائي
پلڻ آو پائي، دانَ ڏُهرا آئيو.

---

(۱) ق. 'کھر'. (۲) شاهہ جي رسالي، سر سورٺ د-٦، ۾ هي بيت هيٺينءَ طرح ڏنل آهي:
چارڻ ٻول ٻڌو، گھريوءَ سو تان کھوريان ڳھر سورٺ هي سين نہ ٻڙي، جان تند برابر توريان
ڳجهي آهم ڳالهڙي، اوري آءٌ تہ اوريان ڪلهئون ڪوريان، ڪ جاجڪا جٺي سان ڏين؟
(۳) ن. 'تون پهرايل پرين جو' (۴) ن. 'قلعن ئي سين ڪوٽ'؛ ق. 'قلعو ۽ ڪوٽ'.

جو ڪئوءِ راڳ رباب سين، هنيين منجهه هرين
اوپر چڙهه، عنات چئي، مڃڻ ڪين ڪرين
جهڻ سين تون ترين، سو آءٌ اکين سين ڏيين.

[۷] سڻ چارڻ! سورٺ چئي، پائي! رک پيرم [ن ق]
منت اٿئي مڱڻا! راجا ڳنهي م رم(۱)
تان ڪو دمج دم، ته ڏسان منهن ڏياچ جو.

[۸] خاتون راڻي چوءِ، پيٺا! جم موڻائيين مڱڻو [ن ق]

[۷ الف] سو ڪيئن دمهي دم، جو 'انيي' مُلا آئيو [ن ق]
مرُ ڏيکاري ڏهه ڪي، جو هن ڪامل ڪئو ڪرم
آئي سو سوُاس، ته رهي پلائي پرم
ڳنهي پيجل سين رم، سر سورٺ شريف چئي.

[۷ ب] چارڻ مارڻ آئيو، سڻ تون سهيلي [ن ق]
آءٌ توسين تيئن ڪريان ڳالهڙي، جيئن تون منجهه جي مهيلي
پڏائي پڻن ڪي، تيج م ڳهيلي
وهي وهيلي، ڪا اها بات بلال چئي.

[۷ ج] ڪاڻو ڪين آئيو، منير سهيلي! [ن ق]
لوڪان لڪائي ڳالهڙي، ايءُ ڪامل توسين ڪيي
خبر ان خيال جي، متان پڌري ٿئي
ايءُ اکين ٿي، ڪرو ڪرم قطب چئي.

[۸] ڏيڻ وڏي ڏات، جن وتو تن ڪٺو (۲) [ن ق]
ڪين موٺين، شريف چئي، پوئي ايءٌ پرڀات (۳)
ڏينهن گذري رات، تون گهڙيون سڻ گهڙيال جون!

---

(۱) ن. 'ڳنهي راجا رم'. (۲) ق. 'وتو تن ڪٺو، ڏيڻ وڏي ڏات'. (۳) ق. 'ڪن موٺهن ڪي شريف چئي ايءُ بخشي بات'.

Gul Hayat Institute

آيو جو آس ڪري، مَرُ پَلئہ تهن پوءِ
سو سِرُ سُگندو هوءِ، جو ڏجي نامِ الله جي.

[٩] دَرِ دَر دانهن مَڏي، ڪوهہ توکيهُون(١) ڪريين [انق]
پايُون، دايُون، راڻيُون، متان سُٽن سِي
متو مناسب مُهنجو، تنَدُ تُهنجي تي
سِرُ سياڻي ڏي، مانَ قلعوُ(٢) پوءِ قبول پِر.

[١٠] سو آهي کهڙو توکُ، جو تون سُرُ [انق]
گُهرين شرمائيو

[٩/الف] دَر مڱي دانهون، جي تو ڪيون مڱڻا! [انق]
داتا لايون دل ميں، سالڪ صدائون
مڱي آئيو مڱڻو، اوپر اتانهون
بخششون، بلال چئي، آت ڪوڙيين ڪيائون(٣)
جو آيو اڳاهون، سو مرڪي هلئو مڱڻو.

[٩/ب] مڱڻو پنڻ(٤) ملوڪ کي، ڪنهن ڏورڻان ڏس آيو [انق]
پانهين آو پولائيو، راڻين ريجهايو
جنهي مڱي جاجڪ جي، [دولهہ دل لايو] (٥)
سِرَ تي سوايو، قلعو(٦) ڏنائينس قطب چئي.

[١٠] دل بادل بارگهون، ڪوت ڪچهريون توکَ [انق]
زربفت، زري، حريرچا (٧)، راڻيون ۽ روکَ
حڪم ساڻ حڪيم جي، لڏيو وڃن لوکَ
مهند تني موکَ، مڃيو جن شريف چئي.

(١) ق. 'ڪيکون'. (٢) اصل. 'ڪلو' (٣) اصل. 'بخشون آت، بلال چئي، ڪوڙيين ڪيائون' (٤) ق. 'پنڻ'. (٥) اصل. 'لکيس من موچارو' (٦) اصل. 'ڪلو'. (٧) اصل. 'زربفت زوري هربرچ'.

آنءُ متان ئي گھوريان، رڃَ ۾ راڻيون ۽ روڪُ
مَرُ سُٽي سَيو لوڪ، تہ تو مَڳيو، مون مڃيو.

[١١] جَنهِين تَڪ تارو، تو راجا رَمِي اُتهين [انق]
خاصي خلوت خان جي، اُتهين اوتارو
سِڪيو نہ سورٺ وَرُ، نَنو ناڪارو
آنءُ تيلان سِرُ گهران، توڪان تمارو
جَنتي سُٽي جاجڪ جي، لِڳس مَن موچارو
ڏِينهينئِ سوارو، تہ ڏيڪاريان ٻئي ڏيهہ ۾.

[١١/الف] جو ڏنائين سِرُ مهي ڪري، سو سُواميئو سورٺ [انق]
ايءُ خَبَرَ خُراسان ۾، دليءُ آباڙي (١) ڏِٺ
پيون پڻ پٿهون هَيون، راڻيون راجا وٽ
هُن ڪَرُ مَتلهايو، قطب چئي، گهڙي ڪيائين نہ گهٽ
مُٺيي ۾ ميرَ هي وَٽ" (٢)، تنهن کي جَس جيڏري لِکئو.

[١١/ب] جَس جيڏري لکئو، مري لڏائين مانُ [انق]
پاڻهي رکيو پانهجو سورٺ وَر سَهانُ
ڏي تو نانءُ الله جي، مير وڏيو سلطانُ
راضي تيس رحمانُ، نا تہ هتي ڪونَ ڏٺي ڪٿين هئا.

[١١/ج] ڪَنَڌ ڪپي، ڌَڙُ ڌُ ٻي، ڦڙ ڦاٽي ڪي ڦوڪَ [انق]
راڻين راهو مَنڊيو، تي قلعي ۾ ڪُوڪ (٣)
ڪونڌر قرارئو، قطب چئي، مٿو ڏنو ملُوڪ
اي آهي ڳالهہ اچُوڪَ، جيئڻ جانُ تان نہ ٿئي.

---

(١) ن. 'اباري' ق. 'اباڙي' (٢) ق. 'مير هين وٽ' (٣) ق. 'آئي قلب ۾ ڪوڪ'.

وائي *

مٿو ۾ ڪينڪارَ يارَ، آڄان ڏان ڏيندوسين مڱڻا(۱)! [انق]

هالا، جالا، چوڙا سما، ڪاٺي، ڪالي، ڀهڻ وارَ (۲)-

مٿو ۾ ڪينڪارَ يارَ

سي سيئي ملهائيا، سورٺ وَرَ سردار-

مٿو ۾ ڪينڪارَ يارَ

---

* ن ۾ هن وائي جو فقط اهو ٿلهہ ۽ اهي ٻہ مصراعون ڏنل آهن، جي ق ۾ ٻڻ آهن. ق ۾ هيٺيون چار مصراعون شروع ۾ وڌيڪ ڏنل آهن، ۽ جيئن تہ اهي ساڳيون مصراعون ٽوري ڦيرڦار سان شاهہ جي رسالي، سر سورٺ داستان ٽئين جي آخر ۾ آندل وائي ۾ ٻڻ موجود آهن، جنهن ۾ عبداللطيف جو نالو موجود آهي، انهي ڪري ق وارديون اهي مصراعون مٿي متن ۾ نہ رکيون آهن:

لڇيندو ٿو لاهيان، ڪينهي منجهہ ڪپار
سر ۾ سڄڻ ناهہ ڪي، موٽ ۾ مڱڻهار
مٿي اتي منهجي، جي هٿا سسين سو هزار
تہ هرهر وڍيم هيڪڙو، تهنجي تند تنوار

(۱) ق. 'اڃا ڏان ڏيندوسين ٻئا مڱڻا' (۲) ق. 'هالا، جالا، چوڙا سما، ۽ ٻڻ ڀهن وار'.

سرود سارنگ

فصل پهريون

[۱] تاڙي ڪِي تَوارَ، پِپِيهل پَتيو هِيُون [انق]
هارين هر سنپائيا، سَرها ٿئا سنگهار
لاهيين ڏک ڏاتار! اِلاهي عِناتُ چئي.

[۲] بادل! وسئو وَسُ، ڪر پيرو ان پُون (۱) [انق]

....

[۲/الف] وِڄُن لال وَرَنَ، ڏيِنُ اوتون آتر ساميهيُون [انق]
پريا تڙ ترائيون، موهيا مينهن مَنَ
اتو عمرڪوٽ تي، سوائي سارُنَ
جهجهي جوئيجَنِ تي سودي آهي سَمُنَ
بادل ڪيئا، بلال چئي، مٿي داليءَ دَنَ
آڪي ڪي امُنّ، خالق سڀ خلق ڏين.

[۲/ب] وِڄُون وسڻ آئيون، پرچي منجهہ پٽَنِ [انق]
ٿي سرهائي سنڌ ۾، ڍَربو ڏانهن ڍَنِ
سرهيون سنگهاريون ٿيون، ان جون منڊيون (۲)منجهہ مَنِ
قطب چئي، ڪانڌن سين، کلن ۽ کِنِ
وجهيو منجهہ وَٽَنِ، ڏيِنِ مڪڻ مهمان ڪي.

---

(۱) ق. ’پيريو مٿي پَون‘. (۲) اصل. ’ان جي منڊي‘.

ڏَڻ جَڻ مِرن ماڙهئين(۱)، اڄ لاهيندڙ ڏون

واحد ڪر وَسُون، تہ آهڪي لَهيِ عنات چئي.

[۲] اُتو ڏِ تُ پَٽُ پارڪر، اُتو سارو سَوارو [انق]

مِينهَن مُور نہ مَٽيو، 'وَنگو' ويچارو

اُتا پَٽَ 'پُراڻ' جا، 'لَڪڙي' 'سامارو'

وڏي گاهُ وڏو ٿئو، تنهن مُوهَ ہر موچارو

[۲/ج] وچون وڻ آئيون، چمڪيون چودار [انق]

پلٽيون 'پُراڻ' تي، پيون ڏُڏي جيءَ ڏار

تين ريلون رات، رجائيون، پاندين ڪي پچار

'هٿونڪي' هٿيڪيون، لهن 'سامرجيءَ' مار

پهُون 'پارليءَ' تي(۲) ڪي 'ڪڪيجيءَ' ڪنار

چمڪيون 'چيل' تي (۳) آڳم لائي آر

'دلهيريءَ' 'ڏينگاڻ' ڏُونه، وٺا سڀ ولهار

ترڙ سيئي تار ڪيا، مينهن ۽ ملار

لاٿو ڏُک ڏاتار، ٿيو قرار قطب چئي.

[۳] ڏٺي مُبارڪ ماڻهين، مارنگ سراسر [انق]

سوڏو آيو موڏن تي، ٿهريو وَسي ٿر

وارا ڪيو ونگي تي، اوٿون ڏي اپر

ڪڪرن ڪوڙ، قطب چئي، ٿيو ڏونه نگر

آڳم آرا لائيا، چاڙاريو چپر

وچڙين وارا ڪيا، پوندون پون پکر

بادل برابر، ڪيي سٽائيي مند تي.

---

(۱) ق. 'ڏٺين، جٺين، ماڻهئين'. (۲) ن. 'پارليتي'، (۳) ن. 'چمڪيون چيلتي'.

وِڄڙيــنِ وَرِي ڪئو، ’دِلــِي‘ تي ڏارو
’تَرائي‘ تارِ ڪئائين، ’وَهيــرِي‘ وارو
ٿڏا وڻ ’وَلهـار‘ جا، جت صَدر سونهارو
اڪڙيــن آرو، اوڏاهيــن عنِاتُ چئي.

[٤] ڪيائون ميرانُ سندو مُجرو، جَرڪيون سي جيلانَ [د]
وري غوث بهاؤالدين وٽ، سَرڪيون ۾ ملتانَ
ڪوي خُراسان، سُڪـــ وَسايئون سندڙِي(١).

[٥] ڪويُون خُراسانَ، ٻَها دلِيَ ڏينديُون(٢) [ن ق]
اَچِي ’اُچ‘ اُڪتيُون، سَرڪيون(٣) منجهہ مُلتانَ
رات وهائنِ(٤) ’ريلَ‘ ۾، سر ڏِيِي پوڻي‘ پانَ(٥)
رئا پٽَ پُراڻَ، پِرِ ’وَنگِي‘ واڏائيُون(٦).

[٦] ’روُم‘ رِجائِي موٽيُونِ، سِندڙِي ڪَر لَهنَ(٧) [د]

....

[٦] ڀيليِندِيون پُراڻ ڪي، جهيو جيسر مير [ن ق]
ڪُونهيري ڪَڪَراندِ تي، وسن وِيرا وِير
تن رڄايو رُوپاهـُ - تَڙُ، پيون هالاڙِي هير
ڪيائون، قطب چئي، مٺي ڏاليءَ ڏير
پلائيءَ جي پير، مانوڻ سِڪون لاٿيُون.

(١) ميان امام علي شاه ڪان مليل روايت مطابق. هيءَ بيت شاه جي رسالي، سر سارنگ د-١، ۾ پڻ ڏنل آهي. (٢) ن. ’ڏِئا ڊلِيَ ڏيديون‘ ق. ’ڏها دلِي ڏي ڏِيُون‘ (٣) ق جي ٻي پڙهڻي: ’جهرڪيون‘ (٤) ق. ’وهائين‘ (٥) ن. ’ڏيِي پُو تي پهان‘ ق. ’ڏِيي پُوني پانَ‘ (٦) ق جي ٻي پڙهڻي: ’ونگي پر واڏائيون‘ (٧) ٻي روايت: ’ڪر پڇن‘.

Gul Hayat Institute

پڪو ڏُٺ پنجاب جو، جيسرمير جهمَنِ
آيون عمرڪوٽ تي، 'وَنگي' واڇا ڪَنِ
'ڇَڇ'، 'ڇوڙ'، 'ڇاڇرو'، ڇُلايو ڇمڪن
اِن پَرِ مينهن وَسَنِ، الاهي! عنات چئي (١).

[٧] 'رُوم' رِجائي موٽِيُون، سنڌ ڪٽي سامان [ر]
ڪن جو ڪاڏو 'ڪيڇ' ڏي، ڪي ماڻين ٿيون ملتان (٢)
الاهي! عناتُ چئي، ڪنوڻيون خُراسانَ
اللّٰه(٣) ڪيو احسانَ، خوب ڪِنوائي موٽِيُون (٤).

[٨] 'رُوم' رِجائي، ڪيائون 'مدينو' مَنَّ [ر]
روضي پاس رسولَ جي، وڄڙيون وارا ڪَنِ
ساگري سمن شاه تي، گونگا مينهن گجن
بحر ٿُٺا 'بَدين' تي، نيڙ ٿا نمنَ
وڄڙين ويس مٺائيا، 'وَنگي' واڇا ڪنِ
ڇَڇ، ڇوڙ، ڇاڇرو، ڇوه منجهان ڇمڪنِ

(١) روايت حاجي عمر چانڊيو، ۽ پڻ ميان امام علي شاه ۽ اللّٰه ڏني شاه کان مليل روايتن مطابق.
(٢) ٻي روايت: 'ڪن جو ڪاڏو ڪڇ ڏي، ڪي ٿيون ماڻين ملتان' (٣) ٻي روايت: 'قادر'
(٤) ميان محمد علي شاه ۽ ميان امام علي شاه کان مليل روايتن مطابق.

عرش ڪرسي جوڙ سڄي، حڪم هيٺ هلنِ
ان پر مينهن وسَنِ، الاهي! عِنات چئي (۱).

فصل پهريون

[۱] سارنگ ڪي سارينِ، ماڻهو، مِرگهہ، مينهيونُ [د]
آرُون آبـرَ آسـرِي، تـاڙا تـواريـنِ
سپُونَ جي سمونڊ جون، نئين سِڄ نهارينِ
پَلُر پياريـنِ، اُڃايـن عنـاتُ چئي(۲).

[۲] پِرين، مينهيون ۽ مينهن، ڪِينَ سما ٿيئي چڱا(۳) [ن ق]

[۲/الف] مينهون مينهنَ سونهن، سونهن، مور ملارَ ۾ [ن]
وٽ سونهن. ولهاريِن، ترُ ريلي راج سونهن.
مانڊاڻيون ۽ ماڻيون، پريا پاڻَ سونهن.
مڪڻ مهمانن ڪـــي، ڏينديون ڏُڌ سونهن.
ٻائن اڪيان ٻانهيون، دايون دَرِ سونهن.
جام چئي، چنين ڪي، لويون لَـڪِ سونهن.
پکا پٽِ سونهنَ، تن ۾ سونهن سپرين.

Gul Hayat Institute

(۱) ميان محمد علي شاه کان مليل روايت مطابق. (۲) ميان امام علي شاه کان مليل روايت مطابق. شاه جي رسالي، سر سارنگ د-۱، ۾ هيءُ بيت هيٺينءَ طرح ذنل آهي:

ماڻهو، مرگهہ، مينهيون، سڀ سارنگ کي سارين
آرُون ابر آسري، تاڙا تنُوارينِ
سپون جي سمونڊ جون، نئين سِڄ نهارينِ
پلر پيارينِ، آڇين آب اڪنُونڊرو.

(۳) ن. 'پرين، مينهيون' ۽ مينهن، ٿيئي چڱا ڪين سما' ق. "ڪين سما ٿيئي چڱا، پرين مينهون ۽ مينهن".

هِنِ لائِجي نينهن، هنِ وَسائِي هُن ڏهي.

[٣] بادَل! وَسِئو وَسُّ، تو وُٺي وَسَ ٿئي [انق]
اُجِئا جي، عِنات چئي، رات تني کي رَسُّ
وَڄ نہ سِگهي گاهہ کي، رَڃَ نہ لڳي ڪَسُّ
نينَهَن نمندا پِسُّ، وَسُ تہ وَرن سپرين(١).

[٤] کي پارڪرِ کي پُورِ، کي آروڙي عِنات چئي [انق]

...

[٢/ب] مينهڙون سونهَن مينهن ۾، پَکا سونهن پٽ [انق]
ولوڙا وٿاڻ ۾، ماٽيون سونهن مٽ
آڏيء وَسَ آئي ڏسو، ڏاڻي سونهن ڏٽ
وينِهہ ولهار ۾ سونهي، ڇٽون مٿَن ڇٽ
پِرين پاسي کٽ، سيج سونهن سپرين.

[٤/الف] مينهاڻي موٽَ ڪئي، رڍجاڻي ريلي [انق]
بس نہ ڪري، بلال چئي، ٿرن سين ٿيلي
پُراڻيون پُر ٿيون، ٽهون ٿيون ٻيلي
سارنگ(٢) سڌويلي، لاٿو ڏُرتُ ڏيهہ تان.

---

(١) هن بيت جون ٽي سٽون (١، ٢ ۽ ٤) ن ق مطابق آهن، ۽ ٣ سٽ جو واڌارو حاجي محمد سوڍي جي روايت جي آڌار تي ڪيو ويو آهي، جا هن طرح آهي:

تو وسندي وس ٿئي، وس تون بادل وس   اجئا مر پٽن تي، تون تني ڪارڻ وس
وڄ نہ سگهي گاهہ کي، رڃ نہ لڳي ڪس   هي نيڻ تمندا پس، وس تہ ورن سپرين

شاهہ جي رسالي، سر سارنگ د-٣٠، ۾ هيء بيت هيٺين طرح ڏنل آهي:

تو وسندي وس ٿئي، وس بادل وس   اجايون عنات چئي، رات تني کي رس
نين تمندا پس، وس تہ ورن سپرين.

(٢) ٻي پڙهڻي: 'سائر'.

وِڃُون ولهارِين(١) وُٺيُون، پَرچِي پَٽَ حضورِ
ڏَٽونَنِ ڏنُ ڪاهِيا، سٽي ان مذڪورِ
سَڄڻ هٿڙا ڏورِ، مونکي مينهنِ ميڙِئا.

[۵] آروڙانْ تِي اُنيُون(٢)، وَنڳي(٣) سينئن وسن [انق]
تڙ سيئي تار ٿئا، مَرِ عالَمِ پَٽَ پَسَن
جِي جني جا سيڪڙو، سِي تن کي ربٌّا رسن
هِي جي ڪَرڪَسَنِ، سِيٿين آرَڪ(٤) عناتُ چئي.

[٦] وِڄِن وَنڪا وِيس، نوڪنبـ نـاڏ ٿئا(٥) [انق]

[٤/ب] مينهائي موٽ ڪيي، مر ريجائي. ريلي [ن]
آچو(٦) آبُ پُور ڪنديِن، پاندا ٿو پيلي
ڪلام، قطب شاه جـو، اکهيو آن ويلي
ڍوليو مَ ڍيلي، ڪاندُ ڪامڻ کي ڪڌهين.

[٤/ج] ٿَرُ ڏونگر ٿيلهي، وِڄن سِپ وَنُهيان ڪيٺا [انق]
منڊ سواريون آئيون، رات ٿي منجهه، ريلي
ڇَنڊِ ڀڪيِن (٧)، ڏَنُ پيُٺيِن، تازي طبيلي
پيڙُو چئي، پُرَ ٿيا جي وانجيا کي ويلي
ڍوليو مَ ڍيلي، ڪاندُ ڪامڻ کي ڪڌهين.

[۸] اتران ٿي آئيون، تن وِڄن وسي ڪٿا ويس [انق]
نوڙيِن نيل النيو، ڏَرَ رجيا سِپ ڏيس
پَڪا سُونهن پَٽَ بر، سَڄڻ ديسان ديس

---

(١) اَصل. 'ولهاري' (٢) ن. 'وٺيون' (٣) ن. ونڳو. (٤) ق. 'آرڳ ٿين'. (٥) ق. 'نوڪنبـ ناڏ ٿيا، ڪٺا وِڄن وڳا ويس'. (٦) اصل. 'اڇئو'. (٧) ن. 'جر ڀڪي' ق. 'ڇَنُ ڀڪي'.

Gul Hayat Institute

پلٽئا پاريون ڪري، متي نوٽڻ نيس
آهرو اوطاڪن ۾ ماري ويئا ميس(۱)
سڄڻ ديسان ديس، پڪا رکن پاڻ ۾.

[۷] اڇا آنبر آنبرين(۲)، بوندون بس نہ ڪن [ن ق]
ڪارا ڪڪر ڪوڙ پيي، وسڪاري وسن
سانوڻ منڊ، سيد چئي، اڪيون پيو پسن
جي محب مهنجي من، سي مينهن مونکي ميڙئا.

[۸] 'وهيرو' ۽ 'واريڪو'، تڙ 'ترائي' پس [ن ق]
اُتي آتاهين تئي، سندو لڏن گس
ڪارائي ۽ ڪس، ڏٺي جهن ڏور تئي.

ڪامڻ پيچن ڪيس، مونج ڪانڌ قطب چئي.

[الف ۷] ڪامڻ ڪهي ڪانڌ ڪون، پيءَ! پرديس ۾ جاءِ [ن ق]
ميٽاري ميءَ نہ لهي، اوڏو آءَ، م جاءِ
ڏينهان نيهان (۳) جو لڳي، ڪامل ڪومو واءِ
سانوڻ منڊ مرتيون! وڃي م ورُ وڻاءِ
مون توهي مين چاءِ، سفر گهورئو سپرين!

[ب ۷] سفر گهورئو سپرين: گهر مدائين گهار. [ن ق]
پتسي پيءَ پر ٿيا، هيءُ آسه جي آر
مهاڳڻ، شريف چئي، وصالان نہ وسار
پئي ڏيه (۴) ڪيم نهار، مائيه هوندءِ سنيڪي.

---

(۱) ن. 'آهتُرون' ق. ۱. 'آهرُو' ۲. 'آهرُون'. (۲) اصل. 'عنبر عنبرين' (۳) اصل. 'ڏيهان پيهان' (۴) اصل. 'ڏونه'.

[٩] ڏاڏَرَ ڏُوڪي اُٺئا(١)، توارئو تاڙِي [ن ق]

سُٽي سنگهارن سعيو ڪئو، سامُونڊا ساٽي(٢)

پِڻا(٣) ڏُهن ڏُهائن ٻِ، وَچِ وِجهئو واڙِي

پِيَنِ پَتَنِ ٻِ پِرُ ڪئو، جي ڳوٺِ سڪيا ڳاڙِي

پِرِينِ جي پاڙِي، هُيهُون سُسانگ(٤) سيّد چئي.

[٩/الف] آوِيتَر سُون آئيا، سِٽِي سُوهَر مينهن [ن ق]

ڪِنوٽن ڪار تي ڪِي، رِم جهم راتو ڏينهن

وِسِين. تان وِيرسِئن، ڪاهُوءِ ترُ قطب چئي.

[٩/ب] ريلُون رانِئِي آئِيون، ڪِنوٽيون ڪيراهَن. [ن ق]

چِنوڙِيءِ چِتائيو، هاري هَرَ وَهن.

تاماريون تَرّن، تي، پِٽُر سي پِيَن.

ڪَڪِيجِيءِ، قطب چئي، موجون ڪيون مينهن.

جي ڏرَ ڪانئيا ڏينهن، صاحب سي ساوا ڪيا.

[٩/ج] مينهن. آئي ماٺهِين سهسين سرهايون [ق]

لٿو ڏڪ ڏرڙ پريا ترُ ترايون

اوهن. واريون آسريو، رَنِين ٿيون رايُون

ڪي سَهرَنِدِي ڏُپن سامُهيُون، ڪي ترياڻين دايُون

وجهي ڪير خوش ٿيون، ماتين ٻ مايُون

ڪِهِي هليا ڳِهَ ڪي، پِرُ ڪيو پِرن. پايُون

پِيرُ و چئي، پِٽن ٻ، ڪن ولوڙا وايُون

جهي رُڪاٽن رنجائيا، تن وِلهَن واڏايُون

ٻايون ۾ دايون، ٻِڪي سُونهن ٻانهنجي.

(١) ن. 'دادَرَ دوڪي آئئا' ق. 'ڏادِر ڏُرڪي آئئا' (٢) اصل. 'سانري'. (٣) ن. 'پِيا'.
(٤) اصل. 'سُسانگا'.

Gul Hayat Institute

[۱۰] سارنگ سار لهيج، اللهہ لڳ عنات چئي [ر]
پاڻي پوڄ پٽن ۾، ارزان آنَ ڪريج
وطن وسائيج، تہ سنگهارن سک ٿئي(۱).

[۱۱] جيسين سحر سنيري، تيسين وڏر وس [ر]
ڪانگهاريون وهڪيون، پار رئندا پس
رات اُني ڪي رُس، اُجيون جي عنات چئي(۲).

[۱۲] ڏونگها آچ م اُن ڪي، ڪاسا جني ڪم [ر]
پنندي پر ڏيهہ ۾، تن سوڍين ٿئي شرم
اُتين گهٽي ادب سين، ڳالهائين نرم
قادر ڪر ڪرم، اُني ساڻ عنات چئي(۳).

[۱۳] پاڇانـي پئي، ڪئو آڳاٺيئي آڳرو(۴) [ن ق]
سرهيون سنگهاريون ٿيون، پيارين ڍڳي
چڪيس سپ چئي، تڏ مولي مينهن وسائيا(۵).

---

(۱) ميان محمد علي شاه ڪان مليل روايت مطابق. شاه جي رسالي، سر سارنگ د-۱، ۾ هيءُ بيت موجود آهي، پر پهرين سٽ هن طرح ڏنل آهي: 'سارنگ سار لهيج، اللهہ لڳ اڄين جي'. (۲) روايت سارنگ فقير جت. (۳) ميان امام علي شاه ڪان مليل روايت مطابق. هيءُ بيت شاه جي رسالي، سر سارنگ د-۴، ۾ ڏنل آهي، پر آخري سٽ هن طرح آهي: 'قادر ڪر ڪرم، تہ ان جي وطن ۾ وس ٿئي'. (۴) ق. 'آڳاٺيان اڳرو، پاڇاڻي پئي'. (۵) هيءُ بيت شاه جي رسالي، سر سارنگ د-۱، ۾ هيئين طرح ڏنل آهي:

پاڇاڻيءَ پئي، ڏئو آڳاٽيا اڳرو
جڏهن چڪس سپ چئي، تڏهن مولي مينهن وسائيا.

[۱۴] ڏاهي ڪِ پوري، پر وٽي پهنجي وَر ڪي [ن،ق]
سندي سانوڻ ڏينهڙين، جهجڻ ۽ جهوري
هيَ تهن گهوري، جو سياري سپّجي.

[۱۵] وِچڙيُون ويسانـدِ، شال ۾ وڏهوڻي وهو(۱) [ن،ق]
اڇي جا آڻ - اوٽ جي، پيچي سا پِراند
محبت ماڪ مينهن جي، پوي پڪي پاند
وَرُ هوتان سين هيڪاند، پابوهڻ پرين ۽ سين.

[۱۶] پيئي ۾ پاتارِ، اُوپرِ سُونْ آبُ گُهري [ن،ق]
پيڙي پيڙين نہ ٿئي(۲)، توڻي حيلا ڪري هزار
سڪڻ سڪو سِپ ڪان، سرتيون! سپ چمار
جيلانہ محبت ڪي موچار، تين جوهرجو ڳي ٿئي.

وائي

سيِت ٿئي سٽائـي، ميـان بادل! [ن]
وس تہ وسن ڏينهڙا

دِتُ ونو پتُ پارڪرُ، سُجي اِيَ سرهائي -
وس تہ وسن ڏينهڙا

هُئي آريجي، عناتُ چئي، ريلي پُون رجائي -
وس تہ وسن ڏينهڙا

—✻—

(۱) ق. 'شال ۾ وڏوڏهين و هو، وچڙيون وسياند'. (۲) ن. 'پيڙي' پيڙين' نہ ٿئي'.

سرود تـوڏي

فصل پهريون

[۱] جئان گهڙي تئان گهيڙ، آوتڙائين تڙ تئي [انق]
ڏم وٽ جئو ظاهرا، من مهار سين ميڙ
سا ندي پانئي نيڙ، جهن اهڙي سڪ سيد چئي(۱).

[۲] تڪان تڪ گهڻي، سڪ تهان ئي اگري [انق]

---

[۱] تڪي نہ توري، نئي نيهاري نہ گهڙي (۲) [انق]
متي متي مهراڻ جا، گهيڙ پسئو گهوري
ٻحرن منجهہ، ٻلال چئي، آدي ۽ جو اوري
تيلاهين ووري، وجيو سجب ميهار سين.

[۲/الف] ڪاري رات ڪچو گهڙو، جڙ جهجهو ۽ جال [انق]
سائر مٿي سوهڻي، ني مجي پڻي جا پال
سڀي لوڪ، شريف چئي، ڪنئين ان خيال
ساهڙ جي ۽ سنپال، آنڪي ڪٿي آڪارين.

---

(۱) ن. 'جنهن کي اهڙي سڪ سيد چئي سا ندي پانئي نيڙ'. هي ۽ بيت شاه جي رسالي، سر سهڻي د-۳، ۾ هيئين ۽ طرح ذنل آهي:
ڪپر پڇن ڪوڙيون، جئان گهڙي تئان گهيڙ ڏمر سين جسو ظاهري، من مهار سين ميڙ
سا ندي پانئي نيڙ، جنهن کي سڪ ساهڙ جي.
(۲) ق. 'نيڙ نهاري نہ گهڙي، تڪي نہ توري'.

پاتا اُنَ پاتارَ ۾، دريا ڏنگ هَٽِي
اڪڙيون، عِنات چئي، وِينيون پار وَٽِي
سائِي جَن ڏٽِي، تن سين مهراڻُ مِيا ڪَري.

[٣] ساهڙ ڪارڻ سوهڻي، رِءَ نهاري ريتَ [ان‌ق]
ڪٽي نيڻ خوش ڪئو، پسئو ٻانڌي ٻيتَ
اُت مَ اچي ٻيتَ، آنڪي ڪي عِنات چئي.

[٤] مِهاران مَهِي، ڪا جا ٻيتائين(١) پريمَ ڪي [ان‌ق]
تهن سُرڪَ مرڪَ مستانُ ڪي، لڳيس ڏُڌَ ڏهِي
تانْ تانْ تان نه رهِي، جانْ ٻيرو نه ڪيائين پاڻ تي.

[٥] گهِڙي اُنهيَ گهيڙ تان، جتي لَهر لالائِي [ان‌ق]

[٢/ب] ٻيلو سڀ ريلو، ٻوڙي ٻنهي ڪنڌ ٻين. [ان‌ق]
اوٽيهه، اونداهي چنڊ جي، ٻوريءَ هٿ ٻيلو
سانوڻ منڊ، شريف چئي، ساڻُر سويلو
اچي مَ ٿيلو، سائين سٽڙ ڏوئيهين (٢).

[٢/ج] ڪرڪل (٣) ڪوچ ڪنن تي، آرَ آبتو گهورُ [ان‌ق]
گهيڙ منيالي سُوهڻي! اج درياء ۾ ٻيو ڏورُ
بي خطا، بلال چئي، لوري لڳيس لورُ
هو پاٺي هيءَ پورُ، شال مدد ٿئي ميهارَ جي.

[٥/الف] لَهر لالائي، ڪوڙ ڪٿوريءَ آيري [ان‌ق]
اچين، مڇين (٤)، ماڙهين، بوءِ باگُونن آئي

---

(١) ن. 'ٻيتيان' (٢) ن. 'ڏوئيهين'. (٣) ن. ڪرڪر. (٤) ن. 'اچي مڇي'

ڪَنبي ڪِينَ ڪُنَنِ پِرَ، توڙي گهيڙن گهيرائِي
هُيَس سڪ، سَيّدُ چئِي، جَهنْ لُڙئون لنگهائِي
مولي مِلائِي، محبتي مِهار ڪي.

[٦] پاڻيَ سان پِهُه پِئو، ڏارَنِ تي ڏارو [انق]
رُوحُ رَڳُون رَتُ رات جو، پئِي پارَنِ تي پارو
مُنتَ لئِي مهارَ ڪِئو، چارن تي چارو
سُئائين سَڻ، سَيّد چئِي، نارَنِ تي نارو
اوڪَرِ اوڪارو، پُجهانْ تُنُس پاجهَه جو.

ڪهيڙي ڪالهه، قطب چئي، مُنڊ چوليين چِلائي
تي مُرهي سَيائي، اَجُ پَهه، پَهه، پنهي ڪنديين.

[٥ ب] لَهر چِلڪو چولَ، وَهڻ ڪٿوريءَ واسئو [انق]
اَصحَ باس عطر جي، اچي منجهان اولَ
آب عنبيران اڪرو، ڏئي جهلڪا جهول (١)
پنهون پاري پول، گهڙي ڪالهه قطب چئي.

[٥ ڇ] گهيڙي اتهيءَ گهيڙ تان، جت دريا جو دڙڪو [انق]
بيڙي لنگهي نه ان پار تان، جت ڪُنن جو ڪڙڪو
اَپِڪو آرُن تي چڙهي، توڙي ميير ڪري سڙڪو
يوسف چئي، ان جاءِ م، ناهي پانهن جو پَرڪو
واليِ ڪيچ ورُ ڪو، جيئن سَهُڙ ميلي مون سامهون.

---

(١) اصل. ’چلڪا چول‘.

فصل پيو

[۱] هاديَ لڳ هنيان! پيچ پار پرين ڪي [انق]
جن اڪين سڪ، عنات چئي، تن ڪهڙو ڏوهه ڏيان
مهارَن ميان! مونکي سَنئون سُنهايو پيچرو.

[۲] ميڙنو ميڙنو ڪانهن، متي پَر پيرا ڪريين [انق]
ڪوهه نه سِڪ سَنباهيين، تون پانهجي پانهن
آهن ڪين آڳانهن، سَجَڻ سِڪندين ڪي.

[۲ الف] ڪانڌن ڪندين ڪوهُ، تان ڪِي تَرُ پانهن سين [انق]
سُڄي پيُو پيراهَ جو، ڇيڄ ڇَلڪا ڇوهُ
ساٿيرَ سيرَ، شريف چئي، تَرج وَٽي توهُ
ڪڇي ڪونهي ڏوهُ، پَلي تي پيلو ٿئو.

[۲ ب] ميڙنو ميڙنو ڪَڪتي، متي پَر پيرا ڪرنين [انق]
ڪوهُ نه سِڪ سنباهيين، تون پنهنجا پَڪتي
گهرُ الله جي رَڪتي، بحرن منجهه، بلال چئي.

[۲ ج] ڏنڊون، ڏوريون، واهٽيون، تنهان پَري سي تار [انق]
جان گهيڙندين سوهٽي، تان نظر ڪري نهار
بس نه ڪرين، بلال چئي، ڪوڙي لڳني آر
ويندين جان هن پار، تان گهڙج گهاتي نيهن سين.

[٣] ميرا منهن مَڇ، سانيارن ساهڙ جا [انق]
اکيون آسر لائيو، راڙي راڙي رڇ
جي هلن ساڻ سڇ، تن رازق! تون رسائين.

[٤] گهڙڻ وهيڻو مون، مڙڻ هٿ ٻئن جي [انق]
ساهڙ! سکندين جو، ترس پروڙج تون
هلڻ هوتن ڏونهه، سي مڇڻ وات وڙپين.

[د] گهڙڻ مهنجي وس، مڙڻ هٿ ٻئن جي [انق.
ساهڙ سکندين سين، مڇڻ پوء عڪس
تن جو باب نه بس، پرين جهن جو پار ۾.

[٣/الف] تيڪ تَرڻو وَهه تار، دعوىٰ ڪيڻو درياء سين [انق]
لال لهرين وچ ۾، ڪنن مير قرار
آيڪي ما آرن تي، پرين جنهن جو پار
آپيڻ نه اورار، آن جو باب بلال چئي.

[٣/ب] پيچل پنهي کنديين، وهن آبتا آر [انق]
ڪاري رات، قطب چئي، ڪيري ڪئي خمار
گهڙ سنيالي سوهڻي، پسيج پاڻي پار
جنهن کي محبت ساڻ مهار، سا آگا! تون آڪارين.

[٥] جي کهڙن، مڙن سي، ترس ۾ پسي تار [انق]
دونهيون ڏسي دوست جون(١) اکين لڳي آر
اڇن ڪنن ڪپينديون، پرين جن جو(٢) پار
آپيڻ نه اوار، ان جو باب بلال چئي،

---

(١) اصل. 'دوس جون' (٢) اصل. 'جنهن جون'.

[٦] جي ماڻ جيڏيون وسهو، تہ آنءُ نہ وهيٽي پاڻ [انق]
دل در ماندي دوس ري، تن جي ڏاڍو تاڻ
لڌيس نيهن نڌاڻ، ناتہ ڪُنن ۾ ڪير گهڙي!

[٧] وَچ وٿاڻين (١) وهڪون، سانياران سَندان [انق]
ڏُونهيُون ٻرن دائما، پُڇان تي ڪيٽان
وَروڪئو ويران، تُرهو ڪئو تار تران.

[٨] پسئو وٽ وهسي هنيون، سانياران سَندان [ر]
چِنا، منهن، مينهيون، وٿهيان وٿاڻان

....

[٧ الف] ٻاري ٻاه، ٻلال چئي، شوءِ جا ٻار مهار [انق]
دونهيون دوس دکائيون، سانياران سنگهار
اوئيس اکڙين جو وجي ويرئون تار (٢)
وجي ويروتار [وجود ۾] سيڻن جي سنيار
آوتڙ تري تار، سنجهي ملي سوهڻي.

[٧ ب] دونهان دکن جيئن، متنهن ميهارن ڄـي [انق]
اکين آرو لائيو، تن منهنجي تيئن
آئين جي ٻلميو ٻاڙي واريون! هاڻي سڻو هيئن
ڏسو جي ڏک ذرو تہ ڪريو قطب چئي ڪيئن
هلو ساهڙ سيئن، تہ گهر ور وچئان وسري.

[٨] ڀريون ٻرئين ٻر، ٻار ٻوندين پس [انا]
آئيو هٿي آر ۾، ونجهين ٻونيس ور

(١) اصل. 'وٿاٿي' (٢) اصل. 'وجي ويرو تار'

آڪڙين، عنات چئي، لايو لهه سيٽان
آنءُ ڪڙهان تي ڪيٽان، هو سڄڻ ڪين
سارين مون(١).

[٩] هوءَ جا پري باه، منهن مهارن جي [انق]
اکيون اُن اُهاءَ، اڄن ڪن ڪپينديون(٢).

[١٠] رات اونداهي، ري گهڙي، نڪا سيٺهه سانڍ [ق]
وڃهي، ويرم نه ڪري، پريان ڪارڻ پاڻ
محبت ڪي مهراڻ، سُڪي سيوئي پٽ ٿئو(٣).

[١١] پڇو پاڙي واريين، ته هي زر جبات ڪئا [انق]
لهرين لوڏي جو مُڪو، ٻيڙو منڌ ملا
اولن منجهه، عنات چئي، ڪتوري ٻهڪا
سائر سوهڻا، سيوئي سرهو ٿئو.

سانباهو سوند جو، قطب چئي تون ڪر
تو پانيو آءِ گهر، پر آهيين آڙ اکين ۾ (٤).

---

(١) ميان امام علي شاه کان پهتل روايت مطابق (٢) هي بيت شاه جي رسالي، سر سهڻي د-٥، ۾ پڻ موجود آهي. (٣) هيءَ اصل ۾ 'سرود مارني' جي متن جي حاشيي تي لکيل هو جتان کنيو ويو آهي. (٤) پڻ هي بيت شاه جي رسالي، سر سهڻي د-٧، هيئينءَ پڙهڻي سان موجود آهي:

پس جي پار پونديون، پريون پرئين پر
آئيو وجهي آر ۾، وڃيو پونس ور
سانباهي سوند جي، قطب چئي ڪا ڪر
تو پانيو آءِ گهر، تان آهيءَ آر اکين ۾.

وائي *

اي يار! آنءَ جا طامع آهيان تُهنجي. [ق]

مون منجهه عيب آپارَ

’آمر‘ اوڏي نه وڃان، ’نِهي‘ ڪئس نڪارَ.

مون منجهه عيب آپارَ

سوٽ محمد ڪارڻي، آڙئنِ جا آڌارَ.

مون منجهه عيب آپارَ

---

* ق ۾ هيءَ وائي ’سرود آسا‘ هيٺ ڏنل آهي، جتان نپائي هت رکي وئي آهي.

سرود ڪاموڏ

[۱] تَختُ، بَختُ، تَڙُ، تماچي(۱)، نُوريِ سڀ نَونَ [نق]
نانءَ نيابت گندريِ، سيني سُونه سَمَنِ
لَکين لياڪا ڪئا، ساريِ رات سَيِنِ
پاڻيُون دايُون تهن ڪي (۲)، اڇڙو پير پَڇَنِ
ڪامڻِ ڪامَ(۳)، عناتُ چئي، تهن ڪي آهي منجهہ اکين
ڏنَيس ڏيهَ ڏڻين، معافيَ جي مُهر ڪري.

[۲] بَخت بُلند جَنَ، تنـي منجهان نورُئينْ(۴) [نق]
گامين، ناسين، گاندرين، تَماچي سَندَنَ
هردم ڏهَ ڏي تنَ، آنو پهر عنات چئي(۵).

[۱] تنهن سمَہ ڪينجهر نامُ، جڻان نوازي نُور ئين (۶) [نق]
تخت تنهين تڙ تي، پاڻي ويڙو چامُ
مـهانس، شريف چئي، غريباڻو گامُ
تماچيءَ تمامُ، عيب آنيءَ جا ڍڪئا.

---

(۱) ن. 'تماچي چام ڪي' ق. 'تماچي چامُ'. (۲) ن. 'پاهنجيون تهن ڪي'. (۳) ن. 'ڪاميل ڪامُ'. (۴) اصل. 'نورئـي' (۵) ن. 'آنو پهر عنات چئي، هردم ڏهنڌي تنُ'. (۶). اصل. 'نورئي'

[٣] جهڙي سُونهَ سَندياس، تهڙو ڪنجهر ۾ ڪين پئو [ن ق]

طُولَ تَنهِنَ جي سِين، راڙيون آچن

نہ راسِ

مورچَلُ پاڻُ مَتاس، اُپو تَماچي هَٽي.

[٣] تهڙو ڪنجُهر ۾ ڪينَ پئو، جهڙي سونہَ سنَدياس [ق]

مَڏَ مياڻيون، مَڪُرا، مڙيئي معاف ٿئاس

رِيسَ راڙين ڇڏئي، وهي ڪانہ وَٽاس

مورچَلُ مَتاس، اُپو تماچي هَٽي[1].

---

[٣] جيڏي تماچي، ۾ سڙي، جو آگلن آڪ [ن ق]

هو جو (٢) ڪينجهر تي سو سي لاٿائين لاڪ

سُهائيس، شريف چئي، مَلاحن جو ماڪ

پَلو نوريءَ پاڪ، جنهن نَتَر سي نوازئا.

[٣ الف] جيلانہ پاڻ نہ ڏنائين، تي نوازي (٣) نُورَ ئين (٤) [ن ق]

تنهن سُهائي، شريف چئي، جو ساموهيءَ سائين

سَهي سيڻي مڃيا، جي عرضَ آتائين

آن ڪي ڏِنائين، ڏاڏاڻڪي ڏن ۾.

[٣ ب] ڇَتا، دُنگيون، پيڙيون، ميلڪَ جني جا مَدَّ [ن ق]

سَهي سَي سيڻ ڪيا، هيٺا جيئي هَدَّ

چامَ! (٥) پرتيئي لَڏَ، سانگين جي شريف چئي.

---

(١) شاه جي رسالي، سر ڪاموڏ د ـ ا، ۾ هيءَ بيت هيئينءَ طرح ڏنل آهي.

تهڙو ڪنجهر ۾ ڪين پئو، جهڙي سونهن سنڌياس

مڏ، مياڻيون، مڪڙا، مڙيئي معاف ٿياس

مورچل مٿاس، اپو هٿي ڄام هٿن سين.

(٢) ق. 'هتو جو'. (٣) ق. ۾ بي پڙهڻي: 'تنهن نوازي' (٤) اصل. 'نورئي'. (٥) ق. 'رب'.

[٥] دَيا، دانَرَ، ڏُوء، ڪاجُ جَني جو ڪِکيُون [انق]
آنِي منجھا اُپَري، مُشڪ ڪتوريَ بوء
تن راڻين اھڙي روء، آئڙيون گھڻو عنات چئي.

[٦] آگلائي آھيرَ، رھن ڪِنجھرَ ڪَنڌيين [انق]
پَکين پيتو تَن جي، گِنھي جامُ وزيرَ
لائن آھڪَ عنبيرَ، چِت چِڙيائون آڳھين.

[٥ الف] پاپوڙا پيندين ۾، مٿي مُھائين مُوء [انق]
آن جون ڪاريون ڪکيءَ ھاٺيون، چِچين چِچي بُوء
عطرَ لائين آوءِ، ڪالھ نوازيون قطب چئي.

[٥ ب] ڪِکي ھڏ ۾ ڪاءِ، چِچي ھٿونئي نہ سھي(١) [انق]
وَڏِي نہ وِڪٽِي، آڏيءَ اوڏي ناھ
رکيائين، رنگريز چئي، تَنَ تماچيءَ لاءِ
سمون تنھين جي ساءِ، تو ڪري معاف ميائيون(٢).

[١] پاپوھي پلنگ مير، چارا پسي چامُ [انق]
رھيو تنھن ڪي روح ۾، نوريءَ سندو نام
تڙ تماچي بخشئي، ملاحن مدام
ڪانڌرائو ڳام، ڪافورئو قطب چئي.

---

(1) ق. 'چچي ھٿ نہ چھُي، ککي ھڏ نہ ڪاءِ'. (2) شاھ جي رسالي، سرڪاموڏ د-1، ۾ ھي بيت ھيٺينءَ طرح ڏنل آھي:

چچي ھٿ نہ چھي، ککي ھڏ نہ ڪاءِ
نہ وڏي، نہ وڪٺي، اڏيءَ اوڏي ناہ
سمون تنھن جي ساءِ، تو مياٹيون معاف ڪري.

شاھ جي رسالي ۾ آيل بيت ۾ ھيٺين سٽ (نمبر3) وڌيڪ آھي:

'پاڪ رکيائين پيجرو، ٿن تماچي لاءِ'.

[۷] وَنجهہ ڪوڙيائون وِچَ ۾، چارا تنِ ڏاري [نق]
پَٽر وِڏائـون پَنَّ جـو، سَوارو سـاري
اُن جي(۱) اوتاري، آچي جام تماچي تڪڙو.

[۸] پَڪي لانگوٽين جي، آچي لٿو جام جُلي [ق]
مَنَهن پيبون مَسنَدا، جُهڳَنِ پاسِ جُهلي(۲)
ڪنجُهر سڀَّ ڪُلي، تن اُگهاڙن انعام ڏيو.

[۹] آنْءَ گندرو غريبُ، رهان ڪنجُهَر ڪنڍيين [نق]
توسين جامُ قريبُ، ڏَنُ ڇڏيندو ڏيجَ ۾(۳).

[۱۰] جينْءَ تون مُهاڏو، آهيين چوکو گَنْدَرو [نق]

....

[الف] هوءَ نَتَرَ هوءَ پيڙيون، هوءَ ملاحَن ماڪُ [نق]
تني جي تڙ تماچي آئيو، پلو ٿين پاڪُ
اڪين تي پڻ اڪرو، ڏنـن سمي جام مهاڪُ
سڀ لاٿائين لاڪُ، ڪنجهرَ تان قطب ٿي.

[ب] نَڙا، نَتَرَ، پيڙيون، سُونا جـن جا ساجَ [نق]
ريلن ۾، رنگريز ٿي، رهيا مونهن راجَ
موچارا مڇين جا، ڪيئي رڏين ڪاجَ
آني جا آواجَ، سُونهاٿا سمي جام ڪي.

(۱) اصل. 'آني جي'. (۲) اصل. 'مَنهون منهن مسندا، جهڳن پاس جهلي'. (۳) ن. ' ڏن چڏائيندو ڏيج مان'. شاه جي رسالي، سر ڪاموڏ د-۱، ۾ هيٺيون بيت ڏنل آهي:

تون تماچي تڙ ڌڻي، آءٌ ڪندري غريب
توسين جام قريب، ڪين ڏن چڏائي ڏيج سون.

آنءُ عرض ڇوَنديِ ڄام ڪي، جو مَجيندو ماڻو

ڪَنڌيَ(١) جو ناڻو، ڪونہ گهُرندو ڪڏهين.

[١١] مهنجو مَڃيَ ڪاڄُ، تون ڪايو پانَ پِڪوُن هٿين [ق ن]

سَمان! سُيانْ اُونِئن هٿِين، جهڙوئي تون آڄُ

ڪنجُهرِ راڻيون راڄُ، سڀ سلامي گاندرِين.

[١٢] ماڻهو چوُنِ سڀي، آنءُ آهيڙياڻي آهيان [د]

ٽوريِ جي ٽِرن جا، مون ڪان چڱا سڀي

ڄامَ تماچي جيِ، نظَرَ نوازيِ آهيان(٢).

وائي

[ن] ڏي مَنُ موهئو ڄام

جو سُونهنْ سَيِن(٢) ٻر وِتري گندري

ڏي مَن موهئو ڄام

سَمي سُونهاڻي، محبت هاڻي

مهاڻي مَهَا سُوندَري گندري

ڏي مَن موهئو ڄام

—⁂—

(١) ق. 'ڪنڌيَ'. (٢) روايت حاجي عمر چانڊيو. (٢) اصل. 'سيني'.

Gul Hayat Institute

سرود ڪارائيڙو*

[۱] دِل ۾ دَور مَ ڪاءِ، پيهي سَنجهه سوجهارَ سَرِ(۱) [انق]
آتان ئي، عِنات چئي، آباچِي(۲) ۾ آءِ
چِلُڙِ چنج ۾ پاءِ تون، ڪَرِ ڪُونڌا(۳) سين چاءِ
رکي جنَ اللهُ، وِارُ نه وِنگو تَن جو.

[الف] چِيلُڙ چڏ چِڙي، وانءِ آڏامي آڄ ۾ [انق]
آرسيرو آرِڪ ڪري، جنهن جي بات ٻُري
مانڃ ڪُونڌ، قطب چئي، پاڪيزا پُري
تنهن سَر وانءِ سري، جت هيرو چڻن هنجهڙا!

[ب] ڪيهڙي ڪَمُ ڪَلّ ڪرين، پورا پُلّ مَ ڪاءِ(۴) [انق]
وِئين جو وچائيو، تنهن ڍَهان(۵) پانسُج ڍاءِ
منجهان ڪوڏ، قطب چئي، ڪر ڪُونڌا سين چاءِ
موتي مهراڻاءِ، چڻنو چانگارج هنجهڙا!

* ن. 'سرودڪارائيرو'. ق. 'سرود ڪارايل'. (۱) ن: اصل عبارت: "سنجهه سوچار سرُ". ق. "پيهي هنجهه سوجهار سرُ، دل ۾ دور مَ ڪاءِ". (۲) ق. 'آباچي'. (۳) ن. 'ڪونرا'. ق. 'ڪونران'. (۴) ن. اصل صورتخطي: "ڪيهڙي ڪَمُ ڪَلّ ڪترين پورا پل مڪاءِ". ق. "ڪيهڙي ڪَمُ ڪَلّ ڪئي، پورا پَلّ مَ ڪاءِ". (۵) اصل. 'ڍهڻان'.

Gul Hayat Institute

[٢] جيلاھ ڪُوڙن(٢) منجھ ڪَکور، تيلاھ پونر [انق]
پٽڪن ٻيال سِر'(١)
لَلا تي لالُ ٿئا، منجھان آبَ آتور
اُھڪا نڪن، عنات چئي، اُن چاري چُغَل چور
هَنجهن لتا ھور، پاپوڙي(٣) پير ڌري.

[٣] هَنجهَ هُتي جو حالُ، چلڙ چُنجَ نہ اُگھيي [انق]

[٣/الف] ر.ٔ پاپوڙي پرن جي، ھڙ نہ ڌري پير [انق]
بنا ڪَون، بلال چئي، ٻي ھنجھہ ڪانهي ھير
اونهي گھونهي وچ ۾، سي سُونٽائين سير
تيلاھ هين موير، وڃئو ھت حاضر ٿئي.

[٣/ب] پاپوڙي پرن جي، اُپو پير ڌري [انق]
چوُٽي ڪوڙ، قطب چئي، پاسي ٿئي نہ پَري
مونکي ايءَ معلوم ٿي، جا ھنجھہ ڳالھہ ڪري
سچ ٻڻ تن سري(٤)، اھڙي آيڪ جن جيي.

[٣/الف] ٻگن ايئن نہ ٻجهيو، تہ ڪو سؤنٽو سَر هنجهن [انق]
ڪنگ، ڪانيرا، ڪانٽرا، اوڏانھ ڪين اچن
سدائين، شريف چئي، موتي موڪ چڳن
لائون سي لھن، جني مُنهن مهراڻ ڏي.

[٣/ب] سي ٻگا ڪوھ ٻجهن، جي چوٽو چٽن چيڪ ۾ [انق]
اچو آب لڪئو، ھميشه هَنجهن

(١) ن. 'ڪونرن'. (٢) ن. اصل صورتخطي : پھَور پٽر ڪَن ٻهال سر' (٣) ن. 'پاپونڙي'
(٤) ق. 'تني سچ سَري'.

پَڪين پائي آئيو، سندو جُوءِ جَمالُ
لَلَو تيلاه لالُ، جيلاه آئڙئو اَن عِناتُ چئي.

[۴] هَنجَهه هُتي جي سِڪَ، چلُڙ چُنجَ نہ اُگهيي [انق]
آيو اِج، عِناتُ چئي، پَڪين(۱) لائي پڪَ
تارِ ڏنائين تِڪَ، تانگهي ٿئي نہ طالبُو.

[۵] ڪوڙيين جي ڪائو ٿئي، سمونڊ توءِ نہ سُڪن [انق]
لالُون سي لهن، جنين سودو سَچ سين.

[۶] ڪَري سانگ سَرِين، روهان اُڏائين هَنجهڙا! [انق]

بيوقوفَ، بلال چئي، گهـُونيتا (۲) گهمن.
سي لالون ڪيئن لهن(۳)، جي ڳورا گهو گهيتين جا.

[۴ الف] سر جهجهي جتر جُوءِ، اونهي بحر بلال چئي [انق]
حاصل ٿي هنجهن کي، حال هدايت هوءِ
واصل ٿيي وصال سين، سدا روءِ بروءِ
آمل چڻن اوءِ، پڻون جي پاتار ۾.

[۴ ب] رکي طلب تار جي، چنج موتي مهراڻاء [انق]
وِٽين جو وچائيو، تنهن ڏهان پانچ ڏاڻ
يوسف چئي، ان جاءِ ۾، سر جو ايندء ساءُ
رکي جن الله، تنيان پاريهڙي پاسي ٿئي.

[۶ الف] راهيش سندن روه، هين سر سانگيي آئيا [انق]
چڻن چانگاڙين چيت ۾، انو پهر اوءِ

---

(۱) ق. پکن. (2) اصل: ’گونيتا‘ ”بيوقوف، بلال چئي، گهونتياگهمن“ جي بي روايت هن طرح ملي آهي:
”بي پتا، بلال چئي، منجهان چڪ چڻن“.

اڳئان ڏاڍي ڏڍيو ڏاڍَ ڪي، پائج پير هرَينِ
آدبُ ڪج، عنات چئي، جتي تار ترَينِ
تانِ‌تانِ تانِ مَ مرَينِ، جانِ‌جانِ موتي مَلي(١).

ٻچا تنهن جي ٻاجھہ ۾، ڀڪين چڙيا پوءِ
لَلا ميلن لوءِ، سلامت، شريف چئي.

[٦/ب] هتانُ آڏامي هيتُ، ڇوٽو ڇٽڻ آئيا [انق]
تن ماڻهُو متن، شريف چئي، چارون پهَرَ چيت
جنهن جُوءِ گذارين هنجهڙا، ڀائي ڏاڍي ڏيب م تيتِ
ڀڪي جن ڀرتُ، تيهان پاريهڙي ڀاسي ٿئي.

[٦/ج] ڏاڍي ڏيب سنيائيا، پهَيَر پساتائين [انق]
رازق رکي جن ڪي، سي اچن نہ آتاهين
اِيَ چڙ ڇپتري تن ڪي، جن نظرَ متاهين
جن هيئين هيئاهين، سي ملن سلامت شريف چئي.

[٦/د] راهڪ روءُ سنديس، هيت ڇوٽو ڇٽڻ آئيا [انق]
ڏاڍيءَ ڏيبَ سنيائيا، رازق رکي تن
قلوب منجھہ، قطب چئي، وائي وحدت جن
سي پاريهڙي نہ ٻسن، هميشه هي هنجھڙا.

[٦/ھ] جنهن کي صاحب ستر سونهائيو، سو چئي چت وڏي [انق]
هنجهہ جو منجھہ، پروڙيو، سائين ٻاڻ سڏي
هينئڙو حبيبن سيئن، چڙيائين گڏي
ڏاڍي ڏيبَ آڏي، تنهن کي ڪندا ڪوه قطب چئي.

[٦/و] ونءُ پاريهڙي ٻاسي ٿي، ڏاڍي ڏيبَ ڪٽي [انق]
امان محمدؐ مجيو، متي جنهن متئي
هينئڙو حبيبن جي، ويو واڪ وٽي
چاٽي هيڪ ڏٺي، جو قادر آه قطب چئي.

---

(١) ن. موتي نہ ملين.

Gul Hayat Institute

[۷] ڏيھَرَ ڏُڏيَ ڏاءُ، مَڇُڻ پَڪَ پُسائيين [ن ق]

تُنھِين جو تڙن ۾ تو ماري تڪي ماهُ

اوڏاهين اُڏاءُ، جيڏانہ چڪ نہ چلهو.

[۸] جيڏانه چڪَ نہ چلهو، نَہ ڪوڪڪ نہ سَڪ [ن ق]

چِلڙَ ۾ چُنجَ هَٽِي، جِمَر پُسايين پَڪُ

لُڙ جو لنگهي لَڪَّ، آچو پيءُ عنات چئي.

[۹] چُنجَ ڪيمَر چِڪَ ۾، اوڏو آءَ مَ اِتَ [ن ق]

وانءُ اُڏامي آچ ۾، جت موتين ناه مت

هونگارِج هَنجهن سين، چگي لائي چِت

پَڪِي رک پِرتِ، تِي طالبُو تارِ جو.

[۱۰] جهڙي لات لَئين، تهڙو جي چوٽو چُٽين [ق]

نباهي نِئين، هوند پَڪَ پانهجا پاڻ سين(۱).

وائي — ۱

هِي هنجهہ هت نہ چُٽندو، چُوڻو جو چڪ گاڏئون [ن ق]

تانگهي تَئي نہ طالبُو، پيڻ منجهہ پرندو۔

هي هنجهہ هت نہ چُٽندو

(۱) اصل ۾ هيءُ بيت 'سرود پورب' جي حاشيه تي ڏنل آهي، جتان تپائي هتي رکيو ويو آهي.

Gul Hayat Institute

جيلاھ اِن لَلِ لَلو ھنجھڙو، تيلاھ روھ رسندو (۱)

ھي ھنجھ ھت نہ ڇُٽندو

ٻَچا پھنجا ٻاجھ سين، پَکِي وجي پَسَندو (۲)

ھي ھنجھ ھت نہ ڇُٽندو

ڏاڍِيَ سندي ڏيپ ڪان، ٻلي ان بچندو (۲)

ھي ھنجھ ھت نہ ڇُٽندو

وائي - ۲

جو سَرُ سَرھو سوجھرو، ھَنجھ ھُتيئي ھُونِ [ن ق]

ذاتي ذڪر جبار جو، چِت چيتارئو چُونْ -

ھنجھ ھتيئي ھُونِ

آمَلَ جِتِ آمُونگرا، پائي تِهنْ پونْ (۳)-

ھنجھ ھتيئي ھُونِ

ڇَلهِي ڇِلڙ ڇِڪَ ۾، پھنجا پَکَ نہ ڏونْ(۳)-

ھنجھ ھتيئي ھُونِ

وڃڻو ھدايت ھوءَ ۾، راتو ڏينهان رُونْ(۳)-

ھنجھ ھتيئي ھُونِ.

(۱) ن. ' اِن لَلِ لاءِ لو ھنجھڙو ٻہڻ منجھہ ٻرندو، تيلاھ رُوھ رسندو'. ق. ' ان لل لاءِ لو ھنجھڙو، تيلاھ روھ رسندو'. (۲) آخري ٻئي مصراعون فقط ق ۾ آھن. (۳) آخري ٽيئي مصراعون فقط ق ۾ آھن.

Gul Hayat Institute

اضـــافـــا

[قلمي نسخن ۾ روايتن ڪي اتاري، ڇپائي لاءِ آخري بياض تيار ڪرڻ وقت ڪن 'سرودن' مان ڪي بيت ۾ وايون رهجي ويون ۽ انهي ڪري ڇاپي هيٺ ڪين آيون. اهي جملي رهيل بيت ۽ وايون، 'مختلف سرودن' هيٺ هت اضافي طور ڏنا وڃن ٿا، ۽ اميد ته ڪتاب جي ٻئي ڇاپي وقت متن ۾ موزون جاين تي رکيا ويندا. ن. ب]

سرود ڪنڀات

تهن ويڙ وانگي ڪونه وئو، ميي جُوءِ جيڏاهين [ق]
جيِ ڏوري ڏٺائين(۱)، سي ڪُوهرَ ڪاهوڙين تَڪئا.

سرود سر راڳ

[۱] آئين سُمهو ساٿئا! پَل سُڪاڻ سِر ڏيئي [د]
نڪو ڪپر ٿوڪُن ڪري، نڪا ماڻيَ منجهه مَهي
اتي جا، عِنات چئي، ويا لاڳا سِيب لِهي
جهِن آهي لڄ ڪنئي، اسين آهيون اُن جي آسري(۲).

---

(۱) اصل. 'اوري جي ڏٺائين'. (۲) ميان محمد علي شاه کان پهتل روايت موجب. هيءُ بيت هيٺين ٻن بيتن مان پيدا ٿيو، جي شاه جي رسالي، سر سر راڳ، ۾ ڏنل آهن:

پيڙياتا! پيئي تو نه ڦهنديون ڳالهوڙيون سجيون راتيون سمهين، پر سڪاڻ ڏيئي
صباح سهيئي، پار پڇندءِ خبرون (د - ۲)

سڪانئا ۾ سُمهيو بندر جان پئي، ڪپر ٿوڪن ڪري جه ماڻي منجهه مهي
ايڏو سور سهي، ننڊ نه ڪجي ناکئا! (د - ٥)

[٢] سوداگر سمونڊ جا، لاڄو لال وٺيج [د]
اچا اولا عاج جا، چڱا چٽائيج
سڙه سيئي سقلات جا، ڪوها خوب ڪٽيج
ست سُڪان سَر ڪري، ڇهہ ڇڇهريون آڏيج

[٢/الف] ناڪئا نهاري، محڪم جهَليج مَڪَري [نق]
تاتج تَن تراز جا، سيئي ساري
ڏڄي ڪنج پانهجا، لنگر نهاري
اڪيان سمنڊ منڌ پنڌ تي، تکو تواري
تن کي آگو آڪاري، جن شفيعُ مَتن شريف چئي.

[٢/ب] لنگر ڪنيا ناڪئي، الله آساري [نق]
آمت منڊو ڪارٽي، هليا سفر سنياري
سُودڏيون ڏي سَٽريُون، تن وڻجارن واري
ميون مسافرن کي ڏک م ڏيکاري
آيا اوتاري، اوءِ سلامت شريف چئي.

[٢/ج] نيئي ٻنڌي ٻار، وڻہ سوداگر سنبهي [نق]
گهٽين تورين ڏينهڙين، اچي ڪنڌءِ سارَ
بندر ۾، ٻلال چئي، تنهنجي هڪين آهِ پچارَ
تن ڪڏهن ڪين وساريو، جي او تنهنجا يارَ
ايڏي مٽي آر، تون ڪيئن وتين ويسرو.

[٢/د] ڪو جو وريو واءُ، جنهن پر ڏچن ناڪئا [د]
وَرَتن ونجهہ، ڦٽا ڪيا، اهر تي اونداهہ
ناڪئن نگاهہ، ٿئو گوندر گاڏئون (١).

---

(١) ميان محمد علي شاهہ کان مليل روايت موجب هيءُ بيت ٻلال جو آهي.

Gul Hayat Institute

ٻارهن، تيرهن، پندرهن، سترهن سينگاريجِ
ساري سِٽ، سيّد چئي، پوري پُڄائيجِ
ملاح معلم خبرون، پڇي پروڙيجِ
"وسقٰهم ربهم شراباً طهورا"، پاڻي پاڪ پئيجِ
جِهن ڪي سڪي سيڪو، پرين سو پسيجِ
لڙ ۾ ڪين لُڏيجِ، تہ سُتڙ سامونڊي ٿئين[1].

سرود رامڪلي

[د] هئي هئي اُتهين تا نہ، بينڪ بيراڳين جي
ساز، سڱيون ۽ سرندا، نڪي سامين جا سامان
اُدي ۾، عِناتُ چئي، ڪيرت چڙيائون ڪانہ
هٿا تان سرت سجان، پر ڪهن طعني ڪان
تيرٿ وڻا[2].

سرود مارئي

[ر] مارُو مارِ ۾ سومرا! ماريو مال وٺين[3]

---

(١) ميان محمد علي شاه ڪان پهتل روايت موجب. هي٤ بيت شاه جي رسالي، سر سر راڳ د - ٦، ۾ بہ ڏنل آهي، پر بيت جي معنوي سٽاء مان معلوم ٿئي ٿو تہ غالباً شاه عبداللطيف جو ناهي. رسالي جي ڏنل بيت موجب ٦ ۽ ٧ سٽ هيئين طرح آهي:

ساڍي سٽ، سيد چئي، پوري پڄائيج،
ملا معلم خبرون، پڇي تون پوريج.

(٢) ميان محمد علي شاه ڪان پهتل روايت مطابق. (٣) اصل. 'مارو مال وٺن'.

Gul Hayat Institute

آجائيَ جو عِنات چئي، تون صاحب سڻ سُڻين
پوء بند لاهہ تنين، جيڪي ڪٽين قيد ٽيون(١).

هو پڻ مائٽ منھنجا، آءُ پڻ آھائي [انق]
آڪي اباڻن ڪي، ڪو وڃي واڏائي
ته سڀني ميل نباھيو، جا چارين ۽ چائي
سڀنئين آڻيجاه مارئي، جا ڪِتُن ماڳائي(٢)
ڪُرسي(٣) تنھن، قطب چئي، ملير مٿانئي
سُڀَرَ(٤) سيائي، ايء ڪيي سُرَھيي سومري.

سرود پرڀات

[١] سڳُنڙ ساج ڪٽي، ويا وڃاڻ وھاڳ لئي [انق]
تن ريجھائيو راڇيو، تالون تند ھٽي
ڪُھَتَرَ جنھن ڪسَ ويا، سا پڇيو وڄ پٽي
ويرم نہ ڪر وَلِيَھا! اڃا رات گھٽي
طاماعن تٽي، سپڙ آه شريف چئي.

[٢] مڙي مڱڻھار، آيا رونجھي راء ڏونه [انق]
تنھن نالائق نوازيا، سپڙ چام سردارَ
بادل جيئن، بلال چئي، وسي سڀڪنھن وارَ
پسي پيلھي ڪنڌيون، ٿريا نيڻن تارَ
ڪين جو ڏنن ڏاتار، جيئن ٿيا ڀُر ڀُرين سين.

[٣] وڃي ڏج وھاڳ، صبح سپڙ چام ڪي [انق]
مان تنھنجو سيھر سين، ريجھيي سڀئي راڳ
وريٺي بخت، بلال چئي، پلو ٽٽيئي ڀاڳ
پايئين سو سھاڳ، جو ھوئي ھميشه مڱتا!

[٤] صبح سپڙ چام ڪي، ڪڄ سويرو سوال [انق]

(١) ميان محمد علي شاه ۽ عباس علي شاه کان مليل روايتن مطابق. (٢) ق. 'ڪِتُن سا ڳائي'.
(٣) اصل ائين. (٤) ق. سڀُڙ.

سرود ڏنا سري

مُنهن مناري سامهون، ڏِٺم نوري نيلَ [د]
پِرنِ پاهر منجهہ ٿا، ڪوڙيين جت قَنديلَ
حضرت جي حضور ۾، زاريون ڪن ذليلَ
سيّد پير سبِيلَ، تو پوچ پياري پَهِڻا(١).

وائي — ١

مڳان مهرباني، شيخ بهاؤدين پير پنجابي! [ن]
قائم دين، امين قريشي، ڏسيهون راه رباني -
مڳان مهرباني

ڏيکارج ڏاتار کي، حليمي جو حال
آتان ني اٺ مڪليو ميڙي آڻين مال
لنگهو تيڙو لال، ويندي ڪالهہ قطب چئي.

٥] وڃن ساج سڀين، ڪنجهيون ڪماچا ڪينرا [انق]
مندا! مگڻهار چئي، ڪيرت ڪانہ ڪڍين
رونجهي پاس رهين، تہ لنگها لاڪيٺو ٿيين.

سرود ڏنا سري

سهواڻي شهباز جو، جان ڏيکئوسون ديوان [انق]
جتي وَلين وهڪون، ات خوب بڻثو آستان
ملتان مينبر پير جو، هيٺ چلي مهران
جاني اچن زارتُو، توتي جملو سڀ جهان
پيرَ! پاڙيهي چاڻ، جيئن امين ملامي شريف چئي.

---

(١) ميان محمد علي شاه ڪان ملبل روايت مطابق. هي بيت شاه جي رسالي، سر ڏنا سري د - ١، ۾ بہ موجود آهي.

Gul Hayat Institute

وائي – ۲ *

تون تان منهنجا پير ! متان ڏنگر ڏيلي چڙهين [ر]
ونهيان ونهيل پير، متان ڏنگر ڏيلي چڙهين
تون پير آهين پنجاب جو، اسين سنڌ فقير.
متان ڏنگر ڏيلي چڙهين
رهيو آهين روح ۾، شاهه رڪن سڌير.
متان ڏنگر ڏيلي چڙهين
مدد ڪر مريد جي، دليئون دستگير.
متان ڏنگر ڏيلي چڙهين
عنات جي اولاد جو، پردو رکج پير.
متان ڏنگر ڏيلي چڙهين(۱)

وائي – ۳

عاشقن اسارو، سورائين مخدوم ڏي [ن]
اهل اولادي، تنهن ڪرشادي، محمدزمان پير موچارو.
عاشقن اسارو
نمِ نوراني، پِرَن فرقاني(۲)، سانجهر سنجهه سوارو.
عاشقن اسارو

Gul Hayat Institute

---

*هيءَ وائي 'گلزار غوثيه' ۾ ڏنل آهي. (۱) شاهه جي رسالي، سر ڏناسري د-۱، ۾ هيٺيون بيت ڏنل آهي، جنهن جي پهرين سٽ هن وائيءَ جي ٿلهه سان ملي ٿي:

متان منهنجا پير، ڏنگر ڏيلي چڙهين
اوڻو تون اڪارين، صاحب شيخ سدير
جيلاني جهانگير، هٿ جهلج هانءُ سون.

(۲) اصل ائين.

پَسي پِڙُ پيرَن جو، مهنجي چت لڳو چارو.
عاشق امارو
گودڙيا هن گس تي، شغل ڪن سَوارو.
عاشقن امارو
ويراڳين نہ وِسري، نانگن نيهن نظارو.
عاشقن امارو

سرود آسا

[ق] ورٺو ورقُ وصال جو، آئي ورونهڻ واهَ
اُميدون ارواح، پِيَّ پسَندي پُنيونُ.

سرود ديسي

[ر] سونهين نہ روهين، ٻر ڏسي جر هاريان
ڪيچي ڪالهہ ڪري ويا، منصوبو مونهين
ڏيرن تان ڏاڍ ڪئي، هيٺيءَ سان هونهين
تنگن ۾ تونهين، رس ڪامل شاهہ قطب چئي(۱).

---

(۱) ميان محمد علي شاهہ کان مليل روايت مطابق.

عام روايتي بيت

[نوٽ: قلمي ذخيري توڙي سگهڙن جي عام روايتن مان ڪي بيت شاهہ عنات جي نالي سان مليا آهن، مگر مشڪوڪ آهن. اهي بيت هيٺ ڏنا وڃن ٿا، انهيءَ لاءِ تہ محفوظ رهن. ن- ب]

سرود جهن

آئي آڳ عشق جي، تنهن ۾ پاڻ پچاءِ [ق]
دل منجهہ دونهون دکاءِ، تہ سگهو ملين سڄڻين.

جي هوءِ تاڻين تند ڪي، تہ تون تندُ ۾ تاڻُ [ق]
اکهي ان اهڃاڻ، سالم تند سڄي رهي.

نيهَنَ سُڃاڻي نين. جي، جي وڃان سي وصال [ق]
عيب عاشقن جو، سبب جي سنڀالَ
جنهن هوءِ ٿنا پاڻي حالَ، تہ ويٺي وڃہ تن وسري.

جهرا ڪٿي جهڪوڙنا، پيٺون پروڙنو جن [ق]
تون ڪينءُ اکيان تن، پورا پاسنگ پانئيين.

ڪچو ڪنج ڪيم ڪي، پڪي ڪانهي جاءِ [ق]
نڙت سين وڃاءِ، منهت ماندوءَ ماڙهئين.

مُتا آئي جاڳ، نند نہ ڪجي ايتري
تو جو سائيهہ پانئيو، سو آهي مانجهاندي جو ماڪُ

آئيي شاهه عنات چئي، متان لهين منجهوُن لاڳ
سلطاني سهاڳ، ننڊون ڪندي نه ملي(١).

سرود ڪنڀات

ڪرها! ڪوڙي ول ڪي، چرنا! چڪ م پاءِ [د]
ڏسي ڳاڙها گلڙا، پنهنجو هنيون نه هيراءِ
پاڻ پٽلي ڪر جاءِ، پرين! پرائي پوک ڪان(٢).

آڏو ڪارو آنءِ، ڳاهه ٿورو ڏنئينس. [د]
تربيت جي تيل سان، رڳي راس ڪرئينس.
ٽڙا جيڪي ٽيهر جا، محبت سان مليئينس.
حقيقت جي عشق جو، توبڙو تنگ ڪشئينس.
رڪيب جي رمز جا، ٽيون ٻه پير پائئينس.
پچاڙي پريت جي، وڪڙ ڏيئي وجهئينس.
واڳون جي وحدت جون، هٿيون تون هڏينس
ڏنبچي دوستيءَ جي، رڳي راس ڪرينس.
جنوئي جذب جي، آره آڏي ڏنئينس.
مڪٽارو محبت جو، چُست منجهان چاڙهئينس.
"قل هو الله احد الله الصمد لم يلد ولم يولد ولم
يڪن له ڪفوا احد"، اهو جوهر جڙينس.
آليانڻ ادب جو، وات ڪڙيارو ڪرينس.

---

(١) روايت حاجي عمر چانڊيو. شاهه جي رسالي، سر ڏهر د-٣، ۾ هيءُ بيت هيٺين طرح ڏنل آهن:

متان اچي جاڳ، ننڊ نه ڪجي ايتري
سلطاني سهاڳ، ننڊرون ڪندي نه لهي

ڪين سمهه ڪين جاڳ، ننڊ نه ڪجي ايتري
اي سانجهاڻدي جو ساڳ، جو تو ساٿيه پائيو.

(٢) ميان محمد علي شاهه کان مليل روايت مطابق.

پوءِ ٻہ ھڙين هلندو ڪينڪي، تِهن ٻوڙي ٻهلائينس.
جي آتائي آهينس، تہ اچي سِڏو، عِنات چئي (١).

سرود رامڪلي

جوڳي آهن جوءِ ۾، وڻا نہ ويراڳي [ق]
جندا تو جاڳي، نانڪا ڪين نهارئا.

جوڳي آهن جوءِ ۾، پر نهاريندڙ ناهہ [ق]
جي ستهيسي سَنَ ماهہ، سي ٿاٽي ٿورا ڪاپڙي.

جوڳي آهن جوءِ ۾، جندا نئي جوان [ق]
ڪاهہ تہ لڳيئي ڪانُ، منجهان نانڪن نينهن جو.

جي سزاوار سڪڻ جا، اُهان سي آهين [ق]
ويٺا وڃائين، جهي سناسي سٽين.

---

١. سڳڙ سناسين ڪي، ڪو جو پتهہ پيو [ر]
اندر آديسين، جهي محبت مچ ٿيو
ويراڳين ويو، هَٿڻُ هَٿُ هِنيئين مان*.

٢. هٿڻ هٿ هنيين مان، ويو ويراڳين. [ر]

---

(١) عام روايتن مطابق، سنڌ توڙي ٻهاولپور طرف، ائين چيو وڃي ٿو تہ ڀٽائي صاحب هيٺيون بيت ميين شاهہ عنات ڏانهن چوائي موڪليو، جنهن جي جواب ۾ ميين شاهہ عنات اهو بيت چيو. ڪن راوين جي چوڻ موجب، هيٺيون بيت ميين شاهہ عنات يا ڪنهن ٻئي ڀٽائي صاحب ڏانهن چوائي موڪليو، جنهن جي جواب ۾ مٿيون بيت ڀٽائي صاحب چيو. اهي راوي انهيءَ بيت جي آخري سٽ هن طرح پڙهن ٿا تہ: "ائين ٿي آئيس، تہ هوءَ سڏو شاهہ لطيف چئي": ڀٽائي صاحب طرفان بيت:

ماري ڪنهي مون، هن وهٽ سين وڏا وس ڪئا
ڪاتات ميڪارينس تون، منهنجي مواريءَ سڏو نہ ڏئي.

* هيءُ بيت ۽ هن کان پوءِ ٻيا مڙيئي بيت، جن جي آخر ۾ 'ستارو نشان' ڏنل آهي، سي اسان کي ڀٽ شاهہ تي ڀٽائي صاحب جي هڪ فقير کان مليا. غالباً اهي بيت عنايت فقير چوڏي جا چيل آهن.

Gul Hayat Institute

سدائين صاحب پر، ڪاپڙي ڪنڀن،
گنگا لوپي گودڙيا، جمنا جهر مير ڪن،
آني جا، عنات چئي، ٽاٽا ٽوڪ ٻسجن،
هنگلاجان هلن، وڃن ويراڳي نڪري*.

۰۳ وڃن ويراڳي نڪري، اهي پورب پرواسي [ر]
آني جي اندر ۾، ’ڪروت‘ ۽ ’ڪاسي‘
باس نہ ڪا باسي، ويراڳين وجود جي*.

۰۴ ويراڳين وجود ۾، رهيو آهي رامُ [ر]
اصل آو، عنات چئي، ساراهيئون سبحان
ڪاري لڳو ڪانُ، اديون! آسڻ آن جي*.

۰۵ اديون! آسڻ آن جي، ڦيري ڪانُ لڳن، [ر]
تتي ڏينهن ڏونگر ۾، ٻيري پٽ پئون،
نہ مڙهيون نہ ماڳ ڪيئون، نہ ڏونگر ڏس آئن،
او ڪاپڙي، عنات چئي، پورب ٽا پسجن،
ڏسيون ڏيهہ هٿن، ڪو وڏُ ويراڳين کي*.

۰۶ ڪو وڏُ ويراڳين کي، ويئا سيئي وڏ [ر]
آديسي آني ويا، هُو جي ڏيندڙ ڏڌ
آني ڏانهن، عنات چئي، ڪاهي پنج ڪڌ
هي مڙهيون هي مڌ، ويا لاهوتي لطف سان*.

۰۷ لاهوتي لطف سان، ويا سامي سيئي [ر]
ڪين وسارج ڪاپڙي، ٻئي اِنَ پيهي
راول ريجهائي، ٽي رسيلي رحمان سان*.

۰۸ ويراڳي ويراڳ تي، واڪا ڪيو ورن. [ر]
ڏينهن تتي ڏونگر ۾، آپراٽا اچن.
آني جا، عنات چئي، چيپون پهر چين.
مگر سناسين، آهي پورب پار جو*.

۰۹ سيئي پورب پار جي، تن خبر ڪا ئي ڪري [ر]

تڪيا تاڪي چڏيا، ويراڳين وري
سناسين سَري، هو جا مالها مَنَ جي*.

۰۱۰ هُو جا مالها مَنَ جي، سَري سناسين
آئي جا، عينات چئي، تڪيا تاڪ وڃن
جي پورب ٿا پَسجن، هلو تہ ڏوريون آن کي*. [ر

۰۱۱ هلو تہ ڏوريون آن کي، جي جمنا جُهارين
'نانـي' ۽ 'ناراٿسر' ڪَوِيشتر ڪاهين
لوڪ نہ لَکائين، سَڙن، سَلين ڪينڪي*. [ر]

۰۱۲ سَڙن، سَلين ڪينڪي، وِهسن ويروتار
آئي ويا، عينات چئي، تَنَدُ وڃائي تار
سامِيڙا سَتار، ڳجي ڳنگا ڳڏئا*. [ر]

۰۱۳ ڳجي ڳنگا ڳڏئا، .... [ر]
'ترڪ الدّنيا و اَصل العباده'، اي آئي لاءِ آئي
پِڌن نہ پيائي، هر رنگ سڀ هرنام ٿيو*.

۰۱۴ هر رنگ سڀ هرنام ٿيو، ڳرو ڳوڏڙيا [ر]
پڳت جي ڀڳوان جا، سي سامي سودَڙيا
مَلنگي مولَهِڙيا، راول رَتا رام ڪان*.

۰۱۵ راول رَتا رام ڪان، آديسي آهين [ر]
سي جوڳي جدا پاڻ کي، ٻيراڳي ڀانئين
اوڪي ويل، عينات چئي، آمرت وت آهين
مالها مَلهائين، اَحَدُ عَبدُ عين ٿيا*.

۰۱۶ اَحَدُ عَبدُ عين ٿيا، چارئي پيرت پَڙهن [ر]
پُورا هُئا پنجن سان، ڇَهيون نہ ڇڏيو تن
سارِيو سَتَ صِفاتون، آئين منجهہ آپيتن
نوئين نظر نات تي، ڏهين پيا ڏسجن
حسابي حساب جان، يارهن ياد ڪَنَ
سناسي، سيئد چئي، ٻارهين مانَ پُجهَنَ
اي ٿابت سَبَق جن، آن ۽ امرُ ڏهوري آن جي*.

Gul Hayat Institute

سرود مارئي

[ر] ٻُنيو جهڙلي مارئي، سيڪهو وارو وار
پيئي راتِ پنور جي، سُرليون ھئي سنپار
ٻَڪرَ ٻاٻاٽي ڏيهہَ جا، اُپورا پنج پيار
تيهہ ميخون، تيهہ ڪِين، چيت تيهن جو چار
ساڍيون ڇهہ وبهون چانگ ۾، ساڍُ تيهن جو سار
تہ تهنجو ڪُوهہرُ ڪارو نہ ٿئي، ڪامل! انهيءَ ڪار
سيڪهي ملنديئن، عنات چئي، پهچنديئن پنهوار
ٿيندو جيتہ قرار، جال ملنديئن جيڏيين(١).

سرود پرڀات

[ر] او مگٿا مڻا، جن جي مذ صبح سين
ڪُڪڙي ٻانگي ڪيندرو، وڄائي ونا
تنين جي ٻونا، ڪيرت ڄاڻي ڪونہ ڪو(٢).

[ق] يڪي ڪَن نہ پورھئو، ميرو ڪين ولين
جان تون ڏيندڙ تَن، تان آسَ آساهين نہ لَهي.

سرود ڌناسري

[ر] سلطاني، ملتاني، دلبر جاني! سن هماري بات
ڏينهن ٿيندو هيڪڙو، ٻي مڙياني رات
آئي سون، عنات چئي، ڏاتر وتان ڏات
ان وڻ سندي ذات، ٻاڻي ٿيندي ٻدري(٣).

[ق] تَڪ ۾ رهج تڪجي، تري پاس تريج
پيرن ساڻ ٻُريج، منهن ٻئي مريج تون.

---

(١) ميان امام علي شاھ ۽ ميان بخش علي شاھ کان مليل روايتن مطابق. (٢) ميان محمد علي شاھ ۽ عباس علي شاھ کان مليل روايتن مطابق. (٣) ميان محمد علي شاھ کان ملتل روايت مطابق.

Gul Hayat Institute

ٿيءِ اوڏو، ڪوڙ گوڏو، هتل هنيارئ حبُّ [ق]
هلندا ڏونه محبُّ، تن مهت ملندو ماڙهيئن.

سرود ڪاپاٺي

آٺي اور الله سان، چرخي سان چيتُ لاءِ [ر]
توکان پڇندا پٺوٺين جو، تو ڪيترا سير ڪتياءِ؟
سي سپيرَ ثابت ٿي، تُهنجا ٿي تُرنداءِ
اڳيان سُچي محمّد ڪارٺي، جو عالم سندو آه
اک اشهد چاءِ، ته مسلماني ماٺيئين(۱).

ڪتيم سي چمارَ، ته ڪا تندن مان تاجي ڪريان [ر]
تني سڀئي ڪري ڪدايم، ڇهہ سڀئي ڪٽي سردار
پاٺي آيس پاند ۾، ته ڏه سڀئي ڪٽي ڏاتار
جهنُ وَرَ اهڙا پار، تهنُ جي ڪامڻ ڪاپوکوه ڪري(۱).

ڪتن ۽ ڪتبن، ڊچن داءِ صرافَ جي [ر]
اوسيڙو اسر جو، آهي ڪاپاتين
وره ويچارين، راتو ڏينهان نہ لهي(۲).

ڪتيئي ڪين ارٽ ڪي، اها تندُ نہ وڏي توءِ [ر]
توکان اڳيان پوءِ، طنابي پڇندا تڪڙو(۳).

سرود مومل راڻو

سيني سمن ڪاڪ تي، راڻن هميرن [ر]
هتان آيو ڪونہ ڪو، هيتان لک وڃن
ويندي ويچارن، عذر اوڏاهين ڪونہ ڪيو(۳).

Gul Hayat Institute

---

(۱) ميان امام علي شاهہ کان مليل روايت مطابق. (۲) ميان امام علي شاهہ کان مليل روايت مطابق، هڪ ٻي نامعلوم روايت موجب هيءَ بيت ڀٽائي صاحب ڏانهن منسوب آهي. (۳) روايت حاجي عمر چانڊيو. (۳) ميان محمد علي شاهہ ۽ عباس علي شاهہ کان مليل روايتن مطابق.

سرود ديسي

جو ميڙانو سڄڻين، ڏٺي سو واريهين واءُ
وَهين ۽ واٽَ مٿاءَ، هينئڙي آسرَ نه لهي. [ق]

آسرَ لڳي سوريان، آجُ اڳڻ ڪيٽان
ڏونگر ڏينهن لڳان، مان ورُ ڪَن سُپرين. [ق]

ڏونگر جي ڏهڪاءَ جي، نه هئي قافلي ڪي ڪل
ماٺ سلامت لنگهئو، مٿان جوڙ جبل
ڪندو آري ڄام اَچل، جتي ڏَڪي واٽ جبل جي(١). [ر]

ٿئي جي نه هئي، پانئي پاروچن جي
اِن سگ مقابل سئي، سُندين نئي سُئي
هُن تان لَڄ لٿيي، هن جو عاڻ هوت ڏي(١).

سدا سُور نه هُون، گوندر وڃن گذرئو
اوکيَ جا، عيناتُ چئي، پَتهَر ٿورائي پُون
چڱا ايهين چُون، ته دَرُ نه سَنجهي دوس جو(٢).

پاروچا پيا گنڌا، اعزو ڪون تيئو
آمت ڪارڻ اڪرو، روشَنُ رب ڪئو
تينهانُ پوءِ ٿئو، وسيلو وڏڪار ۾(٣).

Gul Hayat Institute

(١) ميان محمد علي شاه ڪان مليل روايت مطابق . (٢) ميان امام علي شاه ڪان مليل روايت مطابق. پير صاحب محمد راشد رحه ('روضي ڌڻي') جي ملفوظات ۾ هيءُ بيت هيئينءَ طرح ذڪل آهي:

سدا سور نه هون، گوندر وڃن گذرئو
اڪيئون، عاقل چئي، پرڪا ڪارڻ پون
چڱا ائين چون، ته در نه منجي دوست جو.

(٣) ميان امام علي شاه ڪان مليل روايت مطابق.

سرود سورٺ

[انق] ميين مگڻهار سٻين، ڪا جا ڳالهہ ڳجهي
ٻاٻين، داٻين، راٺين، آت سوجهي ڪين نہ سمجهي
وِيرَنِي پيا وماسَ ۾، عاقِلَ وِيا اُجهي
هيڪڙي پيچل پجهي، ٻي ڪري خبر ڪنگهار کي (١).

سرود ڪاراڻيڙو

[ق] سندا هنجڻن هئڙا، مٿرُ مٿيٺي هُون.
’ ذالک الکتاب لا ريب فيه‘، آيا اِيءَ هي چُون.
پر اڪرِيُون هُون، جي پسن اِن ڪتاب کي.

[ق] وسريون تن، ڪتابتون، ڏٺو جن ڪتاب
هُوَ الاول والآخر، آهي تن رباب
تڙا سي ڪبابُ، اوءَ هجي ونا هوءَ ۾.

[انق] گسن ۾ مَ گذار، ڪکن ۾ ڪوهُ ڦيرين
وجي وحدت وي ۾، کهونا چڏي ڳهار
حقيقت هنجهن سين، طريقت توار
منجهان شرع شريعت جي، تَنُ تيئان ني تار
مَنُ معرفت سين، آندرُ ڪٺي آجار
هدايت جي هُوءَ ۾، چٽيو تون چانڪار
پاريهڙي ! اِنَ پار، ڪون، وتيني ڪذهين (٢).

---

(١) شاه جي رسالي، سر سورٺ د - ١، ۾ هيءَ بيت هيٺينءَ پڙهڻي سان موجود آهي:
ميين ڪي سپين مڱڻي، ڪا جا ڳالهہ ڳجهي سا ٻائيين ءَ دائيين ٻانهيين، سوجهي تان نہ سُجهي
پٺا وير وماس ۾، عاقل ويا آجهي ڪوڙين جي ڪرير ري، ويٺي مت منجهي
هيڪ پيچل ٻي پجهي، ٻي خبر هٺي ڪنگهار کي.

(٢) شاه جي رسالي، سر ڪارايل د - ١، ۾ هيءَ بيت هيٺينءَ طرح ذنل آهي:
ڪنڌيَ ۾ ڪوه ڪريهين، گسن ۾ مَ گذار. وجي وحدت وي ۾، اگهوتئون چڏي ڳهار.
شريعت جو سَرُ لهي، تن تئان ني تار. حقيقت هنجهن سين، طريقت توار.
منجهان معرفت سين، اندر ڪٺي آجار. هدايت جي هوءَ ۾، چٽو تون چانڪار.
تہ پاريهري اِن پار، ڪونہ ڏسين تون ڪڏهين.

Gul Hayat Institute

مختصر سمجھاڻي ۽ اشارا

(هيٺ ڪارين چورس ڏنگين وارا عدد شاهه عنات جي بيتن (متن) جي نشان آهن ۽ سنهين چورس ڏنگين وارا عدد ٻين شاعرن جي بيتن (حاشيه) جو اهڃاڻ آهن. ن - ب)

سرود ڪلياڻ

- **تفصيل:** هن سرود ۾ جملي 12 بيت 2 وايون شاهه عنات جون، 2 بيت شاهه شريف ۽ 2 بيت شاهه بلال جا آهن.
- **مقصد:** بندي جي ازلي ٻانهپ ۽ ڏڻي تعاليٰ جي بي انت رحمت جو اقرار. نبي صلعم جي عظمت ۽ ساڻن سچي محبت جو اظهار.
- **خاص نڪتا:** ڏڻي تعاليٰ جي بي شمار رحمت واري مضمون کي [2] ۽ [9] بيت ۾ شاهه عنات، ۽ سندس نقش قدم تي شاهه شريف ۽ بلال، بالڪل نئين پيرايي ۾، ۽ نهايت دلنشين مثالن سان ورجايو آهي، جو سنڌي شاعريءَ ۾ پهريون مثال آهي. 'انهي کان ئي وڌيڪ، آءِ پال پلي جا پانئيان وارو مرڪزي خيال پوين شاعرن لاءِ مشعلِ راه بنيو آهي.

فصل - 1:

[1] ڏٺا = ڏٺا وائٺا - پڌرا.

[2] سائرُ = سمنڊ - درياءُ. سائر - لهريون = پاڻي جون جملي لهريون. ريج وڻ = ريج تي اپرندڙ جملي وڻ. پکين پک = ذات پکين جا ڪنبپ. ويڙين ۾ = (ويڙ ج ويڙيون = وڻن ۽ گاه واري سائي جوءِ - چَنِ) چنن ۾. ڪَڪَ = جملي گاهن جا قسم. پرک = پروڙ. پالَ = ٽورا.

[الف/2] اُڀ تارا = آسمان جا جملي تارا. پن وڻان = جملي وڻن جا پن. ڏَر اوپـَڙ = (ڏَر = ڌرتي + اوپڙ = جيڪي ڪي اُپائي) جيڪي ڪجھ زمين ۾ اُپري - جملي نباتات. ڍهـ، ڍرنءَ = سفيد ڪرڪ واريءَ جا ڍڳ ۽ وڏيون ايراضيون. طُومار (ع. ڏِسو دفتر) = ڍيکھ - گهڻائي.

[ب/2] جـه = جيئن.

[3] مٽي = وٽ. ڪاندِ = وڏ گُردائي - حلم - بردباري. پلاٽي. ٻاجھ. بخشش، ڪر ڪِڻ اسان سامهان = آڏو تون اسان سان ٻاجھون ڪر.

[5] گهرون گهڻ - الخ: سندن گهرون گهڻ آهن، پر تنهنجي رحمت ۾ ڪين اُميدون اجان ئي گهڻيون آهن.

[الف/5] جَپُ = بندگي ڪر. مـچـڻ = مِتان. ويسرو = بيخبر. چاڪر = نوڪر- ٻانهو. پلڻ مهينن ڪي - الخ = مهينن ۾ ڪو هڪ ڏهاڙو تون بندگي ته ڪرين (؟). سمانا = مانائتا. سکيا - آسودا.

[ب/5] ڪيم جي ڪلتار - الخ = جي ڪچا ڪم ڪيم، سي ڏسيو ڳوڙها ڳاڙيان.

[6] تنئان = تن ڪان. اوباهو = نجات - ڇوٽڪارو. توه = ٻاجھ. لوح = ازلي ڦرهي.

[7] پهيڙا = پانڌيڙو. هن پار ويندڙ مسافر.

[8] اڳاهون ڪئو = ڏور ڪئو. مَـڱرُ = مچ. دوزخ. ذوق ۾ جنتن = جنتن جي ذوق ۾. محمدين - الخ = محمد صلعم جي پيروڪارن کي وڏائين. گهٽو ڪرين، يا نجات بخشين.

[9] پهرا پون پرين جا = جيڪي پريان آهن، تن جي چوڪي پئي هلي (منڪر نڪير جي، عزرائيل جي، رب جي نظر جي). واري وار = واريءَ جا ڪٽا ۽ جملي وار. سهائي سچ ستار = رب کي سچ وٽي.

وائي: صُور ڏڪاءُ ڏيندو = (ملڪ اسرافيل ڏنب ڦوڪيندو) محشر ٿيندو. اڪيون سچ ڪيندو = سچ لهي نيزي پاند ايندو.

هيءَ وائي، شاهہ جي رسالي، سر سارنگ د -1، ۾ ڏنل آهي، پر آخري نالي واري مصرع اُن ۾ ڪانهي.

فصل - 2:

[1] الست = الست بربڪر (ڏٺي جو روحن کان پڇڻ تہ: ڇا آءٌ اوهان جو ربُ ناهيان). سُـل = [سلڻ ("لاڙ جو محاورو") = سلڻ] ٻڌاءِ - خبر ڏي.

[2] صغير = ننڍا گناه. ڏونگر = جملي جبل ۽ جابلو ملڪ. ريج = جملي درياهن جي پيچ واري زمين. اريج = جملي باراني زمين.

يعني ننڍا ننڍا گناه ڳاٽيڻي کان ٻاهر ڪير، يا هر جاءِ ڪير. ڪوڙن سندا ڪارٽي = ڪوڙيـين (گهٽن) جا ڪر ڪندڙ. ڪٿهين ڪا ڪريج = ڪٿي ڪا ڳلي ڪج. سائينءَ لڳ سجِـيج - الخ = سائينءَ لڳ رحم جي نگاه ڪج.

[4] سهاين (سهائو = چمڪندڙ، روشن) سهائي وارن- روشن ضمير وارن.

وائي: موجن سين [موجو ۽ موجا "ر. موزه"] = جتيءَ سان. جت مپ نہ = جتي جاءِ ڪانهي - پڇڻ پيٽي ڪانهي. پاونگ پير ريائين = رڪيب ۾ پير رکيائين. براق تي سواري ڪيائين.

سرود جمن

- **تفصيل:** هن سرود ۾ جملي 14 بيت ميين شاهہ عنات جا، 10 بيت شاهہ شريف جا، 6 بيت شاهہ بلال جا، ۽ 2 بيت شاهہ قطب جا شامل آهن.
- **مقصد:** سچي سڪ وارن کي سڄڻ جي وصال کان ڪير بہ موڙي نٿو سگهي. سچو عاشق اندر ۾ سڪ سانڍي ۽ عام سان نہ اوري، ۽ پڻ رقيبن کي تظرانداز ڪري، محبت جي واٽ وٺي منزل مقصود کي پهچي. عشق جو بيمار طبيبن جو محتاج ناهي، سندس دوا محبوب جو ديدار آهي. محبت جا متوالا، ڪڙي ۽ قاتل جا هيراڪ آهن. متارا موڪيءَ وٽ محض شراب جي نشي خاطر ايندا هئا ۽ انهيءَ ڪري سپ جو نالو سٽندي ئي ڊپ ۾ ساه ڏنائون.
- **خاص نڪتا:** نينهن کي لڪائڻ ۽ عام سان نہ اورڻ، 'محبت جي بيمارن ۽ ويڄن' توڙي 'مو کي ۽ متارن' جي مضمون کي شاهہ عنات ۽ سندس پٽن پوٽن (شاهہ شريف، شاهہ بلال، ۽ قطب شاهہ) نهايت سهڻي نموني ۾ نباهيو آهي.

Gul Hayat Institute

فصل - 1:

[1] اُپينا = بينا - اُپا. تن جو لک نہ لحظو لنگهئو - الخ: تن جي هڪ گهڙي بہ غفلت ۾ ضايع نہ ٿي، جيتوڻيڪ رقيبن رنڊڪ وڌي. ويروتار = تارئون تار - تمام گهڻو.

[2] اولي اور = پردي يا لڪ ۾ ياد ڪر. وحدت گڏئو وت = اڪيلائي اختيار ڪر، هيڪڙائي سان دل لاءِ.

[الف/2] نڪٽين = اڪيلي. ماڳهين. ٻرو = تپ - بُخار. ميڙائو = ميلاپ - وصل:

[ب/2] توءِ = تہ پڻ. پرو = خبر. چوءِ = چئو.

[ج/2] ڍڪ مَ = ڍڪون يا ڍپيل دانهون نہ ڪر - ڪُٽڪ نہ - ڪِنجهہ نہ.
مشاهدو = ديدار. وصال. سلان = ٻڌايان.

[د/2] سينهن = شينهن. ٻهر پيو = پڌرو ٿيو. سنئون تني جو ڏينهن - الخ = تن جو ڀاڳ سٺائو.

[هـ/2] ملاحظي = ملاحظي ڪان - حجاب ڪان. چوريائي نہ چون = ڀچا تي پڻ نہ ڪڇن. پڌر هڏ نہ پـُون = ڪڏهن بہ ظاهر نہ ٿين. بارُ = بردبادي.

[3] لوري = ڪان - تير. ”جنهن مونکي رت رئاڙيو“ : ٻي روايت (حاجي عمر چانڊيو) ”جنهين رت رئاڙيو“. هي بيت قديم نسخي ن ۾ موجود آهي ۽ پڻ حاجي عمر چانڊيي جي روايت موجب شاهہ عنات جو چيل آهي ۽ انهي ڪري متن ۾ رکيو ويو آهي، حالانڪ هيءُ بيت شاهہ جي رسالي، سر آسا د - 3، ۾ پڻ موجود آهي.

[4] وهڻو = لنگهڻو. گذر. سِڪَ سَيرن ڪي = (دوست ڏانهن وڃڻ وارين) واٽن لاءِ واجهاءِ.

[5] اَڻ چوندن = نہ چوندڙن. چوندن = چوندڙن - چوڻ وارن. پايو مُنهن مُونن ۾ - الخ = گوڏن ۾ منهن ڏري - ڪنڌ هيٺ ڪري. هيءُ بيت شاهہ جي رسالي، سر جمن د - 7، ۾ موجود آهي، پر اُن جي ٻي سٽ هن طرح ڏنل آهي: ”انئي پهر ادب سين، پر اهائي پار“.

[6] ڪوهُ = ڇو. اندر جا = جيڪا تڪليف اندر ۾ آهي. ڏ ڏن = موڳن - اڻڄاڻن.

[الف/ 6] دوسَ = دوست.

[ب/6] دُو روغَنين (ف. دروغ = ڪَوڙا) = ڪُوڙن. جم = جيئن مَ - متان. گهڙي اچن نہ گهٽ = پاڻهي اندر پيهي نہ اچن. گهٽ = لنگهہ. لڪَڻ لٽ = عادتون ڇڏ.

[ج/6] پَر پُڏا (پَرِ = ريت + پُڏا = خراب) = ڪُريتا - بدڪار. مَنَ ڪُڏا = اندر جا ڪوڙا. ڪَهُ ڪَهُ جي ڪرين = جيڪي بڪ بڪ ڪن. ڪلڪل ڪن.
پنڊ = اهي پاڻ. ڊاڙ ڊڙينِ = ڊاڙ هڻن - لاف زني ڪن. دليئون ناهہ ٺاهين.

[7] دارون = دوا - سُتي. ڪارون = جتن - حيلا. ويڄ = طبيب. نارون = نبضون. سيڻ = سڄا (مائٽ) - عزيز، دوست. ڏکندو. = آزار - بيماري. هيءُ بيت ٻنهي قلمي نسخن ۾ ڏنل آهي ۽ انهيءَ ڪري متن ۾ رکيو ويو آهي، حالانڪ هيءُ بيت شاهہ جي رسالي. سر جمن د - 2 - ۾ پڻ موجود آهي.

[الف/7] ڪل = خبر. ڪِرِي = پرهيز ڪي - بيماريءَ جي رک ڪي. پيڙَ = آزار - بيماري. عام روايتن ۾ هن بيت جي معنيٰ ۾ هيٺيون بيت مشهور آهي:

ويڄـن ويـنـي ئـي، دوسـت پيهـي در آئيـو،
ڀڳـو هـانءُ سـڄو ٿيـو، ڳـڃ ڳنڍيـا ڀيئـي،
پيـڙ پيـري پيئـي، اڃـڻ سـاڻ عجيـب جـي.

[ب/7] ويڄڻئون وري =ويڄن کان پوءِ وري. تک تري = ڦڪي، جا ترڻ تي رکي ڦڪجي. ٽپ ٽري = زخم ميٽجي.

[ج/7] عين (ع) = اکيون. ٻچيائون = نظر سڃيائون. رَڄ = ڍؤ. پَـهائـيـو = 1. (گهاءَ تي) پهو رکيو. زخم جو علاج ڪيو. 2. پاه ڏنو (اُنن کي گر کان پاه ڏيڻ) - مرهم ڏنو.

[د/7] تنهن ڪر تون ڄاڻي = اي دوست! تنهنجي خبر توکي ئي آهي. جا نہ آڇجي عام کي = جيڪا عام ماڻهن وٽ پڌري نہ ڪجي.

[8] ٻي روايت: ”تن کي ڏکندو ڏور ٿئي“ يعني تن کان پيڙ پري ٿئي.

فصل - 2:

[1] سکر = ڇڳي. ٻڪ = پيالي جي پڇاڙيءَ وارو ڍُڪ. نانهہ = نيستي - نابودي (’هستي‘ جو ضد). تِـڪَ = ڳيت.

[2] هيءُ بيت شاه جي رسالي، سرود جمن د - 4، ۾ موجود آهي، ۽ جيئن تہ هيءُ بيت شاه عنات جي رسالي جي قلمي نسخن ۾ ڏنل نہ آهي ۽ صرف راوين وٽان مليو آهي، انهيءَ ڪري غالباً شاه عنات جو چيل نہ آهي.

[الف/2] ڏيکاريو ڏيو = 1. تجلو ڏيکاريو. 2. راه روشن ڪئي. کيو = نشي ۾ مخمور ٿيو. پر ڪئو پيو = پري پيو.

[ب/2] وِهسيا = خوش ٿيا - سرها ٿيا. بازو اُنِ بلال ڇئي - الغ = اُن جي ڇئني عضون (ٻہ هٿ ۽ ٻہ پير) جا ڦـٽ ڇکن. ’انت اولاڪ‘ = (انت = ڇيهہ + اولاڪ = سڀاري جو وهٽ) آخري حد کي پهچندڙ. مام جا ماهر.

[3] پروڪو = پر سال وارو - گذريل سال جو. پرو = اُهڃاڻ - اشارو. ٻارهي ماه = ٻارهين مهيني - سال کان پوءِ: (’متارا‘ ٻارهن مهينن بعد ’موکي‘ وٽ آيا هئا، ان واقعي ڏانهن اشارو - يعني موکي متارن کي ٻڌايو تہ اهو شراب جو اوهان ٻارهن مهينا اڳ پيتو، تنهن ۾ نانگ جو زهر گڏيل هو.) سَـپاٽو = سَپُ وارو. سَرو = شراب. ڳالهاءُ هونِ ڳرو = هڪل حشمت وارا مڙس هئا.

[الف/3] وَنُ وَنُ = رنگ رنگ. وِتَرو = وڌيڪ.

[ب/3] ٻني = شراب ڇڪائڻ جي ڪوري. شاه جي رسالي، سر جمن د -4، ۾ هن بيت جي آخري سٽ هن طرح ڏنل آهي: ”سرها سر ڏيو، ڇکن سرڪ سيد ڇئي“.

[ج/3] اُپَـٽ =کول. مَنڌ = شراب. وٽي ڪٽي وٽ = پيالو ڪٽي ورهاءِ.

[د/3] دو - آستو = دو. آشتو = ٻہ پيرا باه ڏنل يا ڇڪايل شراب. وٽڪ = رنگ. کين - الغ: 1. کَـين خمار ٿيو = انهن کي نشو ٿيو. 2. کين خُمار ٿيو = مستن تي نشو چڙهيو.

[4] ڳرِي = وٽ. پرسان. هيءُ بيت امام علي شاه کان پهتل روايت مطابق شاه عنات جو آهي. شاه جي رسالي، سر جمن د -4، ۾ هيءُ بيت هڪ وڌيڪ سٽ سان هيٺينءَ طور موجود آهي ۽ انهيءَ ڪري خاطريءَ سان چئي نٿو سگهجي تہ شاه عنات جو ئي چيل آهي:

هٿ ڪنيو سڏ ڪري، مو ڪي ماءُ ڳري
نہ ڪنهن ماريا جنگ ۾، نہ ڪنهن سور ڀري
اوري هئا تہ آئيا، جيڪس وٺا پري
هاڻ روئان ڪيئن ڪري، مادر متارن ڪي.

[5] ۽ [6] هي ٻئي بيت شاهہ جي رسالي، سرجمن د - 9، ۾ موجود آهن. ۽ جيئن تہ اهي بيت راوين وٽان مليا آهن ۽ شاهہ عنات جي رسالي جي ٻنهي قلمي نسخن ۾ موجود نہ آهن، انهي ڪري غالباً شاهہ عنات جا نہ آهن.

سرود ڪنيات

● **تفصيل:** هن سرود ۾ ميين شاهہ عنات جا 35 بيت ۽ هڪ وائي، شاهہ شريف جا 10 بيت، شاهہ بلال جا 4 بيت، شاهہ قطب جا 26 بيت، رنگريز جو 1 بيت ۽ 2 بيت بنا نالي شامل آهن.

● **مقصد:** 1. سجڻ جي سونهن سچ، چنڊ ۽ تارن کان ڪثر آهي: "ڪئين قنديل اڳري، پيشاني پرين". 2. حق جي محبت دائم قائم آهي ۽ مجازي محبت عارضي آهي. جواني جو ڪنواٽ اڻ جهل ۽ اٿاسو آهي هو ڪوڙيون ۽ ڪڙيون وليون پسي هرکي ٿو ۽ اکن ۾ لاٽن ۾ وات جهي ٿو، پر چندن کان مُنهن موڙي ٿو ۽ ان کي چباڙي چوپا ڪري ٿو. هن نئين نيش کي نير وجهي قابو ڪرڻ ضروري آهي. 3. اي ڪرها! حقيقي محبوب جي طلب رک ۽ ان ڏانهن وک وڌاءِ. لاڪيٽي ڪنواٽ جو پنڌ پرين ڏانهن ٿئي آهي. اي ميا! وک وڌندي پاءِ تہ "ڏکيءِ ملون ڍول کي".

● **خاص نڪتا:** 'اڻ جهل ڪنواٽ کي سنگهرون ۽ سيٽ، پئيندي ۽ نير پائي سوگهو ڪرڻ' واري مضمون کي ميين شاهہ عنات توڙي سندس پٽ ۽ پوٽن (شاهہ شريف، بلال شاهہ ۽ قطب شاهہ) نهايت موثر لفظن ۽ دلپذير مثالن سان ورجايو آهي.

فصل - 1:

[1] تارا = اکين جا تارا. اوتارا = ماڳ ۽ منزلون. وَنِيُون = اکيون.

[2] چوڏهن ڏائِي چوڏهيون - الخ = توٽي هي چنڊ سيني تارن سان گڏجي ڪڻ چوڏهن چوڏهيون بنائي. پُونِہَ = پونم - چوڏهين جو چنڊ. پاٽ = روش - مهاندا.

[الف/2] اُپِيِنَ = آسمانن ۾ - مڙني آسمانن جو. پونيِن = سيني زمينن جو. اوجَلو = سهائو - روشني. جوئِي (جوئڻ > جوهِڻ = نظر ڪري نهارڻ) = ڏسي. پِرتِّي = زمين. وِٺِي = پوي. هوئي = ٿئي. چوئي = چوي.

[ب/2] سُهاءَ = سوجهرو. اُهاءَ = تجلو. ڪَرَ = رقيب. مُلاءَ = وٽان. سُٽيهُون = اسان پڌون - اسان کي پڌڻ ۾ اچي.

[ج/2] سَهيٽو = 1. سهائي وارو 2. سونهون 3. سک وارو - محبت وارو. وٽڪ = چمڪاٽ - تجلي. سجيائون نيڻ = اکيون ڪٽي ڏنائون.

[3] سُکائون = مجتائرن.

[الف/3] اَڏِتَ! = اي سج! هيڪاندي هوئي = وصال وقت.

Gul Hayat Institute

[ب/3] سارهُون = اسين سارِيُون - ياد ڪريون.

[ج/3] پسيا = نظر آيا. ايندا سير = واٽ سان ايندا.

[د/3] چئن ڏسين = چئن ڪُندن - چئني طرفن. "سَهسين اٺارين عالمين اُن کي آهي آڳاهه" = پر محبوب کي تہ ارڙهن هزار مخلوق جي دنيائن جي خبر آهي.

[هہ/3] پارهو = پاريو - پورا ڪريو. اقرار = وعدا.

[4] سانجهي ساتيرا = سانجهيءَ ويل اڀرندڙ ست تارا يعني "ڪَتِّ".

[5] **ڪاند** = صبر - بردباري. تي = تيئن. ڪَلِـي = اڪيلي ويچاري. "ماڻڪ ٻاري مٿئون، جهيٽي پلڪن پاند" = 1. (انتظار ۾) ڇپرن هيٺان (پلڪن پاند) آهستي (جهيٽي) روشن ماڻڪيون (اکيون) کڻي پئي نهاري. 2. پلنگ لڳ آهستي مٿيون روشن ڪري پئي رکي.

[6] اوڻو اُتر سپرين = سڄڻ اُتر (اتر جي ٿڌي واءُ) کان اولو (ڍڪ) آهي.

[6] پوڄ جهلي تو پـِڪ = تو هڪ ذرو هٿ ڪيو آهي. نهاريندي نيئر سين- الخ = 1. نيئر يعني نهيري جي پرسان بيهي نهاريندي رهي آهيان، پر تو منهنجي سڪ ذرو بہ پوري نہ ڪئي آهي. 2. اي چنڊ! تان ڇا پر 'نَـيَـر' (سج) ڏانهن نهاريندي بہ منهنجي ذرو بہ سڪ نہ لٿي آهي.

[9] ڪـڙيا متي ڪنڊَ = روءِ زمين تي نڪري نروار ٿيا- حسن جي تجلي سان روانا ٿيا. جهن مورچي مَـنڊَ = انهيءَ ڪاراڻ جا نشان (جيڪي، اي ...! تو ۾ آهن.)

[الف/9] اٿهون ات ڍائي = ات ملڻ جو انجا... اٿئون.

[ج/9] آڏت = سج. تہ ڪر سپائي - الخ = تہ پوءِ چڻ سپيئي ڪاڄ سَريا.

[د/9] چوڏهين ڪندين = ستن ئي زمينن ۽ ستن ئي آسمانين (؟). چـوڏس چـٽائي = چئني ڏسين تـي روشنائي.

[هہ/9] تارنئون = تارن کان وڌيڪ. پلڪ = نظر جو هڪ لمحو. 2. حسن جي هڪ گهڙي. ماڻڪ ٻرن - الخ = جن جي ابرو جي ڪمان (قوس) هيٺان ڪيئن ماڻڪ پيا چمڪن (= محبوب جي سهڻين اکين جي روشنائي).

[10] لوڏا مونِ = سندن لوڏ.

[الف/10] پل سوج = (پل = اونداهي + سوج = سوز = ساڙڻ) اونداهي کي روشن ڪندڙ. ٻرن آڪاسين اکيون = محبوب جون اکيون آسمانن تـائين روشني ڪن. سندين سهائي - الخ = سندن سونهن جي تجلي اونداهي کي ڍڪي ٿي (روشن ڪري ٿي). سروڄ (= سراج) = روشن ڏٺا. ڪوچ = نظر. چوڪي. سي اڱي - الخ = سي ڏٺي دور ڪيا.

[ب/10] ڪري پاڻ پرين سين - الخ = چنڊ اُڀريو تہ ازخود سڄڻ سان اکيون اٽڪايائين. اپنو عرصات ۾ = آسماني خال ۾ نروار ٿي بيٺو. پوڳي گل پنور = پوئر گل ماٺي. محضر = دستاويز. فتويٰ.

[ج/10] عذبان = منو پرين (؟). پونيون = چوڏهين جا چنڊ.

[11] هيءُ بيت فقط زباني روايت ذريعي مليو آهي، ۽ جيئن تہ شاهه جي رسالي، سر ڪنيات د - 1، ۾ موجود آهي، انهي ڪري غالباً شاهه عنات جو ناهي.

[12] چوڏِس = چئني ڏِسين - چوطرف. هي بيت نسخي **ن** ۾ موجود آهي ۽ سنڌ جي رسالي ۾ پڻ موجود آهي، پر ٻنهي روايتن ۾ قدري فرق آهي.

Gul Hayat Institute

[13] سَياڻِي = صبح جو اُبرڻ وقت واري ڳاڙهاڻ. جـلوو = تجلو. جوت = روشني.
[14] ڪـَتيون = (ڪـَتي ۽ ڪتيون) مشهور نکٽ 'ثريا'. ڪـِپتَ = ڪـٽ ڦٽ - جهيڙو. ڳوڙهـيون = ڳتيل.
[14] اَچُرَ = (اَ = نہ + چُر = چُرندڙ = نہ چرندڙ) هڪ هنڌ قائم. سَاتـيرن سينءِ =(ساتيرا = سنت تارا يعني 'ڪٽ' وارو نکٽ) ڪٽ جي نکٽ وانگر. ڪـسندو = گهندو - خصومت رکندو.

فصل - 2:

[1] چِتَ = من - دل. وِيڻ = ڳالهاءِ - سوال (يعني 'الست بربڪم' وارو سوال). ڪـرَهَ = اي ڪرها!
[2] وِيڙ =وڻن ۽ ولين واري جُوءِ. ڪـِئوءِ وَسُ = طاقت ورتي ائٽي - سگهارو ٿيو آهين.
ريهون = رڙيون. ڪاريندءِ = ڪرائيندءِ.
[3] ڪـَسِئو = ڪشيو - پنڌ ۾ پلاٽيو - پنڌ ۾ ڇڪيو يا ڪاهيو. ڪچو = ننڍو. ڪاه = ڏکهي منزل. ورچي - الخ = واٽ جي پاسن کان گاهہ ڏسي، گوئرو هلڻ جي نہ ڪري. ڪامن (ڪام ۽ ڪامون) = لڪٽن.
[4] آٽاسو = بيپرواه - بيغرضو. تو تُـوهي ۾ ٽاٽو = توکي تُـوهي ۾ ہل يا زور آهي. ٽاڙَ = مـُنهن مٽان سوگهي ہڏل مهار. سرواڻُ = اڳواڻ (قافلي جو). مـَيزلَ = منزل.
[الف/4] ناڪـِي = ناڪيلي. توڏَ = 'اي توڏا!'. ڪـَسِـيندءِ = ڪشيندءِ - ڪاهيندءِ. ڇڏيندءِ نہ ڇـِئو = ڇوهو هلڻ نہ ڏيندءِ.
[ب/4] جايون = جاءِ جا گل (گل ڦل).
[5] سوٽ = پکي پختي وٽ سان. سيٽُ چمڙي جو رَسو. لانچهـون = پـَڌون. سُڏٽـيڪو سيد چئي - الخ = اي ڪرها! اُتي جو ڪيٽ (ہني) هوشيار ڏٽيءِ جو آهي (۽ نڏٽڪو ڪونهي.) ڦيٽ =جـُٽ ڦٽ جو ڳالهاءِ - اوپالو. هُندَ هـِن = هوندين.
[5] ڪـَڙي = (زنجير سان) قابو ڪري. واڳي = واڳ وجهي. ان ميي ريٽي رٽ = انهيءَ زوراور (رٽ) اُٽ مهٽي نست ڪيا.
[6] دو دستيون دوران - الخ = (دو دستيون = ہـِيٽيون - ہٽيون - دُورانَ = مضبوط) جنهن کي ہيٽيون زنجيرون واڳن يا پچاڙين طور پيل آهي، ۽ ہي سيني وٽان پڻ رُڪ جي سنگهر جڪڙيل آهي. مٿي اڪن آڪڙيَ - الخ = وٽاڻ ۾ ہڏو پيو آهي تہ بہ پيو اڪن لاءِ ٽاٽائي. سو هاڙهيو تون هٽ ڏئـين = 1. اهڙي هاڙهياري تي تون هٽ تو رکين (کهل تو ڪرين)! 2. اهڙو هاڙهيارو ڇو نہ تون هٽن سان پاڻ ڏيئي ڇڏين!
[7] نهرا = ('پورا' جو ضد) مضبوط. پـَيڌَ = پئيند - پير واريون ڇموٽيون - مضبوط رسا يا زنجير. آڪڙيو اڪن تي = ڪڙن اَڪن جي ہوٽن تي ڳاٽ ڪنيو. ڏي ليوئي لاہَ = ہڏو پيو آهي تہ بہ پيو واجهائي (لئڻ = ہڏڻ).
[الف/7] ڪـُولَ (= ڪُ +وَل)= خراب ول. وَهيٽو = وَس ۾ - هٽ وَسيڪ. پنهنجي ڪـُرين = (ڪر = پـُري - نسل) پنهنجي اصل نسل ڏانهن موڙينس.
[ب/7] هيٽو هـَٽ وسيڪَ سو - الخ = جيسين هيٽو آهي تيسين هٽ وسيڪ آهي، پر جيڪڏهن ڪائي مـَتو تہ پوءِ مڪر ۽ لُچائي ڪندو. سؤ سـَليمي سوڳـَها = گهٽا سالم وٽيل (مضبوط) ۽ سوگها. ڪرهو ڪين - الخ = (تہ من ہئي طرف واجهائڻ ہدران وٽاڻ تي ہيهي) ڪي ڪجهہ چارو ڪائي. بيهارج

برجاءِ - الخ = ڪيس هڪ جاءِ بيهارج يعني تہ پنهنجي ڏوري ۾ هٽ وسيڪ ڪري بيهارج. جو اجا هن ڪي ڇهڇٽي (ميدان جي آزمائش) ۾ (پيٽ خاطر) ڪاهي وجبو.

[ج/7] سُـوَٽ = مضبوط وٽيل . پوءِ نيٽر ساڻ نٽين = نير پيل اٿس تہ بہ اوڏهين لڙي پوي ٿو. اوباهيوس = دعا سان ڪامياب ڪريوس.

[د/7] ڪُڏاتُورو = بد بنياد - ڪُلڇٽو - بدعادتو. ڏي سائي تي مائي = (سائو ڪرڻ = بدلي ۾ وهڻ مٽائڻ) سوڌي تي مٽي ڇڏ. ايٽِي = هڪ گاهہ جو قسم - خسيس گاهہ. آٽي = لڇي پڇي. اُقراٽي = ڦُندي ڦوڪجي. گيردارُ = نشي واري - ڳهر آٽيندڙ. وِهاٽي = زهر وارو اثر ڪري. اوڏو واڻءُ مَ اُن ڪي = اُن ول جي اوڏو نہ نينس.

[هہ/7] تَرُ ڦِري = لڇي پڇي. ڦِڪِي ڦُلِي جنهن جي = جا ول گندي (ڦڪي ڦلي واري) آهي. ڏسج ڏيهہ ڌٽين جو =1. ملڪ جي مالڪن جي هن تڪي تاب ڪي ڏسج 2. ڏسجاڻءِ! هي ضلعو يا ملڪ زوراور مالڪن جو آهي.

[و/7] رَهہ - واٽ = منزل وارو پنڌ. چِلو (= ف. چلہ) ستن، ڏهن يا چاليهن ڏينهن جي پرهيز - عبادت يا رياضت ۾ پرهيز - رڪُ. قرادين = پورن انجامن تي.

[8] چندن جا چوپا ڪري = چندن ڪي بہ اَڏو ڳابرو ڇباڙي چوپا ڪري ڇڏي. سَـرڪنڊ = چندن - صندل. لِڳارَ = ڀاڙ - ڇِـڪ.

[الف/8] سر ڪنڌٺون - الخ = چندن ڪي ڇڏي اڪ ڦر ڪاٿي. ان ايـڏي سين ڀر - الخ = ايڏي زوراوري سان مڳ ٿيو وينو آهي- اهڙا هاجا ڪيو تہ بہ آڪڙيو وينو آهي.

[ب/8] جباتُ = عمدي مشڪ. آڪڙ وڻ = اڪن جا وڻ. ناڳيل وَلِ = خوشبوءِ دار ناڳر وَلِ.

[ج/8] لنگهڻ = بُـڪَ - فاقو. ڪاءِ = ڪائي. جتاءِ =جتائي - خبردار ڪري - چتائي.

[9] چالَ = شال. موڏُ = موڏو - اٺ. چاريين = آءُ توڪي چاريان. توڏُ = 'اي توڏا!'. تَـرسهـُـون = ترسون - انتظار ڪريون. تان نہ ترسهون تن ڪي = تن لاءِ نہ ترسون (يعني اهڙو تڪو هل جو انهن ڪان اڳ لنگهي هلي پهچون).

[9] پائيين = آءُ توڪي پايان. وجهيين = توڪي وجهان. تُـرنگ = رنگين تارون - مهارن جا ڌاڳا. چاريين = آءُ توڪي چاريان. سارُون =(سارَ ۽ سارون) سنڀالون - يادگيريون. ڪـارُون = منٿـون - دانهـون. هوندي رات = اجا باقي هجي. مڙهون = مڙهون - ڳنڍجون.

[10] ڪَـرهُ = اُٺُ - ڪرهو. ڀـهانُ = ڀن سالن جو يعني ڀہ - سالو ڪنوات).

[11] ڪَـهُ = گهٽو پنڌ - وڏي منزل. هاوانَ = هاواٽا - افواهہ - هَـلَ _ ڏپ ۽ خوف جا). اَهـڪِـي = اوڪي - ڏڪي.

فصل - 3:

[1] ٻٽ = بي اثر - نود، اندر سڙيل - ڪلڇٽو. هورين = آهستي. رُٽَ = رُنل - ڪاوڙيل. وِڏ وٽي = رنـي - ڪاوڙئي.

[الف/2] هيڪاندو ٿيين = هلي گڏجين. ڪاڻ = گهٽتائي - اوڻائي. پهچائجاهون = اسان کي پهچائج. رات هي = اڃان رات ئي هجي (يعني رات وهامي نہ).

[ب/2] جوٽُ = جوڙ - تو جهڙا (پنڌ ۾). خاطر (ع) = دل ڪوٽُ = دغا - بيائي. اپوٽُ = ڪچو - اڻ ڪاهيل. ڪجائين = تڪائين. ڪٽ گام = ڏکي هلٽي.

[3] چرهو = چارو. سرهو = تازو خوشبوءِ وارو. سڦرو = صاف. مانو مَر وهين = شال آهستي نہ هلين. ڪرها ڪر سنداءِ - الخ =اي ميا! تون (اُنن جي) انهيءَ ٻڻ جو آهين جو پلاٽيا تہ منزل رسيا.

[4] ڪوڙيون ڏيئي چوڙ = ڳرو ملھ ڏيئي خريد ڪر ۽ چوڙي اُن جي مهار وٽ.
سٽ = سٽاءُ - سودي جي رٽ. پرين مٽي = سڄڻن ڏانهن.

[5] نيٽ = چرِ جا سيٽ (مضبوط رسا).

[الف/5] سونهي آيو = جاچي آيو. جايون = جاءِ جا گل.

[ب/5] چارُ = چرڻ. اُلڪار = (ترڪي. الغار. ايلغار) موج واري ڪاهہَ.

[6] وهين = وهہ واريون ڪڙيون قاتل وليون.

[الف/6] ڏيين =آءُ توکي ڏيان. آهرَ = (ف. آخور = مال جي ڪاڏي لاءِ کُونر) وقت جو چارو يا ڪاڏو. ڪر ڦلن جي = لوُنگن جي. پلاٽي = ننڍو پلاڻُ. وِهاٽي = وهاٽيءَ رات. گڏجهُون = گڏجون.

[7] ڊسا پايو ڊاک = ڊاک جو جهجهو چارو آهري ۾ آٽيو پاپان. موتن ڳتو مهرو = موتين سان جڙيل منهن جي متان بيهندڙ چارو. لٽڪڻ لوڏيين لاک = گور بند جي هيٺان لاک رتا لٽڪٽا لوڏئين. بر = رڻ ۾. ڊڪي = پرهہ ڦٽيءَ جو سوير. سلهون = ملون.

[8] تيزيين = تيز وهٽن تي. ونڪا = بانڪا - بهادر. سرتا آپ سجان = هڪجيڏا ۽ پاڻ سمجهدار. گهوري تن وجهان = 1. آءُ پاڻ کي متانئن گهوري وجهان 2. "گهوري تن وجان" (؟) = آءُ پاڻ متانئن گهوريان.

[9] سوار سرتا = هڪجيڏا هسوار. چوڏس رين = چوڏهينءُ جي رات. اڻ ڪاهيا ڪيڪان = جڙا جوان گهوڙا. اچن اوءِ - الخ = هو اهڙو تکا اچن جهڙي چڻ چڙهيل ڪمان مان تير ڇٽو. ڪامل ڪنت = سيني وصفين سهٽا ڪانڌ. پيچ پنيءُ = پرهہ ڦٽيءُ.

[الف/9] ذر = ڌرتي - ميدان. اصح عراقي = نج عراقي نسل جا. جوپ = نوجوان - مضبوط. گهلون چت ڪيون = آڏو دشمنن جون فوجون چتايون (يعني انهن ڏي رُخ رکيو). لڳا ٻپرن پاڻ = ٻن پرن (يا پکن) وارا تير لڳا. ڪر ڪجائي آئيا = رقيبن کي چڪچور ڪري آيا.

[ب/9] تهہ ترڪين تيز ڪري = ترڪي تلوارن جي ڦرن (blades) کي تکو ڪري. پلاٽين پهہ ڪئو = پکو ارادو ڪري (اک چنپ ۾) قلعي جي ديوارين تي چڙهائي ڪن ٿا.

[10] ٻائي = ساٿي. هاهر = هونگر.

[10] پونهيءُ ماه = چوڏهينءُ ماه - چوڏهين جي رات.

Gul Hayat Institute

سرود سر راڳ

- **تفصيل:** هن سرود ۾ ميين شاهہ عنات جا 18 بيت ۽ هڪ وائي، شاهہ شريف جا 3 بيت، شاهہ بلال جا 3 بيت، ۽ شاهہ قطب جا 3 بيت، شامل آهن.
- **مقصد:** 1. جيڪي سمنڊ سوجهيندڙ هڪ الله کي مڃي، نبي صلي الله عليہ وآلہ وسلم کي سنڀاري، سفر تي نڪتا، سي منزل مقصود کي رسيا. اي سامونڊي وڻجارا! توڪل جي ٻيڙي تيار ڪري، ان ۾ ادب ۽ اخلاص جو وکر وجهہ تہ پار پهچين. پراڻي ٻيڙي ڇڏي نئين ڪا تيار ڪر ۽ ان ۾ عمدو وکر وجهہ ۽ اڳتي جو اڍو نہ ڪر: آڏو ڪوبہ اهڪ ڪونهي. سچن واپارين، سچا وکر وهايا. اي ڏٽي، تن جون ٻيڙيون پنهنجي ٻاجهہ سان سلامت رکين. هو 'آوي' (جتان انسان اچي ٿو) کان آيا آهن، ۽ هت وڻج وهائي 'جاوي' (جيڏانهن انسان موٽي وڃي ٿو) روانا ٿيندا. 2. جنهن وڻجاريءَ جو ور وڻج خاطر ڏوراهين ڏيهہ ويو آهي، سا سندس سلامت موٽڻ لاءِ فالون پائي ٿي، مڃتائون مڃي ٿي ۽ دعائون گهري ٿي، بندر تي اچي واجهائي ٿي ۽ خبرون پڇي ٿي. ڪيس واڌايون ملن ٿيون تہ سندس ور وڻڻ وارو آهي. اهڙيون وريتيون ورن جي ورڻ جي خوشيءَ ۾ پاڻ سينگارين ٿيون ۽ گهر سنوارين ٿيون. جن جي جهازن تي ڏٽيءَ جي نگاهہ آهي، تن کي ڪو لوڏو ڪونهي. سهاڳڻين جا نيڪ ور خير جو سفر پورو ڪري سلامت وطن وريا آهن ۽ سندن سچائيءَ سببان مٿائن ملڪ ڏٽين بندر جا محصول معاف ڪري ڇڏيا آهن.
- **خاص نڪتا:** شاهہ عنات سامونڊي سوداگرن کي معنوي طور هڪ تہ انهن نيڪ بندن سان تشبيهہ ڏني آهي، جي سچي سِڪ مان حج تي وڃن ٿا، ۽ ٻيو وري هن جهان ۾ آيل انسان سان ڀيٽيو آهي، جنهن کي هت وکر وهائي وڻج خاطر ٻئي ڏيهہ (ٻئي جهان) ڏانهن وڃڻو آهي. شاهہ عنات کان اڳ جي شاعرن وٽ اهي مضمون ۽ معنوي نڪتا ناپيد آهن. هن وريتين جي پنهنجي ورن لاءِ سِڪ کي تفصيل سان بيان ڪيو آهي، ۽ سيلون (پرلڪان) کان پريان جاوي تائين ويندڙ سنڌ جي سوداگرن جو اُهڃاڻ ڏنو آهي. انهن ساڳين مضمونن کي سندس پٽ ۽ پوٽن (شاهہ شريف، بلال شاهہ ۽ قطب شاهہ) پڻ سهڻي پيرايي ۽ تفصيل سان نباهيو آهي.

فصل - 1:

[1] ڏونہ = ڏانهن. جنبڻا = ڌوڪي هليا. سنڀاريائون = ياد ڪيائون. تيلاهن = تڏهن. سٽڙ = سنئين ٽڙ.

[2] قيمت پري ڪوءِ = 1. ڪو ٻيڙو قيمتي وکر سان ڀري 2. ڪو جهاز قيمت ڏيئي ڀاڙي ڪري. اُهارِيين = هاڪاريين (ٻيڙو، غوراب). ڄس = ناموس.

[2] ساز = ساز سامان. مڪرو = ٻيڙو. باز = 1. بازي ڪائڻ - اُٿلي پوڻ 2. موٽ. معلم = معلوم. پوءِ = پوي. جدئان = جدي مان (يعني تہ مڪي ۽ مديني شريف پهچڻ کان اڳ). جس پرائيين = فائدو حاصل ڪرين.

[3] توهہ = توڪل. طراز = (ع. طراد) ٻيڙي. مٿان ڪي من لوڏئين - الخ = ٻين جا وڏا ٻيڙا ڏسي دل نہ لوڏجان. عدنئان = عدن مان. حاج = گهرج - ضرورت. جه = جيڪڏهن. ناڪُون = ناڪئو. جه

Gul Hayat Institute

ناڪون ٿيو نواز - الخ = جيڪڏهن ناڪئي تي نوازش ٿي يا جيڪڏهن ناڪئي نوازش ڪئي تہ مڙيئي شيون هڪ اگهہ ۾ ويندين، يا جيڪي ٻين کي ملندو سو توکي پڻ ملندو.

[5] پچاڙي = لوڏي - چولي. سُڪاڻي = سڪاڻ وارا - ناڪئا!

[6] قرنفل = لونگ. پارچا = ريشمي ڪپڙا. اگر = عود جي خوشبودار ڪاٺي. پتي = پراڻي. ياڙ مَ = ياڙي تي نہ ڪر. سائر سڄي سير = سمنڊ جي تک سڄهي پئي. اُهک = اهنج - مشڪلات. جر جو ڪاري نير = پاڻي ۾ جوکو يا ڊپ ڪونهي.

[7] ڇهو = تکو واءُ جو برسات وقت لڳي - سمنڊ جي تک.

[8] آوي = اهو ماڳ جتان انسان هن فاني دنيا ۾ اچي ٿو. جٿان = جتان. جه سو وڻج ٿيون = 1. سندن سودو سهڻو ٿيو 2. جيئن ٿي سندن سودو پورو ٿيو. جاوي = 1. اهو ماڳ جيڏانهن انسان هن دنيا مان موٽي ٿو 2. جاوي جو ملڪ.

فصل - 2:

[1] تواري = سڏي - اوساري. اُپي مگي اوسهيون = فالون پائي ۽ واڌائي گهري. ڳالهاري = ڳالهائي.

[1] گهر سوريا (مصدر. سورڻُ) گهرن کي ٻهاري ڏني. جر پوڇيا = پاڻيءَ ۾ آکا وڌا. ڪيانتا = خوشيءَ جي خبر آڻيندڙ ڪانگ!

[2] التي سڄ = سج لٿي مهل. جر تڙ = سمنڊ يا درياءَ جي تڙ تي. ڏِئا ٻوهيان (مَصدر. ٻوهڻو) = ٻوهيل اٽي مان ڏيا ٺاهي، اکن سان گڏ پاڻيءَ ۾ ٻوڙيان (پيئائون ڏيان تہ مان اچن).

[3] جر جهاريان = 1. پاڻيءَ جي شيوا ڪريان. 2. پاڻيءَ هٿان پيغام موڪليان. خضر پير = درياءُ جو بادشاه. ولاتن = ڏورانهن ڏيهن. جڳ = زمانا. ڳرهيان = اوريان.

[4] وڃينءَ جي ويهي - الخ = جل پوڄا جي هڪ رسم (سج لٿي مهل ٿالهيءَ ۾ اٽي جا ڏئا ٻاري، اکن سميت، پوتيءَ جي پلؤ سان ڍڪي پاڻيءَ حوالي ڪرڻ). اوسهہ اتي پيئي = فال جي واڌائي ائين ملي. سنگيا نہ سيئي = انهن تي سنگ يا محصول نہ پيو - انهن تي ڏن نہ لڳو. ڪنڌ ڪيڙائو = ڏيهہ ڏورينڌڙ.

[الف/4] ڪين = خوشي ۽ صحت جي واڌائي. ماڻ = تازگي - سرهائي. سونگي = سنگ وٺندڙ - ڏن وٺندڙ. پاڻيٺ = موتي. ڳني = ڳنهي - وٺي.

[ب/4] عميق = اونهو. سنگئو = محصول ڀريندڙ - ڏن ڏريندڙ.

[5] ڪتندي = ڪتيندي (سٽ). ڪال = ڪالهہ. ڇڙي ارٽ مال = چرکي جي تند ڪلي پئي (سڻائو سوڻ ٿيو.)

[الف/5] وٺهرئا = ساوا وڻ. سنپاريم = سوريم - ياد ڪيم (مجتا خاطر). پرئا = مون پيئيا (انهن تي سلام پريم).

[ب/5] بادوان = (ف. بادبان) سڙهہ. مهرو = ٻيڙيءَ جي آڳيل واري تخت تي ڪتل منو. تاڻ = ڇڪ - سڪ. ڪل = دوربيني. چولٽي = 1. ٻيڙي ۾ پنهنجي ور جي لوڏ 2. پنهنجي ٻيڙي جي لوڏ.

[6] سڪاڻي = سڪاڻ وارو - ملاح - ناڪئو. اوڙڪي = ڏسي معلوم ڪري.

[7] پر لڪان = لنڪا (سيلون) جي پريان.

[8] لاڳو = سُنگ - محصول.

Gul Hayat Institute

[8] ڪارو = سمنڊ. ڪيڙيائون = جهاڳي پورو ڪيائون. مِني = منو پاڻي يعني درياءُ. ڪارو ڪيڙيائون - الخ = سمنڊ جهاڳي پورو ڪيائون ۽ هاڻي سنڌن ٻيڙيون اچي مني درياءَ ۾ گهڙيون. ڊويائُون = 1. نظر رکيائون. 2. پهچڻ جو پهہ ڪيائون.

[9] قَندُ = قصر قند(مڪران ۽ ايران جي سرحد تي هڪ تاريخي شهر). جونڪِي ٿا = 1. ذوقي ٿيا = خوش ٿيا. ڏاني = ڏن پريندڙ (ڏيهہ).

[10] ڪيائون تاڪيد ترازئين = ٻيڙين کي تکو ڪاهيائون. هُـر مج = هرمز جو بندر ۽ شهر (ايران جي ڪناري تي).

سرود رامڪلي

- **تفصيل:** هن سرود ۾ جملي 22 بيت ميين شاهہ عنات جا، 2 بيت شاهہ شريف جا، 3 بيت شاهہ بلال جا، 10 بيت شاهہ قطب جا ۽ 1 بيت يوسف جو، شامل آهن.
- **مقصد:** 1. سچن فقيرن جو فاني دنيا سان لاڳاپو ٿلهو آهي. هو حق جي ڳولا ۾ هر جاءِ ڦرن ٿا ۽ سيءُ سياري تن کي تسيا ڏيئي بندگيءَ ۾ مشغول رهن ٿا. طمع کي ترڪ ڪري هنن هڪ ڌڻيءَ سان لنو لاتي آهي. اهڙن درويشن کان شل دم بہ جدائي نہ ٿئي 2. توکي بہ جي سچو فقير ٿيڻو آهي تہ سچو جوڳ ڪماءِ. ريا ڇڏ، توڪل ڪر ۽ پنهنجو پاڻ سڃاڻ.
- **خاص نڪتا:** شاهہ عنات پهريون شاعر آهي، جنهن جوڳين، ڪاپڙين، آديسين، سامين ۽ سناسين کي تفصيل سان ڳايو آهي. 'سيتپري' ۽ 'مهيسري' فرقن جا پهريون دفعو اهڃاڻ ڏنا اٿس، سندن تيرٿن ۽ تڪين مان ڪرناٽڪ، ملبار (ملي واڙ)، ڪوڪن، جڳن ناٿ (جڳناٿ)، رنگاماٽي، 'مهر پُـري' ۽ هنگلاج جو ذڪر ڪيو اٿس، ۽ گورکناٿ ۽ ويرناٿ جهڙن ماهہ جوڳين جا نالا ڪنيا اٿس.

فصل - 1:

[1] سيتپري راميسري جن ڏنو ڪرناٽڪ = ڪرناٽڪ (ڏکڻ هندوستان واري طرف) جي لحاظ سان 1. سيتپري = سيتپور يا سڌپور جا فقير ۽ 2. راميسري = 'جتنگ راميشور' جا فقير. سڌپور (Siddhapur) ۽ جتنگ راميشور (Jatinga Rameswara) ٻئي ميسور جي ضلعي 'چِتل درگ' (Chitaldrug) ۾ قديم آستان آهن ۽ انهن ٻنهي جاين تي راجا اشوڪ طرفان ٻڌ ڌرم جا متا اُڪريل آهن، جي اڄا تائين موجود آهن.

[2] جڳناٿ = جڳن ناٿ مندر، جو اوڀر بنگال (هندوستان) جي پُـري شهر ۾ آهي. رنگاماٽي = يعني رنگامتي جو هن وقت اوڀر پاڪستان ۾ چٽاگانگ جي جابلو اراضي جو مرڪزي شهر آهي، پر اڳوڻو رنگامتي، مرشد آباد ضلعي ۾ هو، جتي ٻڌ جي مندرن جا آثار موجود آهن. چيني سياح 'شوان سانگ' (Huen Tsang) پڻ ان جو ذڪر ڪيو آهي. ڪوڪن = ڏکڻ هندوستان جو هڪ پرڳڻو. ملي وار = ملبار (ڏکڻ هندوستان جو ساحلي پرڳڻو) ڪيڙائو ڪنڊن = ڏيهہ ڏوريندڙ.

[3] پون = (اتر جو ٿڌو) واءُ. پوارا ڪري = سختيءَ سان چوٽ لڳي. سمرٽيون = مالهائون - تسبيحون. وٽ = وٽي. الک = بي مثال موليٰ - ڌڻي.

Gul Hayat Institute

[3] پورو تائين پوءِ = ذري جيترو بہ. لوءِ = وصال وارو اصل ماڳ.

[4] اتر مُٺ = اتر جي ٿڌي هوا لڳڻ. وهسن = خوش ٿين. ولهہ = سخت سيءُ. لانگوٽ بند = لانگوٽ ٻڌندڙ فقير. پون ڏين نہ پٽ = اتر جي واءُ کي پٽي ڪانہ ڏين (پر جوڳ ۾ سامهان ٿي ويهن.)

[5] پٽ = ڪستا. گهرا = گهرن مان. مَهيسري = فقيرن جو هڪ گروه (مهيشوري؟). اُپيَن = بيهن. دور درا = درن ڪان پري. شهرت = پنهنجي مشهوري - ناموس. ورا = 1. چنتا = ڳڻتي 2. پُري = پُٺ (مٺ مائٽ). لنءُ جي سُچي لِڪَ ڙي = ذرو بہ محبت جو ڪٿي سجهين. تن ڳرا = تن وٽان. يا ايهاالذين - الخ= اي ايمان وارا مومنو! ڏٺي ڏانهن ڏيان رکو - بالڪل سچو ڏيان. ڏئائون = چونديائون - پوري طرح قبول ڪيائون. هيءُ بيت شاهہ جي رسالي، سر رامڪلي د - 6، ۾ فقط هيٺين ٽن سٽن سان ڏنل آهي:

پنن ڪين پٽ ڪٽي، گهرن ڪين گهرا
مهيسي مخلوق جي اپين دور درا
پڇن توءِ شرا، جي اندر عدالت ان جي.

[6] ولهون = سخت سيءُ. تپيسر = تپسيا ڪندڙ - جوڳ ڪمائيندڙ. ملا = وٽان.

[الف/6] نڪي لوچن لوءِ = واهڻ نہ ووڙين - ڳوٺ نہ ڳولين.

[ب/6] بري بات - الخ = بڇڙي ڳالهہ کي شينهن مثل سمجهن (۽ ان ڪان ڊڄن).

[7] سرڳ =سرخ - ڳاڙهي مڇ وارا.

[7] راهہ رفيق جي = گروءُ جو گس. ڪارون ڪريان = آزيون ڪريان.

[8] تڪين سين توڙا - الخ = جوڳين کي تڪين (هڪ هنڌ ماڳ مڪان بنائي ويهڻ) سان پوئي ڪانہ.

[9] ڪونرن جينءَ = گلن جيئن.

[10] لڪ نہ آهي لب. = ذري جيتري بہ طمع ڪانهي.

[10] وهہ = پور - اوسيڙو.

[11] اوڳا ليکي عام جي = عام جي ليکي تہ هي ڇريا يا بي خبر آهن. چانپي- مهٽي مکي . چيڙ = چيڙهہ (سٽي ۽ مٽي). ڪٿائون ڳرڻين ڳاڙها وار = وارن جون وٽيل ڇڳون ڳاڙهيون ڪري ڇڏيائون (دز ۽ دونهين سببان).

[12] جوڳي جاڳي لو = جوڳين رات جو جاڳي وسندڙ بستي يا ڳوٺ (لوءِ) کي ڇڏيو.

[13] ترڪ ما شغلاه = دنيا جا ڌنڌا ترڪ ڪيائون. ڪمر بسا = سندرا ٻڌل. با همت فقير. ويڇوٽي = وڇوڙو.

[13] لانگ بند = لانگوٽي ٻڌل. روئي = ڪپاهہ. ڪستين بستين ڪمرين = چيلهن کي ثابوتي سندرا ٻڌل. جال = جهجهيون - گهڻيون. سگن = سولو سوڻ. ڏڙڪ = رليون - گودڙيون. حبان رتائون حال = سڪ سان پنهنجو نينهن اجاريائون. سال = ثابت.

فصل - 2:

[1] 'مهر پُري' = ٻاجهہ جي مڙهي - ڪنهن تڪيي جو نالو. 'وير نات' = وڏي مهاگروءُ جو نالو.

[1] نهاري هون = اسان کي ڏيکاري. ڏي هون = اسان کي ڏئي.

[2] اوڳ = سَماءُ - سانڍ.

[3] پريتڻو = محبوب.

[الف/3] وٽ تون وير وهين = 'وير ناٿ' گرو وٽ پهچين.

[ج/3] دلق = فقيراڻو وڳو. لاڱج ڪير لباس = ڏيکاءُ جو لباس نہ ڪج. ٻاهريون ڪوڙو ڏيک نہ ڪج.

[4] گورک = مهاڳرو 'گورک ناٿ'.

[5] شاهہ جي رسالي، سر رامڪلي د - 9 ۾ هيءُ بيت هيٺينءَ طرح ڏنل آهي:

ناٿ جتهين ننڊ، تت نهارئو جوڳيين ڪي ڪُويساها ڪاپڙي، پُرئا مٽيين پنڊ

هو هن هي هنڊ، تي هونهين ويا هنڱلاج ڏي.

شاهہ عنات جي هن بيت جي جواب ۾ غالباً هيٺيون بيت شاهہ عبداللطيف چيو، جو رسالي ۾ مٿئين بيت کان پوءِ لاڳيتو ڏنل آهي:

ناٿ جتهين ننڊ، تت پڻ نهارئو جوڳين سي سويساها ڪاپڙي، پُرئا پرانهين پنڊ

هوءِ هن هين هنڊ، هُن هنگلاچان هٿ ڪئو (رامڪلي د - 9)

هن بيت کي پيٽيو (6) سان.

[6] نجهرو = تڪيو. مڙهي - ماڳ. جُهار = بندگي. مٽائون = ڏورايائون.

[7] مرڻ آمنا جن = جن مرڻ قبول ڪيو آهي.

[7] جاڙ = جٽ. اُهاڙ = پيرو - گس.

[8] آڪرا = تيار. گهور = نگاه - نظر. ودي = 1. ڏوري. 2. دنيا جا لاڳاپا لاهي.

[الف/8] هوءِ = هونڪار.

[ب/8] ذر = ذرتي. الڪ = بي م... ڏٺي. انهي ڪمال = اهڙيءَ ڪماليت سان.

سرود مارئي

● **تفصيل:** هن سرود ۾ جملي 56 بيت ۽ 3 وايون ميين شاهہ عنات جون، 9 بيت شاهہ شريف جا، 2 بيت شاهہ بلال جا، 25 بيت شاهہ قطب جا، 2 بيت يوسف جا ۽ 1 بيت بنان نالي، شامل آهن.

● **مقصد:** 1. مارئي عمرڪوٽ ۾ بند آهي ۽ چاهي ٿي تہ ڪو قاصد هجي، جو اباڻي پار وڃي. سندس حال جون ڳالهيون ٻڌائي. هو پنهنجي وطن ۽ ويڙهيچن کي ساري ٿي ۽ سندن ماڳ ۽ تڙ، مال ۽ ڦر، ۽ ڏٺ ٿي سندن غاريبي گذر کي سنڀاريندي انهن جا اُهڃاڻ ڏئي ٿي. 2. وري وطن جي وس ياد ڪري ٿي ۽ پلر جي پالوٽ ۽ گاهن جي گلزاري جا اُهڃاڻ ڏئي ٿي ۽ عمر کي ٻاڌائي ٿي تہ هيءَ حڪومت ۽ عيش واري حياتي توکي هميشہ نيبهہ نہ ٿيندي، انهيءَ ڪري عادل ٿي ۽ مونکي آزاد ڪر. 3. عمر راضي ٿي مارئي کي آزاد ڪري ٿو. "عمر اُماڻي، آيو سام سيد چئي،" ۽ مارئي پنهنجي وطن وري پنهنجو گهر سنواري ٿي ۽ خوشيءَ جا ڏينهن گذاري ٿي.

● **خاص نڪتا:** ميين شاهہ عنات صوفياني رنگ ۾ حقيقي تمثيلن جي بدران، سنئون سڌو مارئي کي ڳايو آهي، جا عمرڪوٽ ۾ بند آهي ۽ پنهنجو وطن ساري ٿي. آخرڪار عمر ڪيس سام طور سلامت وطن ڏانهن موٽائي موڪلي ٿو، جتي وڃي هو خُوش گذاري ٿي. ٻيو تہ ميون شاهہ عنات پهريون شاعر

Gul Hayat Institute

آهي، جنهن مارن جي زندگي ۽ ٿر ۾ سندن ماڳن ۽ ترُن ۽ ڳاهن گلزارين ڪي نهايت ئي تفصيل سان بيان ڪيو آهي ۽ سندس ڏنل ڪي ناٽا ۽ اُهڃاڻ هن وقت تائين پنهنجو مٽ پاڻ آهن. سندس پٽ ۽ پوٽن (شاهہ شريف، شاهہ بلال ۽ شاهہ قطب) پڻ سندس پيروي ڪندي، مارن جي رهڻي ڪهڻي کي نهايت ئي تفصيل سان ورجايو آهي. ٿيون تہ ميون شاهہ عنات پهريون ۽ هن وقت تائين اڪيلو شاعر آهي، جنهن مارئيءَ جي سونهن جي تعريف ۾ سچا سارا چار بيت نهايت موثر انداز ۾ چيا آهن، "ڪوٺي ٻانهون ڏي، لوڪان ليکي وڃڙي."

فصل - 1:

[1] ڏہ = ڏيهہ. اپي ڏي = بيٺي ڏئي. پائر = پائر ڏانهن - پائر ۾ (پائر يا پاور، ننگر پارڪر جي پريان ڏکڻ اوڀر طرفان هڪ آباد اراضي). آن پڻ تنهين کي - الخ = آءٌ ان قاصد جي مٽي ۾ دز اکين سان ٻهاريان.

[2] ڪاٽونبا = ٿر جو ڏٽ ميوو (ڪاٽونبن جي ول، جنهن ۾ ٻير جيڏا ڪنمنڙا، ڳاڙها ڪاٽونبا). اٺو پهر = اٺئي پهر. واڇوٽو = هڪ ڏٽ واري ڳاهہ جو نالو. وهاڄ = جيڪي ڪي ميڙي وهائين - وهاٽيءَ جي توڻ - وهائي جو قوت. اَواڄ = آواز.

[3] ڳانجرو = ڪوهہ جي وَرَت (ڍڳهو رسو) جي چوٽيءَ ۾ ٻڌل ڪاني، جنهن ڪي اره جي زور سان ڇڪين. ڪڙين = ڇڪين. تاسياريون = اجايل (ڳايون، ٻڪريون وغيره). ساڳِين = ولر ولر ڪيو واري سان پيارين. تيڻ = 1. ڪوه مان پاڻي ڪڍڻ جو ڪوس ۽ ورت 2. ڪوه مان پاڻي ڪڍڻ جو وارو. ٽاڻين = ڇڪين.

[4] رٻاري = قاصد. اني جو اوني = اٺ وارو جنهن مينهن جي وس جي خبر آندي. تليون = پٽن جي وچ ۾ ڏهرن واريون ترايون. سٽوٽي = آباد ۽ سائي. ڪانا = بند.

[7] هن بيت ۾ مختلف ترُن ۽ ڳوٺن جا نالا ڪنيل آهن، جي مهراڻي، ٿر ۽ ڪپري طرف آهن. انهن مان ڪن جا اُهڃاڻ هي آهن: موکل دہ = ننگر پارڪر طرف. پِساپو = پسائن جو ڳوٺ، جو ويڙهي جهپ لڳ تعلقي ڏيپلي ۾ آهي، مير جهپ = غالباً 'ويڙهي جهپ' جو تعلقي ڏيپلي ۾ آهي، راڇاري = 'راڇهاري' جا عمرڪوٽ تعلقي ۾ مُهراڻي واري اراضي ۾ نهٽي لڳ آهي، رتٽون = غالباً 'رتنهاري' جو 'پالوا' جي اوڀر طرف آهي. ڪُوڻ = ڪُند (پنهنجي ڏيهہ واري ڏس).

[7] ساڏوهيون = چارين (ڪپڙين) جو هڪ قسم. سويائون = لامون ڪپيائون. ڪرڙ اڏيائون = ڏاس جي ڪرڙين جا گهر ٺاهيائون. چڙهي رهيا چوٽئين = پٽن جي چوٽين تي وينا. مڪ = ڪچا پيرون. ڪوڪڙ = سڪل پيرون.

[8] اڳاٽي ڏاڪڙين = وڏين تڪليفن سان. جميان = 1. زمين اندران (اونهن ڪوهن مان) 2. زور سان ڇڪي. سانيڪا = سٺ پرهہ اونها ڪوه. سنجن = ڪوهن تي ورت وارين.

[8] تيڻ تيلياٿون = ڪوس ۽ ورت کي تيل مکيائون. ڪوهہ ڏلهيائون = ننڍڙا ڪوهہ. تن کي مٿان ڪانيون ڏيئي مٽيءَ سان ڍڪيائون (جي وري ٻيءَ مند ۾ اچي کولينداَ. سانگي ماٺو ڳاهہ سانگي اچي ڪنهن جوءِ ۾ رهن ۽ ڪوهہ کٽن، جڏهن اتان لڏين تڏهن اهي ڪوهہ ڏلهي ڇڏين). ڳوسي = ڪوهن مان پاڻي ڪڍڻ وارا - وارو وارينڊڙ - وارو ڪڍائينڊڙ.

[9] هن بيت ۾ وس جا گاه ڄڻيل آهن. ڪـهـ = هڪ قسم جو سنهون گاه. جنهن تي مال ڪير ڪري. ڪُوري = ريشم جهڙي نرم قسم جو گاه. ڍهه مڪٽي = ڍَهن (ڍها = هيٺاهين زمين) جي پرسان چاول مڪٽي گاه. پيريو = وريو - ڦريو. هـُلرو = ويڪرن پنن وارو مليرڙو (جنهن جي پاڇي ٿئي). للرو = للر (جنهن جي پاڇي ٿئي). لنب =سنهڙو ڏگهو گاه. لاٽي = هڪ قسم جو ٻوڙو. جو ذائقي ۾ ڪارو ٿئي (۽ جنهن مان 'ڪار' ٺهي). هنجن = جهولين ۾. ڏامڻ يا ڏامڻ. ڏڪٽي. ڪانو ۽ ڪرٽو مڙيئي گاه آهن. ڪرير = ڪرڙ. سڻ = مشهور ٻوٽو. سيارچ = گاه جو قسم. تاهرٺا = اطمينان سان ويٺا. گهر ڪتيرن ڪير = ڪتي اوڊيندڙ ماين جي گهر واڌائي.

[10] واٽين ڪتن = ڪتا اُٽن. قوت ڪڪائون = گاهن ۾ ٻوٽن مان ڳڏ ڪيل ڏٿ (ٻج، ڦر ۽ پاڄي). پاتائون پٽن = غالباً "پاتائون پٽن" يعني تانون (پٽ = پيالو) ۾ وندبائون. آهراري = استعمال جي لحاظ سان غالباً ڪو گاه (جنهن جو ٻج ڏٿ طور ڪاڌو ۽ رڌو وڃي) جنهن جا ستا ڪري رڪن (شاهه عبداللطيف لفظ 'آراڙي' آندو آهي، جنهن جي معنيٰ ڪو ڪاڌو، جو مارو ماٺو ڪائين). دو پيازا = باصري ٻوڙ. اگر = خوشبوءِ. آس = ڪير ۾ پاٽي ملائي پيڻ لاءِ خاص تيار ڪيل آڇ - ڪچي لسي. اُست = لسي. آڪوري = ڪاڙهي. ڪانا = بند.

[11] اودا = بانڪل ننڍڙا گوندا. گوندا = ڦرن پورڻ لاءِ ننڍا واڙا. تنديا = ڏگها سڱا يا رسا، جن ۾ ويڇوٽين تي ٻڪراها ٺهيل، جي ڦرن جي ڳچين ۾ وجهي، ڦرن جي يڪي قطار ٻڌي ڇڏجي. (تندو، تنديو ۽ تندا، تنديا). نيهيرا = نهيرا (ڪير ولوڙڻ لاءِ ايبون ڪتل ڪائيون). نيٽا = چم جا وٽيل ننڍا رسا، جي ڪير ولوڙڻ لاءِ منڌيءَ ۾ وجهجن). سيٽا = سهٽي سٽاءُ وارا - ساهيٽا. ويٽا = رٽا. ڪيٽا = تڪرار. عڪس = ضد - ڪاوڙ.

[12] ڦرڪرا = وڏا ڦر (ٻڪرين جا، جي چرڻ جهڙا ٿيا هجن پر اجان ڌڻ سان نـه پهرائجن). لار = ننڍڙا ڦر (ڪير پياڪ). ڦوهرا =وڏيرڙا ڦر (جي ڌڻ سان پهرائجن. چيڪٽ = دانهون. چيلانن جي = چيلن جي. تلين =ٻن پٽن جي وچ ۾ 'ڏهر' جي هيٺاهين ترائي واري زمين (تلي ۽ تليون). پوءِ توار = توار (وٽندڙ آواز) پئي پوي. ٻنا = ٻن لارن واريون چڙيون.

[13] نورانيا = اهي وڏا ڦر جن جون اجان پـُـٺيون نـه ڪتريون ويون آهن. پانور = وڏا پٽ ڦر - پانُر ڦر. واهوندي = سياري پوري ٿيڻ تي ڏکڻ ۽ اولهه ڪنڊ واري هوا (بهار جي منڊ جو پهريون اُهڃاڻ). ڦانگن = وٽن ٻوٽن جون ٽاريون (خصوصاً 'ڦوڳ' جون). مڪي ڦور = ٽارين ۾ ساوا پن ٿيا. اٿاها اجهور = گاه جون رڪيل ڇنُـون يا جُويون (جي پاسي تي ٽاري ڇڏجن ۽ جن ۾ مال نـه ڇڏجي)- اٿاوا وِيءِ. هور = ڏپ ڏاءُ.

[14] ٻانهن ويڙهيون = ٻانهن ۾ لاڙيل ڏاس يا ان جون ويڙهيون (جي ڏنار ڪتين). جهٽڪ = توري ويرم ۾ - جهٽ پٽ. اٽڪ = ڳانڊاپو (دل جو).

[15] ڇاڙهيون = ٻڪريون. ويڙهن واهن واڪ = ڇنن ۽ جوين ۾ ڦرن يا مال ڪي ڦيرائين. سوڪڙ = اهي پيرُون جي پاٺي پٽ تي ڇٽن. ڪوڪڙ = سڪل پيرون (جي ڇانوَ ۾ سڪائين. مجر ماڪ = مجر جي ماڪ ساين ڇارين واري ماڪ، جا پيرن چوندڻ وقت منهن کي لڳي).

[15] لما = ڏگها. لاڪيون = لاڪ رتل.

[16] جاڙائو، ڪاھو، وڪاھو، ٻانڊيو ۽ راڻاھو، اھي سڀ ترن جا نالا آھن، جي ڪپري تعلقي ۾ 'اچڙي ٿر' واري اراضي ۾ آھن.

فصل - 2:

[1] ويھن = گھٽيون (ويھہ ۽ ويھون). سيارچ = گاھ جو قسم، جو وس تي موري.

[2] نوٽيون، واحد 'نوڻ' = ٻن پڻن جي وچان اونھي ھيٺاھين - مَڙھي جي نوڻ (جنھن مان مينھن جو پاڻي وھي). رُھيائين = ريليائين - پاڻيءَ سان پلٽيائين. نيجل = نئين جل (؟). پھرئين مينھن جو پاڻي. ٽوپڙا = ننڍڙا تنگ يا چَلھا. موئن = ھيڪار اتارين.

[2] چڙھيون، واحد 'چَڙَھي' = ڪوھ مان پاڻي ڪڍڻ لاءِ چمر جو ٻوڪو - ڪوس. واريا = ڪوھہ ۾ ھيٺ وجھڻ. ڪونيٽ = ھڪ وڻ جو نالو - ڪير. پُوڻ = ڦرٽي - ڪَپي (جنھن جي مٿان ورت جو رسو چڪجي). ات = تمام گھٽو. ڪت = مر (متيءَ) جا سنھڙا ذرا.

[4] پيٽيون = اباڻا ماڳ.

[الف/4] سانيي = وطن جا ساٿي.

[ب/4] ريلن منجھہ = گاھ وارين ساين اراضين ۾ (ريل ۽ ريلون). قراريون = مطمئن. سدا ساٿھ ڪن = سدائين ساٿيھ ۾ رھن (۽ سانگ خاطر لڏ پلاڻ نہ ڪن).

[6] متي ونھيان ويڙ = اھي آسودا، گاھ واري جُوءِ تي ويا.

[7] گامون = گام وارين - وانڍين.

[الف/7] ايل =آڻ - ڪاڻ - ميار.

[8] مارو ماڳ مھر ۾ = اھي مارو جن جا ماڳ مُھراڻي لڳ يا مھڙ واري اوريين ٿر ۾ آھن. زيريون = پيرن واريون ٻيڙيون.

[9] رھندو ئي رھاءِ = نھايت گھڻو سيبائي ٿو. سونا = طعنا - مھڻا.

[10] چيچرا = ڪونيٽ (وڻ) يا ڪنڊي جا ٻور.

[الف/10] ڏاٻر جي ڏارين = جي وڏيون ويڙھيون ڪتين.

[ب/10] ڪيرن ۾ = ڪونيٽ جي وڻن جي ڇانون ۾. ٽاٽيو پائين تُن = ڦاٽل ڪتن جا سوراخ پرين (ڪتو وٽي مٿان ڇڪي ويڙھي پوءِ تن پريندا آھن) جُھريون جھاڳين جھن = اونھيون ڏوريون گولين.

[11] پٽيءَ ڪنيو پرم = سوپياوان جوان زال پلڻ ڪنيو.

[13] ڦريون = وٽن ۽ ٻوٽن جون ڦريون. اوڙ ڦونگيون = ڪنيون جيڪي پيدا ٿيون (؟). پڪو = ڏٽ پڪو. مريڙا = مليرڙا (جن جي ٻاجي ٿئي). ولھارن = ساين ڇنن ۾. ٻارڻ ڪونيٽ ڪن = ڪونيٽ جون ڪانيون رڌ پچاءِ وقت ٻارين (ڪونيٽ جي ڪانين جھڙو ٻيو ٻارڻ ڪونھي، چوندا 'ڪونيٽ جھڙي ٻي سُجر ڪاٺي ڪانھي'). پھون = ٻڪريون. پوچ = سڀ - سراسر.

[13] موڪ = عام جام. ڪوري = گاھ جو قسم.

[14] ھيڪانديون ٿي = گڏجي.

[14] ڏھيون: واحد 'ڏھي' ڏونرو. ڇتايين = 1. دير ڪرين 2. روڪين - رھائين.

[الف/15] مھرو ٻاڻان = مھري جي ڏک جھڙو پانئيان.

[16] ڏارت = سختي - تنگي - ڏڪار.

[الف/16] پالار = ڇيڙن وارا پسيءَ جا ڇڱا - پالوندر.

[ج/16] ڪُهڙيون = ڪوهه جي مٿان ٻيسانگيون ٽوٽيون (جن ۾ پوٽيون پئل، جن جي مٿان ورت وارجي).
آڏو = ننڍي تانگهي ڪڏ، جنهن ۾ ڪوس جو پاڻي وجهجي (جو پوءِ وهي نِڪ ۾ پوي) ۽ ان جا پاسا:
"ڪانڌ مَ ڪهڙ ڪوڙ، مون جهڙ ڏنو آءٌ ۾" (لطيف).

[17] ڪُوڻ ڪهاءِ = ڪنڌ (واري وڄ) چمڪي.

[19] سانجهيءَ سنجن - الخ = سانجهي (رات) جو ڪوهن مان پاڻي ڪڍن ۽ صبح جو چارين (ڪهڙين) ۾ مال چارين ۽ پيرون چوندين.

فصل - 3:

[1] ڏئو = ڏڪار - ڏڪ.

[2] جندين = جندن ۾ (جندا = ڪاٺ جا ڪجاوا جن ۾ دلا رکجن). پالَ = ڳوڻ، رلي يا ڪو بيو ٽپڙ جو اس ڪان جهوپن جي آڏو پال ڪري ٽنگين - گُرڙي.

[3] ڪرڙ = ڏاس جون ڪرڙيون.

[الف/5] سهل سهاڳ = سولو (عيش وارو) سهاڳ.

[6] هن بيت ۾ ماڱن ۽ ترن جا نالا آهن، جن جو هنن سٽن لکڻ وقت پتو نہ پئجي سگهيو آهي.

[7] اوريون تر = مُهراڻي ڪان وني اڳتي مهڙ وارو تر (جنهن ۾ ڪيماڀه، منڙيو، ويرا واه، لوٽيو ۽ ٻيا ننڍڙا واهڻ اچي وڃن ٿا). پريون پارڪر = 'موکي' جي پريان پارڪر شروع ٿئي ٿو. سانيڪا سوري = سٺ پره اونها ڪوهه ڪٽي.

[الف/7] آڏ تري = تر ۽ پارڪر جي وچ وارو ملڪ ('ويرا واه' ڪان هيٺ لهندي 'آڏتري' شروع ٿئي ٿي، جنهن ۾ ڪتيءُ ننڍيون ٻنيون تہ ڪتي سنئون پٽ).

[9] اووٺ = اڻ وس (مينهن نہ وسڻ واري حالت).

[الف/9] ڪوڏ ڪسڻ ڪانيايون = هيج ۽ خوشيءَ مان ڪوهن مان پاڻي ڪڍن. مٿي ڦهڦن = ڪاٺ جي تختن تي (جن تي پير رکي ورت وارجي). ڦڙهري تي. ڦار = پار - آوازي يا اُنهن جي وٺ.

[ب/9] اگوندرا = جهجها. ڪرهيون: واحد 'ڪرهي' = ٻنيءَ ۾ گول چونئري مثل جاءِ (جا ڪايا ۽ ڪانيون ڪوڙي سڻ ۽ ٻُوهه جي ٻوڙن سان ٺاهين، جنهن جي اندر سنگ وغيره رکن، جي مهينن تائين محفوظ رهن). ٻرهيون = نئين وياٽل ٻڪري يا ڳئون جو ٿئين ڏينهن ڪان پوءِ وارو ڪچو گهاٽو کير.

[ج/9] وراڻ = ور ور ڪري مينهن جو وسڻ.

[د/9] ساهيون: واحد 'ساه' = سڀ سونا ڳهه.

[12] ڪرجينون = ڪڙيا (لڏ ٻلاڻ لاءِ).

[12] اونهي تر = گهاٽي تر (اونهي تڙ (؟)= سٺ پرهن وارو اونهو ڪوه).

[17] سڻ ڏيو سر جهوپڙين - الخ = پنهنجي جهوپڙي ڪي سِڻ جي ٻوڙن سان پئي ڍڪي. ڪوٺي ٻانهون ڏي = (گهرجي) ڪُندن ڪان سندس ٻانهون پيون پسجن.

[الف/10] ويو اوهس انبرين = ڪڪرن ۾ وچ جا چمڪاٽ تن جو شعاع بہ جهڪو ٿي ويو.

Gul Hayat Institute

[18] وڄون پسي وماسيون = ڪنوٽيون پڻ ڏسي ويچار ۾ پئجي ويون.

[18] وانجڻ = تڪڻ - جوهڻ - جانچڻ (بري نظر).

وائي: ڪرجاڻ = ڪوٽي - دير.

سرود پرڀات

● **تفصيل:** هن سرود ۾ 26 بيت ۽ 3 وايون ميين شاهہ عنات جون، 5 بيت شاهہ شريف جا، 1 بيت شاهہ بلال جو، 4 بيت قطب شاهہ جا، 1 بيت پيرو جو، 1 بيت اوپايي جو، 1 بيت يوسف جو، ۽ 1 بيت بنان نالي، شامل آهن.

● **مقصد:** 1. ٻيلي ڏٺي، رونجهن جو سردار سپڙ ڄام چوٽاٽي ڏيڻ جو ڏاتار آهي. پر اي مڱڻا! عقل ۽ انڪلون نہ ڪر، عاجز ۽ ابوجهہ ٿي ڪانئس ڏان گهر تہ توکي مالا مال ڪري ڇڏي. جي تون پاڻ کي چارڻ تو چوائين تہ وقت تي ڪيرت ڪر ۽ وهاڳ ڳاءِ. ٻئي ڪنهن در م وڃ، جو تنهنجا سڀ ڪم اتان ئي پورا ٿيندا. 2. اي ڏاتار! آءٌ مسڪين ۽ ڪنگال آهيان، پنهنجي مهر ڪر تہ مانائتو ٿيان.

● **خاص نڪتا:** ميين شاهہ عنات، نہ فقط سپڙ ڄام جي سخا کي ڳايو آهي، پر ان سلسلي ۾ هڪ عام مشهور روايت استعمال ڪئي آهي، جا مختصر طور هن ريت آهي: ٻيا سڀ منگتا ۽ چارڻ، ساز ڪڻي وڃي ڪيرتون ڪندا هئا ۽ سپڙ ڄام کان دهرا دان وٺي ورندا هئا. هڪ پنگلو ۽ رونٽو چـ ٺ، جو ڇنگهن ٻانهن کان معذور هو ۽ جنهن کي پائرن گهران ڪڍي ڇڏيو هو، سو پـ ڻ ڪڏ ـچڙ جي دربار ۾ ويو تہ ان کي پڻ پنهنجي ڪرم ۽ ٻاجهہ سان مالا مال ڪري ڇڏيائين. حـ ڏ ـ ر تند تار وڄائڻ يا ڳائڻ سکيوئي ڪونہ هو ۽ ڪيس ٻيا سگهڙ منگتا ڪڏهن بہ پاڻ سان وٺي ڪين ويندا هئا. هن محتاج لنگهي عرض ڪيو تہ 'پويان نندڙا ڪها اٿم ۽ منهنجي گهر واري لاڳ ٿي گهري'، تہ ويتر ڪيس ڊئي ڇڏيائين.

فصل - 1:

[1] اور = اڇل - پلٽ. پنگرٺا = پنگلا - محتاج.

[1] سو سوار = سو ياد ڪر، ان جي ڪيرت ڪر. ڏٺار = ڏنجهو - ڏوک.

[2] وڄا = علم. عقل - ڄاڻ. گهري = گهرن جي. چندا = چنتا - ڳڻتي - اوسيڙو.

[3] ويلا لهہ وهاڳ جي = وهاڳ (سُر جنهن ۾ ڪيرت ڪجي ۽ ساراهہ ڳائجي) جو وقت سڃاڻ ۽ ساراهہ ڳاءِ.

[5] تريون = گهوڙيون. اوڙڪيو = ڏٺو. ويلهہ = ڏک بک.

[6] ويلون = خيراتون. ولهن = ڪنگالن. ٺاڻ = ٺاڻ (گهوڙن جو)- ٺاڻ وارا گهوڙا. ناڪرو = سردار. ڇانگون = ٽوليون. توءِ نہ تلن = تہ پڻ برابر نہ ٿين.

[9] لول = الول. الولايون - عيش ۽ خوشيون.

[9] پاڻ پٽي (پني؟) = جوان زال (جنهن کي ڪاڏو پيتو گهرجي). ساهہ = سڀ ڪجهہ.

[11] ڪڙماين = ڪڙم وارن - عزيزن مائٽن. پاڻ = محبت جو پائڻ - پال. پتيرا پت = پتين پتين - گهڻا.

[12] لينگو = 1. ڪنگال 2. محتاج 3. خوار. لوءِ بلوءِ = ڳوٺ ڳوٺ ۾ (مشهور تہ سڄو ڪنگال آهي).

Gul Hayat Institute

[13] ساڄ سڌيائي نہ لهي = ساز وڄائڻ جي ڪيس سڌ ئي ڪانهي.

[الف/13] ڏهاءِ = ڏوراهين ڏيهہ مان.

[14] ٻارڻ = منگتو. ريلي = پلٽ ڪري. ڏڏ جيڻ ڏهر رڃائيو = ان محتاج کي ائين سکيو سائو ڪيو، جيئن مينهن وسي 'ڏهر' (ٻن پٽن جي وچ واري زمين کي پاٽيءَ سان پري تازو ڪندو آهي.

[14] سمڱئو = سرفراز ڪيو - خوش ڪيو.

فصل - 2:

[1] آجڪو (ع آذوقہ) = قوت. پرين = راضي ٿين. ويهين ڏين وهاڳ = ڪيئي (مڱتا) ان جي ڪيرت ڪن.

[2] ويڻ وماسج = عرضُ ويچارج.

[2] پيءُ = پرين - سڄڻ.

[3] سپ سرهي ڪير = سپ وڻ پڻ سرها ٿيا.

[4] آزرديون = ڏک واريون. عاجزي واريون. چوٽاٽي = چار چوٽي جو پٽ (چار سپڙ).

[ج/5] ڪرنگيءَ ڪر = (جي نماڻا ءِ) ڪوماڻل رنگ تي آهن. دارين = ٻئي جهان.

[6] سَر = تلاءُ - سخا جو سر چشمو. جُڪي = تنگي.

[8] شاهہ جي رسالي سر پرياتي د - 1 ۾ هيءُ بيت هيٺين پڙهڻيءَ سان ڏنل آهي:

پيو ليٽين لٽ، سچيون راتيون سمهين اتي آذي نہ ڪرين، سپڙ ساڻ سهڻ
رونجهي رات اپٽئا پيتنئون پاٽڻ ميڙي تئان مٽ، چوندي پرئا چارٽين.

[8] پڙپيئي = حاصل ٿئيئي.

[10] شاهہ جي رسالي، سر پرياتي د - 1، ۾ هيٺيون بيت ڏنل آهي:

ڇڏ وڃا جي وائي، ڏڏ تي گهرج ڏان تون سپڙ رات سنيائيا، تازي تو لاٿي
جو چاٽي نہ ڪائي، تنهن سين ٻيلي ڏٽي ٻاجهہ ڪئي.

[11] شاهہ جي رسالي، سر پرياتي د - 1، ۾ هي بيت هيٺين طرح ڏنل آهي:

جاجڪ چاڻن جا، سا پر آنءُ نہ سکيو سيڻ نہ نينم پاڻ سين، سگا جي سياءُ
جي رنجائيين راءُ، تہ پڻ تاري تنهنجي.

[12] هي بيت زباني روايت ذريعي مليو آهي، ۽ غالباً هن ڪان اڳ آيل بيتن [2] ۽ [2] مبني آهي، هڪ جدا طور مستقل بيت سمجهڻ نہ گهرجي.

وائي - 1: شاهہ جي رسالي، سر سهڻي د - 4، ۾ وائي موجود آهي، جنهن ۾ ٻيءُ مصرع هيٺينءَ پڙهڻيءَ سان پهرئين مصرع طور ڏنل آهي:

"الاهي عنات سين نوازيين نماڻا"

وائي - 2: داون = دامن - پلئہ - آسري.

Gul Hayat Institute

سرود ڏناسري

● **تفصيل:** هن سرود ۾ 58 بيت ۽ 11 وايون ميين شاهه عنات جون، 7 بيت ۽ 1 وائي شاهه شريف جي، 13 بيت ۽ 1 وائي شاهه بلال جي، 2 بيت شاهه قطب جا، 1 بيت لاکي جو، 1 بيت لکمير جو، 1 بيت عبدالله جو، 2 بيت قاسم جا، 1 بيت عليم جو، 1 بيت منون جو، 1 بيت راول جو، 2 بيت صمد جا، 1 بيت ڪٽي جو، 2 بيت هوندل شاهه جا، 1 بيت اميد علي جو، 2 بيت يوسف جا، 1 بيت رنگريز جو، ۽ 22 بيت بنان نالي، شامل آهن.

● **مقصد:** ولين ۽ بزرگن سان عقيدت ۽ سندن فضيلت ۽ فيض جي ساراهه.

● **خاص نڪتا:** هن سرود مان ميين شاهه عنات جي صوفي طريقي، مڙني ولين ۽ بزرگن سان سندس دلي محبت ظاهر ٿئي ٿي. شاهه عنات پهريون شاعر آهي، جنهن نهايت ئي تفصيل سان ٻاهرين وڏن ولين توڙي سنڌ جي گهڻن ۾ گهڻن درويشن جو نالو کنيو آهي ۽ کين ساراهيو آهي، ۽ انهيءَ لحاظ سان 'سرود ڏناسري' جي ساراهه واري مضمون جو غالباً باني مباني آهي. سندس پٽ ۽ پوٽن، سندس عقيدتمندن توڙي ٻين شاعرن پڻ سندس پيروي ڪئي ۽ سر 'ڏناسري' جي ساراهه واري مضمون کي عام مقبول بنايو.

فصل - 1:

[1] شيخ جي = حضرت شيخ عبدالقادر جيلاني رحه، قادري طريقي جو باني مباني.

[2] ڍنگر ڍيلي ڇڏئين = اسان کان منهن مٽي ڇڏين.

[3] جهندو پاٽڻي = غالباً سمن جي دور جو بزرگ، جنهن جو قبو ٺٽي کان اتر طرف 'ساموئي' جي قديم بستي لڳ آهي.

[الف/4] پرم = ڍڪ - پردو - اوٽ.

[ج/4] اتر جي اٽي = سياري ۾ اتر جي ڪنب واري سخت ٿڌي هوا. هڻ ڪٽي = هيٽو ۽ هيٺ ڪر - دفعي ڪر.

[ب/6] پڄائيين سر = سر بستي مراد پوري ڪرين.

وائي - 1: تقصيران = گناهه - ڏوهه. اسيران = قيد ۾ پيل - بند ۾ ڦاٿل.

وائي - 3: رڪن = شيخ رڪن الدين (غوث بهاؤالدين جو پوٽو).

فصل - 2:

[ب/1] پرنيان = سونپيان.

[ج/1] ڪڍيهون = اسان کي ڪري.

[ڊ/1] راوي = راوي ندي، جا اڳ ملتان لڳ وهندي هئي. راوي ريل ڪنڌين ۾ = راوي جي ڪناري وارين سائين ۽ آباد اراضين ۾.

[هـ/1] الي جي وائي = ذڪر جي تنوار سان 'يا الله' جو سڏ هڻڻ (ملتان ڏانهن ويندڙ راهه جا پانڌي 'الو پڙهي' چوڪي وارينداد يعني راهه جي پنڌ تي اسرندا، ۽ پوءِ انهيءَ پنڌ ۾ صبح شام الو پڙهندا'، هن طرح جو سڀ پانڌي اتر ڏکڻ تي ٻه صفون ناهي هڪٻئي کي سامهون ٿي ويهندا. پوءِ اول انهيءَ صف وارا جن جو منهن الهندي طرف هوندو، ذڪر جي تنوار سان 'يا الله' جو آواز بلند ڪندا ۽ سڄي طرف

Gul Hayat Institute

(اتر طرف) سلام طور ٿورو رخ ڦيريندا، جواب ۾ وري سامهين صف وارا 'يا الله' جو آواز ذڪر جي توار سان بلند ڪندا ۽ ڪبي طرف (اتر طرف) رخ ڦيريندا. اهڙيءَ طرح يارهن ڀيرا ڪندا ۽ ٻئي صفون جملي ڀاويهہ سڌ 'يا الله' جا تنواريندين. ان کي 'الو پڙهڻ' يا 'الي جي وائي ڪرڻ' چوندا). لڏ ۾ لاڙائي = اي لاڙ جا فقير! همت نہ هار (سنڌ جي جدا جدا پاڱن مان مختلف جماعتون ملتان ڏانهن راهہ جي پنڌ سان روانيون ٿينديون آهن، جن مان هڪڙا، لاڙائي، يا 'لاڙي'، ٻيا ٿر وارا، ٽيا 'ڪاري وارا' وغيره. لاڙائي فقير بدين جي ڏاڪٽي ياڳي ۽ ولاسيي ڪان نڪرندا ۽ اچي شيخ عيسي جي درگاهہ تي گڏبا ۽ اتان جماعتي احرام ٻڌي روانا ٿيندا ۽ اول بڪيرن ۾ پهچندا. اتان روانا ٿي پهرئين منزل شيخ موسي ۽ شاهہ عنات جي درگاهہ تي ڪندا ۽ پوءِ اڳتي منزلون ڪندا ويندا.

[ب/9] واهُند = سکر ضلعي جي موجوده روهڙي ڊويزن ۽ ضلعي رحيم يار خان جي اراضيءَ مان هڪ قديم درياءَ جي ڦٽل پيٽ جو نالو - 'واهند واري راهہ' سان ويندڙ پانڌي ڏهرڪي ۽ احمد پور جي وچ ڏاري 'واهند' ٽپندا.

[د/9] گهڙيا منجهہ گهاري = گهلوءَ جي گهاري (درياءَ جو اڳيون پيٽ) ۾ پير پاتائون.

[هہ/9] گهلو = 'گهلو جو گهارو' يا 'گهلو درياءَ' (اڳئين وقت جو)، جو اُچ جي پريان آهي. ملتاني فقيرن 'راهہ جي پنڌ' بابت جي بيت چيا آهن، تن ۾ گهلو جو خاص ذڪر آهي- مثلاً:

آڏو پنڌ پنجاب جو آڏو اباڙو لنگهائيين لطف سين گهلوءَ جو گهارو

پرين جو پاڙو، مٺي سين نہ منيان.

[ز/9] قاسم چئي = قاسم فقير اوٺو، جو تعلقي ٺٽي الهيار (لڳ ڳاڙهو صدر) جو ويٺل هو. سندس پٽ ميان شفيع محمد 1958ع تائين بڪيرن ۾ رهندڙ هو ۽ سندس عمر 85 ڪن ورهيہ هئي.

[10] پيءُ، پٽ، پوٽو = حضرت بهاؤالدين زڪريا رحہ، سندس فرزند شيخ صدرالدين ۽ سندس پوٽو شيخ رڪن الدين.

[22] تو سانپارا = تنهنجي سامهون - توڏي منهن ڪري.

وائي - 1: نوئي = نوان مريد جي پهريون دفعو پانڌي ٿي ملتان وڃن (هڪ 'ڪُهنا' يعني اڳيان جهونا ۽ ٻيا 'نوئي').

وائي - 2: وهر ودودي = الاهي مدد. ٻاجهہ پري مدد. سوريندن =ياد ڪندڙن.

وائي - 3: سمن صالحن- الخ = آمري هيٺ شيخ بهاؤالدين زڪريا جي چلي جي جاءِ هئي، جنهن جو نشان آمري جي پاڙ ۾ هڪ دري جيترو سوراخ هو، جو تحفة الڪرام جي تصنيف وقت پڻ موجود هو. اُتي ملتان جا فقير اچي گڏ ٿيندا هئا ۽ ميلو ڪندا هئا. آمري = گدامري جو وڻ (جو ٽنڊي جان محمد کان اڌ ميل کن اوڀر طرف پراڻ جي ڦٽل ڊوري تي بيٺل هو، جتي آڳاٽو قبرستان آهي، جو اڄان تائين "آمري وارو مقام سڏجي ٿو". اهو آمري جو وڻ ڪافي آڳاٽي وقت کان اتي بيٺل هو، جنهن جي باري ۾ ڪنهن سگهڙ چيو تہ: "تون ابل سندي آمري، ڪ تون لاکي سندي لال". مين شاهہ عنات آمري جو نالو ملتان جي پانڌيئڙن جي سلسلي ۾ ڪنيو آهي، جنهن مان سمجهجي ٿو تہ 'ٿر واريون جماعتون' انهيءَ آمري وٽ اچي منزل ڪنديون هيون، يا اهي پانڌي آمري وٽ اچي گڏ ٿيندا هئا ۽ اتان راهہ جو احرام ٻڌي، جماعت ٿاهي روانا ٿيندا هئا. سروري = غالباً مخدوم نوح جا مريد (جن جي غلبي سببان ملتان جا مريد دستور موجب آمريءَ هيٺ ميلو نہ ڪري سگهيا، تان جو شيخ بهاؤالدين زڪريا جي

Gul Hayat Institute

اولاد مان شيخ شهرالله سنڌ ۾ آيو ۽ سنڌسَ ڪوشش سان ملتان جي مريدن جو دستوري ميلو وري شروع ٿيو (تحفة الڪرام ص 402). جڪرو نڏو = موجوده ٽنڊي الهيار تعلقي واري اراضي جو مشهور درويش هو، ۽ وفات بعد آمري جي مقام ۾ مدفون ٿيو. ستا پٽ سونهن = اهڙا درويش انهيءَ خاڪ ۾ مدفون آهن.

فصل - 3:

[1] ملونڊي = مرونڊي (اصل ۾ ايران جي مروند، شهر جو). قلندر لال شهباز، شيخ صدرالدين (بن حضرت بهاؤالدين زڪريا) ملتان واري جو همعصر ۽ ساٿس صحبتي هو (تاريخ معصومي).

فصل - 4:

[1] خيردين = شاهہ خيرالدين بن احمد شاهہ، حضرت پيران پير شيخ عبدالقادر جيلاني رحہ جي اولاد مان هو. سنہ 911هہ ۾ بغداد ۾ ڄائو، ۽ 27 - رمضان سنہ 1027هہ ۾ سکر ۾ وفات ڪيائين، جتي سندس روضو آهي.

[2] استاد = شاهہ خيرالدين، جنهن شاهہ عنات جي والد شاهہ نصرالدين کي طريقت جي راهہ ڏيکاري.

[4] نيڪ گڏيس شاهہ نصر دين - الخ = شاهہ نصرالدين وڃي شاهہ خيرالدين سان مليو، جنهن مٿس فيض جي نظر ڪئي. جينءَ پاڇائين پُٺو = جيئن پاڇانا ۽ پوءِ، تيئن عنات جو اولاد ويتر وڌ هوندو.

[5] ترڪش = ٻَٿِي (تيرن رکڻ جي).

وائي. اصل آهي چڪي = فيض جي وند چڪي آهي.

فصل - 5:

[1] ڪوريجو پير = شيخ موسيٰ آهيداڻي، جنهن جو مقبرو ٽنڊي الهيار کان چار ميل کن ڏکڻ طرف آهي. شيخ موسيٰ، روايتن موجب، غوث بهاؤالدين زڪريا ملتاني جو خليفو هو. ڪرنشون = خدمتون. هاجون (حاج > هاج) = ضرورتون.

[2] آهيداڻي پير = شيخ موسيٰ

[الف/2] چوڻن سندا چوٽ = سردارن جا سردار. ڪوڙني سين ڪوٽ = 1. گهٽن ٺي جا پرڇلا. 2. گهٽن پاتين واري هي حويلي (گهر).

[ب/2] قتال =وڏو درويش (اُچ جي مشهور درويش شيخ راڄن قتال جي لقب جي لحاظ سان).

[3] ايل = رنڊڪ. پهيڙا = پانڌي - راهہ جا ساٿي.

[10] جيهون ٿا = جيئون ٿا.

[الف/11] سهند = سونهاپ - لاڳاپو.

[ب/11] نمرا = صحتمند.

[ج/11] ليپٽو لڳن تي = جو لڳن مٿان ليٽيل هو.

[12] سونرئو = ياد ڪيو.

[13] جوءِ هري = رهايش واري جاءِ سائي ۽ آباد.

[الف/13] اجهور = آسائش جي جاءِ.

[هہ/13] ڪتار = قتال - وڏو مجذوب درويش.

Gul Hayat Institute

[14] ساگرو = درياءَ جو ڦاٽ، جو شيخ موسي جي مقام کان اولھ طرفان لاڳيتو وهندو هو. جنهن جي ناليِ پويان پوءِ ساگرو واھ مشهور ٿيو. ولاسيو = تعلقي بدين جو ڏکڻ اپرنديون پاڱو. جنهن ۾ موجوده شهر 'ڪڍڻ' ۽ ٻيا آسپاس وارا ڳوٺ اچي وڃن ٿا.

[ج/14] چوڪنڊي = غالباً شاھ عنات يا سندس والد جي چوڪنڊي (چوڏيواري ۽ مزار) ڏانهن اشارو.

[16] وزير =درويش حاجي جوڳي، جنهن جو لقب 'وزير' هو.

[17] هوتي = غالباً درويش 'مشائخ هوتي' ڏانهن اشارو. جنهن جي مزار ٽنڊي آدم کان ڇهه ميل کن ڏکڻ - اوڀر طرف آهي.

[د/14] رامهور = 'رهمور' جو ڳوٺ، جو موجوده اسٽيشن نبي سر کان ڏيڍ ميل ڏکڻ اولهه طرف آهي.

وائي - 1: اويس قرني = 1. شهر 'قرن' جو مشهور دلي، جو آڳاٽو ٿي گذريو. 2. سنڌ جو ولي 'اويس' جنهن جو مقبرو، موجوده ڪوٽڙي - دادو ريلوي لائين جي ڪبي طرف ٻڌاپور اسٽيشن لڳ آهي. مخدوم پريو = شايد گنجي ٽڪر جي دامن ۾ مدفون مشهور درويش پريو، جنهن جو ذڪر تحفة الڪرام ۾ آهي(؟).
لال لنجار = مخدوم ساهڙ لنجار، جنهن جو مقبرو ڪوٽڙي - دادو ريلوي لائين لڳ اولهه طرف، اسٽيشن انڙپور جي نزديڪ آهي. حيدر شاھ سني = شهر 'سن' لڳ اوڀر طرف مدفون بزرگ حيدر شاھ، جو مخدوم بلاول جو معتقد هو. ابو بڪر = غالباً سيد ابوبڪر، آمري (تعلقي سيوهڻ) جو بزرگ. هارون ولي= غالباً درويش هارون مگريو، جو درويش هوتي جي فرزندن احمد ۽ محمد جو همعصر ۽ هم صحبت هو. لال حسيني = قلندر شهباز سيوهاڻي.

وائي - 2: حضرات ميران = حضرت پيران پير عبدالقادر جيلاني. بهاؤالدين = مخدوم بهاؤالدين زڪريہ ملتاني. صدرالدين = شيخ صدرالدين ملتاني (مخدوم بهاؤالدين زڪريا جو فرزند). هوتي = درويش هوتي بن لاکو، جو 'مشائخ هوتي' جي نالي سان مشهور آهي ۽ ٽنڊي آدم کان ڏکڻ - اوڀر طرف مدفون آهي. لاکو = درويش هوتي جو والد. پلي= درويش پلي، ساگري درياءَ جي ڪنڌيءَ جو بزرگ، جو شيخ هوتي بن لاکي جو همعصر هو. احمد، محمد = شيخ احمد ۽ شيخ محمد، درويش هوتي بن لاکي جا فرزند. ڪرئو = غالباً شيخ ڪرهو پانداري، جو موجوده بدين تعلقي ۾ مدفون آهي. سيد عالي = ميون سيد عالي شيرازي، جو مڪلي (ٺٽي) جي قبرستان ۾ مدفون آهي.
سيد حسين = شاھ مراد، جو مڪلي تي مدفون آهي. پاٽئاٽي = غالباً 'جهندو پاٽڻي' جنهن جو قبو مڪلي جي ٽڪريءَ جي اترئين ڇيڙي وٽ آهي.

وائي (3) حاشيہ ص 114. سهڙ يار..... سميجا = مخدوم ساهڙ لنجار ('لنجار' سمن جو هڪ قبيلو آهي).

Gul Hayat Institute

سرود جيتسري

- **تفصيل:** هن سرود ۾ شاھ عنات جا 6 بيت ۽ 1 وائي آهن.
- **مقصد:** سچي سڄڻ جي سچي محبت، ڪانگل ذريعي ڏانهنس سنيها ۽ سڄڻ جي اچڻ جون واڌايون.
- **خاص نڪتا:** هي سرود پهريون دفعو شاھ عنات جي ڪلام ۾ استعمال ٿيل آهي، ۽ شايد ان وقت جيتسري سر، سنڌ ۾ عام مقبول هو. هندوستاني موسيقي ۾، جيتسري 'پوربي ٺاٺ' جي راڳڻي آهي، جنهن جو وادي سر 'گنڌار' (يا 'ڪرج') آهي.

[1] اڏ = اڏاوتون – نجهرا. هيڪاندن = ويجهن – گڏوگڏ رهندڙن.
[5] موني لمي ڪانگ = ڪانءُ تُوٽيءُ چڙهيو لاتيون ڪري (سٽائو سوڻ سڄڻ جي اچڻ جو).

سرود پورب

● **تفصيل:** هن سرود ۾ 28 بيت ۽ 2 وايون ميين شاهہ عنات جون، 1 بيت شاهہ شريف جو، 3 بيت شاهہ بلال جا، ۽ 2 بيت پيرو جا، شامل آهن.

● **مقصد:** 1. پوربين فقيرن سان پريت ۽ سندن تڪين ۽ تپسيائن جو ذڪر. سچو سامي فقير ٿئين تہ سچي گرو (سڏناٿ) واريون وصفون پاڻ ۾ پيدا ڪر: صابر ٿي ۽ سڪن کي ڇڏ. 2. پرين جي قاصد ڪانگ سان ڳالهيون "سنيهو ڪي سڄڻين، سگهو ٿي سٽاءِ". سڀ سوڻ سولا ٿئا ۽ اميد تہ سڄڻ ايندو ۽ وڇوڙو ويندو. اڄ قريبن جو ڪانگ وصال جون واڌايون ڏيئي ويو آهي. 3. سڄڻ سان صحبت ۽ سندس پچار "تڳان جن توار، آسر ان گذاريان." پرين آيا ۽ "ٿيڙا سڪ سبيل، غر گوندر گوشي ٿئا."

● **خاص نڪتا:** پورب کان ايندڙ ۽ پورب پوريندڙ فقيرن جا پار پتا ۽ سندن آستان ۽ تڪيا، پهريون پيرو شاهہ عنات تفصيل سان بيان ڪيا آهن. قرب جي قاصد ڪانگ کي پڻ پهريون پيرو شاهہ عنات تفصيل سان ڳايو آهي.

فصل – 1:

[1] مالو = مالوا (جو ملڪ).
[2] منجهان مال پروڙئو = چرخي جي مال ڇڙي پئي ۽ انهي سهٽي سوڻ مان مون صحيح ڪيو.
[5] سڏناٿ = سچو مهاگرو.
[6] صبور = هميشہ صبر ڪندڙ.
[7] محرم = حال محرم: الاهي راز جو ڄاڻو.
[8] جهارين = پوڄا خاطر ڏورين. داغ دوارڪا دائما – الخ = دوارڪا کي جڏهن بہ ڏوري ڏسن نڏهن داغ ڏيارڻ جي رسم ادا ڪن.
[9] مصرين سين = ترارن سان. امر آندائون = امر مجيائون. تن اسلامن = تن اسلام وارن.
[10] پرتڪ = 1. پورچوگال 2. الهندي طرف وارو ڏيهہ. تي محرم ٿئا = تڏهن مام پروڙيائون.
[12] نانيان ڪوه ڪري = ناني (هنگلاج) جو جبل پيٽي. دنيرَ ذار ذري = سرڪش نفس کان جدا ٿي. مارڳ = (وصال واري) واٽ.

Gul Hayat Institute

فصل – 2:

[1] چونهن = مَنهن جي ڪنڊ واري وڏيل ڪائي.
[ب/1] اچي وائيءُ وڻ = اچي مٺي لات ڪر، جا دل کي وڻي.
[ج/1] چانين پر = لامن جي چوٽي تي.
[2] چانگ = لات. هيرانگ = هيسانگ (ٻن انگهن وارو هيلنگهہ). جي ڪيانتا- الخ = اي خوشيءَ جا قاصد ڪانگا! جي تون هيسانگ تي ويهي چگيون لاتيون ڪرين. ڦانگ = ٺاري. انگهو. اڏءُ مٿان ڦانگ = اڏري وچ ڪانگ (فال طور واڌائي وٺڻ لاءِ عام فقرو).

[3] پٽين پير ڪئو =زمين تي هلندي.

[4] هٿ ڇري - الخ = عام ويساه موجب اهي ٽيئي سهٽا سوڻ.

[ب/8] ڳرلائيان = ڳچيءَ لايان. ڪارون ڪريان = منٿون آزيون ڪريان.

فصل - 3:

[1] ڳرهيان = اوريان. بيان ڪريان.

[2] سانپيٽيا = گڏيا. سوسي = هٿ سان ڪيي.

[3] ڪبير = وڏا ڏوه.

[7] دوسان پاسي = سڄڻن وٽ. لِڪائي لک لهي. = ذرو بہ لکن جي برابر آهي.

سرود ليلا

- **تفصيل:** هن سرود ۾ مين شاهہ عنات جا 9 بيت (هڪ اڻپورو) ۽ 1 وائي، ۽ هڪ بيت رنگريز جو، شامل آهي.
- **مقصد:** ليلا! هار جي لالچ تي پنهنجو ور وڃائي، هاڻ تي روئين! پر هن وقت ٻيا هنر حيلا ڇڏي، آزيون نيازيون ڪري، چنيسر کي روئي ريجهاءِ.
- **خاص نڪتا:** شاهہ عنات پهرين ٻن بيتن ۾ 'ليلا چنيسر' جي قصي جي روايت جا اهڃاڻ ڏنا آهن تہ ڪيئن ڪونئرو ۽ سندس ماءُ ڪَهي لهور ۾ آيون. ۽ پڇا ڳاڇا بعد آتڻ ڪري ڪتڻ ويٺيون. نو لکو هار ڪٽي ٽنگيائون ۽ رات جو ان جي شعاع تي چرخو ڇورڻ لڳيون. جڏهن هار جي هاڪ وڃي ليلا جي ڪنين پئي، تڏهن چيائون تہ من "نو لکو نيئي، ڪتر سين ڪانڌ ڏيهون".

[1] ڪن اولاٿان اڄن = قصي جي روايتن موجب، ڪونئرو کي سهيلين اولانبو (طعنو) ڏنو تہ "تون وري کو چنيسر پرڻبين!" ٻيءَ روايت موجب، ڪونئرو جي شادي وقت گهوٽ جي بدران چنيسر ساٽس لائون لڌيون ۽ ڪيس نشاني طور پنهنجي مندي ڏنائين. جنهن تي چنيسر جو نالو لکيل هو. پوءِ جن اها مندي ڏٺي، تن ڪونئرو کي اولانبا ڏنا تہ "پنهنجو ور چنيسر تہ ڳولي هٿ ڪر".

[3] سُپاٽي = صُبح جو سوير.

[4] لوڀين = توکي لوڀ لالچ ڪنيو.

[5] سونٿيءَ = سهٽي پئي لڳينءَ. ڪامل وري ڪارئين = اهڙي بي مثل پتار خاطر.

[7] ڪارون آڻيين = آزيون نيازيون ڪري مڃايئين.

سرود آسا

- **تفصيل:** هن سرود ۾ 13 بيت مين شاهہ عنات جا، 2 بيت شاهہ شريف جا، ۽ 2 بيت شاهہ بلال جا، شامل آهن.
- **مقصد:** توحيد جا طالب هميشہ سنئين راه تي آهن. نئڙت ۽ نياز ۽ پنهنجو پاڻ نہ پائڻ، سڄڻ جي وصال لاءِ لازمي آهن. سڄڻ جي هڪ ساعت سان ٻين جا ٻارهن مهينا مٽ نہ آهن. پرين جي پڇار تن من ۾ سمايل

Gul Hayat Institute

هجي، عام سان اورڻ روا نہ آهي. عشق جو ناتو هڪ الڳي 'اڏ ڳنڍ' جي مثال آهي، جا محض چپٽين سان ڪانہ ڇڙندي. ڪنن تي ڪيئي جدا آواز پون ٿا، فڪر ڪر تہ هر آواز ۾ حق جي تنوار سڻين.

● **خاص نڪتا:** هن سچي سرود ۾ حقيقي محبوب جي ڳولا، ۽ وحدت ۽ ڪثرت جي ڳوڙهن صوفيانہ نڪتن جي اپٽار ٿيل آهي.

[1] الف = الله. مير = محمد (ﷺ). مشاهدي گڏئا = ملاقي ٿئا. زنگ = ٻيائي جو ڪٽ. لامئون = نفي واري 'لا' واري منزل مان گذر.

[2] ڪرهي = ڪاوڙجي.

[4] اوسهہ = چڱي فال. چڱيءَ ريت.

[5] ڏئار = سور. ڏکيائي.

[9] تهان ڏار = توکان سواءِ. ڪتابت = بيان. حقيقت.

[الف/12] خط = تير (تشبيهہ طور). خطائي نہ ٿيو = هرگز نہ گُتو.

[ب/12] طبيبن جي تات پوئين = (زخمي ٿي) حڪيمن جي حوالي ٿئين.

سرود ڪاپائِتي

● **تفصيل:** هن سرود ۾ 20 بيت مين شاهہ عنات جا، 2 بيت شاهہ شريف جا، 1 بيت شاهہ بلال جو، 2 بيت شاهہ قطب جا، ۽ 1 بيت يوسف جو، شامل آهي.

● **مقصد:** 1. ٻيون سڀ پيون ڪتين پر مونکي ننڊ نٿي ڇڏي "سنجهي ٿئم نہ سار، صبح ستيئي ويو".
2. جيڪي چڱو ڪتين ٿيون ۽ جن سان صراف راضي آهي تن سان صحبت ڪر. جن دل جي سچي محبت سان ڪتيو، تن جو ٿلهو سٽ ئي گهر ويٺي اگهاميو. نيڪ ڪتڻ واريون، هميشہ ڪتين بہ پيون تہ ڪنبن بہ پيون. اي اويسري! تون بہ ائين ڪر "سچ صرافن سين پئين، تہ پڻ ڪتج ۽ ڪنبج". رڳو ڏيهہ ڪي ڏيکارڻ لاءِ ڪاپو نہ ڪر: "چرخو ائين چور جيئن پونءُ پٽڪو نہ سُٽي". اهڙيءَ ريءَ، تنهنجو سٽ سون جي برابر ترندو.

● **خاص نُڪتا:** اڳ چرخو ۽ آتڻ عورت جي زندگيءَ جو مکيہ پهلو هو ۽ ان بابت شاعرن پڻ پهنجي ڪلام ۾ ڪي اهڃاڻ ڏنا آهن. غالباً شاهہ عنات پهريون سنڌي شاعر آهي، جنهن هن مضمون کي تفصيل سان نباهيو آهي، ۽ پڻ بندي جي چڱي عمل، ان جي سڦري ڦل ۽ رب جي رضامندي وارن حقيقي نڪتن کي هن مضمون ۾ تمثيل طور سمايو آهي.

فصل - 1:

[1] اوگهنو = خريدار.

[3] جا ڪرجاٽي - الخ = جنهن کي عمل جي ڦل جي ڄاڻ آهي، سا چرکو بہ ڦيرائي پئي ۽ روئي بہ پئي تہ من پورهيو صاب پوي.

[4] آنڪي = ڪچي. اميريام = تند کي منهنجي ڏنل ڳنڍ.

Gul Hayat Institute

[5] لسي پيمر نہ لذ = سھڻي لسي تند ڪتڻ جي مونکي پروڙ نہ پئي. اپڊ = اڻ چاڻ.

[6] ۽ [7] هي بيت زباني روايت ذريعي مليا ۽ شاھ جي رسالي سان پيٽڻ ۾ غلطي وچان ڇپجي ويا آهن. بيت [6] شاھ جي رسالي، سر ڪاپائتي د - 2 ۾، ۽ بيت [8] سر ڪاپائتي د - 1 ۾، موجود آهي. اهي بئي بيت شاھ عنات جا نہ آهن.

فصل - 2:

[1] من جوڙئون = دل خوش. چوٽار = تندن جي عدد جي ڳاڻيٽي جي لحاظ سان تاجي جو نالو (چوٽار ململ = چوٽار تاجي تي سھڻي اُٽيل ململ).

[2] پيرم = چرخو - ڪاپو - ڪتڻ. آسو = سٽاءَ - بيهڪ. آسرو (؟). نرت نقاش = سھڻيُ سٽاءَ ۽ نقش (واري تاجي) جو.

[4] طنابي = 'طناب' جي ماپ سان ڪچڻ وارا (خريدار). هي بيت شاھ جي رسالي، سر ڪاپائتي د - 1، ۾ ٿوري ڦيرگھير سان هيٺينءَ طرح ڏنل آهي:

جان سنھو نہ سکي تہ مر رنڊائي رهڙي ... سڻ اني جو سڦرو ويا ترازوءَ ۾ توري

تلهي ۽ ٿوري، ويچاريءَ سين وڙ ٿئو.

[8] هيءَ بيت شاھ جي رسالي، سر ڪاپائتي د - 1، ۾ هيٺين پڙهڻيءَ سان ڏنل آهي:

نکي ڪتين، نہ ڪتائين، نہ ڪين ڪوريءَ ڪاڻ

جن ربيع سين رهاڻ، تن ادو ناہ اگھاڙ جو.

[8] پهي = ڪپھ جي سنهي پوٽي.

سرود ڏهر

- **تفصيل:** هن سرود ۾ 5 بيت ميين شاھ عنات جا شامل آهن.
- **مقصد:** ڪن خاص وڻن، جاندارن يا شخصن جي ماحول يا خوبين ۽ خصوصيتن جو ذڪر.
- **خاص نُڪتا:** ميين شاھ عنات ڪنهن پيٽيءَ ڪندي جو وڻ بيٺل ڏسي ان کي خطاب ڪيو آهي، ۽ غالباً سنڌي شاعريءَ ۾ اهو مثال آهي. ساڳيءَ طرح شاھ عنات پهريون شاعر آهي جنهن لاکي ۽ راءِ کنگھار بابت بيت چيو آهي. هڪ بيت پوئرن ۽ گلن بابت آهي، جو آڳاٽي هندي شاعري جو مکيہ مضمون آهي.

فصل - 1:

[1] پريونءَ = پرديس.

[2] غير گس پرين جي - الخ = ڪنهن بہ ڌاريي (رقيب) کي محبوبن واري واٽ تان لنگھڻ نہ ڏيان.

[3] موھ = غالباً 'موهر' - يعني مهراڻو (تر ۽ سنڌ جي سِنڌي واري آباد اراضي). رِهائي = ٿهي - سونهي.

فصل - 2:

لوڙائو = لوڙھ هٽندڙ - چوپائي مال جي زوري ڦر ڪندڙ. ويسرا = اڪيلا. ڪانا = هنا. ڪيڪانن = گھوڙن. ربارِي = هڪ قوم جو نالو، جي مال جا ڌڻ ڌارين. ڪيڙي هيٺ = سپر يا ڍال هيٺ - پناھ هيٺ.

فصل -3:

ڪونئرن = مکڙين - نون ڦٽل گلن.

Gul Hayat Institute

سرود مومل راڻو

● **تفصيل:** هن سرود ۾ 9 بيت ۽ 2 وايون ميين شاهه عنات جون، 3 بيت شاهه شريف جا، 1 بيت شاهه بلال جو، 4 بيت شاهه قطب جا، ۽ 1 بيت بنان نالي، شامل آهن.

● **مقصد:** مومل ۽ سندس پيٽن ۽ سهيلين، پنهنجي سونهن ۽ سينگار سان راڻي کي موهي پنهنجو ڪيو، ۽ راڻي ڪاڪ تي ڪهي اچي مومل ماڻي.

● **خاص نڪتا:** هن سرود جي ڪافي بيتن مان ثابت ٿئي ٿو تہ غالباً شاهه عنات پهريون سنڌي شاعر آهي، جنهن عورت جي سونهن ۽ سينگار کي دل کولي ڳايو آهي. ۽ سنڌيءَ ۾ مجازي شاعريءَ جو بنياد وڌو آهي. ميين شاهه عنات جي پٽن ۽ پوٽن پڻ مجازي سونهن جي مضمون کي نهايت سهڻي نموني سان نباهيو آهي.

[1] اَرم = ارمڪ جو اوچو اعليٰ ڪپڙو. ڪچڻان = چولا. رانيائون = موهيائون - ريجهايائون.

[1] لوڏيري = لڏاڻي ۾. ماه هلال = پهرين تاريخ جو چنڊ.

[3] پٽن = نوجوان نينگرين. وسيهر = ڪارو نانگ. ڪيس = وار. سائو = سورهيہ ۽ وڏ گـُردا.

[3] بيرم بادلا = ڪپڙن جا قسم. ٻاٻهيا = ٻاٻيها (ڳاڙهي رنگ تي مائل خوبصورت ڳيرا، جي مٺيون ٻوليون ڪن). لوڏي = شڪار جا ڳولائو. لوءِ = ڳوٺ - ماڳ.

[4] آديس = سلام. سمڱئو = پريو، پربور ٿيو. آڇهون = اسان کي ڏس. جٿان تو راول رڱئا = جتان تو پنهنجا ڪپڙا رڱي لال ڪيا.

[5] ڪ ڪو هنيوءَ منڊ = يا تو ڪو جادو ڪيو!

[7] عذبان = مٺيون خوشبويون - مٺا ھبڪار. ڏُنگر (ڏِونگر، ڏُونگر) = 1. وڏي مينهن کان پوءِ سنهيون بونڊون. 2. اوهيرا. ٻور ٻهاڻ = ٻن سالن وارا ڪنواٽ. ڪوٽن تان - الخ = مومل ۽ سندس سهيليون، ڪوٽ جي ديوارين مٿان ڳاٽ ڪڍن تہ چڻ واسينگن ڦڻ ڪڍيا.

[8] اوٺس اپرٺو انبرين = ڪڪرن ۾ تجلو ٿيو. آسمان ۾ اهاءُ ٿيو. کهٽيون ٿيون ڪون = وڄون ٿيون چمڪن.

[9] لڏن لاماٽي = پينگهہ جي لوڏن تي لڏن. خوشي ڪٺائون ڪين تي = 1. مست مخمورن لاءِ خوشي جا سامان پيدا ڪيائون. 2. مست مخمورن کي ڏسي خوشي ڪيائون.

[الف/9] وڏي ٿيهون ڪٺ = اسان کي وڏو ڪنيو حاصل ٿئي.

وائي – 1:

آب ارتي - الخ = (ڪاڪ جو) ڳاڙهي رنگ تي مائل پاڻي ڏسي منزل ڪري وينا.

وائي – 2:

چرهو = چارو. پاه پرائي آئيو = سهڻو رنگ حاصل ڪيائين. لدرڻا = لدوٽي مان.

سرود بلاول

- **تفصيل:** هن سرود ۾ 17 بيت ميين شاهہ عنات جا، 6 بيت شاهہ شريف جا، 1 بيت شاهہ قطب جو، 1 بيت مالڻ جو، 1 بيت يوسف جو ۽ 1 بيت بنان نالي، شامل آهن.
- **مقصد:** 1. سنڌ جي سمن سميجن ۾ جکري جهڙو سخي ڪونہ ٿيو جو ڏڏن کي ڏان ڏنائين. اي محتاج منگتا! تون پڻ حيلا ۽ هنر ڇڏي، نئڙت ۽ نياز سان ڪانئس گهر تہ توکي مالا مال ڪري ڇڏي. 2. 'ڪرن' پڻ مسڪينن منگتن جو اجهو ۽ اوٽ آهي. اي مڱتا! تون هنر ۽ حرفت کي ڇڏي، پورو بنجي ڪانئس ڏان گهر تہ توکي نوازي. 3. سورهيہ ابڙي سمي تي فوجون چڙهي آيون تہ سامون موٽائي ڏي، ۾ هي دلير مرد ذرو بہ نہ دهليو ۽ اتي جنگ جوٽيائين پر 'هميراڻا ٻار' دشمن جي حوالي نہ ڪيائين.
- **خاص نڪتا:** هن سرود ۾ شاهہ عنات سنڌ جي سخي ۽ سورهيہ سردارن کي ڳايو آهي، ۽ پڻ سندن نسبت کي اهڃاڻ ڏنا آهن: جکري کي 'هوٿياڻي' (هوٿيءَ جو اولاد) ۽ ڪرن کي 'همڻاڻي' سڏيو اٿس. ميون شاهہ عنات، جکري جي تعريف ۾ "گُهر گنگا جر راءَ" واري انوکي تشبيهہ جو موجود ۽ جکري جي سخاوت کي الاهي صفات سان تعبير ڪرڻ واري صوفيانہ نڪتي جو باني مباني آهي: "سام سمي جي هوءِ، جيکي ٿئي جهان ۾." ابڙي سمي جي بهادري کي ساراهيو اٿس. ڇاڪاڻ تہ هن سر ڏنو پر سامون نہ ڏنيون. سندس معتقدن مان مالڻ ۽ يوسف، علاؤالدين جي دودي تي چڙهائي جا پار پتا ڏنا آهن، ۽ شاهہ قطب انهي لشڪر کي "ترڪن جي فوج" ڪري سڏيو آهي. شاهہ شريف پنهنجي هڪ بيت ۾ (گجريان تي گجئون – الخ) 'گجرن' ۽ 'تانور پٽي' بابت آڳاٽين روايتن جا اهڃاڻ ڏنا آهن.

فصل – 1:

[1] هوٿياڻي هٿاءَ = سخي جکري جي هٿان. ڏسو هيٺ (9). ڏئين ڏان ٻين کي = هو توکي ايترو ڏيندو جو تون خود ٻين کي ڏان ڏيندين.

[3] پاتار ۾ = اونهي عميق ۾. گُهر گنگا جر = گنگا جي جر جو موتي (يعني جکرو). ڳاچ تنهين جو ڳاءِ = تنهن جي تعريف ڪر. ويلهہ = تنگي – تڪليف (روزگار جي).

[4] جُہ واسريو = جِـي وسڻ جي ڪيائين. ريليندو = پُـر آب ڪندو – پوچ پيـاريندو. رونڻن کي = محتاجن کي.

[5] پاٽوندر = درياءَ دل سردار.

[6] شاهہ جي رسالي، سر بلاول د – 3، ۾ هيءُ بيت هيٺينءَ طرح ڏنل آهي:

جئن گنگا جر هارئو، تئن اڪين پنو نينہ   سڪين تي سلام کي، صباح سارو ڏينہ

سندو موتين مينہ، جال وسايو جکري.

[7] جي اَڻ سِتي آهيين – الخ = جيڪڏهن تو وٽ کير جي سرڪي بہ ناهي، تہ سخي جکري وٽ پهچ تہ پنهنجي ڏڻ وارو ٿئين. جهار = ووڙ – واڪاڻ. ٻرڙو ٻيٽ =جهونا ڳڙهہ کان ڏکڻ طرف سمنڊ جي ڪناري لڳ هڪ ٻيٽ. ڪنڌار = ڪنڌيءَ بان. ٻرڙي ٻيٽ ڪنڌار – الخ = جکري جي سخاوت جي پالوٽ سنڌ جي سرحد کان پار وڃي ڪانياواڙ ۾ ٻرڙي ٻيٽ تائين پهتي.

Gul Hayat Institute

[9] رهاٽي = پڇار - ڳالهه. آسائن = اميد وارن - آسائتن. جڪرو.... هوٽياٽي = جڪرو چاهر اُڍي جو پٽ هو ۽ سنڌس ماءُ مشهور هوٽل نگامري هئي. جنهن جي سونهن سبان ڪيس 'هوٽل پري' سڏيندا هئا- هوٽياٽي يعني هوٽل - ڄائو.

فصل - 2:

[1] همئاٽي = يعني سخي ڄام 'ڪرن' جو همون جو پٽ هو يا همون جي اولاد مان هو.

[2] وڇا جو ورن = سياٽپ وارو نمونو. پاڻ پرن =پاڻ سونپ.

فصل - 3:

[1] منهن ڪئو اڇن جي = جيڪي فوجون سڌيون چڙهيو اچن. سرٽيون جنهن ڳري = جنهن وٽ سامون. اڇل عراقين نہ سهي = عراقي گهوڙن جي سٽ نہ جهلي.

[الف/1] ڪارهن = يارهن. پيڳن = پيادل فوجن - لشڪر جي قطارن. جليبي جسوڙ = 1. ترارن ٻڌل پهلوان. 2. همت ڀريا نگران يا داروغا (جي مٿان نظرداري ڪري فوج جي سڄي اٿالي کي اڳتي وڌائيندا هلن). الابندي = علاؤالدين (الابندي > الاوندي > علاؤالدين) جو. ڪاهہ جنهن سين ڪوڙ = جنهن سان بيشمار فوج. ڏير = ڏنيرَ - پهلوان. هروڙ = (ف. هراول) پيش قدمي ڪندڙ پيادل فوج. گهڙيو ڪارڻ گهور = سر قربان ڪرڻ لاءِ تيار ٿيو. سرٽيون جهلي = سامون جهلي. سوڙو = وڙائتو.

[ب/1] سائو = اشراف ۽ صابر سورهيہ. اڳهہ = اڏ - جهل. اڙين = مصيبت ۾ قاتلن. جاڙيجا = اي ابڙا سما (جاڙيجا، سمن منجهان آهن.) عراقين = عراقي نسل جي زوراور گهوڙن. ترڪن = ڌهلي جو لشڪر. ڪونئرن = سورهيہ شهزادن (ابڙي ۽ سنڌس ساٿين). ڪلو ورائو = جنگ لاءِ تيار ٿيا. هوٽيگن = حملو ڪندڙ دشمنن.

[ج/1] سانگيون = تراريون. سائن = صابر سورهين.

[2] در ڇلبين = فوجن سامهون. ڳر سرٽيين = سامن وٽ. ڏهسيو = ڊنو. ڏير = پهلوان. ڏوڙيون = ٻيٽيون قطارون فوجن جون. سي لاکي نہ لوڙيون = لاکي جهڙي پهلوان بہ انهن جي لوڙهہ نہ هنئي (انهن کي ڦري ڪٽي نہ ويو).

[2] گجريان تي گجيون - الخ =گجرن جي طرفان جي فوجون چڙهيون، تن جو ڇيهہ ئي ڪونہ هو ڪرماٽيين = تراريں ('ڪرمان' جون نهيل). ڪرهل پريان ڪوءُ - الخ = 'سانور' مان مراد غالباً 'ٿانور پٽي' آهي، ۽ مٿي 'جنهن تي هئي دانهياٽي جوءِ' جو اشارو 'گجٽي' ڏانهن آهي، جنهن جي پٽ کي ٿانور جهليو ۽ هن ويچاري دانهون ڪوڪون ڪيون. اڄ تائين چوٽي آهي تہ "اسان جي گجٽي واري دانهن آهي". انهيءَ دانهن تي، غالباً گجرن جو لشڪر چڙهيو جنهن اڃيَ ٿانور کي ماريو. ٿانور پٽي جي شهر جا ڪنڊر، اُيرندي ناري جي قديم وهڪري جي ڪنڌيءَ تي، جنهڻ لڳ (اسٽيشن فضل ڀنيرو، ضلعو ٿرپارڪر) موجود آهن.

[3] مهائيين = همت ڀريا بهادر جوان. رٿمل = رڻ جو مل - بهادر. سونهريون هٽي = تراريون هٽي.

سرود ديسي

● **تفصيل:** هن سرود ۾ ميين شاهہ عنات جا 41 بيت ۽ 6 وايون، شاهہ شريف جا 2 بيت، شاهہ بلال جا 6 بيت، قطب شاهہ جا 33 بيت، يوسف جا 3 بيت، صابر جا 2 بيت، ۽ بنان نالي 5 بيت، شامل آهن.

● **مقصد:** 1. آءُ جتن جي تہ ڇڻ زرخريد گولي آهيان، شال ٻاجهہ مان مونکي ٻانهي ڪري ڪوٺين! پنهون جي ساٿ سڄي پنيور کي واسي ڇڏيو آهي. مونکي سندس ئي آسرو آهي، جئان توڙي مران پر سندس حضور ۾ هجان. اي پنهون ڄام مون هيڻيءَ کي هيڪلو ڇڏي مَ وڃ! پر هنن اٺ الائجي ڇو سينگاريا آهن: "ڪوءِ وڃڻ وائي، هلڻ سهان نہ هوت جو". 2. اي سسئي! جي تنهنجو پنهون ڄام سين نينهن هو تہ پوءِ ويسري ڇو ستينءَ! هاڻي سندن پير پڇائي اُتي پنڌ پئو. "هوتن ڏارن هاڻ، منهنجو قدر لهي ڪير!" آءُ ويسري ڇو ستيس جو اڄاڻ هيس، هاڻي آءُ ور پٺيءَ وينديس، مان ڪا ڇپر - ڏٽي منهنجي سار لهي. اي منڌ! آڏو ڪرڙا ڏونگر ڪهہ گهٽي ٻيا سجا بر ۽ جهنگلي جانور، پر "جن جو آرياڻي اڳواڻ، تن کي ڪانهي ٻاڪ ٻهير ۾." 3. سسئي پنهون ڪارڻ پنڌ پئي: "جن جا رات رسن، ڏينهان سي ڏوريندين." "ڏونگر اتاهان، تنهان اُتاهين لکيون، پر جي پير لهان تہ رڙهڻ راحت پائيان." "تتيءَ ڪوسيءَ ڪاهہ، ڪانهي ويل ويهڻ جي"، "ڪانهي ان اونداهہ، جن ڏٺو پير پنهونءَ جو". هن اسونهيءَ کي ڏونگرن پڻ ڏس ڏنا ۽ "جڳ بہ رهيس جس، سڳر ملي ساٿ کي".

● **خاص نڪتا:** هن سرود ۾ ميين شاهہ عنات توڙي سندس پٽ ۽ پوٽن، ڪيچين جي ساٿ جي سينگار، سسئيءَ جي سنبت، ۽ آڏو جبلن، لکن ۽ جانورن جا پار پتا نهايت تفصيل سان ڏنا آهن.

فصل - 1:

[1] ڏاهہ = ٻانهي. آڇڻ = خدمتگار. سهاءُ = وٽي.

[2] ٻانهوٽي = ٻان ۾ آيل ٻانهي - گهٽ درجي جي ٻانهي.

[2] اماني = بي مانائتي.

[3] جبات = خوشبويون (؟). رئات = (ع. رئي = ڏسڻ) ديدار. جاڙ جڪات = تڪليف واريءَ ونڊ - سختي.

[الف/3] مر = خوشبوءِ.

[ب/3] ٻيڙا = سينگار جا ڳانا. سير =واٽون.

[4] هلريون = جُهلون. ڪي هلرين هوءِ = سهٽين جهلين جنسار لائي ڇڏيا. ڪرزينن ۾ = خرجينن ۾ - ڪڙين ۾.

[7] سليطا = (ع . سلطة = تڏو) تڏا. نڌائون (نُهڻ = جندن ۾ دلا نوڙين سان ٻڌڻ) = ٻڌائون. پرسالا = پروڪي سال جا - هڪ سال جا ننڍا ڳوٺرا. مون ڀانيو گورا - الخ = مون ڀانيو تہ هي ننڍا هڪ سال جا ڪنوات آهن (۽ انهن کي ڪنهن وڏي منزل لاءِ ڪين پلاڻيندا.)

[8] اُٺ پٽ = پيارا پٽارا اُٺ. ڪرهل ڪڏائي = ويا ڪرهل ڪڏائي.

[9] الڪاريا (الگاريا) = هَلڪاريا - 'هُلي' ڏيئي هڪليا.

Gul Hayat Institute

[10] ڏونگرين ڪَي = ائن ڪي ('ائن' ڪي 'ڏونگرن' سان تشبيھ ڏني وئي آھي.)

[11] ويسري = غفلت ۾. اساري = بنا سُرت جي - موڳي. اوجھرين = ننڊ ۾ اوجھراٽيون ڪائين.

فصل - 2:

[1] سڪين پٿين = توکي سک نصيب ٿين.

[1] ريهاريين = سڄڻ جي قاصدن - پرت جي پيغام پهچائيندڙن.

[2] سونچل ساٿين سوءِ = ساٿين جي سانباهي جو پڙلاءُ تنهنجي ڪن تي پيو.

[الف/2] سوڳي = سجاڳ - هوشيار.

[د/2] جتيائي = جتي ئي.

[ھ/2] نهو = پاڻ سان وٺي وڃو - نيو.

[3] سٽي سڪ سهاءِ - الخ = سٽي جو سک ڏيرن، ڏونگرن ۾ (واٽ وارن) وٽن سان وابستہ آهي. وهہ ڳرا = ڏکيا لڪ - ڏکيون واٽون.

[4] بيدي بر = سجا ۾ سخت بيابان.

[4] هانين بيلون ٻڌيون = ممون ميڙا ڪيو وتن. آهي گهاءَ گهرن = گهرن وانگر آهي (يعني تہ 1. هيڪلائيءَ ۾ سُڃ ۾ ڪيس گهر ڪري رهڻو پوي ٿو. 2. پنهونءَ جي حب ۾ هيڪلائيءَ کي بہ گهر ڪري سمجهي ٿي.)

[5] ٻاتاڙن = پريشان حال هيٺن ۾ اڪيلن.

[الف/5] اينديون اوطاقون = خالي بيٺڪون - سجون منزلون.

[ب/5] ماڏا ڏونگر = ڏکيا ۾ جاڏا جبل. سيچاٽا = باز. سانورا = سبز رنگا. گانورا = گينواريل - مست. بانورا = بگڙيل - شوخ. راڱا = ٻيلائي شينهن. پهس = وهلو - ترت.

[ج/5] سَرهيو = حملو ڪيو. جهرڙجهنا = جبلن جا جهڏا ۾ غارون. نيڙ = نمنديون - هيناهيون واديون.

[6] حريفن حيريان = هوشيارن کي بہ حيراني ٿئي. ڪانهي باڪ ٻهير ۾ = ساٿ واري وهندڙ قطار ۾ ڪو پۇ ڪونهي - راهہ ۾ ڪو ڊپ ڪونهي.

[الف/6] توڙان ٿيس توهہ = آخر تائين مهر ۾ ٻاجھ ٿيس.

[ب/6] تانگهون =زهري بلائون.

[7] گهاٽيون = وٽن سان چانيل واديون. نيون، نڪون، نونڊڙا = هيناهيون وهندڙ واديون. اڙلون = اژگر بلائون. آما اَڪ = جهنگ جا انب ۾ اڪ.

[7] اَڪڙ = اڪن جي وٽن سان چانيل اراضيون.

[ب/8] = تاڪئن جي = جهنگ جا جانور جي حملي ڪرڻ لاءِ تڪين پيا.

[9] ورڪ وسيهر =زهري نانگ.

[الف/9] سيار = گدڙ. گرن تي = جبل جي غارن مٿان.

[ب/9] ٽانڪاريون = ڊگهين لامن سان ڪنڊن وارا ٻوٽا. ڏوجهہ = ڏکيائي - ڏوجهرو. پون پوارئين = خوفائتين پيٽين. سوجهہ = سرت - سمجهہ.

Gul Hayat Institute

فصل - 3:

[1] برفت =ڪوهستان جي زوراور قوم. برفتن جي بات - الخ = سسئي کي سج ۾ سرڪش برفتن جي ڇوُبول بہ ڇڻ وندر ٿي آئي.

[الف/3] کهين تي ڪڙي = تڪلن لاءِ تڙي ڪڙي - هيٺڻ خاطر يڪدم.

[4] ڪٿ نہ ڪچيائون = نڙيءَ مان آواز ڪونہ ڪيائون - ڪُٽڪيائي ڪين. پوندي بار - الخ = بار لڏڻ وقت ڳڙيا ٿي تہ ان جا ٻوٽ ٻڌي ڇڏيائون. جُود جمازي جهانجهرا = جهانجري رنگ جا تيز رفتار اُٺ. ڪامُئين ڪاهيائون = لڪڻ سان هڪليائون. لانچيائون = ٻڌي هٽيڪا ڪيائون (رواني ٿيڻ خاطر).

[5] گريين منجهہ = غارن منجهہ (’گَرِ‘ يا ’گَرِ‘ = جبل جي غار جنهن ۾ اڪثر شينهن رهن - جبل جو جهڏو).

[5] ڇيڪارا = گور گهمندڙ - آزاد ڦرندڙ. چنن ۾ = وٽن سان ڇانيل هيناهين وادين ۾. ڪارا ريچ ڪَـنا = ڪارا ڪِـٽ ريچ - بالڪل ڪارا ريچ. چنا = پيرن جا نشان. پير لنگهئو سي پهٽين = انهن رڇن جي پيرن جا نشان پهٽن ۽ ڇپن وچان لنگهندا وڃي سندن چرن تي پهچن.

[7] ايندءُ لال لهي = لال پنهون توکي ڳولي اچي لهندو.

[8] بودن = اٺن.

[9] نسئو ڪين نسن = سُڪيو ڪين سُڪن. تٺنگ = اُٺ. تسن =سرها ٿين.

[10] پيرت = پيري واري واٽ. وانڪڻ = هيڏانهن هوڏانهن ڳوليندڙ.

[ب/10] مارڳ منڊ ملي = منڊ واٽ جهلي.

[11] تراف = پير. ترڪي تان مَ تراف - الخ = ڀيٽيو شاهہ عبداللطيف جي سٽ ”توڏن جون تڙ پيڙ ۾ تريون ترڪن تام“.

وائي -1: ڏڪڻ = اي ڏڪڻ جي هوا!

فصل - 4:

[2] جابول = چوبول. پير ڪڙيندي = اٺن جا پير ليڪيندي - پير ڪٽيندي.

[3] پرنيان = سونپيان.

[4] اَنءُ چان = آءٌ چوان.

[6] ڪين ير گوڏن ڪوچ =ڪي ڪجهہ گوڏن پر رڙهہ. سليطا ثابوت = اٺن تي انهن جا تڏا پوري طرح ٻڌل آهن.

[7] اَسانبن - الخ = هتي جي لاڳاپن کي ترڪ ڪر.

[ج/7] ڇٽون مـئـي = خوشبويون اُتاري.

[د/7] ڪتڻ واس = سرهي ’ڪتڻ‘ گاهہ جي خوشبوءِ.

Gul Hayat Institute

سرود سورٺ

● **تفصيل:** هن سرود ۾ میين شاھ عنات جا 11 بيت ۽ هڪ وائي، شاھ شريف جا 4 بيت، شاھ بلال جا 3، بيت قطب شاھ جا 12 بيت، ۽ 1 بيت بنان نالي، شامل آهن.

● **مقصد:** منگتو سُر ۾ جا سَينِ تو هٽي، سان مونکي گهٽو سيبائي ٿي پر "سر سهڪي ڳال، الا ڪيم اهڪو گهري". اي منگتا! توڪي ڇا ڪپي جو اهڙو ساز وڄائڻ وينو آهين؟ "جيڪي تو جڳاءِ، سو ڏيين تہ ڏيہ سٽي". سورٺ چيو تہ: 'اي مگڻا! راجا ڳنهي مَ رم. خاتون راڻي، راءِ ڏياچ کي چيو تہ: 'ابا! مگڻي کي متان موٽائين'. راجا چيو تہ: 'اي مگڻا! در در دانهن مَ ڏي'. جي 'متو مناسب منهنجو تند تنهنجيءَ ٿي' تہ صبوح ساڻ سر وڍي ڪڻ. سر بہ ڪا شيءِ آهي جو گهرندي پيو شرمائجين! چارڻ چيو تہ 'ڏينهينم سوارو، تہ ڏيڪاريان هٿي ڏيهہ ۾'. راءِ ڏياچ وڏيءَ دل سان سر ڏنو ۽ چيائين تہ "هي متو تہ صرف تنهنجي ڪينڪار ۽ مرحبا ۾ ڏيان تو، اجان هيا ڏاڻ گهرجن تہ اهي بہ گهٽائي ڏيان."

● **خاص نڪتا:** ميون شاھ عنات غالباً پهريون شاعر آهي، جنهن مگڻي ۽ راءِ ڏياچ جي قصي کي پنهنجي بيتن ۾ ڪافي تفصيل سان ڳايو آهي. راءِ ڏياچ جي ماءُ خاتون راڻيءَ جو پنهنجي پٽ کي سر ڏيڻ لاءِ همٿائڻ وارو اشارو، ميين شاھ عنات جي بيت ۾ نهايت موثر انداز ۾ بيان ٿيل آهي. ميين شاھ عنات جي پٽ ۽ پوٽن، خصوصاً مگڻي ۽ سورٺ جي سوالن جوابن کي موثر نموني ۾ نباهيو آهي.

[1] پارٹ = سوالي - منگتو. جهروڪو = محلات جي گنبذ جي خاص ڇڇهري، جتي بادشاھ اچي ويهي.

[1] اٹڻ = ڪم - ڪارج. نالڪي = پالڪي.

[2] سا سئي بالا بين = اها بين متي محلات ۾ هڌڻ ۾ آئي. اڙدا بيگيون = خاص ٻانهيون.

[الف/2] پڙ پيس = پلڻ پيس - حاصل ٿيس.

[ب/2] بارگهون = بارگاهون - شاهي درٻارون.

[4] ڇيِـُون ڪري = آلاپ ڪري.

[ب/5] پرين جو = پريئن طرف (انيراءِ) وارن جو.

[6] مڇڻ ڪين ڪرين = متان ڪي رنج ٿئين.

[6] جنٿي = سرندو.

[7] دمج دم = ڪا گهڙي صبر ڪج.

[الف /7] 'اني' = انيرار. سواس = ان کي ستو واس ڏي ۽ سينگار.

[ج/7] ڪرو ڪرم = ڪهڙو ڏوھ ڪرم ڪي.

[8] خاتون راڻي = وڏي راڻي (راءِ ڏياچ جي ماءُ). سگنڌو = سرهو.

[8] سوٽين = سپ ڪان اڳ سمجهنڌڻ - پهرين پارکن. پهاٺ 1. سوچ - سمجهہ. 2. چڱي ورچ.

[10] رچ = سون چانديءَ جا ٿول.

[10] دل بادل بارگهون = ساز سامان ۽ درٻارون. حريرچا = پٽ پٽيهر. مهند تني موڪ = اڳتي انهن لاءِ سيڪجهہ.

Gul Hayat Institute

[11] جنھين تڪ تارو - الخ = راجا سھي سنبھي تاري سامھون ٿو اسھي ('تاري سامھون' وڃڻ ۾ نقصان آھي، پر ھو تہ پاڻ سر ڏيڻ لاءِ تيار آھي).

[ج/11] راھو منديو = پنڻ ڪيو - ماتر مچايو. اڇوتڪ = بي عيب - نھايت سھڻي.

وائي: ھالا، جالا - الخ. =مشھور قومن جا نالا.

سرود سارنگ

● **تفصيل:** ھن سرود ۾ ميين شاھ عنات جا 24 بيت ۽ 1 وائي، شاھ شريف جا 2 بيت، شاھ بلال جا 2 بيت، قطب شاھ جا 2 بيت، پيرو جا 2 بيت، چارڻ جو 1 بيت، ۽ 1 بيت بنان نالي، شامل آھن.

● **مقصد:** 1. تاڙي تواريو، سنگھار سرھا ٿيا ۽ ھارين ھر سنڀائيا تہ اڄھو مينھن وٺو. واحد! ڪر وسون تہ ڏڪ ڏولاوا ڏور ٿين! اميدون پوريون ٿيون: ھر ڏس تان ڪنوٽيون ڪنوي آئيون ۽ سچو ملڪ وسي پيو.

2. جيت، جانور ماڻھو مڙيئي مينھن ۾ خوش آھن. مينھن ھڄن. سڄڻ ساٿيھ ۾ ھڄن ۽ مينھون پاڻ تي ھڄن: سڄڻن سان نينھن لائجي، ۽ مينھين پنارين ڪي موج سان ميڙجي ۽ ڏھجي. پورھيي خاطر پري ويل ساٿي بہ وس ۾ اچي وطن پيڙا ٿين ۽ "سانوڻ مند، سيد چئي، اکيون پيي پسن." وسڪاري ۾ ھر ڪا وريتي پنھنجي ور سان خوش: "ڏاھي ڪ پوري، پر وٽي پنھنجي ور ڪي". وڇڙيون! اوھين بس نہ ڪجو، محبت جي بوند مر پئي پڪا پسائي ۽ سڄڻ پسائي. "ور ھوتان سين ھيڪاند، پاپوھڻ پرينءُ سين".

● **خاص نڪتا:** ميين شاھ عنات توڙي سندس پٽ ۽ پوٽن، سانوڻ جي مينھن جو ديسان ديس آل جال وسڻ ۽ سنڌ جي ھر پاڳي تي پالوٹ ڪرڻ جا احوال نھايت تفصيل سان ڏنا آھن، ۽ پڻ مڙني جيتن ۽ جانورن ۽ مالوندن پاڳين جي سانوڻ مند ۾ سرھائي واري مضمون کي سھڻي نموني ۾ نباھيو آھي. سارنگ جي سر ۾ 'سڄڻ ۾ مينھين' جي سرھائي واري مضمون جو غالباً ميون شاھ عنات موجد ۽ باني مباني آھي.

فصل - 1:

[1] پپيھل پتيو ھنيون = تاڙي جي تانگھہ لٿي ۽ مينھن جو پڪو آسرو ٿيو.

[2] ڏڻ ڇڻ = چوپايو مال.

[الف/2] لال ورن =ڳاڙھا رنگ. 'جوٽيجا' ۽ 'دالي' ڳوٺن جا نالا.

[ب/2] منديون منجھہ مٽن = مانڌاٽيون وڏين ماٽين ۾ (ڍايل مال ۽ جھجھي کير جي نشاني).

[ج/2] ھن بيت ۾ جن ڳوٺن جا نالا آيل آھن سي سانگھڙ، ميرپور ۽ عمرڪوٽ تعلقن ۾ واقع آھن.

[3] ونگو = ٽنڊي باڳي ۽ ڏيپلي تعلقن جي ڏنگ وارو ملڪ. پُراڻ = پراڻو درياءُ جنھن جي وھڪري جا نشان ميرپورخاص تعلقي کان وٺي ھيٺ ڏکڻ طرف ڊگھڙي ۽ ٽنڊي باڳي تعلقي جي حدن ۾ موجود آھن. لڪڙي ۽ سامارو = ساماري تعلقي واري اراضي ('لڪڙي' غالباً 'اڪڙي' جي بگڙيل صورت آھي. 'اڪڙي' پٿوري اسٽيشن لڳ مشھور ماڳ آھي.) موھر = موھر - مھراڻي واري اراضي. ترائي = ڏيپلي تعلقي جو ھڪ ڳوٺ. صدر = غالباً درويش ڳاڙھو صدر، جنھن جي مزار ٽنڊي الھيار تعلقي جي ڏاڪٽين پاڳي ۾ آھي. اھو ماڳ اڳ 'ولھار' جي نالي سان مشھور ھو.

Gul Hayat Institute

[5] رئا = ردا - مينهن جي پاڻيءَ سان پريا.

[6] ڪر لهن = سار لهن.

[6] پيلينديون = پسائيندڙيون - پاڻيءَ سان پرينديون. ڪونهيرو = شهدادپور تعلقي ۾ مشهور پراڻو ڏورو. روپاه تڙ = بدين تعلقي ۾ 'روپاهه' جا کنڊر مشهور آهن، جو ڪنهن وقت سومرن جو تخت گاهه هو. ان جي اولهه طرفان پراڻي دريا جي پيٽ جا نشان آهن- غالباً اهو 'پراڻ درياهه' هو جنهن تي 'روپاه - تڙ' مشهور هو. هالار = سنڌ ۽ ڪڇ جي ڏکڻ - الهندين سرحد تي مشهور اراضي جو نالو.

فصل - 2:

[1] مرگهه = هرڻ. آرون (واحد. 'آر') = تڏ جهڙو جيت، جو مينهن وسڻ کان اڳ (اپريل، مئي ۽ جون جي شروعات ۾) جهولي ۽ گرمي واري مند ۾ وڻن ۾ سنهڙو چٽو مسلسل آواز ڪري.

[2] ڪين سما = سهڻي (سانوڻ) مند ۾.

[ب/2] ويٺ = چڱي رتا - سهڻي سٽاءَ. چنون = وڻن ۽ گاهه واريون ساوين هيناهيون اراضيون. مئن چٽ = خوشبوءِ اتارين.

[ج/4] وانجيا ڪي ويلي = جيڪي هڪ ويلي جي توڻ (قوت) کان بہ محروم هئا.

[5] ارڪ = غائب، - ختم.

[5] نوٽيين نيل النيو = هيناهين وهنڌ گهارين پاڻي آٽي پلٽيو. سڄڻ ديسان ديس = سڄڻ پري پرڏيهه ۾ آهن. ڪامڻ پچن ڪيس = گهر واريءَ جا وار پيا پسن (يعني مينهن جي مند شروع ٿي وئي آهي).

[6] ونڪا ويس = رنگ بہ رنگي ورن. نوڪنڊ ناڏ ٽٺا = سيني ملڪن ۽ طرفن تي گوڙيون ٿيون. پاريون ڪري = اوتون ڪري. نوٽن = نمندين - هيناهين. نيس = پاڻيءَ جا گهارا. اهرُو = زهري جيت (نانگ بلائون). اوطاقن ۾ = پنهنجي جاين (سوراخن ۽ ڏرڙن) ۾. ماري وينا ميس = ڏنگائي ڇڏي چپ ڪري وينا.

[7] انبر = ڪڪر. انبرين = آسمانين - پِي = سڄڻ - دوست.

[الف/7] نيهان = سانوڻ کان اڳ گرم جهولي واري مند.

[9] ڏهائن ۾ = وڏن ساڙهن ۾ (ڍڪر جا وڏا 'ساڙها' جنهن ۾ گهٽي نير واريون مينهون يا ڳايون ڏهجن). سڪيا ڳاڙي = ڪير جي ذري لاءِ پئي سڪيا. سُسانگ = سانگي سان سهڻو وقت گڏ گذارڻ.

[الف/9] اوپر سون = مٿان. موهر = مهراڻو (ڪيري، عمرڪوٽ ۽ ساماري واري اپرندين اراضي - ٿر ۽ سنڌ جي سرحدي اراضي). ڪار = ماڳ جو نالو. ويرسيئن = ويرسي سوڍن جي بستين واري اراضي. 'ڪاهوتڙ' = ماڳ جو نالو.

Gul Hayat Institute

[ب/9] ريلون رانئي آئيون = سنوان آباد پٽ پري آيون. ڪيراهن = ڪيراهن (ڳوٺ جو نالو) تي. چٽوڙي = ميرپورخاص تعلقي ۾ ڳوٺ. تاساريون = اجايل. ڏر = چُلها، چُکهه ۽ سوراخ. ڪانيا = ساڙيا.

[ج/9] رايون = ڳايون (رنگ جي لحاظ سان). سهڙندي = وڻن تي پهچڻ سان. رڪاٽن = رڪي ماني کائڻ واريون حالتون (ڪير نہ هجڻ سببان).

[11] سحر = اهو جهڙ جو افق تان آهستي آهستي ٿي مٿي چڙهي. وڏر = ننڍو ڪڪر جو جهٽ ۾ گهڙي ڪن لاءِ اوهيرو وسائي. ڪانگهاريون = سٽائون - ڪير واريون (ڳايون، مينهون). وهڪيون = ڪير ڏيڻ بس ڪيائون.

[12] ڏونگھا = ننڍڙا ٿانو (کير جا پريل پيڻ لاءِ). ڪاسا = وڏا ويڪرا وٽا يا پيالا. ڪاسا جني ڪم = اهي مال وارا پاڳيا جن وٽ کير جهجهو آهي ۽ جي وڏا شاهي وٽا پري پين ۽ ڏين.

[13] پاڇاٽي = پوئين مند واري مينهن. ڪئو آڳاٽيئي اڳرو = آڳاٽي مينهن کان بہ اهو وڌيڪ پيو.

[15] ويساند = ويسانهين - دير. شال مَ وڏهوٽي وهو = ناراض ٿي بس نہ ڪري ويهو. اڻ - اوٽ = مينهن جي نہ وسڻ واري حالت. پڇي سا پراند = اها سختي ختم ٿئي. ور هوتان سين هيڪاند = شال سڄڻن سان گڏ گھارجي.

[16] پيڙي پيڙين نہ ٿئي = ڪپر يا ڪنڌيءَ جي ڪوين ۾ نہ وهي (يعني تہ اها سپ وچ ۾ پاڻيءَ جي سطح تي پئي تري ۽ مينهن ڦڙيءَ لاءِ پئي واجهائي).

وائي. هئي اريجي = پاڻيءَ بنان هئي. ريلي پون رڃائي = سراسر وسي پٽ پسايا.

سرود توڏي

● **تفصيل:** هن سرود ۾ مين شاهہ عنات جا 17 بيت ۽ 1 وائي، شاهہ شريف جا 3 بيت، شاهہ بلال جا 6 بيت، قطب شاهہ جا 6 بيت ۽ يوسف جو 1 بيت، شامل آهن.

● **مقصد:** 1. سهڻيءَ کي سچي سڪ آهي، جنهن ڪري 'جتان گھڙي تتان گھيڙ، اوتڙان ئي تڙ ٿئي'. ميهار وٽان ڪا مهي جي سرڪ چکيائين، جنهن موهي مستان ڪئي، ۽ پاڻ تان پيرو نہ پڳائين. سچي محبت ڪيس لُڙئون لنگھائي پار پئي ڪيو ۽ محبتي ميهار سان ملايو. 2. اي سهڻي! ڪانهن ڪڪ ميڙي کھڙا ترها تي ٻڌين! سڪ کي اڳواڻ ڪر تہ پار پهچين. "گھڙڻ وهيٽو مون، مڙڻ هٽ ٻئن جي". اي جيڏيون! آءٌ پاڻ وهيٽي ناهيان، هيءَ نينهن جو ناتو آهي نہ تہ ڪنن ۾ ڪير گھڙي! پرئين پار، محبتي ميهار جا منهن ۽ وٽاڻ پسيو پئي وهسان، ۽ پريان ٻرندڙ باه جي اهاءُ تي پئي تار تران: "محبت کي مهراڻ، سکي سيوئي پٽ ٿيو". سهڻي ٻڏي، تہ سندس پيڙا لهرين لوڏي اڇي ڪنڌيءَ پيڙا ڪيا، ۽ انهن جي خوشبوءِ سڄو درياءُ واسي ڇڏيو "سائر سو هٽئا، سيوئي سرهو ٿئو".

● **خاص نڪتا:** سنڌي شاعريءَ ۾ سهڻي بابت (؟) پهريون بيت قاضي قادن جو ملي ٿو ('سائر ڏيئي لت، اوڇي نيچي ٻوڙئي - الخ). پر ميون شاهہ عنات غالباً پهريون شاعر آهي، جنهن سهڻيءَ کي ايترو گھڻو ڳايو آهي. درياءُ جي پار ميهار جي پاڻ ۽ دونهين، منهن ۽ ڇنين جا اهڃاڻ مين شاهہ عنات ۽ سندس پٽ ۽ پوٽن ڪافي تفصيل سان ڏنا آهن. ميون شاهہ عنات پهريون شاعر آهي جنهن سهڻيءَ جي ٻڏڻ بعد سندس پيڙن جي خوشبوءِ ۽ ٻهڪاءُ سان سڄي سائر جي سرهي ٿيڻ واري نازڪ نڪتي کي بيان ڪيو آهي.

Gul Hayat Institute

فصل - 1:

[1] اوتڙائين تڙ ٿئي = ڏکيي گھيڙ وٽان پڻ سولو گھيڙ ٿي پئي. نيڙ = ننڍو گھارو.

[2] دنگ هٽي = پيڙا غرق ڪري ڇڏيا.

[الف/2] آنکي = ڪچي گھڙي تي.

[ب/2] ڍوئيين = اماڻيئن.

[ج/2] گھور = ڪُن. لوري لڳيس لور = ٿڻي سڪ ۽ تانگھ ڪنيس. پور = دلو.

[3] رِءَ = صحيح - ثابت (ٻي پڙھڻي: رَءَ = درياءَ جي رءَ واري ڪنڌي). ٻانڌي = درياءَ ۾ لڙھندڙ يا ھيٺ گپ ۾ گتل ڪاٺ جا تلھا بند. پيٽ = ڦيٽ - ضرب.

[4] ھي بيت شاھ جي رسالي، سر سھڻي د - 4، ۾ ھن طرح ڏنل آھي:

مھاران مھي، پيتائين پريم جي
ارڪ سرڪ، سيد چئي، لڳس ڏوت ڏھي
سگھي تان نہ سھي، ملي جان نہ مھار کي.

[5] لڙئون = ڀرپور درياءَ جي لڙيل ميري پاڻيءَ مان.

[ب/5] اصح = خالص. اول = پاڻيءَ جي وڏي ڇولي - اٿل. جھول = اونھي پاڻي وارو ھيٺاھون گھيرو.

[6] ڍارن تي ڍارو = 1. وڏين ڇولين جون اٿلن تي اٿلون - پاڻيءَ جا وڏا ڍار يا ڇول. 2. سھڻيءَ جو ڍارو اتي ڍريو. چارن تي چارو = ميھار انتظار ۾ نظر ۽ جانچ پئي ڪئي.

فصل - 2:

[1] ھنيان = ھتان. ستھايو = ڏيکاريو.

[2] پيرا ڪريين = گھمرا ڪرين (غالباً صحيح "پيڙا ڪريين" = ڳڏ ڪريين). پانھجي پانھن = پنھنجي پاڻ . اڳانھن = اڳتي - ڏوراھان.

[الف/2] پيلو ٿئو = تقدير ۾ ڪجھ گھيڙو پلئہ پيو.

[3] ميرا منھن = ڪاراڻ تي مائل ڇنا - ڄھونا پراٽا ڪک ('ميرا منھن' اصطلاح لاءِ پيٽيو شاھ جي سٽ "ميڙان منھن مارن جا، ماڙين تي نہ مٽين".)

[4) وڙپئيين = پلائيين.

[الف/4] اڀکي سا آرن تي = درياءَ جي وھڪري جي رخ تي سا چڙھي. اپيڻ = بيھڻ. اورار = اورينءَ پر.

[ب/4] ٻچل = ٻن آرن جي گڏجڻ واري جاءِ (جتي پاڻيءَ جي تکي پلٽ ۽ اڇل ھجي).

[5] مڇڻ پوءِ عڪس = متان رنج ٿئي.

[7] ڪيٽان = ڪين. وروڪئو = ٻانھن سان ور ڏئو. ويران = وين ڪي - ڇولين ڪي.

[8] ونھيان وٿاٺان = 1. سندن وٿاڻ سکيا ۽ وسندڙ آھن. 2. سندن وٿاڻ تي بيٺل مال متارو ۽ آسودو آھي. سيٺان = ساٿن.

[10] زر جبات = زري وارا ڪپڙا ۽ خوشبوءِ. ٻيڙو= ڳانو. منڊ ملا = سھڻيءَ وٽان. اولن = ڇولين - اٿلن ڀڪا = ھيڪار. سوھٽئا = سھڻي وٽان - سھڻيءَ جي ڪري.

Gul Hayat Institute

سرود ڪاموڏ

● **تفصيل:** ھن سرود ۾ مينن شاھ عنات جا 12 بيت ۽ 1 وائي، شاھ شريف جا 4 بيت، قطب شاھ جا 3 بيت ۽ رنگيز جا 2 بيت، شامل آھن.

● **مقصد:** 'تخت، بخت، تڙ، تماچي، سڀ نوريءَ کي نمن'. سڄي ڪينجھر ۾ سنديس سونھن سرس آھي. ڄام تماچي، نوريءَ خاطر اڇي ميرن مھاڻن وٽ لٿو، ڇني ھيٺ ڇڻ ۽ منھن ھيٺ مسندون پئجي ويون.

ڪينجهر گندرن ڪي انعام ڏي ملي. نوريءَ ڪي ڄام پنهنجي پٽ راڻي بنايو ۽ ’مورڇل مٿاس، ايو تماچي هٽي‘. نوريءَ جي سفارش تي غريب گندرن جا عرض اگهاڻا ۽ مٿانئن محصول معاف ٿيا. بخت جي انهي بلندي هوندي به نوري نياز ۽ نِوڙت سان ڪرنشون ڪندي رهي، ۽ چئي ته ”سمان! سيان اونئن هئين، جهڙوئي تون اڄ“ - آءُ ساڳي غريب گندري آهيان پر ”ڄام تماچي جي، نظر نوازي آهيان“.

● **خاص نڪتا:** ميون شاهه عنات پهريون شاعر آهي، جنهن نوري ۽ ڄام تماچي جي محبت جي داستان ڪي ايترو ڪولي ڳايو آهي. ميين شاهه عنات ۽ سندس پٽ ۽ پوٽن، ڪينجهر جي گندرن جي مڇيءَ جي ڌنڌي ۽ روزمره جي رهڻي ڪهڻي جا پار ۽ اهڃاڻ ڪافي تفصيل سان ۽ نهايت موثر انداز نموني ۾ ڏنا آهن.

[1] نون = نمن - سلامي ڏين. نانءُ نيابت گندري = نالي ۽ نسب ۾ گندري. لياڪا ڪئا = ليا پاتا. ڪامڻ ڪام - الخ = نوريءَ ڪي اکين ۾ ڪا محبت جي مڻ آهي.

[1] سر = تلاءُ - ڍنڍ. سهاڻس = وڻيس - ڪنس آيس.

[2] ڏه ڏي تن = ڄام تن ڪي ڏيهه (وڏيون اراضيون) جاگير ۾ ڏئي.

[3] طول = قد. مورڇل = مور جي کنين جا وڃڻا.

[3] آڳ = اڳهه - پرجهلو. لاڳ = محصول. نتر = ٻيڙين جي قطار - ٻيڙا (يعني ٻيڙين وارا مهاڻا ۽ ٻيڙين جي بيهڻ جا بندر).

[4] مڏ = مهاڻن جا گهر. مياڻيون = مڇيءَ جا ماڳ. مڪرا = ٻيڙا.

[الف/4] پاڻ نه ڏنائين = پاڻ نه پانيائين. تي نوازي = تڏهن نوازي. سهائي = 1. وڻي 2. نوازي. ساموهي = ساموئي (سمن بادشاهن جو شهر). اتائين = ڇيائين. ڏاڏاڻڪي = ابن ڏاڏن جي ڪينجهر ڍنڍ.

[ب/4] ڇتا = تڏا (ڇتا (؟))= مڇي مارڻ جا اوزار - ڇنيون).

[5] ديا = واحد ’ديو‘، مڇي جو هڪ قسم (6 يا 7 انچ ڪن ڊگهي مڇي). دانر = ننڍڙي انچ سوا ڪن ڊگهي مڇي. دوءِ = مڇيءَ جو هڪ قسم (سنهي ۽ ڊگهي جنهن ڪي سيسر وانگي سوند، قد منو فوٽ ڪن).

[الف/5] پاٻوڙا = 1. پٻڻ جي ول جو پن 2. پٻڻ جي گل جو ڦر (جنهن جي اندر ڪارا ڏوڏا ٿين). پنڊين = ڇٻين.

[6] آهير = گهڻ ذات وارا مهاڻا. پيئو = گهڙيو - آيو. ڇٽ ڇڏيائون = ڪکي بوءِ ڇڏيائون.

[6] ڪافورئو = ڪافور جي خوشبوءِ سان واسيو - سرهو ٿيو.

[8] منهن پييون مسندا = ڪکائن ڇنن هيٺ مسندون (تخت) رکجي ويون.

وائي: مها سوندري = وڏي حسن واري.

Gul Hayat Institute

سرود ڪارائيڙو

● **تفصيل:** هن سرود ۾ ميين شاهه عنات جا 10 بيت ۽ 2 وايون، شاهه شريف جا 4 بيت، شاهه بلال جا 3 بيت، قطب شاهه جا 6 بيت، ۽ 1 بيت يوسف جي، شامل آهن.

● **مقصد:** اي هنجهه! ڳڻتي ڇڏي وڏن ۽ اڇن اجرن تلائن ۾ گذار، ڇڪ ۽ چلڙ وارن ڍبن ۾ نه ڇڳ پر ڪوڏين ڪي پنهنجو قوت بناءِ. سهڻا للا هنجهه، اونهي اڇي پاڻي ۾ رهڻ سان ئي مانائتا ٿين. هنجهن ڪي لاشڪ ڪا پوئتي جي اون آهي، هو روهن ۽ پهاڙن مان سانگ خاطر هت آيا آهن ۽ وري وطن موٽندا. هتي ماري سندن مارڻ لاءِ ڍپ اڏيو ويٺا آهن. پر اي هنجهڙا! جيسين موتي نه ڇڳين تيسين متان ڪنهن دام ۾ نه ڦاسي مرين!

ڇڪ وارا ڇلها جتي ڏير گاهہ ڇانيل آهي، اتي نہ ڇٽج. متان ڪنهن ماريءَ جي ور چڙهين. تون اڏامي ڪنهن تار پاڻي واري تلاءَ ۾ پهچ، جتي ڪک ڪهجر ۽ گپ ڇڪ نہ هجي، ۽ جتي موتي اڻ ميا هجن. اي هنجهہ! تنهنجي لات ڪهڙي نہ مٺي آهي! جهڙي تنهنجي ٻولي مٺي آهي، تهڙو ئي جي چارو چٽين (يعني وڏين صاف ڍنڍن ۾ موتي چڳين، جتي ماري جي پهچ نہ آهي) تہ هوند پاڻ بچائي سلامت وطن ورين.

● **خاص نُڪتا:** ميون شاهہ عنات غالباً پهريون سنڌي شاعر آهي، جنهن هنجهن کي ڳايو آهي ۽ للن هنجهن جي اوچي ذات، سندن مٺي لات، سندن اصل وطن روهہ، چوڻي خاطر سنڌ ۾ سندن سانگ، ۽ سندن مارين ۽ شڪارين جا تفصيلي اهڃاڻ ڏنا آهن.

[1] دور م ڪاءِ = ڳٽتي نہ ڪر. سوجهار سر =1. وڏي سر يا تلاءَ جي سوجهہ ڪر. ڳولا ڪر. 2. ڪنهن وڏي ڍنڍ جو نالو 'يعني سنجهيئي وجي 'سوجهار سر' ۾ لهہ. آباڇي = 1. 'آب اڇي' يعني اڇي اُجري پاڻي. 2. ڪنهن ڍنڍ يا وڏي تلاءَ جو نالو. ڪرٽا = ڪوٽيون (ڪوٽي جي ول جا ٻہ قسم: 1. 'مـنال' جا پاڻيءَ جي اندر ٿئي جنهن جي چوٽيءَ ۾ 'ڪوٽي' يعني 'ڪوٽيءَ جو گل' ٿئي جنهن کي 'نيلوفر جو گل' پڻ سڏجي. اهو گل پاڻيءَ جي سطح کان ٻاهر مٿي اڀري بيهي ٿو. 2. ٻي 'ڪڙال' جا پڻ 'مـنال' جهڙي، ۽ جنهن جي چوٽيءَ ۾ پڻ 'ڪوٽي' يعني 'ڪوٽيءَ جو گل' 'نيلوفر جو گل' ناهي).

[الف/1] ارمرو = غالباً 'هرمرو' (ول جو هڪ ٻج جنهن جو واس ڏوپ ڪن). ارڳ ڪري = بيمار ڪري. ڪوڻ = ڪوٽي.

[ب/1] ڪم = 'مـنال' ۽ 'ڪڙال' جي ول جي پاڙ ۾ 'گند' جنهن مان ڏانديون ڦٽن، جن جي چوٽين ۾ سنهڙي ٻج وارا گول ڦر. 'مـنال' جو 'ڪم' ذرا ننڍو ۽ پاڻيءَ جي سطح کان هيٺ ٿئي، 'ڪڙال' جو 'ڪم' وڏو ۽ پاڻيءَ جي سطح کان مٿي اڀري بيهي. تنهن دهان = تنهن دُبي ڪان.

[2] پال سر =ڪنهن وڏي تلاءَ يا ڍنڍ جو نالو. للا = هنجن جو قسم، جي رنگ جا اڇا ۽ سيني ۾ سهٽا ۽ مٺيون لاتيون ڪن. للا تي لال تيا = للا هنج تڏهن وڏي مرتبي وارا ٿئا.

[الف/2] سي سونئائين سير = اهي ماڳ ووڙيائين.

[ب/2] اپيڪ = بيهڪ. عادت.

[ب/3] بيوقوف بلال چئي - الخ = هن سٽ جي ٻي روايت: "بي پتا، بلال چئي، منجهان ڇڪ ڇٽن".

[5] ڪائو ٿئي = پاڻي لات ڪري - پاڻي گهڻجي تورو ٿئي.

[6] ڪري سانگ سرين - الخ = ڍنڍن ۽ تلائن ۾ ڪي ڏينهن گذارڻ خاطر هنجهہ پهاڙن مان اڏاٿا.

[ج/6] پهير = لوڙهي جي ٽاپ ٽاپ (ماري ٻين سيني طرفن کان تورا تورا ڍنگهر ڏيئي ڇڏيندا ۽ فقط هڪڙي واٽ ڇڏيندا، جنهن تي 'ڊپ' يا 'دام' اڏي ڇڏيندا).

[7] ڏيهر ڏڏيءَ ڏاءِ = 'ڏير' جو گاهہ ڏڏي ڏانءُ وارو آهي (ڏير گاهہ اڪثر تانگهي پاڻي ۾ ٿئي، جنهن ۾ ماري ۽ شڪاري لڪي ويهن).

[9] مت = ڪاٿو - انداز (مت ڪار < مقدار).

اضافا

سرود ڪنيات. ويڙ = جوءِ. وانگي = ڪو ...ٿهو - ڪا پهر. ميي = اٿ. ڪوهر = ڪوهہ - تڙ.

سرود سر سريراڳ. [2] وسقـهم ربهم شراباً طهورا = پنهنجن نيڪ ٻانهن کي ڏٺي پاڪيزو شراب پياريو.

سرود رامڪلي. ڪيرت = بندگي - ڪٿا.

سرود پريات. [1] وهاڳ = تعريف ۽ ساراهہ.

Gul Hayat Institute

Though a percursor of Shah Abdul Latif who was introduced to the world a century ago, [1] Shah Inat has not yet come into limet-light and his poetry had remainde unpublished to this day. It was the fortuitous discovery of two manuscripts whichprompted me to undertake a critical edition of Shah 'Inat's poetry. In 1944 was discovered a manuscript written during the first quarter of this century and ten years later was discovered another manus;crpit transcribed sometime between 1802 and 1811 A.D.

Finding that each of these manuscripts contained but a part of his compositions and that a considerable volume of his verse was yet current through the oral tradition of the people, an attempt was made during the last ten years to record the latter from every nook and corner of the country particularly from all the living memebers of the poet's family. The presents edition is based on a careful comparison and collation of the two manuscript collections and the record of the oral tradition and the application of the evaluative criteria to sift the poet's genuine compositions from the spurious ones. As a result 469 ***bait's*** and 42 ***waees*** of Miyun Shah 'Inat and 373 ***baits*** and 2 ***waees*** of other poets-- his son, grandsons and followers who composed under his inspiration-- have been laid under contribution. This is a valuable record falling within the domain of classical Sindhi poetry which is now being published for the first time.

London,
August, 1963.

N.A. BALOCH,
Editor

~~~~~~~*****~~~~~~~

Gul Hayat Institute

---

(1) Ernst Trumpp's edition of *Shah-jo-Risalo* at Leipzig in 1866, and earlier in 1863, his article on one of its chapters "sorath, ein Sindhi Gedicht aus dem grossen Divan Des Sayyied Abd-ul-Latif. bekannt unter dem Namen Shah-jo-Risalo order: Buch des Shah" in **ZDMG** 17/1863.
~~~~~~~

contemporary individuals. These two streams had not yet come to a confluence: each followed its own course. While the bardic tradition was more widely diffused, spiritualpoetry had successively found its great exponents in the great Sufi poets reaching almost its climax both in form and expression, in the compositions of Qadi Qadan (d. 1551 A.D.) and Shah Abdul Karim (d. 1620/21 A.D.), the great grand-fatherof Shah Abdul Latif. They were the great predeccessors of Miyun Shah 'Inat, and we find their poetry essentially spiritual and didactic in content, little related to the life of the people on their traditional heroes, folk-tales and romances.

According to the family accounts. from his very childhood Miyun Shah 'Inat was found of music and sat listening to the musicians and the professional minstrels in the village essemblies. By birth he belonged to an orthodox Sayyid family and had imbibed the love of Islam, the holy Prophet and the great saints. He had listened to the musicians and the minstrels and was also conversant with the spiritual contents of the poetry of his predeccessors. combining the two traditions, the forged a new line as a 'saint-poet of the people',[1] singing about their heroes in war and peace and their traditional tales and romances as well as about the traders, weavers and the monsoon rains on which depended the prosperity of the people. He also treated the spiritual themes of love and hope in his poetry and composed verse in praise of the saints and selfless devotees in search of God.[2]

The volume of his poetry that has reached us pertains to twenty two main topics covering all the above themes, each a chapter by itself, headlined in the extant manuscripts as 'SURUD' indicating the specific mode in which each one was to be sung. Thus, a background of music tradition is imlpicit in the poetical compositions of Miyun Shah 'Inat, though due to a long lapse of time the conceptual pattern of music is lost to us and only the verbal text has survived.

Fortunately, the new era in Sindhi poetry heralded by Miyun Shah 'Inat, soon found its greatest exponent in Shah Abdul Latif (b. 1689--d. 1752) who was yet in his twenties or even younger when Shah 'Inat deid. According to the oral tradition current to this day, Shah Abdul Latif is said to have gone and met the elderly Shah 'Inat more than once and they recited to each other some of their parallel verses on common themes. However that may be, there remains no doubt that young Shah Abdul Latif was strongly influenced by the form and technique used by Miyun Shah 'Inat, and within the framework of his own poetic genius he adopted them even to the extent of using some of the same idioms and expressions though with a more precise skill and insight. No doubt Shah Abdul Latif soared higher in the realm of ideas than Miyun Shah 'Inat who, as a pioneer, was mainly concerned with the contents of his new themes and experiments in the use of powerful idiom and fresh imagery to render the description more vivid and more poetic. But in so doing, he set the fashion and poved the way for the advent of Shah Abdul Latif the immortal poet of Sindhi language and one of the greatest powets of the world.

---

(1) Chapters 4, 6-8, & 13-22.
(2) Chapters 1- 2, 3, 8-10, & 12.

Gul Hayat Institute

INTRODUCTION

Shah 'Inayatullah, popularly known as Miyun Shah 'Inat, belonged to a branch of Rizvi Sayyids which separated from the main family stock at Bakhar in Sindh sometime during the 14-16th Centuries A.D., and came down to settle at Nasarpur, the historical town in the present Hyderabad district. His father, Shah Nasruddin, was a respectable religious man who in his advanced age became a follower of Shah Khairuddin of Sukkur (d.1027 A.H 1618 A.D), the renowned saint of *Qadiriyyah* order, thus changing from the *Suhrawardiyyah* order to which the Rizvi Sayyids traditionally belonged, to the *Qadiriyyah* order. According to the family tradition, it was due to the blessings of Shah khairuddin that Shah 'Inayatullah was born to Shah Nasruddin in an advanced age. The birth date of the poet is not recorded, and it may be inferred that he was born during the decade of the Saint's death (between 1617-1627 A.D.).

In accordance with the family tradition of the Sayyids in Sindh, Shah 'Inayatullah must have received his basic education in some *madrasah* but the internal evidence from his poetry does not show his advanced knowledge of Persian, Arabic or Islamic Philosophy. On the other hand, there is ample proof of his intimate knowledge of music, the Sufi saints, the life of villagers in Sindh and their folk-ways and folk-tales, and of various places particularly in the Sindh region and the adjoining country of Kachh. He seems to have travelled far and wide in these areas.

During the later part of his life, he saw the decline of the Central Mughul Empire at Delhi and the rise of the leaders of the local Kalhora Dynasty with whom he had all his sympathies. In one of his baits, he eulogized the emerging leadership of Mian Nasir Muhammad (1692 A.D.) who had established his authority over Chanduka, the present Upper Dadu and Larkana districts. In another *bait* we find him appealing to Mian Yar Muhammad, the son and successor of Mian Nasir Muhammad, to recover for him the herd of camels taken away by one Langah. No further reference is found to the subsequent Kalhora ruler, Mian Noor Muhammad whom the poet's grandson Bilal Shah, has mentioned in one of his verses. Our poet was already of an advanced age when Mian Yar Muhammad came to power, and most probably he died sometime earlier during his Chieftainship (1708-1713 A.D.).

Thus Shah 'Inayatullah or Miyan Shah 'Inat, as he has been affectionately called by his progeny and the people, was essentially a poet of the 17th century A.D. He was a classical poet in as much as he used the classical Sindhi idiom and employed the classical forms of Sindhi ***bait*** and ***waee*** or ***kafi*** in his poetry. Yet he heralded a new era in the domain of Sindhi poetry by combining the poetic contents of the age- old bardic tradition and of the more cultivated spiritual thought of the sufi - saint poets. Prior to this, Sindhi poetry had been nurtured by the country bards and the professional minstrels to commemorate the valour of the heroes in wars or the munificence of the generous in peace and to entertain the people by composing and singing their folk tales and pseudo-historical romances. it was also employed by the sufis and the saints as a medium to express their spiritual ideas and experiences or convey their personal approval or disapproval of the deeds of some

Gul Hayat Institute

1st Edition	October 1963	1000 Copies
2st Edition	2010	1000 Copies

All rights reserved. No part of this book may be reproduced in any form or by any electronic mechanical means, including storage and retrieval system, without express permission in writing from the publishers.

Price: Rs 350 – 00

Gul Hayat Institute

Available at

SINDHI ADABI BOARD'S KITAB GHAR

Tilak Incline, Hyderabad, Sindh

Ph: 022-2633679, Fax: 022-2771602

Email: sindhiab@yahoo.com

www. Sindhiadabiboard.org

POETRY OF SHAH INAT

(THE RENOWNED SINDHI POET OF THE SEVENTEENTH CENTURY)

Edited by
Dr. N:A.BALOCH

Gul Hayat Institute

Sindhi Adabi Board
Jamshoro, Sindh
2010